
FRANC. PET.

2

FRANCISCI

PETRARCHAE

POETAE ORATORISQVE

clarissimi de Remediis vtriusque Fortunæ Libri II.

In quorum priore prospera fortuna refutatur: in posteriore vero aduersa defenditur.

Iam denuò accuratius quàm antea ab innumeris mendis repugnati & emendati.

LVGDVNI,
APVD CAROLVM PESNOT.
M. D. LXXXV.

AD LECTOREM EPIGRAMMA.

Vi'n lector precio leui libellum
Thesaurum potius tibi parare,
Crœsi qui superat, Midæue gazas,
Crassi diuitias, opes Luculli
Qui te perpetuò beare possit,
Fortunæ eximias procacis iras,
Falsas blanditias docens cauere,
Vitam & viuere sanctitate auita
Aequandam Curiis erunt quot, & sunt.
Hæc remedia sortis vtriusque
Petrarchæ, eximij illius Poetæ,
Cui tantum tribuis vel in pudendis.
Compara, lege, perlege, æmulare.

14100

404 a 1964

FRANCISCI PETRARCHAE POETAE ORATORISQVE CLARISSIMI

de remediis vtriusq; Fortunæ, ad Azonem epistolaris Præfatio.

***

CVM res, fortunáſque hominum cogito, incertóſque & ſubitos rerũ motus: nihil ferme fragilius mortalium vita, nihil inquietius inuenio. Ita cunctis animantibus naturam miro remedij genere conſuluiſſe video, ignorantia quadam ſui: nobis ſolis memoriam. intellectum, prouideutiam, diuinas ac præclaras animi noſtri dotes in perniciem, & laborem verſas. Tam ſuperuacuis enim ſemper nec inutilibus modó, ſed damnoſis atque peſtiferis curis obnoxij, & præſenti torquemur, præterito futuróque angimur, vt nil magis metuere videamur, quàm ne quando fortè parum miſeri ſimus. Tanto ſtudio miſeriarum cauſas, & dolorum alimenta conquirimus,

quibus vitam, quæ si rite ageretur, fœliciſſima prorſus ac iucundiſſima rerũ erat, miſerandum ac triſte negocium efficimus, cuius initium cæcitas & obliuio poſſidet, progreſſum labor, dolor exitum, error omnia. Quod ita eſſe, quiſquis vitæ ſuæ curſum, acri iudicio remetietur, intelliget. Quem quietũ quęſo? Quem tranquillũ? Quem non laborioſum magis atque anxium diem egimus? Quod vnquam tam ſecurum, aut tam lætum mane vidimus, vt nõ ante crepuſculum, ſolicitudo, merórq; ſurriperet? Cuius mali & ſi ipſis in rebus multa inſit occaſio, niſi tamen nos fallit amor, noſtri cauſa maior, ſiue (vt inhenuè fateatur) culpa omnis, in nobis eſt, vt verò ſileam reliqua omnia quibus vndique trudimur, quod illud eſt bellum? quámque perpetuum quod cum fortuna gerimus, cuius nos poterat facere virtus ſola victores? Nos ab illa volentes, ſcientéſque deſciuimus. Soli igitur imbecilles, exarmati, non æquo Marte cum implacabili hoſte cõgredimur, quos illa viciſſim, ceu leue aliquid, attollit ac deiicit, & in gyrum rotat at de nobis ludit, vinci toleribilius foret, nunc etiam ludibrio habemur. Id verò quid aliud, quàm leuitas, & mollicies noſtra fecit? Idonei viſi ſumus, qui pilæ in morem, huc illuc tam facilè iactaremur, animalia æui breuiſſimi, ſolicitudinis infiniti,

tæ, quibus insciis. Cui puppim littori, cui animum consilio applicemus: pro consilio interim sit pendere, ac præter præsens malum, & à tergo quod doleat, & ante oculos semper habere quod terreat. Quod præter hominē, animantium nulli accidit, quibus præsentia euasisse plenissimam securitatem tribuit. Nobis ob ingenium & acumen animi semper quasi cum Cerbero tripiciti hoste luctādum est. Vt ratione caruisse prope melius in nosmetipsos, ætherea naturæ præstātioris arma vertentibus, huic malo obstare subdifficile est, vetustate iam & consuetudine radicato. Enitendum tamen in quam rem præter generosi animi conatum cui nihil est arduum, nihil inexpugnabile, & sapientum hominum crebra colloquia (quamuis id genus iam rarescat) & multò maximè iugis lectio ac peruigil, scriptorúmque nobilium monumenta profuerunt modò salubribus monitis consensus animi non desit, quem vnum in terris sani consilij, viuum fontem asseuerare non verear. Quamobrem si vel plebeis scriptorib. pro affectu nudo, gratiam aliquando habitā scimus, siue pro eo, quòd iter aperuisse sequētibus visi erant: quanta (oro te) gratia claris ac probatis scriptoribus est habēda, qui multis ante nos in sæculis terram versi, diuinis ingeniis institutisque sanctissimis nobiscum

viuunt, cohabitant, colloquuntur? Intérque perpetuos animorum fluctus, ceu totidem lucida sidera, & firmamento veritatis affixa, ceu totidem suaues, ac fœlices aurę, totidem industrij, ac experti nautæ, & portum nobis quietis ostendunt, & eò voluntatum nostrarum lenta carbasa promouent, & fluitantis animæ gubernaculum regunt, quoad tantis procellis agitata consilia quidē sistat, ac temperet. Hæc enim vera philosophia non quæ fallacibus alis attollitur, & sterilium disputationum ventosa iactantia per inane circumuoluitur, sed quæ certis & modestis gradib⁹ compendio ad salutem pergit. In hoc te studium hortari, amicum fortè, sed profectò ne cessarium non est. Nam te variæ lectionis, multiplicísque notitiæ auidum fecerat fortuna, quæ (vt aiunt) magnæ rerum partis imperium tenet, turbido quodam ac profundo negociorum, & curarum pelago iactandum dedit. Cæterum non vt legendi ocium sic noscendi desiderium eripuit, quo minus semper literatorum hominum delectatus amicitia, & conuictu, & occupatissimis diebus ociosas horas quotiens licuit furatus quotidie instructior, quotidie rerum memorabilium doctior fieri velles. Vbi illa qua nulli cedis memoria, sæpe te pro libris vti solitum ipse tibi sum testis. In quod si ab ineunte æta

te pro

te pronus eras, eo nunc putandus est pronior quo serotinus, matutino viatore feruentior, atq; animo saltem promptior esse solet, quan doquidem hæc vulgaris est quærela crescere iter, diémque decrescere, quod vtique nobis in hoc vitæ tramite accidit ad vesperam pro pinquantibus, & vitæ multum supereſſe cernentibus. Non mihi igitur es hortandus, vt facias, quod semper auidissimè fecisti, admonuisse suffecerit, vt intendas animum, ne qua te hinc humanarum rerum cura dimoueat, quæ plerósque mortalium, post egregios labores, in ipsa consummatione maximorum operum auertit. Hoc adiecto, vt quia simul omnia, vel legere, vel audire & meminisse non potes, vtilissimis quidem, & quàdo breuitas est amica memoriæ, breuissimis quoq; te fulcias. Non quòd ego suadeam operiosa illa & maiora sapiétiæ cõsulta negligere, quibus te in ordinario (vt ita dicam) fortunæ certamine tueare, sed vt his interim breuibus ac præcisis sententiis, quasi quibusdam expeditis atque continuis armis, contra omnes insultus, omnémq; repentinum impetum hinc illinc iugiter sis instructus. Duplex enim est nobis duellum cum fortuna, & vtrobiq; quo dammodo par discrimen: cuius non nisi partem vnicam vulgus nouit, eam scilicet quæ vocatur aduersitas. Philosophi, & si vtranque

nouerint, hanc tamen ipsam difficiliorem ar bitrantur. Itaque notum illud Aristotelis in Ethicis suo iure diffinientis, Difficilius esse tristia sustinere, quàm à delectabilibus abstinere. Quem secutus Seneca ad Lucillum scribens, Maius est, inquit, difficilia præstringere, quàm læta moderari. Quid dicam? Ausim ne tantos inter viros hiscere? Durũ quidem & temeritatis parata suspicio nouo homini vetusta tangenti. Hinc authoritate igitur, hinc ætate promoueor. Sed alterius magni cuiusdam, & antiqui viri succurrit authoritas. Neque enim impetrari potest, quin quale quídque videatur, & talem quisque de illo opinionem habeat. Marci Bruti sunt verba scribentis ad Atticum, quibus vix aliquid verius dici reor. Quid enim de re qualibet iudicare possum, nisi quod sentio? nisi fortè compellat, vt iudicio iudicem alieno, quod qui facit, iam non ipse iudicat, sed iudicata commemorat. Ego itaque reuerenter tantorum hominum, omniúmque sic sentientium iudicia præterue ctus, si de proprio loqui velim, scio quidem alias variè de virtutibus disputatum, neque semper difficilioribus principatum dari, neque fortuitò vltimum inter virtutes locum obtinuisse modestiam, siue eam temperantiam dici mauis. Quantum tame adu id de quo agitur, attinet difficilius.

pro

prosperæ fortunæ regimen existimo quàm aduersæ,aliquantóq; fateor apud me formidolosior,& (quod constat) insidiosior est fortuna blãda,quam minax.quod, vt sic opiner, non me scribentium fama,non verborum laquei,modiq; sophismatum, sed rerum experimneta,vitæq; huius adigunt exẽpla & magnum difficultatis argumẽtum raritas. Nam qui damna qui pauperiem, qui exilium, qui carcerem,qui supplicium, qui mortẽ,& peiores morte graues morbos,æquo animo tulerunt,multos vidi: qui diuitias, qui honores, qui potentiam,nullum. Ita sæpenumero me spectantem contra omnem aduersæ fortunæ violentiam inuictos ludo facili prosperior strauit, humaníque robur animi quod minæ non fregerant,inflexere blanditiæ. Nescio enim quomodo mox vt mitior esse cœperit fortuna,incipit mens emollita tumidior fieri,& suæ sortis obliuionem adiuncta prospe ritate concipere. Neque de nihilo dictũ est, iámque apud nostros homines in prouerb ũ venit magni laboris esse, ferre prosperitatẽ. Neque à casu Flaccus ait. Bene ferre magnũ discе fortunam. Difficilem nempe censebat artem, quæ nisi studio adhibito nesciretur. Cæterum Seneca ipse fortunę partem illam, quæ sibi difficilior visa erat,& est haud dubiè prima fronte rigidior breui admodum ser-

mone pertrinxerat. Is libellus passim in manibus vulgi est. Cui ego nil addere, nil detrahere meditor, quòd & magno ingenio conflatum opus nostram dedignatur limam, & mihi meis rebus intento nec comere aliena, nec carpere est animus. Sed quoniam & virtus & veritas publicè sunt, neq; studium antiquitatis obesse debet posteritatis industriæ. Cui excitandæ atque adiuuandæ nosci tur institutum, de hoc ipso tecum loqui aliquid quódq; ille Gallioni tunc præstitit, id Azoni meo nunc, quantum hoc defesso iam & occupato semper ingenio dabitur, præstare propositum est mihi: insuper & partem alteram ab illo, seu obliuione, seu iudicio prætermissam attingere. Vtique autẽ sciens pauca permiscui, non fortunæ, cuiuspiam, sed virtutis, aut vitij excellentiæ, aut defectus, quod & si extra propositum, ipsa quidem effectu tamen haud dissimili, & lætos quoque, mœstósque animos factura viderentur. Quibus in rebus quo me gesserim ingenio, tu censebis occupationum memor ac temporis, qui paucissimis diebus cœptum perfectúmque opus admirans videris. Ego soliùs fidei iudex sum. Studui hercle non vt vnum quodque mihi speciosus, sed vt tibi atque aliis (si tamẽ alius quisquã hæc attigerit) vtilius visum est conquirere. Denique finis meus, is qui semper in hoc

hoc genere ſtudiorum fuit non tam ſcilicet ſcribentis laus, quàm legentis vtilitas, ſi qua ex me percipi, aut ſperari poteſt ad id maximè reſpexi, ne armarium euoluere ad omnē hoſtis ſuſpitionem ac ſtrepitum ſit neceſſe: quin mali omnis, & nocentis boni, atque vtriuſque fortunæ remedium breue, ſed amica confectum manu quaſi duplicis morbi, vt non inefficax antidotum in exigua pixide omnibus locis atque temporibus ad manum (vt aiunt) & in promptu habeas. Nam vt dixi, vtraque fortunæ facies metuenda, veruntamen vtraque toleranda eſt. & hæc quidem freno indiget, illa ſolatio: hîc animi elatio reprimenda, illic refouenda, ac ſubleuanda fatigatio. Hanc ergo varietātem cogitādi mihi, nō modò, cùm de hoc vellem aliquid ſcribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo vterque noſtrum cōmuniter vteretur, vt ait Cicero, ſed etiam tu me ſolus vt ſcriberem excitabas, non quidem verbo, vt qui cœptorum mihi conſcius ſis tantorum, ſed rebus ipſis, & in vtranque partē abundante materia. Multos in equuleo fortunæ habitos multos in deliciis ſcimus, multos magno impetu rotatos, nec ſcandentiū deſunt exempla, nec ruentium, nec ſum neſcius quoſdā ex altiore faſtigio prolapſos. Quot Romani Imperatores, quot externi reges vel hoſtiū vel ſuorū

manibus è summo solio detracti vitã simul, & imperium amisere? Anne omnia à vetustate metuemur, & exules nuper, & captiuos & in acie cæsos, & domi capite truncos, (quódque durissimum relatu est) & laqueo enectos, fœdéque, laniatos reges nouimus? Tibi cui cor regium natura dederat, nec dedit regnum fortuna, nec abstulit, at quem in cæteris illa tam variè egerit, vix quòd sciam nostra ætas inueniet. Iam imprimis valetudine prosperrima & corporis viribus dudum fretus, vsq; ad stuporem omnium qui te norant intra non multos annos ter desperatus à medicis, ter vitam ac salutem tuam in solo medici cœlestis auxilio posuisti, sic ab illo tandem sanitati redditus, vt penitus tuum illud pristinum robur amiseris, non inferiore miraculo dexteritatis eximiæ, atque insolitæ grauitatis, vt qui olim penè Aeripes fueris, nunc accliuis aut seruorũ manibus equi tergo impositus, aut humeris nixes lentis terrã passibus metiaris. Patria tua vno prope tempore te dominum vidit atque exulem. Ita tamen vt nihil obscurior exilio videretur. Nulli fere nostrorum hominum par principum fauor, nulli par fuit iniuria, vt cùm paulo ante certatim in amicitiam tuam niterentur, iidem ipsi de nulla alia re cõcordes, in tuum mox exitium quasi communicato consilio,

conspi

conſpirarent. Et pars quidem tuum caput in fidiis peteret, auro prius, ac gemmis, largifluisq; muneribus tot per annos propitiæ, ac fauẽtis fortunæ, & (quæ his omnibus grauior iactura eſt) amicis atque clientibus, vniuerſaq; familia duris quidem, ſed diuerſis tormentorum, ac mortiũ generibus ſpolatum, pars quæ clementior fuit, illud ingens patrimoniũ, terras, homines, domos, oppida, inuaderet, vt qui modò te viderant, mox è ſummis opidus ad inopiam redactũ, ceu aliquod fortunæ prodigium mirarentur. Amicorum (vt dixi) pars periit. In ſuperſtitibus periit fides fugitq; (quòd aſſolet) cum proſperitate fauor hominum, vt dubitare poſſes an amicorum prius, an fidei fleres interitũ. Acceſſit in medio rerum æſtu ægritudo penè vltima, & tam morti proxima, vt quem viuere amplius non poſſe perſuaſum eſſet, extinctum fama vulgaret. Et hic morbus, hęc paupertas hic, laborum cumulus, pulſum patria, procul domo in alienis terris, ac laribus circumtonante bello, ſemiobſeſſum oppreſſerant, ne quod omnino interim tibi cum his amicis, ſi quos aut virtus fecerat, aut fortuna dimiſerat, ſeu colloquij, ſeu literarũ poſſet eſſe commercium. Nihil omnium præter carcerem defuit, ac mortẽ, quamuis nec carcer defuerit, dum fidiſſima coniunx, & pars tuorum

viscerum noti omnes, natæq; ab hostibus capti essent, nullo prorsus tibi relicto solatio tantæ prolis. Nec mors, quidē, dum & tu secum assiduè luctareris, & vnus ex filiis iam tunc teneram, & insontem animam in carcere posuisset. Quid multa? implerum in te vno vidimus, quod de duobus summis viris Caio Mario, magnoq; Pompeio legimus, quid boni scilicet & quid mala possit haud vnquam læta tristibus miscentum in te, tuisque pignoribus secretim, explicuisse fortunam, cuius olim, quum blanditias nō tam insolenter, vt plerique fœlicium, tum verò minas nuper atque impetum, tam forti, támque inuicto animo tulisti, vt vel ob hoc vnum multis, qui antea tuum nomen oderant, te amandū, mirādúmque præbueris. Habent enim hoc prorium virtus, vt in amorem sui bonos erigat in stuporem malos. Idq; cum omnis virtus habeant, tum præcipuè fortitudo, cuius inter fortunæ turbines, ac tenebras rerum terribilium, & tanquillitas gratior, & lux ipsa conspectior est. Mihi verò non solum ad antiquum tui amorem quod impossibile factu rebar, multum nouæ beniuolentiæ adieceris sed alio festinantem calamum, ad hæc non suo tempore scribanda deflexeris, vt & in scriptis meis animo tui vultum velut in speculo contempleris, & si quid ibi minus ex-ul

tum

tum apparuerit, quod bona fide displiceat, ad hunc modum formes, atq; ita te inst tuas vt seu soltis, seu nouis artibus, quæ innumerabiles ei sunt, tecum posthac fortuna variauerit, nulla te spes rerum turbet. Sed paratus ad omnia, promptus ad singula dulcia pariter & amara despicias, fidentissimè ab aduerso Maronianũ illud exclamãs. Non vlla laborum ô virgo noua mi facies inopiná ve surgit. Omnia percepi, atque animo mecum ante peregi, Nec me fallit, vt in corporibus hominum, sic in animis multiplici passione affectis medicamẽta verborum multis inefficacia visum iri. Sed nec illud quoque me præteait, vt inuisibiles animorum morbos, sic inuisibilia esse remedia. Fallis opinionibus circumuenti, veris sententiis liberandi sunt, vt qui audiendo ceciderant, audiendo consurgant. Ad hæc qui quod habuit libens egenti obtulit amico, quatulumcunque est pleno amicitię functus est munere. Animum enim spectat amicitia non rem, quęparua licet, magni amoris indicium esse potest. Ego quidem, vt magnificum quodque tibi opto, sic quid aptius hoc tempore largiar, non habeo: quod si validium senseris, ipsa quæ percium rebus facit, vtilitas commendabit. Sin inualidum, excusabit amor nostri. Sic autem ad legendum venies, quasi quatuor illę famo

fiores consanguineæ passiones animi, spes, seu cupiditas, & gaudium, metus, & dolor, quas duæ sorores equis partubus prosperitas & aduersitas peperere, hinc illunc humano animo insultent: quæ verò arci præsidet ratio, his omnibus, vna respondeat, clypeoque, & galea, suisq; artibus, & propria vi, sed cœlesti magno auxilio circonfrementia hostiũ tela discutiat. Ea mihi de tuo ingenio spes est, vt vnde victoria stet facile iudices. Non te diutius traham, sed vt propositum meum noscas, index operis epistola premittenda erat, quam si ascribendam duxeris, vtrunque metiens video, ne lõgior prefatio libellum breuem non aliter quàm prægrande caput, xiguum corpus premat. Nihil est enim sine mensura ac partium proportione formosum.

DE AETATE FLORIDA DIALOGVS PRIMVS.

GAVDIVM, ET RATIO.

GAVDIVM.

ETAS florida est, multum supereſt vitæ. RATIO. Enprima mortaliũm vana spes, quæ multa hominum millia & fefellit, & fallet. GAV. Florida est ætas.

est ætas. R. Inane gaudium & breue, flos iste dum loquimur, arescit. G. Aetas integra est. R. Quis integram vocet cui multum deest, & quantulum sit, quod restat, incertum est? G. Atqui lex est certa viuendi. R. Quis hanc legem tulit, aut quod istud legitimum tempus est vitæ? iniquissima verò lex, quæ non omnibus vna est. Immo tã varia, vt nihil incertius in hominũ vita, quàm ipsius vitę modus sit. G. Est tamen & modus aliquis, & vitæ meta quam sapientes statuerunt viri. R. Metam vitæ statuere, nõ qui accipit, sed qui dat illum Deus potest. Intelligo autẽ septuagesimum, aut si natura potentior est, octuagesimum cogitatis annum, atq; ibi metã figitis, quo prouectos maneat labor & dolor, nisi fortè longius spem promouit is qui ait, Numerus dierum hominũ, vt multum centũ anni, quo, quàm rari veniant, videmus, sed vt sit omnium, quod paucorum est, quantulum tamẽ nunc etiam id est? G. Multum sanè. Est enim iuuenum vita securior, & à senectute remotior & à morte. R. Falleris. Et si nil tutũ homini, illa tamen periculosior vitę pars, quam securitas nimis reddit incautã. Nil est alteri vicinius quàm mors vitę. Cùm distantissimæ videant contiguæ sunt. Semper illa præterlabitur semper hæc instat. Quocunq; fugeritis præstò est, & ceruicibus imminet.

G.& Spes. Iuuenta nũc ſaltem præſens eſt & abſens.R.Nil mobilius iuuenta,nihil inſidio ſius ſenectute.Illa non ſtat, mulcendóq; fugiens abit,iſta per tenebras,atq; ſilentiũ pedetentim ſubiens improuidos ſerit,& dũ lõginqua fingitur,in foribus eſt.G.Aetas in aſcenſu eſt.R.Inſidioſiſſimę rei fidis.Aſcẽſus iſte deſcenſus eſt.Vita breuis, tẽpus inſtabile,furtim nullo pedum ſtrepitu inter ſomnũ & iocos effluit, & O,ſi hęc temporum celeritas,vitæq; breuitas,vt in fine,ſic in principio nota eſſet,nunc intrantibus infinitum quiddam, exeuntibus nihil,& quot ſæcula videbantur,vix totidem ſunt momenta.Sic tum demũ fraus noſcitur,dum vitari nequit:vnde eſt, quòd ſæpe fruſtra huic conſulitur ætati, incredula ſimul & inexperta eſt, & contemptrix alieni conſilij,inops ſui.Itaque iuueniles errores licet innumerabiles& immenſos, his ipſis tamen occultos, & incognitos,quorũ ſunt,nil melius quàm ſenectus detegit,& diſſimulantiũ conniuentiũq; luminibus ingerit,nec prius quod eſſe debuiſtis, aduertitis,quàm quod eſſe voluiſtis,effecti eſtis, fieríque iam aliud non poteſtis.Quòd ſi quis in tẽpore,aut per ſemetipſum intelligere poſſet,aut docẽti credere, ille mihi vnus ex millibus pręclarus, ac fœlix ſurgeret adoleſcẽs, nec tam multis anfractibus ageret vitam,cu

ius vnica tuta, & recta per virtutem via est. G. Aetas indecerpta est. R. Quomodo indecerpta est, quæ ex quo esse cœperit, assiduè carpitur, & quæ minutissimis portiunculis, dum datur eripitur? Siquidem motu perpetuo cœlum rotat, momenta horas, horæ diē rapiunt. Is alium diem trudit, ísque alium, & nunquam quiescit. Sic menses prætereunt, sic anni, sic & ætas currit, & properat. Etvt Cicero ait, Volat. Quódque ait Maro. Celeres neque commouet alas. Ita ceu naui iter agenti bus, nec sentientibus, qui vehuntur, sepe nec cogitantibus finis adest. G. & Spes. Aetas incipiens, ab extremo proculabest. R. Intra breuis viæ spacium nihil est procul. G A. & Spes. At nulla pars à fine distantior quàm principium. R. Nulla quidem, sed tunc rectè diceretur, quando omnes æquis spaciis viuerent. Nunc pluribus viis, & sæpius prima ætas in mortē incidit: quo fit, vt plerunque vicinior fit extremo, qui remotior videbatur. G. & Spes. Certè florētissima est ætas. R A. Et si ad hoc pauci animum aduertant, tamen ex quo loqui cœpimus mutatio aliqualis incessit, & modò per singulos syllabarum tractus, vitæ aliquid excidit, aliquid de caduco ætatis flore subtrahitur. Quid autē quæso? Plus habet hic mollis, & nitidus adolescens, quam ille durus, & squamosus senex, prēter hūc, quem

loquimur, ætatis breuem scilicet & caducũ, immo assiduè cadentem florem? Vbi quid tam dulce, tam iucundum non inuenio, cùm sciat dicto citius se futurum quod ille nunc est, vel si nescit insaniat, nisi forrè è duobus aliàs capitali simul supplicio addictis, ille fœlicior est habendus, qui nouissimè iussus est dare colla securibus, qui mihi quodammodo ipsa dilatione, miserior videatur: quanquam non est par horum conditio, & illorũ, huic enim interuenire aliquid potest, vnde collegæ supplicium euadat, & viuat. Iuuenẽ senio eripere sola mors potest. Ad summam, paruo temporis in spacio nõ stat magna fœlicitas, & ingentibus animis breue nihil optabile est. Expergiscimini cõsopiti, tẽp° est, caligantésque oculos aperite. Assuescite iam tandem æterna cogitare, & amare, & optare, simul autem peritura contemnere. Condisci te ab his spõte discedere, quæ nobiscum diu esse non possunt, & animo illa relinquere antequam relinquamur. GAV. & Spes. Aetas est stabilis virénsque. R. Mentiuntur, qui nescio quam ætatem stabilem dicunt. Nihil volubilius tempore: tempus verò est vehiculum ætatum omnium, & hoc stabile fingitis. O vanitas, nihil est stabile, nunc maximè raperis, &c.

De

GAV.

FOrma corporis eximia est. RA. Nihilo firmior est illa, quàm tempus cum eove niens cum eodem fugit. Siste si potes tẽpus, poterit forsan & forma consistere. G. Forma corporis egregia est. R. Fragili niteris fundamento. Corpus ipsum vmbræ in morem præterit, tu momentaneum corporis accidens tibi mansurum spondes? Ruere queunt accidẽtia stante subiecto, nequeunt illo tuẽte, non ruere. Atqui cunctis ex qualitatibus quæ mortali cum corpore fugiunt, nulla velocior quàm forma, quæ mox vt amœnum flosculum ostenderit, ipsos inter oculos mirantium, atque laudantium euanescit, breuis hunc pruina percusserit, leuis hunc aura decusserit, subitò vel inimicæ manus vngue decerpitur, vel prætereuntis morbi calce deprimitur. Denique gloriare, & exulta, vt libet, venit ecce magnis passibus, quæ te velo tenui latentem detegat, quanti esset forma vi ui hominis mors ostendit, nec mors sola, sed senectus, & paucorum spatium annorum, immo vel vnius lucis repentina febricula. Postremò vt nihil externum incidat, per sese stando durandóque consumitur, & in nihilum redit, neque tantum gaudij veniens tu-

lit,quantum fugiens fert doloris.Hęc ni fallor,expertus erat aliquãdo formosus illeRomanus princeps Domitianus,qui amico scribens,scias inquit, nec gratius quicquam decore, nec breuius, quanuis etiam si durabile perpetuúmq; naturæ donum esset,non intelligo, quid tantopere expetẽdum habeat iste non solidus,nec in ipso homine nisi superficie tenus fulgẽs decori, multáque fœda contegens, & horrenda, leuissiméque curis obuentu, sensibus blandiens,& illudens. Veris igitur ac mansuris bonis delectari conuenit, non falsis,atque labentibus.G.Forma corporis elegantissima est.R.Habes velum oculis, laqueum pedib⁹,alis viscum,haud facilè, seu vera discernere, seu virtutem sequi poteris, seu in altum euolare animo. multos ad honesta pergentes forma detinuit, detorsitéque contrariam in partem. G A. Forma corporis mira est. R. Benè ais mira. Nam quid hac vanitate mirabilius ? quot delectabilius abstinent formosi iuuenes?quot suscipiunt labores?quanta sibi inferunt supplicia,vt formosiores non sint quidem , sed appareant, vnius formæ studio, & valetudinis, & voluptatis immemores ? quantùm verò inter comendum tempus effunditur , quot honesta interim?quot vtilia,quot postremo necessaria negligũtur?Tuum igitur breue caducúm

que

qeu bonũ, & inane gaudiũ, ſine inuidia tibi habeto. Habes hoſtẽ tuum domi (quodque peius eſt) delectabilem, ac blandum. Habes raptorem quietis, ac temporis, perpetuúmq; tortorem, habes materiam laboris, vberrimam diſcriminum cauſam, fomenta libidinum nec minorem querẽdi odij, quàm amoris aditum. Fies mulierculis forſan amabilis, odioſus viris, aut fortè ſuſpectus. Nulla re magis quàm forma corporea coniugalis zelus accenditur. Nulla enim res ardentius appetitur quam forma. Nulla animum mouere potentior, atque ideo nulla ſuſpectior. GA. Forma corporis magna eſt. RAT. Solet hæc ſtultos adoleſcentes quo nõ expedit vrgere, dum bono ſuo vt libitum, ſic licitum frui putant, neque quid deceat attendunt, quæ ſæpe iam multis acerbi, ac turpis interitus cauſa fuit. GA. Forma corporis rata eſt. R. Ad breuiſſimum tempus erit, quando oris habitus hic, colórq; mutabitur. Cadet flaua ceſaries, reliqua albeſcẽt, teneras genas, & ſerenã frõtem, ſqualleutes arabunt rugæ, lætas oculorũ faces, & lucida ſidera mœſta teget nubes. leue dentium ebur, ac candidũ, ſcaber ſitus obducet atque atteret, vt non colore tãtum, ſed tenore alio ſint, recta ceruix atq; agiles humeri curueſcent, guttur leue criſpabitur, aridas manus, & recuruos pedes ſuſpiceris

tuos nõ fuisse. Quid multa? Veniet dies, quo te in speculo nõ agnoscas. Et hęc omnia, quę abesse multum existimas, ne quid improuisis monstris attonitus, non prędictum dicas. Hinc iam tibi si viuis dicto citius euentura denuncio, qui si mihi nũc credis, tunc te pars cius miraberis transformatum. G. Interim forma clara est. R. Quid hîc dicam breuius, quàm illud Apuleij Madaurensis? Expecta paulisper & non erit. G. Forma corporis hactenus excellens est. R. Quam mallem formã animi excellentẽ. Est enim & sua animę pulchritudo multo suauior certiórque quam corporis, & ipsa quoque suis legibus decore ordinis, atq; apta suarũ partium dispositione subsistens. Illam optare, illi operam impendere dignũ erat, quã nec dies lõga deterreret, nec morbus extingueret, nec mors ipsa. Nũc caduca miramini. G. Certè nunc saltem insolita forma est. R. In hac vt in aliis multis optanda mediocritas. Sin hac tali forma, nec tibi placueris, nec nisi qua decet aliis placere curaueris vsusque fueris castè, sobriè, modestè, non exigua tuæ laudis accessio est futura. G. Preclara facies animum honestat. R. Immo quidem probat, & sæpius in periculum trahit. Quid verò attinet gloriari, eo quod neque tuum sit neque diutius seruare possis, quod habuisse, nulli, proiecisse multis

tis glorioſum fuit? Mitto alios, Spurinam nō naturalis forma nobilitat, ſed accerſita deformitas. GA. Vt virtus animi corporis formæ iuncta ſit ſtudeo. RA. Si id effeceris, tum demum verè mihi, tunc vndique fortunatus fueris, formáq; clarior videbitur, & virtus gratior. Quāuis enim errare ſibi viſum eſſe, qui ait Gratior eſt pulchro veniēs in corpore virtus, ſcribit Seneca, mihi tamen iure reprehenſus videretur, ſi dixiſſet maior, aut perfectior, aut altior. Nunc quia dicendo gratior, non rē ipſam, ſed ſpectantiū iudicia reſpicit non mihi viſus eſt errare Virgilius, qui hoc ait. Et ad ſummā, vt nihil in ſe ſolidum habet formę gratia, nihil optabile, ſic ſi vltro obuenerit virtuti addita, neq; vtriuſque de precio error ſit, hāc illius ornamētū dici patiar, vel non inamænū viſui breue tamen ac fragile. Solam vero pondus animi dixerim atq; infauſtum triſtis inſigne ludibrij.

De valetudine corporis. Dialog. III.

GAV.

QVid quòd valetudo proſpera eſt. RA. Quicquid de forma modò diximus, repetitum puta. G. Valetudo corporis forma eſt. RA. En ſenectus ab aduerſo mille morborū armata generibus, cōtra valetudinem,

interea voluptas militat familiare certamen.
G. Valetudo corporis læta est. R. Inconsulta iucunditas quæque negligentes, & incautos facere soleat possessores suos & sæpe morbos accersere quos valetudini propriæ diffidentis intentio declinasset. G. Valetudo corporis bona est. R. Bene vtere. Alioquin leue bonum: quin & graue malum, si vt solita est, culpæ cuiuspiam causa sit. Multis periculosa, & pestilés sanitas fuit, qui tutius ægrotasset. G. Valetudo corporis optima est. R. Res per grata, multúmque vtilis, seu corpore quid agendum, seu animo est. Sed vt quarúdam radicibus herbarũ inest vis veneni, quę dum aliarum rerum immixtione purgata est, salubre poculum è pluribus fit, quod ex vno pestiferum fuisset. Sic corporea sanitas ne noxia sit habenti, non aliter quàm adiuncta animi prospera valetudine temperanda est. Nusquam peius quàm in sano corpore æger animus habitat.

De sanitate restituta. Dialog. IIII.

GAV.

LOnga ægritudine liberatus gaudeo. R. Gratiorem fateor sanitatem redditam, quàm retentam. Ingratissimi mortales bona vestra vix aliter quàm perdendo cognoscitis, & perdita ergo vos cruciant & recuperata lætificant. G. Grauissima febris me destituit.

RA.

R. Grauissimas febres medici dicunt, quę ipsis in ossibus & medullis æstuant. Quanto illæ sunt graviores, quę in anima intus latent, his te maximè liberatum velim. G. Aegritudo abiit. R. Aegritudo præsens sæpe profuit, dum debilitatis viribus corporis, animæ sanitatem peperit. Consequenter igitur, & digressa nocuit, & animæ lumen imminuit, & corporis auxit insolentiam: quanuis mala, quanuis pessima ægritudo videatur, optabile malum, tamen, quod mali remedium sit maioris. G. Tandem ægritudo longior finem habet. R. O stultissime, sic tu reris mortē effugisse ad quam curris assiduè? nunc propinquior morti es, quam dum illi contiguus videbaris. Irremeabile vobis est iter, neque vlla eius in parte subsistitur, neque diuersoriū, neque lentior vsquam gressus, & somnus, & vigilia, & labor, & requies, & morbus, & sanitas, æqui sunt gradus ad mortem. G. Ancipiti ægritudine absolutus sum. R. Creditricē habes infallibilem, dilata solutionis dies est, sed non cessa ratio. Habes ægrotare iterum & mori.

De viribus corporis. Dialogus V.

GAV.

VIrium satis, immo multum contigit. R. Quę de forma ac valetudine dicta sunt

relege. Similium similis disciplina est. GA. Multum est virium. RAT. Vide ne quid aggrediare virium fiducia, quo imbecillis appareas. G. Abundè est virium. R. Taurina gloria. G. Plurimum est virium. R. Pluscu-lum elephanti. G. Virium nimis est. R. Facile crediderim id quidem, Super excessus autem in vitium vergit, seu ipsum est vitium. G. Nimis est virium. RA. Nimietas hæc si ad mediocritatem redeat bene erit. Quid si ad defectum transeat? Quid si hoc robur fragilitas insignis excipiat? Crede mihi nullæ tantæ vsquam corporum vires, quæ vel labore immodico, vel morbo acri, vel cuncta vincente senio frangantur. Infatigabilis & inuicta vis animi est. GAV. Ingens robur est corporis. RA. Nemo Milone robustior, clariores multi. GAV. Vastum, & præualidum corpus est. RA. Præstantissima rerum virtus mole corporea non eget in animis habitans. G. Nihil his viribus difficile. RA, Immo impossibilia permulta, atque illud imprimis, vt qui in corpore spem posuit in altum scandat. G. Iam supra hominem vires sunt. R. Hac in re qui superior cũctis hominibus euaserit, multis tamen animantibus inferior erat. G. Nihil his viribus metuendum. RA. Immo nunc maximè. In magnam enim virium fiduciam magnis viribus

viribus accingitur fortuna, & interdum ex æquo congredi indignans, vt ostendat quam fragile animal est homo (dum sibi etiam robustissimus videtur) gigãteos viros leui prælio confecit. Herculem ab omnibus inuisctũ vis latentis mali vicit. Milonem ipsum cunctis celebratum, & cognitum palestris, arbor vna detinuit, lacerandúmq; feris obtulit. Sic robur illud eximiũ sine exemplo fissę quercus robori impar inuentum est. Tu viribus tuis fidis? GAV. Vires immensæ suppetunt. RA. Omne immẽsum laborat mole sui. GA. Vires in augmento sunt. RA. Natura ferme rerum omnium hæc est, vt cum ad summam peruenerint, descendant, idq; non æquo gressu. Ascensus enim lentior, descensus præceps. Hæ quoque vires cùm crescere desierint, nò consistent, & primò quidem clanculum, pòst apertius tandẽ ruent. Omnes res mortalium præter animum solum æquè fugiũt, sed non æquè omnium fugæ vestigia apparent, nisi forte minus eunt animalia, quæ vel tenebris vel tacito repunt nissu, vel quoniam id quoque traditur, itineris indicium caudis præmunt. GAV. Corporis mei viribus glorior. RAT. Quid faceres tuis? Cogita verò quantarum ipse sis virium, istę enim non tuę sunt sed hospitij, immo carceris vires tui. Vanum est autem cùm ipse sis fragilis, forti habita-

culo (dicam meliùs) forti aduersario gloriari. GAV. Viribus meis lætor. RAT. Quid hic dicam? nisi poëticum illud: Non longum lætabere, inq; lætitiæ locum venient querelæ. Meministi, vt is ipse tam validus, quem bis modò memorauí de suis vtribus in senectute conqueritur.

De velocitate corporis. *Dialog.* VI.

GAV.

SEd pernicitas multa est. RATIO. Refert quónam cursus intendatur, multos sua velocitas in exitium tulit. GAV. Pernicitas mira est. RA. Currite mortales vt libet, cœli velocitas vos præcurrit, & ad senium & ad mortem applicat. Illud vobis cursum eripiet motum illa. GAV. Peruicitas summa est. R. Bò tédit, vbi desinat. GAV. Pernicitas inaudita est. RA. Illo properat vbi tarditas multa erit. GAV. Pernicitas infinita est. RA. Sit quanta libet, vbi se exerceat non habebit. Si quidem puncti vicem terra omnis obtinuit. GAV. Pernicitas inestimabilis est. RA. Hęc ingenij laus est, cui maria, & cœlum, & æternitas, & naturæ spacia, recessúsque, & archana rerum omnium patét. Corpus puncti momentique ambitu circunscriptum, quo sua pernicitas latura, atque vbi depositura est.

Nónne

Nónne enim vt latissimè pateat hoc spaciũ, seu temporum, seu locorum, nihilominus quocunque se flexerit ad sepulchrum currit? Illæ saltem angustiæ sine vllis, aut astrologicis coniecturis, aut geometricis demonstrationibus notæ sunt. Ita eo curritur, vbi perfectè nõ curritur. GAV. Incredibilis mihi modò pernicitas est. RAT. Cum omnes homines excesseris, lepusculum non æquabis. GA. Pernicitas stupenda est. RAT. Hæc pleróſq; pendentibus, & præruptis locis comitata plano calle destituit, quosdam per propugnacula turrium, per antennas nauium, per confragia montium innocuè volitantes, post leui pedis offendiculo in via publica prolapsos extinctósque nouit ætas nostra. Anceps est contráque naturam insueta grauium corporum hæc leuitas, volucrémque hominẽ non diu factura. Nam & si inoffensa processerit, fessa tamen citò desinet, breue robur hominis breuiórque pernicitas. GAV. Valde nunc agilis sum. RAT. Et asellus agilis iuuenta, & senio piger pardus. Spacio leuitas ingraueſcet. Prima ætas stimulos habet, frenos vltima. Quicquid es non eris diu, & si esse cupis cura vt sis bon⁹. Seniũ virtus sola nõ metuit.

De ingenio. Dialogus VII. GAV.

ET ingenium est velox. RA. Ad virtutes vtinam. Alioqui quo velocius, eo pro-

pius ruinæ. GAV. Ingenium expeditum est. RAT. Si & bonis artibus applicabile, preciosa animi supellex. Si minus, onerosa, periculosa laboriosa. GAV. Ingenium peracutum est. RAT. Ingenij non acumen, sed æquabilitas, atque constantia, verâ laudem & perpetuam merentur. Quorundam acumen tenui cuspide frangitur, primóque molimine deficiet validissima etiam si ad vltimum exteuuétur, infirma sunt, sic robur omne tenuitas atterit GAV. Acutissimum ingenium est mihi. RA. Nihil sapientiæ odiosius acumine nimio. Nihil vero philosophanti molestius, quàm sophista, ideo inuisam Palladi finxere veteres araneam, cuius subtile opus ac tenues telæ sunt, sed fragiles, nulliq; vsui. vt mucronis ergo sic ingenij acies sit, nō peretret modo, sed subsistat. GA. Promptum & versatile ingenium est. RAT. Hoc Mar. Catoni Censorio tributum est, quòd literis simul atque armis, bellicísque omnibus & vrbanis, ac rusticis artibus æquè foret idoneus, quòd ex parte græci suo tribuunt Epaminundæ, Persæ autem Cyro. Tuum hoc versatile quonam vergat, neu versutum sit, néve aliquid non agile, sed leue potius & inconstans habeat, caueto. Aliud est enim non posse consistere, aliud facilè ire posse quo velis. GA. Ingeniū est excellens. RA. Multum refert quo in genere

nere excellas. huius enim quoque verbi significatio vaga est, verumq; est, vbi intēderis ingeniū valere. Malo igitur ingenium bonum quam excellens, quòd illud in malum flecti nequit, hoc in diuersa volubile est. Nam & Crispus Lucium Catilinam, magna vi animi fuisse ait, sed ingenio malo, prauóque. GAV. Ingenium magnum est. RA. Bonum cupio & modestū, magnitudo sola suspecta est. Sæpe magnum ingenium, magnorum initium malorum fuit. Raro autē magni errores, nisi ex magnis ingeniis prodiere.

De memoria. *Dialogus* VIII.

GAV.

MEmoria ingēs data est. RA. Ampla ergo domus tædij & atriū fumosarū imaginum, vbi multa displiceāt. GAV. Memoria est multarū rerū. RA. Multis in rebus pauca delectant, plurima cruciant, & sæpe delectabilium molesta recordatio est. GAV. Rerum adest variarum memoria. RA. Si bonarum, bene, Si malarum, quid hinc gaudes? parum ne triste est, vel tulisse mala, vel vidisse, nisi velquotidie recursent, vel sub oculis sint semper? GAV. Memoria diuersarum rerum suppetit. RA. Et culparum, & delictorum, & scelerum, & ignominiarum, & repulsarum, &

dolorum, & laborum, atque discriminum quanuis huic vltimæ voluptas quædam (vt aiunt) sit adiuncta memoriæ. In quo tamen intelligitur non tam præteritorum malorum cogitatio, quam præsentis boni delectatio iucunda esse. Itaque neminem laboris, ac periculi meminisse iuuat, nisi quietum, aut securum, paupertatem lætè meminit. Sed diues, morbum: sed incolumis, sed liber, carcerem: sed solutus, vincula: sed reuersus, exilium. Sola ignominiæ memoria in mediis licet honoribus tristis est. Adeo nihil delicatius, vel incurabilius, quàm fama. G. Memoria multiformis est, & multorum temporum. R. In recordatione multiplici multiplex molestia. Quædam nempe conscientiam vellicant, quædam pungunt, quædam vulnerant. Alia confundunt, alia exterrent, alia deiiciunt. Vnde fit vt memorantium ora rubor, pallórque vicissim in silentio occupent, quod pessimis hominum plerumque accidit, incessúsque sit varius, vox incerta, & quæ sunt eiusmodi animi memoria laborantis indicia. G. Memoria prompta est. R. Mallem, voluntas pia, castúmque desiderium, & honesta consilia, & actus innocui, & vita probe nescia. G. Memoria apprimè tenax est. R. Vnde hæc igitur obliuio cœlestium præceptorum, quæ tam pauca sunt numero? Vnde o-

bliui

bliuio Dei vnius? Vnde obliuio ſuimet? G. Memoria admodum tenax eſt. R. Terrenarum & inutilium rerum credo. quónam verò, & quò vaga hæc volatiliſque memoria? quæ cum cœlum, terrámque peragrauerit in ſeipſam neſciens reuerti, quod vnum neceſſarium, ac ſalubre erat, obliuiſcitur. In qua ei ſi fortè aliquid delectationis interdum, ſæpe tamen anxietatis eſt plurimum. Nec immeritò, Themiſtocles cùm ei quidam memorandi artem à Simonide tunc inuentã pollicetur, Malle ſe ait obliuionis artem quam memoriæ diſcere. Et licet hoc ille ſuo quodam iure reſpondiſſe videatur, vt qui naturę dono illo ſupra fidem excelleret cuiúſque memoriam innumeræ quidem rerum, atque verborum imagines prægrauarent, ferè tamen omnibus conuenit, ita omnes & dediſcenda diſcitis, & diſcenda dediſcitis. In his tantũ quorum vtilis eſſet obliuio, memoriam exercentes, inque id naturæ finibus non contenti, inſaniam arte laxatis. G. Memoria omnipotens eſt. R. Titulus hic vni ſuus eſt deo. Multipotens dicere voluiſti. Si quæ tamen inſignis memoriæ vis eſt (quod omni curioſitate melius fuerit) damnoſa reiiciat, ſtringat vtilia, neque tam ſedulò, quæ delectent aggreget, quàm quæ profint. G. Memoria optima eſt. R. Optimo nihil eſt melius,

quòd si fidem dicto quæris, vt in optimis te memorem præbeas oportet. Memento peccati tui, vt doleas, memento mortis vt desinas, memento diuinæ iustitiæ vt timeas, memento misericordiæ, ne desperes.

De eloquentia. Dialogus IX.

GAV.

AT præclarum est eloquium. RA. Magnum fateor instrumentum glorię, sed anceps, cuspide gemina. Et hoc quoque qualiter vti scias refert plurimùm. GAV. Eloquium torrens est, & rapidum. RA. Haud ineptè quidã stulti, atque improbi eloquentiam furiosi gladio æquiparant, utrunque enim publicè inermem esse expedit. GAV. Eloquium clarum est. RA. Clarum aliquid variè dicitur, clarus sol, clarum incendium. GAV. Præfulgidum eloquium est. RA. Et lugubres cometæ, & infesti gladij, & hostiles galeæ fulgent, vt fulgor eloquentiæ gloriosus sit, sanctitate & sapientia tẽperetur. GAV. Copia eloquij ingẽs est. RA. Si quidem iuncta modestiæ magnum aliquid supraque communem hominum mensuram non insicior, Alioqui mutum esse præstabat. GAV. Eloquentiæ satis est. RA. Satis eloquentiæ parum sapientiæ fuisse in homine illo scelesti

stissimo apud Crispum legis: neque is quidem gloriam eloquentiæ quęsiuit vllā, quanquam altiore iudicio non eloquentia sed loquacitas illa fuit. Verus enim orator hoc est eloquentiæ magister nisi vir bonus esse non potest. Quod si bonus & sapiens putabas ad oratorias laudes perfectúmque munus eloquentiæ, hunc verborum impetum, qui sæpe procacibus atque inuerecundis vberior est siue hanc ipsam etiam dicendi peritiam satis esse, fallebaris. Linguæ volubilitas, atque verborum copia, & ars etiam quædam sceleratis pisque communia esse possunt. Id quod quæris bonorum est, non omniū quidem sed pauciſſimorum, ita vt mali omnes huius laudis extorres sint, ad quam scilicet animi bona, quibus carent, virtus & sapientia requiruntur. Quod vt sic esse nō intelligas dicam, Sed memineris duarum, de quibus loquor, rerum diffinitiones in mentem redeant quarum altera Catonis, Ciceronis est altera. Ille ait. Orator est vir bonus dicendi peritus. Iste autem, Nihil est inquit, aliud eloquentia, nisi copiose loquens sapientia. Ex his vides ad oratoris, atque eloquentiæ essentiam, & bonitatem & sapientiam exigi, nec tamen sufficere, nisi & peritia adsit, & copia. Ita vt primę illæ duæ virum bonum sapientemque duntaxat, hæ autem solæ nec bonum, nec sapien-

tem, nec eloquentem quidem efficiant, sed loquacem. Omnes verò coniunctæ perficiant oratorem, eiusque artificium, quod profecto rarius atque altius est, quam putent qui in multiloquio situm sperant. Tu ergo si oratoris nomen, & eloquētiæ veram laudem quæris, virtuti & sapientiæ primum studе. G. Eloquentia plena atque perfecta est. R. Pleno atque perfecto nihil deest, deerit autem multum si præmissa defuerint. Ante igitur quam de vniuerso pronuncies hoc vnum tacitus tecum volue. G. Eloquentia summa est. R. Supra summum nihil est, his ergo cessantibus iam summa non erit, sed caducum quiddam & informe, cui fundamentum fastigiumque detraxeris. G. Eloquentia dulcis & ornata est. R. Dulcedo & ornatus iste nescio quid blandum, seu dolosum, non virile nec syncerum præfert, sed non pluris est apud rectos iudices suauis & compta viri fallacis oratio, quam vel meretricis fucus vel mellitum virus, vel frenetici robur, vel auari aurum: quicquid est, quanuis appareat, ac mulceat si principium essentiale defuerit, nihil penitus aut nihilo proximum videri debet. G. Eloquentiæ fiducia magna est. R. Magna sæpe fiducia magnis periculis viam fecit. Vt animum tollat, atque adiuuet, frænum accipiat, sese norit, quid agendum instat, examinet,

net, absit insolentia pariter & cõtemptus. Sin progressa liberius virium obliuisci cœpit, iã nõ fiducia sed temeritas & audacia est, quo nihil est à sapientia remotius: hæc in rebus omnibus agendis vt aspectu precioſior, sic affectu periculosior ignauia est. Illa enim domi pigros & inglorios tenet, hæc impellit ardẽtes, & quos æstimabatur promotura præcipitat, hæc sæpe bellacissimos viros ostendit imbelles, cautissimos probauit incautos, vtque ad te redeã, qui desertissimi videbãtur in fantissimos patefecit. G. Eloquentia ingẽs est. R. Vt sit historico fides, inter vitia infinita eloquentiã habitasse, veriq; locũ teneat authoritas, neq; dubiũ sit, quod eloquentiæ princeps in rhetoricis scribit, eloquẽtiã sine sapiẽtia esse nõ posse, quę vt liquet superioribus aduersatur. Ista tamen quolibet modo sumpta eloquẽtia certè quo maior, eo dãnosior funestiorq; si sola est. G. Eloquẽtia singularis est. R. Hæc est quæ singulares viros & Græcorũ & nostros in perniciem traxit, quod ita esse Demosthenes & Cicero & Antonius non negabũt. G. Eloquẽtia lasciuibilis est. R. Si innocẽter absque iactãtia vtare. Vix vlla re citiꝰ multitudinis amorem tibi cõcilies, & gloriã quæras, si quo, nisi meræ virtutis, artificio quæri potest. Sin arroganter atq; improbè, perfacile tibi discrimẽ & multorũ odia tibi cõflaueris

Sapientis dictum est cuiusdam mors & vita in manus linguæ. Non vnius verò tantum hominis, sed multorum quorundam linguæ totas euertêre res publicas, euerténtque. Pessimum nocẽtissimumq; hominis mali membrum, lingua est. Nil hac mollius, nil durius. GAV. Eloquentia sonora est. RA. Et sonorum fulmen. CAV. Eloquentia florida est. RA. Et floridum aconitum. Denique versa vt libet & reuersa, & gloriæ habes viam arduam, & inuidiæ pronam valde.

De virtute. Dialogus X.

GAV.

NVnquid non saltem licet de virtute gloriari? RA. Vt liceat, in illo tantùm licet, qui virtutis & omnis boni auctor solus atque largitor est. GAV. Magna est animi virtus. RA. Vide autem ne quo maior creditur, minor sit. GAV. Spectata virtus in rebus dubiis est. RAT. Proprium est virtutis, non quid actum, sed quid agendum sit, nec quid adsit sibi, sed quid desit attendere, vnde est vt sæpe illam non de quæsito gloriantem, sed de quærendo sollicitam videamus. Dicerem, si liceret, auaram, aut certè auaritiæ similem esse virtutem. Iugiter sitit, quotidie inardescit, quo plus quæsierit eò sibi pauperior

riorvidetur, & plus appetit. Nullus ei desiderij modus est. Nullus sat magnus cumulus meritorum. GAV. Virtus supra humanum morem est. RAT. Vereor ne superbiæ sit ista professio, non virtutis. GAV. Virtus longè clarissima est. RAT. Fundamentum veræ virtutis humilitas, nec tãta claritas vlla est, quam elatio non obscuret. Scit ille qui clarissimus creatus, seque ipsum efferens, non obscurus tantùm, sed princeps metuit fieri tenebrarum. Quod si illi accidit, quid alij de se sperent? GAV. Virtus eximia est. RAT. Non solet esse virtus iactatrix eut miratrix sui, sed imitatrix alieni. Itaque semper anhelans semper altius aspirãs, dum se comparat paruipendit. GAV. Virtus consummata est. RA. Nunquam hoc virtus de se iudicat, non confidit, nihil arrogat. Scit hoc tempus esse militiæ non triumphi, atque ideo nunquam torpet, & semper in actu est. Semper quasi nunc incipiens accingitur, quæ omnia perfeciisse se neque vndique consummatam credit. Crede mihi non est virtus, error est virtuti obuius, atque aduersus. Quisquis ad summam peruenisse credit, in hoc primum fallitur, quod vbi credit esse, nõ est. Deinde, quòd illuc ferentem viam aberrando deserit, dumq; quod non habet anticipat, quod habere potuisset sponte sua negligit. Si

quidem nil tam profectui aduersum, quam perfectionis opinio. Nemo studet agere, quod peregisse se putat. Error hic sæpe magna parantibus obstitit, iamque alta prehensantibus. G. Virtus pro humana capacitate plena est. R. Si omnem vitam ante oculos ponis, perque dies singulos actuum, ac verborum, & cogitatuum rationem à te ipso exigis incorruptus rerum arbiter tuarum, videbis quãtum vacui in anima sit, quantum vitia occupent. G. At saltem communis, & mediocris est virtus. R. In rebus altissimis vix mediocritas locum habet: verùm habeat, non tamen hæc gaudij materia, sed laboris ac studij est. Nam quod ad summam disponitur donec eò peruenitur non quiescet. G. Al. qua est virtus. R. Huius quoq; iudicium linque aliis. Et si qua est virtus, non ibi finis gaudij, sed in illo ad quem vera per arduum virtus ducit. Eam nempe philosophiam profitemur, quæ non fruendum virtutibus, sed vtendũ docet. Nondũ plenè igitur gaudendi tempus est, tot nunc etiã vitę periculis circũfusis, sed optandi potiꝰ sperãdiq;. Gauisurũ te sperare potes, sic tamen, vt metuas doliturũ. G. Si quid boni est sentio vnde sit, & in illo gaudeo, quicquid autem deest, scio vnde poscendum sit, & de illo spero. R. Hęc est virtus, & iam tutum iter ad verum gaudium inueneristi.

De

GAV.

QVisquis ego sum, opinio de me hominum bona est. R. Opinio rem non mutat. G. Bonum me communis habet opinio. R. Quid si malus tu, nónne opinio falsa est? Scientem certè falso gaudere dementia est. G. Opinione vulgari bonus dicor. R. Nihil est, quod non sibi fingere possit opinio. Bonum autem seu malum, quòd in animis habitat, neque diuersis opinionibus, neque sermunculis variatur. Non si cuncti igitur te mortales bonũ dixerint, bonus fies. G. Bonum mihi saltem est nomen. R. Melius esse nomen bonum, quàm diuitias multas, Hebræorum Sapiens ait. idemque alibi, Melius nomen bonum quàm vnguenta preciosa, & valorem boni nominis, & odorem famæ his verbis expressit, comparatione scilicet auri, & vnguenti. Quomodo autem seu nomen, seu aliud quicquam esse potest bonum, si sit falsum? Qualecunque igitur sit nomen impij non sit ideo minor impietas. Non inani igitur nomine glorietur, sed illud eiusdem Sapientis audiat: Nomen inquit impiorum putrescet. & illud alterius: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostrę. Illa si intus tibi obstrepit, quid tibi proderũt adu-

lantium ſuſurri? quid blandiciis aut fictionibus partum nomen? è radice mala nihil boni oritur. Neque hinc ortum nomẽ bonum dixeris, cùm verum dicere non poſſis. GAV. Bene de me ſentiunt ciues mei. RA. Non refert quid de te alij ſentiant, ſed quid tu. G. Bene de me loquuntur ciues. RA. Noli credere, quid loquantur neſciunt, & cupidè mentiuntur, pruritu quodam linguæ, in vtranque partem, nimio & conſuetudine in naturam verſa. GAV. Bene de me plurimi loquuntur. RA. Ignorantibus credere quid eſt aliud, quam volentem falli? GAV. Bene de me loquitur vicinia. RA. Dulciloquio forſan aut munerib⁹ delinita, aut de te aliquid ſperãs. Nunquã vel amanti credideris, vel ſperáti. GAV. Vicini mei nomen meum celebrant. RA. Alter alterum decipit, omnes te. G. Bonum mihi teſtimonium ciues dant. RA. Eſt intus in anima teſtis incorruptior, certiorq; Conſcientiam tuam interroga, illi crede. GAV. Bene de me homines opinantur. RA. Opinio, ambiguę nomen eſt rei, certiſſimá res eſt virtus. HAV. Ego ipſe mihi vir bonus videor. RA. Ergo es malus. Boni enim ſibi diſplicẽt, ſeq; accuſant. GAV. Et mihi videor, & aliis bonus. RA. Quid ſi tu malus, illi autem ſtulti? CA. Benè de me ſperant ciues. R. Cura ne ſpes ciuium falſa ſit. Turpe eſt de ſe ſperantes, cum poſſis aliud

fruſtra

frustrari. GAV. Credo sim de quo non frustra sperent multi. RA. Si id esses, id non crederes. Malum est alios, pessimum autem seipsum fallere. GAV. Omnes me virum bonũ putãt. RA. Quid si tu contrarium scis? GAV. Omnes me virum bonũ dicunt. RA. Et tu credis omnibus? Num te autem dici pudet, quod non es? sed est hoc vobis insitum inter cuncta mirabile de vobis vestrisq; de rebus quamuis occultis, plus cuicunque, quàm vobis credere. Iuxtaq; Flacci sententiam, & mendacem timere infamiam, & falsa gloria delectari. GAV. Totum vulgus vna voce me laudat. R. Nulla pronior ad errorem, atque ad præcipitium via est, quàm per vulgi vestigia. Quicquid penè vulgus laudat, vituperio dignum est. GAV. Cunctis hominibus placeo. RA. Placẽtes hominibus deus spernit, & placere hominibus, displicere est deo, contraria contrariis gaudent. G. Viri boni nomẽ habeo. R. Vitę constantia & honestate seruãdum est, alioqui facilè euanesceret, vetus est enim. G. Multæ sunt in populo laudes meę. R. Seuisti in agro arido arbores caducas. GA. Magnæ inter doctos etiam laudes meæ sunt. R. Si veræ, durabunt. Et vt ait Cicero, radices agent, & propagabuntur. At si fictæ, celeriter tãquam flosculi decident. GAV. Omnes vno ore meam prædicãt virtutem. R. Non in hominum sta-

tu, neq; in propria virtute, quamuis vera sed in ipso virtutum omnium authore gloriandum. Qui contrarium non facit, non modo non assequitur assertione hominũ, quod non habet, sed id ipsum quod habet, vel imminuit, vel amittit. GAV. Vulgus omne me prædicat. R. Dixi, & repeto, quicquid vulgus cogitat vanũ est, quicquid loquitur falsum est, quicquid improbat bonum est, quicquid approbat malum est, quicquid prædicat infame est, quicquid agit stultum est. I nunc insanorum sermunculis gloriare.

De sapientia. Dialogus XII.

GAV.

SApientiam consecutus sum. RAT. Rem magnam, si vera esset, & inseparabilem a virtute. Si illam igitur approbasses, hæc probata esset, sed vtraque opinione aliquãto facilior est quàm re. GAVD. Sapiens sum. R. Crede autem mihi, nunquam si verè esses, hoc diceres. Sapiens enim quãtum est, quod sibi desit, intelligit, non gloriatur itaque, sed suspicatur. GAVD. Sapientem me profiteor. RAT. Bene irent res, si tot essent sapientes, quot sapientiæ professores. Nunc illud perdifficile est, hoc verò facillimum. GAVD. Sum sapiens. RAT. Si verè sapiens esse vis, noli

noli id quidem opinari. Credere se sapientem primus ad stultitiam gradus, proximus est profiteri. GAV. Studio ad sapientiam perueni. RA. Vtique sic ad illam peruenitur. Sed an tu perueneris, recogita. Non est enim res studij breuis, egens aliquot annorum vt reliquæ artes, tota vel longissima opus est vita. Si quis (vt aiunt) tota die currens peruenit ad vesperam, satis est. Notum est illud Platonis, vt alia multa, præclarissimum, quo Ciceroni placet, & mihi beatum cui etiam in senectute contigerit, vt sapientiam, veráque opiniones assequi possit. Has tu an calle medio obuias habueris, an nescio quo pennato equo vectus ante tempus attigeris incertum tam citò sapiens euasisti. GA. Sapientiæ perfectionem cœlitus accepi. RA. Est fateor cæleste donum sapientia, sed magnus certè vir erat, & cœli amicus, qui dicebat, non quod iam acceperim aut perfectus sim. GAV. Sapientiam cupida mente comprehendi. RA. Vt pecuniæ rerúmque multarum mala, sic sapientiæ cupiditas bona est. Sed an tu tantæ rei capax sis videto. Certè ille idem. Ego me inquit, non arbitror comprehendisse: & ille quoque permagnus erat, qui cum deo de seipso loquens sic aiebat. Imperfectum meum viderunt oculi tui. Hoc est proprium sapientis, imperfectionem suam nosse, ac fateri.

teri. GAV. Sapiens dicor RA. Non tetuæ, neq; alienæ vnquam voces sapientem fecerũt, sed res ipsa. G. Sapiẽs vulgo dicor. RA. Vulgus insanos sapientes dicere, & sapientes insanos, iure suo didicit, quod est, vt falsa pro veris, veraque pro falsis habeat. Nihil est à virtute vel à veritate remotius quam vulgaris opinio. GAV. Omnes prædicant me sapientem. RA. Ad famã fortasse aliquid. Ad sapientiam nihil omnino. Sentio autem superscriptionibus inniteris literarum, quibus nihil est liberalius, non satis est facere sapientes, qui non sunt, sed egregios & insignes faciunt ac verecundos, sereniſſimos insuper & illustres, vt iam simplex sapientiæ titulus sit pudori, qui quàm paucis conueniat stupor est, obsoleuit, tamen inter titulos clariores, quos qui scribendo sic accumulant, sciunt se mentiri. Sed vrbani vel mendacio fieri volunt. Vos qui legitis non veros modò, sed citra verum sistere illos rati, publico errore fallimini. Nemo est qui de suis rebus interroget. Omnes aliis de se credunt. Vis autem noscere quàm sis sapiens, verte oculos retro. Recordare quoties in hoc vitæ cursu cespitaueris, quoties aberraueris, quoties offenso pede ecciderís, quot pudenda, quot dolenda, quot pœnitẽda commiseris, tũc si audes, te dicito sapientẽ, credo autem nõ audebit. GAV. Scio me sapientem.

RA.

RA. Literatum forsan vis dicere. Sunt enim plane literati aliqui verè, licet pauci, sapiẽtes autem pene nulli. Aliud est sapienter loqui, aliud sapienter viuere, aliud dici, aliud esse sapientem. Fuere qui dicerent sapiẽtem nullum. Id quã verum falsum ve sit, non disputo. Certè nimis prærupta sententia est, & ad desperationem prona, & studio aduersa sapientiæ. Hebræi sapientem Salomonem suũ prædicant, qui quàm sapiẽs esset, turba coniugũ, pellicumq; testatur, multóque maximè diis alienis cultus exhibitus. Romani sapientem Lælium, & Catonem: Græcia ipsa dũ floruit septem habuisse dicitur sapientes. Ij quoque hoc titulo indigni sequentibus visi erãt. Qui excusant, dicunt non eos illum sibi titulũ assumpsisse, sed ab errantibus populis traditum possedisse. Vnus tantùm fuit, sua possessione, suoq; sapiens iudicio, stultissimus omnium Epicurus. Quem titulum cũ Metrodoro participare voluit, nec honorificum amici donũ ille respuit. Seq; etiam sapientem dici æquanimiter tulit, vt sua illa qualis qualis gloria, error esset alterius. Vnus quoque sapiens Socrates oraculo dictus Apollinis, forsan ideo, vtvnum illum sapienti proximum, falso testimonio, falsus Deus ad amentiam, atque insolentiam irritaret. Hæc de antiquis sapientibus dixerim. Fœlicior ætas nostra, quæ non

vnum duósve, vel septem, sed in singulis vrbibus, ceu pecudum greges numerat sapientum. Nec mirum sanè multos esse, qui tã facilè fiant. Venit inuenis stultus ad templum, præceptores illum sui prædicant, celebrant, seu amore, seu errore, tumet ille, vulgus stupet, plaudunt affines, & amici. Ipse iussus in cathedram scandit, cuncta iam ex alto despiciens, & nescio quid confusum murmurans, tunc maiores certatim, ceu diuina locutum, laudibus ad cœlum tollunt, tinniunt interim campanæ, strepũt tubæ, volant annuli, figuntur oscula, vertici rotundus, & niger pannus imprimitur. His peractis descendit sapiens, qui stultus ascenderat: mira prorsus transformatio, nec Nasoni cognita. Sic fiũt hodie sapientes. Verus sapiens fit aliter. GAV. Sapiens sum. RA. Solent qui de se magnificè sentiũt, præsidenter maiora viribus aggredi, inq; nisu medio prolapsi, suo vel periculo vel pudore condiscere, quàm iusti rerum æstimatores fuerint suarum. Præstat igitur (mihi crede) falsas opiniones obiicere, insolentiam deponere, insipientiam circunspicere, & optare, ne qua experiendæ sapientiæ necessitas incidat, quæ declaret te de nihilo gloriatum. Hęc rectior tutiórque quærendæ sapientiæ via est. GAV. Credo ego ad sapientiam peruenisse. RAT. At si mihi obsequeris, ad illam potius

assur

assurgendo, nitendoq; peruenies, quàm credendo. Nihil altius ascendit, quàm humilitas operosa.

De religione. Dial. XIII.

GAV.

REligione glorior perfecta. RA. Religio optima, ac perfecta vna est, supra CHRISTI nomẽ, supraq; petram firmissimam fundata, reliquæ omnes superstitiones vanæ, & deuia, & errores sunt, quibus est iter ad tartarum, atque ad mortem, non hanc momentaneam sed æternam. Et quot putas, quantiq; viri huius veræ religionis inopiam miserabilem passi sunt, cunctis in rebus aliis altiores? Habent illi, quod æternum gemant, habes tu vnde glorieris, & gaudeas, non in te quidem, sed in eo, qui te summa in re tanto maioribus præferre dignatus est, qua nihil maius, nihil melius tibi tribui poterat in hac vita, de qua loqui aliquid vberius non grauarer, ni res ipsa cœlesti lumine penè iam omnibus nota esset. GAV. Piis sacris initiatus sum. RAT. Pia sacra religionis huius sunt tantummodo, reliquarum omnium sunt furores, ritúsque sacrilegi. Neque tamen initiatum esse sufficit. Maius est fortè, quam putas:

deuoto licet animo dulce negocium. Non enim deum nosse satis est, quod & dæmones faciunt, qui oderunt. Amor, & cultus exigitur, his ex rebus constans, quæ vtinam tã bene implerentur ab hominibus, quàm sciuntur. GAV. Devera religione mihi placeo. RA. Placere sibi, superbire est: Hæc autẽ vera religio, quæ te Deo religat, Deum tibi, humilitatem piis mentibus inserit, insolẽtiam extirpat. Sic tibi igitur gaudere permissum, vt quanto lætior, quantoq; religiosior, tanto sis melior, & operibus bonis affluentior. Illi gratias agẽs, qui tibi ex hac mortali vita rectum iter ostendit ad ẽternam vitam. CAV. Veram religionem (Deo gratias) sum adeptus. RA. Bene ais, Deo gratias. Custodi autem illã bene ab erroribus, à negligentia, à peccatis: & sic habe, si hanc assecutus es, & in ea te exerceas, vt dignum est, cessare controuersiam, de qua modò litigauimus, cùm sit scriptum sacris in literis. Pietas est sapiẽtia, & per alium. Initium sapientiæ est timor domini. Neq; id ipsum tacitum in prophanis. Cuius rei Lactantius meminit Institutionum secũdo. Affirmat inquit Hermes eos qui cognouerunt Deum nõ tantùm ab incursibus dæmonum tutos esse, verum etiam ne fato quidem teneri. Vna inquit, custodia pietas. Et enim pius homo, neq; dæmoni pessimo, neq; fato subiacet.

cet. Deus enim liberat pium ab omni malo. Nanq; vnicum atq; solum bonum est hominibus pietas. Quid sit autem pietas ostendit alio loco his verbis. Pietas enim scientia est Dei. Eandemque sententiam Asclepium in sermone quodam regio latius explicasse cõfirmat. Vides vt obstinatissimi duo pagani vestram circumuolant veritatem. Tanta est veri vis, vt linguas sæpe hostium ad se trahat.

De libertate. Dialogus XIIII.

GAV.

IN libertate natus sum. R A. Non qui nascitur liber, sed qui moritur liber est. Multum fortunæ licet in nascentem, in extinctũ nihil. Expugnat vrbes munitissimas. Armatos fundit exercitus. Potentissima regna subuertit. Inexpugnabilis arx sepulchrũ, Illic regnum vermibus, non fortunæ. Itaq; limen illud ingressi soli mortaliũ vitæ huius ab insultibus tuti sunt. Tute liberũ iactas, & ignoras, non dico ad sepulchrum, sed an liber hodie in cubiculum sis iturus. Libertas vestra tenuissimo nitens filo, sicut alia quibus fiditis omnia, tremula semper & caduca est. G. Liber sum. R. Idcirco te (vt reor) liberum dicis, quia dominum nullum habes, sed Annæum audi Senecam. Bona inquit ætas est, forsitan

habebis, neſcis qua ætate Hecu. ſeruire cœpit, qua Craeſ. qua Da. mater, qua Pla. qua Diog. His ille te admonet exemplis. Multa ſunt alia, vel tacita Senecæ, vel ignota. Nunquid non Atilium Regulum meminiſti indignum prorſus hoc ludibrio, paſſum tamen? Nunquid tibi recentior annis Valerianus excidit? quorum ille modò dux hic autem princeps populi Roman. moxq; ille Carthaginenſium, hic Perſarũ ſeruus, ille truci ſupplicio peremptus, hic longa & miſera contabuit ſeruitute. Quid Macedoniæ Numidiæq; reges? Hinc Perſen, hinc Siphacẽ memorem atq; Iugurtham regni omnes è culmine Romana lapſos in vincula. Mitto veteres regum caſus. Ætas tua quoſdam è regia truſit in carcerem, eundémque vna hora, & primum regem, & vltimum ſeruum vidit. Siquidem eo quiſque miſerior ſeruus eſt, quo fœlicior liber fuit. Noli igitur libertatem tumeſcere, quoniam non ex liberis modò, ſed ex regibus tam ſubito ſerui fiunt. Nec miraberis, cùm ſecundum Platonis ſententiam, non minus ex ſeruis etiam reges fiant. Mutantur aſſiduè res humanæ. Nihil ſub cœlo ſtabile. Quis in tanta vertigine firmum aliquid, ac manſurum ſperet? Neque verò te liberum hinc dixeris, quód eſſe dominum tibi non vides, quòd parẽtibus ortus ingenuis,

nec

nec in acie captus, nec venundatus fis. Sunt vobis inuisibiles animorum domini, & in ipsa hominum origine latens pestis est. Nascendi genus obnoxium peccato, qua nulla grauior seruitus fingi potest. Sunt occulti hostes, & bella clandestina. sunt quæ miseras animas nundinentur, quas (heu) vili precio venditis, voluptates fœdissimæ dominarum. quæ vos inenodabili laqueo vinctos tenent. Ite nunc, & libertate gloriamini. Sed vos cæci, nihil nisi corporeum videtis, vnde eum, qui vni mortali subest domino, seruum dicitis. Illum verò, qui mille immortalibus tyrannis opprimitur, liberum iudicatis, eleganter vt reliqua. Profecto autem liberum non facit fortuna, sed virtus. G A V. Liber sum. R A T. Plane. Si prudens es, si iustus, si fortis, si modestus, si innocēs, si pius. Horum si quid abfuerit, pro ea te parte seruum scito. G A V. In libera patria natus sum. R. Vrbes quoque tu liberas tua ætate perexiguo flexu rerū post paululū seruas nosti. Quod si vel notiora vel clariora sunt vetera, Lacedęmō. & Athenę liberrimæ vrbes ciuile primū, mox externū passæ sunt iugū. Hierosolyma sancta vrbs, & libertatis æternæ mater temporaliter & Romanis seruiuit, & Assyriis, nūc seruit AEgyptiis. Roma ipsa non solū libera, sed domina gentiū, uorū primū ciuiū, post etiam vilissimorum

hominum serua fuit, vt nemo vnquam libertati, nemo vel imperio suo fidat.

De patria gloriosa. Dial. XV.

GAV.

GLorioſa in patria natus ſum. R. Plus negocij habes, vt in lucem venias. Fulgent minutiora etiam aſtra per noctem, & Bootes ad ſolis radios habet, & lucifer. G. Clariſſimæ patriæ ciuis ſum. R. Bene ſi virtutum hoſpes, vitiorum hoſtis. fortunæ enim eſt illud, hoc tuum. G. Patria mihi fœlix, ac nobilis eſt. R. Refert qua nobilitate. Hanc numerus incolarum hanc inſignis opum magnitudo, hanc ſpectata ſertilitas, hans ſitus ipſe nobilitat. Salubris aër clari fontes mare proximũ, tuti portus, opportuni amnes, nobilis patria vulgo dicitur vini ferax, rei, frumẽti, frequẽs armẽtis, ac gregibus, auri ſcatebris, & argenti. Bonam terram dicitis, vbi fortes equi, vbi pingues boues, vbi teneri hœdi, vbi dulcia demum poma naſcũtur: vbi autẽ boni viri id nec quæritis quidẽ, nec quęſitu dignũ ducitis æſtimatores egregij. Atqui ſumma patriæ laus, ſola virtus eſt ciuiũ. Rectè ergo Virgil. gloriã, ac fœlicitatẽ cũ deſcriberet Romanã, nihil horũ ad quæ ſola reſpicitis dignatus attingere, vnã vrbis & imperij magnitudinem

atque

atque altitudinem attigit animorum. Fœliceen. denique prole virum dixit. Ea est enim vera vrbium fœlicitas, vera nobilitas. G. Præclara ciuibus bonis patria est. R A. Quid si tu obscurus? Quid si claritas ipsa te prodet, teq; lateb. eruet, & in apertum trahet? promptius in luce notaberis. G. Famosissima est patria. R. Nō tam infamis esset. Catilina, nisi tam famosa in patria natus esset. Gaio etiam & Neroni, alter infamiæ aceruus imperium accessit, & mundi natos in vertice fortunæ fauor extulit, quo latius noscerentur. G. Nobilissima in patria viuo. R. Multorum aut contemptui patens, aut inuidiæ, sine altera in magna vrbe vix viuitur, illud tutius, hoc clarius malum. Vtriusque autem hæc ipsa, quam prædicas, natalis soli nobilitas, causa est. Inter tot oculos, nullæ sunt latebræ. G. Notissima ex patria sum. R. Malim per te patria quàm tu propter patriā notus sis, nisi verò per te fulseris, quid tibi lux patriæ præter tenebras allatura est? Multos habuit claritas magnæ vrbis obscuros, quos abunde claros, parui, ruris obscuritas habuisset. G. Inclita mihi patria est. R. Est quæ suas sibi laudes habeat, tuaq; participet. Quicquid bene gesseris, prima quodammodo patriæ laus erit. Fuit qui Themistoclis gloriā Athenis ascribere niteretur, qui plane pergrauiter, & vt talem virum decuit, respon-

dit. Cũ enim sibi Seriphi angustæ, & ignobilis insulæ quidã incola inter iurgia obiecisset, non eũ sua, sed patriæ gloria clarum esse: neq; hercle ait, aut ego obscur⁹ si Seriphius, aut tu si Atheniensis, clarus esses. Non splendori patriæ, sed virtuti propriæ fidebat. Virilius plane quàm Plato, maior dicet ille philosophus. Sed existunt interdum in magnis etiã ingeniis, magni & mirabiles errores. Is ergo inter cætera magnæ suæ fœlicitati claritatem patriæ ascribebat. Vt enim totum noris hac in parte excellentis viri animum, aiebat Plato se pro multis gratias agere. Rectè id quidẽ, modò intelligat, cui quibúsve pro donis gratiæ sint agendæ. Ille verò naturæ gratias agebat. Primùm, quòd hominẽ eum non mutum animal, quòd marem, & non fœminam, quòd Græcum, & non Barbarum, quòd Atheniẽsem, & non Thebanum, deniq; quòd Socr. ætate non alio tẽpore genuisset, vt scilicet esset à quo doceri posset, atq; instrui. Vides inter gratulandi, gloriandiq; causas, vt Athenienſem quoq; ponat originem. Quid hîc dicam, forsan expectas. Ego verò & si de hoc vno sermo sit institutus, quando tamen tanti viri mentio incidit, quid de hoc toto illius sermone, & aliis sit visum, & mihi etiam videatur dicã similiter, Scio quosdam claros, & disertos viros incunctanter asserere, nihil

vnquam

vnquam ab aliquo esse dictum delirius, quorum in sententiam, quin (vt dici solet) eam, pedibus parum abest. Nam quid quæso attinet his gaudere? Quæro enim quid si barbarus, quid si mulier natus esset? An non multi Barbari multis Græcis. & virtute, & ingenio meliores extiterũt? An nõ fœminæ aliquæ & rerũ gloria, & inuẽtione artiũ quibuslibet viris optabiliores? Quid denique si bos? quid si asinus nasceretur? quid ad hũc ipsum de quo loquimur Platonẽ? qui iã non Plato, esset, sed id potius quod natura parens edidisset, nisi fortè Pithagoricæ credebat insaniæ, è corpore in corpus animas commigrare, quo nihil vnquam certè stultius, nihil impudẽtius non dicam à philosopho, sed ab homine dictum fuit, nihil magis veritati dissonum, ac pietati, nihil demũ à quo religiosæ aures magis abhorreãt. Quid deinde, an Athenis esse nasci, clarum adeo, vt non æquè clarum esse posset, alibi, Thebis etiam natum esse? Annon Homer. & Pithag. ipse, & Democr. & Anaxagoras & Aristot. & mille alij alibi quam Athenis nati, clarique habiti, non minus quàm qui nati sunt Athenis? Ac ne à Thebis abeam, quas spernere Graij solent, annon si ingenium quæratur, Thebis natus est Pindarus, quem imitationi inaccessibilem Flaccus ait? Si rerum claritas gestarum,

Liber pater, atq; Hercules tã famosi, vt Alexander Macedo cõtemptor omnium, ferme mortalium, illos duos vt altissimum, atq; vltimum signum gloriæ sibi proponeret imitãdos? Sin vtrunq; nonne recenti memoria, & penè ante oculos erat Thebanus Epaminundas summus philosophus, summus dux, Græcorũq; omnium recto sub iudice omnis æui princeps? Hic est qui Lacedæmones penè funditus euertit, & Athenienses Plat. sic exterruit, vt eo mortuo quasi summo terrore liberati, illico se in luxũ ignauiamq; resoluerent, quo adhuc etiam apud Thebas florente, quot Athenis inertium, & stultorum milia fuerint, quis facilè animo metiatur? Non igitur quòd Athenis, sed quòd talis natus esset, ac genitus hoc est tali ingenio, taliq; animo, tali denique & parentum indulgentia, & rerum temporalium facultate, vt erudiri posset, & ad omne bonum opus instituì, gratias agere decuit tam anxiè doctũ virum illi deo, qui hæc ei dederat, non Socrates, non Athenæ, cuius in schola, & in qua vrbe, quot & inimici fuerunt, & indocti opinari promptius sit, quàm noscere. Et vt vrbẽ sileã, habuit schola illa inter multos Alcibiadem, & Critiam, illum patriæ hostem, hunc sæuissimum tyrannorum, quibus quid præceptor Socrates cõtulerit, Plato ipse respondeat, vel sic intelligen-

gens quàm inane est, quod terreni doctrina præceptoris discipulorum auribus instrepit, nisi gratia magistri cælestis aspiret, sine qua nihil omnino Socratem potuisse, quanquam dei mendacis oraculo, vt prædictum est, sapientissimum iudicatum, inter duas tamen simul vxores procacissimas anus, ipse vel alius quantumlibet eum excusset, ineptissimè conuersatum. Sed hæc, & reliqua incidenter, præter vnum illud quo Platonem talem virum hac eadē vanitate, gloriosæ patriæ implicitum fuisse cognoscere, non vt magni comitis clypeo tuum tegas erroré, sed vt accuratius illum vites, cui succubuisse summa etiā cernis ingenia. GAV. Ampla in patria vitam ago. RAT. Multa sunt amplæ vrbis incommoda, distat templum, distat forum. Illud animo nocet, hoc corpori, distant opifices, atq; amici. Qua quidem nulla durior distantia, quos laboriosum visere, negligere inhumanum. Audis, vt de hoc queritur Flaccus? cubat hic in colle Quirini, hic extremo in Auētino, visendus vterq;. Quocunque ire decreueris, seu peregre profecturus, domui tuæ dispone, quando, & an redeas incertum, & ipse reditus cum labore est. Sæpe etiam cum errore, ferro ac magnet iter agitur, hac eas facilius, hac rectius, hac curiam, hac theatrum vites, hac balneum effugias, hac macellum,

hi & mille alij sunt vrbiũ scopuli, inter quos nauigãs domum tuam, quasi alterum orbem petis, vix te ad illam peruenturum speràs. Et hoc quoque apud ipsum Flaccum legis, vt Philippus orator domum dum redit foro nimium distare carinas iam grandis natu queritur. Hæ paruo in oppido molestiæ cessant omnes, quicquid queritur iuxta est. GAVD. E paruo oppido in immensam vrbem commigrauit. RATIO. E tranquillo portu procellosum sponte pelagus ingredi temeritas est, nec miror ideo, quia læti euentus. Fecit hoc tamen, & gens Claudia è Sabinis Romam petens, è Tusculo Marc. Cato, ex Arpino Marius & Cicero: succesitque fœliciter. Sed vbi nam tales viri? non tutò quidem in exemplum trahitur, quicquid raris, & summis ingeniis attentatum est. Postquam tamen soluisti funem omni studio inter difficultates enitere, inter alta consurge, consilio cœptum regens, (quod hîc boni dixerim) plures erunt ad virtutem stimuli. Erunt fortè quos ad gloriam sequi velis. Erit vbi te exerceas, vbi cum paribº possis de laude contendere, pudebítque testium tantorũ. Multis sæpe, quòd vis animi non dabat contulit vis pudoris, & ad ignauiam profligandam sæpe plus spectator valuit, quàm virtus. Et hi hercle quorum proximè memini,

&ac

& accitus Curibus Numa Pompilius, Corduba profectus Seneca, Leptique veniens Seuerus, multique alij ex aliis locis, vbique futuri magni viri, vt aliquanto maiores Romæ essent, æmulatio virtutis, & illustrium copia exemplorum præstitit. Stude ergo quod vnicum bonum est in hac tua commigratione ne pereat, ne nihil aliud migrando quæsieris, quam vt te coram pluribus, nouæ patriæ fulgor nudet.

De origine generosa. Dialogus XVI.

GAV.

ORigo generosa est. RAT. Rursum mihi redis ad ineptias: quid ad te? GAV. Propago vetus, & glorioſa est. RAT. Alieno gloriari ridiculosa iactantia: auorum merita nepotum degenerantium notæ sunt: nec aliud magis posterorum maculas aperit, quàm maiorum splendor, ac gloria. Sæpe alteri commodum virtus alterius tulit. Veram laudem, nisi de proprio sumpseris, ab alio non expectes. GAV. Magna est nobilitas antiquorum meorum. RAT. Mallem per te alij, quàm tu per alios noscereris. Verũ age aliquid & tu, vnde sis nobilis. Nam, & illi

n si

nisi aliquid egissent laude dignum, nunquam nobiles fuissent. GAV. Multa sanguinis est claritas. RAT. Omnis propemodum sanguis est concolor, sicubi fortè alter altero clarior inuentus sit, non id nobilitas efficit sed sanitas. GAV. Magna est claritas parentum. RAT. Quid si maior obscuritas tua est? Corpus semper, & patrimonium sæpe à parentibus accipitis, claritatem & qui habet raro in filium transfert, & qui non habet aliquoties in filio illam videt. Quantùm patre clarior Cæsar, quantùm obscurior Africani filius? Qui, si per manus tradi claritas posset, quàm clarus futurus esset, intelligis. Sed amare illum potuit pater, illustrare non potuit. Infinitam suæ lucis eclipsim passus in filio. Sic quod pretiosissimum habet hæreditas iudicio testantis eximitur, nec nisi de vilissimis rerum est tanta illa solennitas testamenti. Mille ego nunc tales clarissimorum hominum obscurissimos hæredes enumerem si vacet, etsi expediat, summam, tenes. GAV. Ingens claritas gentis est. RAT. Nil tibi amplius ea claritas præstabit, quàm vt latere nequeas, si velis. Ita in primis iucundissimum tibi vitæ latibulum, & secretus rerum trames eripitur. Quicquid ages erit vulgi fabula. Qualiter domi viuas, & quid cœnes nosse vicinorum studium, & veluti exploratores ad te pater auúsq; remi-

serint

ferint, sic totum rei familiaris arcanũ, & quotidiani victus ratio. Quid cũ filiis, quid cum seruis, quid denique cum vxore, & ad vnum actus omnes, ac verba de rebus licet minimis inquirentur, quoq; altius stomacheris ab iis maximè quorum nihilo intererit. Hic igitur tuæ claritatis est fructus, vtque si vel modicum aberres dedecus gentis, & monstrati desertor itineris longè inexcusabilis habeare, hoc est enim suum ac perpetuum gentilitiæ claritatis. Reliqua alia communia vndecunque partum decus infestant, quoniam difficile est clara recondere. GAV. Clarissimè natus sum. RAT. Stulte, claritas non nascendo quæritur, sed viuendo: sæpe etiam, quod miraberis, moriendo. GAV. In multa luce natus sum. RAT. Turpitudinem caue, quæ obiectu lucis insignior fit atque conspectior. Idni feceris in tenebris natum fuisse melius foret. Adulteri, & fures, & omnis turpium cohors tenebras quærunt. Sola lucem non refugit fœda hæc & falsa nobilitas, cognoscique appetit, cui vnum vitandæ infamiæ cõsilium sit nesciri. GAV. Antiqua nobilitas est generis. RA. Antiqua igitur virtus fuit, sine qua vera nobilitas non est. GAV. Peruetustas nobilitas est. RA. Vetustas nimia claritatem rebus eripit, & parit obliuionem. Quot furerunt nobiles familiæ quarum hodie memoria nulla

est? Quot tu ipse florentissimas vidisti, quæ paucis annis ferme ad nihilū rediere? Vnde præsagiū facias de his modò florētibus, deq; his nūc primùm erumpentibus, caputq; tollentibus. Omnia tēpus imminuit, cōsumitq;. Senescunt nō modò familiæ, sed vrbes, mundus ipse (nisi fallimur) ad extremū vergit. Tu qui vetustate gloriaris, vide ne gloriam ipsa vetustas extinxerit, neu iam radix aruerit, cuius floribus vis ornari. Omne quod in tempore oritur, cū tēmpore occidit. Vestráq; nobilitas tēpore incipit, tēpore desinit, & quam longa dies peperit longiorq; auxit, longissima subruit. Fieri potest, vt quo te nobilē fingis esse, desieris: esses fortè nobilior, si seriùs incepisses. G. Inueterata nobilitas est. R. Inanis ambitio, nec suo merito, sed aliorum obliuione subnixa. Cōfusa nēpe sunt omnia, & perplexa successionū series. Hæc inter, tibi accidit nō nobilior vt esses, sed ignotior. Origo cūctorum vna est. Vnus parens humani generis, vnus fons vniuersorum, qui viciſſim modò turbidus, modò nitidus ad vnūquemque vestrū peruenit. Ea lege, vt quod paulò antè clarum erat, mox obscurum fiat, & quod obscurum, clarum. Ita nō de fonte dubitatio est, sed quibus alueolis hæc clari sanguinis (vt diciti) ad vos vnda profluxerit. Hinc est, vt qui heri arabat, hodie militet, & qui per

vr bes

vrbes medias ardentem cornipedem aureis habenis regere solitus superbus incesserat, per squalentē campum pigros boues humili pugione solicitet. Verumq; Platonicū illud libet opinari, neminem regem non ex seruis oriundum, neminem seruum nō ex regibus. Ita verò viciſſitudo hæc, & conditio ſtatuum humanorū variabilis, atque inconſtans eſt, vt iterabilis quoque ſit ſemel & pluries, ne miteris ſi vel arator ad militiā, vel miles redeat ad aratrum. Ingens rerū mortalium rota eſt. Et quia tractus eſt longior, breuis hunc vita non percipit: quod niſi ſic eſſet, & ligones regum, & agreſtium diademata cernerentur. Nunc hominum memoriam occupatam intentamq; aliis tēpus fallit. Et hæc eſt illa tota veſtra nobilitas, qua tumidi, elatiq; inceditis vanum genus. G. Auorum clara proſapia eſt. R. Quouſque vagaberis? de te agitur. Tu mihi neſcio quos in tuū locū ſubſtituere niteris, qui pro ſe fortè aliquid, pro te nihil, niſi ipſe tuis teſtibus cauſam inſtruxeris, reſponſuri ſint. Proinde aui iſti vel proaui clari fuerint, tū ſcilicet dū è vulgari acie, virtutum ſeſe aliis attollere cœperāt. Ea nobilitas radix vltima ſed perge altius, exquire acrius, proauorū attauos obſcuros inuenies & ignotos. Ad ſummā hæc nominū, atq; imaginū claritas, & perbreuis eſt, & quantulacunque eſt,

tua certè non est. Desine igitur tuum nomen alienis obumbrare virtutibus, ne vnoquoque suum reposcente, nudus ipse de proprio rideare. GA. Nobilis sum. RA. Quantum sit nobilior rusticus vir fortis, quàm ignauus nobilis, scies quum libraueris, quãto sit melius nobilitatem fundare, quàm euertere. Si exemplis eges, domi militiæq; affluunt, passímque legentibus occurrunt, vt per te ipsum mensor censórque reliquorum sias, ex omnibus duo paria hominum expendisse suffecerit. Altera igitur in lance Marium & Tullium, in altera horum aduersarios Aulum & Clodium constitue, quo examen vergat & quantum Roma cedat Arpino, quis tam cæcus vt non videat? GAV. Nobilis natus sum. RA. Iam dixi. Verus nobilis non nascitur, sed fit. GAV. Insignis nobilitas saltem ista vulgaris à parentibus est relicta. RAT. Ipsa claritas non nascendo quæritur, sed viuẽdo. Vnum hîc quoque bonum video. Familiaria virtutũ exempla non deerunt, & domestici Duces, quorum pudeat deseruisse vestigia, id si labi finis, quid nisi famosum, & difficile malum est nobilitas? Nescio autem quomodo difficilior est suiorum imitatio quàm exterorum, forte ne videatur hæreditarium bonũ virtus. Non libens dico, sed res ipsa loquitur. Rarò excellentis viri filius excellens fuit.

De origine fortunata. Dialogus XVII.

GAV.

IN magna genitus sum fortuna. R. Vitam ab inquietudine auspicatus es, haud equidem impropriè tempestatem fortunam vocant nautæ. Magna quoque fortuna, magna est tempestas: magna verò tempestas, & consiliis magnis eget, & viribus. Habes non lætitiæ materiam, sed curarum. G. In amplissima fortuna natus sum. RA. Tu ne fortè fœlicius censes magno in mari quàm exiguo in flumine natum esse, quod si nemo sanus dixerit, quid perinde fœlicius habet nasci in palatio quàm in casa? vbique ortos terra parens excipit. GAV. In magna fortuna natus sum. RAT. Aduersò sidere voluisti funem: quòd si in tẽpestate dies acta est, cura vt nox te inueniat in portu. GAV. In alto natus sum. RA. Turbinibus rerum pates, latitandi spe prærepta. Scitũ est illud Lyrici poëtæ, Sæpius ventis agitatur ingẽs pinus, & celsæ grauiore casu decidunt turres, feriúntque summos fulgura montes. Vt clarum fatear, in alto nasci nec tranquillum certè, nec tutum est. Altitudo quãtalibet humana per se ipsam inquieta est, perpetuóque fremens tonitru. Vnde miror quid ita displiceat Senecæ Mecœnatis illud. Ipsa enim altitudo attonat summa. Nam cũ alij hoc verbo vsi sint, cur solus ille

reprehenditur? Nil præterea tam altũ, quod non & solicitudini,& labori,& inuidię, & pauori, & mœrori, & in finem morti peruium sit. Et sane omnem fastum, eminentiamque mortalium, sola mors in planum redigit. G. Alto & magno in statu natús sum. R. Iam primum ex alto graues lapsus, & magno rara quies in pelago est, nec in imo præcipitiũ metuas, nec naufragium in sicco. G. Principium fortunatum fuit. R. Finem respice, vt reliquis, sic fortunæ suo multum licet in regno. Quo fortunatius principium, eo finis est incertiorr. Nónne vides vt res hominum turbinis more voluuntur, vt quietum mare, tempestas turbida, lucidum mane nubilus vesper insequitur, vt inter initia planum iter in cõfragosum definit, sic prosperitatis insolentiã improuisa calamitas, & lætissimæ cursum vitæ mœstá mors claudit, & sæpe primordio dissimillimus finis est. G. In alto cœpi. R. Vide vbi desinas. Vita omnis à fine describitur, & finem qlanè senties, qui principium non sensisti. G. In summa fortuna editus sum. R. Et seruorum filios in solio vidimus, & filios regum in ergastulis.

De lauto victu. *Dialogus* XVIII.

CAV.

IN lautissima educor familia. R. Multum tibi hoc videtur, parum est, erit que mox nihil

nihil. An ideo magis tibi quàm duro agricolæ vermes parcent, an cibo molliore vescentur auidius? Non iocor tecum, nec te terreo. Scis & si forte dissimules te illi conuiuio præparatam escam, & forté iam cœnæ tempus instare, certè autem longius abesse iam non posse. Nam & breuis est lux, famelicique conuiuiæ, & quæ mensem instruit mors impigra, quid tibi tunc lauticiæ istæ profuturæ sint, videris. GAV. Lautissimè ab infantia educatus sum. RA. O pessima pueritiæ rudimenta neglectis bonis artibus, exquisitis cibis, & peregrinis poculis assuefactus à puero præclarissimam in spem adoleuisti. Sapores atque odores nosse, mirarique doctus eximiè opiparas mensas, & vasa aurea venerari, neque serò, vt virorum fortium mos fuit, famem sitimque communibus lenire, sed ambitiosa semper nausea, & dãnosis stomachi sarcinis mane illis occurrere, cum tot in cremo sancti viri esurierint, tot in castris glorioſi duces parcè, sobriè atque asperè, vixerint. An si tibi gemins atq; epulis obsesso, hinc Curius Fabritius Corũcanius lecta suis manibus olera, cœnantes fictilibus, atq; arantes ad vesperam ieiuni, Quintius ac Seranus aut post hos, Cato Censorius consul in Hispaniam nauigant, xnde triumphator rediit, non alio quàm quo remiges vino vsus, omnes notissimi hostes

voluptatis occurrerent, illinc Paulus atque Antonius fontis ad ripam missum cælitus partientes panem, non verecundia, ac dolore faucibus hæreret iners cibus, & attoniti gustus titillatio illa lentesceret? Cogitares ab his viris victu tam tenui támque humili laborè gaudentibus, & seruatam patriam, subactosq; nobilissimos reges ac populos, & (quæ victoriarum difficillima est) carnè propriam, ac mundum & inuisibiles hostes animæ debellatos, te inter amplas dapes, ac superbam requiem vili perdomitum voluptate? GAV. Lautissimus victus est. RA. Sentio, omne in eo est, vt ad fundum miseriæ curiositas fæda peruenias, nihil est actum cibi, ac potus elegantia, nisi accedat & copia, imo verò redundantia, atque fastidium. Nec succutit vt Augustus Cæsar, qui fortassis paululum te lautior esse potuerat, cibi (sic enim de illo traditur) minimi fuit, & vulgaris ferè. Sileo quibus vesci solitus, ne quasi rusticanus pater familias contemptui tibi sit, intérque fastianos & ficedulas, ac pauones tuos illius principis secundarius panis, & caseus bubalus, & minuti piscículi rideantur. At quanto melius fastiani isti vestri, & mensarum decus eximium, & gulæ summa fœlicitas apud Colchon semper & Phasidem latuissent, quàm huc ad corrumpendum orbem nostrum, & irritandas

ille

illecebras aduolassent. Quanto fuit honestior ætas illa de qua Naso ait, Pisces adhuc illis populis sine fraude natabat. Ostreáque in conchis tuta fuere suis. Nec Latium norat quam præbet Ionia diues. Nec quæ Pigmæo sanguine gaudet auis. GAV. Vino fruor electissimo. RAT. Malè sed propriè ais fruor, hic est finis vester ad hoc nati estis. Quanto autem tutius sitim vestram vinum debile, vel limphis debilitatum, siue purus etiam riuus extingueret? Certè princeps ille de quo nunc loquebar, vini quoque parcissimus (nam & id scribitur) fuit, ter non amplius super cœnam bibens dum in castris esset. Vos ter decies ante cœnam bibitis, & in cœna centies, nec numero quantitas cedit. & castra ipsis vinosiora sunt viribus. Nulla nisi ab ebriis vel expeditio, vel certamen. Non bibebat ille interdiu, vos diebus, & noctibus non cessatis. Ille sitiens pro potione perfusum aqua frigida panem, vel lactucularum thyrsum, vel succosi pomi morsum, vel frustum cucumeris capiebat, at vos sitim omni lenocinio aucupantes illam vinis ardentibus, & bibendo aliam sitim parituris, extinguitis (dicam verius) accenditis. Nec in animum venit bibere vos sanguinem terræ, ac venenum cicutæ dum sic vnum bibitis, vt Alexandro Macedoni scripsit Androcides. Quibus si ille præ-

ceptis obtemperauiſſet, profecto amicos in temulent à non interemiſſet, vt ait Plinius: nec ipſe inſuper tandem in temulentia periſſet. Hæc eadem cibi indifferentis, ac potus parcitas in cunctis ferè claris ducibus, atque principibus fuit, & in Iulio Cęſare ſingularis, quæ quantùm veſtræ ſit præferenda libidini, ſomnus veſter illorũ induſtriæ, & geſtarum rerum gloriæ collatus iudicio eſt. GA. Lautiſſimo fruor victu. R. Si honeſtis etiam rebus frui vetitũ, quanto magis inhoneſtis, ac turpibus? Nec te pudet, in eo quod ad caduci corporis ſeruitiũ ſpectat, immortalis animæ fructũ ponis, Epicureum dogma, ſed infamę olim reiectumq;, denique cũctis ex voluptatibus quę corporeis ſenſibus obrepũt animæ illas eſſe fœdiſſimas diffinitũ eſt, quæ tactu, guſtuq; ſeſe ingerunt, quòd illæ maximè vobis cũ beluis ſint communes, & in beluinos mores rationale animal incuruent, quo nihil abiectius humana ſors patitur. RA. Lautis, & variis cibis delector. RA. Et delectare, & fruere, ſi nil melius noſti, ſi nil peius, pudeat more pecudis pabulo gaudere, aut recõditorium ferculorũ fieri, & ſuũ dolio munus eripere. Denique ſic habeto, non poſſe te hanc quam probas vitam diu pati, faſtidio eſt vicina ſatietas, ieiuniũ cibos condit. Nil niſi dulce ac ſapidum guſtat fames. Nil tam lautum,

quo l

quod non nauſea reddat inſipidum ac ſordidum. Ipſi etiam qui delectationi huic intendunt, appetitu & raritate illam acuî fatentur, vt reliquas copia frequentiaq; cõtundi, & in nihilum ſæpe & in contrarium verti. Ipſe demum profeſſor voluptatis Epicurus tenuem victum quaſi vnicum ſuæ profeſſionis auxilium & laudauit & coluit. Quodq; ſobrietati ac modeſtiæ tribuũt honeſti viri, hoc ille tribuit voluptati. Vt quãlibet viuẽdi viã eligas, diuerſis ſinibus vnũ callẽ cõuenire noueris, vno victu vtendum tenui ſemper ac modico, niſi quẽ honeſtis ex cauſis rara fortè licentia, ſed illæſa ſobrietate laxauerit, victus hic ſiccos,& validos,& aſpectu placidos facit, & odore corporis nec ſibi nec aliis moleſto. Conſer his madidos, æſtuãtes, tremulos, olẽtes, & vt Ciceronis vtar verbis, cũſer & ſudantes, & ructãtes, tũc videbis quid inter frugalitatẽ interſit, & crapulã, & ſi nõ virtus, at aſpect⁹ ipſe mõſtrabit recta quõnã vergat electio, vt vix ſit quiſpiã tam gulæ ſeruus qui acriter re diſcuſſa nõ ſobrietatem longè illi præferẽdam fateatur. Si hæc ſpernis vt leuia, nunquid & morbos hinc naſcẽtes mortemq; cõtemnes, quę licet per ſeipſam magnis animis cõtẽnẽda ſit naturaliter atq; honeſtè, ſeu certè non turpiter inuecta, ſic turpibus cauſis accerſita morte, nil fœdius, nilque formidabilius. An

verò non audis Ecclesiasticum consultorem? Noli auidus esse inquit, in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vsque ad choleram: propter crapulam multi perierunt, qui autem abstinens est adiiciet vitam. GAV. Lautis, & multiplicibus vtor cibis. RAT. Asellum tuum, si nimis presseris opprimes, si mollius paueris calcitrabit, venter verò depositarius malæ fidei est. Non inefficax consilium videtur ad omnes, & præsertim gulæ illecebras cõprimendas, exitum contemplari.

De conuiuiis. *Dialogus* XIX.

GAV.

COnuiuiis glorior. RA. Lautus victus voluptatis, conuiuia sunt furoris. Quid enim mihi pompaticus furor est multos diuites à negociis honestioribus fortassis abstractos honorifico tædio vnum in locum cogere, & multos vētres aut vacuos melius mansuros, aut suo gratius implendos arbitrio, exquisitis & nosciuis cibis infarcire? vbi vt vni morem gesseris palato, multis tedio fueris atq; fastidio. Rarò enim inter conuiuas conuenit, verumq; deprehenditur quod ait ille: Tres mihi conuiuæ propè dissentire videntur, Poscentes vario multum diuersa palato.

Quid

Quid dem, quid nondem, quid des, Flacce seu, quid facias? nisi vt penitus nihil des, & hanc curam illis linquas, quibus nulla cura altior est. Agãt quidlibet, qui agere nil aliud sciunt. Nam si tres discordant quid centum facient, aut mille? Vix sine tacitis saltem abeunt lamentis. Hoc male sapuit. Illud male oluit, hoc præferendum fuit. Illud gelidum. Illud intempestiuum. Hoc mœsto oblatum, hoc irato vultu, Crudum illud, hoc lacerum. Ille famulus segnis, hic præceps. Hic surdaster, hic cõtumax. Hic clamore offendit. Hic silentio, ille illotis vasis aquam tepidam, hic vinum molle porrexit, His querelis non tam aulæ, quàm viæ resonant, & plateæ, nec immerito. Nam quid attinet iucundius domui suæ prãsuros precibus fatigare, aut quorsum & sumptus inutilis, & superuacuus labor, atque vnum in atrium turba conueniens, nisi vt te viciniæ ostentes, & quasi de conuiuiis tuis pedester agas voluptuariũ triumphum? Sic tubis cymbala cõcrepant vtq; appareat pompæ omnia tributi, charitati nihil. Finge postridie vnum aliquem conuiuarum tantulo egere, quanti sua constitit paropsis, nunquam id à conuiuij domino impetrabit. Nẽpe non id illi præstitum, sed sibi. Quæ quam uis ita esse non sit dubium, solent tamen vbi ad mensam ebrij deierãt affirmantq; aliquid,

percussis epulis, his ferme verbis vti: per hãc inquiũt, quã simul facimus charitatem. Quibus rite respondeatur. Immo verò per hanc ebrietatem, & hanc crapulã. Vera enim charitas demũ esset, ieiuni & sicci, quæ in vestram perniciem effunditis, in vsum pauperum verteritis, tunc charitatem non impropriè iuraretis, Nunc ad vestra conuiuia fastidiosi diuites cogũtur, famelici pauperes excluduntur, vobis scilicet æstimantibus gloriosum claris hospitibus abundare. Nec deest præter vulgus (fontem omnis erroris) author insignis, Est enim vt mihi videtur, ait Cicero, valde decorum patere domos hominum illustrium hospitibus illustribus, Planè vir egregie, qui referre vicé valeant, sed egẽtibus clausas esse. Quæ in re haud indigne forsitan notatum à Lactantio Ciceronẽ nouimus, qui profectò illud melius alibi, sed eodem libro. Hoc maxime inquit, officiũ est vt quisq; maxime opis indigeat, ita ei potissimum opitulari. Quod contra fit à plerisq;, à quo enim plurimum sperant, etiã si ille his non eget, tum ei potissimum inseruiũt. bene nũc ais Cicero & vere, nã & ita fieri debet & à plurimis cõtra fit. Sed (vt ad rem redeam (si quereris, ac fastidio conuiuarum vis carere, cõuiuiis abstine. Habent vtcunq; fortassis, qui conuiuio interfuere quod arguãt, quod gra-

uentur qui hoc ipsum arguit quòd conuiuio nõ interfit, non iã ille cõuiua est, sed impudẽtissimus parasitus, cuius lingua nõ pluris æstimãda quàm gula est, quæ nõ modò nõ metuenda est, sed optãda nõnunquã, dicẽte Satyrico, Nam quæ comœdia, mimus quis melior plorãte gula? Tales aliqui apud comicos describuntur, lætiq; risum excitant: quid nisi corã audiri queant facere? Hæc demq; summa est: conuiualẽ censuram nõ conuiuando euaseris, parasiticos morsus ac rabiẽ ridẽdo, & contemnendo fugaueris, non est alia ad quietẽ via. GAV. Cõuiuiis vaco. RA Pulchrũ tibi studium elegisti. quid huic gustui cõueniat, quid illi, quibus aut cõpescenda fames ferculis, aut irritãda sallamentis. En preclarã vtilemq; philosophiæ partem, quis primus, quis secundus & quis tertius ingratũ stomachum cibus premat, quis vini fumus cerebro gratiores nebulas offundat. GAV. Conuiuiis delector. RA. Si sic accipiatur vt verbum sonat, & vt senserunt maiores nostri nominis huius authores, non modò non arguam, sed laudabo. Dulce est enim & optabile, & honestum amicis conuiuere, sed comessationem conuiuium appellatis, turpissimæq; rei pulcherrimũ nomẽ imponitis, quasi verò non possit cũ amicis viui aliter quàm comedẽdo & bibendo, nõ melius cogitando, & loquendo,

do, cùm & docto homini & erudito (vt ait Cicero ipse) viuere sit cogitare, & nil profectò sit dulcius noto ac fido colloquio amicorum. Nolite ergo rem fædam pulchro velo tegere. Transluceat enim & quod conuiuium dicitur comessatio esse cognoscitur. Audite potius Apostolum Paulum clara voce à malis nos inter cætera comessationibus & ebrietatibus dehortantem, & videte ne ad turpia nominum splendore rapiamini. GAV. Conuiuia me delectãt. RA. Dic quod est, comestiones, porationes, epulationes, viscerationes. Hæc si delectat accipere, vilis tu, vilis rei debitor. At si dare stultus tu, stultæ solicitudinis seruus es. GAV. Conuiuiis gloriam quæro. RAT. Mos est vestri quærere ibi, vbi quod quæritis non est. GAV. Spero gloriam conuiuiis. RAT. Falsa est gloria, verus error. Alexandrum Macedonem conuiuiis indulsisse vsq; ad funestam ebrietatem legimus. Lucium verò vsq; ad profluuium amentis impensæ; flebilémq; imperij iacturam. Quæro alios duos, quem mihi sanum principem, quem sobrium regem his intentum dabis? Nam philosophos ac poëtas egregios memorare necessarium non est, multoq; minus sanctos viros, & omnino omnes grande aliquid piúmve animo agitantes, quibus omnibus haud dubiè tota ea res infamis & inuisa est,

est. G. Gloria mihi apud vulgus, & multorum gratia ex conuiuiis parta est. RAT. Vilissimæ mercis ingens preciũ, coquum fieri, vt gulæ cõplaceas alienæ. Credo autẽ sunt, quos gula vrget, frænat inopia, his nihil est gratius quam aliena cura & impensa fræno illo absolui, quodq; per se nequeunt, per alios adipisci. Qui hoc eis præstant clari apud illos dũ id faciant & famosi sunt. Finge desinere, simul desinent clari esse tandẽ, vt ego quoq; iã desinam, hæc summa est. Cõuiuarum conditio delicata est, & querula, longeq; difficilis. De parasitis breuem accipe regulã, dum illos affatim paueris, rodent, arridebunt, plaudent mimibus, laudabunt virum optimum, liberalemq; patriæ patrẽ dicent. Nihil ad vltimum Graiæ adulationis omiserint, de qua Satyricus loquens adulãdi gentem prudentissimã, & comedam nationẽ asseruit, & reliqua pueris quoq; notissima. Sin aliquãdo cessaueris, & quidem sponte, auarum, sordidũ, miserum diffamabunt. Sin inopia, homunculum non malum certè, sed stolidum & ineptum, téque tuamq; domum fugient vt scopulum. Tunc intelliges illud Flacci, Diffugiunt cadis cum fæce siccatis amici. De his quidem loquitur amicis. Veri enim maximè in aduersis hærent, & illas domos auidius frequẽtant quas fortuna deseruit. His ineptiis, vsq; difficulta-

tibus vt occurras in tempore & conuiuas tumidos & scurras aridos, horumq; omnium voces, & sententias disce contemnere: & sic habeto, nihilloci recto esse iudicio, vbi totum voluptati tribuitur, nil virtuti. Caducũ deniq; malis artibus partum nomen, eamq; vulgo quæ gloria dicitur, apud doctos infamiam esse, non gloriam.

De vestitu cultuque corporis. Dialog. XX.

GAV.

AT egregiè vestior. RA. Quæ pura sunt, nuda videri amant. Mos est fœda coloribus abdere. G. Exquisitissimè induor. R. Pudebit cultus exterioris quoties quid eo tegatur cogitabis. Insana enim ambitio est, fimum tegere purpura. GAV. Mundissimè vestior. RA. Non audisti quid ille vir fortissimus apud Crisdum dicit, Mundicias mulieribus, laborem viris conuenire? GAV. Vestitus insignis ac mollis est. R A. Snperbiæ vexillum, niduſq; luxuriæ. G. Vestis singularis ac insolita est. RA. Non obiiciam tibi sacros pauperes seminudos, & regidos, atq; hirsutis togis hybernũ frigus arcentes. Scio quidem, quòd peccatrix opulentia sanctam spernit inopiam. Ille idem ditissimus hominum, cuius altercatione retro tertia memini, veste non temere alia quàm domestica vsus est ab

vxore

vxore & sorore & filia neptibúsque confecta. Nam & hoc quoque de illo scriptum est. Sic ille cunctorum dominus paucas quidem sibique iunctissimas fœminas fatigabat. Tu fortassis aliorum seruus disiunctissimas fatigas gentes. Tibi nent tibi pectunt, tibi texunt Belgæ. tibi Persæ, tibi Seres, tibi Indi, tibi Tyrius murex natat, tibi fragrans bacca hispidis pendet arbusculis, tibi oues albicant Britannicæ, tibi Indica sandix rubet, vterque tibi sudat Oceanus, Augusto autem vxor & filia, sorórque cum neptibus. Eo vsque decreuit virtus creuitque superbia. Sic contrario delectatis exempla modestiæ viluerunt. In victu igitur ac vestitu multi optimo principũ contempto, post pessimos abiere, Caium, & reliquos, quorum ventri, ac tergo, nec ciuilis vnquam, nec virilis, nec Romanus certè, nec humanus, sed insanus, & nunc fœmineus, nunc diuinus ab omni autem parte profusus atque monstrificus cultus fuit. GAVD. Exquisitissimè induor. RAT. Operosior ornatus, & suspicione curæ ingentis formæ gratiam imminuit, & fulgore suo deformium mendas prodit, oculosq; prætereuntium ad spectandum excitat. Itaque nulla re peius sibi consulit deformis homo, quàm dum formosus vult videri. Vestis insignior cultúsque corporis qui ad

famam quæritur, risus mouet. GAV. Electissimis coloribus exornor. RA. Natura rerum humana arte non vincitur. Sæpe etiam quasi indignans se tentari quo maiore nisu premitur, regitúrq; , eo magis ac magis attollitur, eminétq; , natiuam mortalis corpusculi fœditatem nec colores alterãt, nec odores, quin aut magis conspectam efficiunt, aut suspectam. G. Preciosis, ac variis, ornamentis ambior. R. Pone in pheretro aureo pallidum cadauer, gemmis illud ostróq; circunda, quo plus ornatus, & plus erit horroris. Neu quod loquor ad iniuriã trahas, origo nominis inquirenda est. Siquidem à cadendo dicitur, cadauer, cur non vt mortui sic viuentis recte dicitur? Nempe illud cecidit, hoc casurũ est, caditque continue. G. Nouus & insolitus est mihi. RAT. Non est locus vt defleam, vtque execrer ludibria hæc habituũ externorum, quos vobis ab extremis mundi finibus furibunda præsens ætas intulit. Sed dij hominésque malè oderint has beluas humana effigie, ferino animo, lingua Latina, Barbaricóve habitu, compto fœmineam ad mollitiem capillo, moribus ad aprinam duriciem horridis atque incultis, hinc obscœna corporum impudentissime degentes, illinc mentium leuitatem vano vertice volucrum plumis extantibus, apertissimè designantes. An verò

tam

tam vigiles magistri, an tam dociles discipuli plus odij mereantur in dubio est, quorum ingeniis effectum vides, vt inter mimos, ducésque, inter scorta, & matronas prope iam nil interfit aspectu. Nec dum sistit, sed indies serpens crescit, & variatur insania.

De ocio & quiete. Dial. XXI.

GAV.

OCium quiésve à laboribus obtigit. R. A. Duo humanę vitę bona gratissima, nisi vsus immoditus mala illa grauissima fecerit, quod multis fecit, & totidem corporis, atque animi pestes tumorem corpori parientes, animóque rubiginem. GAV. Ocio fruor iucūdissimo. R. Vtor, dic. Nulla hîc re fruendum, sed vtendum multis, habet doctrina salubrior. G. Delectabile ocium est mihi. R. Refert multum hoc ipsum ociū quale sit. Duas nempe species ocij diffiniunt, operosi alteram, atque ipsa in requie laborantis ac circa honesta studia soliciti, quo nil est dulcius, alteram inertis & languidi, & solam requiem complexi, quo nil fœdius, nil similius est sepulchro. De primo igitur sæpe magna quædam opera, & mundo vtilia, & suis authoribus gloriosa prouenium. De secundo autem nihil vnquam, nisi inglorius torpor, ac marcidus. Primum illud rite philosophantibus,

hoc ſecundum pigris, ventri, ſomnóque deditis peropportunum, vbi nullo interpellante edãt licenter, ac dormiant. G. Optata perfruor quiete. R. Quies illa qua perfruendum erit, vllum finem habitura non eſt hîc. Vide ergo qua gaudeas quiete. G. Quietem optatam reperi. R. Quietem dicis, an accubitum vis dicere, an ſomnum? quem mortis conſanguineum poëtæ quidam, alij mortis imaginem dixere. Vtrique perproprie. G. Dormio, & quieſco. R. Atqui & euntes ſæpe animo quieſcunt, & ſedentes iacentéſque animo laborant. Et ſomnus ipſe animalium quies dictus ſuos habet abditos dolores, viſionúmque ac phantaſmatum turbidos tumultus atque horribiles: de quo Deum familiariter alloquens ſanctus & afflictus vir ille queritur. G. Ocioſus in thalamo requieſco. R. Vtrè quæſo putas dulcius quieſceret, an Vacia ſuo in rure dormiens, an Scipio in Africa cum hoſtibus pugnans, Cato cum anguibus, Regulus cum vtriſque? Nec quies ſine gaudio, nec ſine virtute verum gaudium eſſe poteſt. GAVDIVM. Reiectis laboribus grato recreor ſopore. RATIO. Labor eſt materia virtutis & gloriæ, hunc qui reiicit, illas reiicit. Contrà, vitij & infamiæ materia ſopor eſt nimius, qui multos ad perpetuum ſoporem vrget, atque præcipitat. Fo-

uet ille libidinem, corpora prægrauat, eneruat animos, fuscat ingenia, scientiam minuit, memoriã extinguit, parit obliuionem. Non sine causa insomnes industriique laudantur. Somno non laudatos cernimus, sed inflatos. Proinde vt somnum quidam mortem dicũt, sic vitam alij dixere vigiliam. Inter mortem verò & vitam vide quid eligas, vigilandum certè, quod sapientibus placet, ad hoc saltem, vt longior vita sit. GAVD. Longo, & minimè interrupto fruor somno. RATIO. Bene, si non curis mordacibus, auaritia, ambitione, metu, mœrore, aut amore impio: male autem, si non honesti studij cura cuiuspiam sopor abrumpitur. Profectò populis stertentibus uigilant reges, sopitóque duces vigilant exercitu, quod & res docet & Ilias probat Homerica. Nobilioribus animis curæ vigiles impendent, sed sobriæ ac salubres. Augustum Cæsarem principum maximum atque optimum somni breuis accipimus, eiusque etiam crebrius interrupti. Tu contrario gloriaris. GAVD. Profundè dormio. RAT. Et gulosi, & libidinosi, & iracundi brutis animantibus, viuis tamen: somnolenti ac sopiti duntaxat mortuis comparantur: & quod ad illam partem temporis attinet, nihil differe fœlices à miseris, philosophicam scis esse sententiam.

Iure igitur, vt pars illa pro viribus euitanda, quæ solam inter homines differentiam somniorum linquit, sic sectanda contraria est nil difficultatis allatura volentibus. Si pro leui enim gloria aut lucro exiguo, & bellatores, & mercatores, & nautæ totis sub diuo noctibus peruigilant, illi quidem inter hostiũ insidias, hi quolibet hoste peiores inter fluctus ac scopulos, tu propter veram gloriã, lucrúmque ingẽs, inter Dei laudes ac libellos tuos parte noctium vigilare non poteris? G. Vigilis defessus somno totus incubui. R. Sic est non mutatis stylum. cuncta ferè vno modo agitis, & quæ Deus ipse, vel natura, vel ars aliqua vobis ad obsequium dedit, in vestrum dedecus damnúmque conuertitis. potum cibúmque ad ebrietatem, & crapulam, ocium & quietem ad somnolentiam, & marcorem, valetudinem ad voluptates, formam corporis ad libidinem, robur ad iniurias, ingenium ad fraudes, scientiam ad superbiam, eloquentiam ad discrimen, domicilium, ac vestitum ad pompam inanémque iactãtiam, opes ad auaritiam & luxum, prolem & cõiugium ad metum & solicitudinem immortalem. Ite nunc, stupete, & querimini de fortuna & malis vestris ingemiscite. de bonis mala facitis, déque cælestibus donis compedes vobis ac laqueos & vincula animæ conflatis.

GAV.

GAV. Somno placido delector. R. At non modò reges,& duces,& principes,& philosophi,& poëtæ,insuper & familiarum patres vigilant ac nocte consurgunt quod ad sanitatem atq; œconomiam & philosophiam vtile ait Aristoteles,sed fures etiam insidiatores (quódque est mirabilius)insani, & amatores quos suarum mulierculorum memoria & desiderium excitat: tu verò non virtutis amore somnũ oderis vitiis amicum?vtq; eleganter ait Flaccus:Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones,vt teipsum serues nõ expergiscaris? Pudeat semper tantùm in vobis posse turpes causas,& nil posse pulcherrimas. G. Nullo vnquam intetpellante totis noctibus quiesco. R. Videtur quidem Aristoteles, quod superius attigi, ita vitam hominis partiri, vt dimidiam partem somno tribuat,dimidiámque vigilię,dum pro parte dimidia nõ differre studiosi vitam ait à stulti vita, & siquidem pro somno noctem,pro vigilia dicvult intelligi.Recta fatcor ac vera est diuisio,çquis enim partibus tempus inter sese diuidunt. At si sic accipitur,æquas spacio inter partes differentia certè alia ingens est. Nulla enim acrior,nulla altior cogitatio est quàm nocturna,nulla pars temporis studentibus aptior.Si autem somnum ipsum dimidiam temporis partẽ dicit, mirabile dictum

est ex ore tã studiosi, & tum docti hominis. Absit enim ab anima bene instituta & studiis intenta, dimidium temporis dormire, cum quartum suffecerit quibusdam, & tertium voluptuosis quoque sufficiat. Noctu quidem surgere quâlibet anni parte consilium est. Absit vt noctem nõ hybernam modò sed æstiuam totam dormiant, qui grande aliquid moliuntur. Cæterum semel illam fregisse sufficiet fortissis, quódque vigilarum anticipatum erit breui (si res poscat) meridiana vicissitudine restaurari potest. At brumalis horæ noctis sæpius rumpendæ, psallendum, studendum, legendum, scribendum, cogitandum, contemplandum, quærendum ingenio noui aliquid semper, & quod studio quæsitum fuerit, memoria repetendum. Audiendus quoque Hieronymus ad Eustochium scribens, noctibus bis, térque surgendum inquit, reuoluenda de scripturis, quæ memoriter retinemus. Denique his studiis fatigati oculi, alterno sopore recreandi, & breui quiete recreati alterno exercitio fatigandi erunt, ne totis noctibus dormiendo, culcitræ incumbendo, sepulta cadauera videamini. Motu crebro, atque honesto vos viuos, & virtuti deditos comprobate.

De

De suaui odore. Dialogus XXII.

GAV.

SVauibus delector odoribus. RAT. Hi vel victui, vel vestitui subseruiunt, de quibus quid sentiam audiuisti. GAV. Odoribus studeo. RAT. Odorum alij gulam, alij libidinem irritant. Horum appetitus incontinentiæ notam subit, & præsertim vehemens. Alij propter seipsos expetuntur. Horum studium non turpitudinis nempe, sed vanitatis arguitur. Vnde est vt muliebrium vnguentorum odor, aut dapum, quàm florum turpior, ac pomorum sit. Eadem ratio est earum delectationum quæ auribus oculisque percipiuntur. Si vnquam ethicis applicuisti animum, nosti hęc, neque te nunc doceo, sed notæ veritatis ad memoriam retraho, vt huius generis oblectamenta videas vel fœda esse vel leuia. GAV. Odoribus operam do. RAT. Bonæ vtinam famæ, cuius odor bonus quoque dicitur, malúsque maior multò, latiúsque sensibilis quàm aromatum, si teratur, aut sulfurum, si crementur. De his odoribus non nares, sed mens iudicat. GAVDI. Bonis odoribus delector. RAT. Si sensui pares & voluptati inhias vt dictum est, aut obscœnum aut inane: si valetudinis curam geris, excusabile, modò condimentum rerum omnium modus

adsit. Cõfortat enim tabescentẽ spiritũ odor leuis, sed ad omnia valet illud comicum, Ne quid nimis. Est autẽ (vt in multis) in hoc quo que naturarũ varietas infinita, non solũ inter hominem atque hominem, sed inter gẽtem & gentem. Siquidem vera fama est, quámque magni non respuunt authores, gens quę Gangis fontem accolit omnis cibi expers, solo mali syluestris odore alitur, peregre profecturi nil nisi bonum illud malum ac vitale circumferunt, tam fœtoris impatientes, vt sicut eos purus nutrit, sic infectus odor interimat. Delicata complexio quæ sic viuat & pereat. Hinc gens omnis ad ortum solis obuersa, cælique mollitie delinita, vt ciborum negligẽtior sic egentior, atque appetentior est odorum, & inde nimirum hæc primùm curiositas nos inuasit Assirij, Arabes & Sabęi vestris armis edomiti suis vos odoribus domuere, quibus aliquandiu rigida, patrum & inuicta sobrietas obstitit vsque adeo, vt quingentesimo & sexagesimo quinto anno vrbis conditæ graui edicto à Censoribus caueretur, ne quis in vrbem ipsam vnguenta externa conueheret. Non multo autem post modernorum vitiis (vt assolet) veterũ scita rũpentibus, in Senatum ipsum edicti talis authorem victrix lasciuia penetrauit. CAVD. Libẽter bene oleo. RAT. Peregrini odores,

atque

atque omne artificium bene olendi, propriij naturalis non boni odoris argumenta, & latentium sunt signa defectuũ. Ob hoc ipsum, atque ob illam, nedum viro, sed ne honesta quidem fœmina dignã curam solita sensum viri fortis offendere. Meministi adolescentis illius, qui dum, vt erat vnguento illitus pro collata præfectura Vespasiano principi gratias acturus, ante eum staret, ille hausto mox odore substomachans acri supercilio, voce aspera, Mallem inquit, alium oboleuisses: sic increpitum sine honore, enhibitis, seu resciss iam concessæ gratiæ literis bene olidum dimisit: ita cùm semper dedecori sint odores huiusmodi, interdum etiam damno sunt, maxime vbi morum grauis, ac masculus Censor sit. Quid quòd quibusdam fuere periculo? Nam & illud nosti, vt Plantius Senatorij vir ordinis, triumuirali proscriptione, metu mortis Salernitanis latebris abditus, vnguẽti proditus, odore, sibi quidem perniciem, proscriptoribus autem suis excusationem sæuiciæ quæsiuit. Nam quis non iure cæsum diceret eum, qui eo tempore Re. P. tantóque priuato discrimine vnguenta etiã nunc oleret? GAV. Artificiosis oderibus assuescit. RAT. Desuesce, si consilium meum vis. Turpis est enim artificiosis quam simplicibus assueuisse. Omne quod turpe est, quo artificiosius,

eo fit turpius. Honestatis ornamentum ars, inhonestatis est cumulus. Adde quòd & fœdius hodie quam olim, quanuis enim Roma (vt dixi) & quam & Græcorum Romam prope dixerim, Lacedemon, huic pesti ex Asia venienti, quasi armate hostium legioni ferreis moribus, atque edictis obstiterint, ad extremum tamen molles vnguentorum simúlque vitiorum acies fefellit, excubias in Europam transiit, & fortissimas gentes vicit. Et quoniam singula prosequi longũ est, ex vnius asperrimi atque laboriossimi viri mollita duritie de reliquis coniecturam facito. Siquidem in medio bellorum æstu, ille inuictus, ac barbarus cruento cum exercitu vnctus est Annibal, penetrabilia vnguenta, sed penetrabiliora sunt vitia. Itaque eneruati ducis ac militum, quorum tam stupenda primordia fuerant, qualem decuit, exitus fuit. Quo effectum est. vt cùm multùm Africani semper virtutibus. Annibalis tamen vnguentis aliquid deberetis, expediebat illis vt sicci essent, vobis, vngerentur. Et illo sanè multis sæculis sic iste mos inualuit vt labor stupórque sit legere, quæ de hac re in vtrisque literis scripta sunt. Et quid pluribus morer? vsque ad illius pedes quo nihil altius, vnguentum venit, quod ipse qui omnem molliciem animorum, atque

que omnes illecebras voluptatum extinctu-
rus aduenerat, passus est, non vnguento qui-
dem, sed pietate delectatus ac lachrymis of-
ferentis. Iam verò pedetentim vsus hic abiit
vt cum in multis ætas vestra maiorum glo-
riæ impar sit, in hoc excellere videatur, quod
vnguentorum non est, & qui his capitur nō
communi temporum, sed proprio quodam
animi vitio laborat, GAV. Bonis odoribus il-
licior & delector. RAT. Fieri non potest quin
quæ delectabilia sunt natura, & illiciant, &
dum præsentia sint, delectent. Sapientis He-
bræi dictum est, Vnguēto, & variis odoribus
delectatur cor: quanuis vnguento quidē nō
tā mihi delectatio videatur inesse, quàm fa-
stidium. Sed ve insit odoribus, meo certè cō-
silio absentibus resistendum contemptu &
obliuione, præsentibus vtēdum modicè, ne-
que vllum his studium impendendum, ne te
vel tacitus vltimarum, viliumque rerum
mancipium fateare. Néue hunc articulum
longius traham inhonestis odoribus, vt re-
bus omnibus virilem effœminantibus ani-
mum vetitis ac seclusis, in reliquis Ruguſt.
sententiā amplector, de illecebra odorū in-
quit. Non satago nimis, cùm absunt non re-
quiro, cùm adsunt non respuo, paratus eis sē-
per carere. Idē fac ue quando bonis odorib⁹
male oleas, aut odiosis mūdiciis odiosus sis.

De

De dulcedine muſica. Dialog. XXIII.

GAV.

CAntu delector ac fidibus. RAT. Ah quã-to melius lachrymis atque ſuſpiriis. Prę ſtat enim flendo ad gaudium, quàm gauden do ad gemitum peruenire. GAV. Cantibus, ſoniſq; permulceor. RAT. Et feræ cantu fal-luntur, & volucres, illud mirabiliùs, muſica quoq; dulcedine piſces tãgi. Nota tibi Ario-nis & delphinis eſt fabella tam pro vero ha-bita, vt ipſis annalibus ſit inſerta. Multi qui-dem ſcriptorum illuſtrium meminere mira culi, elegantiùs nemo, quàm Herodotus Graiæ pater hiſtoriæ. Aſtipulantur imagines æneæ illic, vbi è tãto periculo incolumis pri mùm terris appulſus eſt natantis piſcis tergo inſidens fidicen. Ad hæc Sirenes cantu falle-re creduntur: illud verò non creditum, ſed compertum, vt quotidie blandis verbis ho-mo hominem fallit, & ad ſummam, nihil ad fallendum voce aptius. GAV. Muſica ſuaui-tate delinior. RAT. Et aranea (vt aiunt) antè quàm mordeat, & medicus linit antè quàm feriat, & anceps, & mulier quem alere vult, delinit, & prædo quem perimit, & polypus quem demergit, amplectitur. Et quidam peſ ſimi hominum nunquam terribiliores ſunt, quàm dum ſe geſtu, & voce leniſſimos oſten dunt, quod imprimis de Domitiano prĩcipe

lectum

lectum est. Vix vlla est sine suspicione delinitio. GAV. Cantu gaudeo & exaltor. R. Caue, Nam scriptum est, Extrema gaudij luctus occupat: & rursus, ante ruinam exaltabitur spiritus. GAV. Cano dulciter. RA. Nescis an vltimum. Ipse prædulciter morti proximus olor canit. Plures enim gaudio quam tristitia periere. solito dulcius canentem inter ipsa soni suspiria expirasse recens fama est. GAV. Cantu ac tibiis delector. RA. Non immerito quidem. Singuli enim dies te & horæ, & momenta ad sepulchrum vehunt, quò cum cantu ferri vester etiam nunc mos est, & antiqui tibiis efferebantur. vnde illud Statij Papinij: Tibia cui teneros suetum producere manes. Tibi vtraque funeris pompa placet, illuc (te licet ire non sentias) absque vlla requie properanti. GAV. Cantu moueor. RAT. At quid refert? Est haud dubiè in animis hominum generosis maximè, potentissima musica, sed effectus, supra fidem varij. Vtq; omittam quibus res nō eget, hos ad lætitiam inanem, hos ad sanctum & deuotum gaudium, piásque nonnunquam lachrymas mouet, quæ varietas in diuersas sententias magna traxit ingenia. Nempe Athanasius vanitates fugitās canendi vsum in ecclesiis interdixit, Ambrosius pietatis appetens, vt caneretur instituit. Augustinus vtrunque se passum, & difficile

hinc sibi negocium dubietatis exortum inter confessiones suas piè meminit. G. Delectat canere. R. Grata olim delectatio, nunc & vestra. Apud illos quidem cantus, ac fidiũ ignarus quisquis esset, indoctus habebatur, quod Themistocli Attico Græcorum clarissimo, eò quòd lyram in epulis recusasset, accidisse, Epaminundam verò Thebanum hanc fortassis infamiam declinantem præclare fidibus cecinisse author est Cicero. Mirum, & Socrates talis senex fidibus operam dedit, nec miremur Alcibiadem ab auunculo Pericle tibiæ studio traditum apud illos honestissimo, vt inter liberales artes hanc quoque condisceret. Sed verecundum pueri laudemus ingenium, qui cum ab insigni tibicine ad id ipsum accito oblatas tibias ori applicuisset, & collecto spiritu genas inflasset, animaduersa deformitate vultus erubuit, atque obiectas tibias aspernatus fregit, meruitque licet tenera ætas exemplo esse, vt totius populi consensu tunc Athenis tibiarum vsus obsoleſceret. Ad vos & si non illud ardens musicæ studium peruenerit omnium principum mentes occupaturum, occupauit tamen aliquorum animos pessimorum maximè. Caius quippe cantandi studiosissimus saltandique fuit. Nero quantùm citharæ studio deditus fuerit, & quantam

curam

curam vocis habuerit, incredibile dictu est. Id enim stultum est, penitúsque ridiculum quòd nocte illa quæ sibi vitæ vltima, mundo autem respirandi vel modicum prima fuit, inter querelas quas vicina mors, & præsens metus, dolorq; dictabant, illud crebrius, atq; miserabilius defleuit, non quòd tantus princeps, sed quòd tantus musicus periret. Mitto alios, ad hanc vestram, quæ nunc agitur, ætatem, licet partior, venit tamen aurium voluptas, qua castè ac sobriè delectari humanitas quædam, capi autem & molliter inuiscari, vanitas multa est. c. Suauibus vocum modis cum delectatione detineor. r. O si audires sanctorum suspiria. O si hinc aures tuas damnatorum gemitus, & lamenta percellerent. Hinc beatorum iubilus, & cantus angelici, atque illa cœlestis harmonia quam Pythagoras ponit, Aristotel. euertit, Cicero noster instaurat, tibi autem pietas, fidésque suggerit esse ibi perpetuas, ac prædulces voces, & si non cœlorum, at cœlestium incolarum, primam illam, & æternam causam sine fine laudantium. Si hæc inquam, omnia tuis auribus inferrentur, quàm clarè discerneres quis concentus dulcior, quísve salubrior? Nunc surdo sensui soni iudicium committis, de quo hactenus parua quidem res nonnullis fortè videbitur, magnos

tamen viros exercuit. Nec sine causa diuini Plato vir ingenij musicam arbitratus est ad statum siue correctionem morum reip. pertinere.

De Choreis. Dialogus XXIIII.

GAV.

CHoreis gaudeo. RAT. Mirabar nisi fidium cantus, & tibiæ choreas suscitarent, & præscripto de more vanitatem vanitas sequeretur, verùm maior, multóque deformior. Ex cantu enim dulcedo aliqua, & sæpe vtilis, ac sancta percipitur, ex choreis nihil vnquam nisi libidinosum, ac inane spectaculum, honestis inuisum oculis, viro indignum. GAV Choreis cupidè interfum. RAT. Corpus animum tegit ac detegit, manuum iactatio, pes mobilis, oculus vagus, ac petulans tale aliquid arguunt in animo esse, qui non cernitur. Itaque cauendum valde est modestiæ cultoribus, ne quid effœminatum agant, aut loquantur. Occulti enim affectus, & pectorum latebræ sæpe paruis indiciis patescunt motus, sessio accubitus, gestus, risus incessus, sermo. signa sunt animi. GAV. Dulcedinem quandam ex choreis capio. RAT. O ducedo ridicula, finge enim te choream ducere, vel cernere, neque tibicinem audire, atq; ita stultas mulierculas, & viros mulier-

culis

culis molliores in silentio circunferri, redire, ineptire. Quid quæso vnquam absurdius, aut delirantius vidisti? Nũc motus incõditos, lyræ sonus, aut tibiæ hoc est amẽtia vna aliam tegit. G. Choreis delector. R A. Non tam ibi delectatio præsens est, quàm sperate delectationis auspiciũ, Veneris præludium illud quidem sono stupidas, ac misellas circũducere, atque vrgere, & stringere, ac specie vrbanitatis atterere, liberæ ibi manus, liberi oculi, liberæ volant voces, pedum strepitus, & mutorum cantus dissoni, & tubarum clangor, concursatio, & puluis, & quæ sæpe ludis additur hostis pudicitiæ, & amica scelerum, nox ipsa. Hæc sunt quæ timorẽ ac pudorem pellunt, hi sunt libidinum stimuli, hæc laxamẽta licentiæ. Et hæc est, ne me falli facilem putes, illa delectatio quam simpliciter & velut innocuè chorearum appellatione profitemini, & ludi tegmine crimen obnubitis. Etsi enim solos inter viros, seu solas inter fœminas hæc non nunquam fiant, illic tamen separatim exercentur, quidue congressi iterum acturi sint simul discunt, ceu discipuli qui magistro absente quid eo reuerso loqui debeant, meditantur. Tolle radicitus hanc speciem ingeniosam atque improbam, tolle libidinem, sustuleris & choream. Crede mihi cum Dauid rege nemo ante dominum saltabit, ne quem

fortè sua vxor irrideat, cùm tamen nullus irrideatur ante dominam saltans, siue etiam pandurizans. GAV. Delectabiles sunt Choreæ. RAT. Sententiam meam tenes. Si delectant, propter aliud delectant, per se enim tota quidem insula res est, & plus tædij allatura quàm gaudij. Nam quid omnino est aliud in gyrum volui, quàm excire vertiginem sinéque termino viam ire? Inter locales septem motus, quos Plato dinumerat, hoc scilicet antè, retro, dextrorsum, siniſtrorsum, sursum, deorsum, ac circuitum, solus septimus infinitus est. Atque hunc ideo, quæ perpetua sunt, hoc est cœlum seruat & sidera, hunc in terris perpetuus hominum agit furor in cunctis fere actibus, atque consiliis, Nec vllus Orpheus Ixioniam rotam siſtit, sed visibilibus in choreis vbi animorum volubilitas corpora secum voluit. Et idcirco cùm de omnibus dici possit, de his perpropriè dicitur quod scriptum est. In circuitu impij ambulãt. Hic ludus multorum dedecorum causa fuit. Sæpe illi matrona diu seruatum dedecus perdidit. Sæpe infœlix virguncula ipsi nuptiali die didicit quod melius ignorasset. GAV. Honesto tripudio libenter exerceor. RA. Vellem aliud genus exercitij delegisses. Sed quo pergas, & quid velis video. interdictum tolli, veniam dari, normámque præ-

scri-

scribi. Quando igitur sic affectus es, seu is moribus, seu consuetudo est, qua mala nihil peius, bona nihil est melius, ea tibi in his omnibus lex erit, vt quibus carere penitus non potes, modestissimè vtaris, ac rarissimè. Ne quid vlla in re molle vel fœmineum agas, sed vbiq; non suis etiam in finibus virilis rigor emineat, sitque tripudium, vel quisquis erit is ludus fatigati animi relaxatio, & exercitium corporis, non voluptas eneruatrix mentium. Exemplo libentius abstinuissem, summorum virorum imitatio non omnibus tuta est. Non omne pennatum animal aquilam sequi potest. Imitatorum alij contrarium faciunt, alij verò aliud, nonnulli idem aliter. Pauci ad plenum quod imitantur effingunt. Cato hic vltimus, R.p. curis pressum animum vino leuare solitus fertur. Fecit idem apud Græcos Solon. Hos aliquis sequi volens vnum semper officium aget, bibet: quódq; illis modicum, ac rarum, huic immensum, & continuum: quod illis remedium, huic erit ebrietas. Facile idem in rebus aliis posset ostendi, sed hoc vnum intelligis quid est, quod nunc tecum verear. Ex quo tamen damnare rei patrocinium vt susciperem coëgisti, summi viri exemplum quod vel non sequaris, vel non mutes accipe his ipsis quibus apud Senecã est verbis in eo libro, in quo tranquillitatem animi stylo inquirit.

Scipio inquit, triumphale illud, & militare corpus mouet ad numeros, non molliter se infringens, vt nunc mos est etiam in incessu ipso vltra muliebrem mollitiem fluentibus, sed vt antiqui illi viri solebant inter lusum, ac fasta temporo virilē in modum tripudiare, non facturi detrimentum etiam si ab hostibus suis spectarentur. Quibus in verbis quid de sua iam tunc ætate sentiret, perspicit, Fœlix qui non vidit tuam. Quamuis autem & ille & tripudij & vini remissionem probet, veniendúmque nonnunquam vsque ad ebrietatem dicat, quod à tam rigido ingenio dictum miror, si fideli consilio vti vis, vino parcè vtere, tripudio abstine. Alia sunt honestiora remissionem genera quibus fastidienti, fessoq; animo moderere. In omnibus tamen optimum fuerit quod hic vltimum dixit, attendere, & quæcunque ages ita agere, tanquam te hostes tui videant atque obseruent. Multo quidem est satius sic viuere vt absti-
nentiam & grauitatem tuam inimici stupeant, quàm vt lasciuiam amici excusent. Clarior fama est, cui nec verum crimen obiicere quisquam potest, nec falsum audet, quàm cui obiicitur, sed purgatur, Accusatorem perfecta virtus exterret, mediocris irritat. Quod ad sobrietatem attinet, malim te Cælari similem, quem vini parcissimum ne inimici

qui

quidem negauerint (vt Tranquillus ait) quàm Catoni: non Censorium illum senem loquor, de cuius sobrietate iam diximus, sed hunc vltimum cui obiectam ebrietatem Seneca sic refellit, vt dicat facilius effecturum quisquis obiecit crimen honestum, quàm turpem, Catonem. Quod ad id verò de quo agitur nullo modo tripudies malim, quàm vt Scipio. Quòd si te illuc vrget animus, quo nolim, his te saltem ducibus vti velim, vt si penitus tibi insedit illud lyricum: nũc est bibendum, nũc pede libero pulsanda tellus. Sic vinum bibas vt Cato, sic terram pede pulses vt Scipio.

De pilæ ludo. *Dialogus* XXI.

GAV.

AT delectat pilæ ludus. R. En aliud clamandi ludibrium saltandíque. G. Libenter pila lusito. R. Odiosa vobis vt videtur est requies, vndique labores aucupamini, decoros vtinam. Nam si exercitio ludus hic quęritur, vtrum precor honestiorem fatigationem furibunda iactatio, in qua nihil animo geri potest, an ambulatio tranquilla præstaret, vbi & membrorum motus vtilis & ingenij agitatio honesta est? Quem morem philosophorum quidam sic fecerunt suum, vt hinc secta famosissima nomen sumpserit. An

tu verò Dionysium Syracusium, quàm Stagyritem Aristotelem sequi mauis, quando vt studiosa deambulatione philosophum, sic tyrannum ludo hoc turbido delectari solitum accepimus, quanuis & modestos interdum animos voluptas hæc ceperit. Itaq; & Quintus Mutius Scæuola ille augur elegantissimè hoc ipsum fecit, & diuus Augustus post finem ciuilium bellorum ab exercitiis campestribus ad pilam transiit, & Marcus Aurelius Antonius, vt de eo scribitur, pila lusit apprimè. Nec tamen vel quia ille diuini atque humani iuris peritissimus, vel hi doctissimi atque optimi principes fuerant, ideo ludus præceps & clamosus placet. Siquidem motus omnis vehementior, præsertim si clamore permixtus sit, honestum dedecet ingenium.

De ludo aleæ & calculorum. *Dialogus* XXVI.

GAV.

ALeæ ludus & calculorum placet. RA. Damnosum illud, hoc inane, vtroq; tamen idem ille Scæuola, quódque est altius Augustus Cæsar altero vti solitus fertur. Neque rursus, ideò quòd ille à cerimoniis deorum atque hominum legibus quas excellentissimè calluit, iste à curis summi imperij quod diutissimè atque optimè rexit, tale sibi

inter

interdum laboris diuerticulum elegisset, hoc in te probauerim. Sunt enim & doctis ac magnis viris appetitus quidam peregrini & sui, quorum si vt in doctrinis sic in moribus imitator fueris, facilè labi queas, neque enim omnium qui laudantur, laude digna sunt omnia. GAV. Aleæ ludo delector. RAT. Quis non delectetur super pictam tabulam consignatas numeris ossium quadraturas crispanti cubito iactare, quáque ille direxerit trepidantibus digitis rotundas in aciem tabellas mittere? Glorioſum exercitium, & præclarum nomen, & currus, & laureas meriturum. GAV. Calculis libens ludo. RA. O puerile ſtudium. O perditum tempus. O curæ ſuperuacuæ. O ineptiſſimi clamores, ſtulta gaudia, iræque ridiculæ, deliros ſenes impendere alueolo, & pauculis lignis vagis, ac furtim inſidiantibus atque latrocinantibus. Vnde latruncularius ludus apud veteres dicebatur, quo luſiſſe ſimiam author eſt Plin. Miraris. Atqui propiè ludus eſt ſimiæ miſcere calculos, ac transferre, & poſti illidere, raptim iactare manus ac trahere, inſultare aduerſario, & colliſis dentibus minari, iraſci, altercari, fremere, viciſsímque interim (vt Flacci verbo vtar) caput ſcalpere, vngues rodere, & ad ſummam, omnia facere quæ prætereuntibus riſum excutiant.

Nunquid enim horum aliquid, aut vllum penitus amantiæ genus omittitis? Nonne ita torquemini quasi vel vestra, vel publica salus in dubio sit? Multi credo prælio vicissent, si quam ligneis, aut eburneis impenderunt curam, veris militibus impendissent. Vix rei vllius tam intensum, támque ineptum studium inuenias. Sed hoc est in regno stultitiæ commune, vt quarum rerum minor est fructus, & cupiditas & delectatio maior sit. GAV. Alea delector. RAT. Ostendam tibi si consilio vti voles generosam, atque honestam aleam, qua olim Athenis docti homines vsi sunt, vt festis scilicet diebus in cõcilio omicorum quisque de literis aliquid in medium proferat, nõ sophisma lubricum, vt illi, sed solidum pro ingenio proferentis ad virtutem, aut beatam vitam pertinens. Dehinc collatione facta sine inuidia, sine ira, qui inferiores doctiorum iudicio visi erunt, facili quidem multentur pecunia. Hoc in philosophicas vertatur cœnas. Sic res vna conuiuio sumptum, exercitium studio, calcar ingenio ministrabit, quòd hinc victos excitet, hinc victores. Hoc aleæ genere quo antiqui saturnalia, vos pia festa, & quo illi Atticas, vos Romanas noctes instruite. Habes ludum quo & ludere iuuet, & lusisse non pudeat.

De

De ludo taxillorum prospere. Dialog. XXVII.

GAV.

IVuat ad taxillos ludere. RA. O vorago ingẽs, inexplebilis. O patrimoniorum fluxus tristis, ac subitus. O animi tempestas, & famæ nubes, & scelerum stimulus, & ad desperandum via. Superiores vtcunque ludi sunt, hic merus est dolor. GAV. At mihi prosper ludi huius euentus fuit. RAT. Taxillorum nullus euentus prosper, mali omnes, & miseri. Nam & qui perdit affligitur, & qui vincit illicitur, inq; insidias protrahitur. GAV. Prosperè lusi. RA. Præsens sæpe prosperitas futuræ calamitatis augurium fuit, & suas hæc pestis habet illecebras. Si qui talis ludunt, omnes perderent, nemo vnquam luderet, nunc lucrantur aliqui, sed lucrum illud arta est damni. GAV. Lusi & vici. RAT. Bene, nisi in campũ redis: alioquin nullus cãpus planior, nullo in campo volubilior est fortuna. GAV. Lusi & vici. RA. Ludes iterũ & perdes. Quod vicidi autem hinc atque illinc mille diripient, quod perdideris nemo restituet. Adde quod si quid est iusticiæ, quod vincis nõ sit tuum, at quod perdis etsi non fiat alterius, tuum tamen esse desinit. Multa sunt vndiq; quæ ab hac insania bonam mentem dehortentur ac retrahant, nisi vos impetus quidam auaricia pulsus vrgeret. GAV. Vici in ludo taxillorum.

RAT. Scito autem te ab exactore impio fœnus centesimum accepisse, restitues, quod vicisti, & de tuo adiicies vt non sit qui repetat, per seipsum euanuerit, túque in somnis fœlix esse desieris. GAV. Vici & ditior factus sum. RAT. Cum nulla sit stabilis pecunia, sed sua potius rotunditate versatilis, tum præcipuè quæ taxillis quæritur: taxillorum ludus nihil vlli donat, eorum maximè qui familiarius illum colunt, sed mutuant aliquid & extorquet, eo semper immitior, quo blandior visus erat. Nulla enim amarior est iactura quàm lucri dulcedinem degustare orso. GAV Lusi & lucratus sum. RAT. Gaudere lucro taxillorum tale est, ac si dulci gaudeas veneno vtrunque mox per venas erumpet. GAV. Ludo prospero delectatus sum. R A. Peior est delectatio peccati quàm peccatum ipsum. Sunt qui mala cõsuetudine penè coacti peccant, neq; qost peccatum gaudẽt, sed tristantur, & si fieri possit, non peccasse maluerint. Quosdam vidimus inter ipsas libidinũ flammas, quandam velut glaciem doloris ac pœnitentiæ sentire, & si dici liceat, velle simul ac nolle, peiorem licet in partem mali vsus quadã vi detortos, quos haud improbè quis speret vsu excesso ad meliorẽ semitam posse conuerti: at qui de peccato exultant. quid de his oro reliquum spei est? GAVD. Detector

taxillorum ludo. RAT. Spero fore ne semper, neu diu etiam delecteris, voluitur assiduè fundatorum status vrbium. Tu stabiles taxillos putas: crede mihi voluentur, & secum in lachrymas gaudium tuum voluent. Neque enim sic voluentur vt vidisti, tunc, in ane tibi gaudium, nunc veros gemitus parabunt. GAV. Delectat ludere. RA. Delectatio funesta & turpis corruptiq; animi: ira enim & conuicio dignus es. Nam quis quæso ingenuus. seu quis homo & non potius trux belua delectari queat ludi nomine abūdante nequitia atque impietate fœdissima? Vbi præter hominum vultus nil humanum sit, vultúsque ipsi iracundia ac mœrore obsiti confusiq; clamoribus efferati, nec iam sint humani, vbi non decor morum, nō modestia sit verborum: non amor erga homines, non erga Deum reuerentia, sed iurgia & rācores, & doli, & periuria, & rapinæ, vulnera ad extremum & homicidia quoq;. Nil in deū sæuius potest humana temeritas, diuini nominis blasphemiæ, quibus ante omnes scelerū officinas ille ludus infœlix scatet. Vbi si quos fortè tacitos pudor tenet, crebro tamē suspectātes quid labiis cordis agāt, sciūt ipsi. Quis hunc ludū verus homo nō dicā tractare manibus, sed spectare oculis possit, & non angi prorsus, fugariq; scelesti spectaculi fœditate?

GAV.

GAVD. Delector tamen hoc ludo. RAT. Vide ne Cretensium impetratio in tuum caput inciderit, mala consuetudine delectari, quo nil dictu leuius, nil euentu grauius, propiusq; exitio est. GAV. Delector taxillorum ludo. RA. Abiicienda est delectatio inhonesta, & si non virtutis, at saltem famæ studio, & pudoris cura. Nã vix aliud in actibus hominum inuenias, vbi tam clarè mores, & vitia detegantur. Vidisti alacriter in prælium descensuros in hoc ludo tremere atque orare flebiliter, & suum numerũ inuocare, quosdam alibi magnanimos, ac tranquillos illic pro parua pecunia, & precari, & irasci, & in finem furere. Quàm multa pro paucis nummis sæpe ibi fecerunt viri fortes, quæ pro ingenti thesauro alibi non fecissent. Ibi enim vitiorum omniũ, sed imprimis iræ, atq; auaritiæ regnum est, Memineris vt Naso in eo libro, quo inhonestã quidem ac superuacuum artem docet, vtile tamen interdũ aliquid interserit. Amatrices monet, vt ob animi vitia cælanda, ludo hoc, aut simili abstineant, ne conspectæ ira tumidæ aut auaritia exhaustæ amatoribus displiceant suis. Quanto id viris dignius præcipitur, ne non modò hominum, sed dei oculos omnia videntis & bonos animos, moresq; ingenuos amantis, offendant? GAV. Lusi, vici, gaudeo. RAT. Ludus turpis, damno

damnosa victoria, gaudium inane. GAV. Vici. gaudeo. RAT. Omne de suo malo guadium stultum est. Proinde Tartareus quispiam ludi huius inuentor fuit, cuius inscij ludibrio ac noxæ, scientes verò miraculo subiaceãtac stupori. Nã quid mirabilius, quàm quod veteri prouerbio vulgatum, verumq; iugi experientia deprehenditur? Omnes huiusmodi ludi magistros nudos esse, atque inopes, & egenos.

De Histrionibus. Dialog. XXVIII.

GAV.

DElector histrionum iocis. RA. Nobilior multò delectatio illa est, quæ de modulatione musica, liberali scilicet quadam arte, percipitur, hæc solius vanitatis & impudentiæ plena est. GAV. Histrionibus delector. R. Malim pauperibus, malim amicis humilibus, malim tandem solitudine delecteris. G. Histriones mihi risum mouent. RA. Quid tu illis? quoties de se dominum ridentem risit histrio? quoties se mirantis amentiam admiratus finxit aliquid, quo falsò illum, verè se autem delectaret? GAV. Histriones doctos habeo. RA. Habes de quibus rideas, quiq; te rideant & te rodant. Pestis diutiũ peruersusta quæ ab Ethruscis orta Romæ creuit adeò eoq; fiduciæ est euecta, vt Æsopus hinc quæ-

situm patrimonium incredibile atque immensum filio dimiserit, & Roscius vagam sparsamq; rem arte collegerit, de histrionica librum scribens, in quo artem suam oratoriæ, séque perinde Ciceroni æquare non erubuit: eam scilicet ob causam quòd affectus animi conceptusq; abditos, quos Cicer. verbis ornatis variè pronunciaret, ipse alio modo, sed effectu pari gestibus aptis exprimeret. Et sanè fuit ille mirus artifex, nec scio quid tam durum esse vel tam triste potuerit, quod non facilè leuisset, non dico qui facillimi atque mitissimi Ciceronis amicitiam ingenio meruit, dignusq; pro quo tãtus orator verba faceret, & de quo scriptum opus memoriæ posterorũ traderet, est habitus, sed qui tetricum ac superbum Syllæ animum inflexit, & ab illo omnium contemptore admissus in gratiam, annulóque aureo donatus est, qui tot graues ac seueros senes senatúmque illum per quem fræna orbis agebantur, quotiens voluit ad risum ac lætitiam coegit. Qui populũ Romanum tantum & tã varium sic illexit, vt diurnũ salariũ de publico mille denarios sine gregalibus ac ministris solus ipse perciperet? Magna merces, quãuis exigua fingatur moneta, non sine mira quadã & insolita agilitate animi hoc fieri posse cõsenserim, vt si quis vsquam Roscius affuerit non

tibi

tibi fortè sit vetitũ, quod Cicer. licitum fuit: non solum ludis interdum, sed familiaritate eius & ingenio vti. Est enim ingeniis interse, quanquam studio & professione distantibus multa cognatio: vbi verò hũc quærimus, multum breui tempore nobilissimæ artium retroceſſere, ne dicam histrionicam, quæ eo rediit vt nunc illi deditos corrupto gustu falsóque iudicio esse non sit dubium. Profectò enim consequens est, vt quibus mala bene sapiunt bona illis ignota sint, & curis nobilibus insuetos esse, qui vilibus delectantur. GAV. Multi quotidie me frequentant histriones. RAT. Frequentare te desinent, cùm tu diues aut largus, dicam rectius, cùm tu stultus & prodigus esse desieris. GAV. Magna mihi acies histrionum est. RA. Immo muscarum quæ te vnctum comitentur, siccúmque destituant: nec destituisse sufficerit nisi hunc plausum par sequatur infamia. Sunt linguæ quibus quies ac silẽtium pœna est, nunquam verò nisi de aliis loqui iuuat, aut falso laudant, aut liuidè detrahunt: & quorum nequeunt mordere diuitias, famam mordent. Vna est histrionum atq; parasitorũ lex, vtrique blanditiis armati, post fortunam eunt. Verùm illis ventrem implesse satis est, his alia fames cibi mentio iniuriæ genus est, implenda cupiditas fundo carens.

De ludo Palæstrarum. Dialog. XXIX.

GAV.

PAlæstricis delector ludis. RAT. Si spectator vanus, si luctator insanus. GAV. Palæstricis exercitiis vaco. RA. In singulis verbis cuius domini mancipium sis, apparet. Nempe hæc vt superiora corpori seruiunt, quod vt paulo ante commemini, & aliquanto honestius sine impetu & sine strepitu fieri potest. Et est agitatio quædam animi nobilior, quã si nosses, hos corporeos conatus & sperneres & odisses: sed vos animũ quasi hospitẽ, degenerem atque inuisum, corpus vt dominum, generosum ac dilectum colitis, illi seritis, illi metitis, illi aratis. Iure id quidem, illud iniustius quòd eò omnia refertis, curáque animi posthabita noctes illi insomnes agitis, illi suspiratis, vota illi facitis, ingenuáque artes illi discitis, illi demum obsequimini, ac seruitis sumptuosissimo dominorum omnium atque ingratissimo, cui nec vnquam satis aliquid, nec si quid aliquando defuerit, vlla vnquam memoria sit accepti huic tamẽ tali domino quicquid iusserit paretis, atq; esuriente animo huic vni non tantùm necessaria sed superuacua vndiq; ac nocitura cõuehitis, neq; ea solũ, quæ ad victum pertinẽt ac vestitũ, de quibus suo egimus loco, sed quæ ad ludos etiã variámq; libidinẽ,

non

non videntes quàm vestris aduersa consiliis ipsa sit veritas, quæ disertissimo Ciceronis ore loquitur, vnde appareat quòd qui corpus negligit, nō se ille, sed fragile caducúnque domicilium: at qui animum, ille sese verò negligit. Neque enim ait, tu is es quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, nō ea figura quæ digito demonstrari potest. GAV. Palæstræ delector exercitio. RA. Quadrigarum feruor, & equorum strepitus, & ardentes rotæ per angustias inoffensæ, & luctantium plausus, atque collisio, oleū, sudor, puluis mirabilis, seu illa quidem oculorum, seu aurium, seu narium voluptas, hebetatique sensus, indicium ingens, qui si sanus integérque esset, non clamorum, atq; tumultuum officinæ quas palæstras vocant, sed obseruatio diligens palæstræ huius quam nascentes ingrediūtur, quam viuentes atterunt, vnde digrediuntur obeuntes, atque vtilior quædam, honestiórque suauitas delectaret. GAV. Studio deditus sum palæstrico. RAT. Fuit hæc quidem apud veteres non vltima gloria, sed tam magna, vt seni illi Rhodio Diagoræ, qui & ipse palæstrita insignis fuerat, cùm duos vno die filios palæstricis insignitos victoriis conspexisset, quasi nihil clarius iam restaret quo aspirare posset in vita, amicus alter Lacedæmonius senex di-

ceret, morere Diagora, non enim in cœlum
ascensurus es. Tam magnum támque altum
censebat tres simul vnius familiæ palæstritas
esse Leuicula prorsus, & Græcula veræ laudis
extimatio, sed cõmunis adeò vt magna etiã
turbaret ingenia. Vnde & Plato tantus phi-
losophus Olimpionices clarus fuit, inq; hac
arte multis notus euentibus, adolescens ta-
men. Amplitudo quidem, vnde Platonis no-
men ortum putant robúrque corporis & æta
tis feruor, iuuenilem animum impulerant
ad experimentum virium vbi cum summis
quoque par esset, accessu temporis, cognito
quid ageret, ad meliora se transtulit, Socratí-
que similis fieri maluit quám Miloni. Et sanè
multa ætas excusat: Facile teneris annis
ignoscitur: vanitatis excusatio nulla est viro.
GAV. Palæstræ studium delectat. RAT. In
hoc sæpe vilissimus omnium superior fuit,
& corporea mole animi virtus est oppressa.
Quem tu mihi ducum vel heroum proferes:
quem Milo ille non superet, qui ad stadium
bouem viuum gestans humeris cucurrit, eũ-
démque nudæ ictu manus occisum vno die
solus haud grauatus integrum comedit? Mi-
ra res dictu sed apud historicos vulgata.
Quis huic igitur in Palæstræ suæ regno par
occurrerit? Atqui nihil indignius quàm ge-
nerosos spiritus tali beluæ, succumbentes
ce-

cernere, & idcirco nobilibus animis bene sibi fidentibus summopere prouidendum est, ne sua sponte descendant vbi ab ignauissimis vinci queant: quin tu si contentionibus gaudes, id tibi sume certamen, in quo semper ferè superior qui melior, non de corporum viribus aut omnino de re vlla vbi peior idē esse possit & victor. Non de opibus ergo, non de dignitate, non de potentia: sed de scientia ac virtute contende: idque eo animo, non vt cuiusquam famæ obstrepas, sed vt alienæ laudis æmulatio tibi sit calcar ad gloriam: nullæ ibi sint penitus partes inuidiæ, sed virtutis. Habes & hîc exemplum Catonis huius vltimi, de quo Crispus: non diuitiis inquit, cum diuite: neque factione cum factioso: sed cum strenuo virture, cum modesto pudore, cum innocente abstinentia certabat. Honestissimum hoc palæstræ genus quo te exerceas, non tantum Olympiæ, sed vbique non minus in thalamo quàm in foro: nec minus in ocio quàm in actu, neque cum præsentibus modò, sed cum absentibus quoque, cùmque ætatum omnium ac terrarum viris illustribus. Semper enim memorabile ac magnificum illud Scipionis apud Liuium iudicaui: maximo inquit, cuique id accidere animo certum habeo, vt se non cũ præsentibus modo: sed cum omnis æui claris

viris comparet. Tu quoq; vel de grege præsentiũ si occurat, quod vix spero: vel ex omni memoria vetustatis quemlibet tibi parem deligo: cum quo non vlnis aut cæstibus: sed ingenio ac virtute luctabere, sine metu periculi: sed immarcescibilis spe coronæ. Hoc de palæstris consilium, hæc sententia mea est.

De variis spectaculis. *Dialogus* XXX.

GAV.

DElector variis spectaculis. RAT. Circo forsan, an theatro? quæ duo loca bonis semper aduersa moribus fuisse notissimum, quò quisquis malus ierit, redibit pessimus. Nam bonis iter illud ignotum est, qui si casu aliquo ignari adeant, contagio non carebũt. CAV. Circo delector atque harena. RAT. Atqui delectationes aliæ vanum seu libidinosum aliquid habuere, hæc vtrunque, superadditámque sæuitiam & inhumanitatem habet, bonis animis rem indignam. Neque excusat, quòd his ipsis Romani olim, flos hominum, delectati sunt, recto namque iudicio vrbs illa alioqui abundãtissima bonorum omnium, atque illustrium exemplorum, nihil omnino reprehensibilius habuit reliquisque deformius sibíque inuicem, quàm hinc discordiarum ciuilium, hinc ludorum studium im-

immodicum, quasi non sufficeret bellorum cruor domi militiæq; nisi cruenta pax esset, cruentæq; etiam voluptates, nisi idcirco fortassis honestius quis theatrum dixerit, cui pariter inhiantes videas non modò populum, sed senatum atque ipsos mundi dominos Imperatores Romanorum. Sic spectaculis capiebantur illi etiam qui humano generi spectaculum facti erant, tam mirabilem dicam, sed cognitam, vulgatámque. Sic cunctorum animos theatralis furor ille peruaserat, vt non modò coniuges Cæsarum aut filias, sed virgines quoque Vestales in publicum atque in turbas educeret, quarum pudicitia nihil exactius, nihil fama tenerius, nihil conseruatione secretius, vsque adeo vt in eis omnis motus, omnis cultus, omnis sermo lasciuior nota dignus, ac supplicio haberetur, & tamen his ipsis in theatro locum assignasse legitur, non quicunque, sed summus atque optimus principum Augustus Cæsar. Neque minor est ideo erroris quo magni errant, sed maior potius atque conspectior. GAV. Libenter scenicos ludos specto. RAT. Rem quæ nec honestè geritur, nec honestè cernitur, nec facilè dictu est an lusor infamior, an spectator, & an scena sit turpior, an orchestra, nisi quòd in illam sæpe quidem paupertas, in hanc verò semper vanitas trahit. In omni sanè deli-

cto plurimum interest, vtrum inopia, an libidine, seu superbia quis delinquat. GAVD. Amphiteatri spectaculis oblector. RAT. Damnosa vndique & publicæ priuatímque nocens delectatio, quod facilè colliges, si in animum redeat ex historiis rei huius initium, progressúsque quanto publici census impendio, quantáque insaniæ proxima ducum cura, quanto demum populi studio ac labore constiterit. Equidem & tot vana dinumerare difficile est, & tam vulgata superfluum, mille simul gladiatorum paria non ludo tantùm satis multa, sed prælio elephantorum, tigridúmque, & leonum ac pardorum greges, onagrorum quoque equorúmque ferocium atque animalium diuersissimi generis è toto orbe transmissos, omnium terrarum syluis omniúmque gentium venatibus Romano famulantibus theatro. Adde illam ædificandi luxuriem exemplo carentem, non imitatione carituram, conuectas terra pelagóque marmoreas columnas in ludorum vsum, & artificũ summis ingeniis expolitas & verticibus superbas, auro rutilante frondentibus: cuius princeps insaniæ nominãdus est Scaurus, is qui ædilis in theatri scenam opus dierum paucorum, & quod paucis lignis ac funibus attolli poterat, suffecturum oculis populi talibus gaudentis trecentarum se-

xagin-

xaginta talium columnarum monstra intulit: fecitque opus, vt scriptum tenes, maximũ omnium quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporanea mora verumetiã æternitatis destinatione, quo promeruit vt verissimè diceretur, proscriptione primum graui ciues idem pòst ædilitate leuissima mores bonos in exilium pepulisse, vt qui multi perditi temporis inani plebeculæ multarúmque inutilium impensarum Reipub. auctor & exemplum fuit. Sed ô mirum dictu, mox furorem hunc vicere sequentium furores, quibus effectum est, vt miraculo operum ac numero fateri oporteat, præter Romam nihil mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Nam & hoc itidem scriptum vides, penetrata terræ intima, perfossæ silices, egestæ rupes abditæ, auersi amnes & in fistulas coacti, inclusum aut exclusum molibus iratum æquor, suspensa iuga montium, tentatique marium recessus, denique stratum latè signatúmque nepotibus iter insaniendi: & impleta in vobis spes auorum, nunquam scilicet defuturam esse luxuriam. Et vt cumulatius malum sit, publicis damnis accedit calamitas priuatorum, qui spectandi cupidine compediti, & quotidiani interim quæstus immemores: neque diem labi sentiunt: neque armatam tergóque instantem respiciũt egesta-

rem: sic viciſſim & priuata in publicam, & publica pernicies in priuatam vertitur. Neque verò patrimoniorum iactura grauior, quàm morum vbi libido diſcitur: humanitásque dediſcitur. Proinde quid de ſpectaculis ſperaretis, iam inde ab exordio primus regum veſtrorum Romulus omen fuit, qui in his rigidam retricámque illam Sabinatum pudicitiam circumuenit. Et ſi vtrumque matrimonij honor texit iniuriam, at quám multis hoc poſtmodum non ad coniugium, ſed ad ſtuprum vagámque licentiam fuit via? Ad ſummam enim hoc teneas velim, pudicitiam ſpectaculis ſæpe ſtratam, ſemper impulſam vidimus. Et vt fileam viros quibus is ſcelerum furor eſt, vt penè iam adulterio gloriétur: multarum ibi fama periit, pudórque, multæ inde domum impudicæ, plures ambiguæ redierе, caſtior autem nulla. Iam verò quæ corporum clades, ne quid prorſus deſit infortunij, quæue non ſingulorum modò, ſed populorum ſtrages, indicio ſunt & riſus ſubitò verſus in gemitum, elatáque funera theatris, & plaudentium choris mixtæ lugentium, cohortes. Audiſti vt Curio is, qui eiuſdem bello pro Cæſaris partibus in Africa occubuit, vt Scaurum quem opibus æquare non poterat, ingenio ſuperaret, non marmoreum (vt ille) ſed ligneum theatrum duplex tamen, & pen-

ſile

file meditatus, populum victorem, gentium ludis victum & periculis plaudẽtem suis mira arte suspendit, vt ridentes interius stupentéfque ipsi exterius, spectatoribus risu fierẽt ac stupori. Et mîramur imperij spe obiecta vnius licet magni exulis animum flectero potuisse, qui oculorum leui breuique voluptate proposita, tot milia ciuium volubili spectaculo circumuoluit. At nemo ibi periit, dicet aliquis, sed perire potuere, & periere alibi innumeri. Neue attingam nouas simul ac veteres ruinas, quibus sæpe multi mortẽ simul as tumulũ inuenere, sub Tyberio principe celebri spectaculo apud Fidenam vrbẽ, amphitheatri lapsu oppressa viginti hominũ milia meministi. Hic spectaculorũ fructus, hi sunt exitus. GAVD. Spectaculis cum voluptate detineor. RAT. Aut fictis amoribus, aut veris odiis. Primum equidem nõ est viri, secundum verò nec hominis spectare. Quis ferrũ iugulo lætus exceperit? Quis feruido vulnere plus cruoris effuderit? Quis minus conspecta morte palluerit? Quid crudelitatis ad scholam ire iuuat? Non egetis præceptoribus, nimis nociles maloaum estis. Plura per vos domi discitis, quàm necesse est. Quid si tam promptis ingeniis artifices scelerum, ac magistra errorum plebs accesserint? Multos quos mites natura fecerat, sæuitiam specta-

cula docuere. Mens hominis in vitium pro-
na nō vrgenda vtique, sed frænanda est, si sibi
linquitur ægrè stabit, si impellitur, præceps
ruet. Multū mali auribus inuehitur, sed mul-
tò plus oculis, illis quasi fenestris bipatenti-
bus in animam mors irrumpit, nil potentius
in memoriam descendit, quam quod vsu su-
bit, facilè audita præteruolant, cōspectarum
imagines rerum hærent etiam inuitis, nec se
tamen nisi volentibus ingerunt, nisi perrarò
atque ocius abiturę. Quo pergis igitur? Quis
te rapit impetus? vt ad horam gaudeas, vnde
semper doleas, vt videas semel quod vidisse
millies pœniteat? Iugulari ferro hominem,
aut ferarum dentibus vnguibusque discerpi,
aut tale aliquid quod & vigilem turbet & so-
pitum terreat, nescio quid hic dulce, seu *quid*
non potius amarum, aut triste sentitis: nec
vllum in vobis maius insaniæ argumentum
video, quàm quod quotidie & vos ad mor-
tem miseris delinimentis illectos, velut Sty-
gio sopore dimersos, duleedo amara, & dele-
ctatio inamœna præcipitat. Vna est enim vo
bis lex rerum ferme omnium: quicquid cu-
pitis, quicquid molimini, quicquid agitis,
contra vos est.

De equis. Dialog. XXXI.

EQuo agili delector. RAT. Ferociſſimo & inquietiſſimo animãte inſomniq; & inexpleta voragine. GAV. Equo libens circumuector. RAT. Non multo eſt peius mari turbido quàm frementi equo rapi. Nullum animal inſolentius domino ſuo eſt: nec ineptè iam equorum domitoribus in prouerbiũ venit: bis equum malè facere, quamuis hinc humile, hinc ſuperbium ſit, qui illis viribus átque pernicitate, pro vili cibo fieri vlterius, domaríque, duris ſtringi faſciis, nodosóque fune vinciri, fræno frænari, ferro calciari, pertuſa clauis vngula ferro vrgeri, ferratum ferre vectorem, turpem carcerem ac graue ſeruitium pati poſſit? Inde autem quaſi indomitus, non tantùm pro libero ſeſe gerat, ſed vt domini ſui hoſtis agit omnia: ſi currundum eſt ſtimulos non audit, ſi ſubſiſtendum fræna mordicus rapit, ſi fremendum torpet, latendum fremit: obſequioſum illud vt perhibent fidúmque animal de quo tam multæ iactantur fabulæ, animal nobile, régium optabile, colendúmque dignum quod enormi pretio comparetur, anxia nutriatur cura: immo verò animal, quod ſi conferantur cum obſequiis tædia, nemo ſapiens emat, nemo diligẽs paſcat, animal & ocij impatiẽs & laboris: illo tumidum, hoc deiectum nunc impetuoſum animal, nunc ignauum, nunc

audax x

audax, nunc trepidum, nunc volatile, nunc caducum, hinc culicum metuens atque vmbrarum, hin dominum suum spernens, dinersisq; illum viis in discrimen trahes. Quia contumaciam, quis morsus aut calces explicet? Quis hinnitus & ascensoris impatientia ac sessoris? Equidem quos equorum mores, totidem equitum constat esse pericula. GAV Equorum studio detineor, RAT. Mirarer nisi ingentes vitos vsque ad ludibrium captos hoc studio meminissem. Quis Alexandrum Macedonem non audiuit, amato equo tumulum erexisse, vrbémque de equi nomide appellatam? Sed nihil in illo mirabile viuente impetus & animi feruor fecit: mirabilior in Augusto quamuis minor ineptia: neque enim vrbem equo ille suo instituit, sed sepulchrum, idq; ipsum ille grauitati atque ingenio impar fuit. Nam diui Iulij monstrosus sonipes, an ab ipso, an ab alio ante ædem Veneris marmorea sit consecratus effigie dubitari potest. Minor multo ætate vel gloria, verum opib⁹ ac Cæsareo nomine pene æqualis Antonius verus, vt fileam quem victum, quém ve amictum equo, quem immodicè amabat exibuit, certè & viuenti simulachrũ aureum fieri fecit, & mortuo sepulturam (quo grauius stomachemur) in Vaticano extrui, tot inter sacra ossa ibi condita, & con

denda. Vix credibilia loquimur, vera tamen. Horum similiúmque conscius vates, horum animas apud inferos quoque equorum studio deditas facit. Nec minor ideo, sed maior est vanitas, quæ tam magnos ad se animos trahere potens est. Néve quis priscam tantum non modernam amentiam suspicetur, redeat ad memoriam, nec longè seu loco, seu tempore requirendus, adhuc enim viuit, nec dum senuit, & in terra Italica vobiscum degit is quem nominare non est necesse, fortunæ vtique vir ingẽtis, nec parui ingenij consiliique, vir alioqui magni animi nec insulsi vbi quid inserio agendum incidit, qui tamen ægrotanti equo quem amabat, aureum pluuinar ac sericum cubile substrauit. Cúmque ipse interim podagra vinctus, atque immobilis medicorum legibus regeretur, nihilominus tamen aut seruorum vectus manibus, aut equo altero vix iniectus, & suos medicos secum ducens, equum ægrum suum bis, térque quotidie .visitabat, illi suspirans atque anxius assidebat, illum leuiter manu tractans, blando murmure solabatur. Quid multa? Nullum medicinæ genus intẽtatum, nil languenti amico debitum prætermissum fuit. Fabulam fortasse posteritas vocet, vera res & magno in populo nota est. Sic vir fortis curam equi gessit vt propriã, sic extinctũ luxit.

vt filium. GAV. Delectat equitare. RA. Est id quidem vtile interdum & celeritati adminiculum & fatigationi remedium & nobilitatis insigne, nec inficior glorioſum vulgo extitisse, insigni equo vehi & cunctis excellere, nec vertice ſolo, ſed humeris & toto penè corpore ſuprà eſſe. Contrà verò laborioſiſſimus, & ſæpe domino ſuo peſtifer immitis equus. Optes iter pedibus agere, tam nulla eſt reſpirandi vel minimū facultas, equeſtre periculum pedeſtri luto, ſeu paluere permutatum velis. Proinde multos media de morte rapuerunt equi, multos in mortē impulerūt, aut alliſerunt, aut corporibus oppreſſerunt. Quid? quod nō vltimū belli ſemē equi ſunt? Tolle equos, peregrinos terris incurſus partemq; maximam bellicæ clapis abſtuleris: vt quod de vētis in natura, quodq; de Iulio Cęſare in hiſtoria eſt quæſitū, expediēnſne fuerit aut flare ventos, aut Cæſarem naſci? & de equis ſimiliter quæri poſſit: tam multa ſunt vtrinque cōtraria. Nec immerito Theſſalia, quæ prima equos reperit domuitque, prima aureum argenteúmq; nummū cudit, prima pelagus rate tentauit, Martis ſeminariū viſa eſt, quòd non ſemel tot poſt ſæculis multo claroq; ſanguine patuit. GAV. Quàm me putis iuuet poëta noſter vbi nobilis equi ſpiritum moreſque deſcripſit? RAT. Nec te terret

Hebræ

Hebræorum vates vbi ait, ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerunt qui ascenderunt equos. Excute singula non tam illud leue quàm hoc asperum.

De venatu & aucupio. Dialogus. XXXII.

GAV.

AT canibus gaudeo. RAT. Nunc intelligo adolescentis imberbis gaudium, de quo Flaccus: gaudet equis, canibus & aprici gramine campi. Vide autem ne & quod sequitur sis: cæreus in vitium flecti, monitoribus asper. Vtilium tardus prouisor, prodigus æris. Sublimis, cupidus, & amata relinquere pernix. Hunc te enim esse metuo, qui gaudium tuum in fugacissimis rebus loces. GA. Canibus ac volucribus delector. RAT. Hoc insaniæ deerat, non satis est currere ac vagari, volare etiam instituis? GAV. Rides me, non volabo equidem, sed volantibus delector. RAT. At ille delectationem tuam despicient abeuntes, nec te noscent, & ingratæ se vocanti surdas exhibebunt, quid implumis facies, alata voluptas tua est? Finge, redeant, damnosa redit occupatio, iterum clamabis & oblitus melioris negocij diem perdes: iterū retro accliuis & oculos fixus in nubem post auiculam tuam, flebis, quasi nil necessarij operis vita ferat, ex commodo ociosi

& lenti, vos volucrum seruos esse gloriamini. Natura vobis duas manus fecerat, vos hanc fræno curuis, hãc vnguibus occupatis. Sic inutiles vndiq; & volandi studio manci effecti, ne nihil agere videamini, multo cum strepitu ante diem surgitis, & quasi sint hostes in limine præcipitanter erumpitis, tota de hinc luce iactamini stagnis, syluis ac vepribus, implentes cuncta clamoribus dissonis & incondito vlulatu: inq; hoc spiritum nulli maiori rei habilem effundentes spiritum, quo maiores vestri bello terrebãt hostes, pace iustitiam defendebant. Serò autem re veluti bene gesta, domi sedetis altercantes quàm bene vel auis hęc volauerit vel illa digesserit, quot sint caudæ, quot alarum plumæ superstites, quot emissæ. Nónne hęc omnis scientia vestra est, his amor, hæc fœlicitas, & hoc totum quod creatori Deo, quod altrici patriæ, quod parentibus, quod amicis redditis, accipitres, aut erodios vestros sonantes in nubibus, & laniatæ prædæ paululum, & sudorem, & puluerem, & nocturnam perditæ lucis historiam. In hac enim indefessi semper & validi, delicati autem & imbecilles ad seria. Liuij historias, & Ciceronis orationes sacrásque nec pudet literas, prolixitatis arguitis. Quis hæc inoffensis auribus audiat? Quis vos ferat id aliud natos in his viuere, si modò viuitis hæc agen-

agentes? GAV. Canibus âtq; auibus delector. RA. Atqui ducum, & illustrium multos equis, quosdam canibus delectari solitos audiuimus, eousque vt Adrianus imperator nõ equis solùm sicut hi quos supra memoraui, sed canibus quoque busta cõstruxerit, oppidumq; insuper eo loci vbi vrsam prosperavenatione peremerat manu sua, sæpe & mactare solitus leonem, auibus nullum ferè, vnde & irrisum ferunt à Virgilio Marcellum Augusti nepotem, quòd dire his operam adolescentulus videretur. GA. Venatu libenter exerceor. RA. Fuit hæc quondam Latinorum, nunc Gallorum ars propria est, quod & res probat, & illorum scriptores aliqui gloriãtur. Itaque vt sileam reges quorũ tota vita venatio est, summus apud illos regum quãtum ab armis occij fuit, venatu (vt vides) assiduo semper exercitus, ad extremum morti proximus venatu etiam lassitudinem senectutis, atque incommoda refouet. Mirũ dictu, in rege præsertim literato, nec à studiis melioribus abhorrente, sed gentilitium hoc illi erat (vt perhibẽt) sitque gentilitium, finite, neque hanc gloriam Gallis Itali eripiant, neque velint de vanitate contendere. Nam si errore deposito in rem ipsam figis oculos, seminobilium vltimi ordinis exercitium hoc videbis, quos à rebus arduis torpor quidam, & ignauiæ comes difu-

dentia ab humilibus autem pudor ac superbia dehortantur & retrahunt. Ad honestum igitur nihil idonei syluas colunt, non vitã solitariam acturi, cui non minus quam politicæ se ineptos sciunt, sed feris ac canibus, & volucribus conuicturi, quod nõ facerent nisi illis similitudine aliqua iuncti essent: qui si ex hoc voluptatem quãdam, seu solam temporis fugã quærunt, vtrinque stulti, voti compotes forsan euaserint. Sin, nescio quam, seu ingenij, seu magnificentię gloriam aucupantur, errant. Quænam quæso non principibus modo, sed ingenuis est gloria, mechanicis immo & seruilibus delectari artibus, atque negociis? vna horum excusatio. Nam quũ liberalibus studiis (quæ maiores coluerunt suũ) atque omnino literis indixerunt bellũ, quónam potius quàm ad hostilia castra transfugerent? Sed pudebit forsitan, si ad antiqua respiciant, secũ cum maioribus metiantur ac comparent. Sępe quidem legere potuerunt & Platonem philosophantem, & Homerũ poëtantem, & Tullium orãtem, & Cæsarem triumphantem, venantem puto non legerint.

De numeroso famulatu. Dialogus. XXXIII.

GAV.

MAgno circumuehor famulatu. RA. Obsideor dicere voluisti. GAV. Magnus cir

circunstat ordo famulorum. RAT. Dic, quòd est hostiū, à quibus (quo nihil est durius) nequeas cauere, qui latebras domus introspiciant, prodantque cōsilia quæ nouerint vt effundant, quique præter furta continua, quod nulli vnquam accidit obsessō, vestiendi tibi interim pascendiq; sint, inque ipsis penetralibus habēdi: durum ac dubium belli genus, pacē carēs & induciis, vbi sub tuis signis hostilis muros habet exercitus. GAV. Serui mihi multi sunt. RA. Multi serui, multæ lites, multæq; discordiæ, multa denique bella domestica, quorum vel spectator fœdus vel laboriosus compositor sis oportet, intérq; reos & accusatores medius seruis tuis seruias, iudex factus ex domino. GA. Multos seruos habeo. RA. Curiosissimum animal seruus ad inquirendum, negligētissimum ad obsequendum. Quid agas & quid cogites nosse vult, quid iubeas, ignorare. GAV. Seruos multos habeo. RA. Melius pauci seruiunt quàm multi, siue ideo quòd gratum obsequium turbam vitat, siue quòd vbi multi sunt, alter alterius aspiciens manus quiescit. Laborem fugere vt industriis pudor, sic inertibus gloria est, quòd ita esse norunt omnes: nullus consulit, nemo est qui non multitudine delectetur. GAV. Mihi multi serui domi sunt. RAT. Vbi serui multi, multus strepitus, pauca seruitia, &

secretum nullum. Quot seruorum linguæ, tot præconum tubæ: Quot seruorum aures atque oculi, tot domorum rimulæ, quibus illa etiam quæ in fundo sunt, facilè dilabantur. Pertusum vas ac futile, seruilis animus, nihil continet, quicquid infuderis mox effluet GA. Multos seruos domi habeo. RA. Multos sibilos, linguas vipereas domesticæque pacis virtus abditum, multos quoque profundos & capaces ventres ac lubrica guttura, procellam aulæ, thalamo dedecus, pestem penu, voraginémque perpetuam. Paucos seruos bene regere difficile est, multos impossibile. GAV. Multi mihi serui domi sunt. RA. Melius solitudo tibi esset: Nihil est peius quàm dum malarum qualitatem rerum quantitas adiuuat aut numerus: pauci serui mali, multi autem pessimi. GAV. Multi mihi seruiunt. RA. Rectè quidem si promissio & res ipsa quæ promittitur vnum essent. Nunc inter vtranque quid interfit, sentiunt experti. Promittunt, fateor, promissíque deos testes vocant, ac soli scilicet solos fallãt. Exige autem promissi fidem, nulla erit. Multum esset & abundè fidei satisfactum, modò ne violarentur, néve afficerentur iniuriis, quibus est obsequium promissum: nunc promisisse sat est. Quid quod præter seruiendi votum, omnium quoque notitiam profitentur? vbi ad experientiam ventum

tum est norunt paucissima, volunt nihil nisi quod venter sopórque suaserit ac libido. Nil humilius nílque abiectius horum ingressu nil insolentius, nílque infidius progressu: nil inimicitius demũ, nil odiosius eorum egressu. Durum est cogitare ne dicam pati, vt per dominorum domos inflati elatíque ambulant, seruitiúmque polliciti dominium vsurpant, exercendíque tyrannidem, & quasi ad vastandum conducti non tantum deuorant vniuersa, sed spargunt, gulámque largitionibus adiuuant, de alieno prodigi, auaríssimi ad rapinam. Quos si quando ad se pudor aut necessitas reflectit, vt se seruos esse meminerint, quàm superbè, quam querulè, quantoq; cum murmure seruiant, quis ignorat? vt merito possit non precio emptũ modo, sed gratuitum quoque seruitium huiusmodi fastidiri. ad extremum qui clandestinas domi agebant, vbi limen excesserint cum inuisis dominis apertas inimicitias linguis agunt, armis si liceat, acturi. Et si quis horum fortasse conuiciis abstinet, non id prioris amor domini sed sequétis timor efficit: cui ob hoc vilis suspectúsque fieri metuit de se similia coniectanti. Quibus ex rebus, nisi oculos timor obstrueret, sole clarius cerneretur quanto sit satius omni tali seruitio caruisse. GAV. Vtrunque mihi latus serui ambiunt. RAT.

Serui nomine, re(vt dixi) hostes acerrimi atque impij, & absque his viuere superbia vestra non potest. Inq; hoc (vt in multis) malo vestro miseri gaudetis. In hoc maximè diuitias optatis, in hoc terras & maria pererratis. In hoc aurum & cumulatis & spargitis, vt acies hostium vestrorũ densior sit indies atque munitior, An fortasse nõ ita est? an aliud concors diuitũ habet opinio? Nulla ferè alia re mediocris fortunæ bene institutã domum opulentissimę Persarum aut Lydorum regiæ cedere, cùm in multis excedat quàm quod illa plures pascit & lautius. GAV. Seruorum me circumfusa tegit cohors. RA. Immo soli obtentu seruitij vrget & comprimit sonorisque compedibus vinctum trahit, vt & tibi iure optimo dici possit: quid fecisti miser, vt tot custodibus indigeres? GAV. Serui me vndique circumuallant. RAT. Nulla fugæ, nulla spes igitur est salutis. Malo quidem suo pertinaciter delectari, desperatæ dementiæ est. Atqui ob hoc vnum & optanda paupertas & amanda erat, vt cùm certis opum malis nexibus, tùm vel maximè te seruorum dolis ac fastidio liberaret.

De magnificentia ædium. Dialog. XXXIIII.

GAV.

MAgnificentissimæ mihi sunt ædes. RA. Quid hic dicam nisi Tullianum illud:

Orn an

Ornanda est dignitas domo, nõ ex domo tota quærenda: nec domo dominus, sed domino domus honestanda. GAV. Ornatissimæ ædes sunt. RA. Quid hinc tumes? Architecti laus est non tua. GAV. Ædibus amplissimis habito. RA. Vbi fures latitent, tu vageris, serui luxuriẽtur, vulgus hæreat, liguriant parasiti multiplicis tædij capax locus. GAV. Maximis ædibus habito. RA. Vna est vrbium & domorum lex, nõ statim melius habitat qui latius neq; enim quàm latè habites, sed quã lætè requiritur ad beatam vitam. Sæpe vel in palatiis regum labor dolórq; habitant, vel in tuguriis inopum quies & gaudium: quod si amplitudo domus aut forma præstaret, nobilissima artium esset architectura. GAVD. Regiis ædibus habito. RAT. Quasi verò curas morbósque locus arceat, siue ad prehendenda turrium fastigia mors egeat scalis. Nónne in regia Tullus Hostilius habitabat quando ictus est fulmine? In regia quoque Tarquinius Priscus quando percussus est ferro? In regia deniq; Superbus, quando pulsus est regno? Nullus locus periculis inaccessus, nullum limen morti clausum. GAV. Habitatio mihi propria atque perpetua est. RATIO. Immo verò parui temporis incolatus: instat dies commigrandi: ciuem fingis, aduena es, conductóque habitas: veniet qui te nudum

dum laribus his exturbet. GAV. Clara quidē & angusta domus est. RAT. Hinc digresso fusca erit & Angusta, sed & nunc si verè domum tuam respicis, obscura & arcta illa prorsus & caduca est, quæque indies tantis adminiculis vix fulta subsistat, assiduè fatiscens casúsque sui nuncia, & quæ certè nec à ruina vltima longè sit, nec interim generosum incolam delectet vt domus, sed angat vt carcer, vbi moras oderit, vnde optet absolui. I nunc ergo vel alienis ædibus, vel tuo carcere gloriare.

De arcibus validis & munitis. Dialogus XXXV.

GAV.

MVnitissimis arcibus habito. RA. In ædibus aliquid boni est: in arcibus mali multum. Illæ protegunt ab æstibus, à ventis, ab imbribus; hæ animum possidenti solicitudinum procellis obiiciunt & securitati politicæ curas afferunt & pauores. GAV. Arx mihi præualidis mœnibus cincta est. RAT. An excidit illud Spartani dictum, qui amico patriæ muros ostentanti: si hos inquit, fœminis extruxistis, rectè quidem: at si viris, turpiter. CAV. Arcem habeo fortissimam. RA. Quid nisi impatientia & superbia & auaritia vestra fecit vt arcibus opus esset? Quanto esset honestius æquo iure cum hominibus viuere,

& in

& in plano cultúlq; in agellis habitare quietos? carpentem somnos, quam te rupibus hispidis inclusisse, nocturnis excubiis vlulantem, téque tua miseria suspectum & inuidiosum omnibus reddidisse? An & Publicolæ factum excidit, qui quanuis inter primos vrbem Romam seruitio regio liberasset, sentiens tamen se situ ædium suspectum plebi, vt seipsum licet indigna suspicione liberaret, domum suã de monte deposuit. GAV. Arx inexpugnabilis est mihi RAT. An illud vetus prouerbium non audisti Nullum inexpugnabilem locum esse, in quẽ asellus onustus auro possit ascendere? Trahit oppugnationem arx munita non impedit. Restitit ali quãtulum Senonum insultibus arx Tarpeia, Penorum Tarentina, donec vtrúq; opportuno remedio succursum est. Illi Camillus affuit, huic Fabius. Sed an gemina arx Locrẽsis ab ipso defendi quiuit Hannibale? Profectò nec Ilium ipsum, nec Byrsa defendi potuit, nec Corinthus, quæ vna peruetustam inexpugnabilis famam habuerat, sed hanc sibi Mumius victor eripuit. Nónne ante hos septuaginta annos Prænestina arx: qua nescio an vlla vsquam fortior esset atq; munitior, ab illo magno hoste, quia armis non poterat, blanditiis ac promissis fallacibus capta fuit ac diruta, & vix tandem velut é longæ-

ua fre-

ua febre fragilior resurrexit. Ad summam nil inexpugnabile, tutum nihil ab humanis fraudibus est. GAV. Arce subnixus munitissima nil timeo. RAT. Arces pestiferâ multis confidentiam præbuere. Multi qui tuti sine arcibus in pace vixissent, arcium fiducia ausi sunt, vnde ipsis in arcibus periere, vt illic potissimum audacia domaretur vnde orta erat. Non sunt ad audendum irritandi animi sed frenandi. Omnis magna securitas, nisi quæ de Deo oritur, stulta est. GAV. Habito in arce munitissima. RA. Vt sit aliquid arx hæc tua, quid est aliud quæso quàm refugium quoddam, & degeneres latebræ ad perferendam obsidionem, quod vt ait Liuius, miserrimum est in bello. Quando vnquam audiuisti, vbi vnquam legisti Iulium Cæsarem, vtrunque Africanum, magnum Pompeium, Marium, Alexandrum, Pyrrum, Hannibalem alioſq; viros magni nominis sese arcibus continentes, & non potius arcibus insultantes? Arces scito non receptacula fortium sed inertium esse latibula. Certè hac ætate Stephanus Columnensis æui omnis illustribus viris par cum in eius auxilium ad famam sui nominis venisset nobilis quidam vir externus & incognitus, essentq; die quadam graui & ancipiti prælio & ingẽti turba hostium circumuenti: Ille periculum videns accessit propius,

& vbi

& vbi inquit, ô Stephane arx tua est? Ille subridens, vt qui nec domum propriam quidem Romæ haberet, manu ad pectus apposita: hæc quidem inquit, arx mea est: vocem suo auctore dignissimam. Sic est autem: sancti & deuoti viri omnem spem in Deo habent: iusti ac politici in virtute: fortes & bellicosi in armis: timidi & ignaui in muris atq; arcibus.

De supellectili preciosa. Dialog. XXXVI.

G.AV.

IN ampla domo supellex eximia est. RAT. Superuacuo in spacio pondus inutile. Illa furibus latebras dabit, hæc prædam: vtraque periculum tibi, alimentum incendio atq; liuori. G A V. In domo speciosa supellex copiosa est. RA. Illa cùm te loco moueris deferēda est, hæc si vti volueris sæpissimè transferenda est: & plus difficultatis allatura quàm voluptatis, & plus oneris quàm honoris. G. Multa mihi varij generis supellex domi est. R. Iuge bellū, non cū furibus modò, sed cum muribus tineisq;: & araneæ, & rubigo fumúsque & puluis & imber in vos dimicant: ô diuites delicati quibus armis hos hostes arcebitis? G A V. Preciosissima est supellex. R A T. Non rei precium sed cōtemptus diuitem facit: alioquin & quærendo cupiditas crescit,

& paupertas cupiendo: ita fit vt nihil magis inopem faciat quàm auari opes, quarum si æstimatio exacta veriq; iudicij sequax contemptus acceſſerit, ea demum veris diuitiis vera est via. Ego te diuitem dum vana miraberis, non putabo, quanuis aurea stellantique gemmis ardẽtibus tectum omne supellectili opertum refertúmq; tibi videã. GAV. Inuidiosa supellex & præfulgida est. RAT. Pro captu oculorum seu forsitã animorum: verè autem onerosa rerum colluuies ac turbida, sed auaritia nihil vsquam ieiunius, nihilque miserius cuius famem & quærenda excitant, & quæsita non sapiunt, dũ quæ sperata fulgebant, possessa sordescunt: itaq; sæpe diuitias dum quæsisse putaueris solicitudinem & nauseã quæsiuisti. Hæ nunc tibi charæ sarcinæ, si vel chariores aliæ se ostenderint, vel stuporem assiduitas dempserit, viles erunt. Esto autem charæ sint & maneat stupor, nónne etiam error manet, isq; difficilis atq; perpetuus? Siquidem quærendi studium vnum fuit, seruandi labor est multiplex: nunquam deerit quod reuisas, quod numeres, quod cõplices, quod excutias, quod abstergas, quod oculos simul & mulceat & offendat. GAV. Supellex immensa est? RAT. O hominem qui impedimentorũ suorum magnitudine delectatur.

De-

GAV.

GEmmarum fulgor & ſpecies delectant.

R A. Rerum fateor terreſtrium & mortalium vanitatis pars non vltima, exiguo in lapillo patrimonia magna claudentium, cuius precium inſtabile & incertũ quotidiéq; varium, quod & ſola mercantium fama & diuitum inſanorum credulitate dependeat, vnde diu ſpretæ inopinis precijs attolluntur, & gemmarum famoſiſſimæ ſubita premuntur infamia, neſcio quibus notis erumpentibus, non tam ipſis de quibus agitur in rebus, quam in opinione hominũ iſta callentium. Præclara quidem illa prudentia, quæ neglecto *cultu Dei* atq; animi, & vtriuſq; noticia, *internoſcendis* lapidum venis inuigilat. Sed ſic eſt mos. Neq; nũc primum in precio ſunt qui his precia vafrè fingunt: vera enim precia vel nulla ſunt penitus vel ignota. Quam verò periculoſa vanitas, quam tremulum, quamq; anceps iudiciũ, ipſos inter artifices facile eſt iudicium, memoria repetentis id quod nuper accidit, vt per breuẽ gemmam, carbunculus is erat, decem milibus aureorum ille vir fortunæ maioris quàm ingenij, cùm emiſſet, diu ſe cunctatũ fuiſſe iactabat quòd naturalẽ & communem modũ fulgor excedẽs ſuſpicionẽ faceret eius artificij peri-

tissimo cuidam, cuius consilio vtebatur, non veram gemmam esse, sed vitrum aliquod seu quiduis aliud in eam speciem, nō natura genitum, sed nescio qua supernaturali & mira quadam arte conflatum. Quæ quidem hæsitatio, quid nisi cōfessio quædam erat vitrum tale visui pulchrius esse quàm gemmā, quantuis forsan illa solidior sit? De hoc tamen ipsi iudicent, qui vel in hoc quæstu pecunias aliò vertendas honestius, vel in hoc cognitu melioribus debitum tempus perdunt. Quòd si dicta cunctatio iusta fuerit, quid hinc sequitur, quis, quis nō videt, quænam scilicet ambitio & quanta sit cæcitas nō rei formam ac substantiā, sed nudum nomen tāta mercede captantiū? G. Nil mihi gēmis est charius. R. A. Credo Hercle, non virtus, non fama, non patria, nō vita ipsa: vtq; illa duo sileā quibus vobis nihil est vilius: duo hęc vltima: cumq; his diuitias ingētes & quicquid precioſissimum iudicatis, vnius gēmæ precio atq; amori succubuisse mōstrabo & exilio illā & inopia, & si ita res tulisset, morte seruatam. Cui enim quæso non est notū Nonij cōsilium? Romanus hic senator fuit, vir locupletissimus gemmámq; habuit viginti milibus æstimatam: gemmæ nomen Opalus. Mittit hunc India, colorum pene omnium varietate præfulgidum. Huius fama excitatus accensúsque cupidine.

pidine Antonius triumuir, homo omnium superbissimus atq; auariſſimus, & cui quicquid natura libitum, fortuna licitum feciſſet cum iniuſto gemmę deſiderio, vt fit, crudele poſſeſſoris odium concepit, hinc in illo publico proſcriptionis incendio, quo tot patrię lumina periere, Nonij nomen arſurum cum reliquis, ob hoc vnum crimen, quòd formoſæ tyrānóq; placitæ dominus rei eſſet, incertum eſt. Ille autem cui ponticus ſaltem ſiber exēplo eſſet, vt perniciosæ iactura ſarcinulæ libertatem redimeret, ac ſalutē illā ipſam ſibi vt augator præſenti diſcrimine charioré ſic amplexus aufugit, vt ea ſalua, nulla ſibi vel patrimonij vel patriæ cura eſſet, cū illa paratus exulare & mēdicare & ad extremū mori. Quis nō magni æſtimet ad quā vir ſenatorius ſic affectus ſit? Et profectò fatendū alterū, aut magni pretij ea fuiſſe, aut parui animi poſſeſſorē. Sed quid horū verius, vt diffiniam nō expectas. Et ſi autē huius ac reliquorū ſimile iudicium ſeu contagium animorū latè ſerpens vulgi more infecerit, magna tamen ingenia nec nūmis delectari, nec omnino alia quàm virtutis pulchritudine tāgi decet, niſi vt per hæc breuia quæ delectant oculos, experrecta mens in amorem ac deſiderium æternę pulchritudinis rapiatur, quo de fonte quicquid eſt pulchrū prodit. GAV. Excellen-

tibus gẽmis allicior. R A. Hanc excellentiam non natura fecit, sed opinio, quæ apud quosdam Carbunculo palmam dedit, apud alios Adamanti. Illa vulgo ac plerisq; gemmariis ævi huius æstimatio: ista veteribus quibusdam rerum scriptoribus probatur, secundum quos non modo gemmarum, sed rerum omnium terrenarũ preciosissimus Adamas, regum olim atque non omnium sed præcellentium gemma fuit, hodie quia nullus rei tantum & tam velox quàm luxuriæ ac superbiæ incrementum est, multorum nõ regum etiam esse cœpit, & iam plebis in digitos sessum venit. Huic proximam Indicã, atq; Arabicam Margaritam locant, & huic itidem Smaragdum, nescio quidem qua ordinis iniuria. Nam si illorum rubor pallórque gratus est, cur non æquò horum candor virorque oculis blandiatur, iustiorq; nunc etiam Sapphyri querela, quo vix aliud terra parit cœlo similius sereno? Verùm, vt dixit, furor hic hominum nõ natura nobilitat, diuitũ nugæ inanes, atq; ociosorum fabulæ, qui facilè ista contẽnerent, si quo vnquã honestiore pacis aut belli negocio tenerentur. G. Fulgidæ animum mouent gẽmæ & suauiter candidæ margaritæ. R. Mouẽt ais, immo sternunt, calcant, molliunt, & eneruant. Qua de re si pergam virorum ac mulierũ exempla cõgerere, non

eon te doceam ſed obtundam. Vnum ex omnibus & id maximum attingam, vt intelligas quàm periculoſus iſte furor ſit infirmioribus animis, qui eminentiſſimos fortiſſimóſque peruaſerit. Magnus Pompeius cõtinentiſſimus Romanorum ducum (horum dico nouiſſimorum qui quantũ magnitudine geſtarum rerum cæteris antecellunt, tantũ modeſtia virorum vitæq; frugalitate maioribus cedunt ſuis) victor ab Hiſpania pacato rediens Occidente, compreſſiſq; prædonibus & in vnum coactis locum, cui conuenarum nomen ob hoc inditum in ſæculum id durat. Illic Pyreneis in montibus locorum forſan aſperitate modeſtia adiuuante, atque ætatis vi victoriæq; ſuperbiam compeſcẽte, maſculum trophæum purámq; & regidam ſui oris imaginem erexit, vere tunc magnus atq; magnificus, quamuis adoleſcens annis, moribus ſenex maturúſq; animi. Idem poſtea captis piratis, & Oriente perdomito, quaſi cum loco mutatus ac tẽpore æque alia parte orbis ipſe alius reuerſus, nõ humilitatẽ ſed fœmineum ſeb diuinũ potius in morem vultus ſuos iam viriles ac ſolito molliores, non ære fictos aut marmore, ſed inſuetis atque exquiſitiſſimis margaritis in triumpho tulit. Exprobatio non leuis, Eoi faſtus vnum in caput expoſiti, non ſine inſultatione quadam victoris

omnium populi atque excusatione principum sequentium. Quid non enim à tyrannis Roma iam serua peteretur, quæ libera ciuis amantissimi talem hanc insolentiam aspexisset? Neque reliqua triumphi illius humilia magis aut sobria, non arma & equi domitarum gentium, vt mos erat, non captiui memorantur, aut currus aut phaleræ: quod vilissimum in eo legimus, aurum fuit, gemmæ omnia & margaritæ. Inter multa alueus ingens ibi, & ingentium thesaurorum ordo discolor, ita vt singulæ è singulis constarent, & vasa aurea & vestes & statuæ, quin & luna quædam solido ex auro immensi ponderis lectique aurei & coronæ plurimæ magnis & candidis margaritis intextæ. Denique mons aureus illic fuit, formę illæ mirabiles in quadrum ductæ, ceruis ac leonibus & figuris variis animantium frequens, necnon arboribus atque omni pomorum genere consitus ramos aureos tegentibus margaritis montis in vertice, hisdem ex rebus horologium artificio vbique vincente materiam voluebatur, mirabile prorsus ostentum his qui mirari inania didicerunt. GAV. At his rebus maximè delectos. RAT. Credo id quidem teq; hunc triumphum & cupidè spectaturũ reor, & cupidius ducturum, & cupidissimè possessurum, id tibi passionati status animi suadet

Crede

Crede autem & tu mihi, hæc quæ visum vsq; adeo delectãt semper animæ & sæpe corpori nocuernnt. Illius certè quem loquimur triũphantis gloriæ nihil vnquam magis obfuit, nõ Thessalicus dies, nõ Aegyptia calamitas. Ibi enim fortunæ succubuit non totus, hîc vitio totus. Ibi aliena vis, aliena perfidia: hîc sua fragilitas, sua fuit ambitio. Illic ergo potẽtiã & vitam, hîc animi popularis modestiæq; insignis famam magnísque laboribus partum magni nomen imminuit, Mirum dictu, tãto victoriosior contra Hispanos bellicosam gẽtem, quàm contra imbelles & inermes Asiaticos apparuit, eóque mirabilius quod id ipsa quoque Asia aliquandiu integer atque inuictus, cùm se in templo Hierosolymæ omniũ opulentissimo verè erectum atque abstinentissimum præbuisset: ad vltimum vrgenti vitio non restitit, neque iam amplius vir singularis atque vnicus, vt semper fuerat, sed quasi vnus ex multis captus deiectúsque est. Is gemmarum fulgor, ea vis margaritarum, idque auri pondus fuit. Vicerat iam ante pari prælio Alexandrum Asia, sed parum est vitiit victum suis vincere, illud magnum viciſſe victorem sui. Post quem nullus ferme ducum stetit inter Asiæ delicias, quæ in orbem Latium transuectæ, vestra vos in patria vicerunt. Nempe si fateri verum vultis

vbique gentium victores, Asiatica victoria victi estis, Inunc, & amicas oculorum, animorum hostes & victrices virorum fortium gemmas cole. GAV. Gemmis delector ardentibus. RAT. At hic variis, ille pallentibus, multiplex appetitus, vna vanitas. Audisti vt Pyrrho illi qui cum Romanis bellum gessit. Achates fuit lapis olim preciosissimus hominum iudicio, nunc eodem quo precia rebus fiunt variāte vilissimus, in quo quidem species rerum diuersarum repræsentari solere oculis fama est hominum, iumentorum fluminum, nemorum, volucrum, ferarúmq;, nulla penitus manu artificis, sed naturæ. In illo sanè regio, vt Solini verbo vtar non impressis, sed ingenitis figuris Musæ nomen, & Apollo erat choreæ nobilis citharista, sparsis ita nexisque inuicem gemmæ notis, vt tot imaginum in tam paruo spacio vnaquæque suis discerneretur insignibus præclaris vt res erant annulus, addiditque gratiæ regis nomen: pluris enim fiunt res illustrium. Sed quid oro illi contulit Achates suus, an bello inuictum, an non dicam morti, non hostili gaudio sed saxo quod fœminea etiam torsit manus, exemptum fecit? Quid inquam vel hunc Pyrrho profuit habuisse, vel hoc nocuit caruisse Fabritio Curióque, quib⁹ ille victus atque Italia pulsus est ducibus? Affirmare ausim

ausim neutri horum vnquam sessurum animo fuisse, vt horrentem galeam rigidúmque, nec auro nec gemmis insignem gladiũ annulo regio permutaret? sic mollia quæque despiciunt viri fortes. Quomodo verò annulam regis ambirent, qui sola virtutis fiducia regem ipsum, & regias opes regnúmque contempserãt? Contra autem vos animorum diffidentia cuncta miramini, & quasi beatos factura concupiscitis, virtus sola contemnitur. Est & gemmæ alterius fama vetustior quam Samiorum tyrannus Polycrates habuit, ferunt fuisse Sardonicem. Is lapillus inter multa preciosa ditissimi hominis preciosissimus habitus: quamobrem qui nihil vnquam sensisset aduersi, palàm obsequentis & clanculum insidiantis fortunæ inuidiam placaturus, nauigio in altum prodiit, annulúmque ipsum in quo gemma erat, manu propria demersit, vel sic saltem semel doliturus in vita, visus sibi callidè transegisse cum fortuna, si tot lętis hoc vnum triste pensaret. Illa verò nec falli facilis, nec mulceri, mala bonis æqua lance componens, plusculum exigebat, pro diuturno fauore breue quidem sed prædurum, vt qui per omnem vitam fœlicissimus sibi atque aliis visus esset, in morte miserrimus videretur, essétque miserrimus, hinc vitiis, hinc suppliciis omnibus.

vnum caput vrgentibus. Itaque velut obla-
tum respuens, ô fortunę ludos, pisce quodam
internuncio qui tunc ore annulum excipiés
captúsque illico mensæque eius appositus
fuerat, annulum illi suum, non sine quodam
spectantium stupore restituit. Eam gemmam
multis post sæculis Augustus Cæsar & precio
tactus & miraculo, insertam aureæ coronæ
ad ædem Concordiæ dedicasse fertur. Hîc
rursus interrogo, quid hoc vel tyranno pro-
fuit habuisse patriam affligenti, vel Pytha-
ræ obfuit caruisse communem sibi cum illo
patriam & domum propriam, & amicos mo-
rum eius odio relinquenti? Nempe tyrannus
ille patibulo affixus omnium iudicio, cùm
summum supplicium pateretur, maiore etiã
dignus erat. Iste philosophus in pace obiens
pro Deo cultus, domus eius pro templo ha-
bita est. Tantum inter illius gemmam atque
huius pallium interfuit. Neque verò seu Po-
lycrati tunc Sardonix ille ne morsu volucrũ
semesus in cruce marcesceret, seu modò
Ioanni Galliarum regi, ne acie victus in ma-
nus hostium peruenerit, suus valuit præstare
carbunculus, quem die illa in digito eius in-
uentum ereptúmque sibi, & post annos ab
amico quodam orbe alio redemptum remis-
súmque cernere fuit ac tangere rem precij
infiniti. Sed nullius efficaciæ nulliúsque

operæ,

operæ, nisi cuius & reliquæ id genus. Gemmas enim lucidas non nego ne sensui contradicam. Nego vtiles, nego vllam vim habere, nisi illam quæ vulgo etiam fertur, possunt seras auarorum quoque diuitum confringere atque arculas exhaurire. GAVD. Vtcumque in pretio sunt gemmæ, hæque animum delectant. RAT. Atqui dementiæ summę est multam curam rebus impendere: quæ & si aliquid videantur, in se nihil sunt. Hoc est enim errore oculorum ac præstigio delectari. Quid in his laboras, quæ non dico fœlicitati non conferunt, sed nec miseriæ detrahunt præsentes neque contrario abeuntes. Et si multa equidem hîc à multis & mirabilia scripta sint, non veritati rerum neque vtilitati legentium, sed stupori operam dantibus, præcipuéque à Magis qui his nugis libros integros implere, tantum erat ocij, potuerent. Mihi tamen hac in parte cum Plinio secundo planè conuenit & scripsisse eos, ego quoque non sine contemptu & risu generis humani, arbitror, vt & stultam credulitatem vanis opinionibus implicarent, & seipsos nostris ineptiis oblectarent. GAVD. Delector gemmis quibus credibile est aliquam vim inesse. RATIO. Quænam illa sit audisti, vt si alia, quantula tamen illa, est mercatorum ac scriptorũ collata mendaciis

ciis, non gratia tãtùm arte confictis, sed vestra etiam assensione auctis atque firmatis, quæ multo est satius vel prudẽter arguere, vel magnificè cõtemnere, quàm callere omnia gemmarum precia virtutésque & vitia. Hic enim à Plínio, cuius multa placent, valde dissentio, Ille quidem falsas deprehendendi artes seu notitiam quãdam pollicetur, quando inquit, etiam luxuriam aduersus fraudem muniri decet, mea verò sententia non muniẽda neque armãda luxuria est, sed inermis & sola circulatorum inter armatas acies deserenda, vt circumuenta sæpius & illusa, quando aliter non potest, saltem damnis & fraudibus castigetur.

De gemmarum poculis. Dialogus XXXVIII.

GAV.

IVuat gemmis bibere. RAT. Cauari gemmas ad pocula, luxuria vetus est, non vitrum modò rem fragilem ac profectò pulcherrimam mundissimámque descipiẽs, sed argentum ipsúmque aurum humanæ olim cupiditatis vltimam metam. Iduentúmque aliquid quo auaritiam luxus excederet, non sat digna magni mali causa. Vidit hoc Poëta dum diceret: Hic petit excidiis vrbem miserósque penates. Malum ingens nec iustitiæ tantùm, sed humanitati obuium. Et vt scires

vn de

vnde ortum, addidit, Vt gemma bibat. En ci uilium par furorum causa, vt cùm calix argenteus diuino cultui satis esset, aureus humano visui parum sit, nisi pretium faciente periculo, gemmæ etiam peregrino artificio excauentur, quibus bibat infœlix homuncio, & polluta mendaciis atque spurcitiis labra iucundius applicet, res & potui incommoda voluptate interpellante metu & apparatui operosa, & custodiæ difficilis & saluti anceps & venenis aptissima. Verum nanque est illud alterius poetæ, nulla aconita bibuntur fictilibus. Tunc illa time cum pocula sumes gẽmata. GAV. Gemma bibere gloriosum reor. RATIO. Superbia dum se attollat, nec descẽsum cogitat nec ruinam, Charè libentius bibitis quàm securè, ambitiosè quàm sapidè. Sic vitia vitiis vincuntur, & gulam partius aliquanto solicitat vini sapor, quàm insolentiam cyphi color. Obstupescitis ad gemmarum radios, hunc stupore nullo non precio æstimandum arbitramini, non tantum pecuniæ, sed virtutis. Nónne enim ille Virgilianus euersor patriæ, hoc ipso, de quo loquor, precio gemmam quærit, iustitia scilicet & pietate properans, his amissis illam adipisci, & vt gemma bibat ciuem atque hominem obliuisci? GAV. Libenter gemmatis vtor poculis. RAT. Est fortasse alia desideri

ta m

tam intensi radix, neque solis fulgor allicit, sed aliqua latens virtus. Nam quis omnes gemmarum vires atque virtutes explicet? Ita dico, si omnium quæ de his dicuntur aut scribuntur, pars septima vera esset, sed nec septuagesima vera est, neque profectò centesima. Quòd si vt Plin. ait, nulla fraus vitæ lucrosior, quis miretur si & nulla numerosior? Non quòd gemmarum quàm cæterarum rerum crebrior sit contractus, quippe quas raritas pretiosas facit, sed quòd nusquam rarior est veritas, neque enim alicubi, vel expetiendi minor copia, vel maior licentia mentiendi, vel mendacij fructus vberior, vel expudentia liberior, vel consuetudo frequentior. Quod si quid prorsus ex omnibus vetum est, an illud forsitan verum erit, quod & Magorum auctoritas, & super illam fundata vulgi habet opinio, ebrietati resistere Amethistos? Parúmne igitur causæ sit, cur ebriosorum poculis hæc gemma deseruiat? Ludo tecum. Sæpe ira iocos parit, nempe vt hoc vni tribuant, quid aliæ ineruere, nisi quòd voluptatis ingenium fuit, vt cum gustu bibentis delectetur visus, atque hinc illinc sensibus deliuitis ambitiosior lætiórque sit ebrietas. Hæc ni fallor & verior rei huius, & certior causa est, cùm in reliquis, tum in hac ipsa quæ aduersus ebrietatem quasi bellis

dam

dux elig tur, de qua triumphare sobrietas sola potest, vti vino modico, iuxta illius consultoris optimi sententiam, eóque ipso non ad voluptatem, sed ad vtilitatem & stomachi ægritudines depellendas, vino inquã exiguo & fragili lymphísque perdomito, meri autem potentis incendium atque impetum seu fuga euadere, seu aquarum diluuio extinguere ac frænare, scire & meminisse in vino magno ac feruido potúque crebro & nimio, multam pudoris ac doloris pœnitentiæque materiam inesse, eam quocunque te verteris oculis ingeri, neq; à quoquam sanæ mentis posse dissimulari. Hæc sunt arma contra monstrum illud vtilia. Quis hîc Amethisto seu gemmis omnino vllus est locus? Mentiti sunt id Magi, fuerúntque qui crederent, vt hoc sponsore sobrietatis intrepidi biberent. Perfidè quidem Magi atque impudenter vt plurima, stultè credulum vulgus vt omnia. Summa igitur rerum est, nihil aliud vobis hanc reliquáque conciliat, quàm voluptas difficultatibus excita & incensa, sed multo maximè superbia & conditionis obliuio, timórque animi letifer, quo cùm nil peius sit hominum vitæ, miror quid ita nil gratius, non dico virtus bonum ingens vestro vili iudicio, sed nec vita ipsa nec salus, non securitas, non opes, nõ dec-

nique voluptates, iisdem vobis extimatoribus summum bonum. Cuncta hæc vni cessere superbiæ, hæc præter cætera vos gemmarum cupidos fecit, quæ semper inutiles, sæpe damnosæ sunt, necessarię verò nunquã. Hac hortante igitur effectum est, vt occupati semper ac trepidi, sed exculti domorum mensas templorum instar altarium habeatis auretas atque gemmatas, hostiæ ipsæ purpureæ ac vittatæ, auariciæ, luxuriæque ambitionis atque superbiæ cultus expositæ, quæ in vos omnes ac singulę sęuiunt primas sibi, partes, vt est dictum, vendicante superbia. Auaricia quippe quod nomen sonat, vtcunque fortassis auro contenta quiescceret, luxuria epulis & voluptatibus suis, sola superbia non quiescit quàndiu aliquid supra se videt, vt quæ ab initio rerum Deo par esse tentauit, hæc eadem vos cogit laboriosè gemmas quærere studioséque, vel nectere, vel cauare, vt prodeuntes sedentésque in foro inque cõuiuio radiantes ac stellati, cælo semper inuidiam faciatis. Hac duce igitur, vt ad rem redeam, inhabitaculo & in veste cibóque & potu, & rebus omnibus quæ humanæ necessitati seu iucunditati inuentæ erant, speciosum aliquod fulgidúmque periculum miscuistis, eóque crescendo malum prodiit, vt ex gemmis, non modò iam pocula, sed pelues

ues ac lebetes & mortaria & ahena conſpiciamus. Victrix plaude ſuperbia, gemmea pocula requirebas, omne tibi ex eadem materia vaſorũ genus tui offerunt miniſtri. Neque iam minus eſt commune, gemmam hos in vſus quàm in vſum frugum terram fodere, ſic conſuetudo facta eſt vobis, quæ luxuria maioribus veſtris fuit. GAV. Cryſtallinis poculis libens vtor. RA. Parco iam gemmis, concreta illas glacies excuſat, neſcio quid plus vitro habens, æquè enim frãgitur & ſarciri nequit, niſi quòd quæſitu difficilior, & vel de longinquo veniẽs, vel quæ propinqua eſt inter alpium ſcopulos rupéſque inuias & algentes tendi funè pendentibus eruendæ, ob eamq; rem charior veſtrãſque cupiditates irritare potentior. Itaque Neronem legis infœlici percitum rumore, ſeu damnis ex omnibus criſtallinos duos calices fortè eliſos grauiſſimè doluiſſe, ſeu quod alter puto verior hiſtoriæ ſenſus habet, ira feruidum præcipiti, & ætati ſuæ infenſum & poſteris inuidentem, ne quis vnquam ex his biberet, manu propria collidiſſe. En fortunæ durioris expiatio, nil inuentũ in quo grauius ſæuitię magiſter iracundiam exerceret, in criſtallum ſæuit, qua nullæ tunc ſibi delitiæ chariores. Excuſatio minorũ, dicat aliquis: imitari principem, ſed Neronẽ ſequi nemo bonus opta-

uerit. G A. Cryſtallinis gaudeo. R. Nec atten dis quam caduca, quã fragilis delectatio tua ſit: ſed hic mos eſt veſter, naturæ propriæ ſi milia exoptatis cùm & imbecillitas veſtra firmum aliquid cui hæreret & veſtri melior pars cœleſtis altũ aliquid quod ſpectaret & optare & quærere debuiſſet, vtrique debilia atque ima quæritis. Bene autem habet quòd murina hodie lauticiis exceſſere. Veterũ furor incredibilis, eadẽ illa victoria quæ peregrina multa vobis intulit: ipſo de quo diximus, triumphãte Pompeio in Italia, inq; vrbem Romã tranſuectus, ex Aſia ſemen inuti le, ſed terræ creditũ præfertili coloniſq; impigris. Itaque in breui auctum vſque adeo vt murini vnius preciũ ſeptuaginta videas talenta, calicíſque illius ab amante quodã cupidè conuulſum dẽtibus labrũ, & miri amoris mirabiliorem exitum, vt cicatrix illa nobilitãs vaſculum, & famæ eius, & precij eſſet augmentũ. Non igitur hac in parte luxuria, qua nulli cedítis ætati, neq; ſuperbia minor eſt veſtra quàm maiorum: ſed vtriuſque ſubducta materia eſt, murinis, non ſolùm vſu veſtro deficientibus, ſed ignotis pro quibus noua luxuriæ ſpecies inuaſit. Auellanæ radix ad pocula generoſum lignum, ipſum quoque cicatricibus honeſtandum, furor nunc præcipuus Galliarum. venerũt hos in vſus nuper

arbore

arbores aliæ peregrinis nominibus aduenis & notis, aliis atque aliis, sed eadem vanitate venientq; , nec vllus erit nouitatum modus, donec vestris poculis murinorum iactantia victa sit. In vno planè fateor auorum cessistis insaniæ, quòd illi succinos nullo vsu, sola sed habendi libidine mirabãtur, interq; delicias numerabant. Vnde & Nero ipse non principum modò, sed hominum sæuissimus male dilectæ & peius occisæ cõiugis, flauos crines hoc sub nomine ceu titulum meditatus eximium adoptasse legitur carmine edito. Fuit namque (quod stupeas) trux illud ingenium amicum musis, in quo illos, quòd aurei viderentur, succinos suos dixit. Oferoces atque infaustæ blanditiæ decorúmque & laudatum caput calce impia ad inferos detrudendum. At vos succinos & habetis & spernitis, aut certè modestius colitis & parcius æstimatis.

De gemmarum signis. Dialogus XXIX.

GAV.

SIgnis gẽma expressis mulceor. RAT. Accessit, non inficior ad naturæ decus quidam artis ornatus & minutos in vultus inque signorum vsum gemmas sculpi, subtiliora quidem inter ingenij opera numeratum, vbi & Amethistus inter lapides vel

impressioni facilis vel successu prosper, ve-
perhibent, & inter artifices primum sibi Pyr-
goteles sumpsit nomen, eò quòd vnus è cun-
ctis sui generis idoneus Alexandro visus est
sculpendæ sui oris imagini, qua postmodum
diuus Augustus vsus est, cùm gẽma illa qua
erat vti solitus, in iocos hominum abiisset, vt
Sphinx ænigmatica diceretur, ita vt præter
exactionum difficultates, ipsa quoque signi
perplexitas verecundissimo principi parère
videretur inuidiã. Huic proximus vel inge-
nio vel ætate Apollonides fuit & Eronus.
Post hos magni nominis in hac arte Disco-
res fuit, cuius cũ opus exprimeret nomen fe-
luisse Plinium miror. Hic est enim qui ipsius
diui Augusti sculpsit effigiem, qua ad extre-
mum & ipse dum vixit & post eum multi
principum vsi sunt, ea vel Cæsarei oris vene-
ratio vel admiratio fuit artificis. Et nunc ego
tanto de gemmis habito sermone, quas seu
natura integras solidásque voluptatibus ve-
stris exhibet, seu ars causas, quęro ex te, quã-
to amplius delectare animum deberet sine
precio aut labore parabilis splendor æ-
thereus: immo ne is equidem, sed qui huius &
illius fons ac principium lucis est? Rutili Car-
buncruli, virides Smaragdi, sereni Sapphyri,
candidæ Margaritæ sic alliciũt, nec solis ful-
gor aut sideru, nec terræ viror aut arborum

nec

nec serenitas aëris, nec cãdor nitidus tangit Auroræ? Stupetis facies manu hominũ gẽmis insculptas, nec artificis stupetis ingeniũ, immo verò neque illum veneramini, tótque tã claris ad verum viis agnoscitis, qui gemmas ipsas, quíque ingenium, qui manus, quíque oculos fecit quibus hæc cernerentur atque intelligerentur & fierent. O semper viliũ imitatores rerũ, sempérque nobilium cõtẽptores.

De Tabulis Pictis. Dialogus XL.

GAV.

PIctis tabulis delector. RAT. Inanis delectatio, nec minor vanitas quam magnorum hominum sæpe fuit, nec tolerabilior quam antiqua. Siquidem omne malũ exemplum tunc fit pessimum, quando illi vel auctorum pondus adiungitur vel annorum: vndecunque ortæ consuetudinis robur ingens consenuerit, & vt bona in melius, sic mala in peius ætas prouehit. Sed ô vtinam qui maiores vestros vanis in rebus facilè vincitis, eosdem in seriis æquaretis, virtutémq; cum illis & gloriam miraremini cũ quibus pictas tabulas sine fine miramini. GAV. Valde vtique pictas tabulas miror. RAT. O mirus humani furor animi omnia mirantis nisi se, quo inter cuncta non solum artis, sed natura operæ

nullum mirabilius. G. Pictæ delectant tabulæ. R. Quid de hoc sentiam ex iam dictis intelligere potuisti. Omnis quidē terrena delectatio, si cōsilio regeretur, ad amorē cœlestis erigeret, & originis admoneret. Nā quis vnquam quæso riui appetens fontē odit? At vos graues humi, accliues, affixiq; cœlum suspicere non audetis, & obliti opificē illum, solis ac lunæ tanta cum voluptate tenuissimas picturas aspicitis, atque vnde transitus erat ad alta disponitis, illic metā figitis intellectus. G A. Pictis tabulis delector vnicè. R A. Penicello & coloribus delectaris, in quibus & precium & ars placet, ac varietas & curiosa dispersio: sic exanguium viui gestus atque immobilium motus imaginū, & postibus erum pentes effigies, ac vultuum spirantium liniamenta suspendunt, vt hinc erupturas paulo minus præstoleris voces, & est hac in re periculum, quod his magna maximè capiuntur ingenia. Itaque vbi agrestis læto & breui stupore prætereat, illic ingeniosus suspirans ac venerabundus inhæreat. Operosum sanè neque tamē huius est operis ab initio artis originem atq; incrementa retexere, & miracula operum & artificū industrias, & principū insanias, & enormia precia, quibus hæc transmaria mercati: Romæ in templis deorū, aut Cæsarū in thalamis, inque publicis platei ac

porti

porticibus consecrarunt. Neque id satis nisi ipsi huic arti dextras atque animos maiori exercitio debitos applicarent, quod iam antè nobilissimi philosophorum Græciæ fecerant: vnde effectum vt pictura diu quidem apud vos vt naturæ coniunctior, ante omnes mechanicas in precio esset: apud Graios verò, si quid Plinio creditis, in primo gradu liberalium haberetur. Mitto hæc, quoniam & intentæ breuitati & præsenti proposito quodammodo sunt aduersa: videri enim possunt morbum ipsum cuius remedium pollicebar alere, & rerum claritas stupentis amentiam excusare. Sed iam dixi, nihil errori detrahit errantium magnitudo: immo hæc quidem ideo attigerim, vt liqueret mali huius quanta vis esset, ad quam tot tantísque sit ingeniis cõspiratum, cui & vulgus errorum princeps & consuetudinum genitrix longa dies cumulúsque ingens omnium malorum semper auctoritas accesserint, vt voluptas stupórque animos ab altiore furtim contemplatione dimoueat, distrahátque. Tu autem si hæc ficta & adumbrata fucis inanibus vsque adeo delectant, attole oculos ad illum qui hos humanum sensibus, animam intellectu, cœlum astris, floribus terram pinxit, speres quos mirabaris artifices.

GAV

AT delector statuis. RA. Artes variæ, furor idem, ipsarúmq; fons vnus artium, vnus finis, diuersa materia. GAV. Delectant statuæ. RAT. Accedunt hæc quidem ad naturam propius quàm picturæ. Illæ enim videntur tantùm. hæ autem & tanguntur integrumque ac solidum, eóque perennius corpus habent, Quam ob causam picturæ veterum nullæ vsquam, cùm adhuc innumerabiles supersint statuę. Vnde hęc ætas vt in multis erronea picturę inuentrix vult videri, siue quòd inuentioni proximum elegantissima consummatrix limatrixque, cum in genere quolibet sculpturæ, cúmque in omnibus signis ac statuis longè imparem se negare temeraria quanuis impudénsque non audeat: cùm præterea pene ars vna vel si plures vnus vt diximus fons artium, Graphidem dico, atque ipsæ proculdubio sint coæuæ paritérue floruerint: si quidem vna ætas & Apellem, & Pyrgotelem, & Lysippum habuit, quod hinc patet, quia hos simul ex omnibus Alexandri magni tumor maximus delegit; quorum primus eum pingeret, secundus sculperet, tertius fingeret atque in statuam excuderet, edicto vetitis vniuersis qualibet ingenij artisque fiducia faciem regis attingere: nec

minor

minor hic ideo furor quàm reliqui: immo vero omnis morbus eo funestior, quo stabiliore materia subnixus. GAV. At me statuæ delectant. RA. Non te solùm aut plebeis comitibus errantem putes, quanta olim dignitas statuarum, quárúmve apud antiquos clarissimórúmq; hominum studium desideriúmq; rei huius fuerit, & Augusti & Vespasiani, ac reliquorum de quibus dicere nunc longum esset & impertinens, Cæsarum ac regum virorúmque secundi ordinis illustrium solers inquisitio, & repertarum cultus & custodia & cõsecratio indicio sunt. Accedit artificum fama ingens, non vulgo aut mutis dumtaxat operibus sed latè sonantibus scriptorum literis celebrata, quæ tam magna vtique parua de radice nasci posse non videtur. Non fit de nihilo magnum nomen, magnum esse vel videri oportet de quo serio magni tractant. Sed his omnibus suprà responsum est: eo autem spectant vt intelligas quanto nisu obstandum tam vetusto & tam valido sit errori. GAV. Variis delector statuis. RAT. Harum quippe artium manu naturam imitantium vna est quam plasticen dixere: hæc gypso & cæris operatur ac tenaci argilla, quæ cognatis licet artibus cunctis amicitior sit virtuti, aut certe minus inimica modestiæ imprimis & frugalitati, quæ magis fictiles quam au-

reas deorum atque hominum formas probant. Quid hic tamen delectabile, quid quo cæreos aut terreos vultus ames, non intelligo. GAV. Nobilibus statuis delector. RAT. Auaritiæ consilium agnosco, precium vt auguror, non ars placet. Vnam tu auream artificij mediocris multis æneis atque marmoreis multoque maximè plasticis præferendam duxeris, haud insulsè quidem vt se habet existimatio rerum præsens, hoc est autem aurum amare non statuam, quæ vt ex vili materia nobilis, sic puro rudis ex auro fieri potest. Quanti verè tu statuam extimares, siue illam regis Assyrij ex auro sexaginta cubitorum, quam non adorasse capitale fuit, quámque hodie multi vltro suam vt facerent adorarent, siue illam cubitorum quatuor quam ex ingenti topacio, mirum dictu, reginæ Aegyptiæ factam legis, puto non anxiè quæreres cuius esset artificis, contentus de materia quæsiuisse. GAV. Artificiosæ oculos delectant statuæ. RA. Fuere aliquando statuæ insignia virtutum, nunc sunt illecebræ oculorum. Ponebantur his qui magna gessissent, aut mortem pro republica obiissent: quales decretæ sunt legatis à rege Velientium interfectis: quales liberatori Italiæ Africano, quas illius magnitudo animi ac spectata modestia non re-

cepit,

cepit, quáſque poſt obitum recuſare non potuit, Ponebantur ingenioſis ac doctis viris, qualem poſitam legimus Victorino: nũc ponuntur diuitibus magno precio marmora peregrina mercantibus. GAV. Artificioſæ placent ſtatuæ. RAT. Artificium ferè omnis recipit materia: ſentio autem vt tua hæc delectatio plena ſit ingenij materiæque nobilitas iuncta perficiet. Neque hîc tamen aurum quanuis Phidiáſque conuenerit, delectatio vlla eſt aut vera nobilitas, fæx terræ, licet rutila, incus, mallæi, forcipes, carbones, ingenium, labórque mechanici, quid hinc viro optabile vereq; magnificũ fieri poſſit cogita. GAV. Non delectari ſtatuis non poſſum. R. Delectari hominũ ingeniis ſi modeſtè fiat, tolerabile, his præſertim qui ingenio excellunt: niſi enim obſſet liuor, facilè quiſque quod in ſe amat in alio veneratur. Delectari quoque ſacris imaginibus, quæ ſpectantes beneficij cœleſtis admoneant, piũ ſæpe excitandíſque animis vtile. Prophanæ autem & ſi interdum moueant atq; erigãt ad virtutem, dum tepẽtes animi rerum nobiliũ memoria recaleſcunt, amandæ tamen aut colẽdæ ęquo amplius non ſunt, ne aut ſtultitiæ teſtes, aut auaritiæ miniſtræ, aut fidei ſint rebelles, ac religioni veræ & præcepto illi famoſiſſimo: cũſtodite vos à ſimulachris. Profecto autem

si hic quoq; illum aspicis qui solidã terram, fretum mobile, volubile cœlum fecit, quiq; nõ fictos, sed veros vinósq; homines & quadrupedes terræ, pisces mari, cœlo volucres dedit, puto vt Protogenẽm atq; Apellem, sic etiam Polycletũm spernes & Phidiam.

De vasis Corinthiis. Dialog. XLII.

GAV.

QVem non moueãt vasa Corinthia? RA. Assuetum cœlestibus, terrena non quatiunt, sic collata illis modicum, sic nihil, sic denique tædium atq; fastidium graue sunt. Quomodo autem animus memor originis, cauernis terrestibus inhiet, aut magnificiat quod ex illis effoditur, dum cœlum solemq; ac stellas & seipsum videt, supremumq; horum omnium artificem contemplatur? GAV. Corinthiis delector. RAT. Nescis te non gelido tantùm & exanimi terræ partu, sed officinæ nigrantis ac squalentis fabri opere, ad postremum Romanæ prædæ reliquiis delectari? Ad historias redi: Mummius dum Corinthum armis captam direptámque flammis absumeret, aureis simúlque argenteis atque æneis quæcunque victorum fortè manus euaserant statuis, quarum abundantissima olim illa vrbs fuit, pari incẽdio liquefactis, omnium metallorum venæ vno ibi torrente

rente fluxerunt, vnóq; ex omnibus iam nobiliore metallo & preciofioribus vasis exordium, & à clade vrbis nomen luxuriæ partum fuit, non quòd is furor in ea vrbe consurgeret quæ ruebat, sed venturo furori materia parabatur. Ad hunc modum tunc Corinthus huius fons fuit insaniæ, nunc Damascus: inde hodie vasa mittũtur vestros capturа oculos animósq;. GAV. Vasis Corinthiis delector. RAT. Mirarer magis, nisi Augustum modestissimum licet atq; grauissimum principem, lectum esset apud ægregios scriptores, delectatione hac vsque adeò correptum præcipitémque actum, vt proscriptione Triumuirali condemnasse aliquos, nullam aliam ob causam nisi huiusmodi vasorum desiderio putaretur, atque eius ad statuam famoso epigrãmate appositо ad æternam laudati ducis infamiam Corinthiarius diceretur. Quod si credimus, inter hũc optimum pessimúmque omnium Antonium hac in parte quid interfit, nisi quòd hunc ad iniuriam causa mouit humilior: & est omne peccatum eo maius quo & maior qui peccat, & minor causa peccandi: nec peccantis magnitudo atque imperium linguæ vel calami vulnus euadunt, iudiciisque hominum eximuntur, illos magis in se acuunt atque irritant. Non parcit regum maculis vulgus

loquax,& si palàm metuit,clam libertate vtitur,in cauernis sibilat,gannit in tenebris dubias voces in nubibus, acres versus in triuiis ferit,subscribit statuis, nutu loquitur, silentio exclamat, minatúrque oculis, lingua ferit. Sic sæpe leuibus ex causis graues contrahuntur infamiæ, & claris quoque nominibus obscura cognomina. Idque si principum maximo euenire potuit, quid priuati sperent, quibus esse debeat amica mediocritas, inimica luxuria? GAVD. Corinthiis delector. RAT. At si pectus erroribus oculique fulgoribus clauderentur, liquidò appareret, quantū fictilia præferenda Corinthiis, quantum vel paratu faciliora, vel iucundiora vsu vel securiora seruatu, vel diuinis humanisque cultibus aptiora. Certè quod ad securitatem attinet, si vera hæc Cæsaris nota est proscripti illi securius vixissent, si Corinthiis caruissent. At quod ad diuinum cultum, tum propitiam magis hominibus fuisse diuinitatem, dum fictilibus coleretur, nec mihi dubium nec Senecæ. Quod verò ad humanum vsum fictilia Tuberonis, quanuis vt probrum graue apud populum cæcis domino nocuisse suffragiis certum sit, & præturæ repulsum peperisse, maximóque Valerio fact[illegible] populi populariter excusanti indigna fuisse publico munere videantur: ego tamen hîc quo

que

que cum Seneca sentio apud quem illa multis laudibus efferuntur: sunt enim parsimoniæ antiquæ & Romanis aptissimæ moribus, quibus vt modesti patrisfamilias priuata domus, sic bene institutæ vrbis honesta respublica regi debet, vt frænato gressu metam teneat eius qui in terris est compositi ac tranquilli status. Itaq; si Helius Tubero fictilibus suis ante cellam Iouis expositis quibus ille frugalitatem atq; sobrietatem, vtq? ait Seneca, paupertatem in Capitolio consecrabat, oculos populi iam lasciuientis offendit. Non est ciuis egregij culpa sed temporum: iam tunc res ab illa prisca seueritate ad hanc molliciem inclinabat, quæ primùm pateras cyphósq; aureos, gématos, discum argenteum corymbiatum, lancē pampinatam, pateram hederatam mirari cœpit, & reliqua quæ Gallienus imperator Claudio misit imperatori post futuro. Deinde alias atq; alias furorū species quæ magnificentiæ tribuuntur nouissimè autem his diebus nō hederas modò vel pampinos vel corymbos, sed ipsas cum incolis suis syluas omne genus arborū ac ferarum & volucrum & hominum vultus, & quæcumque vel oculus vidit audiitque auris, vel mens finxit in auro expressa vel argento longa iam consuetudine non miratur gemmis inhians, de quibus paulo

ante

ante tractauimus. Quid multa? Ipsum iã vi-
leſcit autem creſcente ſuperbia. Pridem ve-
ro quæ laudes Corinthia viluerunt, contem-
tuſque de vera rerum volium extimatione
laudabilis futurus, de falſa nobilium admi-
ratione damnabilis factus eſt. GAV. Ego ve-
ro Corinthia nunc etiam miror. RAT. Co-
rinthus veſtris vſta facibus, ſuo vos vſſit in-
cẽdio, & murorum excidium ſuorum in ve-
ſtros animos vlta eſt. Neque id nouum, ſæpe
numero victores bellorum externorum ſi-
mul externis vitiis victi eſtis. Sic vos Scipio
Aſiaticus & Manilius Volſco Aſiæ victores
Aſiatici delitiis lectiſque purpureis atque
aureis veſtibus exquiſitæque ſupellectili
quódque viliſſimum, epulis cociſque peſſun-
dedit: ſic Pompeius gemmis ac margaritis,
ſic vos Mummius tabulis pictis atque Co-
rinthiis ſubiugauit, vt dum de hoſtibus du-
ces veſtri, & de vobis veſtriſque de moribus
hoſtilia triumpharent. GAV. Cupide Corin-
thiis vaſis vtor. RAT. Neque vaſa Corinthia,
neque aurea meliorem cibum faciunt, ne-
que Samia peiorem, neque omnino de qua-
litate rerum, ſed ex morbo animi hæc veſtra
cupiditas orta eſt, ſeu ipſa potius morbus eſt
animi: cui vt conſulens conualeſcas, pro inu-
tilium tot vaſorum curis, vnam arripe vtilem
ac ſalubrem, vt ſcias ipſe tuum vas in ſancti-
ficatione

ficatione & honore, sicut scriptum est, non in passione desiderij possidere.

De librorum copia. Dialog. XLIII. CAV.

LIbrorum copia magna est. RAT. Opportunè admodum de his sermo oritur. Nam vt quidam disciplinæ, sic alij voluptati & iactantiæ libros quærunt. Sūt qui hac parte supellectilis exornent thalamos, quæ animis exornandis inuenta est, neque aliter his vtātur quàm Corinthiis vasis aut rabulis pictis ac statuis cæteriſq; de quibus proximè disputatum est. Sunt qui obtentu librorum auaritiæ inseruiant; pessimi omnium non librorum vera precia, sed quasi mercium æstimantes: Pestis mala, sed recens, & quæ nuper diuitum studiis obrepsisse videatur, qua vnū concupiscentiæ instrumentum atque vna ars accesserit. CAV. Librorum larga copia est. RA. Operosa, sed delectabilis sarcina & animi iucunda distractio. CAV. Ingens est copia librorum. RA. Ingens simul & laboris copia & quæris inopia, huc illuc circumagendum ingenium: his atque illis prægrauanda memoria. Quid vis dicam? Libri quosdam ad scientiam, quosdam ad insaniam deduxere, dum plus hauriunt quā digerūt: vt stomachis, sic ingeniis nausea sæpius nocuit, quàm

fames: atque vt ciborum, sic librorum vsus pro vtētis qualitate limitandus est. In rebus omnibus quod huic parum, illi est nimium. Itaq; sapiens non copiam sed sufficientiam rerū vult. Illa enim sæpe pestilens, hæc semper est vtilis. GAV. Immensa copia librorum est. RAT. Immensum dicimus quod mensura caret, sine qua humanis quid in rebus rectū sibique conueniens, tu metire. Est in his etiā quæ optima iudicantur, immensitas atq; immoderatio fugienda, sempérque præ oculis habendum illud Comicum: nequid nimis. GAV. Librorum ineſtimabilis multitudo est. RAT. Maior ne tibi quàm Ptolomæo Philadelpho regi Aegypti, quem Alexandrinę bibliothecæ quadraginta librorum milia coaceruasse compertum est, qui tamen diuersis ex locis diu magno studio quæsiti, simul omnes arserunt: quod elegantiæ regum curæq; opus egregium fuisse ait Liuius, quem Seneca reprehendit, non id elegantiæ curæq; regiæ opus dicens, sed studiosæ luxuriæ, immo ne id quidem, sed seipsam cōquisitis spectaculis inaniter ostentatis. Et Liuij tamen dictum, & Ptolomæi factum, vtranq; forsitan regiæ opes excusent, & in longum publicis vtilibus prospiciens regis intentio, in hoc certè laudabilis, quòd sacras literas mundo non vtiles modò, sed necessarias, summa diligentia

tia atq; impensa per electos ad tantum opus viros in Græcam linguam ex Hebraico fonte transfudit. Atquid facias priuatis non æquantibus, sed superantibus apparatus regios? Sereno equidem Sammonico doctrinæ viro ingentis, sed maioris curæ plurimarum litararum, sed plurium voluminum, duo & sexaginta milia librorū fuisse legimus, quos omnes Gordiano iuniori cuius patri fuisset amiciſſimus ille moriens reliquit. Magna prorsus hæreditas & multis suffectura ingeniis, vnū verò quis dubitet oppressura? Quid hic autem quæso si nihil aliud egisset in vita, nullum illi vel scribendi studium fuisset, vel quærendi labor, nihil omnium tot voluminibus comprehensorum legere atq; intelligere laborasset? At non satis habuit negotij libros ipsos ac librorum titulos & auctorum nomina & librorum formas numerúmq; cognoscere? Pulchra vero ars, quæ de philosopho librarium facit. Crede mihi non est hoc nutrire scriptis ingenium, sed necare mole rerū atq; obruere, vel fortasse mediis in vndis more Tantaleo siti animam torquere rebus attonitam, degustantem nihil, atque omnibus inhiantem. GAV. Libri innumerabiles sunt mihi. RATIO. Et errores innumeri, quidam ab impiis, alij ab indoctis editi. Illi quidem religioni ac pietati & diuinis

literis, hi naturæ ac iustitiæ moribúsq; & liberalibus disciplinis seu historiæ rerúmque gestarum fidei, omnes autem verò aduersi, inque omnibus & præsertim primis vbi maioribus agitur de rebus & vera falsis immixta sunt, perdifficilis ac periculosa discretio est. Vtq; ad plenum auctorum constet integritas, quis scriptorum inscitiæ inertiæque medebitur corrumpenti omnia miscétíque? cuius metu multa iã, vt auguror à magnis operibus clara ingenia reflexerunt, meritóque id patitur ignauissima ætas hæc culinæ sollicita, literarum negligens, & coquos examinans non scriptores. Quisquis itaq; pingere aliquid in membranis manúque calamum versare didicerit, scriptor habebitur, doctrinæ omnis ignarus expers ingenij, artis egẽs. Non quæro iam nec queror orthographiam quæ pridem interiit, qualitercunque vtinam scriberent quod iubẽtur, appareret scriptoris infantia, rerum substantia non lateret nunc confusis exemplaribus & exemplis, vnum scribere polliciti, sic aliud scribunt, vt quod ipse dictaueris non agnoscas. An si redeat Cicero aut Liuius multíque alij veterum illustrium, ante omnes Plinius Secundus sua scripta relegentes, intelligent & non passim hæsitantes, nunc aliena credunt esse, nunc barbara. Inter humanarum inuentionũ

tot ruinas literæ sacræ stant, cùm máiore hominum studio, tum vel maximè protegente sua sancta poemata, suas sanctas historias diuinásque suas leges, auctore illarũ Deo suámque perennitatem suis inuentionibus largiente. Reliquarum nobilissimæ pereũt, & iã magna ex parte periere: sic ingentis damni nullum est remedium, quia nullus est sensus, neque id nouum hac in re, & virtutum & morum damna ingentia negliguntur. Cùm tanto studio minoribus occurratur, literarũ iacturam inter minimas numeratis: sunt qui numerent inter lucra. Fuit nuper nõ in agris aut syluis, sed in maxima florentissimáq; & quod stupeas, vrbe Italiæ, neq; is pastor aratórue, sed vir nobilis magníq; apud suos ciues loci, qui iuraret se magno precio emptum, ne quis vnquam suam patriam literatus incoleret aut intraret: ô vox saxei pectoris. Fertur tale aliquid sensisse Licinius infestus literis, vt scriptum est, quas virus ac pestem publicam nominabat. Sed origo illum rustica forsan excuset: & si enim vsque ad Cæsareum nomen ascendisset, naturam tamẽ non exuerat. Verum est enim illud Flacci: fortuna non mutat genus. Sed quid de nobilibus vestris dicam, qui non modò perire literas patiuntur, sed exoptant votis, Equidem hic rei pulcherrimæ contemptus atque odium,

breui vos in profundum ignorantiæ, demer serint, Accedent, ne à proposito deerremus, & scriptores nulla frenati lege, nullo probati examine, nullo indicio electi: non fabris, non agricolis, non textoribus, non vlli ferè artium tanta licentia est, cùm sit in aliis leue periculum, in hac graue, sine delectu tamen ad scribendum ruunt omnes & cuncta vastantibus certa sunt precia. Nec verò hæc scriptorum magis humano more lucra captantium quàm studiosiorum publicisque rebus præsidentium culpa est, quibus nulla vnquam rei huius cura fuit, oblitis quid Eusebio Palæstinæ Constantinus iniunxerit, vt libri scilicet non nisi ab artificibus iisque antiquariis & perfectè artem scientibus scriberentur. GAVDIVM. Librorum bona copia est. RATIO. Quid si capax animus non est? Meministi Sabinum illum apud Senecam, seruorum suorum scientia gloriantem: quid inter te atque illum interest, nisi quòd aliquanto tu stultitior, vterque equidem alieno, verùm ille seruorum & certè suorum, ac tu librorum nil ad te pertinentium ingenio gloriaris? Sunt qui quicquid in libris scriptum domi habent, nosse sibi videantur: cúmque vlla de re mentio incidit, hic liber inquit, in armario meo est, hoc tantum idque sufficere opinantes, quasi simul

simul in pectore sit, elato supercilio conticescunt, ridiculum genus. GAVD. Libris affluo. RAT. Quàm mallem ingenio & eloquentia & doctrina, multóque maximè innocentia & virtute. Sed hæc venalia non habentur vt libri, & si haberetur, nescio an emptores totidem reperturi, quot libri. Illi enim muros vestiũt, hæc animos, qui qnãdo oculis non videntur, ab hominibus negliguntur. At profectò si librorũ copia doctos faceret aut bonos, doctissimi omniũ atque optimi sæpe esse possent qui ditissimi, cuius sæpe contrarium videmus. GAV. Adminicula ad discendum libros habeo. RAT. Videautem ne impedimenta sint potius, vt nonnullis advincẽdum multitudo bellatorum, sic librorũ multitudo multis ad discendum nocuit, & ex copia, vt sit, inopia orta est, qui si vltrò adsint, non abiiciendi equidem, sed sequestrandi erunt, vtendúmque melioribus, & cauendum ne qui forsan in tempore profuturi essent, intempestiui obsint. GAV. Multi & varij mihi sunt libri. RATIO. Fallit sæpe viarum multiplicitas viatorem, & qui vno calle certus ibat, hæsit in biuio, multóque maior est triuij error aut quadriuij: sic sæpe qui librum vnum efficaciter elegisset, inutiliter multos aperuit euoluítque. Multa sunt onerosa discentibus, doctis pauca suffi-

ciunt nimia vtrisque sunt infortuna, sed fortioribus humeris subuectantur agilius. GAV. Librorum nobilium magnum numerum contraxi. RA. Librorum numero nemo qui nunc occurrat præter regem illum Aegyptium nobilitatus est, neq; id sibi tam numerus est quàm famosa translatio. Haud dubiè mirū opus tot ingeniorum, nisi vnius post ingenij miraculū maius esset calle alio niti oportet, vt ex libris gloriam quæras, non habendi sed noscendi, neque bibliothecæ sed memoriæ committendi cerebróque non armario concludendi sunt, alioquin vel librario publico vel armario ipso gloriosior nemo erit. GAV. Egregios multos libros seruo. RAT. Multos in vinculos tenes, qui si forsan erumperent, & loqui possent, ad iudicium te priuati carceris euocarent: tunc fēt taciti, multa quidem nominatim, illud quod persæpe vnus iners affluit auarus, quibus multi egeant studiosi.

De scriptorum fama. Dialog. XLIIII.

GAV.

QVid quòd ipse libros scribo? RAT. Moribus publicus, contagiosus insanabilis. Omnes sibi vsurpant scribendi officium, quod paucorum est, vnus hoc correptus malo multus inficit, Aemulari enim pro

ptonum, imitari arduum: vnde indies cresscit ægrotantium numerus simúlq; vis ægritudinis ingraueſcit, quotidie plures, quotidie peius ſcribunt, quoniam ſequi facilius quàm aſſequi. Scitum réque compertum & cum tépore clarius eſt illud ſapientis Hebræorum: faciendi plures libros nullus eſt finis. GAV. Scribo. RA. Suis vtinam ſe finibus tenerent homines, rerúmque ordo conſtaret qui mortalium temeritate confunditur: ſcriberent qui ſciunt & qui poſſunt, ali, legerent vel audirent. Ita ne parua enim animi voluptas intelligere eſt, niſi manus ad calamum præſumptuoſa feſtinet, & quiſquis libri particulam intellexit ſeu intellexiſſe viſus eſt ſibi, illinc libros ſcribere videatur idoneus? Hæreret vtinam memoriæ vnum Ciceronis noſtri dictum in Tuſculani ſui veſtibulo, ne quem lateat claro ſcilicet ac paterni loco poſitum: fieri enim inquit poteſt, vt rectè quis ſentiat, & id quod ſentit eloqui politè non poſſit. Et ſequitur: ſed mandare quenquam cogitationes ſuas literis, qui eas nec diſponere nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperanter abutentis & ocio & literis. Sunt quidem Ciceroniana iſta veriſsima, ſed ea iam vſque adeo vulgaris abuſio eſt, vt nemo non ſibi vni dictum putet, quod illi olim ſa-

cratiſſimo exuli, qui non de areſcentibus ri-
nulus, ſed de ipſo veri fonte potauerat quæ
ſcribebat, dictum eſt & ſæpius repetitum,
ſcribe. Cui præcepto contemptores præce-
ptorum omnium omnes obediunt, omnes
ſcribunt. quod ſi in his qui alienos ſcribunt
libros magni diximus eſſe periculi, quanti
putas in his qui proprios rẽcentéſque: quibus
dubias atque damnatas mundo inuehitur diſ
ciplinas, ſeu quod in his malum eſt leuiſſi-
mũ, ſtilo obtundunt incondito & agreſti, ſic
vt cui vis deſit ingenij, iactura ſaltem tempo
ris labórque aurium tædiúmque non deceri?
Hic veſtrarum hodie non alius fructus in-
uentionum, aut inficere, aut afficere: reſicere
autem, aut nunquam aut peraro. Omnes ta-
men aſſiduè libros ſcribunt, nec vlli ætati tã-
ta vel ſcribentium vel diſſerentium copia,
tanta ſcientiũ atque eloquentium fuit ino-
pia. Horum de libris accidit quod ibidem
Cicero idem ait: itaque ſuos libros, inquit,
ipſi legũt cum ſuis, nec quiſquã attingit præ-
ter eos qui eandem ſcribendi licentiam ſibi
permitti volunt. Quod quidem Ciceronis
ætate rarum fuit, nunc commune eſt. Omnes
igitur attingunt, quia ſcilicet eandem licen-
tiam volunt omnes. Sic ſe mutuo cohortan-
tur, impelliúntque ſcribentes inanię & laudã-
tes, laudem q; ſimilium falſis de laudibus a-

cupantes. Hinc illa igitur scribentium audacia rerúmque confusio, nec tu valde tibi placeas libros scribens. GAVD. Scribo libros. RAT. Melius fortassis illos legeres, optimè autem in vitæ regulam lecta conuerteres, Tunc enim est vtilis notitia literarum dum in actũ trãsit, seq; ipsam rebus approbat non verbis, alioquin verum sæpe deprehenditur quod scriptum est, sciẽtiam inflare. Clarè velociterq; intelligere, multa simul & grandia, eadémq; tenaciter meminisse & ornatè eloqui & artificiosè scribere, & pronũciare suauiter: hæc omnia nisi ad vitã referãtur, quid sunt aliud quàm inanis instrumenta iactantiæ, inutilisq; labor ac strepitus. GAV. Libros scribo. RA. Forsan vtilius arares campum, gregem pasceres, telam texeres, maria nauigares. Multi quos natura mechanicos fecerat, illa inuita atq; obluctãte philosophãtur. Contrà, aliquos philosophiæ aptos, natos in aruis, aut pascuis, in scãnis opificum, aut nautarum tranſtris, fortuna detinuit. Vnde effectum quòd mirentur causarum inscij, si vt in mari medio aut rure, in syluis, inq; officinis acria & erecta reperiantur ingenia, cum in scholis exanguia ac deiecta sint: difficile enim vincitur natura si vincitur GAV. Scribo ardenter. RAT. Quanto ardentius olim multi, quorum ardor sic extinctus est, vt scri-

pſiſſe illos niſi id alij ſcriberent, neſciretur? Nullum opus humanum ſemper durat, & mortalis labor nihil efficit immortale. GAV. Scribo multa. RAT. Quanto plura alij? Quis Ciceronis libros aut Varronis enumeret? Quis Titi Liuij, aut Plinij opera metiatur? Græcorum vnus, ſex milia librorum edidiſſe traditur. O ardentem ſpiritum ſi vera res eſt! ô longum ocium ac tranquillum. Certè ſi vnum duóſve aut omnino paucos libros bene ſcribere, multi negocium eſt laboris, tot vnum milia ſcripſiſſe non tam facile eſt credere quàm mirari. Summi tamen atteſtantur auctores, quibus non credere durum ſit, quíque hunc numerum non auditu ſibi, nec viſu ſolo, ſed eorum librorum lectione compertum dicant, quos ſi vnum omnes legere potuiſſe mirabile, quanto mirabilius eſt ſcripſiſſe? Longum eſt enumerare qui viri apud vos, qui verò apud Græcos, & quæ ſcripſerint, quorum nullus ad plenum ſtudiorum fortunatus fuit, ſed horum aliqua, illorum aut magna pars, quorundam omnia perierē tu de tuis quid præſagias videto. GAV. Scribo, & ea mihi interim voluptas vnica. RA. Si vt ingenium exerceas ſcribendóque alijs te doceas, ſi vt obliuiſcaris temporum præteritíque memoria præſens tædium effugias, excuſo, ſi vt ſcribendi morbo quidem occul-

to &

tot & insanabili medeare, misereor. Sūt namque, si nescis, qui non scribunt nisi quia nequeunt desinere. & velut ex præcipiti decurrentes nolentésque subsistere, rapiuntur. GAV. Scribendi impetus ingens est. RAT. Melancholiæ species infinitas ferunt. Alij lapides iactant, alij libros scribunt, huic scribere furoris initium est, huic exitus. GAVD. Scripsi multa & scribo. RAT. Si posteris profuturus, nihil satius, si tibi nudum nomen quæsiturus, nihil vanius. GAV. Multa scripsi. RAT. O præclaram insaniam, & miramur si membranæ solido chariores sint. GAVD. Scribo & hinc famam spero. RAT. Dixi iam, melius forsitan arares aut foderes mensam sperans; humi enim tutius quàm in vento scribitur. Atqui famæ studium & pertinax scribendi opera, vt quosdam claros sic innumerabiles stultos atque inopes in senium misit, nudósque & loquaces spectaculum vulgo fecit. Ecce dum scribitis, melioribus curis idoneum tempus elabitur; extra vos rapti sopitique non aduertitis donec serò vos senectus excitet ac paupertas. GAVDIVM. Scribo tamen famæ cupidus. RATIO. Mirum studium de labore ventum quærere. Certè ego ventos optare nauticum putabam.

De

GAV.

AT magisterio insignitus sum. RATIO. Mallem fateor disciplina, magisterio enim indisciplinato & rudi nihil est turpius. GAV. Magister ex merito factus sum, RAT. Vt magister dignè sis, non nisi discipulus meruisti, obsequentem atque humilem te docilémque præbueris oportet, alioquin aberrasti in via quæ ad magisterium ducebat: & si non ignorem quosdam sine magistro ad scientiæ gradum altissimum conscendisse, idque de se ipsis veros magni nominis prædicasse literisq; mandasse: sed his labor, & ingenium & discendi arbor, & intentio, & assiduitas, & perseuerãtia pro magistro fuit, nec internus in silentio magister defuit. At nunc mihi de communibus sermo est. GAV. Magister dicor. RAT. Multis, ne magistri veri essent, magisteri falsum nomen obstitit, dúmque de se plus omnibus quam sibi, dúmque quòd dicebantur, sed non erant esse crediderunt, quod esse poterant, non fuerunt. GAV. Magisterio clarus sum. RATIO. Vidisti vini acidi tabernam picturis aut floribus vernis insignem, vbi sitiens viator falli possit. Sed nunquid & caupo suis fallitur artibus? Sunt certè aliqui fic fallaciis, assuefacti, vt longo vsu fallendi alios, ad extremum

mum & se fallere incipiant, quódque diu suasere aliis, aliquando persuadeant sibi, & quod falsum sciuerint, verum credant: tu vt libet magisterio gloriare. Quod si digno obtigit, nihil noui: sin indigno, duo hæc mala secum attulit, vt & discere pudeat & notior ignorantia tua sit.

De Variis Titulis Studiorum. Dialogus XLVI.

GAV.

TItulis multis ac variis exornor. RAT. Fœcunda frondium est vanitas, sed inanis fructuum. GAV. Titulis multis abundo. RAT. Si veris, grauis sarcina: sin falsis, & fœda & pudenda. Quid opus est & titulis quibus aut labor insit aut dedecus? Virtus vno seu potius nullo titulo contenta, ipsa sibi est titulus. GAV. Theologiæ titulum sum adeptus. RAT. Erant olim huius scientiæ professores, hodie, quod indignans dico, sucrum nomen prophani & loquaces dialectici dehonestant, quod nisi sic esset, non hæc tanta non subito pullulasset seges inutilium magistrorum. GAV Philosophiæ magisterium meruI. RATIO. Philosophia non sapientiam, sed amorem sapientiæ pollicetur. Quisquis hanc igitur vult, amãdo cõsequitur. Non est vt quidam putant, operosus aut difficilis hic

tieu-

titulus, modo verus amor sit, & vera quam ames sapientia philosophus verus eris. Veram sane sapientiam non nisi purgatæ piæq; animæ vel intelligere possunt vel amare. Ad id ergo res redit, quod est scriptum: pietas est sapientia, Philosophi autem vestri huius sententiæ contemptores aut ignari, ivt de theologis nunc dicebam, ad verbosam nudámq; dialecticem sunt redacti. Itaque de Deo illi, hi autem & ꝺ natura temerariè fabulantes. Illi impotentissimam maiestatem ventosis sophismatibus circumscribunt, & subsannanti ridentique Deo suæ insolentis inscitiæ leges ponunt: Isti vero de naturæ arcanis ita disputant, quasi è cœlo veniant consilióque Dei omnipotentis interfuerint, obliti quod scriptum est: sensum domini quis nouit, aut quis consiliarius eius fuit? Neque nostrum audientes Ambrosium, qui sæpe id multis ac validis argumentis, eo autem libro in quo fratris obitum luget, præcisè admodum breuiterque: Philosophi, inquit, de cœlo disputantes quid loquantur ignorant. ꝓ A V. Artes profiteor multas. ꝛ A V. Facillimum id quidem, multas nosse difficilius; melior sanè tutiórque confessio quam professio est, illa enim humilitatis & pœnitentiæ, hæc leuitatis & insolentiæ plena est: multo certè facilius indulgentiâ confessi quærunt quam scien

scientiam professi. GAV. Diuinæ atque humanæ sapientiæ titulum cõsecutus sum. RA. Sapientia titulis non eget, per seipsam clara est. Quis lucernam quæso vnquã soli vt videretur adhibuit? Multi & eũ his titulis obscuri, & absque his clarissimi euasere. Sæpe nullum bonis, clarũ malis mercibus signũ fuit. GAV. Quid quòd poëtica laurea comam strinxi. RAT. Superior vnus est labor, verum quærere, sed hic duplex, quærere & ornare, atq; ad aurium oblectationem fingere magna res est, ardua, difficilis, eoque rarissima. Veri nempe poëtæ vtrique operã dant, communes verò primum negligunt cõtenti phaleris. GAV. Rarum laureæ partum decus. RA. Quæsitum vnde rempublicam remq; familiarem vni posthabeas curæ, quæsitũ iter ad inopiam, ni sedenti vltro prodiga tibi opes conuehat fortuna, quæsitũ vnde aliis amens, a liis insolẽs videare. GAV. Mihi ipsa laurea decerpsi. RA. Virentissima arbor si decerpitur, cõfestim nisi ingenio vberi vigilique studio rigetur, aruerit. GAV. Parua mihi laurea. RA. Partus labor, partus liuor, seu illa studiorum seu armorum merces est. Tener ille ramulus animo tuo nihil omnino signum vertici præbuit inane, ostẽdensq; te multis quos melius latuisses. Quid aliud quam te morsibus obiecit inuidiæ? Pace belloq; multis ipsi

n

gnia nocuere. GAV. Artem oratoriam sum professus. RAT. Mirum audio. Ea nempe in desuetudinem abiisse iampridem visa erat, vtque immensis & innumerabilibus rebus constat, vnde fit vt oratores ipsis etiam vatibus rariores semper fuerint. Proinde fuere qui dicerent: oratoris proprium de omni re copiosè ornatéque posse dicere. Quanuis ea sententia velut arrogantissima sit reiecta, quantis sanè de rebus, & si non de omnibus dicere habeat orator, adhibita in singulis artificiosa & dulci quadam eloquentia, quę per seipsam magna res est, æqua si lance libraueris, obstupesces, téque fortasse professionis temerariæ pœnitebit, vt caueas nedum scire, vel infinita vel omnia vis videri, nihil re videaris, & quod sæpe accidit sub scientiæ professione multiplicis, ignorantia delitescens necessario in apertum exeat. GAV. Liberalium sum professor artium. RAT. Sæpe etiam plus habet ea res audaciæ quã doctrinę. Ad vnamquamque artium breuis est vita, vnus tu sufficis omnibus? Vna ars vni ingenio satis est vt ad summum æstuãdo & anhelando peruenias: multas degustasse quantum cœpti necessitas exposcit: idque ipsum nosse quàm professum esse modestius. Addã quod doctissimis visum est, vnam ipsam omni ex parte cognoscere nulli etiam illustrium contigisse

tigisse. De sola nempe rhetorica notum illud Senecæ: Magna inquit: & varia res est eloquentia, nec adhuc vlli sic indulsit vt tota contigerit: satis fœlix est, qui in aliquam eius partem receptus est. Id iam̃ quibus viris & quantis testibus verũ probet, audisti. Quod cum ita sit, quid agant & quid audeant, cogitent agmina professorum penè iam vulgus: æquantia tam ruditate quam numero, quæ non vna quidem parte, sed nec vna arte contenta, ex æquo omnes inuadunt. O fiducia ingens, sed iam publica. GAVDIVM. Quid de medecinæ tandem iurúmque professione dictura es? RATIO. Ad hoc ægri tui clientésque respondeant. Quid illis vnquam ad salutem corporis victoriámque causarum titulus iste profuerit, tibi ad lucrum forsitan sæpe profuit, in hoc artes siue artium nomina quæritis, & quod scientiæ defuerit, suppletur titulis atque habitu, verúmque fit illud Satyrici: purpura vendit causidicum, vendunt amethistina. Nec id mirus, vt redeant veteres, Ciceroni nemo ducentos nunc dederit nummos, nisi fulserit annulus ingens. Postre ò hæc tibi horum omnium summa erit, esse quosdã raros quorum solida & honesta sint studia, horum finis est veritas ac virtus. Hęc est rerũ noticia morúmque correctio, & vel vitæ mortalis orna-

mentum, vel æternæ aditus, Reliquorum verò quæ ingens turba est, pars gloriam petit, præmium inane, sed fulgidũ, maiori autem parti vnus fulgor pecuniæ finis est, præmium non exiguum modò, sed sordidum & labori impar, nec ingenuo dignũ nisu, hisque omnibus titulus & vt dixi habitus nõ spernendus quidem: ad id enim quod intendunt valet, nempe omnium penè mortaliũ, & præsertim vulgi horũ ope egentis animus iudiciúmque vmbris eluditur. Magna pars rerũ opinionibus agitur. At virtuti deditos titulis gloriari alienum prorsus atque absonum, immo verò ne possibile quidem reor. GAV. Multa profiteor. RAT. Præstat vnum benefacere quàm multa promittere. Bene irent autem res humanę, si quod profitentur homines id esset.

De Titulis Negociorum. Dialog. XLVII.

GAV.

PRocurator regis sum. RA. Ergo hostis populi. GA. Procurator fisci sum. RA. Et reipublicæ inimicus. GAV. Negociorum gestor regius sum. RA. Sua negocia gerere laboriosum est, quid censeas aliena præcipueq; potentium, quibus placuisse perpetua seruitus, displicuisse discrimen, superciliũ graue paratumq; pro leui etiam offensione supplicium? GAV. Negocia regis ago. R. Rationem duro sub-

sub iudice redditurus, nisi omnium spoliis tuóque odio & crimine vix implendam. G. Regis negocia procuro. RA. Vide ne cũ procuratio ipsa difficilis, tum difficilior sit ratio támque inextricabilis, vt quod de multis vidimus, patrimonium, famam, tuúmq; caput implicet. G A. V. Regius procurator sum. R. Displicendum multis ad extremũ domino, quódque periculosius Deo, proq; leui regis emolumento grauia regni mala & ingentia damna populorũ, vel dissimulãda: vel perpetranda. G. Procurator regius factus sum. R. Quo primum die inuisum hoc officium domus tuæ limen attigit, tibi viuere desiisti, libertas inde & quies & iucũditas abiere. Pro his seruitus, labor, occupatio, metus, dolor, afflictio & mordaces subierũt curæ, iam non viuis & si spires: occupatorũ enim vita mors est, qui cùm miseri omnes sint, illi sunt omnium miserrimi, qui pro aliis maximéque pro regibus aut tyrannis seu quibuscunque potentibus occupantur. G. At sum iudex. R. Sic iudica quasi mox ab alio iudicandus. Vnus est omnium iudex, ynũ tribunal incorruptũ. Ante illud stabitis mortales, quid falsi corio iudicis sellæ iudiciariæ impresso, & barbarica admonitione iustitiæ opus est? Ea in sella quisquis iudicum sedet, vbi si iniustè iudicabitur, nec pecunia, nec gratia, nec

falsi testes, nec indignæ preces, nec inanes minæ, nec diserti proderunt patroni. GAVD. Consul patriæ meæ sum. RAT. Difficillima gloria. Rarum est quidē sic consulere vt prosis & placeas, vt sit enim in verbo veritas, in consilio fides, in commisso silentiam, in oratione suauitas, euentum fortuna moderabitur, is consilio precium dabit. GA. Præfectus vrbis sum. RA. Beluam indomitam, vtque ait Flaccus, capita multorum tenui frænas loro, atque immensam solus agitatam magnis fluctibus puppim regis. Parua domus ægrè regitur, magnæ vrbis quàm difficile sit regimen videto: parúmne tibi curarum domi erat, qui publicas adoptasti? Quid quod non difficile modò iam officium, sed vile est, præfectum vrbis villicum Satyricus vocat, statum notans temporum illorum, quid si tunc villicus, quid nisi nunc syluicus seu syluanus sit? Cœperat ea ætate villa esse Roma, iam sylua est. GAVD. Sum præses prouinciæ. RA. Honorato exilio damnatus, ocium domesticum externa solicitudine permutasti, dulce nihil aut tranquillum speres, amara & turbida præsidentium sors, festis diebus ludisque & conuiuiis arcentur, muneribus clausum limen & apertum litibus, tectum iocis vacuum, plenū querimoniis ac iurgiis. Quicquid languidū, quicquid ægrum, quic-

quid

quid marcidum in prouinciæ viscéribus latet, totum tibi tractandum curãdúmque obtigit, durum opus: quanti nempe negocij sit multos corrigere, hinc patet, quòd sese corrigunt pauciſſimi.

De titulis bellorum, militia & ducatu.

Dialogus. XLVIII.

GAV.

MIlitari cingulo exornatus sum. R. Paucáne tibi vitæ mala visa erant nisi militiam addidisses, qua vel inquietus semper vel inglorius, vel periculo expositus, vel contemptui sis oportet. GAVD. Militiam sum professus. RATIO. Hanc nascendo profitemini, quid professione alia opus erat? Hic ferro corpus, hic animum dolis, hic argutiis linguam armat. Nemo vestrum est inermis, hic serit, hic ædificat, hic declamat, ille causas orat, hic pedibus, ille equo seu carpento vehitur, hic currit, hic nauigat, hic paret, ille imperat. Nemo vestrum ociosus, quænam hæc noua militia est? Hic in castris, hic in rostris, hic in scholis, hic in nemore, hic in agro, hic in pelago, hic in palatio, hic domi, hic peregrè vitam agit, omnes militãt, neque homines modo, sed militare in syluis catulũ Flaccus ait. Et militantium quidem multa sunt genera, militiæ vna est, vita hominis super terram, quam qui militiam diffiniuit ille

mihi demum vero & acri iudicio rem liberauit, modò militiæ prælium addidisset. G. Armatæ militiæ sum ascriptus. RAT. Quid armatis exterius? Intus in anima bellum est. illam vitia obsident atq; opugnant. Quis hic ferro locus, nisi illud ad ornatum corporis, non ad animæ tutelam induitur? Sunt enim qui dicant nihil pulchrius viro armato, ego quid pectus & quid caput ferreum pulchrius habeat quàm pacificum & inerme, nõ video. Quando autẽ hæc voluptas tibi est, age, ferro membra constringito, imbrem solémque galea excipiens, ferro indutus, clypeo operire, domi dormiens classico excitabere, adeptus tibi magnum aliquid videbare, sed errabas, anceps & cruentũ officiũ elegisti. Multæ sunt autẽ fraudes spei, multæ sunt fateor catenæ, quæ animos boni illius quod omnia appetunt incõsultè auidos in exitiũ trahunt. Neque inficior quosdam militia ad amplissimas opes, siue etiã ad summum imperium peruenisse, crede autem mihi plures ad inopiam, ad carcerem, ad seruitutem, ad violentam subitámque mortẽ eodem tramite peruenerunt. Tu ex quo militiam profiteri animus fuit, nisi dehonestare artificium tuum vis, semper animam in numerato habeas oportet, sempérq; aures tuas Cæsarea vox illa circumtonet: disce ferire, disce mori. Syllaba

vna

vna breuis, aut longior tua facta variabit, vel occides, ad vtrumlibet horis lociſque omnibus te paratum exhibe. Hæ artes delitiæ tuæ erunt. Sine vero Satyricum loqui, præmia militiæ numerantem: innumerabilia equidem præfatus uix pauciſſima colligit, in quibus prima & ſumma licentia eſt peccandi. Præmium Hercle non tam iuſtis viris optabile quàm armatis legibus, vt aiunt inter arma ſilentibus. G. Militiæ filium aſcripſi. R. Eſt id ferme vſitatum, vt militis filius miles ſit. Non poteſt enim niſi quam habet hæreditatem filio pater dare, arcum, ſcutum, gladium & bellum, & quod ludum conficit auro tincta calcaria. Sed quod patri diximus ſibi filius dictum ſciat. G. Belli duxvictoriis clarus fum. R. Quanto melius pacis dux virtutibus clarus eſſes. G. Multa bella confeci. R. Quietem tibi atque aliis abſtuliſti, clarum opus. G. Victoriis ac triumphis notus ſum. R. Sæpe malum bono notius, & atra tempeſtas ſerenitate famoſior. Denique paraſti buſto titulos, vulgo fabulam, tibi nihil.

De amiciriis Regum. Dialogus. XLIX.

GAV.

QVæſiui mihi regum amicitias. RAT. Hominum vera amicitia rara eſt, tu

tibi regum fingis amicitias, quos fortunæ splendor tumórque animi omniũ imparium contemptores facit. GAV. Regibus charus sum. RAT. Vilis ergo tibi est anima, virtus, fama, quies, ociũ, securitas notus est mos regum, vix dilĩgũt nisi qui his omnibus neglectis & abiectis illorũ se sæuitiæ ac libidinis & auaritiæ seruũ fecit. Si ergo charus es regibus, non est quod amplius de te quæram, vilis es tibi. GAV. Ego autem bonitate ac virtute sum charus regibus. R. Quid respondes Crispo? Nam regibus inquit, boni quàm mali suspectiores sunt, semperq; his aliena virtus formidolosa est. G. Regi meo bonis artibus sum charus. RA. Quibus quæso, aucupio an venatu? Horũ enim studiosum in præcedenti quodam colloquio te notaui. An verò militia, de qua proximè disputatũ est, que nisi largo sanguine magnisque periculis honestetur, non militiæ, sed militaris ignauiæ nomen tenet, non regum modo iudicio, sed vulgi. GAV. Bonis artibus regi charus sum. RA. Vanitate an periculo, an criminibus fortassis, homicidio, veneficio, lenocinio, proditione, blanditiis atque mẽdaciis, mala peste, sed publica, quánque vsus excuset & commendet vrbanitas? Hę sunt qui dẽ artes promerendis regibus aptiores, quibus inimicitius nihil est quàm virtus & literæ. In his igi-

tur

tur nulla spes ad amicitias regum, odij potius causa sunt, sic inter sapientiam ac fortunam rara est pax. GAV. Magnus apud regem sum. RA. Maiórne quàm apud Alexandrum Lysimachus, apud Tiberiũ Seianus? Vtriusque magnitudinem & ruinam nosti. Et si de primo varient scriptores, linquo alios, longa est historia. GAV. Charus sum regi meo. R. Melius esses incognitus, melius forsitan odiosus, fugeres enim quod nunc sequeris discrimen. Peior est auibus inuitantis aucupis blanda modulatio, quàm villici sonitus deterrentis. GAV. Meo sum charus regi. RAT. Sunt quorum dubites periculosior ne sit charitas an odium, sed peiores serpentibus, quibus insunt veneni mixta remedia, his verò nil pestilens ac nociuum inest, seu oderint seu diligant prope par malum, nisi quòd odium fugat, amor detinet. Et ad summam, regum amicitiis præter regna ipsa nil vsquam inquietius nilque periculosius: & si hoc periculum non ignorem, frustra sæpe multis optatum, sæpe magnis emptum quæsitúmque periculis, sic est vsus hominum, sic periculis emitur periculũ, multis, vnum, magnis maximum. Mira res, bonum ingens spernitur gratuitum, magnis malis maius malum quæritur. GAVDIVM. Spero me regi meo charum. RATIO. Id de quo

speras, quale sit cogita, fundamentum fragile, tremulum, caducũ, crebræ notæq; regum indicant ruinæ, vertex nubilosus, turbidus, inquietus, quod sic esse vita regum probat, tristis, occupata, difficilis. Vide ergo vbi struxeris, vt fortuna, sic voluntas regum varia & inconstans ac semper incerta, quanquam nec stantibus illis boni aliquid ista res habeat, mali multum. GAVD. Amicitiam regis mei multis periculis ac sudore promerui. RAT. Heu quanto tutius quantòque facilius regis omnium amicitiam meruisses.

De amicorum abundantia. Dialog. I.

GAV.

AMicitiis abundo. RA. Mirum tibi vni rei huius abundantiam esse, cuius quidem cunctis hominibus penuria tanta sit, vt ex omnibus seculis vix paucissima memoretur amicorum paria. G. Mihi amicitiæ multæ sunt. R. Fucatæ igitur, veræ enim amicitiæ rarum bonum vsque adeò, vt quamvnam longa licet in ætate quæsierit, negociator rerum talium sat industrius habeatur. G. Amicitiis fœlix sum. R. Hoc scire non potes, nisi rebus aliis sis infœlix. Verum enim est illud, fœlix se nescit amari. G. Amicitiæ certæ sunt. R. Ergo & aduersitas certa est. Verum est enim illud quoque: amicus certus

tus in re incerta cernitur. GAVD. Amicitiæ multæ sunt. RAT. Huius rei iudicium experientiæ committe, non famæ multa mentiri solitæ, pauciores erunt fortassis quàm reris. GAV. Amicitiarum nimis magna copia est. RAT. Mitte superuacua, in rebus omnibus: qui quod satis est habet, amplius non requirat. GAV. Amicorum satis magna copia est. RAT. At idipsum neque populo Romano tũ dum maximè floreret, neque vlli mortalium contigisse apud illustrem legis historicum. GAV. Amicitiæ multæ sunt. RAT. Dixi iam, fictæ igitur aut equidem imperfectæ, vt philosophis placet, quoniam fieri potest vt vno tempore cum altero amicorum sit gaudendum flendúmque cum altero, aut inter illos orto odio, vel hinc fidem, vel illinc, vel vtrinque deferere sit necesse. GAV. Copia est vtilium ac delectabilium amicorum. RAT. Sentio ad vulgares amicitias descendis, quæ tamen ipsæ simul plures esse vix possunt, quod multis retribuere familiaritérque conuiuere operosissimum sit, animo præsertim in executione cuiuspiam difficilis atque ingenij operis occupato. GAV. Amicos qui prosint & delectent habeo. RA. Caducæ amicitiæ, quarum delectatio, vel vtilitas fundamentum est, nam & stantibus illis tremunt, & cedentibus ruunt, id non possibile tantùm sed

perfacile, immo verò prope necessarium: quod hæc plerumque, vel fortunam sequuntur, vel ætatem formæque gratiam quibus nihil incertius. At quæ in virtute fundantur immortales sunt, eò quòd virtus ipsa quiddam stabile firmúmque sit, & ut verbo vtar Aristotelis, mansurúmque quoniam mori nequit. Ideo quos propter honestum dileximus, diligimus vel extinctos. GAVDIVM. Amicos ni fallor fidos habeo. RATIO. Vide autem ne fallaris, néue experiri cupias. Nam sæpe cuius rei fuerat dulcis opinio, amarum fuit experimentum. GAVDIVM. Amicos puto bonos habeo RATIO. Vnde id putes etiam atque etiam examina, atque illud imprimis quantum ipse ames. Sunt enim qui non amant & amari putant quo nihil est stultius, isque communis error est diuitum: amorem precio emi credunt qui mutuo quæritur amore. Generosissimares est bonus animus non herbis neq; carminibus magicis mouetur, non auro aut gemmis, non ad extremum ferro flectitur, amando vincitur: colendus. Estq; hæc Ecatonis Græci philosophi amatorium notissimum, quod Senecæ placuit & mihi, si vis amari, ama, quanquã & hoc idsum sæpe frustra est, tam multæ tamque imperscrutabiles ac profundæ sunt pectorum cauernæ,

uernæ, tam venenosi atque inhumani & implacabiles quorūdam animi, vt & culti spernant & amati oderint, nec contenti nullam pio affectui vicem reddere, quod nec beluis quidem nisi atrocissimis accidit: exasperantur obsequio, & si credi potest, amore ad odium irritantur, quod periculosissimum & inter vitæ mala grauissimum humana simplicitas experitur. GAVDIVM. Credo amicos optimos habere. RATIO. Est hoc quidem amicitiæ perpetuum epitheton, quod & si linguæ absit, adest intellectui. Idq; breuius loqui potes, dic amicos, vnà optimos dixeris. GAV. Habere amicos credo. RAT. Caue ne falsum credas, ne quando te aliter credere ipsa res cogat. Abyssum animi metiri non est hominis, nunc amicos vobis vna conciliant, lachrymæ, autem probant, & quod debuit primū esse nouissimū est. GAV. Amici in hoc statu rerum multi sunt. RA. Rerum credo fœlicium. Ita enim ferme accidit vt & si fortuna omnis amicitiis egeat, illi tamen amicorum copia maior sit, cui rerum cæterarum ind gentia minor est, sic inopiam semper inopia, copiamque comitetur copia. Cresçat sine aduenti.t egestas, decrescēt seu abibunt, seu verius detegentur amicitiæ. Qui amici tui fuerunt, qui fortunæ, illa videbitur abeūte. Te tui sequētur, illā sui. Hæc melior,

illa densior caterua. Nec est quod mirari debeas, vase exhausto illos abscedere qui solá vini dulcedinem sequebantur, aduersitas simulatorem abigit, fæx potorem. GAV. Innumerabiles habere videor amicos. RAT. Bene ais, videor. Vnde tibi autem hæc opinio cum omnium veræ amicitiæ rarę sint, innumerabiles tuas esse? Persuasum autem debet esse imprimis, nisi inter bonos amicitias nō constare, hinc iam certius æstimabis, quot non dicam tibi, sed humanos generi amicitiæ purę sint, cum numerare cœperis, quot sint boni? GAV. Amicos habeo cōplures. RA. Notos dic, idq; quam veraciter fis dicturus, in dubio est. Nullū enim animal, nulla merx difficilior cognitu quàm homo. GAV. Amici multi sunt mihi. RAT. Contubernales forsan aut conuiuæ. Hi enim nisi epulæ defuerint non deerunt, amici autē semper pauci, sæpe nulli, sæpe (quod iniquissimum est) amici nomē domesticus hostis tenet, & sub velo fictæ beneuolentiæ familiares, insidiæ delitescunt. GAV. Supra necessitatē sunt amici. RAT. Apprimè necessarius ferè omnibus maximeq; potētibus deest semper, qui scilicet inter tot assentatorum mēdacia verum loqui audeat & velit, qua in re multis amico vtilior hostis fuit. GAV. Multos habeo amicos. RAT. Crede mihi pluribus indiges, sanctiórq; esset or-

bis

bis terrarum & quietior si tot essent amicitiæ, quot feruntur. C.A. Amicum habeo. R.A. Multum est. Nil amico charius, nil rarius.

De amicis incognitis nisi per famam. Dialog. I.

C.A.V

FAma præsens absentes mihi peperit amicos. R.A. Est id quidem aliquando visum, vt non solum incognitos sed hostes quoque fama faciat amicos. Fecit Masinissam Scipioni, vt qui in omni Carthaginensiũ equitatu primus esse cõsueuerat, in omni Romanorum equitatu aduersus Carthaginem primus esset, neque hostes tantùm proprios, sed prædones qui publici omnium mortalium hostes sunt. Eidem illi famæ splendor attraxit, qui Lintherni ad eum in exilio habitante, facto agmine venientes, sic vt primo aspectu terribiles viderentur, vbi se suspectos intellexerunt, positis minis atque armis, & dimissis satellitibus insuetam mansuetudinem induti, soli prædonum principes accesserunt, cumque ceu numen aliquod domúmq; eius vt templum deuotissimum venerati, dextera illa victoriosa multis osculis fatigata, affixisque munerib. domus in limine, qualia deorum aris affigi mos tunc erat, quasi ingenti lucro aucti quòd virum illum conspexissent, & tanquam cælesti visione alacres abierunt.

Hoc illi vni contigit, quære alium, vbi eum quæso reperies? Vt tamen aliis accidat, & nominis claritas absentem conciliet amicum, multum enim in rebus, non inficior, potest fama. Nunquid tamen non verendum erit, ne quod ait quidam, Minuit præsentia famam? Quàm multi quos absentes stupuerant, coram positos contempserunt? Tenera res est iudicium humanum, facilè flectitur. GAV. Fama mihi amicos trãs alpes & trans maria quæsiuit. RAT. Vestra ferè omnia friuola æquè & inania sunt. Nam quis vsus, aut quis fructus fuerit illius, à quo nec visus, nec videndus, quemve nec videris nec visurus vnquam sis? Vitia vestra præsentes quoque amicitias inutiles faciunt & infidas quanuis non sint illæ quidem, sed dicantur amicitiæ, quid nunc igitur de his tuis amicitiis speres? Vide obsequium amicos parere, ait Comicus, immo Hercle veri amici vix multis obsequiis pariuntur, tu credis amicum paucis, fortè & ne tuis quidem verbis quæsiuisse bonæ spei es. GAVDIVM. Fama ab extremo terræ mihi attulit amicum. RATIO. Fama contraria illum tibi auferet, eóque facilius quo patentiores malis quàm bonis relatibus aures sunt. GAVDIVM. Fama mihi bonum peperit amicum. RAT. Vnde scis quàm bonus sit quem nunquam videris, rogo cùm il-

liipsi

liipſi quos quotidie vides, atque alloqueris, quales ſint tanto in tempore nondum ſcias? Sæpe vos credulitas veſtra circũuenit, libenter creditis quòd optatis. Multùm fidei famæ tribuitis mendaci. Speras eius animum videre, cuius nunquam frõtem videris, cùm ſint inter notiſſimos quoq; tot pectorum diuerſoria, tot latebræ. Difficile eſt enim amicum niſi in magna aduerſitate cognoſcere, operoſius eſt illum noſcere quàm quærere. Vna ſæpe hora paucis verbis quæritur, qui vix multis annis atque experimentis agnoſcitur. Voco autem amicum vt vulgus, verus enim non antè quæritur quàm probetur. Nec amicum probant aliorum verba, certè nec propria, ſed experta charitas fidéſque. GAVD. Amicum mihi de longinquo fecit fama. RA. De te aliquid mentiendo quiſpiam tibi amicum dedit, de te vera loquendo, vel forſitan mentiendo itidem tibi hunc ipſum alter eripiet. Quibus viis fiunt creſcúntque omnia, eiſdem facilè reſoluuntur. Et natura vult, vt citò aucta citò deſinant.

De amico vnico & fideli. Dialogus. LII.

GAV.

AMicum vnum, fidum & expertum habeo. RA. Sæpe in experiendo veſtrum errat acumen, & dum voſipſos peritiſſimos

iudicatis, in hoc ipso ac perindè cæterarum rerum in æstimatione fallimini. GAV. Scio ego, non æstimo amicum mihi esse fidelissimum. RAT. Et quot putas idem credentes, immo vt sibi videbantur & scientes cum ad arctissimum ventum esset examen, sese lusos inuenerunt? Vnde verò tot quotidie de amicis prodeũt querelæ, nisi quia quos fidissimos habebatis inueniſtis infidos? Nullûs rei tam difficilis quàm humani animi cõiectura extimatióq; est. GAV. Nihil coniicio, nihil extimo vt dixi, sed scio amicũ verissimum me habere. R A. Habes rem aut optimã aut pessimum errorem. G A. Nullum rei huius errorem habeo, sed amicum multis ac magnis expertum casibus. R A. Habes ergo rẽ dulcissimam sanctissimámque, qua vna post virtutem solam nihil homini melius in hac vita, seu natura, seu vita aliquis, seu labor ac studium dedit. Dulces fateor parentes, dulces filij, dulces fratres, possunt tamen amarescere, nec parentes ideo, nec fratres quidem desierunt esse, nec filij cùm dulces esse desierint, at amicus solus dum sit verus, dulcis & charus esse non desinit. Chari inquam sunt parentes. Nónne autem Iuppiter Saturnum regno patrem expulit? Nicomedes Prusiam Bithyniæ regem, suum patrem consilia licet necà idi filij agitantem vita priuauit? Et pto-

lomæus

lemæus hinc Philopater dictus, patre ac matre insuper & fratre occisis, ad vltimum & vxore Euridice interfecta, regnum Aegypti scortorum sic rexit arbitrio, vt nihil in regno proprium haberet præter nudum & inane regis nomen? Nónne & Oreſtes Clytemneſtram matrem, Agripinam Nero, Antipater Theſſalonicem interfecit? Chari filij Nónne Theſeus Hippolytum caſtiſſimum, Philippus rex Macedoniæ Demetrium filium adoleſcentem optimum iuſſit occidi? Nónne & Ptolemæus alter, aduerſum pietati nomen, & ipſe quoque fidiſſimus rex Aegypti duos? Et Herodes rex Iudææ vnum, & Conſtantinus Romanorum Imperator vnum quoque Criſpum filium interemit? Nónne Maleus dux Carthaginenſium Caſthalonem filium crucifixit? Quin & matres quarũ amor hinc intenſior, hinc mitior ſexus, in filios ſæuierunt, Nota omnibus Medæa. Quid Laodicæ Cappadocióq; regina, que regnandi cupidine filios quinq; maćtauit? Chari inquam parentes, repeto enim, chari filij, chari fratres. At vt vno exẽplo omnis claudatur impietas, Phrates rex Parthorum omnium regum ſceleſtiſſimus, omniúmque mortalium regandi non cupiditate ſed rabie furiíſque actus, Orodem ſenem & afflictum patrem, ad hæc & triginta fratres ſuos dicti regis filios ſuúm-

que insuper filium occidit, ne quis superesset in Parthia qui regnaret. Sed vetusta hæc nũquid nõ & recentiore memoria inter patrem & filium de regno in Britannia certatum audiuimus, & nudiustertius inter fratres in Hispania decertari vidimus? Quãquam talium odiorum & maximè fraternorũ crebra adeo & noua & vetera sint exempla, vt planè laboriosius sit exquirere qui amici fratres fuerint, quàm qui hostes. Vtrunque postponimus, remedia enim nunc non exempla colligimus. Quid præterea, an nõ chari coniuges, charæ vxores? Sed interrogabis Agamemnonem ac Deiphobum & de vestris Claudiũ Cęsarem ac minorem percunctaberis Africanum. Hi tibi quàm chari fuerint vxoribus suis dicent. Contrà verò Octauium sciscitare & Arsinoen, quid illa de Nerone suo, hæc de suo sentiat Ptolomæo. Illa de adoptiuo, hæc de naturali fratre, vtraque de marito. Illa quidem in se ipsa, hæc in filiis experta testabitur. Eminentia vt vides & clara decerpimus, vulgus & vrbes & communem vitam hominum his plenam quærimoniis prę-terimus. Quibus ira se habentibus, cùm in omni genere illorum qui chariſſimi videantur, odiis sæpe latentibus, sæpe etiam manifestis multa insit amaritudo, sola amicitia odiis vacat, nemo vnquã non dicã occidit aut perdidit

cidit amicũ sed ne læsit quidẽ volens. Quãobrem si amicũ verũ qualem prædicas inueniſti magnas te diuitias inuenisse credito, illud vide, ne vt magna pars hominũ rebus dedita vilibus nobiliũq; contẽptrix & agris aut mercibus quàm amicitiis ac virtutibus colendis intentior, quod optimum nactus es negligas. Si tantã curã impenditis custodiæ auri & argẽti atq; orientaliũ lapillorũ, quæ sunt terræ fęces & pelagi purgamenta, quanta diligẽtia amici cultui impẽdenda est rei pretiosissimæ ac diuinę? Ne qua vnquã re offensus, ne quo vnquã verbo alienatus effugiat, serũque audias illud Ecclesiasticum, sicut qui dimittit auẽ de manu sua, sic reliquisti proximũ tuum & non eum capies, non illum sequeris, quoniam longẽ abest. Effugit enim sicut caprea de laqueo, quoniam vulnerata est anima eius, vltrà eum non poteris colligare. Proinde ingens bonum habes ac suaue, operosum tamen ac difficile, quæsitu inquam operosum & custodia. Magnus thesaurus est amicus: sed magna seruanda cura, magno si pereat lugendus fletu.

De diuitiarum copia. Dialogus LIII.

GAV.

SEd abundo opibus. R A. Iam non miror si & amicitiis abundare visus eras. Non

est nouum neque infolitum locupletum fœmina vulgaribus amicitiis & fimulatis obsequiis frequentari. G A V. Opum magna vis est mihi. R A T. Anceps & oneroſa fœlicitas, & quæ plus inuidiæ ſit habitura quàm gaudij. G A V D. Diuitiæ exundantes ſunt. R A. Non ſtatim ideo exundans quies exúdánſque iucunditas, vix diuitem inuenias qui non ſibi melius fuiſſe in mediocritate, vel honeſta etiam paupertate fateatur. G A V D. Multæ mihi accreuere diuitiæ. R A T. Securitas, gaudium, tranqnillitas decreuere, quæ ſi cum illis creſcerent, non amari tantùm diuitias paterer, ſed hortarer. G A. Opes multas habeo. R A. Habes rem quæſitu difficilem, cuſtodi anxiam, amiſſu flebilem. G A. Magnæ mihi diuitiæ ſunt. R A T. Sparſæ ſi fuerint decreſcent, ſeruatæ non te diuitem, ſed occupatum, non dominum facient, ſed cuſtodem. G A V. Diuitias habeo ingentes. R A. Vide nou potius habeare, hoc eſt ne nō diuitiæ tuæ ſint, ſed tu illarū, neque illæ tibi ſeruiant, ſed tu ipſis. Nam ſi neſcis, plures multi ſunt qui habentur quàm qui habent, multóque crebriores, quos propheticus ſermo notat, viri diuitiarum quàm diuitiæ virorum, ſic vos veſtra cupiditas vilitáſque animi de dominis ſeruos facit. Vſus quidem pecuniæ notus eſt, vt naturę neceſſaria compa-

rentur, pauca simul & exigua longeq; facilia, quicquid excesserit graue est, nec iam diuitiæ, sed vincula, sed compedes, nec iam corporis ornamenta, sed impedimenta animi & solicitudinum atque formidinum acerui. GAV. Diuitiis plenus sum. RAT. Caue ne te rumpant: omnis enim plenitudo quærit exitum. Multis mortem attulere diuitiæ, requiē ferè omnibus abstulere. GAV. Opes habeo immensas. RA. Bonis moribus rem aduersam. Nimiæ opes nō modo singulorum hominum, sed populi Romani corruperunt mores, mirámque illam & eximiam fregere virtutem, qui tamdiu clarus & tamdiu iustus atque integer, quandiu pauper fuit. In egestate victor gētium, & quod est glorioſius, victor sui domitorque vitiorum à diuitiis victus est atque pessundatus nota loquor, quid nunc tibi de diuitiis sit sperandum vides. GAVD. Diuitiis affluo. RA. Quantum mallem virtutibus abundares. GA. In diuitiis requiesco. RA. Consopiti estis in vepribus miseri. Grauis sopor qui non sentit aquileos. Venit ecce quę vox excitet, & exponat luce clarius id quod scriptum est, Dormierunt somnum suum & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.

GAV.

AVrifodinam inueni. RA. Hæc spes opũ multis inopiæ, nõnullis exitij causa fuit, dum neglectis omnibus aliis curis huic vni dediti & laboris plurimum & lucri modicũ res habuit, dum ad hãc auri cupidinẽ, cœlo & sole derelicto in tenebris æuum agere didicerunt, cæco & noxio ante tẽpus vapore consumpti. GAV. Aurifodinam casus obtulit. RA. Vt auersus à contemplatione cælestiũ terrestribus inhies, neque tãtum modo humi acclius, sed sub terra mersus infœlicius viuas & breuius. GAV. Aurifodinam ingredior. RA. Nero Cæsar suprema illa sua nocte terribili & misera, sed sibi debita, vt quoddã spectus ingrediens ignominiosam mortem & lubidriã populi persequentis euaderet, à suis admonitus negauit viuum sub terram se iturum: tu nullo metu impellente, sed auaricia rapiẽte viuus is sub terram, neque te hinc almum cœli lumen retinet, illinc atræ telluris horror excludit. Quid mirum si per omnes terras quærẽdæ diuitiæ homines fatigantur, quando & sub terra quæsitæ & effossæ tartareos exagitant manes? Vtque ait Naso: itum est in viscera terræ: Quasque recondiderat, Stygiisque admouerat vmbris: Effodiuntur opes irritamenta malorum. GAV. Aurifodinam

dinam inueni. RAT. Vetus est verbum: sæpe vnus leporem mouet, alter capit. Inueniſti prædam quam plurimi concupiſcant, vnus rapiat, & tu ille forſitan vnus non ſis. Circum optabilia fit concurſus, & periculum eſt inue niſſe vnum, quod cupiant multi, nullus partiri velit. Hæc eſt cauſa cur cùm Italia, vt ait Plinius, metallorũ omnium fertilitate nullis cedat terris, interdictum id vetere conſulto patrum atque occultatum eſt vt Italiæ parceretur. GAV. Auriferam terram fodio. RA. Labor certus, euentus ambiguus. Quid ſi multum fodias, nihil inuenias? Quid ſi multum inuenias, ſed non tibi? Quid ſi tibi inueniſſe peius ſit, & nihil inueniſſe erat melius? Humano ſæpe gaudio mœror eſt proximus. GAVDIVM. In aurifodinam deſcendi. RATIO. Inter homines quæri ſolet quod inuentum mergat in tartara: tu apud tartarum quæris quod te tollat ad ſuperos? GAV. Aurifodinam reperi. RA. Pronum iter ad inferos inueniſti.

De inuentione theſauri. Dialog. LV.

GAV.

THeſaũrum reperi. RA. Caue dolos & inſidias fortunæ. Hamis eſca prætenditur, viſcus & laquei blandum ali-

quid præ se ferunt. G A. Thesaurum inueni. R A. Multis thesaurus mors fuit: vt nullum corpori periculum sit, discrimen est ingens animæ. Non satiant opes desiderium, immo nec mitigant, sed accedunt, humana cupiditas successibus inardescit, & crescente auro crescit auri sitis & quærendi studium, minuitúrque virtus quæ vna mors animæ est. G A. Thesaurum mihi sors obtulit R A. Pondus infestum contrariúmque modestiæ. Nil sibi non arrogat quem repens fortuna beauerit. G A. Inscius in thesaurum incidi. R A T. Turius forsan in colubrũ incidisses. Cùm enim diuitiæ, auri & argenti virtutum inopiam afferre soleãt, idq; sit omnibus proprium, tum præcipuè repentinis, quòd aliæ si sensim nocent, dum & verò aliquid detrahunt indies & opinionibus falsis robur adiiciunt, hæ subitum pariunt stuporem, improuisóque impetu mentem turbant. GA. Thesaurum inuentum domi abdidi. R A. Quod in hac tua lætitia summum est, inuenisti grauem & inutilem terræ fæcem, pudeat cœlestis naturæ animum his attolli. G A V D. Thesaurus insperatus obtigit repentè. RAT. Hunc mansurum credis & repente desinet: quæcunque ferè citò crescunt citò occidunt. Subitæ opes quasi fœlicitas somniantis.

De

De fœnore, Dialogus. LVII.

GAV.

PEcuniam in tuto fœnore posui. RAT. Est & qui bene inuentis malè vtitur, & qui malè inuentis peius & pessimè: tu pecuniam inueniſti non vt diues fieres, ſed vt malus, non tam malus, vt auguror, futurus, ni pecuniam inueniſſes. Sunt enim qui ſucceſſibus nequiores fiunt, non Dei munus agnoſcentes, neque illi ſaltem ſimiles, de quo ſcriptum eſt: confitebitur tibi cùm benefeceris ei, ſed apertam ſibi cœlitus nequitiæ ſemitam extimantes. Inueniſti ergo pecuniam quia dede cus mercareris, & exanime metallum animę tuæ ſarſinam faceres infœlix. GAVD. Fœnus bene poſui. RAT. Malum non bene poni dixeris ſed deponi. Si quidem malum pondus excuſſeris bene erit, aliopuin ybicunque poſueris, dum ad te pertineat, malum eſſe non deſinet. GAV. Fœnus optimum bene collocaui. RAT. Quomodo bene collecetur malum, videris. Sane quanto opimius malum, tanto & peius. Notum illud Dauidicũ: Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum, Quanto ergo ditior fœnerator, tanto & nequior. tanto maior auaritia, maior impietas. GAVD. Fœnori ſtudeo. RA. An nulla artium erat cui melius ſtuderes? An erant multæ, ſed huic apti? erat ingeniũ? An quid rei eſt vt hũic vni

ex mul

ſtudio animum applicares, quo neſcio an aliud vſquam fœduis inuenire potueris aut vilius, aut tam miſeri prorſus & deiecti animi támque inertis indicium? Tot vndique patent artes, tot viuendi viæ, peſſimam omniũ elegiſti, quod quietior viſa eſt, ſedere ſcilicet & numerare dies acvelociſſimi finem menſis expectare, non intelligens tibi quoq; horas diésque & menſes & annos currere, & vt nexis tuis, ſic & tibi terminum inſtare, ſicut inquam illis vt tibi, ſic tibi vt naturæ debitũ ſoluas turpiter parta deſtituens & incertus. Extorques ergo à pauperibus quo ignotos dites, & futuri ſemper metuens iudicij, & obſcœnæ interim non dominus ſed cuſtos pauidus rapinæ, fame preſſus & infamia. Mirarer in vrbibus politicis huic flagitio locum eſſe, niſi eſſet & reliquis. Itaque cúm paulò ante hoc tempus fœneratores vt leproſi à cõſortio hominum ſegregati agerent, nec tantum ad eos nullùs accederet niſi egenus, ſed etiam vt malè olentes atque contagioſi ab obuiis vitarentur, nunc iam non modò cum populo, ſed cum principibus conuerſantur & matrimonia contrahunt & dignitates adipiſcuntur. Tanta eſt vis auri, immo quidem quod pro monſtro aulios, ipſi, quos Deus omnipotens malè perdat, principes fœnerantur, tam leuis animæ famæque iactura,

tam

tam suauis vndecunque quæsitæ pecuniæ odor est. GAVD. Fœnerari iuuat. RATIO. Turpis delectatio & misera. GAVD. Fœnerari solitus sum. RAT. Si Catoni credimus, hominum occidisti. GAV. Fœnerator sum, artificium aliud non didici. RAT. Hic auaritiæ clypeus, hæc causa prærenditur, quod si discere volenti quoque difficile est, quid discat inuitus? GAVDIVM. Semper fœnerabor. RATIO, Semper igitur miser eris, semper cupidus, semper inops.

De agro fertili & culto. Dis. LVII.

GAV.

FErtilis ager est mihi. RAT. Vim fœcundatoris intellige, donisque cælestibus sic vtere ne displiceas largienti. quod ita demũ rite facies, si & sobrietatem & modestiã fertilitas non excludet, & vbertas in partem egeni veniet atque amici: nil soli dulce, nil sapidum, GAV. Agrum fertilem exquisitissimè colo. RAT. Non homo terræ sed terra homini seruire debuerat, hominum culpis effectum est, ne possessori suo sine labore respondeat: inculta messem horridam, lappas & tribulos paritura: hanc ferro solicitate miisque blanditis mollire, mortalis cogit indigẽtia. Hinc agriculturæ fluxit initiũ sanctissimæ & innocentissimæ quodam vitæ, nunc

ex multis & prisco labori & nouis vitiis obnoxiæ. postquã nihil inuidiæ atque auaritiæ inaccessum, resticas etiam casus vrbana piacula peruasere. Certe vltimos hominum rusticos malos fuisse conuenit: vnde illud poëticum: extrema per illos iustitia excedens terriis vestigia fecit. Sed verendun ne qui mali fuerant nouissimi, primi sint, vtsi vnquã fortè esset ad virtutem reditus & ad priscos mores, in hoc quoque sint vltimi. Nũc ad ipsam agriculturæ artem redeo, quæ magnis olim tractata viris atque ingeniis in precio fuit: in qua vt multis in rebus altum locũ Cato Cẽsorius tenet, de quo cúm verissime scriptum sit: optimus Senator, optimus Orator, optimus Imperator, tandem laudis ad cumulum illud est additum, sine ęmulo, siue sine exemplo sui tẽporis agricola, Quem puderet igitur cum Catone terram colere? Quis omnino sibi turpe aliquid duceret, quod pulchrum ille sibi duxisset, qui præter corporis atque animi virtutes, rerumque gestarum gloriam etiam de Hispania triunphasset? Quis solicitare atque hortari bones erubesceret, quos in sulcum vrgeret illa vox, quæ tot magnos exercitus in prælium accendisset, tot ancipites causas disertissime perorasset? Quis rastrum atque aratrum fastidiret, quod illa triumphalis ac philosophica manus attingeret

ret, quæ insignes de tot hostibus victorias peperisset, tot de rebus optimis præclaros libros scripsisset, siue ad philosophiam, siue ad historiã, siue ad vsum vitæ spectantibus, quales sunt quos de hoc ipso quod nunc loquimur scripsit? Primus equidem apud vos colendi arui præcepta collegit in formam artis, ac redegit in literas: secutique illum multi alij, quorum quidam humile illud ac depressum artificium nobilissimis atque altissimis versibus extuleruut, quos nunc memorans nec humanæ immemor necessitatis agriculturam certè non improbo. Nunquam tamen aut scriptorum claritas, aut inopiæ metus coget, vt liberalibus & honestis artibus præferendam censeam nec æquandam quidem, quamuis enim eosdem duces simul illustres & agricolas primũ illud imperij tempus habuerit, mutata iam spacio res est. Neque vt fragiliorn ũc natura est, ad res tam varias ingenia vestra sufficiunt. Hac ætate igitur excellentibus viris agriculturæ operam dare, non pro arte vel negocio, sed pro ocio & curarũ alternatione permiserim, vtq; interdum teneros ramos pubescẽtibus gemmis inserere, luxuriantia folia curua falce compescere, lasciuos palmites prolis in spem scrobibus cauis infodere, sitientibus pratis querulos riuos prono calle diuertere: illos sinam sic

fodere pertinaciter atque arare, totóque animo incumbere terris nisi necessitas cogat, indecorum atque indecens docto fortique viro arbitror, cui nobilioris exercitij deesse materia vix possit. Natura parés optima, dum multas mortalibus artes daret, ipsa etiam distinxit ingenia, vt cui quisque erit aptissimus, illi insistat. Videbis aliquem qui mediocri ingenio tam solerter aut arua sulcet aut maria, vt hac in re cuiusuis acumen philosophi nulla sibi conferri possit industria. stultum & inglorium fuerit cum alio, non in tua, sed illius arte contendere, vbi toto maior vertice minor appareas, & victor in maximis, multis ac paruis in rebus facile vinci queas. G. Ager hac mihi æstate prafertilis fuit. R. Proximam operire, præsens sæpe fertilitas venturæ sterilitatis anxia est. Rara quidem sine intermissione prosperitas. G. Diligenter agrum colui. R. Bene, si nil melius quod faceres fuit. G. Colui vineam exquisitè. R. Lætam cum illa forte vindemiam pactus, an & cum pruina aut etiam cum grandine pepegisti? G. Solito largius aruum seui. R. Plures pasces grues rure, plures domi mures, volucrum hospes ac verminm, lolij excussor, areæ compactor, horrei architectus, meténtium seruus ac terentium. G. Seui agrum largiter. R. Esto in spe

spe bona, metes quod seuisti triticum atque solicitudinem, nisi illud est verius quod triticum plurimorum, sed anxietas tua est, & vt propriè dixerim, ager ipse est animus, cultus intentio, semen cura, messis labor hanc vberrimam percipies. G. Rus optimè colui. R. Dicam quod mireris. Illi ipsi antiqui agricolæ, viri fortes, quibus gloriæ fuit agricultura, colendum bene censuerunt, sed non optimè: incredibile primo forsan auditu, at experientiæ comprobatione verissimum, vix enim fertilitas sumptum æquat, estque apud ipsos veteres, hominis atq; agri comparatio non inepta: vt vterque si sumptuosus fuerit, quāuis & quæstuosus, reliqui nihil aut modicum sit, neutrum magni igitur existimandū. G. Summo studio terram colo. R. Tete mallem coleres, sed terrestre animal terram amas, nec multum cùm tu illā quam nunc percolis, impinguabis. Cole agrorum atq; arborum quātum vis, neque multos terræ pedes ad vltimū occupabis, neque vt ait Flaccus: harum quas colis arborum te præter inuisas cupressos vlla breuem dominum sequetur.

De viridariis. Dialogus LVIII.

GAV.

AMœna mihi sunt viridaria. R. Habent hæc interdum fateor honestæ

aliquid voluptatis: nonnũquam etiam inhõneſtæ. Æquè igitur ſtudioſos ac voluptuoſos videas vmbroſis ſeceſſibus delectari: nam & ingenium locus excitat & ad pœnitentiam quoſdam, alios ad incõtinentiã & laſciuiam exhortatur: Nec de nihilo eſt quòd ſummus orator dum infeſto reo adulteriũ obiiceret, amœna in quibus id commiſſum eſſet loca deſcripſit: quaſi ad flagitium ſtimulos: non locis ergo ſed animo gaudendum eſt, ſi talis obtigit qui bene locis omnibus vti norit. G. Secretis viretis affluo. RA. Secretum Tiberij viretum, & ſeceſſum Capreæ quis ignorat? Pudet pigetq; exequi quæ itidem omnibus nota ſunt. Ille ſenex hircinus loca ipſa ſepoſita, quibus probris infecerit? Quanto autem glorioſius arido in rure exul Scipio Africanus vixerat, quam ſuis in voluptatibus princeps ille Romanus? Repeto igitur, non in locis, neque vllis præter animum in rebus habitat omnis veſtra fœlicitas. Vnde & qui ſolitariam vitam receſſúſque abditos laudarunt, ſic intelligi voluerunt, ſi his animus vti ſciret & non aliter. Proinde quem tu de viretis tuis fructum colliges expectandum erit, at tum demum quid pronunciem videto: nam ſi locis tantùm gloriaris, quæ tua nudiuſtertius non erant & tua forſitan cras non erunt, ac ſi rite conſideres, tua etiam nunc non ſunt, alieno-

alieno proculdubio gloriaris. Quis hic gloriæ tuæ locus? Quid ad te si gilidæ per æstatem alpes, si olympus nubibus altior, si ramosus ac frondifer Apenninus? Quid si lucidus Ticinus, si amœnus Athesis, si sonorus Sorga? Hæ si laudes sunt, certè non sunt hominum, sed locorum, tuum fit, expedit quo lauderis. GAV. Decoris spatiot viretis. RAT. Refert quænam curæ interim tuo in pectore spatiẽtur. Nam quid iuuat arcula in eburnea vnguenta olida cõdidisse? Quid pulchris in locis turpem animum? Quot in rupibus horridis sanctissimi floruerunt viri? Quot in pratis virẽtibus turpes adulteri marcuerunt? Adde quòd non animis solùm, sed corporibus vitæq; hominum interdum loca huiusmodi nocuisse compertum est, non tantùm hausțu aëris immodico, sed ferro etiam occultóque impetu. Quis non legit apud Curtium, amœnissimos nemorum recessus & vireta illa Medorum manu consita, regum ac satraparum curam & præcipuum, vt perhibent, voluptatem? Atqui in illis iussu ebrij ac vesani regis adolescentis, interfectus est Parmenio clarus senex, & ni fallor, Macedonum primus ducum. Quis non nouit Caietam littoris flexum illum quo nullus sub cœlo pulchrior, nullus amœnior, illic iussu temulenti & crudelis Antonij occisus est Cicero? Et

poterat vtcunque tanto viro locus conuenire, vt postquam scilicet Romæ mori fato vetitum erat, florido in rure moreretur florentissimus oratorũ vírque optimus, sed & modus & auctor mortis prorsus indignus fuit. Spaciabatur illis fortè tunc in locis Cicero vrbanas fugiens procellas, & vel ad philosophiam vitæq; cultum suo more noui aliquid cogitabat, vel rempublicam miseratus de statu patriæ cõceptum dolorem animi, oculorum oblectatione leniebat, quando ab illo omnis hoste virtutis immissi carnifices talem virum abstulerunt mundo, qualem, vt auguror, sæcula nulla restituent. Sic est igitur, loca delectabilia sæpe insidiis opportuna sunt, dum licentius ibi laxiúsque degitur, auersisq; magis sensibus à circunspectione periculi. Nam & laqueo densis in syluis feræ, & visco volucres facilius in ramis viridibus capiuntur. G. Lætus in viridariis & curarum vacuus dego. R. Lætitia curarúmque vacuitas cautioni semper aduersum est. Dum sua nempequisque pericula, dum communem humani generis statum omnes acriter cogitãt, vix aut lætus valde aut curarum vacuus quisquã viuet, neq; locorum species, neq; opum spes obliuionem attulerit impendentium malorum. G. Libenter in viridariis meis versor. R. Non Hercle libentius quàm apri & vrsi Non referi.

refert autem vbi sis, sed quid ibi agas. Nunquam te locus nobilitauerit, sed tu locum, neque id aliter quàm præclarum ibi & insigne aliquid moliendo.

De gregibus & armentis. Dialogus LIX.

GAV.

GAudeo gregibus & armentis. R. Brutinum gaudium. c. Armentis ac gregibus abundo. R. Beluina prosperitas quam beluæ peperere. G. Amo greges & armenta. R. In omni amore amantis & amati similitudo suspecta est. G. Armenta gregesque amo. R. Amatis omnia, nisi vos inuicem ac virtutem, quæ imprimis erant amanda negligitis, & quæ negligenda diligitis. G. Amo armenta gregésque. R. O miseri rerum vilium amatores, oloréſq; nobilium! amatis quæ nec se amari sentiunt, nec amantibus vicem reddunt. Cùm interea nec vos vicem reddatis amantibus, totúmque hoc malem facit auaricia, vt non modò seruum ingenuo, sed pecus homini præferédum existimetis. G. Armentorum gregúmque ingens copia est. R. Si per teipsum illos paueris, quid nisi occupatissimus pastor eris? Officium vile, laudatum licet à multis, ante alios à Catullo Veronensi. Sin per alios non

tu pastor, sed pastorum seruus, pastorúmque dolis expositus. Nunc vicinus obfuerit, nunc præcipitiũ, nunc morbus, nunc abactor, quotidie demum aliquid fingendum, vnde damnum tibi dolórque & illusio: magna verò pars mali fuerit illusor rudis. GAV. Armentis ac gregibus diues sum. RAT. Laudatæ diuitiæ, sed incertæ & casibus multis obnoxiæ, fraudibus, rapinis, pestibus, quæ tam crebræ támque validæ sunt vt sæpe totos greges totáque lacerent armẽta: nota pestis, quam Lucretius, quámque illum sequens Maro descripsit. Et quammultas putas famosas minus scriptorum penuria, sed damnosas æquè? GA. Diues sum gregibus & armentis. RAT. Vagę parentésque diuitiæ, quæ non dicam, arcula vt aurum, vt gemmæ, sed ne domo licet amplissima claudi possent, iam nec à seruis, nec à furibus, nec à feris atrocioribus tutus es, omnibus in tuas diuitias datum ius. GAV. Gregibus & armentis gaudeo. RAT. Gaudes semel, doliturus millies: nullus dies sine rumoribus mœstus ibit, nunc irruerint Sabei tulerintque omnia, nec non pueros gladio percusserint, vt pecuoso illi quondam nunciatum seni est: nunc bos cornu fregerit, nunc crus equus, nunc vagantem lupus agnum, nunc infectum gregem mors inuaserit. Non sat miseri vestris malis & mortalita-

te pro

te propria visi estis, nisi mortes quoque brutorum animalium lugeritis.

De elephantibus & camelis. *Dialogus* LX.

GAV.

SVnt mihi elephantes. RA. Cui quæso vsui, pacis ne an belli? His duo illi notissimi hostes Italiæ Pyrrhus & Hannibal quibus Romanas dum turbare acies sperãt, suas turbauere, animãl graue prorsus & enorme, quódque, vt ex historiis nosti, sæpe suis exitio fuit: aspectu mirum & mole & specie & odore & stridore terribile, effectu autem inutile, procuratione difficile. G. Est mihi ingens elephas. R. Fuerunt olim in Italia elephantes, non venatu quæsiti illi quidem, sed ab hostibus capti & in triumpho ducti, quique prima fronte terruerant equos Italos victores in Capitolium secuti, erepti antè Pyrrho: Carthaginensibus verò non erepti tantùm, sed etiam interdicti. Sic enim in conditionibus pacis, quam victi petierant, nominatim cautum, vt & quos haberent domitos traderent & alios non domarent, ita sensim obsoleuit vsus elephantum, nõ solum in Italia vbi longè aduenæ víque aduecti erãt, sed in Africa etiam & Aegypto, quæ illorum sunt viciniores origini. Itaque & in Italia auorum memoria vnicum Frederico Romanorum

principi fuisse,& nunc Aegyptio tyranno nõ nisi unicum esse fama est: vtrùmque verò ad spectaculum potius quam ad vsum: sic in India atque Aethiopia exterarũ tædio gentium liberati, syluas patrias incolunt elephantes. Tu quis es. qui elephante gloriari videris? Alter ne Hannibal; qui vno vectus elephante vnoque fretus oculo Italiam fatigauit? Ego hanc beluam & si humani æmulam intellectibus ab auctoribus proditam & moribus miris insignem habendo tamen inutilem & ineptã, & regiæ potius luxuriæ quàm priuatæ doctrinæ habilem dico, quæ domum impleat, haurium exhauriat. GAV. At camelos habeo. RAT. Vna est penè ratio vtrorúmque, nisi quòd elephas turribus, camelus sarcinis ferẽdis idoneus, eóq; vtilior aptiorque, si consilium petis, vtere beluis, quas his vbi vitam agis mundi partibus genuit natura parens prudentissima, quæ & beluas & alia suis quæque climatibus aptiora distribuit. GAV, Camelum habeo. RAT. Tria millia habuit & amisit Iob, & morbi & raptores & infecta pascua & ruinæ & mille casus vestra vndique armenta circumsident: campi & colles & mœnia perduntur assiduè, quid his facias quæ non stant? Bona vestra ferè omnia in perpetuo motu sunt, & quam insita virtute animi deberetis famam

quæ

quærere, peregrinorum animantium nouitate sectamini.

De simiis & ludicris animalibus. Dialog. LXI.

GAV.

SImia delectabilis est mihi, R. Fœdum animal aspectu, triste animal effectu, de quo quid aliud quàm tædium speres? Quicquid domi reperit aut corrumpet aut sparget: si his atque huiusmodi delectaris, vtique delectabilis simia tua est. Monstrosam beluam vocat Cicero. nec minus aliquid mirum dicit quàm vrnam sorrium euertisse. idque prodigio Græcorum in historiis scriptum esse iure optimo doctissimus vir irridet, cùm vere mirum potius videri debeat, si non omnia vertat ac dissipet GAVD. Ludicris animantibus abundo, R. Turpe simul & ludicrum esse aliquid non potest. Quis enim in turpitudine ludus est? Quinimo ab omni quod oculos aurésque & nares & animum afficiat fugiendum est, corrupti gustus est amara dilige re. Sed hic vester est mos turpibus delectari, neque verò turpia & inepta tantũ animalia, sed quo nihil est fœdius: obscœnos etiam homines linguàque & moribus odiosos in delitiis habetis: & ad summam, quanto quicque deformius, tanto vobis acceptius chariúsque, hæc in rebus omnibus vniformis

est regula: hic amor, hæc indoles, hoc studiũ, hæc vestri iudicij laus est.

De pauonibus, pullis gallinis, apibus & columbis, Dialogus. LXII.

GAV.

PAuonibus affluo. RA. Ex illorum caudis Argi oculos reperisse consilium fuerit, ne pedibus noceat notissima tegularum pestis. GAV. Pauones multos habeo. RAT. Auê visu pulchram non inficior atque amœnam, sed hæc voluptas oculorum multo aurium tædio pensanda est, quibus contra illum tartareæ vocis horrorem vel fugæ vel Vlyxeæ picis auxilio opus sit, vel ileam omni peius tædio vicinorum odium ac lamenta. Vos verò dum imperiosè, & nihil intentatum relinquenti gulæ parcatis, nec aliena nec vestra incommoda cogitatis, obliti hanc viris olim fortissimis solicitudinem non fuisse, quando intacti pisces & feræ & volucres tutæ erant, & præter pênas nil in pauone placeat, vt Naso ait. Neq; nunc sanè quid in hac aue tantopere placeat inuenio præter nobilitatẽ carnium, quæ non putrescere dicuntur, longum etiam in tempus si seruentur, quod & tibi licitum experiri, & expertum se asserit Augustin. Ita vestram famen nisi adsit ambitio, nec cibus satiat nec voluptas. Pauonẽ certè cibi

gratia

gratia Romæ primus occidisse fertur Hortensius orator, vir eloquio clarus, moribus delicatus & mollis vt fœmina: sed qui morũ plurimos, eloquij autem raros habet imitatores. GAV. Pullos nutrio. RA. Impedimentum domui, escam vulpibus, areæ suffossores, quorum vngulis & pulueream solũ semper & nunquam superficies æqua sit. GAVD. Gallinarum magnus est numerus. RAT. Vt cessent tædia penè par fructus & impensa erit, magno precio longiq; clangoribus exiguum ouum constat. GAV. Sed abundo apibus. RA. Non mortalis modò, sed volatilis & fugitiua fœlicitas tua est. GA. Aluearia multa sunt mihi. RAT. Non minus in quolibet quàm vel in magna vrbe negotij vel in castris strepitus est. Nunc examina fugiẽt, nunc pugnabunt reges, nunc tinnitu æris, nunc iactu pulueris res egebit, vt salua sit. Sæpe omnia expertus nil profeceris, qui cùm ditior esse credideris, nudus sis, proinde si seruandi studium cũ melle contuleris, mel amarũ voces. GAV. Sed colũbis affluo. RA. Atqui apum in thalamis filetur per noctẽ, vt Virgilius ait: in columbario autem nunquam, vix est animal inquietius columbo. GAV. Plena mihi sunt columbaria. RA. Sunt qui litigent & qui gemant, qui diebus domum fœdẽt, noctibus somnum frangant: en magni gaudij materia.

GAV.

PIscinas mihi extruxisse gaudeo. RAT. Non puto fœlicius extruxeris quàm Salomon. Cum te ergo conuerteris ad vniuersa opera quæ fecerint manus tuæ & ad labores in quibus frustra sudaueris, videbis in omnibus vanitatem & afflictionem animi, vt vnde gauisus fueris fortasse doleas, iacturam existimans & temporis & impensæ. GAV. Feci mihi piscinas. RAT. Nō satis est gulæ omnes terras lustrare, aquæ etiam tentantur, & in regno suo piscibus carcer erigitur. GAV. Piscinas impleui. R. Libertatem piscibus abstuliſti ac naturæ domū quoſque illa sanos fecerat, ægrotare docuisti. G. Coegi aquas in piscinam. R. Vim aquis intulisse in Iulio Cæsare tanto illo quidem viro notatum & superbiæ datum vides: quid in te igitur speres? G. Pisces in viuario concluſi. R. Pennatas volucres vinculis & imperio coërcetis, quid mirum ſi pigris quoq; piscibus imperatis? Omnia prorsus in vestra potestate & vestris subiecta sunt pedibus, laborioſi & cupidi mortales, præter vnum animum quem regere & frenare vel non potestis, vel quod est verius, non curatis. Itaque vagus & indomitus ille vos agitat, & in omne vanitatum genus ac scelerum impellit, qui ſi vobis, immo ſi

mo si rationi subditus atque obediens esset, ad meliorem finem rectiori calle vos duceret, præstarétque vt multa quæ cupitis spernereris. G. Pisces inclusos in piscinis habeo. R. Cùm omnia subdita sint vobis, vide quam decorum sit esse vos subditos voluptati, rei omnium vilissimæ, rerum nobilissimos omnium, quæ sub cœlo sunt. Sed sic est, omnibus imperare vultis, vt libidini seruiatis. Neq; vero nouus hic error nec plebeius, sed antiquus & illustrium. Piscinas ac viuaria ostrearum primus instituit Sergius Orata Baiano in littore. Sub idem tempus reliquorum pisciū viuaria incepit Licinius Muræna, vterq; cognomen seu illud agnomē à pisce sortitus. En præclarę agnominum causæ, quòd ille scilicet oratam appetiit, hic murenam. En qui Africani & Macedonici titulos mereantur, & forsitan nō curatum minus hi suis in piscibus capiendis & condiendis in q; suis viuariis extruēdis susceperāt, quā Scipio & Paulus in liberanda atq; ornanda patria suisq; victoriis ac triūphis. Ita penitus verum sit, quod quidam dicunt, quātitate curas hominum pene pares, qualitate verò longè impares. Atque vt mala semper exēpla imitatoru n turbis affluunt, secuti sunt Licinium hūc nobiles viri Philippus, Hortensius ac Lucullus vir alioquin memorabilis, qui

viuario ſimplici non contentus illic prope Neapolim montem ſcindi fecit: non minori ſumptu quàm quo ſibi villam erexerat, requiē captis piſcibus meditatus, fluctu æquoreo ſciſſæ rupis clauſtris, inſtar trāquilli portus immiſſo. Quamobrē magnus Pompeius, vt qui non viuaria, ſed imperia cogitaret, haud illepidè hunc Lucullum Xerxent togatum, hoc eſt montium effoſſorem nuncupabat. Quid de aliis? Murænarum viuaria primus fecit curus quidam, neſcio quis: nam cum omnibus murænis ſuis adhuc malè noſcitur, quarum illi copia tanta fuit, vt earum ſex millibus triumphalem cœnam Iulij Cæſaris adornaret. Vt hic quoq; ſuos imitatores habuit, nominatim Hortenſium oratorem, de quo ſupra diximus, virum qui nunquam molli defuit exemplo: ita veſtræ literæ ſæpe nihil detrahunt inſaniæ: nonnunquam verò, quod mireris, adiiciunt, dum licere ſibi omnia exiſtimant qui literas didicerunt, & multa ſibi arrogant, quæ ſine literis nō auderent. Et hic ergo viuarium habuiſſe dicitur Baiani tractus in littore, ibiq́ue inter cæteros pāſces ſic murænam vnam dilexiſſe, vt extinctā luxerit. En amor egregius, en docto graniq́; viro dignus fletus, qui nec ſui temporis bella domeſtica, neque proſcriptiones ac ciuium mortes fleuiſſe legitur, nec Cannenſem

si suum in tempus incidisset fleturus fuerit ruinam, murænæ obitum fleuit? Tanta hæc leuitas facit, vt iuniori venia debeatur. Antoniæ ætas ac sexus excusabiliorem reddit ineptiam, quæ murænam suam, tamen non defunctam genuisse, sed viuentem aureis inauribus coluisse traditur, sic vt Baulos, id erat villæ nomen, ipsis Baianis in finibus multos spectaculi nouitate contraheret. Fuerunt & viuaria cochlearum, & aliæ piscium vanitates, atque imprimis lupus Tyberinus inter duos præcipuè pontes captus. Sed satis multa de alienis erroribus: tu quo plures his implicitos vides: eo diligentius caue, ne similibus impliceris, neq; tibi nūc vsum piscium, sed nimis magnā curam rerum ignobilium interdico.

De auiariis auibusque loquacibus & canoris.

Dialogus. LXIIII.

GAV.

AVes varias in auiario concluſi. RA. Iam piſcium minus mirer ergaſtula, Sunt & volucrū quibus latior ac liberior patria cœlum eratinuenit gula venationem, inuenit piſcationem, inuenit aucupium, nec cepiſſe ſatis eſt, quas liberas natura creauerat, niſi etiam aſſeruentur. At quanto erat honeſtius gulam cogere parabilibus atque facilibus

contentari, & syluas feris, maria piscibus, aerémque volucribus linquere, quàm in his tantum studij ponere, quantum si captandis in virtutibus ponere etur illas pridem (nã minimè sunt fugaces) optimo studio quæsitas intra animi habitũ clausissetis, vnde nec effugere possent nec aufferri. GAVD. Auibus auiarium impleui. RAT. Rem nequaquam necessariam, & quæsitu nec minus custodia difficilem, peruetustam tamen, cuius ante mille quadringentos annos Romæ auctor fuit Lælius quidam cognomento Strabo, vir equester, non ille quidem Lelius sapiens habitus, qui si auiaria reperisset, nomen sapientiæ perdidisset. Quædam sunt inuentu, vt videntur vtilia ac iucunda, quæ tamen ingenia alta dedeceant, qui piscinas, qui auiaria inuenerũt, quid aliud quàm gulæ studium habuerunt, quod virtutis cultoribus alienum est? GAV. Incluſi pingues turdos & turtures. RAT. Sed non tardos tortores, tot illecebris irritata gula: supplicia exigit stomachi laborantis. An non Satyricum illud audistis? Cœna tamẽ præsens dum tu deponis amictus, Turgidus & crudum pauonem in balnea portas. De pauone loquitur. Formosa etenim & formosa est auis: sed non sola quæ præcipitem gulam plectat. Gulæ quidem obsequio, gu-

surus: ni coerceas: Pœna autem longa, cruditas indigestibilis morbi: sæpe etiam & mors. I nunc turdis pinguibus ac turturibus gloriare. G A. Habeo loquaces ceruos ac picas & psitacos. R A T. Lætatus his Augustus Cæsar eos magis emit' preciis, qui victorem ac triumphatorem Cæsarem salutarent. Cúmq; subinde alij atq; alij ingererentur: satis se salutatorum talium domi habere respõdit, põnes illi metã vanitati: nisi coruus ipse nouissimus ioco illo mirabili pluris se quàm cæteros redemi coegisset. Et hæc quidẽ in Saturnalibus legũtur. Quid in naturali vicini nostri Veronẽsis historia: Coruus ille tã docilis è sutrina vbi impensè alebatur, in publicum euolare solitus, & Tiberium Cæsarem, Drusúmq; & Germanicum nominatim, totũ denq; Romanum populum salutare, tanta plebis gratia, tantòq; omniũ fauore: vt cum eũ vicinus, vel inuidia vel ita percitus occidisset, ingenti omnium mœrore occisor ipse ex ea vicinia pulsus primùm, deinde etiã à populo interfectus sit. Coruus autem operosis exequiis & solenni funere elatus ac traditus sepulturæ. O ineffabilis populorum semper insania: in illa vrbe fletum & sepultum coruum, & eius interfectorem Romanum ciuem morte multarum, in qua nec Africanus maior sepulchrũ habuit, nec minor vltorem,

quia si diis placet coruus hic populum salutabat vt diximus, illi autem non salutabant sed salutem populo gloriámq; contulerant: adeò gratior vox coruorum quàm virorum virtus illustrium. Neget nunc aliquis tutum sese populi consensisse iudicio: quãquam veris æstimatoribus non sit mirus publicus hic virorum fortiũ contemptus: cùm ab his coruorum volucrúmque loquaciũ miratoribus & diuinæ voces & cœlestia spernantur oracula. GAV. Formosus est mihi psitacus. RAT. Solus nempe omniũ torque aureo insignis, nisi Phœnix & ipse etiam auium torquatus, & præterea suæ vnicus speciei. Verùm psitacus salutator magnus, & præsertim principum, planè quasi adulatorem illum fecerit natura. Vnde Distichon illud innotuit, Psitacus à vobis aliorum nomina discam, Hoc dici per me dicere, Cæsar aue. G. Est mihi pica diserti ssima. R. Cùm perrari sint homines diserti, tibi diserti ssima pica est? Loquax fateor & salutatrix est sedula. Vnde & illud, Pica loquax certa dominum te voce saluto: Si me non videas esse negabis auem. Certè de huius auis intentione discendiq; studio mira nescio an vera narrantur. Illud imprimis vix credibile, propositum ei verbum si oblita sit, angi illam grauiter & affligi, molestiámque animi tacita meditatione testari, si ipsum ei verbum

verbum ad nemo iam reducatur, miris modis hilarescere. At si prorsus seu verbi difficultate, seu memoriæ imbecillitate vincatur, præ dolore etiam interdum mori, vt iam minus mira Homeri mors poetæ sit habenda, si tamen illa etiam vera est. Neq; verò picis omnibus hæc docilitas datur, sed his tantùm, & quæ glande cibum noménq; percipiunt, & apud vos vulgò glandariæ vocitantur. Picarum species & forma insignis & ingenio. G A V. Dulcisonam canorámq; luscíniam nactus sum. R A T. Et hanc quoque & sturnũ Græci Latiníq; sermonis dociles inueniri, & turdum insuper suæ ætate sermones humanos imitantem Romæ fuisse auctor est Plinius secundus, quod de sturno nuper publicè notum fuit, quẽ seriatim plurima verba proferentem humanis accentibus, sæpe in ipsius Plinij patria & audire tibi contigit & mirari. Nam de psitaco tam trita res est, vt mirabilis iam esse desierit. Quotiens hũc audisti cibos vnum atq; alterum clara voce poscentem? Quotiẽs nutritorem suum proprio nomine vocantem, atque vt persuaderet multa illi gestuũ ac verborũ dulcedine blandientem? Quotiens sic ridentem, vt astantes in risum cogeret, nec omnino alitis sed veri risus hominis crederetur? Quæ quãuis ita sint, tamẽ hi omnes, luscíniæ præsertim multo me-

lius,mihi credite,suis in ramis caneret, quàm vestris in caueis,nisi quia vestra cupiditas ni hil æstimat,nisi quod sibi propriũ fecit. Cùm natura fecerit cuncta cõmunia, sic vltra suos fines atq; vltra suum nomen tendit auaritia.

GAV. Aues innumeras congregaui. R A. Vt multas siue vt omnes habeas, phœnix puto deerit,siue vnus, siue est nullus, siue illud in fidem recepimus, quod quidẽ tradidere anno vrbis octingẽtesimo auẽ hanc ex Arabia in Aegyptũ euolasse, captamq; ibi & Romã delatã atq; in comitio,spectaculo populi expositam,supremam tandem vt credibile est mortẽ obiisse, quod vltimum falsum esse nõ dubitant,qui de primis magni dubitant auctores. Ita cùm omnes aues habueris, mirabilẽ pulcherrimámque omniũ non habebis. Dolẽs & indignans iocor. Vt quid enim sem per pueri inanibus gaudiis exultatis? Vtq; ait Salomõ,vsq; quo paruuli diligitis infantiam? Quin aliquando conuertimini ad correctionem meam, vt idem ait. Si quidem ipsa eadẽ sunt quæ loquor: finite: ô cæci aues in syluis agere, nidificare & pasci & canere & errare, vos inertis plumas animi ad cœlum pandite, atque humo vos attollite, enitemini non vo lucres captare, sed volucres fieri. Túque his omissis,de quibus loqui pudet, si quid habes quo lætari virum deceat profer.

De

De coniugij claritate. Dialogus LXV.

GAV.

VXorem duxi nobilem, R A. Mallem tibi non tantũ picas ac psitacos, sed bubones strigésque domi esse. Illi caneret, ista iurgabitur. Illa aliquid nunciarent, hęc peraget. Illos excludere liceret, hanc non licet. G A. Claro coniugio ornatus sum. R A. Speciosa vinctus es catena, vnde te sola mors liberet. G A. Claro coniugio fœlix sum. R A. Casto fœlicio, fœlicissimus cœlibatu. G A. Pulchro coniugio illustratus sum. R A. Anceps vxoris electio, deformis facilè fastiditur, formosa difficilè custoditur, ea lege qua inter formam corporis atque animi castitatem lis pro pè perpetua est. Sed vt quod rarissimum est contingat & formæ pudicitia iuncta sit, vberius tecum agam. Accedant & fœmineæ dotes aliæ, nobilitas, sensus, opulentia, fœcunditas atque facundia, famæ integritas, morum candor, scito tuum limen his immixtam sub intrasse superbiã, vt iure Satyricus videatur malle Venusinam quàm Corneliam Gracchorum matrem Africani filiam paternis triumphis ac gloria insolentem. G A V. Nobile coniugium & honestum obtigit. R A T I O. Quid de fastu fastidióque ais? Parúmne fœminei mores noti? Disce seruire, disce pati, disce charos perdere, vni coniugi

vacandum est amicitiarum scopulus vxor imperiosa & viri affectuũ moderatrix. GAV. Generosa mihi vxor obuenit. RAT. Grauis sarcina, durę compedes liberos humeros atque olim liberos pedes prement. Durum dictu, durius cogitatu, durissimúmque perpessu, non vnius lucis, sed totius vitæ hospes forsitánque hostis vacuam præsidis inuadit domum, Vnde illam, vt dixi, veteris repudij spe sublata, sola scilicet mors excludat. GAVD. Coniugem gratam duxi. RA. Erras, illa te duxit, diu nimium fueras tuus, accessit sponsa domina, carnifex priuignis, æmula socrui, familiæ iugũ, coquinę labor, onus penui, sumptus arculæ, ornamentum aulæ, diurnum spectaculum feneſtræ, lis nocturna cubiculo. GAV. Vxor mihi venit amantissima. RAT. Cùm amores nescis, zelus & suspiciones & querelæ subeunt, immortale duellum domi habes, ipsis ex voluptatibus & iocis inimicitiæ erumpent, nec ad mensam, nec in thalamo tutus eris, nullum tempus litigio vacabit, media nocte pugnabitur. GAV. Exoptatas nuptias contraxi. RAT. Cum coniuge nuptias, cum pace diuortium. GAVD. Vxor contigit cui vnicè placeo. RAT. Melius forsitan displiceres, non te amando premeret atque attereret, & cogitare & res tuas agere & somnum carpere sineret, nunc vxori placens,

cens, nil quod tibi placeat præter illam spe-
res, totum sibi te vēdicat, nec sufficies totus.
Si quò fortè ire velis, fugere te fugæq; cau-
sas fingere, si quid agas oblitum sui, si quid
cogites iratum sibi, si cibo abstineas sordere
res suas tibi, si somno cesseris externa te Ve-
nere fessum dicet. Deniq; vt vxori placidus,
tibi atque aliis inutilis sis oportet. GA. Vxo-
rem habeo quæ me ardenter amat. RAT.
Melius amares castè, piè & sobriè ac verecū-
dè, ardens enim amor quid nisi incendium
est animæ, qua ardente quisnam ibi mode-
stiæ, quis reuerentiæ coniugali, quis trāquil-
litati locus aut quieti? Ardēter te amat vxor,
nisi vicissim se amari senserit, tepescet, amo-
rémque odio mutabit: sin æquandus tibi est
amor, & tu ardeas necesse est, vnique deditus,
sis amanti zelotypæ coniugis vir insomnis
nunc bland tiis, nunc querelis fictisque cri-
minibus excitandus exercendúsque per no-
ctem, seu licentius oculum deflexeris, seu ri-
denti lentius arriseris, seu vicinam salutaue-
ris, seu formam alterius laudaueris, seu do-
mum serius redieris, postremò aliquid fece-
ris aut dixeris quo suspectus læsíque reus sis
amoris, quæ si vita dici debet, quænam mors
dicenda sit nescio. Et hęc quidem de ardēti
tuo amore sententia nostra est. GAVD. Est
mihi perpetua thori consors. RA. Et somni

perpetuum exilium. Martialis lecti rarus ac tenuis sopor est, hinc voluptas, hinc iurgia, quies nusquam. GA. Habeo vxorem fidelissimam. RA. Fuisse fideles aliquas non nego vsque etiam ad mortem. Et profectò homini qui hoc vitæ genus elegerit, magnæ diuitiæ coniunx bona & fidelis, maior tamen est acies aduersa, nempe etiam illustrium multi dolo coniugum periere. Sileo Danaitruces & cruentas nuptias, & infamem noctem miseramque tot simul iuuenum stragem. Non hoc illi quorum supra meminimus grauis Agamemnon, non Phrix Deiphobus neget, non ex vestris Africanus maior, non postremò recentior Alboinus rex, cuius ab impudica & sæua fusus coniuge nitidi Atheſis ripam sanguis infecit. GA. Vxorem nobilem, castam, mansuetam, humilem & obsequiosam, piam fidam reperi. RA. Mirus auceps cornicem candidam inueniſti. Vix est tamen qui inuenisse se fuscam putat.

De vxore formosa. Dialog. LXVI.

GAV

FOrmosa mihi vxor obuenit. RA. Difficilem prouinciam nactus es, vigila. dixi iam durum custodire quod à multis appetitur. GA. Forma est vxoris excellens. RA. Solet forma corporis vt multa alia, paritate gau-

gaudere, imparitatem ac dissimilitudinem aspernari. Si par igitur tibi forma est exerceberis, alioquin contemneris, vtrunque laboriosum. GAV. Forma coniugis magna est. RA. Et magna superbia, vix est aliquid quod æquè animum tumefaciat & extollat. GAV. Forma vxoris est maxima. RA. Vide ne castitas parua sit. Scitum est illud Satyricũ, Rara adeò est concordia formæ atque pudicitiæ. vt hæc constet, morum insolentiam quis ferat & quotidiana fastidia? GAV. Formosissima est vxor. RAT. Habes domi idolum sumptuosum, operosum, videbis indies peregrinos nouósque habitus, luda hinc corporis habitudinem quam omnia deceant. hinc ingenium inuentricis ad cuncta versatile, tum iacturam patrimonij lucrum voca. GAVD. Habeo vxorem formosissimam RAT. Habes idolum litigiosum, insolens, quod affusus colas, quod extra te raptus stupeas, quod adores, vnde totus pendeas. Submitte collum iugo & contentus forma coniugis, curásq; alias & propriam libertatẽ procul abiice. Dicebam modò, caue ne quando aliam præter illam laudes, ne quando oculos ab illius fronte diuerteris, ne solito parcius blandiaris, solito minus insanias, quicquid respueris capitale erit, omnis sanitas defectio. Viue denique ad vxoris edictũ, & nutum

dominæ suspensus obserua mancipium non maritus: hæc facito, si tanti existimas aliquã diu formosam thori sociam amplecti, leniq; ad tempus cute gaudere & candido natos ex vtero tanquam poma nobiliora pulchro de vase suscipere. GAV. Vxorem habeo formosam. RAT. Venenum dulce, compedes aureas, splendidam seruitutem. GAVD. Forma delector vxoris. RAT. Vana breuisque delectatio. Nil forma fugacius & præsertim fœminea qui vxorem propter formam diligit, citò illam oderit.

De vxore fœcunda & facunda. Dial. LXVII.

GAV.

FOecunda mihi vxor est. RAT. Mutas tibi curas, multos pariet labores: vxor sterilis vnica tãtùm, at fœcunda quidem sarcina domus est multiplex. Notum est illud Comicum vxorem duxi, quã non ibi miseriam vidi? nati filij, alia cura. GAV. Non fœcunda tantùm vxor, sed facunda est. RAT. Hinc filij & nutrices aderunt, hinc sales & verba non deerunt. Habes cum qua disputes ac declames, & Satyricum non audisti vbi ait: Non habeat matrona tibi quæ iuncta recumbit Dicendi genus, nec curtum sermone rotato Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes. Coniugé quærebas, magistram inue-

inueniſti, iámque aliquid impolitum, commune aliquid loqui ſine coniugis cenſura & irriſione non poteris, fruſtráque eiuſdem Satyricum illud optaueris: ſolœciſmum liceat feciſſe marito. Inter mundi tædia, nullũ importunius procaci fœmina & tacere neſcia.

De optima dote. Dialogus. LXVIII.

GAV.

DOte auctus ſum opima. RATIO. Et opima tyrannide malum malo additũ. Superbiæ coniugalis duo ſtimuli: dos & forma. GAVD. Multum dotata vxor eſt mihi. RATIO. Multum dotata vxore nihil eſt importunius, nihil intractabilius, nil ſibi non licitum arbitratur, quæ ſuas opes mariti comparat egeſtati, quæ virum paſcit, dominam ſe putat eſſe non ſociam. GAVD. Magna dos meum ſubiit limen. RA. Vnde dos ingreditur, inde libertas egreditur: quod bene prouiderát Lycurgus, cuius lege cautum fuit, vt indotatæ nuberent: & adiecta ratio vt vxores eligerẽtur, non pecuniæ, ſeueriúſque matrimonia ſua viri coërcerent, cùm nullis frænis dotis tenerentur. Vtrũque ſapienter: nam & verè multis in domibus non viro vxor, ſed pecunia nubit auaritiæ, & eſt vtique magna dos licentia coniugis frænum viri. GAVD. Ingens cum vxore dos obuenit. RA. Muta

ordinem, immo enim cum ingẽti dote vxor subiit, quam libentius excluſiſſes ſi ſola poſſet excludi. Planè coniugium obſcœnũ, vbi non ſpe prolis ad cubiculum viri virgo, ſed ad arculam auaritiæ impulſu dos concupita deducitur. GAVD. Magnam mihi dotem vxor attulit. RA. Dic verius, magnum precium libertatis tuæ, quæ ſi tibi chara eſſet, vt decuit, nullo eam precio vendidiſſes. GAV. Ditiſſima mihi vxor obtigit. RA. De moribus nihil narras: nempe nihil vt reor de moribus cogitaſti, deque optimis fœminæ dotibus, fide verecundia, caſtitate, modeſtia. Sunt vobis iſta contemptui, & ſolùm in nuptiis veſtris attenditur dos & forma, hæc eſt auaritia & libido, pronubæ matrimoniis his condignæ. GAVD. Pecunioſiſſima eſt coniunx. RA. Vide an non Themiſtocleum illud conſilium quo diffinit, Malle ſe virum pecunia, quàm pecuniam viro indigentem: rectè etiam ad fœminas trahi poſſit. GAVD. Vxor mihi prædiues eſt. RATIO. Quanto melius erat cum inopi requieſcere, quàm laborare cum ſuperba, melius eſurire, cum paupercula humili, quàm cum inſolenti diuite litigare. GAVDIVM. Coniugis dos immenſa eſt. RA. Conſequens eſt vt elatior animi ſit immenſa, timor autem viri nullus. Non audebis vitia reprehendere dum reſpi-
cies:

cies dotem, non præsumes humiliare illam per quam te memineris superbire, nec fastidia duntaxat ac tædia, sed probra etiam & iniurias tolerabis. An fortè non Aurelij Antonij principis meministi illius qui philosophi cognomen ob imperium non omisit? qui cùm vxoris nosceret adulteria, & amici vt eam vel occideret vel saltem dimitteret hortarentur, respondebat: si vxorem dimittimus reddamus & dotem, dos autem erat imperium. Vides vt ingentis viri animum dos frenabat, tuum forsitan non fræna bit? G. Dos permaxima, infinita inexstimabilis est. RAT. Dos matrimonij oneribus supportandis, non auaritiæ æstibus irritandis inuenta est. Itaque quo magis illam exaggeras, magis infamas, vt quæ vtrinque mole sua noceat, & hinc dantis impudentiam, hinc concupiscentiam accipientis auctura sit. G. Est mihi maxima dos vxoris. RA. Non quanta sit dos, sed qualis sit vxor refert, & in dote ipsa non quantitas certè, sed qualitas existimanda est, vnde scilicet profecta, quibus parta modis, multæ magnæ dotes malis artibus sunt quæsitæ Heliopolitanum & Pœnicum more nosti, quorum nuptis non pietate patria, sed stupris ac dedecore dos constabat.

De gratis amoribus. Dialog. LXIX.

GAV.

GRatis fruor amoribus. R. Gratis insidiis opprimendus. G A. Gratis vror amoribus. R. Bene ais vror. Est enim amor latens ignis gratum vulnus, sapidum venenum, dulcis amaritudo, delectabilis morbus, iucundum supplicium, blanda mors. G A. Amo & viciſſim amor. R. Primum noſſe potes ſecundum in ambiguo eſt, niſi fortè nocturnũ mulierculæ tuæ murmur in teſtimonium trahis. G. Amor haud dubiè. R. Perſuaſit vt video, nec magnum perſuadere volentibus. omnis amans cæcus & credulus. Quod ſi fidem iuramento amatorio vis ineſſe, ſcriptum ab amante chirographum tenera in glacie teſtibus auſtris in medium profer. Sed ô inſane nihil vnquam impudicæ præſertim credas fœminæ: ſexus, ardor, leuitas, conſuetudo mentiendi fallendi ſtudium fructúſque fallaciæ, hæc ſingula multóque maximè hæc omnia quicquid illius ore prodierit, ſuſpectum faciunt. G. Amo quod iure animum delectet & dulciter ardeo. R. Credis ex me audire quod ille magiſter amorum ait, vt ſæliciter ardens gaudeas & vento tuo nauiges voluptatis: id quidẽ non cõſilij eſt: ego verò, quo ſuauius arſeris, eo cautius ex incendio fugiendum conſulo. Tunc ſunt mala periculoſiſſi

losissima cùm delectant: sæpe suauitatem hanc durissimus finis exasperat. G. Amo amórque. R. Vt sit ita, quid nisi duplex nodus, nexus arctior, graue discrimen? melius de te sperarem si amares tantùm, non etiam amareris: & si enim facillitate amoris atque difficultatem æquè nociuam quidam dicat, quod facilitate animus capiatur cum difficultate contendat: ego tamen ita sentio, nihil ad amandum efficacius quam amari, contráque nihil esse quod magis ab amando deterreat quàm scire se non amari, nec amatũ iri credere, quanuis id non facilè creditura sit cæca & cupida mens amantis, qui vnus est ex illo grege de quo scribitur, quod qui amant, ipsi sibi somnia fingunt. G. Amo ego cum gaudio. R. Qui quàm malè sibi est non sentit, obtorpuit: qui malo suo gaudet, insanit. G. Apud me fateor, delectabile est amare. R. Odiosum mallem ac molestum, quò & fuga mali promptior foret & propinquior spes salutis, nunc delectatio morbũ alit, sanus enim fieri respuit quem delectat ægrotare. G. Vt libet apud me quidem ingenium est amare. R. Vt quisque sapit & loquitur, apud me verò seruile prorsus & languidum, & quod fortissimos etiam viros emolliat eneruétq;: dicam quòd nemo est qui nesciat, nemo erit qui audiens non miretur, sic magnarũ rerum

recordatio, vel ſcientibus admiranda eſt. Néve omnia ſequar, quod nec neceſſarium puto nec poſſibile, duarũ toto orbe clariſſimarũ gentium duos lõgè præſtãtiſſimos duces ad memoriã reuoca. Iulius Cęſar victor in Gallis, Germania, in Britannia, in Hiſpaniis, in Italia, in Theſſalia, in Ægypto: idémq; mox in Armenia, in Ponto, in Africa, & rurſus in Hiſpania ſupremo Marte victurus: in medio tantarum victoriarum ab amore regio, interim apud Alexandriam victus eſt. Hannibal apud Ticinũ, apud Trebiam, apud Traſimenum, apud Cannas victor, ac demũ in patria vincendus ſua, prius apud Salapiam Apuliæ oppidum, quo inexcuſabilior ſit, meretricio amore ſubactus eſt. Quãta tibi videtur mali vis quæ tam duros animos, tã rigida pectora leui frãgat in curſu, tam rapidos pedes, tã fortia brachia fragilibus vinculis liget. Linquo fabuloſa & vetera nimis: in beluas transformatum Iouem, ridiculis Martẽ vinculis implicitum, duris mentem penſa digitis Herculem, ad hæc & Leandrũ fluctibus, Biblida lachrymis, Prochryni telis viri, propria cuſpide Pyramum, Hyphin laqueo pereũtem, quódque eſt certius atque ſonãtius, & Græcorum duces de amore certantes, & notis Troiam flammis ardentem, abſque his omnibus & mille ſimilibus, ſatis duo illi quos præmiſi-

mus

mus ad probandum de quo agitur, vel magnitudine nominum, vel historiæ fide sufficiunt. G. Amo, quid de odio dices, si amorem damnas? R. Vt tu accipis, vtrumque damnabo, neque ideo bonum aliquid dicam, quod aduersum malo sit. Duo enim extrema sibi inuicem aduersa pariterque à medio, hoc est à virtute distantia, pariter mala sunt. G. Ergo malum est amare. R. Hoc ego fateor. GAVD. Malo hoc nihil melius inuenio. R. Credo Hercle vt est animus, sed tua opinionem mutat. G. Oderint, quos delectat ego amabo. RAT. Odium atque amorem indifferentia dixerim: nam vt odisse vitium, & amare virtutem æquè laudabile est, sic seu virtutis odium seu vitij amor æquè damnabile. Et ad summam, vix inuenies quod per seipsum sic laude vel infamia dignum sit, quin paucis additis, laus ac vituperatio altera locum sumat alterius: tu quid ames, videris. G. Quid amem nisi quod cæteri? R. Non omnes idem amant. Fuerunt qui amarent Deum tam enixè, vt pro amore hoc omnis quidem & seipsos vitámque suam proiecisse, lucrum ducerent. Fuerunt qui non altius aspirantes pro nuda virtute aut pro patria idem facerent Numerarem, nisi innumerabiles essent. G. Ego nec in cœlo fui

vnquam nec virtutē vidi, amo quę cerni poſ ſunt. R. Si nihil amas niſi quod cerni poteſt, nihil igitur magnum amas, quid, quòd directè obuias præcepto illi vulgatiſtimo? nolite amare quæ videtur, ſed quæ non videtur: quę enim videntur tēporalia ſunt; quæ autē non videntur, æterna. Vos autē cæci animo deditiq; oculis, æternū nihil non dicā amare, ſed nec intelligere nec cogitare quidem idonei, vobiſcū peritura ſectamini, & pudēdos affectus honeſto tegētes velo libidinē dicitis amorem, illū colitis, illū fandi licentia Deum facitis, vt probra veſtra, quæ vix cœlū tegit, excuſet. Quid enim Deo auctore fit perperam? Ite iam, erigite Deo veſtro aras ac thura porrigite, ille vos ad cœlum euehet: immo verò cœli Deus illum, & vos trudet in tartarum. G. Iuueniles ludos in calumniam trahis, amo, da veniam. R. Si ab offenſo poſcenda eſt venia, ipſe tibi ignoſce: neq; enim alium quàm te lædis, & ah miſer, quos inter ſcopulos frāgilem cymbam agis. G. Iuuat ita viuere, nec intelligo quidnam vetet. R. Miſerum eſt peccare, miſerius delectari, miſerrimum excuſare atque amare peccatum, & tum demum cōſummata materia eſt, cùm ad ſtudium voluptatis opinio quædam hōneſtatis acceſſerit. G. Amo, nec poſſum aliter nec volo. R. Poſſes nempe ſi velles

&

& forsan adhuc voluentibus animis voles. Siquidem cùm in multis, tunc præcipuè in hoc morbo euenit, vt sæpe virtuti tentatum frustra remedium vltro dies longior efferat. G. Nulla me dies non amentem viderit. R. Age igitur, lude, insani somno lætare, experrectus flebit. G. Ego verò non flebo sed cauam, meque ipsum more amantium carminibus consolabor. R. Est hoc quidem de quo multa dici possunt, & quando huc me trahis insistam. Inter multas fateor mira hæc amantium amentia, non solùm apud vulgus vbi consuetudine in naturam versa, furor omnis excusabilis, sed apud vtriusque linguę doctissimos: nam & poëtas Graiorum & vestros quædam de alienis, multa de suis amoribus plausibiliter conscripsisse compertũ est, atque vnde morum infamiam merebãtur, eloquẽtię gloriã cõsequutos. Tolerabilior apud illos Sappho ætas, sexus, animi leuitas puellam excusant. Sed quid Anacreonti facias, quid Alcęo, quorũ vterq; non poëta modò insignis, sed vir fortis & rebus gestis in sua republica clarus fuit: seu quid ex vestris Ouidio, Catullo, Propertio, Tibullo, quorum nullum ferme nisi amatoriũ est pœna: quanquam quid poëtas, quibus nescio, vnde maior licentia data est, & non potius vitæ duces arguam philosophos: vbi hercle

gaudeas, grauitatis multo plus vestris fuisse quàm Græcis: vix enim occurret horum aliquis tam perditus, qui nõ dicam, tale aliquid fecerit: sed non liberè, totum hoc vanitatis genus irriserit atque damnauerit: apud illos tamen non communes quoſque, sed seueriſſimos philoſophorũ Stoicos, ipſumque, quod miraberis, Platonem, in hoc errore versatos scimus. Amaturũ quidem sapientem volunt Stoici, & sanè ſi de amore conueniat, nõ falluntur. Amabit enim Deum sapiens, vt dixi, amabit & proximum, amabit virtutẽ, sapientiam, patriã, parẽtes, filios, fratres & amicos, & ſi verus sapiens fuerit, etiã inimicos amabit, non propter illos, fateor, sed propter eum qui hoc iubet. In his omnibus, oro te, quis locus eſt pulchritudini? Sic enim Ciceronis Tuſculano diffinitum legimus, amorẽ ipſum conatum esse amicitiæ faciendæ ex pulchritudinis specie. Quis tam cæcus, vt nõ videat, quid ſibi velit hæc pulchritudo? Rectè ergo quærit illic Cicero: quis eſt enim inquit, iſte amor amicitiæ: Cur non deformem adoleſcentem quiſque amat, neque formoſam anum? nimirũ ætas & forma, cũ delimentis ſuis inſunt huius amicitiæ fundamenta, quæ honeſtius ſic dicitur, quàm libido, quid ſit tamen apertis ſaníſque oculis facilè cernitur. Itaque tota res eò reddat, vt ſi ſit amor

quiſ-

quisquam in rerum natura sine solicitudine turpiq; desiderio, sine suspirio & ardenti cura, sit hic sanè permissus sapienti: vacat enim omni libidine, vt Cicero idem ait, omníque tumultu atque angore animi, quæ maximè vitanda sunt sapientibus. Cæterùm non vt fando rerũ facies velari, sic mutari veritas rerum potest, sermo autẽ nobis nunc nõ nisi de libidinoso amore susceptus est, qui his multisq; aliis magnis malis vacare nullo potest modo: & hæc quidẽ Stoicis. Ad Platonẽ venio, qui philosophorum princeps, immo, vt aiunt, philosophorũ Deus: & si in hoc multi litigẽt, in omni autẽ quæstione, nõ pluriũ, sed maiorum meliorúmq; iudicio standum est. Plato inquã vtique summus vir de amoribus suis etiam turpibus, quãquam vero philosopho nulla libido non turpis & inconcessa sit, pace tanti viri dixerim, multa licentius scribendum esset. Scripsit tamẽ, & quod nollem, scripta extant, neque tam celebris famæ notam, neque iudicium posteritatis erubuit, curam hanc metúmq; omnem vincentẽ: impetu passionis animum vrgentis stylíq; dulcedine calamum excitantis, quæ vel in turpi pudendáque materia tanta illi est, vt Epicureis magis quàm Platonicis in rebus quasi solis in luto Platonici radios cernas ingenij:

& hanc ipsam post Platonem multis video causam fuisse vt scripta relinquerēt, quæ vel honestius non scripsissent, vel consultius deleuissent, multis vt idem faciāt futuram esse coniicio, sed famosiorē attigi. Proinde quod ad reprehensionem attinet insaniæ talis & aliqua diximus, ac multa & varia dici possunt, quod ad remedium verò, non pauca: nam ad illam quam dicis consolationē mali huius, quam tibi de carminibus prouenturam fingis, breuissimum Flacci carmen ac percūctatio illa pro respōso sit: Hiscine versiculis speras tibi posse dolores, Atque æstus curasq; graues é pectore pelli? loquendo canendóq? amor alitur accenditúrque, non extinguitur nec lenitur, vt quos memoras cantus & carmina, tuorum non fomenta, sed irritamenta sint vulnerum. G. Credere iam tandē admonitus & expertus incipio, quamobrem si libet omissis aliis, ad remedia stilum verte. R. Multi olim ista conquirere nisi sunt, in quibus Naso mirus medicus morbi amantior quàm salutis, cuius quædam leuia, quædam fœda vel inefficacia, tamen est aduertere. Scripsere alij, inter quos Cicero breuiter potentérque. Ad summā pauca hæc sunt quæ de multis electa probauerim, loci mutatio, quæ vt corpori, sic animo ægrotanti salubris interdum est, euitatio omnium

fugáq;

fugáq; diligens quibus amitti vultus in memoriam retraharis, occupatio quoque traductióq; animi ad alias curas nouásq; solicitudines, quibus morbi veteris vestigia deleantur, cogitatio vehemẽs & assidua, quàm turpe, quam triste, quàm miserum, postremò quàm breue, quàm labile, quã nihil sit omnino quod difficultatibus tãtis appetitur, quàm facile quãtóq; melius, vel impleri aliter aliísque viis vel cõtẽni penitus possit atq; abiici, intérq; rerũ vilissima deputari. Multos prærereà curauit pudor, quod maximè generosis animis accidit, dum obuersatur infamia irrisioq;, dúmq; se digito signari vulgíque fabulam fieri dolẽt, dum sub oculos redit rei fœditas, fructus vacua, plena dedecore, plena periculis, plena doloribus ac pœnitẽtiç causis. Ad extremũ proderit excusationibus ac falsis opinionibus reiectis, vetas induere, nihil hic naturã, nihil fatũ, nihil stellas agere, nihil deníq; nisi solam animi leuitatẽ atque liberum iudiciũ. Est enim in ægrotantis arbitrio, vt sanus fiat, mox vt bona fide velle cœperit, & blandæ consuetudinis nexus dulces abruperit: laboriosum certè, sed volenti possibile. Est quidem vt grauissimè ait Cicero, illud quod in omni perturbatione dicitur demonstrandum, nullã esse nisi opinabilẽ, nisi iudicio susceptam, nisi voluntariam: etenim

si amor naturalis esset, & amarent omnes, & semper amarēt, & idem amarent, neq; alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret. Nēpe hoc vltimū satietas à quibusdam inter remedia ponitur, ab aliis autem amor nouus, quo vt cēsent, vetus amor quasi clauo clauus pellitur: quod quāuis Artaxerxi Persarum regi, quem Assuerū, sacræ vocant literæ, & suggestum ab amicis, & effectum vtile deprehensum, auctor expressior sit Iosephus, de euentu quidem non litigo, de electione pronuncio. Itaque duo hæc vtilia fortassis interdum, semper certè periculosa crediderim, si neque horum aliquo neque omnibus conualescas, ad morbi causas animo recurrendum erit. Hæ vero, ni fallor, primæ omniū ac maximæ sunt, valetudo & forma elegans, opes, ocium, iuuenta. Vt corporis ergo, sic animi morbis contraria optimè medebuntur ægritudo, deformitas, inopia, graue negociū, senectus errorum iuuenilium castigatrix eximia: hæc mihi sunt vltima dura quidem, sed pro magnitudine pestis optanda remedia.

De ortu Filiorum. *Dialogus* LXX.

GAV.

NAti mihi sunt filij. R. Geminatum malum pondúsq; domesticum. G. Filij mihi sunt nati. R. Laborioſa vxor, laborioſior

sior amica, laborioſiſſima demum proles. GAV. Nati filij. RA. Dulcedo amariſſima & fel melle circumlitum. GA. Nata mihi dulcis eſt ſoboles. RAT. Fontem tibi grauiũ curarum domi natum credito. Nũquam ſine metu atque angoribus vitam ages. GA. Filios genui. RA. Nec timere, nec ſperare, nec vota facere noueras: en diſces tuo periculo, diſces & parentes orbos miſerari, diſces & in breui vita longas curas texere, teq; lõgiora negotia ordiri, diſces his qui nihil ad te pertineant torqueri, quę viſurus nunquam ſis diſponere: ad poſtremũ diſces amare plus alium quàm te, diſces ardentiſſimè diligere, tepidiſſimè diligi, duras artes. GAV. Filios habeo. RA. Nunc primum intelligere incipis, quid ipſe debeas parentibus. GA. Filios procreaui. RA. Seuiſti arboré inexhauſto percolendã ſtudio, quę te dũ viuas exerceat, cuius nullos forſitã aut ſeros & fortaſſe poſt obitum fructus legas. G. Filij mihi ſunt. R. Si boni iugis timor, ſin mali ſempiternus dolor: interim ſolamen ambiguum, certa cura, G. Habeo filios. R. Habes vnde viuus doleas, mortuus agnoſcaris, habes & vnde ſæpius mori poſſis. G. Pater filiorum ſum bonorum. R. Quanto meliores filij tanto periculoſior conditio tua eſt. Ne ſcis quam dolendi materiam gignendo quæſieris, quos lachrymis

aditus in tuam domum patefeceris, quãtum in te ius morti miseriæq; præbueris? O matres miseræ, ait Horatius, ô patres miseri dico ego. G. Optimorum pater filiorum sum. R. Optanda mors tibi integro est, ne fortè viuus esse desinas quod delectat, & aliquando cum Nestore à sociis quæras cur tandiu vixeris. G. Votiua fœlix lætúsq; sum sobole. RA. Fœlicitas anxia, solicitum gaudium, & sæpe mœstum gaudium, fœlicitas misera. Possem multos illustrium proferre, quorũ fœlicitati nihil magis obstitit, quàm quòd filios habuerunt.

De filio infante festiuo. Dialogus. LXXI.

GAV.

INfans filius festiuus est mihi. R. Modóne ista festiuitas in doloré desinat, & quo præsens tibi lætior infãs tuus fuerit, eo mœstior sit digressus. G. Infans est mihi bonæ spei. RAT. Quid si sit nullius rei? Caduca ante alias ætas illa, sæpe in ipso flore præciditur Vtq; nil dulcius, sic ferè nil amari? GAV. Infans est mihi blandissimus atq; multiloquus. RA. O ne istæ blandiciæ vertantur in lachrymas. Res est dulcissima fateor, infantilis aspectus & alloquium, vtq; est apud Sta. Papinium, siderei vultus & verba ligatis interrupta modis, quæ dũ audiuntur mulcent,

cent, dum audiri amplius non possunt cruciant, nec sine sensu doloris ad memoriam reuertuntur: sic humanis in rebus, sed in nulla magis, dulcedini opposita semper amaritudo est. GAV. Delector filio infante iucundissimo. RAT. Non prohibeo delectari, ne naturæ obstem, sed in omnibus modū quæro, sine quo nihil bene agitur. Volo te parcius gaudere, vt si dolendum fuerit: possis & parcius dolere, & moneo cogitare, facilè fieri posse, vt arundineo baculo insistas, vel in caducum te parietem inclinaueris, quod sæpe dixisse fertur Hadrianus princeps cum AElium verum puerum pulchrum, sed fragilem adoptasset, & secum canere possis Maroneum illud: ostendent terris hunc tantum fata, neq; vltrà esse sinent. GAV. Gaudeo de infante meo. RA. Sic gaude vt doliturus, siue ille, vt dixi, acerba morte defungitur, siue quod est multo grauius, quódque sæpissime accidit, è gratissimo infante sit ingratus & inobediens adolescens. GAV. Multum gaudeo de infante filio. R. Nemo tam stultus agricola est qui de flore multum gaudeat, fructus est expectandus, tunc gaudendum modicè. Interim tempestates, grandines & vredines metuendæ sunt, frenandúmque metu gaudium.

De insigni natorum forma. Dialogus. LXXII.

GAV.

INsignis est natorum forma. RA. Si tuam tibi formam contemnendam me docente didicisti, quanti alienam iis facturus intelligis. GA. Forma filiorum magna est. RA. Magnum maribus discrimen fœminisq; permaximum. Iamprimum pulchritudo & castitas rarò cohabitant: nam nec volunt vixq; si velint liceat, cùm humana omnia, tum imprimis pudicitia hodie malè tuta est, præsertim vbi formæ egregiæ iuncta est. Sunt quibus inuidetur, sed iustra suos fines sese tenet inuidia, dolet, irascitur, nihil vltra, quidã illæsi inter multorũ odia senuere, quidã perpetua & ad vltimũ incõcussa viguere tyranide. Quot assiduè placato mari nautæ, quot per syluas saluis mercibus prætereunt mercatores, nec pyrata illis, nec his prædo obuius, quã tu mihi formosam intentatam dabis? Casta licet, obsidebitur, oppugnabitur. Quis animo muliebris corruptoribus tot resisteret? Admouentur muris scalæ blandiciarũ, machinæq; munerum & latetes sub terrã fraudum cuniculi: si his artibus non proficitur, manu improba vis affertur: si fidem quæris famosissimos raptus ad memoriam refer. Forma multos tentauit, ac tentandos præbuit, quosdam stratuit, & vel in crimen impulit, vel in mortem. Fuit

apud

apud Hebræos exemplum tentationis acerrimæ Ioseph, sed discrimen, prouidentia cælestis in gloriam vertit. Apud Graios Hippolytus & Bellerophontes, apud vos Spurina ne tentaretur propriis se manibus deformauit. Non apud primos virgo Thamar, non apud secundos Graia Penelope, non apud tertios Romana Lucretia tuta fuit, non apud omnes plurimæ vel tentatæ passim vel oppressæ. Hi sunt formæ labiis & caducæ fructus, qui persæpe non opulentas tantum domos, sed ingentes vrbes & magna nonnunquam imperia euerterunt. Notæ sunt historiæ. Certè nisi formosa adeo esset Helena: Troia mansisset incolumis: nisi tam formosa Lucretia, Romanum regnum non tam velociter corruisset: nisi tam pulchra Virginea, nec tam citò decem virale illud imperium defecisset, nec Appius Claudius tantus legifer Romanus libidine victus, famam in rostris vitam in vinculis finisset. Denique si formosæ minus innumerabiles aliæ fuissent, non tot raptæ aut deceptæ, in tot probra tantásque animæ ruinas ex arce pudicitiæ cecidissent: quare effectus formæ bonos quos inueneris, renuncia, vt cum contrariis comparentur. GAVDIVM. Formosissimus filius est mihi. RATIO. Forma hæc Messalinæ cuiuspiam cum libidine exci

tarit,

tarit, elige vtrum vis, aut neget & amatis imperio occumbendum aut annuat, & Claudij gladio pereundum erit. Castitate igitur mortem, adulterio autem nihil præter exiguam læti morulam quesierit. & hoc sibi illa inclyta & excellens forma contulerit. In hoc ergo vt in reliquis mediocritas bona: si extremorum alterum eligendū esset, forma gratior, sed gibbus est tutior. GAV. Est mihi nata pulcherrima. RAT. Circumspice insidias, vim caueto, Iasonem putas aut Theseum aut Paridem vnum esse: mille sunt. Filiam habere solicitudo est laborq; formam adiice, metus fit, quem nisi morte aut senectute nō fugias, nuptiis nanq; alterius in domum metum transferes, non extingues. G. Præclara natorum forma glorior & exulto. R. Gloriari & lætari forma sua iuuenes vanum vtique, sed vulgare est: gaudere autem senē forma iuuenum suorum, quā vanitate plenam, ni dissipiat, obiectamq; periculis videt. stultū prorsus & insaniæ proximum. GAV. Cælestis filij forma est. RAT. Legisti reor Iliados Homericæ librum quartum & vigesimum, vbi Priamus de Hectore suo loquens: non, inquit, apparebat viri mortalis filius, sed dei, dixit. hoc ille, sed Achilles ei ostendit hominis illum mortalis filium esse, non dei: & tui nūc filij cœlestis forma quam memoras, memento,

mento, eripi fœdariq; potest, & dum durat, quanti precij sit æstimatio prærupta est. Hor errores tamen & has nugas paternus amor immodicus & recti iudicij hostis parit. GAV. Formosissima mixi filia est. RA. Vt nil aliud sumptuosissima domus erit.

De filij fortitudine ac magnanimitate.
Dialog. LXXIII.

GAV.

EST mihi filius vir fortis. RA. Quanto ille est fortior, tãto tu timidior sis oportet. In nullos enim homines plura pericula quàm in sui contemptores, hoc est viros fortes congerit fortuna. Nec immerito: cæteri enim sese abdunt, euitántq; impetum, illi se obiiciunt fulminãti. Recurre memoria præteritum tempus: fortissimos fetè omnes violenta morte consumptos inuenies. GAVD. Fortitudo filij ingens est. RAT. Fortitudo pulcherrima virtus est, sed comitata casibus variis, paratas lachrymas & instructum feretrũ habeto. Omnibus mors vicina, viris fortibus contigua est. GAV. Vir fortissimus est filius. RAT. Est qui patriæ libertatem, forsitan stragem hostibus, sibi decus, tibi fletum aliquãdo, metum semper afferat. GAV. Natus mihi fortis ac magnanimus est. RA. At quid aliud interfecto in filio Creon gemit, nisi

magnanimum bellicę laudis ardorem? Quid Euanter in Pallante suo, nisi nouam gloriam armorum & prędulce decus primi certaminis? Quid aliud Priamus Hectorem pauens monet, nisi in Achillem solus expectet? Quid ne aliud hunc ipsum mater anxia precatur, nisi vt fugiat bellicosum virum? Quid denique aliud vxor Hectoris post viri mortem fati ignara timere se dicit, nisi probitatem viri miseram, & feruorem animi non se in acie continentem bellatorem, sed cæteros præcurrentem? quod ipsum iam antè ab initio formidabat, vbi euntem ad bellum his verbis alloquitur. Dæmonice corrumpet te tua vis, neque miseris filij pueri & mei miserę matris quæ citò vidua tui ero? Quid postremo Achillis genetrix pro nato timida dū diceret. Iam pelago terrisque meus quæretur Achilles, & volet ipse sequi, dúmq; illum frustra iam ferùentis belli motibus ereptum & imbecillem tranquilli senis in regiam inuectum virgineis latebris occultaret? Omnes hos quidē fletus & hos metus nihil aliud quàm martia vis & virtus animosa pepererat. GAV. Valde mihi magnanimus est filius. RAT. Magnus animus sine magna potentia stultitia magna est; Magnanimitas recta hominum est paucorum, quanuis & qui potentissimi videntur quàm sint fragiles; multa etiam

etiam præter mortē sed præcipuè mors declarat, vt breuiter, vereq; dici possit: nihil imbecillius homine nilq; superbius. GAV. Filius est mihi magnanimus. RA. Gaude ergo, habebis magnorum conatuum plenam domum, ocij vacuā & quietis. Et sæpe optabis non tam magnanimum filium habuisse. Ad summā, clara est fortitudo, magnanimitas speciosa, vtraq; verò laboriosa & turbida, tuta modestia & tranquilla.

De filiæ castitate. Dialogus. LXXIIII.

GAV.

CAsta mihi est filia. RAT. Iucunditas magna sed solicita. Quanto enim castitas maior, tanto in eam vigilantior libido. Nihil tam ardēter inuaditur quàm quod castis excubiis & fœmineo pudore vallatum est. Cōcesso calle corruptor it segnius, & permissa repentius appetuntur: multum concupitæ rei difficilis solet esse custodiæ. GAV. Insignis natæ pudicitia est. RA. Est vbi res optima reī pessimæ materiam præbet. Magna Lucretię forma fuit, sed nil æquè hac spectata matronæ nobilis castitas vesanum iunenē in adulterium violentum stimulis egit ardentibus: sic bonorū donis abutitur nequitia reproborum. GA. Castitas filiæ nota est. RA. Opta vt perpetua sit. Apud poetam legis: varium &

mutabile semper fœmina: quod si Maro non diceret, nunquid minus ideo certum esset? Quot adolescentulas pudicas primum, post lasciuas anus vidimus? & ita præsentibus vitiis cum præterita castitate certantes, vt pudicè acti quasi perditi temporis pœnituisse videretur, quo nullum fœdius illo in sexu atque ætate ludibrium. GAV. Castissima mihi est filia. RA. Si seipsam cognouerit sciueritq; cuius est donum castitas, & illi gratias agens ad custodiam boni sui totum animum intéderit, atque in tutum intemerata peruenerit, erit, fateor, vnde & secum deo gratias agas & gaudeas. magis quàm si illam regiis nuptiis illustrasses, & tamen interim, mihi crede, quod timeas. Cùm sit tamen in omnibus rara constantia, tum in fœminis nulla est.

De optimo genero. Dialogus. LXXIV.

GAV.

OPtimus gener est mihi. R A. Debet is esse vel filio charior, siquidem filium casus affert, generum electio. Acceptum igitur filiæ fer quæ nepotum debitrix, filium iam nunc dedit. GAV. Generum optimum sors tribuit. RAT. Sunt hoc in genere & fidei insignes & præsidiæ exẽpla. Rarò vel nunquam tam fidelis patri filius fuit, quàm Augusto Cæsari Marcus Agrippa, quàm Antonio Pio Mar-

Marcus Aurelius, erga quem vsque ad illius vitæ finem, tribus ac viginti annis ita se gessit, vt non, modò amorem eius ac filiam, sed imperij quoque successionē vt filius fide perpetua ac sedulitate meruerit. At non talis erga Claudium fuit Nero, licet is quoque non suis meritis, sed matris ingenio principiis filiam nactus & imperium. GAV. Vnanimē & concordem generum inueni. RAT. Vide ne spes successionis aut honorum competitio, concordiam hanc infringat, Quid enim non viuere illum optet, cuius sibi vtilem vitam videt? Sin autem vita obstare aliquo forsitan aspiranti aut vtilior mors esse cœperit, seu videri, mutantur habitus atque effectus animorum, occultúmque mox odium erumpit. Quantæ sanè inter socerum ac generū possint esse discordiæ, vt fileam antiquam Danai fabellam, & Nummianum Aprimi soceri sui dolo nefario interemptum, insuper Stilconem cupiditate imperij & defuncti soceri & generi viuentis oblitum, abunde Cæsaris atq; Pompeij notissimum est exemplum.

De secundis nuptiis, Dialog. LXXVI.

GAV.

SEcundas nuptias celebrando. RA. Si nosces ad liquidū, quid est fœmina quidve

de illa magni scribant viri, nec primas quidem nuptias celebrasses. GAV. Secundas nuptias celebrare est animus. RAT. Si nõ te primæ nuptiæ domuerunt, iam secundas celebra, si te nec illæ domuerint, celebrabis & tertias. GAV. Secundis nuptiis intendo. RA. Qui ex primo coniugio prolem habens nouercam superinducit, suis manibus in suam domum mittit incendium. Si iuuenta vrget, aut libidinosa vellicat senectus, qua nihil est turpius, posset forsan, vt ciuiliter hoc potius quàm honestè dicam, posset inquam fortassis vtilius nisi vel peccati materia, vel diuina lege vetitum esset, concubinali obsequio subueniri, quàm nouercalibus odiis domus trãquilla turbari, quod Tito ac Domiciano susceptis filiis Vespasianus prudentissimus princeps fecit, & ætate hæc Stephanus Columnensis haud immeritò inter principes memorandus. GAV. Ad secundas nuptias intendo. RAT. Potes id quidem secundum leges humanas, diuinis quidem legibus patientibus magis quàm laudantibus: nota omnibus quæ de hac re Paulus tractat Apostol⁹. Certè etiam apud gẽtiles ipsos, quibus laxior taliũ libertas, permissam rẽ potius quàm probatã intelligere est. Siquidẽ multorũ matrimoniorum experientiã quasi legitimę cuiusdã intemperantię signum esse vestri maiores

credi

crediderunt, quæ amplexus Hieronymus quàm multa contra secundas nuptias, quamque acriter scribat, non est permissę breuitatis inserere, quæ quantuis in fœminas non in viros etiam dici omnia videantur, & haud dubiè, sexus ille maioris sit debitor castitatis ac pudoris, plus tamen prudentiæ ac constantiæ debent viri. GAVD. Secundis mihi nuptiis est opus. RAT. Mirarer, nisi mores vestros nouerim, non tantùm superuacua, sed damnosa etiam vobis necessaria effecistis: tu veró durissimi oris sis, si ad te frenandum vxore opus est altera. GAV. Ad secundas nuptias festino. RATIO. Age age dum feruor durat, cum refrixerit dolebis, non nosti quàm dulcis est sopor in vacuo cubili? Solùm illum fœdum, & miserum actum cogitas, qui transit & vulnerat.

De natorum coniugio. Dialogus LXXVII.

GAV.

NAtorum nuptiis sobolem propagaui. RAT. Honestior aliquando hæc quidē cura quàm superior, & tamen sæpe vitium propago quàm sobolis vtilior fuit. Illa dulci mero dolium, hæc amaris curis amicum impleuit. GAVD. Nuptui natam dedi. RAT. Si proinde siq; fœliciter & filiam seruasti, & filium, vt modò dicebā, vel filio melius inue-

nisti: si minus & illam perdidisti, & tibi hostem tyrannum filiæ quæsiuisti. GAV. Viro filiam collocaui. RAT. Si bonam, dulce pignus ac suaue tibi ereptum alienis laribus inuexisti. At si malam graui face quo alium premeres te leuasti, GAV. Filiam viro dedi. RA. Noli nimium hinc gaudere. Multis anxiæ & infœlicis vitæ principium fuerũt nuptiæ, vt latè omnia succedant operosa res est coniunx in laboriosam coloniam durúmque negocium, quam amabas misisti. Nascentur filij domi, illi suus scauriet fons curarum Finge non nasci, & idipsum miserum molestúmque. Sic fæcunditas onerosam sterilitas odiosam faciet. mansisse tecum forsan optabit, pietatémque tuam hanc oderit. GAVDI. Filiæ virum dedi. RA. Ociosæ finem vitæ, principium actuosæ, rei sarcinam familiaris grauem, mundi noticiam, experientiam suipsius. GAVDIVM, Familia virum habet. RA. At perdidit libertatem, virginitatẽ, requiem. non æqua permutatio. GA. Dedi filio vxorem. RATIO. Grauior est immissa nurus quàm emissa filia, semper intestinum malum periculosius externo est. Patefacti arcem hosti forsitan aut profectò participi, iam non solus dominus rerum tuarum, refert qualis intrauerit. GAVD. Generosam filio coniugem quæsiui & diuitem & formosam. RAT.

Cur

Cur quod sequitur supprimis, & superbam & importunam,& coniugi vitæq; tuę æmulam? Inter socrum & nurum vetus est bellum,nec soceri maior est gratia, sed metus, vna est amborum ratio. Nullum animal tam primi loci appetens quàm fœmina.Illum sibi saluis vobis interdictum videns,quod nunc animo voluat,& quid oret, haud difficilis coniectura est. GAVD. Vxorem filio dedi. RATIO. Quid scis an immortale ille tædium tibíque dederis, an vtrique clandestinum fortè discrimen?Multæ viros socerósque perenni cõfecere fastidio, quædam veneno ferróque alio peremere. Quot habebat filios Aegisth? si nurum nullam habuisset ? Inuenta est quæ præcipiti libidine dominandi,& secundæ sortis impatientia, quo maturius virum séque regnantem cerneret, genitori proprio causã mortis cùm fuisset, supra cæci corpus currũ ageret.Si hæc patrum merces, quid sperare debent soceri? GAV. Nuptiis filiæ celebratis gaudeo.RAT. Quotiens hanc celebritatem dispar fœdat euentus,& captus, & epulas, & choreas luctus sequuntur & lachrymæ & tumultus? Ineptum omne gaudium immodicũ,ex his præsertim rebus quibus dolor oriri possit & soleat. GAV. Vxorẽ filio simul & filiæ virum dedi. R. Sarcinas permutasti, alienam tuis, alienis tuam humeris curam fers.

GAV.

NEpos ex filio natus est mihi. RAT. Ingens amor filiorum, ingis cura, habet tamen & finem & metam aliquam, si vltrà progreditur, nullus solicitudinum modus est, & ex filio natus & qui ex illo nascitur, omnes denique tuam nascuntur in pœnam, quorum numerus quorsum pergat seu pergere possit, intelligis. Ille quidem Israelitici parens populi, si sic affectus vt tu es primorum patrum vitæ tempus impleret, quanta quæso curarum farcina humeris fessi senis incumberet? Præter enim fœminas puerósque & sacerdotes atque inhabiles suo de sanguine paucis sæculis sexcenta, & eo amplius virorum bellantium milia prodiere. I nunc & nepotum exercitibus gloriare, in quibus & si fortè aliqui sint fœlices, innumerabiles miseri sint oportet. Quid ergo? Amandi sunt non tantùm filij ac nepotes, sed omnes omnino homines. Amãdi inquam in illo in quo fratres estis omnes, nec curis tamen nec immodico gaudio indulgendum, ne & in præsens contrariis crucieris affectibus, & aliquando te gauisum esse pœniteat, pudeatq; quem vt infantulum valde dilexeris, virum valde oderis, quod persæpe accidit. GAVDIVM. Natus est nepos mihi. RATIO.

Quid

Quid quòd hunc quem fauſtum putas, vel nepotis turbidine, vel vi forſitan fortunæ infauſtum quandoque dicturus es diē? Quid quòd tibi natus mox forſitan moriturus, & plus triſtitiæ allaturus eſt quàm attulerit lætitiæ? Multi ſunt varij, ſubiti & inopini hominum caſus, ſed infantium innumeri. Si omnes viuerent qui naſcuntur, humanum genus terra non caperet, viuerent dico non ſemper, nam ſi id facerēt homines non eſſent, ſed vſque in ſeniū, vſque ſaltem ad legitimam ętatem: ſtultum eſt magnum gaudiū de re breui vtiq; incerta quónam euaſura ſit. Quod & in filiis & in nepotibus verum eſt, ſed eo magis in nepotibus magiſque etiam nunc in pronepotibus quo à radice abſunt longius. GAV. Nati ſunt mihi nepotibus ex fratre, ex filia. ex ſorore RAT. Hi iam minus ad te pertinent, hoc gaudium & hanc patribus curam cede. GAVD. Natus eſt mihi nepos ex fratre RAT. Et Anneo Senecæ Lucanus nō exigua pars Hiſpanæ facundiæ, & Mycipſæ Numidarū regi Iugurtha non vltimum exemplum Libycæ perfidię nepos fuit, regni euerſor, fratrū interfector. GAV. Natꝰ eſt mihi nepos ex ſorore. R. Et Platoni Pleuſipus ex ſorore nepos ac philoſophię velut hęres fuit, & Pericli talis nepos Alcibiades, turbator patrię & bellorū Græciæ cōcitator, & Tarquinio ſuperbo

Brutus, qui regia illum sede deiecit, & vir magnus & patriæ vtilis, sed aduersus auunculo. G A V. Natus est nepos ex filia. R A T. Ennio Pacuuius verecundus ac grauis vir nepos ex filia & poeticæ successor fuit: Antonino autem pio Commodus impudentissimus leuissimúsque hominum. G A. Est mihi ex filia natus nepos. R A. Romulus Remúsque Numitoris ex filia nepotes, auum maternum in Albanum regnum restituerunt. Ancus Martius ex filia Numæ nepos, auitum regnum Romæ tenuit magna cum gloria, Cyrus autem Astyagis nepos ex filia, maternum regno auum expulit Medorum. Quæ historiæ eo tendunt, vt de hoc nepotum ortu quantum sperari potest, tantum possit & metui.

De filiis adoptiuis & priuiginis. *Dial.* LXXIX.

GAV.

ADoptaui mihi filium. R A T. Adoptio pediſſe qua est naturæ, & cùm sit illa nobilior, hæc cautior, quodque illa sine cõsilio gignentis casu quodam, hæc adoptantis certo iudicio operatur, GAV. Adoptione bonũ filium quæsiui. R A T. Debuisti id quidem, si neglectum, non vt genitura sic electio exculabilis: nihil habes in coniugem, nihil in fortunam: quod torqueas. G A V D. Filium

adopta

adoptaui. RATIO. Oportunum hoc naturæ subsidium ciuili repertum. Iure, multis vtile, multúsque fuisse pestiferum constat. Bonum filium adoptauit Nerua, sed Traianum in sua adoptione deceptum, quibusdam scriptoribus visum scio. Nam Augustum in Agrippæ nepotis adoptione circumuentum, mox secuta testatur abdicatio, in Tiberij autem vel adoptione, vel successione non deceptũ, sed suorum mortibus pene coactum video, quod & sermo eius indicat, & præfatio testamenti. At Mycipsa ille cuius paulò antè memini prorsus infœlix adoptator fuit, qui non filium, sed funestum draconem regiæ filiisque suis immiserit, quos & si moriens hortetur ita viuere, ne ipse meliores filios adoptasse videatur quàm genuisse, sæpe tamen meliores adoptantur quàm gignuntur, neq; id mirum, cùum illud experientia & consilio muniatur, hoc neutro. Sæpe autem contrà, non peiores modò, sed pessimi omniũ adoptantur. Fusca enim & ambigua merx est homo. G. Priuignum bonum habeo. R. Rarus est priuignus bonus, rarior est vitricus. G A. Bonus est priuignus mihi? RAT. Vt sit bonus quid ad te? nisi forsan vt coniugis procurator gaudes. Tibi enim quid virtus aliena contulerit, nisi vt tuorum si quos genueris pandatur ignauia. G A V. Priuignus est mihi optimus

nius atque fidissimus & nulli filio secundus. R. Fieri id quidem potest. Talis Augusto fuit Drusus, sed non Claudio talis Nero.

De excellenti præceptore. Dialogus. LXXX.

GAV.

EXcellenti præceptore glorior. RATIO. Alieno necdum desinis gloriari. Quod ad te enim excellentia præceptoris tui? Crede mihi, quod sæpe itero, intra te sit oportet, quod te faciat gloriosum. GAV. Præceptore glorior excellenti. RAT. Sine illum interim rebus suis vt videtur vti & si libet etiam gloriari, quanuis & si excellens verè est, minime id facturus sit, de te autem post viderimus. GAVD. Est mihi præceptor insignis. RA. Qualis tu discipulus sis expecto. Ante enim quid pronūciē nō habeo. Quam multos stultos atq; hebetes habuisse putas scholā Socratis ac Platonis? Quàm multos absq; præceptore vllo, per seipsos in altum euolasse, vt præceptores fierent aliorum, qui præceptoribus caruissent? Nullum Virgilio præceptorē legimus. Horatius Flaccus de suo nihil nisi quòd plagosum dixit, verberum puerilium credo meminerat. Cicero autem suum laudibus amplissimis celebrare noluit nec valuit. Contrà huius filius, quantis præceptoribus

bus patre scilicet & Cratippo illi⁹ ætatis philosophorũ principe, si quid ipsi credimus Ciceroni, quãtus nebulo, quanq; famosæ ebrietatis euaserit notũ est, q solo patris vel tacentis aspectu doctus ac sobri⁹ euadisse debuerit. Plato ipse & si vt supra memini, Socratis magisterio glorietur, maior tamen est gloria Socratẽ excessisse quã sub Socrate didicisse. G. Scientificus præceptor est mihi. R. Scientia præceptoris discipulo vtilis esse potest, gloriosa esse nõ potest; quinetiã quod mireris, est qui tibi famam minuat, ignauiam exaggeret, iactantiæ excusationibusque aditum præclusisti: quicquid sciueris præceptori dabitur, quicquid ignoraueris tuum erit. Est ergo nõ vnde glorieris, sed vnde aspires ad gloriam. Habes & quẽ sequi velis atq; assequi, nõ quẽ te esse putes quòd discipulus eius sis. Est denique nõ quod habeas, sed quod habere cupias & quod speres; idq; non sine ingenti tuo studio ac labore. G A V D. Est mihi præceptor assiduus vir clarus. R A. At illi de quo diximus Ciceronis filio, duo erant summi viri, quorũ alter libris eminus, alter verbis cominus in eũ incubuerat, & quid profecerit audisti. Q; multos verò è filii principũ præceptores simul cõplurimos habuisse cõpetim⁹ sed quid refert esse qui doceãt, si q discat nemo sit? Patiente indispositio frustra nititur vis

agentis. Certè si doctos viros propius spectare vel alloqui, doctos faceret spectatores, & si paucos virtutis aut doctrinæ cupidos videamus, magna circa eos esset tamen & importuna frequentia.

De insigni discipulo. *Dialogus.* LXXXI.

GAV.

INsignem discipulum penè filio chariorem casus obtulit. RAT. Importunum negociū puerilis ingenij non æquis gressibus ingeniū coaptare, & in vnum semper infantem defixos oculos atque animum habere, ad illius tolerantiam intellectum tuum vocémque submittere. Quòd si discipuli plures sunt, cumulatior fit congeries laborum, vertit cōtinuè huc illuc, vtque ait Satyricus, tot puerorum obsernare manus oculósque in fine trementes. GAV. Vnus isque clarissimus est mihi discipulus. R. Pro vno discipulo claro, multis obscuris iudiciis te obnicis. Quicquid ille deliquerit, in tuum caput redundabit. En doctrinam, inquient, en facundiam, en mores: in hoc magistrum inspice, nulla quàm ingeniorum certior effigies. G. Discipulum sum nactus illustrem. R. Age ergo magna spes est gloriæ, profectus ingenio illius, defectus culpæ tuæ dabitur: cùm vt Plutarchus philosophus ad Traianum principem discipulum suum

suum scribit sermo publicus delicta discipulorum refundere soleat in præceptores: quod multi vt legimus passi sunt: inter quos Quintilianus & Seneca & ipse philosophorũ pater Socrates. G. Præclari discipuli sunt mihi. R. Melius si modesti, quanquam vera claritas sine virtutis radio nulla est. G. Magni discipuli curam gero. R. Triformi congrederis chimæræ, hinc vt puero prosis, hinc vt parentibus plateas, illinc autem vt reip. rationem reddas, quam de tuis manibus exiget, rudémque illum tibi creditum, eruditum repetet. G. Pueri nobilis mihi cura commissa est. R. Suspecta est ætas & suspecta nobilitas. Illa spondet immemorem, hæc superbum. G Puer mihi creditus me veretur. R. Quid dices, dum te despicet adolescens, vir fortasse vix nouerit? Nota fides pueri, nota constantia est. G. Puer mihi creditus me amat. R. Inexpleto parieti imaginem impressisti, illo crescente delebitur: firmus amor solidam poscit ætatem. G. Clarus puer edocẽdus in sortem venit. R. Inquieta sors, euentus ambigui. quædã ingenia nullo studio eriguntur. Est vbi pater impẽsam, præceptor operam puer tempus amittit. Docilem doce, indocilem ne fatiges, néve illum téque simul frustra atterat: ægre vincit ars uaturam. G. Discipulus rener nec indoci-

lis obtigit. R. Et si in lubrico stas atque in fluxo struis: age tamen fideliter commissum. Si plena ætas accesserit, poterit meminisse: alioquin sua erit obliuio, fides tua, magnum satis ipsa sibi virtus est præmium. Conscientia bonorum operum nihil est dulcius, non te retrahat ab honesto desperatio præmiorum, quia nullum etiam in hac vita rectè factum præmio caret, cuius vt sapientibus placet, fructus vberrimus est fecisse atq; in silentio meminisse. G. Inueni discipulum magnæ spei. R. Et magnæ solicitudinis, & profectò si bonus fiat, filium tibi cor genuerit, lingua peperit: sin malus hostem qui te, dum timuisse recordabitur, oderit. G. Discipuli claritas ingens est, qua illustrari spero. R. Moderata claritas oculos delectat, immoderata perstringit. Præterea nullus te nisi tu luceas illustrabit, & si detegat, verum lumen ab intra est. G. Magnus est mihi discipulus. R. Non maior puto quàm Senecæ præceptorum alios protexit, alios oppressit, discipuli magnitudo his portus fuit, his scopulus.

De patre bono. Dialogus LXXXII.

GAV.

HAbeo patrem bonum. R. Bonum nosce tuum, breue est. G. Patrem habeo opti-

optimum. R. Aut ille tibi luctum pariet aut tu ſibi. G. Indulgentiſſimus eſt mihi pater. R. Si naturæ ordo ſeruatur, magni fletus hæreditas te manet illúmque ſi peruertitur. G. Patrẽ adhuc habeo. R. Vtere ſedulo, fugitiua iucunditas, pater ſenex. G. Patrem habeo grandæuum. R. Non eſt locus inertiæ: feſtina carpere fructus extremos tanquam ex arbore ruinoſa. Charo lateri inhære quantum potes, cupidè illum vide ceu confeſtim abiturum, cupidiúſque audi, & extremos monitus memori mente recondito, deſertúmque velut iter acturus neceſſarius permunito. Egebis illo conſultore, quæréſque cum nec inuenies domi. G. Patrem habeo decrepitum. R. Propera nouiſſima pietatis officia in illum congerere dum licet, ſi quid nunc omiſeris, dolebis ſemper. G. Patrem pium habeo. R. Habes qui ante te mori cupiat, poſt te viuere metuat. G. Habeo patrem optimum. R. Habes quàm priuſquam habere deſieris vix agnoſcas, habes & quem perditum ſuſpires.

De matre amantiſſima. Dialogus LXXXIII.

GAV.

AMantiſſima mihi eſt mater. R. At tu illi iugis pauor deſideriúmque per-

petuum. G. Mater est mihi amantissima. R. Maximus patris amor, matris vehementissimus, vterque talis tantúsque, vt vix eum nisi rara admodũ filij pietas æquauerit: pulchrum tamen honestumq; est inter parentes & filios de amore ac pietate certamen, vincant quibus largius charitatis fons cœlestis affluxerit: at nunc vsque vincere soliti sunt parentes, nec dum adolescentium ea est pietas, aut maiorũ reuerentia quæ sperare aliud cogat, quod si fortè præter spẽ euenerit, nullum in terris cœlo gratius spectaculum fingi queat. G. Est mihi mater optima. R. Esto illi saltem bonus filius, scito te illi primum pondus ac tædium fuisse, dehinc acerrimum dolorem, post continuũ laborem trepidámque solicitudinem: memento vteri altricunque vberum. Quot illi somnos, quotque seu cibos seu iocos tuis fletib? abruperis? Quot aut metus aut dolores tuis casibus pepereris, & fortasse nonnunquam periculosa quoque gaudia? Sæpe enim vt dolor filiorum mortis, si gaudiũ vitæ miseras matres mori compulit. Patuit hoc vltimũ eo clarius die, quo reliquiæ cladis ad Thrasumenum acceptæ Romani sparso agmine repetebant, duæ matres filios, quos in acie cecidisse referentibus crediderant, conspectis, insperati gaudij non capaces efflarunt spiritus, his atque aliis effectum,

ctum, vt nulla inter homines maior esset ingratitudo, quàm quæ in matrem admittitur. G. Adhuc annosa supereſt genitrix. R. Quotiens hanc aſpicis ſimul terram intuens, cogita vnde venias & quo pergas, quàm te auguſtum habitaculum emiſerit, quàm anguſtum excipiet. De ventre matris propriæ in vtrunque ergo laxantibus animum atq; raptantibus, ſuperbiæ atq; auaritiæ frænum ſtringe.

De fratribus bonis piisque ſororibus ac formoſis. *Dialogus* LXXXIIII.

GAV.

PIos fratres habeo. R. Rarum, nam parentes ferè ſemper amant, fratres ſæpe inuident, ſæpe deſpiciunt. Raramq; ideo fratrum gratiam Naſonis ore veritas clamat, vbi & fratrum & filiorum & omnium penè, niſi parentum, notatur impietas. G. Fratres mihi ſunt optimi. R. Miror planè, bonos eſſe ſat eſt, ſæpe enim mali ſunt, aliquãdo & peſſimi, eóque peiores hoſtibus, quo minus contra domeſticas inſidias eſt cautelæ. Quantus autem ſit amor fratrum, ne latentes eruam, neu præſentes lædã, ſatis notiſſima paria, Mycenæi Thebanique fratres ac Romani indicant: quæ quidem infamia, cur vnius vrbis potius

quàm totius orbis sit,nõ video. Primos mundi fratres aspice: alter alterius oppetiit manu: nec dum relatu horridum scelus audis. Siquidem Phraates res Parthorum, cuius suprà mentio est habita præter parricidia in patrem simul ac filium admissa, triginta insuper proprios fratres trucidasse legitur, non veritus tanto ac tali sanguine & regnũ malè partum stabilire, & merum omnem inuisi consortis extinguere. G. Fratres boni sunt. R. Nondum puto patrimonium diuisistis, tunc erumpet iniquitas. Igne aurum, auro animus probari solet. Magna sæpe quæ videtur pax, pauxillum auri si adhibeas lis erit. G. Pij sunt fratres. R. Cœlibatus forsan tuus, aut orbitas illos tibi conciliat. Conjugio detegentur tuo, sed prole melius, spe successionis amissa, quæ impatientissimos quoque multa pati docuit. G. Amantissimos mei fratres habeo. R. Debet id quidem ita esse, nisi liuor obstet aut timor aut cupiditas,& habendi sitis, diuini omnis humaníque iuris dũ expleri studet immemor. Inter parentes enim filiósque quantumlibet sit amoris, conuersatio tamen dispar diuersiq; mores sunt filij,& si scitò patres videant, serò agnoscũt. Patres & si filios statim amẽt, serò illos, sæpe etiam in senectute suscipiũt: fratres ante quam nascantur & postquam nati sunt

ti sunt in eodem domicilio eiusdémque incunabulis æuo pares versantur ac moribus, ilicet in lucem æditi, se viciſſim cernunt, vno cibo áliti, iisdem parentibus, iisdem sociis, iisdem ludis, iisdem scholis, iisdémq; præceptoribus ac nutritoribus assuefacti, pariter pubescunt, pariter adolescunt. Vndique paritas multisque & validis nexibus iunctus amor, nisi hos aduenticiæ soluant causæ, duræque mentis asperitas frangat, quod commune est adeò vt nesciam an fraterno vllus amor maior esse debeat, an vllum odium maius sit, an indignatio vlla profundior: tam turbida semper æqualitas, tam paris impatiens mens humana. G. Aequos pióque fratres habeo. R. Serua illos æquitate mutua ac pietate. Delicatissima res est amor, serua illam, difficile quæritur, facile perditur. G. Sed sorores habeo bonas. R. Graue pondus, sed iucundum, ac ferè adolescentum primus labor, quo se effecti sui iuris exerceant, vnde primam pietatis atque indolis famam quærant. G. Bonas habeo sorores. R. Cura vt illæ bonum fratrem habeant téque superstitem, & si communis pater obierit orbitatem non sentiant. GAV. Pulcherrimæ sunt sorores. RA. Custos rei labilis, vigilantibus oculis dolos caue, circunfusa te procorum cohors excitet. difficilis est

vnus formæ custodia, quid multarum reris? tãto exactiorem pudicitiæ quam auri curam esse decet: quanto & precioſior & irrecuperabilior illa est. Senè virgineam castitatem nulla arte melius quàm maturo cõiugio prę ſeruabis. G. Formoſæ mihi ſorores domi ſunt. R. Ne diutius tibi ſint prouide, multas aptius ornabunt domos.

De bono domino. Dialogus LXXXV.

GAV.

DOminum bonum habeo. R. An habeas, an verius habearis cogita, ſed loquendi mos est, ſic dominum habetis, vt ſcabiem ſiue vt tuſſim. Multa ſunt quæ habentur inuitis poſſeſſoribus: moleſtæ opes quibus non liceat caruiſſe. G. Bonum dominum habeo. R. Libertatem igitur amiſiſti, hunc & illam vno tempore nemo habet. Iam neque ſorores de quibus modò agebas, neque filiæ, neque nurus, neq; coniunx demum ipſa, neque patrimonium, neque vita in tuto ſunt propter vnum quem habes dominum, habere ſimul omnia deſiiſti. G. Bonum mihi & patriæ dominum ſors dedit. R. Incompatibilia penitúſqae cõtraria: nam ſi bonus, non dominus, ſi dominus, non bonus prę ſertim ſi ſe dominum dici velit. G. Bonus est dominus. R. Boni ſunt parentes, boni fratres ac ſi-

ac filij esse possunt: amici autem semper boni alioquin nec amici sunt, dominum bonũ dici blandum mendacium atq; adulatio nota est. G. Optimum dominum habemus. R. Rectorẽ populi fortassis & reipublicę defensorem, quo nil actuum humanorũ acceptius Deo ferunt. Illum verò nõ dicam optimum, sed bonum, & non potius pessimum quis dixerit, qui quod habẽt optimum, libertatem, summum ac præcipuum vitæ bonum suis ciuibus eripit, próque vnius explenda voragine quæ expleri nequit, tot milia miserorũ siccis oculis intueri potest. Neque eum & si non iusticia aut misericordia, saltem pudor à tam mœsto retrahit spectaculo, sit licet affabilis, sit blandiloquens, sit postremò munificus in paucos de multorũ spoliis. Hæ sunt autem artes tyrannorum quos vulgus dominos vocat, carnifices experitur, hęc præstigia attonitis ingerunt luminibus, hanc hamis & laqueis prætẽdunt escam, sic credulos aucupantur. G. Dominum habeo præpotentem. R. Is in cœlo vnus est, qui se iure suo dominum dixit & dici voluit: nam terræ dominus Augustus Cæsar edicto vetuit se dominum dici. Ille deorũ Deus, iste hominum imperator. Ille maiestatem tenuit, iste modestiam. Denique & super hoc populũ Romanum grauissimè corripuit: sic enim de ipso

scriptum, est: & domini appellationē vt maledictum & opprobrium semper exhorruit. Quòd successorē quoque longe rebus omnibus imparem, tamē obseruasse cōpertum est, qui licet dominādi auidus, titulo tamen dominationis abstinuit, atq; ita se inter ambitionem & verecundiā mediū tenens, esse dominus voluit, dici autem noluit, vt qui sciret iniustū esse quod cuperet, saltē exprobrationis iniuriā vitaret. Durū enim superbumq; & graue nomen est dominus, illic maximè vbi amor libertatis ac seruitij pudor est. Secutus horū vestigia Alexander hic Romanus princeps vt priuato sibi non altius scribi voluit: nam ille alter Macedo, non dominus modo, sed Deus dici voluit: quē secuti animo huius temporis latrunculi, vna vrbe vel altera vix insidiis oppressa, non tantùm dici volunt, sed dici homines erubescunt atq; ad iniuriā trahunt. G. Dominum habeo verè optimum. R. Verè vnus est dominus, quem si habes honestissima regnisque fœlicior seruitus tua est. G. Iustum dominum regēq; optimum habemus. R. Inter regem & tyrannū nō discernūt Graij, secundū quod poeta noster de rege loquens ait, Pars mihi pacis erit dextrā tetigisse tyranni. Apud vos autem vt intersit nō nisi propositum vitæq; series facit: qui iusticiā regit ac regitur, ille demū verus est rex. Atque ex

ex altiore fastigio non salutis publicæ speculator, sed priuatæ libidinis procurator, vel rapinam cogitans vel vindictam, cupiditati aut iracundiæ suæ paret, & rapidis atq; effrenis animi motibus cedit, is malorum dominorum seruus,& si altior cūctis appareat,sceptroq; aureo ac veste purpurea superbus incedat, vtiq; rex nō est, sed propter ea exercitiū aut suppliciū populi promotus prædo: eóq; loci positus vnde liberiori sæuiēs flagello, atque hos probās,illos puniēs,cūctos vexans & agitans, ignarus quidem ac passioni obsequens,nutu tamen illius qui mala bonos vertit in vsus,iustū Dei iudicium iniustis licet ac scelestis manibus exequatur, quasi æquā pij iudicis sentētiam tortor sæuus. G. Iustū piúm que regem habet patria.R. Rarum bonum & reipublicæ fœlicissimus status, nisi præsens gaudium futuri metus rerum fœliciū,semper suspecta breuitas minueret, amissiq́ue desiderium mox venturas cumulaturus miserias obuersaretur animis humana nosccntium, volubilémque fortunæ rotam, quæ nil prosperum longum sinit,lenit quidem mali sensum cōsuetudo,insueta deiiciunt, vnde optimum quidem semper prospero caruisse diffiniunt, quod non dicerent si prosperitas duraret. G. Iustum habemus & clementem regem. R. Illa superstite mori opta,

ne mutatam regni sortẽ lugeas. Bonus enim bonum rarò sequitur, malum peior, sæpe peiorem pessimus.

De serenitate aeris. *Dialog.* LXXXVI.

GAV.

SErenus est aër ac iucundus. R. Iam quis arguat cæleſtem humi animum hærere? In aëre illum appenditis, & amorẽ vestrum in eo poniiis elemento quo nullum instabilius. G. Aer serenus atque tranquillus est. R. Expecta, dicto citius nubilosus erit ac turbidus, alio te sub cœlo positum credas. G. Serenus ac tranquillus est aër. R. Quanto mallem serenus ac tranquillus esset animus tuus, vtilis quidem illa serenitas stabilisque tranquillitas, quam nec nubes occupent, nec quatiant venti. G. Serenus est aër. R. Non serenum omne statim optimum, immo verò prouincias nubilosas serenis esse salubriores, & in hoc occidentem prælatum legimus Orienti. G. Aer hic lucidus me delectat. R. Delectari in operibus ac factura Dei minimè vetitum, modò in Deum velut omnis boni fontẽ tota animi delectatio reflectatur, & in rebus tẽporalibus æternus rerum conditor laudetur, alioquin attende quod scriptum est: si vidi solem cum fulgeret, inquit Iob, & lunam incendentem clarè, &

rē, & lætatum est cor meum in abscondito, & osculatus sum manum meā ore meo, quæ est iniquitas maxima & negatio contra Deū altissimum? GAV. Serenissimus est aër, talis vtinam semper sit. R A. Non semper modó, sed diu talem ferre non possis. Temporū vicissitudo peroptima iure à multis, sed præcipuè à Cicerone laudata est. G A V. Serenissimus est aër, atq; vtinam non mutetur. R. Nescis quàm citò sui tædium hæc serenitas allatura sit. Nil tam delectabile quod non identitas inamœnum reddat. Nullum efficacius remedium contra vitæ fastidia, quàm temporum locorumq; varietas. Hac fouetur & pascitur mens humana, & vt ait Augustinus, qui qualitate rerum non potest, saltem varietate satiatur.

De prospera nauigatione. Dialog. LXXXVII.

GAV.

NAuigatione vtor prospera. R A. Sentio, Neptunus tibi laqueos tēdit. G. Tranquillum se mihi præbet mare. R A. Infidiosa tranquillitas, vtque ita dixerim, esca naufragij. Si semper turbidum esset mare, nullus hominum nauigaret GAV. Mare mihi blandum & suaue est. R A. Suspecta suauitas, prædonum blandiciæ, minæ sunt. Hæc facies maris repente mutabitur, esse aliud

putes monstróque gelidus quæras, vbi est æquor illud quod laudabam, vnde verò hi tam multi támque horribiles aquarum montes, vnde hic pendentium fremitus procellarum, & minacibus spumis surgentes, fluctus in nubila? Nesciunt nisi experti quid est mare & quàm ferox belua, quídve illi à poëta monstri nomẽ impositum. Nihil enim monstrosus in rerum natura, nihil cui sit minus fidei, minúsve constantiæ, nullius rei transformatio tam crebra, tam periculosa, tã subita: nihil denique seu mollius dum iacet, seu dum surgit immitius. GAV. Placidum nunc æquor immotúmque est. RAT. Terræ ipsæ subsidunt dehiscúntque, tu pelago tribuis vt consistat, simulatus torpor: noli fidere, sæpè fortunam retentare demẽtia est. GAV. Nunc saltem placidè nauigaui. RA. Nullum ferum animal sic in laqueos ruit, vt non aliquid dulce præsentiat. G. Prosperè nauigaui. R. Et sacrilegi prosperè nauigant, & viri sanctissimi naufragantur. G. Nauigaui fœliciter. R. Crede mihi si pergis, infœliciter nauigabis.

De votiua portus apprehensione. Dialog. LXXXVIII.

GAV.

IAm portum attigi: iam in littore sedeo. RAT. Multi in portu pereunt, plures in littore

littore: permutasti, periculum non fugisti. GAV. Terram attigi. RAT. Ita hoc dicis quasi terræ discrimina vel minora vel pauciora quàm pelagi quanuis occultiora sint: nonne hoc in æquo posuit is qui vtrobiq; multa & grauiora pericula per varietatem pertulerat? Neque verò sine causa pauper ille seruator aquarum apud Statium moriés, hyemes notósque laudat, & experti meliora pericula ponti. GAV. In terra sum. RAT. Casibus eo pluribus patens, quo plus hominum terras incolit quàm maria. Siquidem maxima pars malorum homo homini est: sic inde mors peruenit, vnde auxiliũ debebatur, vt sileam pestiferas animãtium species, quibus ea pars rerum scatet. GAVDIVM. Terra sub pedibus saltem stabit. RATIO. Atqui sæpè non stetit, atque antiqua præteream Achaiámque & reliquam Græciam & Syriam, atque alias vbi & vrbes haustæ olim funditus & collapsi montes & demersæ insulæ, vt omittam veteres vestrorum montium casus AEtnæ ac Veseui, apud vos nuper ipsa vrbium caput Roma contremuit, quódque ciuilis belli temporibus pro monstro habitum. Alpes hac ætate grauissimè tremuerunt, & conuulsæ rupes altissimæ solis radiis insuetum à sæculis præbuere iter, Hispaniæ & Germaniæ bona pars corruit. Vidisti modò

ſtantes vrbes, vidiſti ſolidas arces atq; oppida, paucis poſt diebus miſerabile ſpectaculum atq; terrificum, humi paſſim ſtrata omnia, quin & ſolito mœſtiorē Rhenum ipſum quaſi flentem labi deformatam ruinis vtranque ripam, eamq; præcipuè quæ ædificiis ornatior fuerat querulis abluētem vorticibus. Deſine iam ſecurus eſſe vbi ſecuritas nulla eſt. GAV. Sub pedibus terra eſt. R. Non tam certa ſedes domicilij quàm ſepulchri. G. Ad terram peruenisſe gaudeo. R. Similia ſimilibus gaudent, & tu terra es. G. In terram redij. R. Nondum quidem, ſed redibis citò.

De carceris exitu. Dialogus. LXXXIX.

GAV.

IVuat carcerem euaſiſſe. R. Eſt & hæc, fateor intermiſſa gratior libertas ac reddita quàm ſeruata, ſed non omnia quæ delectant proſunt, & ſæpe nociua ſunt dulcia, & amara ſalubria. Sæpe non carcer modò, ſed mors vtilis fuit, ſæpe vita & libertas inutilis. GAV. Carcerem euaſiſſe gaudeo. R. Atqui modo gaudebas portum apprehendiſſe, nunc gaudes portum euaſiſſe. Carcer multis portus, multis refugium & arx fuit, & in libertate perituros ſeruauit: In vinculis ligata & clauſa diligentius aſſeruantur. Neſciunt morta-

les

les cæci quid expediat, & idcirco mala sua concupiscunt & assecuti gaudent vnde mox doleant. Néve lõgius exemplum quæras, vidisti nuper virum illũ animosi & magni potius quàm constantis incepti, qui aduerso tẽpore se patronum Romanæ Reipublicę profiteri ausus: ipse sibi Tribuni nomen assumpserat, de hinc variante fortuna, vrbe depulsus, Romaníq; primum principis, post pontificis lapsus in carcerem, vtrobiq; bene habitus atq; honestè, tandem leua alite emissus gladiúsq; hostium nõ occisus tantummodo, sed discerptus, puto moriens carcerem suspirauit. GAVDE carcere lætus erupi. RAT. Ibis per rostra turbida litibus, per plateas vrbium tumultúsq; negociorum, & tempestatem libertatem putans gratulaberis, dum quẽ clauis vna concluserat mille stringent laquei, cúmq; læti omnes è procellis portũ petant, vnus tu nauta mirabilis, è portu lætus in procellas redis. GAVDE carcere digressus gaudeo. RA. Bonum in hoc vt in reliquis consilium erat, neq; nimiũ gaudere, neq; nimium dolere, sed æquanimitatẽ omni in statu ceu vitæ gubernaculum tenere, in tanta præsertim caligine futurorum, neq; tam miserum est, vt fertur intrasse, neq; tam faustum carcerem exiuisse. Quotiens carcer libertati hostis propitius est saluti? quotiens optata vo-

tis omnibus libertas in perniciem & in mortem versa est? GAVDIVM. Exiui ex carcere. RAT. Latiori de carcere multi hominem casus eripiunt, ex angustiori autem sola mors eruit. GAV. Molesto de carcere discessi. RAT. Potes in hunc carcerem reuerti, in illum alterum cùm semel exieris, non redibis hoc in tempore.

De tranquillo Statu. Dialogus. I.

GAV.

REbus rite compositis tranquillus ago. RA. Scilicet vt tua nauis fluctibus maris, sic animus vitæ curis explicitus, portum attigit laborum ac terrorum, sed non ita est, nunc nunc maximè metuēdum, nescis quòd res hominum non stant, qui volubili in rota sedet altior, is proximus est ruinæ. GAVD. Optato eunt omnia. RAT. Bene ais, eunt omnia, nihil enim manet. Ante ergo quā fœlix videare, spei fortè aliquis pòst locus est metui, ad extremum luctui, gaudio autem nunquam, gaudium loquor verum, donec ad vera & stabiliora bona peruētum sit, GAV. Rebus prouisis humanitus conquiesco. RAT. Summa rerum humanarū labor & mœror, in his igitur requiescis? Durum caput, & lodice ferrea, & spinoso recubans puluinari. GAV. Opiparè prouisa sunt omnia. RA. Expe

ctata

ctata puto mercium nauis applicuit, periculum euasisti, extruxisti domũ, exarasti aruũ, putasti vineã, rigasti prata, compegisti areã, inseuisti arbores, effodisti riuos, texuisti sepem, columbariam erexisti, misisti greges in pascua, apes in aluearia, sementem in sulcos, nouas merces in maria, tuto loco collocatum fœnus, plena arcula, diues aula, cultus thalamus, referta horrea, spumans penu, prouisa dos filiæ, coniugium nato, empta populi gratia blando ambitu, parta suffragia, pronum ad te opibus summis atque honoribus stratum iter, ô fœlicem te, restat vt gaudeas. Hæc ni fallor conclusio tua est, mea vero longè alia restat vt moriare. Rarum valde inter homines, vt multo studio quæsitis multo fruantur tempore, longus labor, vsus breuis. GAV. Prosperè rebus euntibus stabili in statu sum. RAT. Quomodo autem rebus euntibus tu stes videris, ego nempe non video. GAV. Rebus ad vota fluentibus lætus sum. RATIO. Nunc igitur tempus est moriendi, speras ne hîc diu aliquem lætũ esse? Morere dum lætus es, antequàm esse mœstus incipias. Quod iã dixi repetam, Est enim minimè tædiosa rerũ vtiliũ sed iucunda repetitio. Meministi ergo quid apud Ciceronem, Lacon ille ait seni Rhodio Diagorę læto tũc valde leuib⁹ licet ex causis

quas audisti supra cùm de palæstricis agere-
mus: Morere Diagora inquit, non enim cæ-
lum ascensurus es. Grauiter id quidem: Nam
quid amplius expectet animus lætus in hac
rerum tanta vertigine, nisi vt lætus esse desi-
nat, esse tristis incipiat; Itaque oportunè ad-
modum Diagoras consilio paruit amici, spe-
ctante quidem & plaudente populo, inter vi-
ctorum filiorum amplexus & oscula expira-
uit, scriptum est in libro noctium atticarum,
& ad summam plures gaudio quàm tristitia
periere. Omnibus ergo qui sapiũt, sed maxi-
mè gaudentibus mors optanda, de hac sem-
per & præsertim in tempore prospero cogi-
tandum, illa cogitatio reliquas frænet. G A.
Laboraui, en quiesco. R A T. Omnes quidem
id speratis, sed erratis in hoc omnes. Stylus
enim vitæ alius multúmq; finis à proposito
diuersus. Hæc tua requies aut breuis aut fal-
sa est, aut quod est verius, vtrunq;, qui hic re-
quiem somniatis? Sic catenis vinctus liber-
tatem æger sanitatem somniat, sic sopitus
esuriens opimas dapes: sed en dies vltimus
aderit ísque confestim discussurus hæc som-
nia. Nolite autem falli somniis atq; opinio-
nibus falsis, quibus est plena vita mortalis,
nolite vobis hîc requiem spondere, credite
mihi tota quies hominum post laborẽ, mors.
G A. Omnia quæ in rem visa sunt, suppetunt.
R. Su-

R, Superuacua in rebus plura sunt quàm necessaria, sed hic humani animi mos est, vt professus ascensum cœli tanto studio se onere t, quãto vix exonerare debuerat, itaq; peregrino fasce curuatus, dum in altũ niti vult, ruit, & pro cœlo illi terra est. G. Cumulata sunt omnia, iam in portu sunt. R. Nauigationis in fine igitur. Est enim præsens vita simil lima procelloso mari. Illius finis in littore, huius in morte, vterſi; portus rectè dicitur. Profectò autem magna pars mortaliũ aceruandis vitæ adminiculis anxia, inter ipsos apparatus rerum moritur, nilq; iam vsitatius quàm vt vitæ studium mors præuertat, paucis accidit vt ad optata perueniãt, hisq; ipsis tam citò diuturni quæstus vsus eripitur, vt gaudij breuitas quædam velut accessio sit doloris, de quo multos in morte queri solitos notum est. G. Iam peractis laboribus securus viuo. R. Et inter viscum ac laqueos secura auis volitat, pisces inter hamos ludit, inter plagas fera. Sæpe vbi periculi plus est & pauoris minus, ars fortunæ est vt licentius feriat, metum demit. G. Per omnem vitam laboraui vt in finem quiescerem securus. R. A. Securitatem & quietem tuam in præcipiti collocasti; & vixisti mœstus vt lætus morereris, non insulsum vitæ mortisq; consilium modò de securitatis & quietis & tristitiæ &,

gaudij qualitate conueniat. GAV. Omnia vndique conquisiui, quibus instructior vita esset. RA. Immo verò quibus mors molestior: egisti planè negocium medicorum, iã frequentes aderunt stratúmque circunstrepent: Aderunt captatores testamentarij: erũt & qui gaudium premant, & qui fletum simulent, & qui tenacem spiritum, seram mortem taciti increpent, & qui crisim seruent, & qui prognosticis inhient, & qui cadauer aureum præstolentur, tot hæc tibi conquisita vndique vitæ conferunt, instrumenta, non vt melius viuas, sed vt comitatior moriaris. Nõ penitus operam perdidisti: iam & comites lãguenti & libidine sumptus & funeris pompa non deerunt. GAV. Conquisita sunt omnia, quiescendum est. RAT. Iam dixi, vitæ requiem & solatium quærebas, laborem mortis ac tædium inueniſti. GAVD. Cuncta disposui, prosperitas parta est. RAT. Congessisti, fallacissimæ ac fugacissimæ spei nidum, quæ vbi primum adoleuerit, euolet, mæstum & vacuum cor relinquens sæpe vel implumis pereat. GAV. Longo succedit quies labori. RAT. Breuis ipsa adeò fortassis vt nulla potius dici possit. Multorum sæpe studium annorũ in momento excidit, immo cùm semper ferè gradarij sint progressus, rarò nõ repẽtini exitus rerũ sunt. G. Per longas curas ad

securi

securitatis initia ventum est. R. Solicita mul
tũ de principiis humana curiositas, finẽ cæca
non prospicit. Densa vẽturi caligo temporis
mortalis aciẽ frustrauit obtuitus, deliberatio
vtique nostra sit cõsummatio fortunę, dicam
melius, dei est, cuius in manibus sortes sũt
hominum, non quas ipsi vobis opione vestra
spẽq; improba fingitis, sed quas ille præsciẽ-
tia sua videt. Eius est autem illa vox, stulte,
hac nocte animam tuam repetent à te, quæ
autem parasti cuius erunt? Comminatio hor
renda, quæ nisi spes somnósque mortalium
interrumpat, obsurduistis haud dubiè.

De potentia. Dial. XCI.

GAV.

POtentia magna sum. RA. Ergo & inui-
dia. GAVD. Potentia multa sum. RAT.
Et in periculis multis. GAVD. Potentia
sum ingenti. RAT. Et laboribus infinitis
& inextricabilibus curis. GAV. Multa pos-
sum. RAT. Quo plus in alios potes, & plus
alij in te. GAV. Potentiæ est plurimum. RA.
Quo potentiæ magis, eo maius in illam im-
perium fortunæ. tepidè se exercet in paruis,
vberem eligit materiam. In magna lignorũ
mole, crepitãtius sæuit incendiũ: magna pro-
speritas, magnæ viam faci aduersitati. Nec
quenquam facilè planè miserum videbis,

qui non valde fœlix habitus fueris. Non potest ignoti hominis, nota esse calamitas. GA. Quod volo & possum. R A T. Cura ergo ne quid mali velis, & scito quo potētię plus, eo plus esse negocij minúsve licentiæ. G A V. Potentia ingens sum. R A. Quid scis an diu turna? Piget exequi qui potentes breui ad impotentiam, seu qui reges ad infamiæ seruitium sunt redacti. Vepricosi & lubrici sunt humanorum gradus ascensuum, tremulus vertex, præcipitium horrendum, ægrè conscenditur ad eminentem statum, anxiè vbi consistitur, grauiter inde & repente descenditur: id sic esse non singuli tātùm reges aut populi, sed maxima etiam testantur imperia. G A V. Armis atque opibus potens sum. R A. Vera & firma potentia in virtute fundata est. fundamentum si detraxeris, quo maior, eo periculosior structura. Quid implere opibus domos iuuat, arua ligonibus, maria classibus, si intus interea domestici hostes animū oppugnant atque expugnant? Vis vt te potentem fatear? Illos doma finibúsque tuis pelle, vince iram, vince cupiditatem, vince libidinem. vince teipsum famæ atque animæ hostem tuæ. Quænam ista potentia est, vincere alios passionibus suis? GA. Fundata insolido potentia est. R A T. Quo pacto cum vita ipsa mutetur assiduè? O quid tumes imbecil-

lum

lum animal? de potentia disputas, de anima interim periclitaris, quam dicto citius vel naturæ vis occultior, vel exigui morsus animã, tis, vel extremi contemptissimique homines sæpe potentissimis abstulere. G A V D. Potentia egregiè stabilita est. R A. Vbi quæso? In arenis ac fluctibus, an in vẽto, an in ipsa, vt perhibent, fortunæ rota? quin tu amice, malè susceptam pone fiduciam. Nulla hic stabilis potentia, vtique vel impropriè exprimam quod sentio, nulla potentia potens est.

De gloria. Dialogus XCII.

G A V.

SEd inueni magnam gloriam. R A T. Magna in exiguo qualiter explicentur non intelligo. Si temporum, si locorum angustias metiare, magnam hic gloriam non esse fateberis. Non ingeram tibi vt terra omnis punctus est, cuius ipsius partem maximam natura fecit inhabitabilem atque inaccessibilem fortuna, vt tempus præsens puncto minus, idque ipsum semper instabile fugaéque tam rapidæ, vt vix illam animo sequi possis: duæ reliquæ temporis partes semper absentes, ita vt altera nos lubrica memoria, altera expectatione anxia fatiget, vt omne simul tẽpus, aut diluuiis, aut æstu nimio, aut peste aliqua, aut cœli inclementia vel terrarum, aut deni-

que per seipsum lapsu proprio ita discerptum atque confusum sit, ita vna sæpe ætas prope nil habeat commune cum altera: neque minus in temporibus quàm in locis videas exiguo interuallo notissimum nõ agnosci. Hæc inquam & quæ sunt id genus plurima transeo. Vulgata sunt omnia quibus liquidò cernitur quænam hæc mortalis ac terrena gloriæ magnitudo est. G A. Quam conditio mea fert gloriam sum adeptus. R. Si indignã, breuem hercle: at si dignã, gaude, nõ quòd habeas, sed quòd meritus sis. GA. Gloriam quæsiui. R A. Gloria vera nisi bonis artibus non quæritur: vnde tibi partum nomen vide, sic intelligas an gloria vera sit, famam si casus dedit, eripiet. G A. Multum est gloriæ. R A. Caue ne quam gloriam veram putes, imago falsa sit gloriæ. In rebus hominum multa reguat illusio, G A V D. Plurimum est gloriæ. R A T. Vt nemo pauper magnæ pecuniæ famam quærit nisi vt fallat? sic nemo ignauus magnæ virtutis opinionem: vterque tamen sibi conscius quicquid de se aliis loquantur, quantum vel pecuniæ in arcula, vel virtutis in animo sit. G A V D. Insignis est gloria. R A T I O. Si ex merito, modestè vtere ne superbiæ illi notam applicuerit: si minus, fac ne diu populum fallas. G A V D I V M. Præfulgens est gloria. R A T I O. Vel mereri stude,

vel

vel graue non tuum indumentum exue: inglorium esse præstiterit, quàm mendacio glorioſum. Vera etiam gloria cum labore seruatur, quid de falsa speres? Cùm omnis fictio difficilis sit, tum difficillima est quam multi vndique obseruant. Rari nempe sunt glorioſi, hos propter dissimilitudinem obscurũ arq; inuidum vulgus odit. Graue est inter tot hoſtium insidias latere, præstringere omnium oculos non potes in te tanto ſtudio defixos. GAVD. Glorioſus appareo. RATIO. Melius fortitan lateres & certè tutius. Hoc grauiter dixit is qui multa leuiter: bene qui latuit, bene vixit. GAV. Clarus latéque notus ſum, longéque conſpicuus. RA. Liuor abdita penetrat rimatúrque, putas conſpecta prætereat? Quid quòd pauci ſunt quibus expediet apparere & conſpici, pauci quorum famæ non noceat ad plenum noſci? Notiſſimum Claudiani dictum: minuit præſentia famam: quanto magis illam minuit notitia? Rarò ſunt homines quod videntur. GAVD. Glorioſus videor. RA. Caua nube circundatur deliteſcis: ſi parumper emiſeris, quo plus gloriæ falſæ fuit, eo veræ plus erit infamiæ. GAV. At gloria vera eſt. RA. Id nemo te melius nouit: ita demum ſi externi iudicis corruptum animum tuis in rebus aſſumſeris, gloria quidẽ, vt ſapiẽtibus placet,

quasi quædam vmbra virtutis est: illam comitatur, illam sequitur, quandóque etiam antecedit: quod in adolescentibus claræ indolis videmus, quos ante perfectam virtutem præconcepta de illis spes hominum claros facit, quæ quibusdã velut stimulis generosos modestósque animos excitat atque erigit & impellit ad æquandam spem ciuium suorum, stultos autem tumidósque præcipitat. Hinc transformatio illa ridicula clarorum adolescentium in obscuros senes. Laus quidem sapienti vtilis, stulto nocet. Ex his vides vmbrã per seipsam esse non posse, rei cuiuspiam sit opottet. Vis ne igitur gloriam veram esse, fac vt vera & solida virtus sit.

De beneficiis in multos collatis.
Dialog. XCIII.

GAV. BEneficia in multos contulisse gaudeo. RAT. Multos ingratos experiens dolebis. GAV. Beneficia in multos effudi. RA. Rectè ais: nam si accipientium animos intueare, beneficiorum magna pars perditur. GAV. Multi meis beneficiis sunt obstricti. RAT. Quidam si obliuione relaxabunt: alij forsan iniuriis beneficia pensabũt, vt cessent iniuriæ, non cessabunt querimoniæ, quàm multi de benefactoribus querentur suis: iniquum

quum fateor, sed commune adeo, vt non tam crebræ de hostibus sint querelæ. Audisti apud Lucanum de Pŏpeio quærentem Photinum, apud Senecam verò Sabinum de Augusto. Quid verò te ad litetas aut antiquitatem voco? Vrbes medias contemplare: vici omnes lamentis talibus pleni sunt. Omnis autem ingratitudinis triplex, nisi fallor, causa est. Inuidia scilicet quæ dum impensa aliis beneficia suas ducit iniurias in se collata non aspicit. Superbia, quæ vel se maioribus dignam censet, vel præferri sibi aliquem indignatur. Cupiditas, quæ muneribus non lenitur sed accenditur, & dum quærendis inhiat quæsita non meminit. Possem breuius, totius mali causam stultitiam dicere: ea verò non huius tantùm, sed malorum omnium causa est ignorantia viri boni opinionùmque peruersitas. Hinc nimirũ pestes animi prodeũt, superbia imprimis & cupiditas, quibus nullum obsequium non contumax, nulla largitas non angusta est. GAV. Beneficus fui in multos. RAT. Aristotelica quædam magnanimitas fertur meminisse collati, accepti autem beneficij obliuisci quæ sententia & si colore non careat, apud me tamen verus magnanimus cõtemptor mediocrium atque humilium est rerum, atque ideo quæcunque egerit, magna quanuis iudicio plurimorum,

parua sunt animo maiora quædam & rariora voluenti: contrà si quid acceperit, quo alteri fiat obnoxius, quanuis exiguum, graue est libertatem amanti atque ad excellentiã aspiranti quóue quamprimum solui leuariq; velit. De hac igitur re Annei Senecæ dictum probo. Beneficium, inquit, qui dedit taceat, narret qui accepit. Eleganter nempe duo beneficentię seu venena, seu vulnera sunt. Hinc exprobratio largientis, hinc recipientis obliuio, vtraque mater ingratitudinis ac beneficij nouerca. Illa ingratitudinem parit in altero, hæc in se. Illa quoque beneficium in se extinguit, hæc in altero. His tot malis aptissimè illo Senecæ consilio medeare. GAVD. Multis benefici. RAT. At pluribus non fecisti, qui se spretos & contemptos dolent. Est autem, nescio quidem vnde, firmior offensarum quàm beneficiorum tenaciórque memoria. Sæpe singulis beneficiis aut nullos aut singulos amicos obliuiosos & tepidos, hostes autẽ tibi multos feceris memores ac feruentes. GAVD. Multis multa ac magna contuli. RAT. Sunt multi quibus profuisse periculum sit, quidam paruo amicum, magno hostem beneficio quæsiere, quod & exigui debitum leue, retributio prona est, magna autem & debere pudet & piget reddere. & nihil est tertium nisi vt desinat esse cui debeat

beat qui inuitus debet. Ita dum debentem pudor beneficij expertos dolor agitat, inter Scillam & Caribdim fertur cymba benefici, effectúmque vt multos qui parce atque illiberaliter tuti vexissent, liberalitas insignis in discrimen traxerit. Siquidem inter malos impunè bonum esse non licet, durum dictu, sed dicendum tamen: animal ingratius homine nullum est. GAV. Laté me beneficum præbui. RAT. Quidam sunt benefici, nec tamen beneuoli, quos magnitudo status atque hominum necessitas multa largiri cogit, his etiam qnos non modo non diligunt, sed nec noscunt quidem, quibus si se ob beneficia charos sperant valde eos fallit opinio. Nemo facilè non amantem amat. Mutuus nexus animorum ac reciprocus est amor. Munera sæpe necessitati, amor verò iudicio tribuitur. Vt ego beneficia bene collata, & læta fronte pióque animo dignis exhibita nunquam gloriosa negauerim, sic multa, immo verò partem maximã seu hæc dantium seu accipientium culpa est perdi ac proiici, nemo vsquam est qui dubiter: & est facilior breuiórque ac rectior, quam supra tibi ostendimus, amando scilicet ad amorem via, qua pergenti verum quoque si benefici nomen accesserit, clarũ te supráq; fidẽ multis amabilem efficiet. GAVD. Multa &

magna contuli. RAT. In rebus non quid sed qualiter, quóue animo fiat, refert apud deum atque homines, & magna sæpe inuisa, & modica grata sunt, nudum præ omnibus cor attēdi, & sacrificio pauperis probatur & munere

De amore populi. Dialogus. XCIIII.

GAV.

POpulus me amat. RATIO. Subsiste palulum mox oderit. GAV. Populus me diligit. RA. Ne propera, nondum finis, vt dies vnus, sic vita omnis à fine describitur. GAV. Populo charus sum. RA. Quis illi Scipionibus charior, quis Camillo, quis Rutilio ac Metello? Quid Themistoclem loquar aut Milciadem, quid hoc genitum Cymonem aut Aristidem, quid Theseā, quid Solonem, quid Hannibalem, quid Lycurgum? qui ciues, oro te, quàm quisque quàm breuiter populo suo charus, omnium notus finis, & vel in contemptum, vel in odiū versus amor atque indigna rebus præmia, fori labor, accusatio, mors, exilium, catenæ. GAV. Multis in populo charus sum. RA. Malis igitur, pauci enim boni, atque malorum malis artibus quæri amorem constat. Si verò similitudo quædam parit amicitias, vt prudentibus placet, qui sis æstima, qui multis in populo cha

rus

rus sis. G. Populus me amat. R. Serenum hybernum, aura æstiua, quies maris, lunæ status, amor populi, paria hæc si conferantur mobilitatis vltimo palmam do. G. Populus me honorat. R. Labiis credo, cor autem eorum longè est à te, nõ est enim tibi fidelior quàm deo. Rarò quicquam ex animo facit vulgus nisi tumultuari & furere & sæuire. G. Populus me veretur. R. Non faciet diu. Facilè enim ruit quòd non certo iudicio stabilitum est. G. Ardens in me populi fauor est. R. Ardenti principio sæpè medium tepens, finis algidus fuit, quod haud crebrius vlla in re quàm in studiis populorum cernas. G. Populus me laudat. R. Stultorum laus apud doctos infamia est. G. Populus me suspicit. R. Leui rerum alternatione despiciet, semper enim alterum extremorum tenet: medium verò nunquam, vt qui habitantem ibi hostem metuat. G. Populus me colit. R. Mirabor si tam inculto cultore fructifices, G. Populus benè de me sentit. R. Sine vllo delectu iudicare solitus vtranque in partem, itaque vulgi sententia veros inter iudices contrarij argumentum est. G. Populus benè de me æstimat. R. Suspecta sanis ingentis æstimatio insanorum: mallem te populo incognitum quàm probatum. G. Populus multa de me loquitur. R. Et tu ergo popularibus auribus

fidis atque ageris: quod licet magnis olim viris euenisse noueris, non minor tamen est vanitas gaudere statu tenui & incerto. GAV. Populus me miratur. RA. Et ego te miror qui hoc in gloriam tuam trahas. GAVD. Populus me amat, RA. Non hæc laus, sed fortuna est tua, populi mos est vt sæpe amet indignos, sed à quibus indigni amoris sæpe dignissimam fert mercedem.

De occupata tyrannide. Dialogus. XCV.

GAV.

INuasi tyrannidem in ciues meos. RA. Rependisti dignam vicem stultis amantibus. Illi te æquo altius extulerunt, illos tu iniquo iugo seruitij depressisti. GAV. Tyrannidem arripui. RA. Abstulisti libertatem aliis, securitatem tibi, requiem vtrisque. GAV. Tyrannidem consecutus sum. RA. Statum certi laboris, euentus ambigui, sed vt plurimum infœlicis. Non te ad historias veteres atque externas mittam: quis Phæræi Alexãdri exitus? quis Dionysij Syracusij? quis Agrigentini Phalaridis? quis Annonis Pœni? quis Elearchi Heracleensis? quis Ephyrensis Aristotini? quis Lacedæmonij Nabidis? quis Hipparchi denique Athenienſis, quem occidisse immor

immortalis gloria interfectoribus fuit? Non ad recentiores atque domesticas, Cassium Meliúmque, & Manlium Romanos ciues, Catilinam quoque & Gracchos, & Apuleum, non Tyrannos quidem, sed tyrannidem affectantes, ínque impiis conatibus deprehensos, cœptóque prohibitos atque oppressos. Non postremo ad illos, qui maiores non meliores iusti velo imperij trucem texere tyrannidem atque iniustam, Caium scilicet ac Neronem, Domitianum & Commodum ac Bassianum, reliquósque eius ordinis, solo nomine principes, quorum mens tyrannica ac tyrannicus finis fuit, sed ad alios quos auorum patrúmque memoria, seu etiam quos ætas ac regio præsens vidit: hos ego ne distantibus te fatigem, circumspicere & contemplari iubeo, videbis vsitatum, & communem Tyrannorum exitum, aut gladium, aut venenum, veréque illud à Satyrico dictum dices: Ad generum cereris sine cæde & vulnere pauci Descendunt reges, & sicca morte tyranni. GAVDIVM. Tyrannidem in ciues exerceo. RA. Prædam atque carnificinam auro implendus, & sanguine auri sitiens monedula tenáxque, nec missura cutem nisi plena cruoris hirudo. Sed qua fronte, quóve animo seu sanguinem illum fundis, pro quo seruando si homo esses, san-

guis tuus vltro tibi fundendus erat, seu ciuibus tuis aurum rapis, quod diris prædonibus largiaris, spolians qui tuis pascendi opibus fuissent, ditánsque à quibus omni ingenio extorquēdum legis, sic maiorum, vel exempla, vel monita viluerunt. Sed hoc pessimum habet Tyrannorum vita, vt quibus fidēdum est metuant semper, fidántque quibus fidei nihil est, totúmque hoc malum, hinc immeritis irrogatæ iniuriæ faciunt, hinc indignis erogata beneficia, & ambitione turbatus ordo rerum, amici ex hostibus, hostes ex ciuibus. G. Tyrannus patriæ meæ sum. R. Nunquid id esses si illam tuam esse patriam meminisset? Si obuersaretur animo publicæ matris effigies, nunquam fratres lacerares tuos, cum quibus æquam pueritiam atque adolescentiam egisses, eodem cœlo vsus, iisdem aquis, iisdem atq; sacris, iisdem fastis diebus, iisdem ludis & luctibus, qua nunc mente de illorū tergo potes ludere, atq; illis flentibus gaudere, qua postremò impudētia in ea vrbe viuis in qua vitā tuā omnibus scis inuisam, mortem cunctis optabilē, vbi esse neminem certus es, qui nō malè perditū te velit, lupum miti de grege sæuissimū? G. Tyrannidē accepi. R. Si præterito præsens tempus cōfers, durā te ac miseram subiisse sarcinam intelliges: tutam agebas & quietam vitam, dehinc

nisi

nisi sceleri iungis amentiam: nulla tibi sine metu ac tumultu animi dies, nulla nox ibi, nullus non suspectus cibus, nullus sopor imperterritus, dum vbique ceruicibus impendentem videris mucronẽ, ouem amico opes fortunásque suas miranti, nõ ineptè mõstrasse traditur Dionysius, tyrannus quidem, sed tyrannidis æstimator acutissimus. G. Ferro mihi tyrannidem acquisiui. R. Ferro quæsitam, ferro etiam seruaturus, ferro forsitan amissurus. Præclaras planè diuitias cõparasti esse omnibus odiosum atque terrificũ, quód que hinc sequitur tibi te perpetuo grauem metu. Vt enim periculi nihil sit, quod in quibusdam vrbibus natura ciuium præstat apta seruitio, quando tamen pauor aberit animo recolenti, quid ille huius quòd legitimi nomen habet imperij metator ac fundator primus audiuit à Laberio Romano equite, necesse est inquit multos timeat quem multi timent. Cuius dicti ratio illa est, quam posuit Naso: quia quẽ metuit quisque perire cupit: positam prius ab Ennio, vbi ait: quem metuunt oderũt: quem quisque odit perisse expedit. Vt tamen & periculum & metus etiam omnis cesset, quòd nonnullos Tyrannorum vel nutrita publicis malis audacia, vel nota ciuium spondes ignauia, An non saltem vlla est pudor his præesse quibus te subesse sit di-

gnius, præter iniustam vim rebus omnibus imparem. GAV. Tyrannidem indui. RA. Humanitatem ergo & iustitiam exuisti, simul & procellosam vitam & cruētam aut certè dubiam mortem elegisti. Infœlix, de quo sola patria quæ te genuit atq; aluit, mortem speret. An verò non ille sat miser est quem miserum volunt omnes? An non ille miserrimus qui tam miser esse non possit, quin sit dignus esse miserior? GA. Habeo summum inter ciues locum. RAT. Habes in ciuibus tyrannidem, in arenis domū, in vepribus stratum, in prærupto sedem, in rapinis inopiam, in miseriis inuidiam.

De regno & imperio. Dialogus XCVI.

GAV.

ECce autem iure rex sum. RA. Id enim vero occultum diu esse nō poterit, quid interſit inter regem tyrannúmque iam diximus. Quid autem iuuat dici regem si tyrannus es? Non in specioso cognomine, sed in vera iustitia regis regníque salus sita est. Minus mali reor in quæsitum dominium reformare, téque de reliquo sic agere vt rex verus appareas, quam regnum iure partum, in quo iustè succesſeris parenti, tyrannica vexatione diripere: plus enim veræ laudis in progressu ac fine quàm in principio rerum est.

GAV.

GAV. Rex sum. RAT. Melius sub iusto rege ageres atque tranquillius quàm rex ipse. GAVD. Regni solium conscendi. RAT. Locum latè cóspectum patentémque omnium indiciis, eóque periculosum ignauiæ, laboriosum verò difficilémq; virtuti. Bonus enim rex seruus est publicus. GA. Regni solio euectus sum. R. Vt meritus videare, tuas res téque ipsum obliuiscere, populú tuum & Rempublicam cogita: quo die primùm rex fuisti, tibi moriens, aliis viuere incepisti, quódque durissimum est, ingratis & iniquis æstimatoribus laboris tui. GAV. In regiam veni. RAT. Aliquid ibi forsan perituræ gloriæ reperturus, sed quietis nihil. GAV. Iustè regno. RA. Bene agis gratissimámq; rem deo. Scito autem seruire te querulis, & vix tibi ante obitum gratiam relaturis. Rarò tam iustus quisquam regum sit, vt non charior populo succesſor foret, is cum venerit, alter optabitur. Hi sunt vulgi mores odisse præsentia, ventura cupere, præterita celebrare. Quando ergo defuerint querelæ, si omne præsens bonum sordet, nihilque omnium placet nisi quod cruciat seu perditum seu speratum. G. Sceptrum & diadema sortitus sum. RATIO. Fulgidas compedes, clarámque miseriam, quæ si plenè omnibus nota esset, crede mihi non totiens vno de solio litigaret duo,

sed plura essent regna quàm reges. GAV. Purpuram indutus sum. R. Non cultus exterior, sed internus habitus & mens regia regem facit. Alexandri Romani principis dictum fuit: imperium in virtute non in decore consistere. G. Ad reguum prouehor. R. Nunc in dubio vertitur subiectorum status, an fœlices ea quæ hic fingitur fœlicitas, an miseri sint. Nempe mortalis regni fœlicitas rex bonus, te in dubio labor manet & graue negocium. G. Rex sum, nil non licet regi. R. Nulli minus: immo verò quod olim licuit iam non licet. Et fortè si de regno licentiam aucuparis, non te regem noueris, sed tyrannum. G. Rex sum atque omnia possum. R. Immo nihil nisi quod decet regem, cuius vt dixi, minor licentia quàm priuati est. Sin hoc calle voluptatem petis, falleris, & tota, vt aiunt, erras via: Voluptas à tergo longe est, hac ad laborem itur & ad gloriam. G. Rex sum eritque mihi iam certa tranquillitas. R. Immo si qua olim fuit, periit, stultus nauta qui relicto portu in altum vela facit, tranquillitatem quærens. G. At Romanus Imperator factus sum. R. Clarissimum nomen, sed durissimum officium. Magna seruare difficile est, quid collapsa erigere, sparsa colligere, recuperare perdita, deformata reformare & deserti culturam ruris multisque

tisque diu neglectam suscepisti, multis egent dura arua ligonibus, multis prata riuis arentia, æstuandum algendúmque tibi est si successerit, tu hinc laudem, reliqua successor tuus metet, illi seueris, sera est messis, multas poscit æstates. G. Ascendi ad imperium, iam quiescam & securus viuam. R. Falsa te habet opinio, nunquam minus, tu ne in excelsum montem vt ventos & fulmina euaderes ascendisti? Non legisti Horatianum illud: Sæpius ventis agitatur ingens pinus, & celsæ grauiore casu decidunt turres, feriúntque summos fulgura montes? Et quanto aliter de hac status eminentia sentiebant experti principes, Augustus & Diocletianus, quorum alter, vt legimus, de dimittendo imperio cogitauit, alter autem dimisit imperium, nec reuocatus assensum dedit. Quanto aliter Marcus Aurelius & Pertinax, quorum primus adoptione ad spem imperij euocatus, solito tristior effectus mirantibus amicis, multa de malis imperij disputasse, alter imperator effectus semper imperium horruisse memoratur. Magnus est ad imperium ascensus, magni in imperio labores, magni quoque cùm ascenderis, ex alto casus. Si mihi non credis, Iulium Cæsarem interroga, Caium quoque Caligulam, & Claudium, & Neronem, & Galbam, O-

Othonem, Vitellium, Domitianum Commodum, Pertinacem de quo proxime dictũ est: Baſſianum præterea & Macrinum cũ filio Diadumeno, fœdiſſimúmque omnium Heliogabalum, longéque diſſimilem moribus Alexandrum, vtriuſque etiam quòd miſeris cum filio matrem. Maximos quoque & Maximianos, & Maximos Gordianos, Præterea & Philippos & Decium, Gallúmque & Voluſianum, & Valerianum inſigni calamitate notabilem, & contemptorẽ paternæ miſeriæ Galienum, Aurel anũ denique & Probum, Iulianum, & Licinium, & Cõſtantium, & Valentem, & Gratianum, Valentinianum: ac ne ad faſtidium cũcta complectar, totam illam tyrannorum ſimul & principum ſeriem percũctare, vno tibi ore omnes reſponſum dabunt: eodem ſe calle ad ruinam atque imperium aſcendiſſe, & tu illic tibi requiem fingis ad ſecuram vitam, vbi omnes periculum & laborem, multi miſerabilem vitæ exitum inuenere? Non hoc ſibi fingebãt illi quatuor, quos ab initio nominaui. non Antonini pij principis maternus auus Arius Antonius homo ſanctus, vt hiſtoriæ loquuntur, vt ego fateor, vir prudens. Neruam miſeratus quòd imperium accepiſſet. Verè enim fruſtra principes premit inuidia, cùm illis potius miſeratio debeatur. GAVD. Sum Imperator

& vl-

& vlciſci poſſum. R A. In hoſtes publicos fortitan non in tuos. Illis enim ſi verus es princeps, hoc tuo aſcenſu ſecuritas parata eſt, priuatis affectibus pietas publica frenum ſtringet. Non potes huius aut illius hoſtis eſſe, ex quo pater omnium eſſe meruiſti. Id in ciues principi iuris eſt, quod in filios patri. Iuſtus princeps pater patriæ eſt: nullū ex omnibus titulis hoc gratius ſummus ille principū Auguſtus accepit, vt qui compreſſo adoleſcētiæ impetu, patris nomen implere decreuerat: tibi ergo qui hoſtes fuerāt, iam filij ſunt. GAV. Imperator ſum, vlciſci potero. R. Vti hac potentia non debebis, & ſic habe, ſummi imperij poteſtatem excellētibus & fortunæ paribus animis, eſſe veniæ materiam non vindictæ, cuius eo auidior quiſq; quo vilior infirmiórq; animi ac virium eſt: qua in re meminiſſe profuerit illud Hadriani principis, qui vt ſcriptum eſt, vni quem capitalem habuerat, factus imperator dixit: euaſiſti, generoſum planè verbum ac magnificum veréq; Cæſareum. G. Imperator ſum, eritque iam theſaurus par impenſæ. R. Ad rapinam vox hæc ſpectat, eſt vt aliarū rerū, ſic ſumptuum fluxus quidam ac vorago, cui nihil eſt ſatis. Lōgum eſt mortaliū hac in parte, ſed imprimis Romanorū principū furores ſtilo æquare: paucos tamē ex omnib. eorúmq; ipſorum

pauca

pauca de multis attingam. Conſpectiſſimus ille quidem Caij furor, Baias atq; Puteolos ponte iungentis atque illum tumidi maris ſinum primun equis, mox quadrigis triumphaliter permeantis. Quid aceto liquefactas memorem margaritas, precij ingentis, appoſitóſque conuiuiis panes aureos atque aureas dapes, quibus non famem compeſcere conuiuarum vt mos eſt, propoſitum illi eſſet ſed imperij opes ſpargere, atq; illorum auariciam irritare? Adde effuſos in plebē nummos turpidóq; & profundo mari iactas moles, duriſſimas rupes ſciſſas, campos æquatos montibus, & campis iuga montium, terra illuc addita, hinc detracta, tā ſubitò vt naturæ miraculum vim paſſę cum celeritate certaret: nempe cùm dilati preciū operæ mors eſſet, quibus prædeceſſoris ſui Tiberij theſauro ingenti, diuitiiſque omnibus imperij intra anni ſpaciū exhauſtis, ad inopiam fœdiſſimáque rapinas eſt compulſus. Illud inter iſta nō numero, quòd Corinthium montem Iſthmon perfodi animo deſtinarat, & ſi ſumptuoſiſſimum opus, tamen vt perhibent nauigantibus vtile, quo duo maria iungerēntur, & à Brunduſio Athenas, aut Chalcidem Byzantiúmque petentibus flexus ingens remitteretur Achaiæ. Huius comes ac victor amentiæ ſequitur Nero, cuius enormiū impenſarum

pensarum nullus est modus, in ædificando præsertim, in quo omnes prodigos & seipsum vicit. Nulla alia in re damnosior, vt de illo scribitur, vnus ex mille furoribus attingendus est, domus à Palatino ad Esquilinum collem porrecta & magnam partem vrbis occupans, vt non immerito inter conuicia, quibus liberrima plebis indignatione prosciissus est, illud quoque iactatum sit: Roma domus fiet, Vehios migrate Quirites, si non & Vehios occupat ista domus. Hanc auream dici voluit, nõ ineptè quidem signans nomine precium. auro enim & gemmis crustata ac stellata domus fuit, tantæ altitudinis vt in vestibulo colossus cẽtum viginti pedum staret. Intus porticus atq; aulæ laquearibus aureis atque eburneis tabulatis, & conuexa domorũ cœli instar vi propria sese sensim diebus ac noctibus sine intermissione voluentia. Stagnum quoque maris æmulum ædificiisque circundatum littore vrbis in morem: rura præterea & pascua & vineta & syluæ omnium generibus animaliũ refertæ. In hac domo quantum cõiecturis ad verum via est, illud quod colosseum vulgo dicitur medium fuit, cuius nunc etiam ruinæ stuporem spectantibus afferunt, & hæc omnia dum quod miraculum rei auget, Romæ medio cõsummassset. Ita non dicam excessisse, sed nec im-

pleſſe quidem imperatoriæ domus modum viſus eſt ſibi vt dedicans domum ipſam non amplius miraretur quam vt hoc ſolum diceret: ia: tãdem quaſi homo habitare incipio. Mitto illa leuia, quòd veſtẽ nullã bis induit, nullũ iter minus mille carucis egit, calceatus argento vſus mulis, aureo rete piſcatus eſt, purpureis atq; coccineis funibus, ac reliqua fidem excedẽtia ſimul & tædiũ paritura. Sed quis illa non ſtupens legit, ſtupentiórq; aſpicit? Veſtigia enim extãt, piſcinã illã cœptam à Miſeno ponte, venturámq; vſq; ad Auernũ lacum miris circumſeptam cõtectámq; porticibus foſſamq; illã ab Auerno vſq; Hoſtiã, per tantũ viæ ſpacium, totq; obuios montes, vt inducto mari ſine maritimis caſibus nauigãs & terræ laborem & pelagi faſtidium declinaret: longitudo quidem, vt nunc incolæ metiuntur, nota omnibus vt Tranquillus numerat, millia paſſuum centum ſexaginta. Latitudo autem duarũ capax quinqueremium ex aduerſo iter agentium neq; ſe impedientiũ cõcurſu: quod opus ſi expleſſet. Italiã omnémq; rempublicam exhauſiſſet, tãtis autem mũdi malis mors ſola cõſuluit. Hunc ſequitur Aurelius Verus, qui, vt omittam cætera, cœnam illam fecit, cui ſi par prandium facere voluiſſet, neſcio an Romana res ſufficere potuiſſet. Quo audito frater eius Marcus

Aure

Aurelius, tam modestiæ amicus quam hic hostis, ingemuisse fertur, reipublicæ misertus & imperio collabēti. Linquo alios: nimis multi sunt enim, nec me fallit posse ex vobis longiuscula hæc videri remedia breuiora pollicitis. Sed delectat interdum doctum seu doctrinæ deditum frugíque hominem stultorum insanias audire, quæ illi quasi pro cōtrario signo sint, vnde sibi, vt aiunt, remis velóque fugiendum sciat. Hæc autem eò spectant, vt recogites quid est quod thesaurum impensæ parem speras: vt enim frugalitati & modestiæ haud sanè magnis thesauris est opus, sic prodigalitati & luxuriæ neque thesauri neq; imperia ipsa sufficiūt. Et hæc causa, non tantùm mediocris fortunæ homines, sed principes quoque penè omnes, eos dico, qui nepotino victui operam dedere, necessario in rapinas & prædā misit, quæ multis festinatæ miseræq; mortis occasio fuit. GAV. Nunquid vnius hominis impensæ, tot vrbes non sufficiēt? RA. Hi tibi respondeāt, de quibus multa dixim⁹, innumerabiléſq; alij, quos par pestis pari dedit exitio. Ad summam verò profundissimum hoc sumptuum, vt sic dicam, specus, quasi illud olim Curtij non opibus expleri vllis, sed virtutib⁹ ante alias modestia cohiberi constringíq; potest. In quod maximè proderit meminisse, alienum esse

quod prodigis, & hic quoque vnũ aliud Hadriani verbum sæpe ad memoriam reuocasse, quod sæpe ille & in concione & in senatu legitur dixisse: ita se rempublicã gesturum, vt sciret populi rem esse non propriam. optimo principe dignum verbum. GAV. Regno, & vltio mea est. RAT. Tua quidem minimè, neque enim mentitur is qui ait: mea est vltio. Profectò autẽ si verus es rex, nihil tuum minus est quàm vltio, nihil maius quám clementia. Natura vtinã vt apum, sic hominum reges aculeo exarmasset: nunc ligero animali exemplum dedit, non eripuit libertatem: meum est, quod illa non cogit hortari. Reipice paruum illud, sed diuinum animal, pone & tu non in vulnere, sed ante vulnus aculeũ. Plebeium enim illud: hoc regium: Alioquin vt sine iustitia, sic sine clementia rex nõ eris, ac ne homo quidem, sed quod in fabulis dici solet coronat⁹ leo. GAV. Imperator sum Romanus. RA. Habes Augustum, habes & Neronem & Vitellium quem sequaris. Ad hos tres tota non modò omnium principum, sed hominum turba restringitur. Hinc ergo tibi ducem elige. Si recentioribus delectaris, habes eiusdem ordinis Traianũ, Decium, Galienũ. GAV. Sum Romanus imperator, mundi dominus. RAT. Fuit quando id dici prope veraciter poterat, quorsum verò redierint

res

res vides, vt intelligi detur quam sit tutum stultis & ignauis magna committere, quanta prouidentia, quantum in furorem, quantus labor, quantáque diligentia, quantum in torporem incidit. Non est amplius gaudij materia. Romanum imperium, sed humanæ fragilitatis & fortunæ variantis indicium. GAVD. Imperio clarus fuit. R A. Clara nomina res obscuræ, mundi fraudes, humana credulitas, hi sunt vnci, quibus huc illuc faciles animi trahuntur. Pulchrum imperij, pulchrum regni nomen, sed imperium & regnum difficilima omnium officia si rite geratur: alioquin & periculosa prorsus & mortifera, neque de nihilo dictum illud regium laudatur, diadema nobile potius quàm fœlicem pannũ, plenum curis periculisque & miseriis multis, quem cognoscens nemo non ambiat modò aut parto grudeat, sed nec oblatum vltra recipiat, aut abiectum humo leuet. Proinde expergiscimini aliquãdo mortales aperire oculos, néue semper calsis caligare fulgoribus: vestra metimini atque æstimate corpuscula, circunspicite quibus septi estis angustiis nolite geometras ac philosophos contemnere, terra omnis punctus est, vos caduci ac fragilis & incerti exitus, & cùm iuuenes & cum sani estis cum morte luctamini, & cùm ascendere creditis, descenditis, & cùm stare vide-

mini tum maximè ruitis, nec vllum animal magis suarum virium obliuiscitur: ac sæpius vermes semimortui regna & imperia somniatis. Mementote vos punctum per exiguũ, seu verius punctũ, vt sic dixerim, puncti breuis, immo ne millesimam quidẽ puncti partem possidere. Hãc superbi incolæ premitis mox premẽdi, neq; amplius ex vniuerso possessuri, quàm quod frigentibus membris ac pallidis occupatis. Item nunc cæci & insani elatóq; vultu tumidi, quod natura angustat laxate animis, & vincti immẽsa & moribundi immortalia cogitare, inq; hoc nihilo ridiculosas & insanas insolentias ad momentum rapidi temporis, hic rapinas, hic iniurias, hic vindictas, hic spes anxias, hic honores varios, hic cupiditates inexpletas, hic furores demũ vestros, hic regna, principatus & imperia, hic classes, hic acies, hic bella molimini. Cùm multũ insanieritis, siue imperatores fueritis, siue aratores, seu diuites, seu mendici corpus vestrum putris terra, vita vestra fumus leuis magno flatu pulsus fuerit, & vix tãdem serò quidẽ cognoscetis viã hanc fuisse nõ patriam, totúmq; hoc regni & imperij falsum nomen. GAV. Imperator factus sum. RAT. Stulti cùm imperatores fiũt, homines se esse nõ recolunt aut fuisse. Quale est illud Tiberij Cæsaris, qui amicũ volentem eũ cõmemo

moratione quorundam actuū in memoriam priſtinæ familiaritatis adducere, cùm vix aperto ore hoc vnum verbum emiſſet, meminiſti, præueniens interrupit, nec paſſus eſt explere quod cœperat, ſed repentè ait: quid fuerim nō memini, vocem improbam ac ſuperbam, nec amicitiarum modò, ſed totius humanitatis immemorem. GAV. Ad Romanum imperiū aſcendi. R A. Quid hinc gaudes? & in eculeum aſcenditur & in crucem. Contrà verò & in lectulum & in ſedile deſcenditur, & ſæpius in imo quies habitat. Nonnullis opprobrium, multis ſupplicium, omnibus labor eſt ſcandere.

De exercitu armato. Dialog. XCVII.

GAV.

EXercitum armatum habeo. RAT. Mirabar niſi regnum atq; imperium exercitus, hoc eſt miſeria miſeriam ſequeretur. Atqui Seneca Scipionem Africanum cœlo tenus attollit, non quia magnos duxit exercitus, quos & furioſi nocentéſq; duxerunt, ſed ob egregiam moderationem, quam nūquam certe dat exercitus, ſæpe eripit, ſæpe minuit: quæ enim tā ſolida virtus eſt, quàm tot ſceleritorum, tótq; carnificum cruētorum conuerſatio exemplúmque non deterreat? GA. Magnū habeo exercitū. R A. Habes vnde in

campis vitam agas. Neque enim aut vrbes exercituum sunt capaces, aut bene ciues togati militéque cohabitant armati. GA. Fortissimum habeo exercitum. RA. Habes belli materiam, pacis excidium: si hinc gaudes, ad cœlestem certè non partines ciuitatem. GA. Habeo exercitum ingentem. RAT. Habes vtrunque ad latus hostes armatos, quos nec murus à te separat nec vallum, anceps profectò negotiũ & graue. GAV. Mihi multę sunt & validæ legiones. RA. Harum tædia nemo facilè atque molestias insolentiáque dinumeret, sed tu omnia experiẽdo condisces: & quanto sit satius solum viuere quàm cũ multis legionibus profectò nullæ iniuriæ, nulla perfidia, nulla crudelitas castrensium moribus comparandę sunt. Intelliges per teipsum quàm sit verus, pueris quoque notissimus ille versiculus: nulla fides pietáque viris qui castra sequuntur. GAV. Magni dominus ac rector exercitus sum. RA. Tutius pastor tigridum forsitan ac vrsorum esses. Possunt mansuefieri corda ferarum, at quorundam hominum non possunt: & minantur antequam feriant feræ: odia hominum improuiso erumpunt, hi quos tuos reris, qui te dominum vocant, heu quam paruo precio venale genus & instabile, quam leuibus ex causis mutabũtur, & ex militibus hostes fient. Blandi vultus

in

in horrorem datæq; tibi dexteræ, tuam forsi tan in perniciem conuertẽtur, neq; si fiat nouum erit aut insolitum. Ad placentiam fuit motus ille terribilis, qãdo aduersus Iulium Cæsãrem suus exercitus insurrexit, de quo dictum est: quem non ille ducem potuit terrere tumultus: Cæsar autem illa incredibili sua constantia ac virtute motũ omnem compressit, & punitus auctoribus quietauit exercitum atq; ad obsequiũ reduxit. Fecit idem ad Antiochiã Alexander ille Romanus princeps, succesſiq; magnificè. Sed procede paululum, breui idem non ab alio quàm à suis militibus interfectus est. Eodem modò iam Pertinax ante perierat: sic duo postmodum Maximi pater & filius, sic Balbinus & Maximus, sic Probus dux clarissimus, sic Gratianus & Valentinianus iunior, optimi fratres. Ille à suis legionibus, hic à suo comite proditus: sic innumerabiles alij à suis hostibus inuicti, suis exercitibus periere, & quos milites appallabant, inuenere carnifices. Vide ergo quo gaudeas: tuus hic exercitus trux, immitis, vtq; ait ille, belua multorũ est capitum nihil non ausura, ira illam vel inopia vel auaritia irritãte. GA. Mihi exercitus ingens est. RAT. Pompeio quidem Thessalico prælio, vt ait Florus, nihil magis exitio fuit quàm ipsa exercitus magnitudo, & ferme in

omnibus bellis maior semper exercitus succubuit, minor vicit.

De classe instructa. Dialogus XCVIII.

GAV.

CLassem habeo instructam. RAT. Et instructos aër ventos, instructos æquor fluctus & instructos scopulos, terrestre animal quid tibi cum pelago? GAV. Instructa est classis. RAT. Instructæ tempestates, instructa naufragia periculis tuis gaudes & laboribus & impensis, quarum nullus est modus; vestrarũ omnium insaniarum sumptuosissima est classis. GAV. Classis instructa est. RAT. Hanc cœli & maris ira disiiciet, & quamlibet instructã sparget ac destruet inopina tempestas, de qua non cogitare dum naiges stulti est. GAV. Classem habeo in mari. RAT. Parum ne terra vobis discriminum attulerat, nisi maria etiam vexarentur? Non satis est terras, vnde nocens ferrum, quod Naso ait, ferróque nocentius aurum eruatur effodere; ipsa quoque horrida & quæ primi homines tantummodo mirabãtur maria penetrastis, vbique laborem, vbique periculum conquirentes, inque hoc vnum vigiles atque soliciti, segnes ad reliqua? GAV. Magna cum classe maria sum ingressus. RA. De regressu cogita, ingredi nempe perfacile est.

est. Solet æquor intrantibus planum esse progressis sæpe monstrosum ac difficile, tamen inter homines natus, inter delphines ac tritones vitam age, mira vasti animi voluptas. GAVD. Magna mihi classis & valida est. RATIO. At fortassis vtilius tutiúsque vel breui in scalmo vel sicco de littore insidias piscibus tetendisses, quàm classe armata vim gentibus intulisses. Multis quidem classis eximia noxiam dedit audaciam, eóque impulit, vbi optarent domi esse. Hoc & Graij Troia reduces Caphareum ad montem, nominatim verò Lacedæmones Arginusis Syracusio Athenienses in littore, & Carthaginenses ad Egates insulas didicere. Multa sunt classibus pericula, non ab hostibus tantùm, sed ab ipso mari. Denique cum moriendi genera plura essent, hoc vnum genus est additum. O cæci vitæque quam maximè diligitis prodigi, mortem vndique quam super omnia timetis, arcessitis.

De machinis & balistis. Dial. XCIX.

GAV.

OMnis generis machinas habeo. RAT. Et hic quoq; furor regius, habere vnde multis noceas cum velis, quos beneficētissimos hominū esse oportuit. Et ob hoc vnū regnis imposīti & reges dicti sunt vt regnant

homines atque ab eis ceu parentes colantur amentúrque. Quidam etiam patres patriæ appallati, cuncta in contrarium agunt, vt ceu tortores ac prædones publici cunctis formidabiles atque inuisi sint. GAV. Abundo machinis ad euertendas vrbes idoneis. RAT. Quanto melius extruendas seruandásque. Tu fortasse gloriosius putas euertere, & videri mauis tui temporis Policertes: sed non semper vrbes machinis euertuntur. Cæsar quidem bello Gallico cùm aduersus Hadriáticas turres maximas erexisset, primùm contemptui hostibus fuit, quasi rem impossibilé humanis viribus moliretur, vbi autem moueri & mœnibus applicari illas videre, è contemptu in stuporem ac pauorem versi, omissa defensione ad deditionem confugere: ac ciuili bello ipsius Cæsaris dux Brutus ad Massiliam æquè erectis atque admotis parem stuporem obsessis iniecerat, sed non parem metum: itaque nocte egressi turres & machinas incenderunt. GAV. Abundo machinis & balistis. RAT. Omnia ferè quibus gloriaris ad iniuriam alienam potius quàm ad tuum decus spectant. Quanto erat honestius atque homine dignius abundare misericordiæ instrumentis quàm sæuitiæ, habere quibus hospitalis & amicis & egentibus esse posse, quàm quibus vrbes immeritas oppugnan

gnando quietem publicã perturbares? GAV. Habeo machinas ingentia saxa torquentes. RAT. Saxa torquere furiosum est. GAV. Habeo machinas & balistas innumeras. RAT. Mirum nisi & glandes æneas, quę flammis iniectis horrisono tonitru iaciũtur; non erat satis de cœlo tonantis ira Dei immortalis homuncio. O crudelitas iuncta superbiæ. De terra etiam tonuisset non imitabile fulmen, vt Maro ait, humana rabies imitata est, & quod è nubibus mitti solet, ligneo quidẽ, sed tartareo mittitur instrumento, quod ab Archimede inuentum quidam putant, eo tempore quo Marcellus Syracusas obsidebat. Verùm ille hoc vt suorum ciuium libertatẽ tueretur excogitauit, patriæque excidiũ vel auerteret vel differret, quo vos vt liberos populos vel iugo vel excidio prematis vtimini. Erat hæc pestis nuper rara, vt cum ingenti miraculo cerneretur, nunc vt rerum pessimarũ dociles sunt animi, ita communis est vt vnũ quodlibet genus armorum. GA. Balistis affluo. RATIO. Melius belli odio & studio pacis affiueres: cùm cætera quidem arma inquieti animi, hæc & de generis signa sunt, nec pacificis quidem grata & bellatoribus inuisa magnanimis. Denique sic habeto, qui balistam primus inuenit ille aut pauidus fuit aut proditor, & nocendi auidus & me-

tuens hostes. itaque cogitauit, quod Lucanus ait: longè tẽdere neruos, Et quo ferre velint committere vulnera ventis. Idq; de omni genere missilium puta. Fortis bellator congressum hostis exoptat, quem sagittarius vitat.

De thesauro reposito. Dialogus. C.

GAV.

THesaurum in bella reposui. RA. Rem malam in vsus pessimos, Quanto tibi & aliis erat vtilius hunc & amicorum & patriæ vsibus aceruasse, maximéque necessitatibus indigentium. Ille demum thesaurus verus esset, & thesauri precium cælestis, nũc precium est inferni. GAV. Thesaurus suppetit in vsum belli. RATIO. Thesaurus animi vires extenuat, bellum viros, vtrunque pestiferum. GAV. Magno thesauro subnixus in bellum sum. RAT. Solet iste thesaurus possessori suo perdendi metum afferre, hostibus lucri spem & bellandi simul audaciam: quis non alacer id in bellum eat, quo quærere multum possit, nihil amittere? Pugnasse quidem feruidè inopẽ ac vicisse, eũdémque mox diuitem reflexisse, apud Flaccum legis: & profectò si ad clarissima rerum exempla reflecteris, videbis Romanos dum fuere pauperes omnium gentium fuisse victores, tum vinci cœpisse dum diuites facti sunt

sunt, ita ad aduentum diuitiarum discessore victoriæ ac virtutes, simulque opum comites deliciæ in libidines subire, vt non immerito scriptores quidem tempotum illorum Romanæ paupertatis interitum quæsti sint. Virtutum nutrix optima est paupertas, opulentia virorum. Victoriam de thesauro tuo speras, hinc potius metuendum, multos pauidos & imbelles, omnes tumidos ac superbos, nullum penitus virum fortem fecere diuitiæ. G A V D. Magnum mihi thesaurum aggregaui. R A T. Tibi curas & inuidiam, hostibus stimulos, furibus solicitudinem addidisti.

De vindicta. Dialogus CI.

G A V.

HOstis in manus venit: vltiõis oblata est facultas. R A T. Immo experimentum tui, an iræ mancipium, an clementiæ sis amicus: quod nisi ad vtranque ferri posses, incertum esset. Multi enim esse credũt quod non sunt, experti autem quid sint, sciunt. G A V. Est mihi hostis in manibus, vlcisci possum. R A. Ali potentiæ fines sunt, decoris alij, non quid possis, sed quid deceat æstimandũ est, ne si quantũ potes velis, nil posse sit melius. G. Vlcisci possum, nil dulcius est vindicta. R. Ita nihil amarius, quam cur quidam dulcem dixerit mirari soleo, sin dulce

aliquid ineſſe conſenſeris, dulcedo effera viro indigna ac propria beluarum, earúmque non omnium, ſed præmordacium atque ferocium: nihil humanum minus quàm ſæuitia & feritas, contráque nihil homini ſuum magis quàm miſericordia & lenitas, quibus nihil tam contrarium quàm vindicta eſt, & quicquid animi impetu homo in hominem committit áſperius. Quod ſi omnino vindictæ nomẽ dulcæ eſt, oſtẽdam tibi quo multa cum gloria vti poſſis: nobiliſſimum vindictæ genus eſt parcere. GAV. Vlciſci licet. RAT. Multo eſt ſatius, multóque formoſius obliuiſci iniuriam quàm vlciſci: generoſior nulla eſt obliuio quàm offenſæ: hanc ſummus orator, ſummo duci ſummæ laudæ tribuit, quòd ſcilicet nil ſoleret niſi iniurias obliuiſci. Nihil autem prohibet vnius laudem illi non ereptam ad plurimos peruenire. Hoc inter multa præcipuum præ cunctis opibus habẽt animi bona, nõ decreſcunt ſparſa, nec pereũt. Sume igitur & tu tibi nobiliſſimam hãc opinionem Cæſaream, quæ te multo faciet clariorem quàm Cyneam Tarmadámque memoria ſua. Illa enim naturæ fuerit, hæc virtutis. GAV. Vlciſci iuuat. RATIO. Vltionis momentanea delectatio eſt, miſericordiæ ſempiterna. Duorum nempe delectabilium, illud præferendum quod diutius delectat.

Fac

Fac tu hodie quo perpetuò delecteris. Nulla verò maior, nulla firmior delectatio est quàm quæ de puritate conscientiæ, & rerum bene gestarum recordatione oritur. GAVD. Honestum est vlcisci. RA. Honestius misereri. Multos clementia honestauit, nullum vltio: nihil tam necessarium inter mortales, nihil tam commune quàm venia: nemo est enim qui non peccet: nemo cui non misericordia opus sit, qua negata, quis tam multos criminum & culparum extricabit nodos, aut dissolutum diruptúmque societatis humanæ fœdus sarciet? Semper inter sese homines, sempérque in illos decertabit ira Dei: nullus erit aut litium, aut pœnarum finis, nec cessabunt arma nec fulmina. Parce igitur, miserere & compesce animum: fac tu homini quod tibi ab homine fieri velle, quòd à Deo vis, Impudenter à domino veniam petit, qui cõseruo illam suo negat. Ecclesiasticus doctor clamat indignans, Homo homini iram seruat, & à Deo quærit medelam? In hominem sibi similem non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur. GAVD. Non infero iniuriam, sed vlciscor. RATIO. Quid refert, primus peccet, an vltimus? Non est equũ vt quod in alio improbas, in te probes. Visne sæuitiam in hoste damnatam sequi, fieríque illi similis moribus, cui dissimilis animo sis,

quódque ille peſſimum habet, tuum facere? GAVDIVM. Volo quidem & licitum eſt vlciſci. R. Nec debes velle, nec vlla id licitum lege eſt, vt defenſio licita ſit, vltio vetita: ſcriptum eſt: qui vindicari vult, à Deo inueniet vindictam. Et rurſus, vt paulo ante dixi: mea eſt vltio, & ego retribuam eis in tempore, dixit, dominus. Illud tempus expecta, ſine, ille te vindicet qui & offendentis eſt dominus & offenſi. Solet inter ſeruos domini communis eſſe cognitio: ſi quid ingenui habes, ſi qua tibi perfectionis habitus cura eſt, opta potius atque ora ne ille quidem vindicet: ſic hoſtis crimen in tuam verteris ſalutem. GAV. Vlciſci eſt animus. RAT Da iræ ſpacium, da conſilio tempus, fræna impetum, differ, aut deſinet aut lenteſcet. Breuis hora ſedat iratum æquor. GAV. Vlciſcar. RA. Vno actu multos offendes: vna iniuria ſæpe innumerabiles hoſtes fecit. G. Vlciſcar. RAT. Plus teipſum læſeris quàm hoſtem. Illi corpus forſitan aut opes, tibi animam famámque corruperis. G, Vlciſcar. RATIO. Quotiens vlciſcendi ſtudio iniuria geminata eſt, læſo ſæpe vnicum diſſimulaſſe remedium, ſæpe vel quæſtum eſſe, vel nutu tacito ſenſum iniuriæ prætendiſſe periculum fuit. G. Perdere hoſtem poſſum. RAT. Melius eſt amicum quærere quàm hoſtem tollere,

tollere, sed vtrunque simul optimum, quod nulla arte melius quàm parcendo fit cùm vlcisci possis: aptissimum tollendis hostibus instrumentum est lenitas: in quo si creditum esset Herennio seni sapientissimo, nec Samnitum exercitus modò victor collo iugum Romanum, nec iugum primo cum reliquis mox securim solus imperator Pontius pertulisset. C. Vlciscendi pungor aculeis. R. Resiste cogitationibus piis exemplisque omnibus quæ leniorem in partem inclinare animum possunt, & imprimis memoria vitæ breuis & ambiguæ. Hæc enim Senecæ cui assentior efficacissima videtur de iracundia lenienda. Cui is ipse quem memorauí doctor accedit. Nam quid aliud sentiebat, vbi ait: memento nouissimorum & desine inimicari? Sic est enim nilque inimicitias magis alit quàm conditionis obliuio. Siquidem iste cuius mortem sitis ne dubita, moriturus haud dubiè est, & idipsum citò, fortasse hodie, túque illum forsitan quod non cogitas præcursurus. Expecta paululum, subiiste, fiet quod fieri optas, & quod metuis fiet. Cæterùm mors quam hosti paras, sine tuo illi scelere præparata est. Quid iuuat fati cursum properantis impellere, & morituri sanguine morituras manus inficere? non sceleſtum modò, sed superua-

cuum est impietate tua proximum, ac festinans tempus arcessere, quod si valde velis, nulla possis pietate repellere aut differre, quanto tranquillius atque honestius ille integer & illæsus, tu siccus & innocens, quam vterque cruentus, & tu noxius hinc abibis? GAV. Vrgeor vlciscendi stimulis. RATIO. Caue ne cesseris, sed oppone eis memoriam eorum, qui non tantum mites hostibus, sed fauenter ac benefici fuere: contraque illos tibi propone qui membratim cæsis hostibus adhuc rabiem spirantes, nec quicquam in non censura cadauera sæuierunt. De hinc tecum elige, quorum similis esse malis, neque actus solos, sed & verba confer. Pars enim non parua crudelitatis in verbis est. Crudelis pes, crudelior manus, crudelissima lingua est. Sæpe animi sæuitiam quam manus non æquauerat, lingua transcendit Illa verò optima, vt crudelitatis sic clementiæ testis est. Sonet igitur ad aurem tibi illa, cuius non multò ante meminimus Hadriani vox simulque illa Tiberij, de quo scriptum est, quòd cum audisset vnum è reis Carmilium nomine anticipasse morte, exclamauit Carmilius me euasit. O vox ferox, & si dici potest ipso vocis auctore ferocior: quid vsitati supplicij cogitabat, quem se in vinculis manu sua perimens euasisset? Ecce duo igitur vnius

vnius ſtatus ſed mentium diuerſarum, vno & eodē verbo quàm variè vſi ſunt. Ille ad præſentem hoſtem, euaſiſti ait, hic de abſente, euaſiſti inquit. Ille ſuo hoſti vitam donauit, hic inuidit mortem. Elige quid horum potius à te dictum velis dici, an tranquillum illud veræ principis, an illud alterum immane carnificis: nec ignoro quòd ſit promptius iubere iſta quàm facere, & quid his obiici poſſit intelligo: difficilius in ſuis quàm in alienis iniuriis mitem eſſe, difficile fateor, ſed bonum. De bono autem ac difficili omnem eſſe virtutem, nec tu neges. Virtutis amatoribus ſunt cuncta facilia. G. Fixum eſt vlciſci. R. Vincit pars deterior, obſta illi dum adhuc potes, victoriámque illi priuſquam ea vti cœperit, eripe, ſtratámque manſuetudinem attolle. Memento te hominem: multos quidem vindicaſſe pœnituit, neminem peperciſſe. G. Vltus ſum. R. Vinci ab hoſte præſtabat, hoſtis victorem vicit ira.

De ſpe vincendi. Dialog. CII.

GAV.

BElio victoriam ſpero. R. Cùm fallax vbilibet, tum in bello fallaciſſima ſpes eſt. Nihil ex præmeditato agitur: inopinè eunt omnia. Prudentiſſimus atque exercitatiſſimus militarium rerum fuit, qui dixiſſe fer-

tur, nusquam minus quàm in bello euentus respondere. G. Victoriam spero. R. Pacem haberes vtilius, eiusdem ducis verbum memorabile traditur. Melior tutiórq; est certa pax, quàm sperata victoria. G. Bello victor ero. R. Quid si victus? Hæc spes multos in exitium egit sine victoriæ spe. nemo volens in aciem descendit. G. Bello superior euadam. R. Futuri verbum temporis. Omnis enim de futuro spes, & futura omnia semper ambigua. G. Bello victor remeabo. R. O spes hominum inanes, nec victor fortasse, nec victus remeabis, sic tibi reditum spondes, apertúmque inter gladios iter acri deuotum classico Marti caput. G. Esse victor spero. R. Est qui cõtrarium speret, vel falli vel vtrunque vel alterutrum sit necesse. Potest vel alter vel vterque dux partium, seu alter seu mutuis vulneribus simul occumbere, quod & sæpe credo alibi, & quod nunc meminerim: Thebis vltimo inter fratres impios congressu, & Romæ primo post exactos reges accidisse proditum est bello, vt superbi regis filium Brutus consul ad inferos prosecutus est: amisso autem spiritu iam victoria nulla est, quo seruato, sæpe tamen ex acie pari Marte discessum tenes. Vtrobique igitur ambos duces spe victoriæ fraudatos constat. Vnum nempe fraudari tam commune, támque quotidianum est

quam

quàm in aciem proficiſci: quid ſcis autem, an vnus ille tu fis, hac qua tibi blandiris victoriæ ſpe fraudandus? G. Bello vincam. R. Vt anceps ſemper, ſic ſæpe triſtis & ſanguinolenta victoria eſt. Non habetur gratis, quod vitæ diſcrimine quæritur, charè emitur, cuius ſanguis eſt precium, charius, cuius mors fieri poteſt, vt pars victrix ducem perdat, ita tuis vincentibus vinci potes. Quid de victoriæ ſceleribus dicam? Non ſunt tot victi miſeriæ, quot ſunt peccata victoris. Quod ſi peccato miſerius nihil eſt, nec victus, eo quod vincatur victore miſerior, ſed eo minus miſer quo minorum rerum damnis afficitur. G. Vincam. R. Vt ad ſummam redigam, & an vincas, & an melius ſit viciſſe, ſi viceris in dubio eſt.

De victoria. Dialogus CIII.

GAV.

AT Vici. R. Caue ne te vincat ira, ſuperbia, crudelitas, furor, rabies. Hi ſunt enim victoriæ comites & victorum hoſtes inuiſibiles & horrendi, à quibus ſæpe clariſſimi victores turpiſſimè victi ſunt. Nondum te vocat ad calculum fortuna, longa & perplexa rationum ſeries, creditrix violenta & pertinax, cum qua tibi nunc quoque

negocii multum reſtat, mutuum repoſcere ſolita eſt magno cum fœnore. GAV. Magno prælio vici. R. Victor prælio, ſæpe victus eſt bello. G. Vici autem. R. Quotiens vicere Carthaginenſes, quotiens Galli, gentéſque alię, quotiens autem victi ſunt Romani? ſed ſpectandus eſt rerum finis, earum maximè quæ voluuntur & ſtare neſciũt. G. Vici certè. R. Et ſi certus belli exitus, adhuc euentus eſt dubius, & de lætis triſtia & læta de triſtibus erumpunt. G. Magnam victoriam queſiui. R. Nil tam magnum vt non nimio quæri poſſit. Eſt vbi plus vulnerum ac funerum victorioſa pars computat. Si non credis: Xerxem atque Thermopylas interroga. G. Magnæ victoriæ ſors fuit. R. Vix poteſt magna victoria paruo precio conſtare. De bello omnium maximo, omnium maximus hiſtoricus dum ageret: adeò inquit varia fortuna ancéſque mars fuit, vt propius periculo fuerint qui vicerunt. G. Plenè vici. R. Non eſt plena victoria vbi armatus hoſtis ſupereſt, quanquam & ſi hunc oppreſſeris alij renaſcentur, quaſdam nempe victorias ceu ſementem dicas eſſe bellorum, ſic odia ferro trunca repululant denſantúrque, & rediuiui in aciem redeunt bellatores. non vt fortaſſis imaginatio vehemens olim Caſſio à ſe cæſi hoſtis imaginem ſupremo illo ſuo die

obuiam

obuiam dedit, tam tremendo aspectu vt audacissimum virum, qui viuentem illum non timuerat, defuncti species in fugam verteret, sed ita vt pro vno multi redditi veris manibus verum ferrum moueant in illos qui vicisse videbantur. GAV. Vici, iam securus sine hoste sum. R. Sulte, dum erunt homines non deerunt hostes: tu Romanæ vrbi post innumeros triumphos, edomitúmque orbem, non defuisse hostem legis, & tibi defuturum speras? quiescenti forsan hostis deerit, at puguanti nunquam. G. Victor sum. R. Caue ne sis frustra, vti scientibus victoria fructuosa est, vti autem dico, non eo modò, quo Mahirbal Hannibali, sed quo Hanno vir melior suæ reipublicæ consuluerat: nam profectò vsus fructúsque victoriæ optimus pax est, neque ad alium quàm ad pacis finem iusta bella suscipiuntur. G. Victoria mecum est. R. Vide ne euolet, alata est.

De inimici morte. Dialogus CIIII.

GAV.

DE inimici morte lætus sum. R. Sperare de inimici morte aliquid, seu cuiuspiam hominis vel gaudere, illi forsitan sit permissum si quis vsquam esset immortalis: sperare autem alterius mortem quæ tibi possit antè contingere, vel gaudere id hosti euc-

nisse quod tibi necessario euenturum sit, stulta spes, inane gaudium. GAV. Gaudeo de inimici morte. RA. De tua alius mox gaudebit. GAV. De inimici morte gaudeo. RA. Si quam vestræ conditionis memoriâ haberetis, nunquam homo de morte hominis gauderet. Quando enim quæso duorum qui simul ad supplicium ducerẽtur, alter alterius de morte gaudium cœpit, sciens sibi idem supplicij genus instare, & non potius in illius morte suam cogitans ingemuit? GAV. De inimici morte gaudium sensi. RAT. Quotiens putas optata mors hominum voti compotes torserit, & optare vitam frustrà cœperint, qui non frustra mortem prius optauerint, dum intelligere incipiunt in suam se perniciem optasse? Sed præcipites sunt affectus vestri, quicquid vultis valde vultis, quod de Marco Bruto dixisse Iulius Cæsar fertur: immo verò nimium vultis, nec feruens desiderium moras fert. Itaque quicquid vultis statim vultis, hinc non modò vota impia sed venena. sed cædes & quicquid homo in hominem struit nocentissimũ animal in suam speciem. Multa verò optatis quæ si in cõsilium ratio esset, admissa timeretis, & varietas votorum malæ electionis argumentum est, nec prius ad rectum redit impetus quàm inconsulti affectus infaustis castigentur affectibus. GAVD.

De

De morte hostis gaudeo. R. Si est hostis inglorius, de ipsius morte gaudere turpe est & dolere superfluū, Sin illustris, honestus piúsque est dolor, & si non propter hominem, at propter virtutē quę indies rariora habet hospitia: sic Metellus Macedonicus Africani iunioris, sic Cæsar Pompeij, sic Alexander Darij mortē fleuit. G. Gaudeo de inimici morte R. Quomodo de illius morte gaudeas, quem diligere iubearis, non vt hostem, sed vt proximum, eiusdem opus opificis? G. De inimici morte gaudeo. R. Non audis forsitan an contemnis consilium notissimum sapientis: noli inquit, de inimico tuo mortuo gaudere, sciēs quoniam omnes morimur & in gaudium volumus venire? Sanum prorsus seu consilium seu præceptum.

De spe pacis. Dialogus CV.

SPES.

SPero pacem. R. Melius est pacem seruare quàm sperare. Stulti enim est fastidire res certas, ambiguas spes amplecti. SP. Pacem spero. R. Tenuisses eam arctius, nec abire sineres quàm sperares. Quid enim si ad hanc spem impatientia te duxit tua, vt speran do angi eligeres, quo gaudendo vti poteras? S. Pacem spero. R. Spes pacis multos perdidit, speratæque paci succedens insperata

calamitas incautos obruit ſopitóſque, quos expertos inueniens non læſiſſet. SPES. Spero pacem. RA. Quid tandiu ſperas quod mox aſſequi in tua ſitum manu eſt? Rari ſunt qui pacem non inuenant, ſi bona fide velle cœperint: ſed hi ipſi quibus dulce nomen pacis, pax amara eſt. Pacem itaque petentes, paci obſtant. Quatuor vobiſcum habitant pacis hoſtes, auaritia, inuidia, ira, ſuperbia, has inexternum exilium pellite, pax æterna erit. SP. Spes pacis haud dubia eſt. R. Inter ſpem pacis & pacem multa incidunt, leue verbum, geſtus facilis, compoſitam ſæpe turbauit pacem, ipſi tractatus pacificíq; ſermones ferro ſæpe franguntur, animóſq; acuit, bellúmque aſperat pacis ſpes: ſic amicitiæ mentione irritam quaſi cotem dixeris odiorũ. SP. De pace agitur, pax erit. R. De pace crebro nequicquam agitur, nonnunquã verò periculoſè de pace agebant atque egerant & Gallorum & Pœnorum duces, quando illos Camillus oppreſſit, hos. Scipio. SPES. Poſt belli finem pax firmabitur. R. Quanto firmata eſſet vtilius ante belli principium, quot damnis ac mortibus tempeſtiua pace eſſet occurſum? Sed vos pueri contumaces ac diſcholi, ſine verberibus non ſapitis: in pace bellum, in bello pacem quæritis, neque vnquam niſi bello afflicti pacem, vel noſcere incipitis vel amare,

re, eámque vt perditam fletis, sic mox redditam pari leuitate cõtemnitis, donec vos iterum atque iterũ amissa perdoceat bona vestra non spernere, mala vestra non cupere, denique non ineptire, non furere, quod antequam assequamini pudeat. Sæpissimè idem vobis audiendum, nec audisse sat est, sæpissimè videndum & experiendum dicam propriè, vt discatis aliquid sæpissimè vapulandum est. SP. Bellum pax sequetur. R. Melius præcessisset bello iter obstructura nihil insanius quam spe remedij vltro vulneri sese offerre, auxilium non causam dant fomenta vulneribus, ægro salutem optare natura est, sano ægritudinem spe salutis insania. SPES. Pax futura est. R. Solet pax vrbibus mutationem rerum afferre pestiferam, optima quidem ipsa, sed pessimis circumuoluta comitibus, iniquis legibus fluxis moribus, occultis odiis, aperta tyrãnide. Recordare quid ciuili olim bello præsagus ille dixit nec fefellit: superos quid prodest poscere pacem? Cum domino pax ista venit. Melior est autem bellicosa libertas viris fortibus quàm pacifica seruitus. SPES. Pacem habeo. R. Interim bellum habes.

GAV.

PAcem habeo. R. Bonum ingens si syncerum esset atque perpetuum, neutrum sanè est: nam neque nouum est, sed commune nimisque quotidianum est, vt sub vmbra pacis bellum lateat, neque pacem quanuis puram, diuturnam finit animorũ instabilitas, se cum assiduè nõ minus quàm cum hoste pugnantium. G. Pax quæsita est. R. Sed amissa est cautio & disciplina militaris, fida vrbiũ tutela, quæsita autẽ lenta segnities, & semper periculosa securitas, cùm in multis nẽpe sit melior bello pax, in hoc vno bellũ melius quòd cautius atque experientius. Nunquã Romana virtus abiisset si bellũ Carthaginẽse mansisset. Pax Punica Romanæ vrbis excidium fuit, vrbibúsq; aliis documentũ sempiternũ, non semper populis atq; imperiis optimam pacẽ esse: idque vir optimus Nasica malè non sibi creditum iurabit, & vera locutum docti omnes fatebuntur. G. Pacem habeo. R. Modestè vtere. Bello quolibet funestior pax superba & negligens. Sæpe armati inter gladios tuti, mox togati in gladios inciderunt, & seris votis optauere bellum. Quid ruinam morum atque ipsius humanitatis interitum loquar? Quot iam bello viri optimi, pace pessimi euasere, quasi cum armis omnem penitus

tus exuti virtutem, mox cum toga vitia omnia induissent; Sic interior habitus cum exteriore mutatus est. Cuius quidem rei, & si multa milia hominum in testimoniū trahi possunt, tamē abundè suffecerint testes duo: Sylla & Marius, quorum primum, vt de illo scribitur, neque laudare, neque vituperare quisquam satis dignè potest, quia dum quærit victorias, Scipionem se populo Romano: dum exercet lætitiam, Hannibalem repræsentauit. Secundus verò vir fuit vt de illo itidem scriptum est], cuius si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile sit dictu vtrum bello melior an pace pernicioſior fuerit, adeo quam rempublicam armatus seruauit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis hostiliter euertit. GAVDIVM. Pacem patriæ partam lætor. RATIO. Quid si pax interdum quod in homine optimum est extinguit, nutritque quod est pessimum; Notūm est illud Satyrici, qui cum de causis priscæ illius Romanæ virtutis multa dixisset, inter quas est, & proximus vrbi Hannibal, ad extremum intulit: nunc patimur longæ pacis mala. Sæuior armis luxuria incubuit victúmque vleiscitur vrbem. Est ne autem, oro te, vlla pax tanti, vt non odiosa sit viri: egregius comitante luxuria? Certè altius cogitanti, de-

posi

positis licet armis pax videri nequit, vbi bello domestico vitiorum insidiosissimo & carente induciis oppugnantur animi, boni mores in exilium pelluntur, voluptates imperant, virtus opprimitur. G. Pax firma est. R. Et pacis comites licentia ac libido, & vt dixi, discrimina nec pauciora nec minora quam belli. Illa enim corporibus hæc animi pestem ferunt, sæpe etiam corporibus. Itaque multis lorica fœlicior quàm toga, campúsq; securior quàm thalamus, tuba quàm tibiæ, sol quam vmbra. Sunt quibus nil tutius bello sit, quod Iulium Cæsarem prædicantem de se suisque militibus audisti, pacem verò si sine vitiis veniret, & cœleste munus, & secundum nulli bonum fateor: raro autem sine vitiis venit. G. Sed feci inducias. R. Dedisti hosti spacium ad colligendas vires quibus fortius te feriret. G. Inducias habeo. R. Cognatæ induciis insidiæ sunt. Multa per insidias hostiliter fieri vides plura etiam facta legis, vt nil aliud belli consilia licentius agitantur, liberius contrahuntur auxilia, quosdam bello inuictos induciæ confecere. G. Sunt mihi cum hostibus induciæ. R. Ignauum tempus, nec pace lætum, nec bellis exercitum, sed dubiis inter vtrumque pulsum fluctibus, vbi & tumor paci obstat, & timor bello, nescio an sit grauius pendere quàm ruere,

respi

respirandi tempus optare fatigati est, miseri autem & insani est nec pacem pati posse nec bellum.

De pontificatu. Dialogus CVII.

GAV.

AD pontificatum veni. RA. E tempestate in portũ fugi solet, tu è portu in tempestatem sponte fugis, tu mirus nauta. GAV. Pontificatum sum adeptus. RA. Rarũ, ne difficilis, parum grauis vnius animæ tibi cura videbatur, nisi omnium curas in te vnum atque omnium sarcinas trãstulisses? Fortes humeri, an fortis ambitio eò animos cogẽs vbi malè sibi futurum sciunt. GAV. Ad pontificatum ascendi. RA. Quotamite, videris. Duplex est enim via, vtraque ad laborem, altera verò etiam ad miseriam ducit, quacunque perrexeris vel te miserum, vel vt optimè cesserit ex libero seruum scito: sic qui ascendisse diceris, descendisti, vnus iam illorum, quibus canitur propheticum illud: qui descendunt in mare nauibus faciẽtes operationem in aquis multis: qui ascendunt vsque ad cœlos & descendunt vsque ad abyssos, quorum anima in eis tabescẽte, propter negociorum multiplicium procellam: turbati sunt & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapiẽtia eorum deuorata est. GAV. Summi solũ pontificatus

ascendi. RA. Quo mare altius, & venti plures & periculosior tempestas. GAV. Romanus pontifex factus sum. RA. Quo maior vrbibus Roma est, eo maior te laborum moles manet: erunt qui te colant, qui adorent, qui obsideant ac circunstent, qui tibi serico terram sternant, auro niueos frænent equos, qui vina dapésq; instruant ac prælambant, priscis pōtificibus inauditum obsequij genus: ex diuerso erunt, qui omissis propriis rebus in te figant oculos, te notēr, de te iudicēnt, & quàm iuste deus viderit, qui deniq; mores tuos arguant, verba distorqueāt, famam lacerent, vitam carpāt, quicquid vsquam mali erit, quasi è fonte vnico malorum ex te prodiisse dicent, populi discordiarumq; scelerumq; omnium vnus tu causa vocaberis: quomodo, inquient, sanum erit ecclesiæ corpus cū ægrum ac languidum sit caput? Est ne oro te tāti vel aureum poculum vel cubile purpureum vel gemmatus vertex, vt quietis & famæ precio queri velit. GAV. In summum pōtificem sum electus. R. Versa vt libet hac in re tam expetita hodie, quod est totū vel inane vel durum est, vt non immerito quidā summi pontifices tædio rerum victi, non suppliciū aliud quàm fœlicitatem illā hostibus suis optauerint. Nam vt paucis expediam, summus pontificatus, si rite geritur, summus est honor,

nor, summum onus, summa seruitus, summus labor. At si malè, summum animæ periculum, summum malum, summa miseria, summus pudor, anceps ex omni parte negocium. GAVD. Summi pontificatus sedem teneo. R. Non tenebis diu. Breuis est hominum vita, regum breuior, pontificúmq; breuissima, eò quòd propter pōdus vastatricum curarum, ætas ipsa pontificis Romani tempus angustat, quæ ad hoc culmen nisi admodum fessa vix peruenit. GAVD. Summi pontificatus in vertice sedeo. RA. Quo sublimior sedes, eo grauior casus, vix ex alto sine periculo aut labore descenditur. Cura vt descendas sobriè, ne in illo grege reperiaris, de quo dictum est, tolluntur in altum vt lapsu grauiore ruant. Ex omni quidem mortali fastigio descendendum nemo dubitat, sed hoc interest, quòd iustorū ac sapientiū descēsus, reliquorū verò præcipitiū ac ruina est. Ideóque Pœnus ille dex moriens qui dixisse fertur. Finis ad alta leuatis est ruere, nō impriè ait vt iniustus. GAV. Summi pontificatus arcem rego. R. Solebant primi ex hoc statu ad martyrium peti, nunc ad delitias vocari credūt, ideóq; certatim hic locus apperitur, & huc omnium ferme mortalium vota suspirant: quis autē vel Romanū vel quemcunque pontificatum aliam cupit ob causam, nisi

quo potentior ac ditior sit? Contra iustitiæ præceptum præesse quæritur non prodesse, quódque sacrilegium pudendúmque vel dictu est, magnis sæpe muneribus, quin & pactis & sponsionibus spes emitur sacerdotij pinguioris. O vertigo morum pessima, ad quod olim consueuerãt & deberent cogi homines, inde nunc retrahi non possunt, & tam præceps feruet ambitio, vt non christianus pudor ac modestia videatur, sed ardor & peruicatia paganorum, quam in huiusmodi petitionibus tantam fuisse didicimus, vt de Iulio Cæsare lectum sit, quòd põtificatum maximum petij nõ sine profusissima largitione, in qua reputans magnitudinem aëris alieni, cùm mane ad comitia descẽderet prædixisse matri osculanti fertur: domum se nisi pontificem nõ reuersurum: nec fefellit: pontifex est reuersus. Liquet autem quo impetu illud ambierit, quo nõ impetrato, vel moriendum sibi certè vel exulãdum esse decreuisset: hoc illi autem vtrunque licuerit, cui à prima ætate propositum sit regnare: ita vt iniuriã suam putet, si qua est, hoc orbe potestas altera quàm Cæsar, si tellus vlla duorũ est. At Christiano homini cui propositum sit seruire, dominíque sui iugum ferre, pontificatum quomodo liceat ambire non video, non modò largitione profusissima, sed quòd non multo minus

minus est turpe blanditiis atq; mendaciis indignis viro artibus sed communibus adeò vt hæc ferè iam vnica sit in altum via. GAV. Romanus pōtifex sum. RAT. Seruorum seruus dixeris: Caue ne dominorum dominus fieri velis. Memento professionis, memento debiti, memento domini, qui merito nulli magis quàm vicario læsus irascitur.

Defœlicitate. Dial. CVIII.

GAV.

SVm fœlix. RA. Pontificatu forsan aut imperio aut omnino potentia atque opibus fœlicem fieri credis: falleris: nō fœlicem faciunt ista vel miserum, sed detegunt atque ostēdunt, & si quid facerent, miserum potius quàm fœlicem facerēt, sunt enim plena periculis, quibus humanarum est affixa miseriarum radix. GAVD. Fœlix sum. RAT. O miser qui in tot malis te fœlicem speres. GA. Sum fœlix. RA. Opinione fortassis tua, quæ quoniam falsa est, fœlicitati nihil addiderit, sed miseriæ multum. Siquidem propriā non nosse miseriam, miseria summa est. GAV. Fœlix sum. RA. Hoc inter carnificum gladios magnus ille Pompeius de se prædicat, quòd tamen si profundius verum fodis, nunquā fuerat, ne tum quidem dum florentissimo in statu fœlicissimus videretur. GAV. Sum fœlix. RA. Fœlix es & vnus viator insolitus, mirus

curſor, qui in hoc ſcrupeo & difficili cella ſis fœlix inter mille pericula raptatus iugiter, & ignorans, quo ſiquidē hic es fœlix, quod nemo vnquam fuit nemo erit, vt auguror: nam quis quæſo hominum fœlix in miſeriis? Nemo igitur fœlix priuſquam ex hac miſeriarum valle migrauerit. Duos quidem è cunctis mortalibus colligunt fœlices, in quibus opinatiſſimus eſt Quintus Metellus, & apud ſcriptores rerum & vulgò etiam fœlix. Sed huic tamen quanuis latæ iactatum fœlicitatis nomen in quibuſdam exactioribus ſcriptis ereptum ſcio iniuriis aliquando grauiſſimis, & quod dolorem ingeminat, vili ab auctore ſuſcepitis. Iam reliquorum falſa fœlicitas in aperto eſt. Sylla fœlix tantùm dictus eſt, infœlicem tamen vitæ illum ac mortis atrocitas probat. Alexandri Macedonis, ac Iulij Cæſaris, & ſi fortis naproſperrima, vita tamen inquieta ſemper ac turbida, atq; ideo nunquam fœlix: vtriuſque mors rapida. Ille in medio bellorum curſu, hic poſt victoriam repentè. Ille veneno periit, hic ferro. Scipionum bellicam fœlicitatē, alterius indignum exilium, indigna quoque alterius & inulta mors minuit. Longum eſt euoluere ſingulorum fortunas: ad ſupremum venio. Vnus omnium feré omnibus fœlix viſus eſt Auguſtus Cæſar monarchia omnium altiſſima, diutur-

na

na pace, vitæ ſtudio ac fine ſuauiſſimo, quódque omnia ſuperat, morum atq; animi tranquillitate perpetua: quis hunc fœliciſſimum negauerit? Sed fœlicem negant, quibus hæc ſcrutandi ſtudium fuit. Obſtat enim extrinſecis fulgoribus interioris ac domeſticæ vitæ ſtatus, & fortuna longè alia, naturalis ac virilis ſobolis defectus, adoptiuorum ac nepotum immaturæ mortes, & quorundã morte peior contumacia. Ad hæc & viliſſimorum quoque hominum inſidiæ, & ſuorum in ſe crebræ conſpirationes, & dilectiſſimæ atque vnicæ filiæ ac neptis adulteria crebriora; deniq; non ſuus hæres, ſucceſſórque non placitus, & neceſſitate magis quàm iudicio electus, nec omnino ſe dignus nec imperio. Si horum ergo nemo fœlix, vel fœlicẽ aliũ da mihi cum quo fœlix ſis, vel ſine conſorte fœlix eſto, vel iam tandem veriori ſententiæ aurem præbe, ſecundum quam dico iterum: ante mortẽ nemo hominũ fœlix. G. Ego animo fœlix ſum. R. Sentio quã fœlicitatẽ dicis aut fœlix igitur errore tuo es, vt ait ille, quæ fœlicitas, vt dixi, miſeria eſt, aut virtute animi fœlix, quæ nec ipſa fœlicitas plena eſt, quamuis ſit ad fœlicitatẽ via. Ad poſtremum cuncta diſcutiens, ne mirari non diſſimulo, quam mihi fœlicitatem quidã ſomniãt promittũtq; aliis, acutiſſimi homines in multis,

hac in parte cæcissimi: nam siue omnium cumulus honorum ad fœlicitatem ísq; indeficiens ac stabilis requiritur, & quam multa desint homini vitæ studium hoc agenti, pro se quisq; sentit, & hæc ipsa quæ adsunt quàm incerta, quánque labilia sint agnoscit, siue quod aliis videtur, sola virt⁹ hoc præstat certè ipsi, qui secundum virtutem vitam agunt, quos difficiùt fœlices, quósq; fœlicitati proximos non nego, vitam ipsam perpetuis tentationum præliis patiuntur infestam, periculis semper multis & grauibus expositi, nec vnquam ante exitum securi, quod siue nesciunt siue sciunt, æquè miseri sunt habendi. Nulla enim cum errore, nulla sine securitate fœlicitas. GAV. Fœlix mihi ipse videor. R. A. Iam responsum habes: si fœlicem error faceret, paucissimi non fœlices essent: falsa ergo fœlicitas tua est & ea ipsa perbreuis. Nulli errore diu contigit gaudere sola quidem veritas solida est. Error tenue quiddam & inane, quod inter amplectentium manus quasi fumus aut vmbra dissiliat. Veniet quæ vmbras abigat, fallãq; gaudia in apertum protrahat, quæ fœlicitati humanæ verum precium somniis ponat. Quære interim ab hisipsis quorum proximè mẽtio est habita, quære ab omnibus qui fœlices vel sibi vel aliis visi sunt: vbi nam gentium, quóve nunc in

ſtatu ſint, de ſua illa breui fœlicitate, quid ſentiant, tacebunt ipſi, ſed loquetur veritas, teſtabiturque habitos fœlices fuiſſe miſerrimos.

De Spe bona. Dialog. CIX.

SPES.

QVicquid in re ſit, ſpem mihi nullus eripiat. RAT. Hanc auferre poteſt nemo, ipſa ſeſe ſenſim eripit, & inopinis euentibus ſæpe luſa cõſumitur. SPES. Spero multa. RA. Et multa metuas oportet: ſine metu enim ſpes non habitat. SPES. Spero bona. R. Mala igitur times, vt enim oppoſita ſpes timori eſt, ſic aduerſo de fonte oritur, & neceſſe eſt quod ſperare cœperis, eius cõtrarium vt formides. SPES. Spero læta. RA. Sed incerta, quorum ſtudio certa negligere demẽtia certa eſt: qui equidem quod non habet ſperat, quod habet obliuiſcitur. SPES. Sperare meliora nõ prohibeor. RAT. Quid ſi difficilia, quid ſi impoſſibilia, venturáq; nũquam? quid ſi peiora, ſi peſſima ſunt quæ ſperas & meliora tibi fingis? SPES. Iuuat in ſpe viuere. RAT. Dic verius in ſpe mori: nam & futura cogitãtibus præſentia dilabuntur, & qui longinqua proſpiciunt, quæ ſub oculis ſunt non vident, & qui cras viuere deſtinãt hodie non viuunt. Nondum eſt cuius initium ſperatur:

ita cum spes omnis boni absentis expectatio sit, consequens est sperãtem pro ea saltẽ parte qua sperat, mali aliquid pati. SPES. Dulce est sperare. RA. Audio quidẽ multos hoc dicere, sed hanc ego dulcedinem nõ agnosco: nã si sperare & optato carere etiã dulce est, quod qui dixerit haud dubiè gustu caret. SP. Sperare delectabile est. RAT. Ergo & pendere & affici & torqueri, spes est, & longi supplicij longa spes est, nil sic animũ fatigat, nil sic senium præcipitat. Itaque sæpe vir sapiens spem perditã, lucrũ vocat, seq; infinita cupidine liberatum ab expectationibus vanis ad gaudẽdum bonis suis cogi gaudet. SPES. De euentu sors viderit, ego in spe gaudeo. RA. Vide autem ne quando forsan in re doleas, & optasse & speraisse & sperata cõsecutum esse pœniteat. Multos quos suspensa diu torserat ad exitum spes ducta pessundedit: multi votiuis & valde licet non sat seris longè speriperiere successibus. SPES. Nemo mihi tollat spem. RATIO. Nemo tibi tollat tędium ac laborem animi. Audisti vetere dici solitum prouerbio: magnus labor expectare. SP. Rei bonæ expectatio blanda est. RATIO. Sed & fallax & anceps & anxia. Si hoc negas, nunquam aliquid expectasti, sed se fallentium inextimabilis turba est, quibus ad id quod agunt nihil prorsus inefficax sese offert,

fert, nihil respuit, nulli se negat, flecti facilis & falli prona credulitas. Argumentum verò leuitatis ingens atque amentiæ dixerim, passim obuias spes amplecti, & his illico certis & bonis pasci, ad quas docti omnes & experti rerum tardi sunt. SP. Bonam interim spem habeo. RATIO. Interim dicis. Credo dum te illa fefellerit, hic est enim mos, inuiti spem deponitis, nunquam illam relicturi nisi vos illa relinqueret, quin cum vos sæpe reliquerit, mirum dictu, iterum atque iterū redeuntem cupidè semper excipitis, progressiq; obuiam quasi obliti veterū nouis armatā dolis inclusi totiēs cordis arce reponitis. SP. Spem bonam vsque ad vltimum non deseram. RAT. Quid si diu antè illa te deseruit? An ne illam retrahes, an sequaris, an expectabis vt redeat? Age autē, spera, quando nihil est dulcius quàm falli. Non ego tibi spē quā mordicus tenes eripiā, tantùm illud admoneo, non esse spem bonam quam tu reris. Non est spes bona, quæ bonum sibi proposuit, sed quæ bene. Bonum quidem sperare scelestissimi quoque homines possunt, immò & solent: verè itaque bona spes est quæ de vero bono rite concepta est: hanc qui habet, stringat, teneat, neque abire eam vel in vltimis sinat, sororésque illi suas iungat charitatem, fidem, Hæc spes vera, dulcis verax,

fœlix est, quæque nec sperantem fallit nec confundit, sed ad optimū prouehit, animúmque interim sperati boni anticipatione lætificat. At vos seu verum bonum malè meriti speratis, seu malis veris falsum boni nomen imponitis: iure igitur vestra expectatio antequam veniat mœsta est, mestiórque cum venerit. SPES. Humanum sapio, & de his loquor quæ homines vocant bona. R. Huius nominis doctos olim inter homines longalis fuit, quæ adhuc pendet pendebítque æuum in omne, his vnum in rebus, cōtrà autem illis bona multa ponentibus. SPES. Inquamus ista philosophis, ego quæ vulgus dicit bona spero. R. Malum igitur tuum speras, quod vel dilatione te cruciet, vel fasce opprimat exoptato. Fac, succedat enim quod ad corpus attinet, hosti arma praueris, quod ad fortunam, variæ & immitis dominæ subieris iugum, quod ad animum verò ipsum, magna etiā pars in eladem ac perniciem verti queat, quoniam quæ delectant animum, sæpe & lædunt. SPES. Ieci ego spei bonæ anchoram nec mouebo. R. Atqui solent nautæ tempestate orta nauis anchoram præcidere si diuelli nequit, relictáque illa fugam capere, non enim quod tranquillo mari apud poëtam, Dente tenaci anchora fundabat naues: in magnis quoque pelagi moti

motibus accidit, vbi non naues fundat illa, sed alligat, & naufragio vinctas tradit: nec hercle aliter inter procellas humanarum rerum spes affixa & tenax multos in exitium traxit, qui abscissa vtique & abiecta spe incolumes euasissent. Sæpe igitur subtrahenda spei anchora, vel si hæreat euellenda. Si ne id quidem liceat abscindenda rerúmque sub fluctibus relinquenda est, vt liberâ vitæ proram gubernaculo prouidentiæ dirigas ad salutis portum. SPES. Bene spero. RA. Bene sperando & malè habendo transit vita mortalium.

De hæreditatis expectatione. Dialog CX.

SPES.

HAereditatem orbi senis expecto. RA. Modò te tranquillum prædicabas, ipse tibi ne contrarius sis attende, nũquam expectatio tranquillitásque cohabitant, vix vllum vitæ tædium expectatione molestius. SPES. Expecto senis hæreditatem. RATIO. Nescis quid ille forsan expectet: est ea quidem inter homines vulgaris insania, vt ferè omnes non coæuis tantùm, sed iunioribus quoque diutius se victuros sperent. Inuiti sua de morte cogitãt mortales, de aliena autem libenter, cùm tamen contrarium agere esset vtilius. SPES. Senis hæreditatem spero. RA.

Quid si ille interim tuam sperat? Falli alterutrum est necesse. Quot autem senes inuenias mortem inuenum expectantes? Et sanè nemo tam senex qui non possit annum viuere: nemo tam iuuenis qui non possit hodie mori. SPES. Hæreditatem orbi senis spero. RAT. Iustius hanc sperabat filius. Iuniorem iustior spes eluſit. SPES. Hæreditas orbi senis ad me venit. RAT. Quid scis, an ad illum tua? Caio Claudius, Oeroni Galba, Domitiano Nerua, Commodo Pertinax successit, & successionum talium plena est hominum vita. SP. Orbi senis hæreditas ne manet, RAT. Quem non fallere possit volens, qui quem noluit fefellit, cui superuiuere nequeat qui filio superuixit. SP. Orbi iam senis elogio scriptus hæres sum. RAT. An tabellis forsan adamãtinis, vnde non facilè delearis? An ignoras quàm leuibus causis testamenta mutant senes; Multis in ipso vitæ exitu, quod per omnem vitã voluere, displicuit. SPES. Hæredem me vult orbus senex. RAT. Atqui potest nolle. Nihil est autẽ ipdignãtius orbo sene ac diuite, vbi sua diligi, seque sperni senserit, actum est. SPES. Hæreditas orbi senis promissa est. RA. Ea vtinam innocẽtia atq; ea mortalibus fides esset, vt & nũquã nisi honesta promitterent, & semper promissa seruarent: nũc nec promittẽdi modus,

nec

nec promissa frangendi pudor vllus, quod in hæreditate potissimum licere sibi homines putant. Itaque voluntatem testatori ambulatoriam leges vocant. Non te exemplis prę-mam, nota res est. Legisti, credo, quibus hoc accidit non solùm vt viuentis promitteretur hæreditas, sed supremo etiam morientis amplexu & osculo anulisque aureis donarentur, quod apud illos indubię successionis indicium erat: cùm interim & hæredes alij, & eorum mentio penitus nulla esset in tabulis testamenti, tantum media de morte perfidia ausa est. Tene igitur viuorum fraudibus immunę reris, cùm dolis morientiũ circunuentos legas, summos etiam & illustres viros? Nam ne singulis immorer, genus hoc ludibrij passus est Lucius Lucullus vir amplissimus, quódque est altius, Augustus Cæsar: horrenda longéque mirabilis libido fallendi, quæ nefarias animas nec in morte destituat, sed sic est mos & tu promissa in hæreditate spem defigis quam frustrari possit, & vita longior testantis & breuior fides, quanquam his cessantibus, mutandi causa propositi possit esse iustissima, suus hæres, noua seni oriens progenies. Siquidem octogenario maior Cato glium genuit, nonagenario iam propriorMa saniſſa. Idq; hac etiã nunc ætate vestis senibus euenit, qui vtinam prisci illis, vt gignẽdi

vi, sic vigore animi pares essent. Quæ cùm ita sint, hæres certè legitimus captatori obstat atque improbam spem præcidit. SPES. Iam testamento senis hæres sum. RAT. Sed viuentis forsitan & victuri. Testamenta autem in vita fiunt, in morte firmãtur, funus & cadauer cogitas, lupus quidem expectatione lassandus & inedia. SPES. Hæreditas ad me recto calle ventura est. RATIO. Quid quòd vt testator, sic hæreditas casibus subiacet, vt neque semper quem velis habeas hæredem, & sæpe nil aliud quàm inane nomen sit hæreditas? Quid quòd interim vasto precio parua res emitur, dum credulum senem & obsequium submissum, & indignæ viro blanditiæ promerentur? Nulla est tanta vtilitas quæ decoris impendio æstimanda sit. SPES. Nullo legum aut fortunæ obice hæreditas ad me venit. RAT. Vnde id nosti, cùm sit scitum illud Marci Catonis sapientissimi senis dictum: sæpe inquit, audiui inter os atque offam mutla interuenire posse. Esto autem, nihil interueniat, sed ad te sperata perueniat hæreditas, non manebit tecum, sed à te rursus ad alios migrabit. Volubilia sunt bona mortalium, rotundam nummi præcipuè formam dicunt, vt perpetuo rotetur motu. Quæsiuisti hæreditatem successori tuo, mœstus forsitan gauisuro, solicitus ocio-

so &

so & sperasti de alio, propter quod idem alij de te sperent.

De Alchimia. Dialogus CXI.

SPES.

SPero Alchimiæ prosperos exitus. RAT. Mirum vnde id speres quod nec tibi vnquam verè accidit, nec cuiquam, & si accidisse nonnullis fama fuerit, ab his facta quibus id credi expediret. SPES. Spero alchimiæ successum. RAT. Et quem quæso præter fumum, cinerem, sudorem, suspiria, verba, dolos, ignominiam? Hi sunt enim alchimiæ successus, quibus inopem vnquam ad diuitias euectum, multos à diuitiis ad inopiam redactos sæpe vidimus. Non tamen illud attenditis, tam blandum est sperare & falli, huc agit vos auaritiæ stimulus, impulsa dementia, vt verum opinemini quod optatis, falsumque quod cernitis. Notasti ne aliquos prudentes in reliquis hac insania laborare, quosdam opulentissimos hac vanitate consumptos, dumque opulentiores fieri student & fœdo quæstui inhiant, bene parta prodigere censuque omni in superuacuis effuso, tandem necessariis etiam destitutos, alios ciuitate depositi mœstos semper atque anxios, dum nec cogitare aliud quàm folles & forcipes & carbones, nec aliis quàm suæ hæ-

resis conuiuere didicerunt, in sylueſtres penè homines euaſiſſe: nonnullos denique amiſſis primùm animi luminibus in hoc exercitio corporeos inſuper oculos amiſiſſe? SPES. Promiſſum ab artifice aurum ſpero. RAT. Refert cuius artis artifex quid promittat. Sunt quibus promittentibus nihil credi poſſit, eóque minus ſi promiſſum iuriſiurãdi religione firmauerint. Sed ô cæci parum ne erat veris in metallis quæ terra fert, furere, niſi vos mẽdacio defoſſa torquerẽt? Parum ne à virtutibus aberraſſe, niſi errori dãnum, damno labor, & labori pudor acreſceret? Hic qui tibi aurum ſuum ſpondet, cum tuo auro improuiſus aufugiet. Noui nihil narro, mos eſt publicus, & quãuis igne cõmiſſa fraus ſæpe igne purgetur, nihilominus tu deluſus deceptoris nec ſupplicio nõ indẽnior, ſed notior remanebis digitóq; mõſtraberis auarus ac ſtolidus flãdo exhauſtus flãmis affiatus aſperſúſq; ſuligine. SPES. Magna mihi promittit alchimiſta. RA. Dic vt ea ſibi præſtet quæ promittit aliis. primumq; ſuam pellat inopiã. Eſt enim ferè medicum genus hominum: cumq; ſe pauperes fateantur, ditare alios volũt, quaſi aliena illis quam propria moleſtior ſit paupertas: ſic vt miſeri ſe alios miſerari dicere ſoleant impudenter, & ignotis etiam interdum magna promittere: ô turpis promiſſio, & ô ſtulta credulitas.

l'tas. SPES. Alchimiæ artē didici, diues fiam. RA. Immo quidem si fuisti, esse desines. Ars nempe quam memoras nullam esse nisi mētiendi artem dicimus ac fallendi. Age autem quando ita fert animus & incumbe, prędico autem tibi quod te lucrum ex hac arte maneat. Domus tua miris hospitibus ac miris erit impedimentis plena. Erunt tibi fores & potores, idque haud immeritò, quos ignis excitat & cupiditas. Erunt sufflatores, decęptores, derisores, omnis angulus habebit pelues & lebetes & phialas olentium aquarum. Herbas præterea peregrinas & externos sales & sulphur & distillatoria & caminos: déque his omnibus tibi in finem curas inutiles, & stultitiam cordis, oris obscœnitatem & squalorem & caliginem oculorum ac solicitam conflaueris paupertatem, quódque his omnibus penè peius dixerim, circulatoris nomen, & nocturnis in tenebris atque infames inter latebras furum vitam. SPES. Spero effectum propositi votiuum. RATIO. Sperare hinc forsitan & gestire dabitur non gaudere. SPES. Ad propositi terminum propinquo. RA. An Mercurium congelasti? An quid aliud vanitatis? Nunc maxime à proposito longè es, semper rebus aliquid defuerit, dolis nihil.

De promißis aruſpicum. Dial. CXII.

SPES.

ARuſpices mihi multa pollicentur. RA. Inueniſti ecce aliud genus hominum, cui ſi credas ſemper pendeas, ſemper ſperes: nam neque res vnquam aderunt promiſſæ, neque enim vnquam deerunt promiſſores, ſic res hinc profugas captans, hinc promiſſis impulſus Iſionio ſemper more rotaberis. SPES. Spem bonam mihi tribuunt aruſpices. RATIO. Non maius ſpem eſt credulo quàm metum pauido inferre: cõſtantes animi neutram in partem facilè inclinant. SPES. Multa vndique mihi promittunt mathematici. RA. Nihil promptius quàm promiſſis affluxere iis qui careant pudore, quos mentiri autem pudet, ad promittendum tardi ſunt. SPES. Læta ſpondent mathematici. RA. Sponſores quære alios ſeu pignus, promiſſi fragile genus eſt, nudo verbo male creditur. SPES. Multa promittunt mathemathici. RA. Quære qui promiſſum impleat: ſatis eſt ſpẽ dediſſe, non poteſt vnus dare omnia. SPES. Promiſſis aruſpicum experrectus ſum. RAT. Cõſopieris euentibus, nihil eueniet promiſſorum. SPES. Magna iubeo ſperare. RAT. Mirum vt animus hominis qui virtuti contumax eſt, vanitati verò nimis obediens. Vnum aliquid idque optimum iubeat illa, con

contemnitur, quicquid hæc iusserit difficile licer ac pessimum, paretur. SP. Mathematici læta pronunciant. R. Miri homines, futura sola qui nouerint, præteritorum atque præsentium ignari, & quæ in cœlo fiunt ita nuncient quasi consilio cælestium interfuerint recentique nunc indeveniant memoria, cùm tamen interim quid in terris, quid in patria, quid in domo, quid in thalamo suo fiat, nesciant: sic penitum verum est quod apud Tullium legis, quod est ante pedes nemo spectat, cœli scrutantur plagas. SP. Magna nunciat mathematicus insignis & verax. RAT. Quo diuinus insignior, & mentiendi libertas maior, & fides pronior mendacio est. Sæpe quidem mirari soleo, nostérque non immerito miratus est Cicero, quid hoc in genere nouum insuetúmque accidit, vt cùm in cunctis hominibus multa vera memorabili vno mendacio obscurentur, & suspecta fides in posterum loquentis fiat, in his contrà grauibus mille mendaciis vna leuis ac fortuita veritas, velum quoddam & mendaci publico fidem quærit, si quando vel semel quoniam nemo tam mendax vnquam fuit, quin quandoque verum diceret, nolés etiam aut ignarus, vni horum veri fortè aliquid effluxerit, actum est, si casura hodie de cœlo astra denunciet, credetur. Denique sine vlla suspi-

tione mendacij mentiri potest omnia, quisquis semel potuit non mentiri. Vnum enim illud memorat præcepis in futurum prominens, & præteriti sic oblita credulitas ac deceptoribus suis fauens. S. Diuinis læta nunciantibus credo. R. Furentibus credere furor est. Certè quanuis hic Cicero videatur sensisse aliter, conuenientius huic rei nomen à Græcis inditum quàm à vestris iudico. Latini enim à diuis seu à diuinitate diuinationem: illi autem quod est manticen à furore dixerint. Vos fortassis ornatius, at illi verius. Hanc sacri doctores vno omnes ore condemnant, Ambrosius, Augustinus, cæteriqi qui si fortè quando inter multos hic quoque mos pestifer inualuit, vt inter hos garrulos in quæstione veri ob ipsum professionis suæ nomen suspecti habeantur, verę fidei professores audiri non erunt: cùm omnibus idem sentientibus qui sunt innumeri: & quamuis diuinationem improbent diuini viri, quid tandem causæ est, quídve suspicionis, vt non audiendus vnus & in multis primus, ac maximus illorum Cicero videatur? Certè is totum hoc illusionum ac fallaciarum genus damnat, ridet ac despicit. Et ad summam, omissis quæ locus iste non capit, omnis non tantùm pia religio, sed vera quoque philosophian, & quæ illam calle suo sequitur poësis, nec

nec sancti modò, sed etiam docti omnes hanc respuunt vanitatem, præter illos solos qui vel hinc viuunt, vel ab his seducti in eorum tendiculas lapsi sunt, quorum damnis atque erroribus lucrum sibi atque artem faciunt, in qua illud summum ac præcipuum, obscuritate fraudem tegere, & sic biceps ambiguúmq; responsum dare, vt prædictũ videri possit quicquid euenerit, quod omnibus futuri notitiã professis in commune prouisum est, qua in re nõ ars ipsa, quæ nulla est, nõ ingeniũ, quod sine literis rerumq; notitia nudum est, sed illorũ calliditas & audacia & impudẽtia ipsa mirabilis. Vnde quod festiuè admodum ait Cato ille regibus, mirari se quod non rideret aruspex aruspicẽ cùm vidisset: id ad omnes æquè augures, aruspices, sortilegos, cõiectores, chaldæosque & mathematicos, ac totã quam dixi manticen trahi potest, tam incertũ est an illorũ fraus turpior, an ridiculosior vestra demẽtia illorũ tamen argutiis atq; ratiũculis respõdere facile, sed prolixum est, notumq; adeo tamq; à notis ac illustribus agitatũ, vt nõ superuacua tãtum repetitio, sed temeraria videatur. Vestrę aũt inep tissimæ vanitati, quid aliud dici potest, nisi dignos vos qui ab homunculis nõ terrestribus, modo sed luteis & nullius, nisi qua stultos ludant notitiã artis habẽtibus, scientiæ insignis

obtentu, & cœlo insuper auctore fallamini.
SP. Persuasum est mihi prospera instare, quorum expectatio dulcis, læta & tranquilla est. R. Immo quidem amara, tristis, turbida, sed vos sensu perdito de obiecto sensuum iudicaris. Persuasum sanè nullo negocio crediderim. Promptum est persuadere volentibus, quibusdam persuasor necessarius non est: ipsi sibi sunt vates & occursus animantium volatúsque auium & garritus lætum in augurium dicunt. At si quotiens te ista fefellerint recogitas, si de hac re vicinos interrogas, nisi vel tu vltro te fallis, vel illi participes erroris quærunt, facilè deprehendes, quorsum his præstigiis credendum sit, nisi tres illi summi hominum rerúmque moderatores Pompeius, Crassus & Cæsar iurati fortè contrarium dicturi sint, quibus quod cõstat magno quidem omniúmque familiarissimo teste Marco Tullio, Chaldæi omnes aruspicésque promiserant, quòd præclaro fine omnes beati senes in patria morerẽtur: idque quam verũ fuerit nõ expectas audire ferro omnes, duo miserabilius quam longissimè ab Italico Romanóque orbe sectis fœdóque ludibrio reconditis, veneratis illis totóque diu formidatis orbe capitibus, reliqua inhumati ferarumq; & piscium morsibus ac volucrũ rostris expositi, cæsi & laceri, miserandum fortunæ spe-

spectaculum, iacuere. I nunc diuinosq; vates nega, qui tam certa prænunciant. S. Gratum auguriũ notaui. R. O amentiã importunam, miser homo successuũ notitiam suorũ, quæ sibi nulla est, à volucribus sperat: quid hoc stultius fieri potest? Quia si diis placet & Deiotarũ regem visa aquila impendenti præripuit ruinæ, & Agrippæ Hebræo instare carceris exitũ, finemq; miseriæ ac prosteritatis initium nunciauit supra verticẽ sedens bubo auis, alioquin infamis, cuiusque Virgilij carmine carmen ferale describitur. S. Lætum omen incidit. R. Omen ab homine dictum nomen, humanæ dementiæ argumẽtum est, quo aliquid semper non externarum modò rerum, sed earum quoque quæ in vobis sunt, animos in erroré trahat, ne deliramẽtis animalibus vlla pars rerũ vacet: itaq; & sternutamenta seruorũ & natorũ fortuito lapsas voces eò trahitis, non quò vis illarum, sed quò vestra cupiditas vocat, scilicet quia Centurio ille dixit: Hic optimè manebimus, ne mundi caput transferetur, causa fuit: aut quia Persam periisse flẽs infantula profecturo in bellum nunciauit patri vinci Macedonũ regem consequens iudicatum est: ô humana mens ebria & mirabunda, quàm facili impulsu erroris in foueam ruis? Sp. Læta aderant consopito. R. Mœsta aderunt experrecto. S.

Læta dormiens videbam. RAT. Mœsta vigilans videbis. SP. Fœlix eram per quietem. RA. Miser eris per laborē. Sæpe nihil somnia denunciant & sæpe contrarium. SP. Sæpe vera videntur in somniis. RA. Quanto sæpius falsa. Par est autem & huius & reliquarum huiusmodi vanitatum ratio, vnum casu incidens verum, innumeris falsis astipulatur, venturóque inhians præteritum mens non videt. SP. Multa nuntiant diuini. RA. Impostores ego hos non miror, qui de more suo pascūtur artificio, sed vos stupeo qui illorum ventri animas & ingenia vestra submittis: proinde quid tu teneas, videris, si me sequivoles expectabis æquanimis & tranquillus, non quid astra de te, sed quid astrorum creator ac regnator sanxerit, agēs aliquid indies ardentius quò illius amore fias dignior. De euentu non tibi veniat in animum solicitare istos, quibus ignitior est veritas quam tibi. Deniq; sic habebis, futura nosse durum homini, nec licere si expediat, nec expedire si liceat.

De læto rumore. Dialogus. CXIII.

SPES.

LAEtus rumor insonuit. RATIO. Noli famæ credere, mendax est. SPES. Multi lætos nunciant rumores. RATIO. Sæpe tutius

tutius vni creditur quàm multis. SP. Quod tot nunciis affertur falsum penitus esse non potest. RA. Mos famæ vulgaris notus est, veris falsa miscere. Paucis veris multa mendacia condiuntur: omnia mẽtienti nihil creditur. SPES. Rumoris auctor primus verax est. RA. At nemo quantum audierit aut viderit referre cotentus est, nihil est actum nisi pro se quisque aliquid auditis adiecerit aut visis, quod cum multi fecerit, auctum breui mendaciorum videas aceruum, sic per manus, vt aiunt, traditum inter manus etiam crescit malum, quòdque ait eximius Poëta: Mobilitate viget, virésque acquirit eundo. SP. Hactenus lætissima fama est. R. Quid si mulcet vt feriat? Sæpe lætũ rumorem mœsta clades sequitur, creber hic fortunæ stilus, vt profundius vulneret, spem promittit cuspidémq; vulnificam læti cuiuspiã rumoris illitam dulcedine iugulo gaudẽtis infligit: quod vir doctus intelligens, lętis nunciis non quatitur, hareq; immobilis, secum voluens vel contrariã esse, vel idipsum quod tã faustum uideatur in contrarium verti posse. SP. Læto rumore moueor, RA. Expecta saltem dum & certus sit, tunc quoque virilem animũ rumusculis agi turpe est licet veris, falsis vero turpissimũ. Multos gauisos esse puduit, verumque mœrorem auxit falsi gaudij memoria.

De expectatione filij vel villici vel vxoris. Dialog. CXIIII.

SPES.

SPero filij reditum. R. Speras gaudiũ solicitũ & propinquum metum. SP. Spero amicum reuidere. R. Rem prædulcem sperat, sed fallacẽ, fragili res hominũ statu tremunt, forsitan quẽ expectas iam nunc obiit, potes hoc probasse si vixisti. Impedimentorũ mille sunt genera, vnũ cõmune omnibus mors. SP. Amici conspectũ exoptatũ spero. R. Sunt hæc ferè cõiuncta optare, & sperare, sed multis assiduè casibus diiunguntur. Quàm multos credimus fuisse Romæ, quàm cupidis animis Marci Marcelli huius vltimi reditum expectantes? Contra autem viæ medio hostis illum crudelissimus expectabat, cuius potentior fuit immanitas quàm victoris clementia aduersarium ab exilio reuocantis. Potuit igitur Cæsar precibus senatus Marcello veniam dare: non potuit Marcelli cliens graue maius pati, vt is Cæsaris beneficio vteretur. S. Spero amicum & expecto hoste quolibet carentem. R. Quis est hic hominum hoste carens? vt sit aliquis priuatorum expers, an publicis inimicitiis quisquam vacat? sicariorum dico & prædonum, qui auaricia duce bellum humano generi indixere. Finge aliquod ta m

tam benignũ sydus, vt hæc pestis terris exulet, aliâs quis arcebit vehiculorum & equorum lapsus, fluuiorum ac torrentium insultus, & ruinas pontium ac tectorum, æquoreásque & aereas tẽpestates? Adde ferocium incursus animalium, quibus non singulos tantùm homines, Dicæarchus curiosissimus indagator rerum talium, sed quædam hominum genera docet occubuisse. Et ad summam, quot sunt casus humanarum rerum, quorum nullus est numerus, tot sunt hominum hostes, qui spem tuam, non dicam retardare possint sed extinguere. Vt nihil interueniat: mors quam dixi & euntibus & stantibus vbique contigua est, nisi itinerantibus eo fortasse vicinior, & quo iter & vectatio & locorum commutatio pluribus casuum generibus videtur exposita. S. Spero amicum prospero exacto negocio reuersurum. R. Quàm glorioſè quam prosperè res gesserat Drusus Nero diui Augusti priuignus, vt omnibus etiam hostibus domitis charus esset, ita vt eum paulominus adorarent, quorum mirificos affectus erga illius memoriam vsq; ad hæc tempora, si vnquam Germanorum inter proceres fuisti, te sentire arbitror potuisse. Certè illa gesserat quibus verè gloriaretur, quod Romanis in saxis primis aliquot syllabis casu aliquo deiectis,

nunc etiam ſcultum viget his verſiculis: Ad diuortia Rheni peruaſi hoſtiles depopulatus agros: Dum tibi Roma decus æternaq; ſudo trophæa, Hiſter pacatis leuior ibit aquis. Talem hunc iuuenẽ qualiter expectabat mundi dominus Auguſtus, qui eum ſibi filiũ fecerat amando: qualiter Liuia Auguſta cui natura illum charum fecerat, chariorem virtus, chariſſimum reor fratris ignauia: qualiter deinde frater ipſe, qualiſcunque erga alios tanti certè fratris amantiſſimus: ad poſtremum qualiter Roma ipſa atq; vniuerſa reſpublica quæ de nullo tunc hominum ſic pendebat, Quid ergo? Quis tam multiplicis ſpei finis? expectatum Druſum inexpectata mors abſtulit, morbo quod cõſtat raptus, & quod magni ſunt auctores ex fractura cruris quo ſuperlabente ſuſcepta, qui viuus victor reuerſurus ſperabatur in patriam exanimis eſt reuectus. Quid filium huius loquor Germanicum? Nullius credo vnquam hominis expectatio maior fuit: non hunc pater, non Auguſtus, ambo iam defuncti, ſed Roma omnis expectabat tanto deſiderio, quaſi totius vrbis vnus animus, iſque & viduæ, & non niſi vnicum, habentis filium matris eſſet. Itaque ad primum ægritudinis ſuæ nuncium attonita penitus ac deiecta ciuitas vultuſque omnium atque habitus mutati &

mœ

mœstum tota vrbe silentium fuit, Vbi autem lætior fama incertis licet auctoribus superuenit, conualuisse illum & viuere, subitus clamor atque fœliciſſimus vndique sublatus, ipsum quoque Tiberium excitauit, concursúsque in capitolium ingens factus, & penè conuulsæ templorum fores ad persoluenda vota agendáſque diis gratias, victa nocte luminibus, fractóque vocibus silentio gratulando canentium: Salua Roma, salua patria, saluus est Germanicus. Quis verò tandem rei exitus? Is nempe qui humanis in rebus est creberrimus, venit nuncius certior obiisse Germanicũ, hinc publicus dolor ac gemitus, non edictis aut diebus festis, aut vllis omnino cõsolationibus coërceri quiuit. Nota est historia libro Cæsarũ iiij. S P. Spero inuenem filium reuersurum. RAT. An hi parum iuuenes de quibus dixi, accipe iuniorem: Marcellinus eiusdem diui Augusti nepos ex sorore, quantũ putas expectaretur ab auunculo, qui eum sic dilexit, vt Virgilianum illud carmen nobiliſſimũ, quo summus vates aboleſcentis illius penè pueri memoriam honestauit, sine lachrymis audire non posset, & auctori silentium imperaret. Quomodo mater Octauia quę illũ sic amauit, vt vsq; ad vltimũ vitæ sue finem quasi tunc extinctum cõtinuo deploraret, omnemq; consolatorem, non tantum

contemneret, sed odisset. Quid hæc autem & quid putas, nisi quod cæteri? non rediit, sed relatus est, & Drusum quidem non qualē acceperat Germania Romæ, Antiochia Germanicum, Marcellinum Baiana restituit, vestrarum expectationum sors cōmunis, tu ibi nunc aliā fingis, & fors veniet quē expectas, qui cùm venerit fortassis vt abeat & sperare incipies & optare. SP. Amici absentis aduentum spero. R. Quis miretur expectari viuos, cùm mortui expectentur, vt perhibent? quod nisi inter fatuos veri faciem nō habet: Arthusium Britones expectare fama est: Neronem principē mundi sub fine redituru quidam somniāt. Vita vestra ab initio ad extremum non modò vanis expectationibus plena sed ipsa expectatio vana est. Id sic esse si non vides, aut modicum vixisti aut nimium, quid hic agitur neglexisti. SP. Expecto villicum rure venturum. R. Aut domus arserit, aut messis eūanuerit, aut pratū exaruerit, aut bos obierit, aut vites grando percusserit, arbores turbo conuulserit, arma torrentibus inundarint, aut apes auolauerint, locustæ satis insultauerint, columbos corui & mures, pullos vulpecula, agnos lupus inuaserit. Hi ferè rustici sunt rumores. S. Vxoris aduentum spero. R. Si hoc speras, quid iam metuas ignoro. Sic est tamen: sunt & qui expectent

coniugem,& qui febrem.

De expectatione meliorum temporum.

Dialog. CXV.

SPES.

SPero tempora meliora. RAT. Omnia ferè tempora æquè bona sunt, quia creator temporum æquè bonus est semper, sed vos temporibus bonis malè semper vtimini, inq; hoc, vt in aliis culpas vestras rebus ascribitis. Fac vt homines boni sint, & tempora bona erunt. SPES. Tempora hæc stare nequeunt, lætiora succedent. RA. Nullum tempus stat, cuncta prætereunt, cumq; transierint, nõ redeũt, virtute & industria bonarumq; artium studiis frenari possunt, non quin fugiant, sed ne pereant, nihil est autem dulcius bene impensi temporis memoria. Sed vos nulla re vti sciẽtes, vt oportet, vbi omnem vitam, vel in somnum ac desidiam, vel in solicitudinẽ atque vsus pessimos effudistis, tẽpus innoxium accusatis. Nũquid mentior, infantiam ac pueritiam in vanos ludos, adolescentiam ac iuuentam in libidinem atq; auaritiã, senectam & senium in querelas ac lamẽta consumitis? Quænam hæc tẽporum culpa est? Fluunt illa, fateor, hæc natura est, vos illa dum datur occupare negligitis, non est natura ista, sed culpa. Vos naturam culpatis, culpã excusatis, res non noua. SPES. Spero lætiora tempora.

RAT. Lætitia seu tristitia temporum, vt dixi nõ in temporibus, sed in vobis est. Eo autem quo intelligis non modò lætiora tibi speranda esse, sed tristiora perpendes si ad ætatem ipse tuam respicis, quæ indies tristior, vt à poëta prescribitur, & plerisque in senibus inuenitur, & sanè si oculos in terga rẽflexeris & numerare atque æstimare annos tuos cœperis, simul incipies desperare quod speras. Non est cur mutari cursum rerum speres, nõ meliora instant tempora, vereor potius ne peiora. Cur quæso, nisi quia peiores erũt homines, quod & magni diuinarunt viri, & apertis indiciis res declarat, nisi vos mortales bonæ semper spei magnũ aliquid de vestra nobili ac modesta iuuentute concipitis, à qua ego quidẽ opinione lõgè absum, nihil enim boni penitus mens præsagit, sic in vitium ac ruinã prona sunt omnia. SPES. Mala sunt tẽpora, meliora venient. RA. Omnem ætatem de moribus sui questam, inquit Seneca. Addo ego omnem habuisse quod quereretur, habiturámq; omnem cunctis sæculis quod queratur. SPES. Spes lætiora tempora. RAT. Vna est ad hoc via quæ lætiora si habeas non expectes: fac ipse tibi lætiorem animũ, quod sine virtute fieri nequit, vbi hoc feceris, læta erunt omnia; triste nihil. SPES. Meliora tempora expecto. RATIO. Vt veniat, quod

est

est dubium, certè illis venientibus tu recedis. Quanto est tutius rite vti præsentibus, quàm anxiè expectare quæ vel fortè non veniant, vel minimè sis visurus?

De sperato principis aduentu. Dialog. CXVI.

SPES.

PRincipis aduentum spero. RA. Vt multa timentur quæ optanda, sic multa sperantur quæ timenda sunt: vtranq; in partem penuria iudicij multa est. SPES. Spero principis aduentum. RAT. Quanto sperares honestius libertatem; nam profectò qui dominum sperat seruitutem sperat. SPES. Spero principem venturum. RA. Et illius commune omnium malum speras. Fuit enim quando & principes imperium & principem populi poterant sperare, nunc imperium principi labor est, princeps populi pernicies. SPES. Principem venturum ego & respublica speramus. RATIO. Tu verò quid priuatim speres videris, in quo ipso facilè falli potes, spes hæc reipublicæ stulta est. Quis enim nisi amens speret, aut cupiat, quod pestiferum toties sit expertus? SPES. Spero principem venturum. RAT. Et secum simul motus rerum varios, mutationes vrbiũ, noxias nouitates, famem,

peſtẽ, bella, diſcordias, hæc vel vniuerſa vel ſingula modernis cũ principibus venire ſunt ſolita. Si hæc placent, principem ſpera: vt nil horũ formidabile ſit, ipſum certè inane iam imperij nomen eſt plenum famæ & rumorum: boni autem omnis effœtum & ſolius vmbræ vetuſtatis innixum. SP. Spero venturum principem. RA. Ego te verò munitum velim, vt quotiens aduentãtem audieris, credas te tonitrum aliquod præambulum fulminis audire, nec ſperare incipias, ſed timere potius ſi etiam alterum labi oportet. Timere enim aduerſa & ſi cõtrarium ſit virtuti, conſentaneum eſt naturæ: ſperare autem mala, & naturæ eſt oppoſitum & virtuti. SP. Spero mox principem affuturum. RAT. Cùm præſentem videris, ſcito te infauſtum reipublicæ ſidus aſpicere, vel memoriam ipſe tuam, vel parentes interroga tuóſque auos & proauos, ita eſſe reperies vt dico, idque tu filiis & nepotibus tuis annuncia, ne ipſi quoque aduentum principis ſtulti ſperent. Dic enim quæſo quãdo vnquam vel minutę leonis aduentũ feræ, vel affuturam aquilã auiculæ ſperauerint? Liceat verum loqui, ſtultiſſimum & mali ſui ſemper auidiſſimũ animal eſt homo, cæteris capiendis eſca opus eſt, homo ſolis famæ ſibilis capitur.

De

De spe famæ post obitum. Dialog. CXVII.

SPES.

MEritis post obitum famam spero. R A. Multi famam se mereri sperãt cùm infamiam mereantur, & ceu viatores erroneũ accedere æstimant, retrocedũt. S P E S. Famosus sum in vita, famosiórque post mortem ero. R A. Est hoc fateor in nõnullis verum, vnde & Anneus Seneca in epistola quadam, habiturum se gratiã apud posteros vaticinatur: & Statius Papinius præsentem famam benignũ iter suo operi ad futuros stra uisse ait Et Ouidius Naso, sibi nomen indelebile futurum, seque ore populi legendum, perque omnia sæcula fama victurum præsagit; neque hercle vllus horum fallitur. Sed quàm multos putas idem sperantes suam se fefelliſſe ſpem? Multi hoc idem de ſeipſis ero diderunt forſitan & ſcripſerunt, nec quod ſibi promiſerant impleuerunt. S P. Si famoſus ſum dum viuo, cur non famoſior ſum poſt mortem? R A. Quia hoc quotidianum & vulgare eſt, vt multi in vita famoſi & clari, poſt obitũ ſint incogniti & obſcuri. Miraris? Cauſa rei huius in promptu eſt, affabilitas quædam, ſermo comptus ac lepidus, blãdum ſupercilium, clara frons, benigna ſalutatio, beneficia in vicinos, protectio in clientes, hoſpitalitas in externos, in cunctos vrbanitas.

Hæc & his similia viuentibus famam quæ-
runt, ea verò mox vt hinc abierint non du-
rant, nisi forsitan quandiu qui illos nouerant
supersunt, quod ipsum quàm breue sit con-
spicis, quomodo autem durarent non in soli-
do radicata, naturale est vt fundata debili-
ter lenitérque aucta breuiter dilabantur: vt
sit fama durabilis aut vitæ sanctitas aut ge-
storum claritas, aut insignis scriptorum præ-
stabit elegantia. Rarum decus, loquaces isti
& vrbani qui togati ac gemmati populorum
digitis ostenduntur, non nisi quantum loqui-
poterunt, aut paulò amplius cognoscentur
Durum, hoc apparatus tam celeriter & has
pompas, hanc scientiæ nubem, hæc verbo-
rum tonitrua in tenuem fumum euanesce-
re, durum fateor, sed sic est, nam nec ipsi de
se testimonium præbuerunt ambitioni aut
lucro aut somno dediti, nec qui prębeat, me-
ruerunt. SP. Famam inueniam post mortem.
RAT. Fama nihil vnquam mortuis profuit.
viuis sæpe etiam nocuit. Quid enim perni-
ciem ac mortem Ciceroni ac Demosthenì,
nisi insignis literarum fama conscíuit? Idem
de Socrate aut Zenone, & mille aliis dici po
test: noti omnes. Quid verò nisi fama scien-
tiæ & ingenij dedit causam filio Gnosij re
gis Androgeo vt ab Athenienſibus macta-
retur? Quid Oetæ Colchorum regi Argo-
nautas

nautas attulit delectos, vt aiunt, viros, verè autem prædones, nisi fama diuitiarum? Nam quid significasse aliud credimus famosum illud aureum vellus arietis, nisi opes maltas latéque vulgatas, quibus diuites bestiales opúmque inopes verarum velut arietes vellentibus vestiuntur? SPES. Famosus ero. RA. Vt sit ita, quid hinc magnum concipis, esset aliquid fortè fama, si notitia comes esset, vt plerunque accidit in viuis: nunquid laudari proderit ab his qui te si videant non agnoscant? Dic enim quæso si Homerum videas & Achillem, si Virgilium & Augustum, nunquid non ignoti abibunt, cùm tam nota & tam clara sint nomina? Crede mihi, spes vestræ magna ex parte dupliciter vanæ sunt, quòd nec sperata proueniunt, nec vt proueniant afferunt quod promittunt. Ferè enim plus in spe sunt humana omnia quàm in re. Mittite igitur spes inanes & vana desideria, contemptísque terrestribus iam tandem & optare discite & sperare cœlestia.

De gloria ex ædificiis sperata. Dialogus. CXVIII.

SPES.

EX ædificiis gloriam spero. RA. Nesciebam calce & harena & lignis & lapidibus gloriam quæri, credebāmq; quòd rebus

gestis & virtutibus quæreretur. S P. Aedificando mihi gloriam paro. R A. Sed fragilem ac caducã, Omnia quæ manu hominum facta sunt, vel manu hominum euertuntur, vel stando & durando deficiũt. Habet enim manus longè prævalidas longa dies, è cunctis vestris operibus nullum senio resistit. Ruentibus ergo super quibus hæc tua gloria fundata est, ipsam quoque corruere est necesse. Si fortè non credis, respice ad antiqua quæ ignota tibi quidem esse non possunt. Vbi est nunc Troianum illud Ilion superbum? Vbi Byrsa Carthaginis, vbi turris & mœnia Babylonis? Belurum nunc habitatio & serpentum. De Babylone loquor antiqua. Altera nempe propinquior atque recentior adhuc stat, citò itidem casura. Si essetis viri, vbi sunt denique septem illa opera græcis scriptoribus celebrata? Atque vt ad propinquiora veniamus, vbi est quæso illa Neronis domus aurea, quæ quantum fatigauerit architectos cogita, lectores etiam nunc fatigat, quæ quidem domus vna cum aliis ædificandi furoribus, quibus omnes excessit ad inopiam illũ cõpulit & rapinas? Vbi sunt thermæ Diocletianæ, & balneum Antonianum, & eymbrum Marij, & septizonium Seueri, & eiusdem thermæ Seuerianæ? Demum vt summam rerũ attingam, vbi est Augusti forum,

&

& ædes Martis vltoris, vbi ædes tonantis Iouis in Capitolio, & Apollinis templum in palatio, vbi eiusdē porticus ac bibliotheca græca pariter & latina, vbi porticus altera & basilica Gaij Luciique nepotum sub nomine dedicata & extructa, & porticus tertia Liuiæ cōiugis & sororis Octauiæ theatrúmq; Marcelli? Vbi tot opera per illustres viros iussu eiusdem principis & hortatu, multis verbis in locis tanto labore, tantis impensis ædificata? Marij Philippi ædes Herculis & Musarum, Lucij Cornificij ædes Dianæ, Asinij Pollionis artium libertatis, Munacij Panci ædes saturina: Theatrum Balbi Cornelij, Amphitheatrum Statilij Tauri? Innumerabilia præter hæc opera Marci Agrippæ. Néue eam per singulos, vbi sunt tot luxuriosa principū palatia? Quære in libris, inuenies nomina: quære vrbem totā aut nihil inuenies, aut perexigua tantorum operum vestigia: tu de tuis quid speres videris. Certè Augustus omnia supremus, nisi aliud quàm ædificia reliquisset, iampridem omnis eius gloria corruisset: nec verò solum templa deorum quæ parauerat in ipsos ædificantes ruere, sed pia etiam loca hoc ipsa ætate in eadem vrbe alia ceciderunt, alia tremuerunt, & nunc vix ponderibus suis stant, præter vnū Pantheon Agrippæ, quod diis erectū sancti possident & Ma-

ria, quæ antiquissimâ illâ domũ sui nominis virtute sustentat. Crede mihi aliis quàm lapideis fundamentis eget gloria vt mansura sit. SPES. Ex ędificiis gloriam quęro. RA. Quęre illâ igitur vbi est, nihil vnquam inuenies vbi non est: vera quidẽ gloria nõ est in mœnibus neq; in saxis. Sunt fateor rerũ vulgo indices, qui dicant tribus modis gloriã quęri, gerẽdo magnũ aliquid, quod de te scribant auctores idonei, vel scribẽdo aliquid quod mirẽtur & legant posteri, vel insigne aliquid opus extruẽdo, vt sit ita, vltimũ tamen hoc omnium & minimum ac caducum. SPES. Relinquo opera ædificiorum, quibus moriẽs ipse mecũ glorior & à posteris gloriam spero. RAT. Gloriatus est Augustus ipse, de quo dixi, quòd vrbem marmoreã relinqueret, quã lateritiam accepisset, quæ tamẽ gloria nisi aliis rebus adiuta esset, quónã fuerit peruentura conspicimus, proinde cum melioribus curis morere, stabilésque spes amplectere. Ista etenim quibus fidis, & nullius pretij sunt, & te ilico consequentur inq; ipsam, vnde sumpta terram reuertentur. SPES. Aedificaui domos vnde laudem spero. RA. Laudabunt forsitan qui illas inhabitabunt. Breuis laus & angusta, qui post venient, vel illas non inuenient, vel à paganis, vt vulgo dicitur, factas dicent, tuum nomen ignotum erit.

De

De sperata gloria ex conuictu. Dialogus CIXX.

SPES.

SPero gloriam exconuictu. RAT. Refert multum quibus conuiuas, sunt quidem vtinámque non plurimi, quorum cõuersatio sit infamis. SPES. Scio nisi bonis artibus aut bonorum contubernio gloriam non quæri: ego hoc vltimo subnixus spero, vel bonorũ exẽplo bonis fieri, vel si nihil aliud horũ vel familiaritatis solã gloriã mihi fore. R. Est id quidẽ in adolescẽte præcipuè signũ optimũ qui nisi bonũ animũ haberet, nequaquã iũgi bonis optaret. Est enim amicitiarũ ac familiaritatũ ferè omniũ causa nexúsq; similitudo quædã. Age ergo si quos imitaris, æquaueris, bene erit. Si minus, modò quod in te est nihil omiseris, ipsa voluntas bona laudis & gloriæ præmio non carebit. Prima enim & maxima pars virtutis, est bonũ velle, quod nisi præcesserit non sequitur virtus. S P. Familiaritate bonorum glorior. R A. Laudo id quidem modò, nec te lucri cuiuspiam nec alia spes iuducat, eóque tua tantum pergat intentio vt similis illis fias: alioquin quod propter gloriam solam fit, veram gloriam non meretur. S P E S. Ex bonorum conuictu gloriam spero. R A T. Spes quidem magna, nec improba quando & in scientia & in eloquentia & belli pacísque artibus obseruan-

do & imitando fit. Multi olim illustres ex conuictu illustrium euasere. Illud vide, ne aut tibi pro bonis ducibus malos elegeris error aliquo, aut bonorum flebili raritate & virtutum huius ætatis inopia prorsus assequi nequeas quod intendis.

De multiplici spe. Dial. CXXI.

SPES.

MVlta spero. RA. Multa in spe multa est vanitas multúsque fallendi aditus fortunæ. SPES. Spero multa. RAT. Spem multiplicem multa destituunt, Qui modicum speraut, iter casibus arctauit atq; nihil obstruxit. SPES. Valetudinem bonam spero. RA. Mortalitatis obliuionem. SP. Spero longam vitam. RA. Diuturnum carcerem, vbi multa feras, multa videas quæ nolis. SP. Membra viuacia. RAT. Vincula tenacia, grata tamen vnde metuas absolui. SPES. Formam corporis elegantem. RAT. Voluptatum stimulos. SPES. Annorum prosperos exitus. RATIO. Pudendi materiam dolendíque SPES. Amicæ conuentam mortem. RAT. Breue fœdúmque nescio quid. SPES. Peccandi licentiam. RAT. Infœlix gaudium, pœnitentiam longæuam. SP. Vltionis occasionem. RA. Aditum sæuitiæ. SP. Agile corpus ac validum. RAT. Mancipium contumax & rebelle. SP. Diuitias multas. RAT.

Gra

Grauem sarcinam ex lappis & tribulis. S P. E diuersis æquoribus venturas naues. R A T. Late dispersam sortem intra monstra maris ac scopulos agitatam fluctibus, tractam funibus, pulsam ventis. S P E S. Lucrum de conceptis mercibus. R A T. Escam quæ te perpetua solicitudine capiat lucróque vnico in multa credulum damno præcipitet, mercator nouus est facilis ad credendum, expertus multa circumspicit. S P. Honestas filiæ nuptias filióve. R A T. Nulla ferme res tam crebrò fallit & tam grauiter. SPES. Magnã potentiam. R A T I O. Inuidiosam miseriam, opulentam inopiam, pauidam superbiam. S P. Regnum & imperium. R A. Præcipitium & procellas & sub stellanti diademate fuscum supercilium, cor anxium, infœlicem vitam. S P E S. Honores fori. R A. Pulluerem ac strepitum. S P. Coniugium & natos. R A. Litigium & curas. S P. Mihi militiam, & vxorem filio. R A T. Tibi laborem ac dilecto pœnam. SP. Vetulæ obitum vxoris, & coniugem iuniorem. RA. Attrito laqueo dissolui, vt nouo & valido vinciaris. SPES. Ingenium, linguam literásque. R A. Incudem, malleum & massam, suibus tibi atque aliis somnum frãgas. S P E S. Laudationem funeri. R A. Philomenam surdo. S P E S. Aureum piramidem. R A. Domum pictam cæco. S P E S. Gloriam post

mortem. R A. Leues auras post naufragium.
SPES. Nomen apud posteros. R A. Testimonium ab ignotis. S P. Hæredem meum. R A. Patrimonio amicum tuo, & tibi ne redeas.

De pace animi sperata. Dialogus C X X I.

SPES.

ANimi pacem spero. R A. Quid sperare mauis quàm habere pacem? Hanc mox vt bona fide velle cœperis, inuenies. S P E S. Spero pacem animi. R A T. Pacem sperare bellantis est. Quis animo tuo bellum infert, nisi vnus tu? quod ipse tibi abstuleris impudenter, ab altero postules aut speres. S P E S. Spero animi pacem. R A T. Vnde precor, aut quando speres quod ipse tibi nunc potes dare? Sic vt illam tibi nemo alius quam tu possit eripere? Pone arma cupidinum atq; irarũ, plenam animo quæsieris pacem. S P E S. Spero pacem & quietem animi. R A T. Quid igitur quod agis aduersum paci est, contráque tuam spem tantopere niteris? Vix tantũ deberent niti homines vt salui essent, quantum nituntur vt pereant. Pluris penè bellum iuge animi labórque emitur, quàm emenda pax esset ac requies: sic pugnant spes mortaliũ ac vota cũ studiis, vt non vnius hominis vnũ pectus sed multorum, eorúmq; de omnibus dissidentiũ videatur. S P. Quieté spero.

R A T.

RAT. Mirũ vnde vobis hæc libido sperandi semper ô mortale genus. Siquidem quod spe ratis adepti estis, rursus spẽ in lõginqua transmittas, & inde rursus alio, ita ne crastinus dies hodierno sit clarior, & meliora semper futura præsentibus. Sũt nẽpe quib⁹ nil sit gratius quã sperare, qui spẽ ipsam speraturum rerum nullis euentibus permutatã velint, quibus ego quid optauerim, nisi vt procrastinantes omnia, bonisque se suis interim spoliãtes, inter irritas res senescant, quo vel sic intelligant inaniter speransse, in tergum versi videãt frustrà se alibi quæsiuisse quod secum erat. SPES. Spero pacem requiémq; animi. RA. Magna pars rerũ humanarũ vmbra est, magna pars mortalium vento pascitur & insomniis gaudet. O quàm multi cum hac spe ad æternos labores & bella descendunt.

De Spe vitæ æternæ. Dial. CXXII.

SPES.

SPero æternam vitam. RAT. Nulla maior, nulla pulchrior, nulla sanctior spes, modò non cæca præceps ve sit. Sunt enim qui semper malè agendo bonum sperent, quo nihil est stulti⁹. SPES. Aeternam vitã spero. RA. Est ea virtutum consanguinitas atq; connexio, sicut à philosophis disputatum est, vt necesse sit eum qui vnam habet, omnes habere virtutes, cui illud est consequens, vna

virtutum carentem cūctis carere virtutibus quod si de mortalibus verū est, quid de theologicis opinemur? Itaq; si spem habes, charitatem simul habeas oportet ac fidem. Si quarū desit, non iam spes vlla sed præsumptio inconsulta est. S P E S. Vitam spero æternam RA. Rem bonam, immo optimam speras: illud vide, vt quod bonum agis, agas bene. Sūt & qui bona malè agāt, nec minus infallibilis æstimator, qui qualiter quàm quid fiat aspicit, nec minus aduerbia quam verba librat ac nomina. S P E S. Spero vitam æternam. R A. Non cœlestes tantùm, sed terrestres domini de se sperari amant, sed à quibus? profectò ab his quibus se charos ac dilectos sciunt, aut qui si quando forsitan odiosi fuerint ac rebelles, redire in gratiam optantes ad misericordiam confugerunt. S P E S. Vitam æternam spero, R A T. Vitam tēporalem corrige, hac ad illam pergitur. S P E S. Spero vitam æternam. R A T. Vna omnium spes est, quæ si ritè illam concipis & fœlicem te faciet & iam facit. S P E S. Aeternam vitam spera R A T. primum est, vt misericordiam, de hinc vitam speres, vtranque sobriè ac modestè. S P E S. Spero æternam vitam. R A T. O fœlix nisi te spes ista fefellerit.

Finis libri primi.

Fran

FRANCISCI PETRARCHAE POETAE

oratoríſque clariſſimi, in operis ſui de remediis utriuſq; fortunæ librum ſecundum, quo de aduerſa diſputatur fortuna, Epiſtolaris Præfatio.

EX omnibus quæ vel mihi lecta placuerint vel audita, nihil penè vel inſedit altius vel tenaciùs inhæſit, vel crebrius ad memoriam rediit, quàm illud Heraclíti, omnia ſecũdũ litẽ fieri. Sic eſt enim & ſic eſſe propemodum vniuerſa teſtantur. Rapido ſtellæ obuiant firmamento, cõtraria inuicem elementa conſligũt: terræ tremũt, maria fluctuant, aër quatitur, crepant flammæ, bellum immortale gerunt: venti tempora tẽporibus concertant, ſecum ſingula, nobiſcum omnia, ver humidum, æſtas arida, mollis autumnus, hyems hiſpida: & quæ viciſſitudo dicitur, pugna eſt. Hæc ipſa igitur quibus inſiſtimus, quibus circumfouemur & viuimus, quæ tot illecebris blandiuntur, quanq; ſi iraſci cœperint ſint horrẽda, indicant terræmotus & concitatiſſimi turbines, indicant naufragia atque incendia ſeu cœlo ſeu terris ſæuientia. Quis inſultus grandinis? Quæna illa

visimbrium, qui fremitus tonitruũ, qui fulminis impetus, quæ rabies procellarum, qui feruor, qui mugitus pelagi, qui torrentium fragor, qui fluminum excursus, qui nubium cursus & recursus & concursus? Mare ipsum præter apertam ac rapidam vim ventorũ atque abditos fluctuum rumores incertis vicibus alternantes, certos statutósque fluxus ac refluxus habet, cùm multis in locis, tum conspectius in occasu, quæ res dum manifesti motus latens causa quæritur, non minorem philosophorum in scholis, quàm fluctuũ ipso in pelago litem mouit. Quid quòd nullum animal bellis vacat? Pisces, feræ, volucres, serpentes, homines, vna species aliam exagitat, nulli omnium quies data, leo lupum, lupus canem, canis leporem insequitur. Est & canum stirps audentior, non lupis modò resistere, sed leones, pardos, apros, ursos insectari solita atque aggredi. Quorundam verò tam generosa ferocia & tam nobilis fertur elatio, vt vrsos aprósque fastidiant, ínque solos elephantes aut leones dignentur irruere, qualem vnum Alexandro regi missum contemptúque tali malè cognito contemptum occidíque, iussum legimus, missúmque inde alterum probatúmque quæ decuit, dilectúmque regi vnicè atque in delitiis habitum: nam ipsius canis erga homi-

nem,

nem, cui fertur amicissimus, quanta sit charitas, nisi quam conciliat spes cibi, præterm orsus & latratus implacabiles, non tantum Actæonis fabula, sed discerptus verè probat. Euripides. Vulpina fallacia vna quidē ex multis audita est. Piscatores cùm ad vrbem pisces deferrent, quod æstate libenter noctu faciunt, aliquando vulpeculam ceu exanimem calle medio transuersam habuisse, quam arreptam decoriaturi ex commodo, cùm suprà sarcinam proiecissent illā, vbi se piscibus assatim implesset, subitò prosiluisse, mirantibúsque illis atque indignantibus effugisse. Iam qui, oro, alij vulpium doli, qui luporum vlulatus, quod murmur ad caulas, quæ coruorum miluorúmque circa columbarū domos ac pullorum nidos vigilātia, quod inter se, vt perhibent naturale atq; æternū odium? Alter alterius inuadit nidum, effractísque ouis spem prolis interimit. Nam cuculo non vnus quidem alterq; est hostis, omnes ferè auiculæ illi insultant profugo semper & querulo. Quænam præterea & quales mustelarū contrà aspides insidiæ? Quod circa diuitum thalamos acumen furum? Quænā ex diuerso cuiusque pro se suo in genere excubiæ, quantáque quámque vigil repugnantia est? Quis venatorum, quisve aucupum artes ac laqueos, quis piscatorum hamos ac retia, ho-

rúmque omnium labores vigiliásque explicet? aut hæc contrà, ferarum, auium, piscium ingenia? Quæ cuncta quid sint aliud quàm litium instrumenta? Age quinam asylorũ aculei vesparúmque, hísque cum pestibus quæ bouum prælia, qui sudores? Nec maior canum equorúmque aut reliquorum quadrupedum pax quiéue. Quæ muscarum æstiua tædia, quæ niuium (quas muscas albas ludo dicunt) hibernæ molestiæ? Quæ soricum perennis inquietudo, quæ pulicum pernox obsidio, quæ culicum lis diurna, quæ anguium ranarúmque cum ciconiis, quæ pygmæorũ bella cum gruibus? quas inter Arimaspos & gryphes pugnæ excitat auri sitis? vt quorũ maior improbitas haud facilè iudicẽ, nisi quòd illi rapinam, hi custodiam moliuntur; illos auaritia stimulat, hos natura. Idem & custodiæ studium & prædæ distantissimo mundi tractu apud Indos inuenio: illic quoq; suum aurum contra parem gentis auaritiam formicis quibusdam incredibili mole & mira feritate tuentibus. Basiliscus angues reliquos sibilo territat, aduentu fugat, visu perimit. Elephantem draco spiris implicat seu perosus: est enim incertum. Vnde nonnullis animantibus inter se naturale odium, seu æstate algidum sitiens cruorem, quod & quidam tradiderẽ, & pugnæ exitus facit vt credi possit:

sit: si verum est, alterum exanguem excicca-
túmque emori, alterum verò fusi hostis hau-
sto sanguine, ceu bello victorem, victúmque
delitiis & nimio potu ruptum cõmortuúm-
que percũbere. Multa prætereà genus hoc.
atque imprimis acerrimus epotæ dolor hi-
rudinis & visi vel auditi muris fastidia of-
fendunt: mirum dictu, tantum animal & tan-
tarum virium tam pusilli hostis horrere con-
spectum. Sed sic sine lite atque offensione nil
genuit natura parens, leo ipse generosum ac
securum animal, pro defensione fœtum
ferrum spernens, non fortè visum terreat,
nec aspiciens quidem rotarum strepitum va
cuos currus agentium, & gallinaceorum cri-
stas, qui non stupeat, si vera fama est, magis-
que etiam cantus, super omnia verò flam-
mas metuere crepitantes traditur. Ea ergo
huic generi lis propria est, præter illam com-
munem feris omnibus venationem. Est &
sua lis tigribus, raptæ prolis & profugi hostis
ludificantis instantem atque ingenio retar-
dantis. Lupo vna semper cum fame perpe-
tua rusticísque ac pastoribus lis manet. Ve-
nerosa loquor & ferocia. Quænã verò man-
suetis gregibus est quies? Quantis nisibus,
quantísque odiis confligunt sues? quantis
armentorum duces? quænam inter illos cer-
tamina? quænam fugæ? quæ victoris inso-

lentia? quis victi dolor? quæ iniuriarum recordatio? qui reditus ad vindictam? quis non legendo perpendit, vt poëtarum ingenia, & bellaces exrcent tauri, & inter se aduersis luctantes cornibus hœdi? quid de aliis? Lis omnibus vna est: nílque nõ secundum litem fit, quando nouum ad præsepe hospes equus, quando plures aduena quietum cibum inter pares sumpsit? Quis non illud aduertit gallinis fœtantibus pro imbecilli familia, quantus ardor, impatientia quanta sit? quanquam est id quidem commune omnium. Nullum tam mite animal quod non amor *sobolis* ac metus exasperet. Galli se calcaribus impetunt & natura & cruore rutilas cristas inter vulnera detinent, totis corporibus obnixi, tantum inuidiæ, tantúmque superbiæ paruo regnat in pectore, tanta vincendi cupiditas, tantus cedendi pudor est. Anatum atque anserum pertinaciam quis non vidit, vt pectoribus se perurgent, clangoribus increpitant, alis diuerberant, rostris hærent? Et quidem in ferocibus minus miri, vsitatum enim & commune est, vt animalia maiora minorum pernicies ac sepulchrum sint. Fera feram, auis auem, piscis piscem, vermem vermis rodit: quin & littoreæ volucres, aquaticæque quadrupedes. æquor, stagna, lacus, & flumina rimantur, exhauriunt & infestant,
vt

vt mihi omnium inquietissima pars rerum aqua videatur & suis motibus & incolarum perpetuis acta tumultibus, quippe quæ nouorum animantium ac monstrorum feracissima esse non ambigitur, vsqueadeo, vt vulgi opinionem, ne docti quidem respuãt, omnes prope quas terra vel aër animantium formas habet esse in aquis, cùm innumerabiles ibi sint, quas aër & terra non habent, & in his quidem ferme omnibus præda vel odium litem parit. Quid quòd his cessantibus, lis non cessat? Age enim in amore quantus zelus, quanta in coniugio dissonãtia, quot querelæ, qantæ suspiciones amantiam, quæ suspiria, qui dolores, quanta non dicam dominorum ac seruorum, qui non ideo minus infesti, quia domestici hostes sunt, cum quibus nulla vnquam pax speranda, nisi quam vel mors fecerit vel paupertas. Non dicam fratrum, quorum gratiam raram ipsa veritas ore Nasonis testata est. Non filiorum in parentes, quod eiusdem poëtæ carmen canit, sed parentũ quorum opinatissimus est amor, quãta indignatio in filios, quos dũ bonos cupiunt, malos lugent: atque ita quodammodo dum valde diligũt, oderunt. Et fraternũ quidẽ paternúmq; vinculi nomẽ arctissimi, sæpe sine amore, interdúmq; cum odio videmus. Veniam ad amicitiæ sanctum nomen, quod

ab amando dictum, absque amore nec esse certè nec intelligi potest. Quanta verò in amicis quanuis finium concordia, viæ tamen actuúmq; discordia, quanta opinionũ atque consiliorum conflictatio est, vt vix Ciceroniana diffinitio stare queat. Sit etenim licet inter amicos beneuolentia & charitas, deest tamen illa omnium diuinarũ humanarũque rerum cõsensio, ex qua ille diffinitionẽ conficit. Quid in odio speres igitur? Est & in amore odiũ, & in pace bellũ, & in cõsensione dissensio. Ostendã tibi sic esse ex hisipsis quæ assiduè in oculis sunt. Feras aspice, quas ferro indomitas, omnipotẽs amor donat, intende animum, leenæ, tygres, vrsæ quãto cum murmure veniũt ad id quod cupidissimè faciũt: non cupidas, sed coactas putas. Ferarũ aliæ dum coëunt magnis stridoribus, aliæ rapidis vnguibus inquietæ sunt. Iã si credimus quod de natura viperea magni scribunt viri, quanta rerum contrarietas, quantúmq; ligitium: maris caput sua quadam naturali sed effrænata dulcedine in os viperæ insertum, illa præcipiti feruore libidinis amputat. Inde iam prægnans vidua cum pariendi tempus aduenerit, fœtu multiplici prægrauante. & velut in vltionem patris vno quoque quamprimum erũpere festinante discerpitur, ita duo animantiũ prima vota proles & coitus huic

gene

generi infausta pœnitúsque mortifera deprehenduntur, dum marem coitus matrem partus interimit. Apum aluearia contemplare, quæ illa cõcursatio, qui strepitus, quæ nam non modò bella cum proximis, sed ciuiles, vt ita dixerim, discordiæ ac bella domestica. Columbarum nidos intuere: simpliciſſimum animal, & vt memorant, felle carens, quantis quæso cum præliis quantúsque clamoribus vitam ducit? indisciplinatis in castris ac barbaris esse videare, adeò nec luce pacati aliquid nec nocte quidem videas. Mitto autem insultus in alterutrum: ipsum in se vinclo mutuæ voluptatis astrictum par, eámque ob causam Veneri sacrum, quantis querimoniis ad optatum fertur, vt sæpe columbam circumit, sæpe alis rostróque persequitur suus amans. Ad munitiſſima te remittam, quæ non vt minor, sic & minus spectabilis minúsue laboriosa materia est. Quænam ergo aranearum insidiæ & quàm vigil intentio, quæ captãdis infirmioribus telarum scæna, qui retium obtentus fallaciis ac rapinis? Quid pannis tineæ, quid caries tignis, nocturnique vermiculi nõ sine tædio & obtuso quodam sub strepitu trabiũ viscera fodientes? Illarum maximè quibus cædendis lunæ ac mẽsium obseruatio diligens sit neglecta: quæ latẽs pestis vt fumosis tectis agrestium,

sic auratis regum laquearibus insultat templis quoque sacratis & altaribus, sacrisque opibus philosophantium non parcit, quin & librorum postes & membranas & literas: addam quòd nisi pice liquida leuique incendio sit occursum, nonnunquam periculi vel naufragij etiam causa est, & maria ingredi & carinas nauium terebrare causa, sæpè bellum graue nescientibus intulit. Præterea quid bruchus oleribus, quid segetibus locusta, quid messibus seu anser aduena, seu passer indigena, seu grus domicilij translatrix, volucresque aliæ importunum genus? Vnde illud Georgicum Virgilij, quod mirari soleo, iam non miror vt aues sonitu terreantur. Rure enim nunc Italico habitanti, vnum hoc ex multis æstiuis tædiis esse cœperit. Sic mihi ad vesperam & insultus volucrum, & lapidum collisio & villici clamor durat. Ad hæc quid ericius vindemiæ, quid erugo herbis, eruca frondibus, talpa radicibus? Quid postremò areis horreisque gurgulio, atque inopi metuens formica senectæ, vt ait ille, quis feruor & perexigui animantis inquietudo, vt dum brumæ suæ consulit nostram turbat æstatem? Tardus essem ad credēdum aliis: expertus scio quanto non solùm tædio, sed & damno sit puluerulentum illud, ac trepida semper expeditione festinum agmen,

vt

vt non tantùm agros sed arcas & thalamos & promptuaria populétur. Iam credere incipiam Pisanis in finibus castrum, quod haud longè à mari nauigãtibus ostenditur, formicarum scatebris ac diluuio desertũ. Tale aliquid Vincentinis quoque memorant in finibus. Et ego vel vtrobiq; vel vbiq; fieri posse crediderim; sic me nuper nõ agresti, quidem sed vrbana paulominus pepulerunt domo vt ignis & calcis, ad extremum fugæ rerũ remedio opus esset: Apuleióq; fidem habeã, consumptũ ab his hominẽ, etsi desit mel, miráque me non negem, quid est quòd quidã solicitudinis exemplũ proposuere formicã, alij de hac longos texuere sermones, parsimoniam atq; industriã prædicãtes? Bene hercle, si omnis solicitudo laudabilis esset: exẽplum fortasse igitur prędonibus idoneum, non his quibus de suo viuere sine cuiuspiam iniuria mens est. At solicitũ animal, quis nescit, sed improbũ, sed iniustũ. rapto viuens, nullius industriæ nisi in malum, nullius vsus, at incommodi tædiiq; multipliciis: cur igitur hoc exẽplum dederint, cur hoc animal laudauerint, dico iterũ miror, præcipuè cùm adesset apis industrium prouidẽtissimúmq; animal, nulli noxium, multis vtile, sibiq; & aliis arte quadam naturaliter insita & suo illo nobili labore subuenieus. Quid nunc ego damnosam

eloquar vbertate & excrescetinm luxuriem foliorum, cõtra quã peruigil excubat, & præduris vngubus armatus agricola & vltrici succinctus falce frõdator? Quid lappas & tribulos atq; annuam tempestatem renascentiũ stirpiũ ac radicũ, litium ac laborum materiã immortalẽ? Quid imbriũ bella furentium, & moles niuium & vredinẽ pruinarũ, & asperitatem & violentiam glaciei, & torrentiã repentinos impetus, & vaga fluminum incrementa, totas sæpe regiones & magnos populos, sed imprimis rusticorum septa quassantium, quorum in tot malis vix terrestris & interram semper accliuis igitur vita? Atque vt delicatorum ac diuitũ de tædiis aliquid dicam: quis nocturna auium bella non pertulit? Bubones strigésque & oblatruntium lunę canum supernacuas excubias, & catas in regulis nundinantes ac tranquilla silentia horrendis occẽtibus & clamore tartareo infestantes, & mœsti soricum occẽtus, & quicquid inter tenebras importunũ strepit? His accedunt & nocturna ranarum coaxatio, & matutini planctus hirundinum ac minæ, adesse Itym putes ac Tereum. Nam diurnam auium quietem, & cicadæ stridulæ, & procaces corui, & rudentes impediunt aselli, & balatus pecudum, & mugitus boum, & magno precio parua oua vendentium galinarum

rum conuentus inconditus fine carēs. Super omnia verò vel suillus stridor, vel vulgaris clamor & stultorum risus, quo inepto res ineptior nulla est, vt Catullus ait: & ebriorum cantus ac gaudia quibus nihil est tristius, & ligantium quærelæ, & anile conuitium seu garritus: & puerorum nunc prælia, nunc lamenta, & nuptiarum vel cōuiuia turbida vel choreæ, & vxorum viros arte lugentium lęti fletus: & parentum veri natorum in mortibus eiulatus: adde his fori turbas ac strepitum, altercationésque mercantium & ementium, hinc contemptus, hinc vendentium iuramenta. Adde hinc artificum laborem voce mulcentium mœstos cantus: hinc fidelibus lanas ac vellera conglobata pulsantium, iniucundam musicam, & telas pectinis perrantis: hinc follium fabrilium raucos flatus, & acutos sonitus malleorū, quibus scissa æquis partibus hiberna nox additur, vt nullum vel quieti datum tempus litibus sit immune. Vt verò insensibilium rerum genus attingam, quid vel cum ferro magnes habet, vel cum magnete adamas, quorum & si causa litis occultior, lis aperta est. Magnes siquidem ferrū trahit, adhibe adamantem, trahere desinet, remittétque si traxerit. Vtrobique vis mirabilis, seu quòd pigro & informi lapidi natura quasi manus atque vincos

dederit aduersus rigidum ac præualidum metallum, seu quòd illos sibi de lapide altero astante surripuerit, quæ non primæ litis finis, sed noua lis est. Et si hoc vltimum multi negent, mihi enim experiendi hactenus, vel occasio defuit, vel voluntas: itaque nihil affirmo. Primum verò notum adeò vt ne affirmari quidem sit necesse. Verum ego breui nimis in tempore, & angusto in spacio opus ingens magno impetu aggressus, iam hinc video ad hanc rē plus mihi animi esse quàm virium. Nec mihi, nec cuiquam sanè vnum hoc agenti ex commodo, facile futurum singula prosequi, ex quibus appareat omnia secundum litem fieri, quæ seu magna, sed parua magno miraculo fiant, licet nondum tamen illud maximū stupendúmq; inter summa & extrema naturæ prodigia numeratum attigi, sod attingam paucis, Echeneis semipedalis pisciculus, nauim quanuis immēsam ventis, vndis, remis, velis actam, retinet, solus elemētorum atque hominum vim retundēs, nullo quidem actu alio quàm nauigij posti. bus adhęrendo, nullo demum conamine, sed natura ipsa. Quòd & si scriptis illustribus insitum, è numero tamen incredibilium haberetur si de Oceano, Indico fortassis aut Scythico scriptum esset, & non potius in nostro mari monstrum hoc Romanis imperatoribus

bus accidisset. Animaduersa enim moræ causa, quòd tota classe prodeunte, nauis vna velut in anchoris staret, neq; prorsus loco moueretur, dimissis pelagi expertis, manu, vt dicitur, comperta veritas, & limacis instar piscis clauo insidens, inuentus, atq; offensus est principi dignanti tantum in se potuisse tantillum animal, idq; vnum præcipuum admiranti quod in nauigium receptus, tantam illam exterius inhærendi efficaciam amisisset. Nam illud alterum monstri genus nõ siluisse equidẽ quàm affirmasse maluerim, cuius apud nos nescio quàm verax, sed noua vtiq; & ob id ipsum suspecta mihi est fama. Esse circa mare Indicum inauditæ magnitudinis auem quandam, quam Rochum nostri vocant, quæ non modò singulos homines, sed tota insuper rostro prehensa nauigia secum tollat in nubila, & pendentes in aëre miseros nauigãtes aduolatu ipso terribilem mortem ferat. Quanta verò vis auaritiæ est, quæ neq; aliis multis, neq; hoc vno tam immani periculo à nauigatione deterritos sequaces suos prædæ auidos prædam facit? Iam verò vt de inuisibilibus aliquid ad inceptum trahã, quãta commixtionẽ cõtrariorum fit votiua temperies, inter quas contrarietates aduersantiũ extremorum ad medium virtutis, per quas differentias quantámq; discordiam vocum

ad

ad muſicam concordiam peruenitur? Denique quæcunq; ſunt, excute, & percurre animo cœlum, terras, maria, æquè in ſommo æthere & in fundo pelagi: inque imis terræ certatur hiatibus, æquè in ſyluis & in agris, æquè in deſertis arenarum & in plateis vrbium lis æterna eſt. Ne enim varietate rerum ab incepto deuiem, taceo quod iam inde ab ipſo mundi primordio inter æthereos ſpiritus in ipſa cœli arce pugnatum eſt, hodiéque in hoc tractu caliginoſi aeris pugnari creditur: taceo quòd in illo cœleſti congreſſu victi angeli victoribúſque iam ſuis facti impares dum in nos mortales terræ accolas vlciſci ſtudent, immortale nobis bellum tentationum variarum durúmq; negocium atque ambiguum peperere. Taceo quòd, vt omnia, & quæ ſenſu carent, & quæ ſentiunt in vnum cogam, à ſupremo cœli vertice, vt dixi, vſque ad infimum terræ centrum, & à principe angelo vſque ad minimum & extremum vermem iugis & implacabilis pugna eſt. Homo ipſe terreſtrium dux & rector animãtium, qui rationis gubernaculo ſolos hoc iter vitæ & hoc mare tumidum turbidúmq; tranquillè agere poſſe videretur, quàm continua lite agitur, non modò cum aliis, ſed ſecum, de quo mox dicã. Nũc de primo agendum: ſiquidem nihil mali eſt quòd non homo

mo in hominem machinetur, vt cætera hominum mala vndecunque ventētia seu à natura, seu à fortuna, huic vni collata leuia quædam incommoda videantur. Id enim verò si ad plenum aperire voluero, id quod nolim, quódque à proposito longe est, & omnis humanorum actuum scæna retegēda, & omnis æui historia retexenda erit, hoc vnum dixisse satis sit. Quia si nulla vnquā alia quàm Romanorum bella toto fuissent orbe terrarum, abunde bellorum esset & litium. Adde sententiarum dissonantiam & inenodabiles rerum nodos: quis sectarum varietates aut philosophorū bella dinumeret? Populorum & regum prælia quieuere, philosophi non quiescunt, & pugnant illi de eo quod cum huius esse cœperit, esse desinit illius. Hi de veritate litigant, quæ vna simul omnium esse potest, neque hanc litem aut quæsitæ veritatis splendor, aut Academicus vnquam valuit finire Carneades philosophicæ sequester pacis anxius, sed irritus, vt non ineleganter mihi quidem dixisse videatur Anneus Seneca, vbi horologia philosophis confert, quod scilicet par vtriq; discordia est. Idq; quàm verum sit, quisquis & philosophis animum & horologiis autem dedit, intelligere potuit. Nec verò aliorum doctrina tràquillior. Quæ grammaticorū adhuc sub iudice lis existēs;

qui conflictus rhetorum? quæ dialecticorum altercationes? quæ denique artium omnium discordiæ? qui clamores inter causidico? quàm bene cõueniat ipsarum causarum immortalitas probat. De cõcodia medicorum testimonium sit ægrorum. Vitã certè quàm breuem dixere, sæpe suis libibus facere breuissimam. Quãta est præterea de sacris & de religione difformitas animorum, nõ tam literatorum verbis hominum quàm populorum armis, & campo sæpius commissa quàm scholæ. Ita cum vna sit veritas, vnumq; sit in rebus verum: cui, vt ait Aristotel. omnia consonant, de hoc ipso tam dissonæ pugnantesq; sententiæ ipsos veri agitãt professores. Quid de communi vita deq; actibus mortaliũ loquar? vix duos in magna vrbe cõcordes, cum multa, tum maxima ædificiorum habituúmque varietas arguit. Nam quis vnquam tam locupletis delicatiq; patris familias nactꝰ est domum, vt non ibi multa mutauerit, vtquod vni studium fuit extruere, alteri sit voluptas euertere. Testantur mutatæ sæpius feneſtræ, obstructa ostia, passimq; vetustis in parietibus nouæ indicant cicatrices. Neq; in alienis id tantùm, sed in nostris patimur, suá dum cuiusq; sententia secum pugnãs, quod ait Flaccus: diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis, quo luce clarius fiat, quis nostrum, quisque

que cum aliis, quíſve ſecum ſit. Iam qui veſtium modus, quíve habitus, triduum totum noſtris duras in vrbibus, quæ municipiorum ſcita, non vt longæua eſſent cum ſuis latoribus deſierunt. Ad hæc quænam ducum in ordinanda acie, quænam magiſtratuum in ferendis legibus, quęnam nautarum in capiendo cõſilio diſparitas quæve diſcordia eſt? Didici hoc ergo vltimum magnis ſæpe periculis meis, dum mari cœlóque mortem minitantibus nocte ſimul ac nubibus cuncta terrarum ac ſtellarum ſigna tegentibus, puppe iam fatiſcẽte & ſemioppleta fluctibus, naturę de ſumma rerum media in morte contrariis ſtudiis atq; opinionibus obſtinatiſſime litigarẽt. Adde in quibus ſine aduerſario lis eſt: quæ ſcriptorũ prælia cum mẽbranis, cũ atramẽto, cũ calamis, cũ papyro? Quæ fabrorum cũ malleis, cum forcipibus, cũ incude? Quæ aratorum cũ ſtiua, cũ vomere, ipſiſq; cũ glebis, & cũ bobus? Quę militum, non dico, cum hoſte, ſed cũ equis atq; armis propriis, dum & illi rebellant & hæc prægrauant aut comprimunt? Quid dictantibus ſcribentibúſque negocij eſt, dum hos inexpletum loqui multa cogit intentio, illos vel explere percipere vetat, hinc inſcitia, hinc volatilis & inconſtãs animus ſemperq; aliud cogitans quam quod agit? Sed quid ſingillatim ago? Nulla mercha

nicarum difficultatibus ſuis vacat. Reliquæ verò & quiddam notæ dulcedinis, ſic latentis amaritudinis multum habẽt: nilq; eorum etiam quæ delectãt ſine lite agitur. Iam quæ infantium bella cũ lapſibus, quæ puerorum rixa cum literis amariſſimè ſerentium, quod prædulciter metant. Quænam inſuper adoleſcentium lis cum voluptatibus, dicam verius, immo quãta ſecũ lis, affectuúmq; colliſio? Cũ voluptatibus eſt nulla lis penitus, ſed conſenſus eſt omni lite funeſtior. Credo expertus, nulli hominũ generi, nulli ætati plus litigij eſſe, plus inextricabilis laborioſiq; negocij, nullos hominum tam lætos videri, nullos eſſe tam miſeros aut tam mæſtos. Poſtremò quænam fœminis puerperij difficultas, quantúmque diſcrimen? Quænam viris cum paupertate atq; ambitione luctamina? Quita uitæ plura quám expedit ſatagẽtis anxietas? quod denique illud ſenum cum ætate ac morbis propinquante morte, quod omnium ipſa cum morte, quódq; ipſa quoq; eſt morte moleſtius, cum perpetuo mortis terrore certamen? Poſſem hunc ſermonem mille rerum argumentis extẽdere: ſed ſi, vt libro ſuperiore voluiſti, ſic epiſtolam quoq; hanc prologi locum obtinere, & libri huius partem eſſe volueris: iam hinc video quatũm hæc ipſa præfatio libri modum excedat: itaq; frenan-

da

da curiositas & cohibēdus est stilus. Ad summā ergo omnia, sed imprimis omnis hominū vita lis quędā est. Verū hac externa lite interim omissa, de qua paulo ante diximus, & quę minor vtinā, & ob id minus omnib. nota esset: lis interior quanta est? neq; enim solum cōtra aliā, sed contra suā, vt dixi speciem, neq; cōtra aliud indiuiduū, sed cōtra semetipsum, idq; & in superficie ista corporea quæ nostri pars vilissima atq; vltima est, & in intimis animæ penetralibus quisq; secū assidue bellū habet. Nam & corpus hoc quam contrariis æstuet ac turbetur humoribus, ab his quos physicos dicūt, quære: animus quam diuersis quamq; aduersis secū pugnet affectib⁹, vnusquisq; non alium quam sese interroget, sibiq; respōdeat, quam vario quāq; reciproco mētis impulsu, modo huc rapitur, modo illuc, nusquā totus, nusquā vnus, secū ipse dissentiens, se discerpēs. Nā vt fileam reliquos motus, velle, nolle, amare, odisse, blandiri, minari, irridere, fallere, fingere, iocari, flere, miserēri, parcere, irasci, plarari, labi, deiici, attolli, titubare, subsistere, progredi, retrouerti, iuchoari, desinere, dubitare, errare, falli, nescire, discere, obliuisci, meminisse, inuidere, cōtemnere, mirari fastidire, despicere, simulq; suspicere, & quæ sunt eiusmodi, quibus vtiq; nihil incertius fingi potest, quibusve sinevlla

requie ab ingressu vsq; ad exitũ fluctuat vita mortalis. Quænam tandem illa passionũ quatuor tẽpestas ac rabies? sperare seu cupere & gaudere, metuere & dolere, quæ rerum inter scopulos procul à portu miserum alternis flatibus animum exagitant, quas alij fortasse immo certè aliter, sub vno ne integro quidẽ versiculo, &, vt Augustino placet, notissima veritate Virgilius strinxit, de quibus ad vtranque partem & plura quidem & pauciora dici posse scio. Verum ego nec breuitati admodũ studui nec copiæ, sed quæ de communi vita hominũ, quo se obtulerũt ordine, scriptis inserui, ne legẽtem, vel inopia, vel fastidio fatigaré. Neq; verò te moueat fortunę nomẽ, nõ tantùm in ipsis inscriptionibus, sed in opere repetitũ. Sæpe quidẽ ex me quid de fortuna scientiam audisti. Sed cùm his maximè qui doctrina minus fulti essent hæc necessaria præuiderem: noto illis & communi vocabulo vsus sum, non inscius quid de hac re latè alij breuissiméq; Hieronymus, vbi ait, nec fatum, nec fortuna, communis ergo acies, suum hic loquendi morem recognoscet: docti autẽ qui perrari sunt, quid intendã scient, nec vulgari cognomine turbabũtur. Bipartiti sanè operis passionũ ac fortunæ de parte altera quæ visa sunt, diximus, de altera quæ dehinc visa fuerint, dicemus.

DE

DE DEFORMITATE CORPORIS, DIALOGVS PRIMVS.

DOLOR ET RATIO.

DOLOR.

EGisse mecum nimis illiberaliter naturam queror, quæ deformem genuit. R.O quot faces extinxit, quot occurrit incēdiis. DOL. Deformem genuit natura. R. Non dedit quod delectet, si quod prosit dedit, satis est, mitte querelas. D. Nō dedit formæ gratiā natura. R. Dare noluit quod ægritudo corrumperet, quod senectus eriperet: dedit fortè quod nec mors ipsa contingere audeat. D. Formam corporis natura negauit. R. Si formam animi largita est, maximi debitor, exigui repulsam alta mente despicito, & offensam speculi conscientia solare. D. Inuidit natura formam corporis. R. Non inuidit, sed erubuit dare quod quotidie minuatur & pereat. Vera liberalitas māsuro munere noscitur. Putria & caduca auara etiam donant: forma fugax & fragile naturę donum paucis ad vtilitatem, multis ad per-

niciem, nulli ad ſalutem verámque gloriam data eſt. DOLOR. Forma mihi corporis negata eſt. RAT. Raro admodū forma inſignis honeſtáſque vno ſub lare habitāt: bene tibi accidit ſi peiori excluſa, hoſpes melior tecum eſt. DOL. Nullum formæ decus obtigit. RA. Quid hinc doles, aut quid penitus ſanctum piúmq; animo voluis? In quod tibi neceſſariam aut omnino vſui & non potius impedimento eſſe corporis formam putes? Multos forma fecit adulteros, caſtum nullum. Multos per lubrica voluptatū duxit ad infamem mortem qui deformes ſine dedecore periculóque vixiſſent. Et quid multos dixi? Innumerabiles in diſcrimen, ferè omnes in crimen trahit. DOL. Cur me deformem genuit natura? RAT. Vt ipſe te ornares ac formoſum faceres: ea forma quæ tecum eſſet in ſenio, in grabatulo, in feretro, in ſepulchro: eſſétq; tua non naturæ laus aut parentum. Pulchrius eſt pulchrum fieri quam naſci. Illud enim caſus hoc ſtudij eſt. DO. Corporis multa deformitas me premit. RA. Deformitas quidem hæc apud quoſdā infœlicitatis quædam portio eſt. Tu crede dicentibus, non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Non te hoc igitur inhoneſtat aut premit, ſed honeſtandi animi materiam aſſurgendíque æditum per

virtu

virtutes aperit. DOLOR. Deformem natura parens genuit. RA. Si deformem Helenam genuisset, vel, vt viros loquar, si deformem Paridem, fortasse Ilion adhuc staret. DOLOR. Deformis in lucem æditus queror. RA. Pauci boni formã corporis amarũt, nullus optauit, quidam etiam proiecerunt: quod fecisse laudatur ille Tuscus adolescens qui præclari vultus eximiam speciẽ, quam suspectã multis aduersámq; famæ suæ senserat & pudicitiæ alienæ, illatis sibi sponte vulneribus deformauit, quàm tibi dissimilis qui id optes quòd ille sibi abstulit, & quo rari nunquam innocuè vsi sint. DOC. Forma careo. RA. Tutius est caruisse quo in experimẽtum tũi anceps ac laboriosum sæpe venturus sis. Multis forma nocuit, cunctos exercuit, quosdã post insultus varios molliuit & vinci faciles dedit atque ab honestate transuersos in culpam trusit. DOL. Deformis & breuis nimium statura est. RA. Non est vt reris prosequendũ querelis incommodum, longè conspectior est statura breuis, expeditior agiliórque. DOL. Statura perbreuis est. RA. Quid vetat, vt in parua domo magnũ virum, sic in paruo corpore magnum animum habitare? DOL. Corpus exiguum est. RATIO. Id scilisset lamentaris quod te ipso non es ornatus, sed leuis & facilis & ad cuncta versatilis. DOLOR. Per-

exiguum est corpus. R. Quis vnquam de exigua conqueſtus est ſarcina? Iuſta hercle dolendi cauſa quod non preſſus male corporea, ſed indutus, neque ipſe tibi tædio, ſed vſui ſis. Do. Contemptibili ſum ſtatura. R. Vt glorio ſum nihil niſi virtus, ſic contemptibile nihil niſi vitium. Nullam virtus reſpuit ſtaturam; D. Exigua corporis ſtatura eſt. R. Non ſtaturam corporis virtus exigit, ſed animi. Hæc ſi longa, ſi recta, ſi ampla, ſi magnifica, ſi decora eſt, ſit illa altera qualiſcũque, nihil ad rem: non ſolum domi, ſed ne militiæ quidem niſi magis obeſſe videretur. Noſti vt Marius ſummus dux, non longos, ſed toroſos & validos milites eligebat. Id quàm fœliciter, quàm conſultò faceret, crebrę & ingentes indicant victoriæ. Habet corporum proceritas maieſtatis pluſculum, non vigoris. Do. Breuis eſt ſtatura. R. Hæc non impedit quin vir bonus & magnus eſſe poſſis. Inſuper & rex ſi ſors tulerit & imperator. Et ſi enim Africanus Scipio celſus corpore, Iulius Cæſar ſtatura fuerit excelſa, breui tamen Alexander Macedo & Auguſtus Cæſar, nec eorum magnitudini breuitas obfuit, nec detraxit famæ. D. Vellem eſſe altior & maior. R. Aſſurge animo, creſce virtutibus, maior eris atque altior. Hoc vtilius, hoc facilius, incrementum. Do. Cuperem eſſe formoſus. R. Diſce amare at-

re atque optare meliora. Stultum est amare periculum suum: stultum optare quod nullo studio quæri potest. Nempe si contra naturam formosus fieri studeas, nil vltra proficies, quàm vt deformior videare. D. Formosus esse nequicquã aitor. R. Nitere autem bonus es se, id non frustra enim facies. Hoc inter multa præcipuũ virtus habet, quæri potest, eripi non potest. Cùm reliqua in arbitrio sint fortunæ, nec obstante illa quęri valeant nec seruari: sola virtus fortunæ legibus libera est, atque illa obluctante clarius nitet.

De imbecillitate. Dialog. II.

Dolor.

NAtura me genuit imbecillem. R. Vt in putri vagina ensis ferreus, sic in fragili corpore fortis sæpe animus latet. Dol. Imbecillis natus sum. R. Non eris idoneus vectandis oneribus aut aruo fodiendo, sed honestis studiis, sed iustis imperiis. Sic in naui robustior quisque remum agit, at prudentior clauum regit. Vita quasi nauis rerum fluctibus & mũdi pelago iactata suos remos habet súmque gubernaculum à vilioribus repulsus officiis ad nobiliora conuertere. D. Imbecillem genuit natura. R. Quid si robustissimum genuisset? An perpetuum

robur erat, an non robustior senectus & robustior ægritudo? Vt sileam casus innumeros qui repentè totum hominem debilitant atq; eneruant: animi robur optabile est, quod nec dies minuit nec fortuna. DO. Corpore imbecillis sum. RATIO. Animum foue atque exerce suis artibus, quas meliores esse diuturnioréq; non ambigis: laborem corporis linque ruriculis, nautis, fabris. DO. Nullæ mihi ab origine fuere vires. RAT. At id ipsum non habuisse, quàm perdidisse tolerabilius est. Nempe si fuissent non mansissent: nam & Milonis senuerunt vires, & Herculis senuissent. Non sic Socratis, non Solonis, non Nestoris, non Catonis. Melioribus vtere: nil potest delectare magnum animum quod non duret. DO. Corpusculum imbecille est. RAT. Si organum inhabitanti animo sufficiens fuerit, satis est virium. Corpus nanque propter animi seruitium fecisse naturam, nemo tam corporis seruus est, qui nesciat id si proprio munere fungitur: quid accusas seu quid amplius requiris? Nā qui ingenio fragiles, corpore prœualent, hi beluis prox mè accedunt, & sæpe quod miserum est aliis seruiunt. Sæpe verò quod miserrimum atque vbi humanæ miseriæ summa est, animū ipsi suum seruire corpori suo cogunt seruire fœdissima. DOLOR. Corpus inualidum est mihi. RAT. Vera

Vera & generosa vis hominis in animo est. Corpus est quasi, quædã domus animi, quàm robusta, quàm fragilis, nihil ad hospitẽ, paucorum præcipue dierum, modo ne corruat, tunc migrandi necessitas in aliud, idq; perpetuum domicilium hinc exclusos transfert. Plus dicerem si plus capere posses, nec vulgari strepitu prorsus obsurduisses, corpus ipsum non animi domum esse, sed carcerem, nec amicum certe, sed domesticum hostem, cuius tibi fragilitas sit optanda, quo tu liber maturius sis ac victor. D O. Nullæ sunt mihi vires. R A T. Nullæ penitus dum valeas, non sunt: quod si nom vales, alia est querela. Non ergo nullas vis dicere, sed paruas vires. Non es robustus, vt ille coænaneus tuus, neque is vt ille alius, neque ille vt bos vtque elephas: suus cuique virium modus est, cuique quod sat esset indulgentior natura distribuit parẽs optima, & suorum fœtuum amantior quàm quisque sui. Non potestis de defectu queri; de imparitate querimini. Turbidum genus & querulum, qua sublata mundi decor intereat necesse est, sic quod optimum est in rebus, id fertis ægerrime.

De aduersa valetudine. Dialogus. III.

DOLOR.

AT aduersa valetudo est. R A T. Quod expectabam audio, cognatæ etenim sunt

querelæ. At si caro spiritui hostis est, vicissimque contra se militant, quod in se expertus ille magnus veri amicus, in omnibus verum dixit, cõsequẽs est, vt quod alteri obest, prosit alteri. Quod si spiritus carne nobilior meliórque est, cui maximè sit fauendum, vides ac fertassis intelligis valetudinem, quam aduersam dicis, esse prosperrimam. BO. Inualida valetudo est. RAT. At est valida hortatrix parsimoniæ, dehortatrixque libidinum, & magistra modestiæ. DOL. Mala est valetudo corporis. RA. Si valetudo animi bona est, pone solicitudinem, quicquid corpori euenerit, saluus es. DO. Corpus ægrum infirmumque est. RA. Multis ad salutem animæ profuit corporis ægritudo. Ille vir altus ex humili ex aquis vectus ad sidera, cælique clauiger effectus, cuius vmbra sola morbos corporum molestiàsque pellebat interrogatus aliquando cur filiam ipse suam graui morbo pressam sineret, respondit: sic expedit ei. Tu quid scis, an & tibi sic expediat? DO. Diu corpore sic affectus sum. RA. Ille idem de quo loquor, filiam mox vt tutò sanam fieri posse cognouit, & sanauit & sanandis aliis habilem fecit. Et tu facito vt secura tibi sanitas tua sit, fortasse sanabere. Denique, quod tuum est, animum cura cæleſtique medico curandum offer. De reliquo

vnum

vnum hoc intrepidè dixerim,& si non quod iuuat,at profectò quod expedit,spera. D. Valetudo anxia est. R. Est quæ obliuione somnúmque discutiat & torporem abigat. D. Valetudo infirma est. R. In infirmitatibus gloriare & virtutem perfice: duo hæc vnius magistri ore dedicisti. Valetudo misera est. R. Comes iniucunda, sed fidelis quæ te crebrò vellicet,iter signet, & cõditionis admoneat, optimum in periculis,monitor fidus. D. Valetudo corporis extrema sine remedio est. R. Sile & gaude ruinoso carcere vinctum te egredi ere facilius ac citius.

De ignobili patria. Dialog. IIII.

DOLOR.

IGnobilis patriæ ciuis sum. R. Ẽsto tu nobilis:nam nil vetat,nihil cum patriæ nobilitate tua nobilitas mixtum habet. Do. Paruæ vrbis incola sum. R. Et magnæ vrbes paruos ciues habent: immo ferè ex his constant, & paruæ magnos quosdam habuere. Quin in syluis abiectus ac nutritus Romulus, omnium vrbium reginam vrbem Romã condidit, quam euertere voluit in maxima vrbe genitus Catilina. DOL. In exigua patria natus sum. RAT. Magnificare illam stude. Nihil æquè ciuitates amplificat ac

ciuium virtus ac gloria. Qui hoc ędificiis aut fertilitate melius atque opibus fieri putat, fallitur, vt singulos viros, sic & vrbes & regna & imperia non vetustas, non turres ac mœnia, non plateæ, non palatia ac templa marmorea, non statuæ, non picturæ, non aurum, non gemmæ, non campi legionum & classium pleni portus, non peregrinis referta mercibus emporia, & lucri amore æquor omne sulcatum, non postremò ciuium forma vel numerus, non rerum copia exundánsque cibis forum, non purpureæ chlamydes virorum, onustæque miris cultibus, non fastus, non delitiæ, non voluptates, sed virtus sola nobilitat, gestarúmque rerum fama quam viri pariunt, non muri. DO. Parui municipij ciuis sum. RATIO. Nescis Biantem Prieneum fuisse, Pythagoram Samium, Anacharsim Scytham, Democritum Abderitim, Aristotelem Stagyritem, Theophrastum Lesbium, Tullium Arpinatem. Chous Aegei maris breuis insula, & poëtam non ignobilem Philitem tulit, & medicorum patrem & sculptorum ac pictorum principes, Hippocratę scilicet & Phidiam & Apellem, vt intelligi possit ingeniorum magnitudini locorum angustias non obstare. DO. Ignobilis est patria. RA. Nobilitare tu illam pro virili parte si velis, potes, cum te illa facere non possit

igno

ignobilem. Nec Numæ quidem Pompilio ad Romanum regnum, nec Septimio Seuero ad Imperium obstitit soli natali humilitas. Summo hominum Augusto, & si recens Romana, quia ipse scilicet in palatio natus sit, origo tamen gentis antiquior Veliterna est. Caio Anthiũ, Vespasiano autem vici incogniti Reatini. Contrà verò Lariſſæam famam vulgauit AEcides, & Pelæum à sæculis suscum nomen atque humile, quod Philippus erexerat, Alexander ad cœlum tulit. Nõ satis est ciuibus obscuritatem patrię non nocere, nisi ciuium claritas patriæ profit. Asylũ ignobile atque opus pastorium Roma fuit, quæ non ante clarescceret, quàm res illam gestæ & suorum virtus excellens ciuium illustrasset. DO. Obscuræ patriæ sum addictus. RATIO. Lumen virtutis accende, quo inter tenebras enitescas, in quibus hoc saltem boni erit, vt vel parua luce clarissimus videare, sic vel illa te clarum faciet, vel tu illam, DOLOR. Humilis patriæ habitator sum. RATIO. Esto & tu humilis, habitatórque tui animus humilis sit. Habes publicæ matris exemplum, ne te nido latius extẽdas nisi his tantùm quas tibi virtus alas fecerit. His enim vti licitum, vsósque fœliciter complures modò diximus. Proinde mortalis hoc saltem insolentiæ frenum tene. Quidam de

sola patrię nobilitate superbiũt: stultũ genus.

De originis obscuritate. Dialogus. V.

DOLOR.

OBscuris parentibus natus sum. RA. Non est forsan vt tu reris odiosa cõditio, nescio an & optabilis ignobilem nasci, vtramuis vitæ viam spectes. Nam seu voluptatibus obsequi, vulgique vestigiis tritum rem sequi statuis, excusabilior fiet ducibus domesticis carens error, cessabitq; improperium illud acerrimum degenerentium a parentibus claris, eò quòd nulla tibi domi sit claritas quam obscures. Sin virtutis semitam raro pede signatã elegis, eo clarior fies, quo maioribus tenebris pressus ac circumuentus emerseris, tota claritas tua erit, rerum particeps tuarum nullus occurret. Nullã partem gloriæ decerptura erit imitatio: nihil tibi parentes eripient, nihil aui proauíque, nihil consiliarij ac magistri: quicquid bene gesseris, solus inde famam metes, solus inde laudaberis, solus auctor generis, fundatórque vocaberis, quod non fieret si nobilis natus esses. Vides ne igitur quanta tibi nouæ laudis occasio data est: nobilem per te fieri, & nobilitatem dare non accipere. Dabis hoc posteris tuis vt nobiles nascantur, quod pa-

ren

rentes tibi non dederunt tui. Plus est multo nobilitatem fundare quàm fundatam ab aliis inuenisse. DOLOR. Noua & rudis origo est. RATIO. Atqui clarior est habitus ille pastorius vrbis Romæ conditor, quòd in syluis arcem posuit, & facili culmo exiguam ac squalentem regiam texit, quàm tot postea principes qui ingentia mœnia testudinésque marmoreas atque aureas erexere: tanta semper nouitatis egregiæ ac magni principij laus est. DOL. Ignobili primordio genitus sum. RA. Stude vt fine sis nobili. De principiis enim labor, de fine fructus, qui si immaturus carpitur, longæuus esse non potest. DOL. Radicem gloriæ præcidit ignobilitas. RATIO. Non præcidit quidem, sed infodit altius vt validior licet serior surgat. Cæterùm non ignobiles modò, sed ignotos ex omni genere hominum dabo, qui virtute atque industria euasere notissimi. Et sane si verum nobilem virtus facit, non intelligo quid quenque volentem fieri nobilem impediat, aut quid ita facilius sit nobilitare alios quàm seipsum. DOLOR. Ex ignobilibus parentibus descendo. RATIO. Quid Socrates, Euripides, Demosthenes? quorum primus marmoratium patrem habuit, obstetricem matrem secundus, matre patréque vltimus non solùm humilibus sed incer-

tis. Vester ille Virgilius rusticanis parentibus fuit: nec se libertino ac præcone patre natum Flaccus erubuit: ambo tamen ad insignem gloriam & summi principis gratiam peruenere, vsque adeò vt cui reges omnes colla submiserant, cuius è manibus magna omnia poscebantur, atque vnde omnium ferme mortalium præcipuéque nobilium spes pendebant, cuius demum familiarem promeruisse noticiam summis licet hominibus summum erat: ipse horum duorum ignobilium, quos Romam scilicet Mantuanum Venusinúmque rus miserat amicitiam & conuictũ, ceu grande aliquid blãdis ac dulcib⁹ epistolis flagitaret, & quam multos tunc in palatio nobiles vt sæpe sunt, inutiles atque indoctos credimus fuisse, quibus horum nobilis ignobilitas atque inuidiosa, nec immerito videretur. DO. Parentibus sum obscuris. RATIO. Non mouent animum hæc exempla: altioribus agam. Marcus Cicero, vt de illo scriptum est, ex ordine natus equestri de radice humili per egregias artes pérque honestos gradus ad consulatum venit, quo nescio an alter vnquam salubrior reipublicæ cõsulatus fuerit. DO. Rustica & ignota patrum series est mihi. RATIO. Sordent hæc vt video: altius etiam nunc aspiras. Certè & Marius rusticanus vir, sed verè vir vt conciuis suus ait Cicero,

cero, diu arator apud Marsos fuerat: Romæ septies cõsul fuit: tanta gloria, vt bis Italiam obsidione & metu seruitutis liberasse eum compatriota licet idem suis verè dixerit: & Marcus Cato plebeiæ vir originis paruique oppidi diu quidem obscurus incola, pòst in maxima vrbe clarissimus aduena, mox ciuis eximius & consul & censor fuit. Si ne id quidem satis est, & fortasse regnum cogitas: profectò neque illud sperare suffragio meritorum humilitas vetat originis: tertiũ & quintum & sextum Romanorum regum ad memoriam refer: Tullus Hostilius, vt probati perhibent auctores, etsi apud alios de illo tale nihil scriptum sit, infans in agresti tugurio educatus, in adolescentia pastor fuit. Tarquinius Priscus patre negociatore aduena, nec Italicæ insuper originis. Seruius Tullus, serua, quanuis, vt alij volunt, captiua quidem, alioquin verò nobili matre natus, virrute regnum Romæ meruit. Nec miraberis si Platonicum illud tenes: neminem regem non ex seruis, neminem seruum non ex regibus descendere. Sic res hominum, longa ætas nec fortuna permiscuit. Sileo cæterarum reges gentium: è pecudum gregibus vilissimarúmque artium tabernis ad inopinum subitò diadema subuectos. Alexander Macedo Hortulanum in Asia regem fecit. Et fuit ex

illis actibus laudatis iste non vltimus. Contráque, alios fileo, è regni fastigio ad seruitium vsq; prolapsos. Sic suas res fortuna moderatur, tamen plurimum potest virtus. Per illam tutó conscenditur ad supremos gradus, cuius calle deserto, sciant reges se in tremulo stare, neque descensum modò instare, sed ruinam. Quænā igitur, vt ad te redeam, ista calamitas nascendi, cui nec spes regnandi eripitur nec successus? Do. Obscura de radice prodeo. R. A. Omnis radix obscura & squalida est, vnde tamen & floridi & frondentes rami prodeunt: non vnde quicqam prodierit, sed quale sit quæritur. Dol. Parentibus infimis natus sum. R. A. Sentio summum ad imperium stilum vocas. Septimius Seuerus de quo suprà diximus, equestris & ipse ordinis: Helius Pertinax & ipse libertini filius, & lignorum vilis vtique negociator mercis, vtérque Romano præfuit imperio: cui & Philippus pater ac filius Arabes humillimi generis, & Maximinus & Maximus præfuere. Obscurrissimis ille parentibus ac barbaris, quorúmque cum arrepto imperio puderet, hic ferrario an lignario patre genitus incertum. Certè Vespasianus inter bonos principes numeratus, è non clara stirpe clarissimus, & rem publicam gessit eximiè, & duos ex ordine filios successores imperii vir

tutis

tutis vnum habuit: quanquam quid minora prosequimur, cùm super ipsius Augusti Cæsaris origine ambiguitas multa sit? Summa est humanæ cursum sortis origine non præuerti: vndecunque licet assurgere, seu fortuna manum porrigat seu virtus. DOLOR. Humile nimis atq; infimum genus est. RATIO. Quod ad humanæ potentiæ gradum spectat, exempla posuimus, quibus iam iri altius non possit, vnum restat, non imperio aut regno sed suapte alia quadam maiestate memorabile. Ventidius Bassus Esculanus matre humili, patre ignoto, capta patria, iam pubes in triumpho Gnei Pompeij Strabonis, qui Pompeij magni genitor fuit, inter captiuos alios ductus, idem postea variante fortuna, dux populi Romani contra Parthorum regem & antiqua potentia & recenti victoria insolentem, fœlicissimo pugnauit euentu, & filio regis interfecto, cæsisque hostium legionibus, quod ad eum diem nulli Romanorum ducum fata promiserant, insignem illam Romanorum stragem, & Crassorum mortem magnificentissimè vltus, ipsum in quo victus alienos currus ornauerat, ac carcerem vinctus intrauerat, victor ac triumphãs capitolium, propriis curribus honestauit, & Romanum carcerem acie captiuorum hostium impleuit. Et quo

gratius spectaculum esset. mirabiliórque victoria eodem ipso die parta erat reuolutis annis, quo clades illa terribilis apud Carras accepta fuerat. Quis ambitiosus adeo, tàmque auidus regni est, vt non hanc gloriam sine regno quàm inglorium regnum malit? Et quid oro nocuit Ventidio ad fœlicitatem & ad summum decus, quòd humiliter natus esset, & prima ætate fortuna humili vsus ac misera? Certè virum Esculi despectum Roma suspexit, & claris suorum ciuium nominibus illud peregrini fuscum nomen inseruit. Hæ sunt ad ascensum scalæ, hi virtutum gradus, quibus non ad gloriam modo altioremque fortunam niteudo, sperando, vigilando, sed ad cœlum vsque peruenias. Proinde & tu natus humiliter, vt cõscendas enitere, primum & vltimum virtutis in vestigio pedem figens, nec declinans alicubi, nec sub fistens. DOLO. Humile principium fuit. RATIO. Illud præteriit, quæ sequuntur cogita: nec me latet, vt primus & vltimus vitæ dies quibusdam nisi sunt humanæ conditionis statum maximè moderari, siue, vt ipsi dicunt, continere. de vltimo nempe consenserim, de primo autem non ita. Etsi enim vt ipsi volunt, plurimum intersit, quibus auspiciis incohetur: etsi cum his sentiens Satyricus, vbi de ipso loquitur Ventidio ita scripserit

pserit. Distat enim quæ sidera te excipiant modò primos incipientem ædere vagitus & adhuc à matre rubentem: nos tamen ipsa respuimus, & hæc auspicia, & hanc tantam siderum vim negamus, conditori almo siderum omnia relinquentes, à quo creatum nullum penitus ab hoc virtutis & fœlicitatis & gloriæ calle secludimus. DOLO. Humilitas generis multa est. RATIO. Quid tu autem? Multam ne superbiam esse malles? Aut quid hinc tibi nunc deesse sentis, nisi ne fumosis imaginibus atrium truncísque statuis, bustúmque familiæ semesis plenum titulis spectaculo prætereuntibus, tibi insaniæ sit, qua in triuiis de his quos non noueris elato supercilio fabuleris? DOLOR. Ignobilis natus sum. RAT. Ignobilem non nasci tantùm, sed & viuere quibusdam fœlicitas visa est. An in Tusculano saltem à Cicerone positum non legisti illud potentissimi regis anapæstum, qui laudat senem & fortunatum esse dicit, qvòd inglorius sit, atque ignobilis ad supremum diem peruenturus.

De obscœna origine. Dialog. VI.

DOLOR.

ORigo non tantùm humilis, sed obscœna est. RAT. Vera & summa obscœnitas vna est animi: illam si dempseris pulchra

sunt omnia. DO. Malè natus sum. RA. Qui bene viuit bene nascitur. bene moritur. At qui malè vixerit bene natus esse nō potest. Nam quid refert quàm fulgido tramite cæcus incesserit, aut quid refert vnde venias, si in miseriam & in culpā venis? DO. In peccato genitus sum. RA T. Deflet hoc quidem ille vir maximus. Et profectò nemo non in peccato nascitur. Cauete autē grauiora superaddere, quanquam ne his quoque purgatio sua desit, sed prima illa deformitas in ipso sæpe vitæ limine sacris vndis abluitur niueúsque animam candor subit. DOL. Malè me parentes genuere. RA. Quid ad te quisquis malè genuerit, tu bene genitus fuisti, nisi alieno flagitio tuum iungis. DO. Fœdæ pudet originis. RA. Iam quod alieno tumescitis non miror: & alieno simul erubescitis: & omnino vbiq; potius quàm in vobis & bona & mala vestra reponitis, quæ alibi tamē quám in vobis esse non possunt. Quòd nisi pudendū ipse aliquid pœnitendúmve egeris, quod tuum crimen, aut quis pudor impudicus pater? tu modò ne paterni dedecoris hæreditatem adeas, caue, atq; illi dissimillimus hac in parte fieri stude. Qui te ignarū genuit, inuito tibi suas maculas impressisse nō potuit. In te sit & ex te pro deat necesse est, vnde obscurus aut clarus fias. DO. Inhonestis parentibus in lucē veni.

RAT.

RA. Omnis parens honestus filio videri debet, sed nõ vt verendus, sic sequendus omnis filio parens: est vbi deseruisse consilium sit. Eia igitur in diuersum abi, si verus parens deseri volet, seque non suum vitium amari optabit. Vnus hic inuentus est modus, quo parentum nomen premere & calcare gloriosum filiis ac decorum sit viuendo aliter, castius scilicet ac sanctius. De parentibus inhonestis lingua filij taceat, dissimilitudo vitæ, morum, actuum non taceat. Pulchra laus filij, cui à tergo dicitur, ô quantum sene suo modestior adolescens: contráque nulla grauior senilis nota lasciuiæ, quàm admota illi pudicitia iuuenilis: equidem si parentum gloria filiis malè viuentibus onerosa est, quanto fasce verecundiæ filiorum laus patrum malè viuentium premit infamiam? DO. Damnata de Venere procreatus sum. RA. Atqui malle debes impudici patris honestus filius esse & dici, quàm honesti impudicus. In omni enim seu laude seu vituperatione illa præcipuè æstimanda sunt quæ cuiusque sunt propria. De alieno nemo iustè reprehenditur seu laudatur: & si vt dixi, vestrum quicquid id est, conspectius fiat suo contrario admotum. Cæterùm vt cuiúsq; propria laus aut infamia est, sic laudis aut infamię propria causa sit oportet. Neque verò vt vnius gladio

alter perit, vtque vnius flammis res alterius vritur, sic vnius culpa etiam fama perit alterius, eo quòd animi bona solidiora sunt quàm corporis aut fortunæ, vt inuito nequeant possessore violari. DOL. Contra fas contráque leges genitus sum. RAT. Nil tu contra leges, sed parentes tui egerunt, tu secundum leges age omnia. In hoc quidem nullum penitus tuum crimẽ fuit, de ortu tuo alii, tu de moribus tuis rationem reddes. Et quanuis odio vagæ libidinis in immerentes filios vltio legum ciuilium extendatur, deus tamen quenque suis finibus metitur, nec filij iniquitatem patri imputat, nec filio, patris. Ipsam quoque philosophiam iudibare aliter solitam, quàm leges ab ipsis philosophis accepisti. Legibus ergo oppressis diuino simul ac philosophico iudicio releuatus, habes animum vnde soleris: neque enim tibi vt priuati patrimonij, sic publicæ virtutis hæreditas interdicta est. Illa enim institutis hominum, hæc meritis datur, & antequam nasceris, vt nil gloriæ, sic profectò nihil infamiæ meruisti. DOLOR. Origo illicita & incesta est. RAT. Quid de incestu, quídve de adulterio nasci queat, indicio sunt Romulus & Alcides. Perses Macedoniæ, Iugurtha Numidiæ rex fuit, vterque legitimis fratribus regno exclusis, malo quidem more

pessi

pessimísque artibus, sed exclusis tamen. Alexander Macedo Philippi dictus, cuius verè sit creditus audisti. Denique Philippum extremo vitæ Alexandrum nō suum filiū prædicare solitum. Idq; sibi vltro confessam Olympiadem, háncque ob causam repudio dimissam scriptores rerū prodidere. Constantinus ipse ex cōcubina genitus licet insigni, præ legitimis fratribus ad imperium venit. Adderem his Arturum regem nisi quod historiis miscere fabulas nihil est aliud quàm mendacio veri fidem imminuere. Ad summam verò, non est, quod te deiiciat origo: Vndecunque ortos virtus extulerit satis est gloriæ. DOL. Malè natus sum. RAT. Bene viue, bene morere, qualiter natus sis, nec tuum est, nec meminisse quidem potes, nec magnopere inquiras, quod ad te non pertinet, nisi fortè vt humilior mitiórque, non vt mœstior sis. DOL. Turpiter natus sum. RAT. Morum candor & claritas vitæ, non maculas modò, sed memoriam omnem fœdæ originis delebunt. Hoc remedium dum licet, arripe, aliud mihi crede nullum est. DOL. Pudet infamium parentum. RAT. Pone hunc pudorem, vnus omnium pater Deus, vna omnium mater terra.

DOLOR.

SEruus in hanc vitam intraui. RA. Ne doleas, liber egrediere velis modò, sicut multi qui ex aduerso intrarunt liberi, serui exibunt. DOL. Seruiliter natus sum. RAT. Liberaliter viue, meliore tui parte liberum esse nil prohibet. vna est peccati seruitus grauissima, sed quæ premere nescit inuitos: illã excute, liber eris. DOL. Seruum fieri voluit fortuna. RATIO. Potest velle contrarium: Et si moribus suis vtitur, scis quid speres. Nosti monstrum illud, nosti ludos & præstigia, non liber modò, sed domini tui dominus fieri potes, quanquam quid velit aut quid nolit, nihil ad rem, vt sit inexorabilis, quod interdum est, nullum illa tamen in animum ius habet. In omni autem aduersus illam certamine, ab illius hoste poscendum auxilium. Sæpe quem fortuna seruum, liberum virtus fecit. DOL. Seruitio premor graui. RAT. Iugum qui fert volens leue efficit. Ostendam tibi lenimen vnicum ac peculium immortale, dominique tui quanuis potentis arbitrio exeptum, quod te liberum atq; ipso domino ditiorem faciet: sapientiæ studio incũbe: illa te in libertatem asseret. Dictum Catonis est à Cicerone firmatum: solus sapiens liber est, ea scilicet libertate qua certior nulla est. DO.

Sub

Sub duriſſimis dominis vitam traho. R A T. Nulla re melius quam fide & obſequio mollientur, & fortaſſis adeo vt quod multis accidit, inde tibi ventura ſit libertas, vnde te ſeruum luges, forſan & aliunde. Hunc ſiquidem temporalis dominus liberat, hunc æternus. Scis quãto periculo Malchus minas heri perſequentis euaſeris, ſed euaſit tamen. Interim de domino ſic cogita, hic te nutrit tuique curam omnẽ in ſe tranſtulit, cùm libertate ſolicitudinẽ amiſiſſe, quid niſi vtile damnum voces? Multis ſerua libertas, multis eſt libera ſeruitus. Non tam graue iugum hominum quàm curarum eſt, qui hoc excuſſerit, illud ferat æquanimis. Huic tu ſeruus, huic vni es deditus, immo hic tibi, hic tuus eſt dominus, immo procurator eſt tuus. Non habebis honores, equidẽ, nec labores publicos, nõ ſimulatũ ſtudiis, non forenſibus procellis, & conſiliorum volubilitate rotaberis: non nauigij tarditas, nõ agri ſterilitas aut annonæ caritas te torquebit. Has moleſtias domino tuo linquens, ſæpe illo dormies vigilãtes. DO. Difficilis & imperioſus eſt dominus. R. Non ſine cauſa illi in ſorte obuenifſe te in animo tuo pone. Quicquid igitur iuſtũ iubet, Deũ ipſũ iubere credito. Sin iniuſtum aliquid, maioris domini meminiſſe conueniet, qui vt te ad honeſta quauis difficilia ſeruum patitur, ſic

ad inhoneſta vult liberum: ſic intelligo quòd glorioſorum terræ vereq́ue fidei principum, alter ſeruos dominis carnalibus obedire per omnia, alter verò ſubditos eſſe in omni timore dominis præcipit: illud adiiciẽs, vt hoc non tantùm bonis & modeſtis exhibeãt, ſed etiam diſcolis, neque enim de domino iudicare ſeruum decet, ſed mores eius qualeſcunque perferre. Quo enim immitior dominus, eo clarior patientia ſerui eſt. Et hæc eſt gratia cuius apud horum alterum fit mẽtio: nec tamen vt mores pati, ſic & imperia exequi ſemper oportet. Sunt enim quę iuſtiſſimè recuſentur, ſi imperio domini ſuperioris aduerſa ſint: cui ſi conferatur his tuus dominus, non dominus, ſed conſeruus habebitur. Sic ergo per omnia dominis obediant ſerui, ſi iuſta præcipiunt, non difficultas retrahat, non labor, non obſequia vel negata præmia; vel quod eſt in rebus amariſſimum, irrogata ſupplicia. In omnibus obediant, modò iniuſtitia atq; inhoneſtas abfuerit: alioquin contumacia & libertas, atq; ipſum pectus & iugulus iniquis præceptis ac turpibus opponendus eſt, ſeruandúmque memoriter, quod præmiſſorum alter ait, qui cum ſeruos obedire per omnia dominis præcepiſſet addidit: non ad oculum ſeruientes quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis timeu

timentes dominum. Ex his vides ſtatus tui conditio quæna ſit: non totus eſt ſeruus qui ad indigna imperia cogi nequit. DOLOR. Superbo domino ſeruio. RAT. Qui ſcis an ille ſuperiori domino ſeruiat? Forſan vxori, forſan meretriculæ, forſan his ipſis quibus imperat: quot ſuorum ſeruorum ſeruos vndiq; cernimus? Poſtremò quę duriſſima omnium eſt ſeruitus, forſan & ipſe ſibi, hoc eſt vitiis & paſſionibus ac violentis affectibus ſuis ſeruit. Quid vis dicam? Pauci in veritate ſunt liberi, & ſi qui ſunt, eo illis laborioſior vita eſt quo altior. Multo enim citius multóq; facilius fidelis ſerui quàm iuſti regis implentur officia. Diocletiani iam priuati & de præterito iudicantis, & experientia edocti dictum memorabile eſt: nihil difficilius quàm bene imperare: propter quod videri poteſt ipſum quidem imperium dimiſiſſe. Tu igitur ſortem tuam lætus amplectere, fuſcam fateor atq; humilem, ſed facilem ac trãquillam niſi fortè fœliciorem reris in ſpectaculo anhelantem quàm in cubiculo quieſcẽtem. DOL. In ſeruitium mea me ſors impulit. RAT. Libens facito quod oportet: eſt & illud quoque notiſſimum, ac neceſſitatibus humanis aptiſſimum conſilium: cupias quodcunq; neceſſe eſt, ſic vim ipſam neceſſitatis eluſeris: ſer fortunæ ſarcinam patienter, quam quidam

etiam sponte subiere: vtíq; alios seruitio liberarent, sibi seruitium delegere. In quibus est clarissimum Paulini nomen Nolani præsulis, cuius spontaneæ seruitutis exitus fœlix, vt debuit, fuit. Quidam paruo se precio vendidere, vt serui effectis suos dominos peccati vinculis absoluerent, atq; ad veram reduceret libertatē, in quibus Serapion quidam AEgyptius eremicola nobilitatus est. Hęc tibi magis exempla profuerint qààm lamenta Experire & tu tale aliquid, quo vel vtilis alteri, vel facilis tibi saltem seruitus tua sit. Nō id quidem quod non habeas optare, sed eo quod habeas benevti sapientis est. Illud omnibus contingit, hoc paucis. DOL. Mortali domino mortalis seruio. RA. Immortali seruire incipe: ille tibi & libertatem spondet & regnum, quamuis & in hoc statu nec honestis artibus operam dare, nec sperare meliora sit vetitum: & Terentius seruus fuit & didicit haud seruili quidē ingenio, & Comœdias scripsit, haud seruili stilo, quo & libertatem & inter poëtarum duces meruit locum. Quomodo ergo virtutem solidū animę bonum seruitus impediet, quæ nec aduentícia studia, nec externam gloriam impedire potest? Plato ipse in seruitium declatus, tamē vt scriptum est, quia philosophus maior emento se fuit, generosa professio, quæ maiorem domi

domino seruum facit. Et est haud dubiè seruus eruditus eo maior indocto domino, quo fortuna qualibet maior est animus, & in libero corpore serua mens habitat, & in seruo libera. Obstare seruitus potest fori actibus, non animi. Curia seruum respuit, at non virtus, non industria, non fides. Tiro Ciceronis seruus fuit; sed his artibus libertatem adeptus, elegantem de patroni iocis librum posteris liquit. Non potest seruus Imperator exercitus aut Senator esse, at philosophus, at orator, at vir bonus potest: aliquando etiam discusso seruitio imperator & rex quoq; neque ad regnum modò & imperium ab hoc gradu peruenisse aliquos nouimus, sed ad cœlum ipsum. Nō potest seruus militare homini, Deo potest, eiúsq; militiæ stipendium est regnare. Dei seruus rex est omniū, socius angelorum, horror dæmonum. Dēi antē seruus & seruus hominis esse potest: atque ita cœlesti fœlicitati terrena seruitus nihil nocet. DO. Seruus sum. R. Si semper fuisti, consuetudo luctu leniat. Si minus spera posse te iterum non esse quod quandoq; non fueris. DOL. Seruus sum. RAT. Si speras mali finem, minuat spes dolorem. Si desperas, patientia, neque malum malo cumules, neque te angas superuacue sciens volénsque, quæ totius humanæ demetię summa est. Sed certè nihil

est desperandum, si cuncta defuerint, mors aderit quæ te inuito domino dissoluat ac liberet.

De paupertate. Dialog. VIII.

DOLOR.

PAupertate pressus sum, assurgere nequeo. RA. Sæpe quidem paupertas modestiam persuasit reluctanti animo, quodq; nequaquam philosophia tentauerat, hæc impleuit. DOL. Paupertas meum limen obsidet. RA. Non obsidet, sed custodit, neq; hoc illi nouum aut insolitum, vt quæ vrbem Romã multis olim sæculis custodiuit. Interritoria equidem paupertatis sobrię atq; solicitæ: luxus iners, sopor marcidus ac vitia languida & eneruata nõ subeunt. DOL. Domum meã paupertas inuasit. RAT. Vltro illiut occurras consulo. Venientem læto animo bipatentibus valuis excipiẽs atq; amplectẽs, prima enim frõte rigidula ac subtristis, nec immerito viatori ac viro armato exæquata, eo quòd celer mináxq; sit aduentus eius: at cum in familiaritatem admissa fuerit, & minimè sumptuosa & secura ac facilis hospes erit. DOL. Foribus meis paupertas insultat. RAT. Aperi ocius antequam vectes subita vi confringat, atque ostiis vulsis à cardine victrix introeat,

introeat,vt enim resistētibus permolesta, sic sedentibus periucunda est. DOLOR. Domum meam paupertas irrupit. RA. Aduersus fures & peiores furibus voluptates peruigil excubitrix,aduersus vulgi morsus & insulsa iudicia atq; auaritiæ ceu prodigalitatis infamiã, quæ rarò alibi quàm locupletem sedet in limine:ab his malis nullo melius ingenio custodiri potuit domus tua quàm illam custodiret paupertas : vt diues & si largus sit, si quid tamen sibi reseruat, auarus vulgo dici solet,si pauper cupidus quoq; largus habebitur. Inuidet opibus vicinia, pauperiem miseratur. Illas cupit ac vituperat, hanc horret & dat. DOL. Domum meam occupat paupertas. RA. Iam nullus tibi superbiæ locus erit, nec inuidiæ,nec dānis insignibus, nec damnorū metui, nec suspitionibus mille,nec insidiis, nec nauseæ, nec podagræ diuitum hospitibus,quibus exclusis habitatura latius tecum quies & tranquillitas & virtus: cui eo plus loci erit,quo fortunæ minus. DOL. Lares meos dura subiit paupertas. RAT. Quid queraris scio:mollius diuitiæ subiissent, sed paupertas tutius. Nullæ autem opes sunt, quibus non sit anteponenda securitas. Cùm ad fœlicitatem enim omnia quæcunquæ agunt cupiúntve homines, disponantur, esse illa sine opibus quidem potest sine securitate nō po-

test. DOL. Paupertate importuna diu premor. RA. Vt nihil importabile diu fertur, sic nihil breue difficile. Sed hoc dicis grauius excute autem illam cũ diuitiis, an plus auro tribuis quàm virtuti? An & hoc in paradoxis Stoicis non legisti, quòd solus sapiens diues est? An legisti forsitan, sed spreuisti? quod plerique faciunt legentes, vt fabulentur ornartus, non vt melius viuant, nihil ad honestatem, omnia ad scientiam atque eloquentiam referentes, quò nihil est vanius.

De damno passo. Dialog. IX
DOLOR.

OPes cunctas trux fortuna præripuit. RA. Non tibi fecit iniuriam, suum tulit, sed vetus & nota hæc ingratitudo est, dati immemores, meministis ablati. Itaq; raræ ac tepentes gratiæ, crebræ ac feruidæ sunt querelæ. DOL. Fortuna ferox vitæ quoq; necessaria subtrahit. RA. Necessaria subtrahere potest nemo, quandoquidem vere necessarium est nihil sine quo bene viuitur. Dico autem bene, nõ voluptuosè, non insolèter aut splendidè, sed prudenter, sed sobriè, sed honestè: in quibus nullum sibi ius esse quamuis insolens fortuna fatebitur. Et certè cum nec toto, quod est vsquam auro, neque omni gemma-

rum pompa atque omnigenum rerum copia cupiditas expleatur, paucis admodum, & si desint, leui linguæ vel manus artificio comparandis tollitur aut lenitur necessitas naturalis, sic virtuti modicũ, vitio nil sufficit. DO. Victum vestitumque necessarium auara fors negat. RAT. Aliunde petendum. Virtus liberalior quam fortuna est, nihil negat nisi quod & permissum noceat & negatum prosit, nihil eripit, nisi quod habuisse damnosum, amisisse vtile sit. non differt, non imperat, non retrahit manum, non rugat frontem, non attollit supercilium, nullum despicit, nullum deftituit, nullum fallit, non sæuit, non irascitur, non mutatur, vna semper & vbique est, nisi quòd magis magisque degustata dulcior indies, & propius conspecta sit pulchrior. Vt sis igitur verus diues, ab hac peste non te fastidiet nec repellet, quanuis exerceat: difficiles habet aditus primos, cætera prona, iucunda, facilia. Senrei vero vbi ad illam perueneris, non senties paupertatem. DOLOR. Spoliauit me bonis meis omnibus fortuna. RATIO. Fallit te opinio, malum commune mortalium. nam profectò non bonis, & vt bona permiserim, non tuis, sed quæ tua fortitam vulgi more credidaras: mirorq; si non dum intelligis alina: DOL. Fortuna me nudum liquit atque inopem. RAT. Vir-

tus te vestiet, ni respuis ac ditabit, nisi fortè pluris aurum & purpuram quàm decorum generosæ mentis habitum facis: quod si faceres, tunc verè inopem nudúmque te dicerem. DOL. Contra fortunæ impetum & inopiæ molestias nullo satis artificio tutus sum. R. Quid miraris? artificium tuum omne & arma quibus te tueri cogitas in manibus hostis sunt. Illa capulum tenet, in te cuspis obuersa est. Si consilium quæris, his omissis age aliud, artibúsq; illis ingenium applica in quibus fortuna ius non habet. Non diuitiis virtus, sed virtute diuitiæ quærũtur. Virtus vna contra fortunam omnẽ contráq; pauperiem ars optima. Legisti vt ad litus Rhodiũ naufragio eiectus Aristippus, & ipse nudus inopsq; rerum omnium, quas dare potest fortuna vel auferre, dum locorum nouitate captus, vt fit, oculósque circunferens, fortè illos in quasdam descriptiones geometricas defixisset exclamans consolatus est comites, & bono animo iussit esse, neq; enim desertis locis applicuisse, cernere se hominũ vestigia: inde oppidum introgressus ad gymnasium literarum recto callè contendit: atq; ibi philosophicis disputationibus admiratione primò, dehinc amicitias optimatum & munera metuit, quibus non tantum sibi, sed etiam sociis victum ac vestitum & profectioni necessaria

cessaria ministraret. Cúmq; digressuri quærent, quid ille nũciari domi vellet, hoc vnum iussit, nunciarent eas opes filiis parãdas quæ naufragio non perirent, quas nec maritima nec vrbana nec bellica tempestas eriperet, præclarè. DO. Rerum atque animi inops sum. R. Primum te expeditum, secundum planè inopem facit & miserũ. Sed vt Aristippi consilium, sic & Teophrasti dictum te legisse arbitror: quid verò lectio sola profuerit? & meminisse oportet & in vsus tuos lecta conuertere. D. Domo, familia, necessariis atque ornamẽtis omnibus spoliatus, quid agã, quò mevertam? R. Ad eas opes quib⁹ spoliari nequeas, quæ te vndiq; comitatum diuitem & ornatum præstent. Et quoniam vt video, excitanda memoria est, Theophrasti quod memorabam dictum, ad hunc se habet modum: doctum ex omnibus solum, neq; in alienis peregrinum, neque amissis familiaribus & necessariis inopem amicorum, sed in omni ciuitate esse ciuem, difficileq; fortunæ sine timore posse despicere casus: at qui non doctrinarum sed fœlicitatis præsidiis putaret se esse vallatum labidis itineribus vadentem non stabili, sed infirma conflictari vita, DOLOR. Patrimonium paternum habui. perdidi: quid consilij capiam? RATIO. Patrimonium paternum duplex: alterum ex

rebus pereũtibus, quod fortuna moderatur: ex virtutibus & doctrinis alterum, quod extra fortunæ regnum procul in tuto positum lædi nequit. Hoc est illud quod imprimis amantissimi patres filiis tradunt, quod nisi repudietur, eos in finem & post finem vitæq; extiũ, exornat possessoribus suis. non æquæuum modo, sed viuacius multoq; perennius. Idque attendens illa nobilis morum & eloquẽtiæ & legum parens Athenarum ciuitas, cùm Græcarum omniũ leges vrbium instinctæ filios ad præstanda parẽtibus alimenta compellerent, eos solos statuit ali oportere, qui liberos erudissent, quod hi soli patrimonium certum suis stabile relicturi essent DOL. Multa mihi ad vitam desunt. RA. Cui pauca sufficiunt, quomodo desint multa non video. Sed deesse vitæ dicitis quod auaritiæ deest, ita fit, vt non multa tantum sed omnia vobis desint, & quæ habetis & quæ cupitis, quòd & illa tamgere non audetis, & hæ assequi non valetis, vtrobiq; par vel miseria vel egestas. DO. Nimium pauper dego. RA. Solare animum comitibus magnis & illustribus: Valerius Publicola vnus è Roman. libertatis auctoribus, Menenius Agrippa Romanæ sequester pacis, vnde sepelirentur quia de proprio non erat, de publico habuere. Paulus Aemilius Macedonũ regũ.

regũ victor finitórque regni famosissimi & antiqui tam diues gloriæ, tam pecuniæ inops fuit, vt nisi agello tanti viri vendito, restitui coniugi dos non posset Atilius Regulus, Cneus, Scipio, Quintius Cincinnatus Romani imperij defensores, tanta rei familiaris inopia fuere, vt primus in Africa maximas res gerens, secundus in Hispania, ille propter villici mortem, hic propter filiæ dotem, missionem à senatu petere cogerentur & obtinuissent nisi senatu reipublicæ consulens optimorum ciuium succurrisset inopiæ. Quintio autem quaterna agri iugera aranti, senatus & populi consensu rebus in extremis summum imperiũ deferretur. His accedant Curius hortulo diues, & Fabr tius paruo potens, qui oblatas contempsere diuitias, & nihil præter ferrum dextrásque & animam habentes ditissimum, Græciæ regẽ ac potentissimum Italiæ populum domuere. Auro ipsi æquè ac ferro inexpugnabiles & inuicti. Et quid loquimur ciues, cùm & ipse populus Romanus omnis eximiæ fons atque exempla historiæ tamdiu bonus fuerit, vt dicere cœperam, quamdiu pauper fuit. At libidinibus, probrisq; Nero obrutus, opes suas metiri ac dinumerare nõ poterat. At varii s Heliogabalus effœminatissimus turpi[illegible]que hominum at vestri pudor imperij, vestris

onus,dictu fœdũ& auditu, ſed pro fœda cupiditate mortalium forſitan non ſilendum, non niſi auro excipi dignabatur, cùm non ſuperiorum modò talium virorum cœnas, ſed deorum ſacra fictilibus agi ſolere meminiſſet. O vrbs miſera ad tam turpes manus fatis lapſa voluentibus:ſed ô aurum auaritiæ votum ingens,ô ſpes vltima& laborum terminus humanorum, in quos vſus oculorum ſtupor ac mentium vertebaris. Laudarem factum, aut certè non arguerem, quòd errori hominũ tam obſcœno nulla aptior eſſet irriſio,ſi ab homine ſanæ mentis id fieret:nunc præclaras optandáſque diuitias, quis negare audeat,quæ ſi ferro ac ſcelere peti velint,dũ ſic ſpretis optimis, ſic peſſimis afluunt? DO. Pauperem in laboribus vitam duco. RAT. Cleantes hauriendæ aquæ & rigandis oleribus,Plautus ſarcinas molæ,manuariæ locare operas vrgente inopia coactus eſt. Quantus ille philoſophus, hic poëta, ſimúlque quàm pauper ille hortulanus, hic piſtor reliquias temporum neceſſariæ debitas quieti, tanta animi vis erat,philoſophicis ille vigiliis dedicans, hic ſcribendis, quas venderet, Comœdiis. Lactantius Firmianus vir doctrinæ multiplicis, rarique inter ſuos eloquij, filij quoq; ſummi principis magiſter,idem ſumma rerum omnium,etiam communiũ egeſta

ſtate vitam egit. Pauper natus eſt Flaccus, inops vixit Pacuuius, inops Statius, Vterque victus cauſa, fabulas venditauit. Inops demũ aliquando Virgilius, donec præter ſũũ morẽ, opes ingenio acceſſere. Multa ſunt talia quo lib et hominũ inſtatu: & omitto illos quoniã nimis multis ſunt, qui cœleſtium opum deſiderio non inopiam modò, ſed famem, ſitim nuditatem & extrema omnia in terris, non æquis tantúm, ſed lætis arque exultantibus animis elegerunt. Si his quaſi exemplis humilibus atq; terreſtribus non moueris, ipſe cœli dominus hic pauper fuit, vt exemplo docere hanc inopiæ viam eſſe, qua tamen ad veras diuitias pergeretur. Ipſe inquam per quem reges regnant, pauper natus, pauper vixit, nudus obiit, cui cuncta interim obſequebantur elementa: tu homuncio domini tui ſortem fers moleſtè, nec ineptæ pudet in ſolentiæ: Certè quiſquis illum cogitans ſe virtute vallauerit in ipſa paupertate ditiſſimus null úſq; egens rei, opes regias non requiret. DO L. Nulla mihi opum copia eſt RA. Vt animo inopi ac deiecto nullæ ſufficiunt ŏpes: ſic diuiti atq; erecto nulla non ſufficit paupertas: nempe ille alieno nititur hic proprio fidit, ædificare in alieno iactura eſt, quæſtus in proprio. D O. Pauperrimus ſum. RA. Si neceſſitatibus obſequẽtis, pauper

nunquam esse potes: si cupiditatibus, nunquam dives. DOLO. Hactenus pauper, immo mendicus sum. RAT. Fortuna hominũ non stat, & vt summis ex opibus ad inopiam extremã, sic à paupertate vltima ad diuitias magnas creber est trãsitus. Legisti reor apud Quintum Curtium historicum, vt Abdolominus quidam Alexandri iussu seu permissu. ex hortulano inopi Sidonis rex, & cõtempturegni maior est habitus quàm regno. Certè quod non legisse non potes: & Romulus è pastorali tugurio tantæ vrbis conditor Romanum primus diadema susceptit: & regum sextus ex humillima, utq; aliqui credidere, è seruili fortuna ad ipsum regni culmen ascẽdit, nec Alexandri Priamidæ, nec Cyri illius inter Persarum reges famosissimi inter opulentiora primordia, aut alia ferè sunt rudimẽta quàm Romuli. Caius Marius qui fuisset & futururus sæpe esset Romæ consul, & antequã honorum gradus vllos attingeret, mercenarius arator primos in aruis vitæ annos egerat, & deinde post tot victorias ac triumphos, interque illos suos septem consulatus, præter latebras palustres ac carcerẽ exiguum quoque mendicauit panem Iulius Cæsar futurus mundi dominus, & testamento dominos mũdi relicturus adolescẽs pauper fuit. Tu hac talium comitiua non potes aut spe-

rare

fare opes aut contemnere. DO. Solito pauperior sum. RAT. Bene habet & solito eris humilior expeditior, liberior. Vacui amant incedere qui arduum iter agunt. Carebis solitis opibus, simúlque solitis moribus ac furibus & proteruis seruis, hisque quibus solent abundare diuitiæ, fictis amicitiis, sequacibus atque tenacibus parasitis, totóque illo grege domestico arridentium tibi téque ridentium atque rodentium. Deniq; si amissas opes cum amissis tædiis conferas, lucrum voces. Certe vt securitatem sileam, humilitatē, sobrietatem, requiem, modestiam paupertatis comites, si nihil boni aliud illa secum afferret quàm quòd & fallaciū gregibus adulantium & seruorum tyrannide superborum liberat, abunde erat causæ vt non ferenda modò esset sed optanda, immo etiam arcessenda pauperies. Sed iam satis sit: maior enim quàm pro re querela est, quam in te mirarer, nisi olim ferme in omnibus notassem nullum grauius, nullum crebrius lamentum, adeo nihil inter homines paupertate melius, nihil odiosius. DOL. Pauperior sum in vita. RATIO. Eris lætior in morte. Nemo tam pauper vixit, vt moriens nollet vixisse pauperior

De

De tenui victu. Dialogus. X.

DOLOR.

TEnuis victus est mihi. RAT. Et tenuis voluptas & munda sobrietas. An tu gulæ studio contrarium malles? DO. Asper est victus. RAT. AEquanimis fer gulæ illecebris caruisse, cùm ad manum sint aliæ dulciores & quæri faciliores & seruari. Habet & suas virtus illecebras. Ciceronis vtor verbo, has gustare & ruminare cum cœperis, illas magnopere non requires. DO. Durus est victus. RAT. Durities amica virtutibus, mollities voluptati. Quot autem magni viri vltro se voluptatibus abdicantes, hunc quem tu refugis victum elegere, quorum aliqui cum possent lautè vesci, panem & aquam in delitiis habuere? An vero voluptati quēquam sic obnoxium opinemur, vt non illam valde oderit si adiunctum illi dedecus intueri oculis possit? Sed funesta suauitas, virtutum hostis acerrima & titillatio bestialis, quam qui sequitur, homo quidem videri potest, verè autem animal brutum est. Ad hæc & familiaritas contracta cum vitiis & consuetudo rerum pessima, mortalem præstringit obtuitum, vt discerni nequeat quàm decorum sit quod torqueat, fœdúmq; quod mulceat. DOL. Nimis angustus est victus. RA. Immo nimis ampla, nimiúmque capax gula est. Vnum visu angu

stum

ſtum,re autem vnum omnibus in animam ir ruentibus vitiis patẽs iter. Hac flamma libidinum,hac torpor ingenij,hac irarum & iurgiorum feruor ingreditur, hac imperioſa cupiditas omnia pati iubens,atq; facere dũ neceſſaria creditis,quæ damnoſa ſunt & munimen vitæ dicitis,quod ruina eſt. Hac inuidię faces & æmulatio implacata indignantibus animis,tam gulæ alium obſequentem quàm vos eſſe gloriamini, inde laudem ſperantes, vnde pudor metuendus erat. Hac poſtremò ſuperbia dum inflatus nec ſe capiens venter, animo ſuum affricat tumorem, & perſuadet illi eſſe ſe homine aliquid maius, quòd ambroſia& nectare paſtus ſit. Vides vtvitiũ vnũ eſt omnibus aditus, neque hunc ſi aliter nequit inopiæ vectibus clauſum cupis. O paupertas amabilis, quæ continentiæ tibi ſumis officium:vtile eſt cogi ad id quod facere tua ſponte debueris. DOL. Tenuis me victus extenuat. RAT. Malles ne igitur tumefieri? Hæc tenuitas podagrã tuis pellet è finibus, dolorem capitis auferet cerebríque vertiginem vomitúmque & ructum & nauſeam & ſudorem tædiúmqve & faſtidium tuiipſius, pallorem alternum ac ruborem , odorem quoque & oris & corporis tibi atque aliis importunum ſiſtet. Prætereà pedes inſtabiles, manus tremulas,nutans caput, quódque

est optimum, animum ipsum moderabitur frenabitque. Et quid igitur tam multa corporis atque animi bona paruo cibi desiderio ac momentaneo gustus incommodo tibi parta conquereris dignus his perditis gusti deseruire? DO. Tenuis victus me fatigat. RATIO. Contrarius fatigaret, nisi fortè onus requiem vocas. Num legisti lautioris vitæ tædia magna esse, ita vt quinque diebus continuis nō possit sine fastidio tolerari abhominibus tēperatis & altiora spectātibus quàm palatum & ventrem? DOL. Supra modum victus est tenuis. RA. Fuit ætas, quando hic fuisset & est adhuc gens aliqua vbi esset victus amplissimus, verùm mundo in deterius lapso, vos deterrimi omniū esse nitimini publicę semper principes ruinæ, vt qui optimi omnium fuistis, versis vsquequaque vestigiis sitis omnium pessimi, & in temporum vitiis ac locorum præcipuum teneatis gradum. DOLOR. Victus tenuis mihi non placet. RA. Victum tenuem & virtutis & voluptatis amatores ac patroni laudant: tu quam hæresim sis amplexus, nescio. Plato Syracusias mensas damnat, nec vllo modo sibi placere ait, bis in die saturum fieri. Epicurus in oleribus suis voluptatem ac delitias ponit, & hunc quem tu fugis victum, rebus ac verbis probat. Denique vt ait Cicero: nemo de tenui victu plura

dixit: tu duarum notissimos si viarum duces spernis, quid est reliquum, nisi vt impetu tui erroris & virtutis hostem, nec amicam voluptatis onerosam sequaris ingluuiem, fœdum finem nec tam hominis quàm iumenti, quódque indignanter ac dolenter dixerim, iumenta multum quidem sed pro captu suo ventri ingerunt: soli vos animantium domini mensuram vestram & nescitis & frangitis. Neque de nihilo est quod multi mirantur, quia patrum & auorum memoria, vineæ multo pauciores essent, homines autem toti dem aut plures, vina tamen viliora erant: sic indies creuit ebriorum sitis. DOL. De lauto victu ad tenuem sum redactus. RAT. Benè habet quod modestia neglexit, implet inopia. Optimum est spōte agere quod debeas, proximum vel coacte.

De orrgin. li inopia. Dialog. XI.

DOLOR.

IN paupertate etiam natus sum. RA. Quis non nudus vtero matris egreditur? Nil hîc præcipuum habent reges. D. Antequam nascerer pauper fui. RA. Bonæ memoriæ es si memini: sti, delicatissim⁹ si sensisti. D. In paupertate sum genitus. RA. An tuæ tibi querimoniæ parum sunt? Hæc non tua quidem, sed parentum fuerit. DOL. In paupertate

natus sum. RAT. In paupertate moriturus: similis principio finis manet, nisi fortè moriẽtis languoribus mederi aurum censes quod in arculæ fundo est. DO. In paupertate vitæ mihi principium fuit. RAT. Medium falsæ sæpe diuitiæ, at principum & finem vera paupertas tenet, nudum nasci, nudum mori, humana verè conditio est: nam quid quæso pur pureum cubile, quid funeralis lectus aureus, & quæcunque sub ipsum vitæ finem mortalis ambitio meditata est, quid ad febrẽ, quid ad mortem ipsámque de qua loquimur morientium nuditatem? An vt equum phaleræ, sic parietẽ aulæa delectãt? Mulcere ista oculos possunt intuentium. Sensu carentibus delectabile aliquid inesse potest, delectatio autem nulla. DO. Nudus inops natus sum. RA. Humanas res penè omnes alterna sors variat: eadem quasdam æquat quo reliquarum soletur imparitatem, harum prima & maxima est ipsa hæc originis ac mortis æqualitas Multi & varij viuentium sunt amictus nuditas vna nascentium atque morientium, nisi quòd illi multa reperiunt ignari, hi omnia deserunt scientes, vt exigui damni sensum debeat ipsa rerum pereuntium lenire cognitio. DOL. Nudus in hanc miseram vitam veni. RAT. Id recolens animo æquiore abibis nudus.

De

DOLOR.

NVmerosa prole prægrauatus sum, RAT. Auro etiam neque opibus imbecilles humeri premi possunt, nemo tamē id queritur, sed sic premi gaudet. Atqui prima inter vestræ fœlicitatis dona numerantur filij. His ne te igitur prægrauatum & non potius subleuatum dicis? DO. Multos inter filios inops sum. RAT. Immo verò filij diuitiæ tuæ sunt: quomodo inter diuitias sis pauper videris. Id enim non nisi auaris & bonorum suorum ingratis accidit, DOLO. Filiorum in turba egestate sordida laboro. RA. Filij non labor sed requies sunt parentum, lenimen laborum atque omnis solatiū fortunæ si boni sunt alioquin non de numero sed de moribus est quærela. DOL. Filiorum acie coarctatus sum. RA. Cur non potius comitatus & vallatus & ornatus? Certè non tantùm patres: sed & matres ornamenta sua filios vocant. Non audisti, vt Cornelia Africani magni filia, dū prędiues mulier Campana, quæ fortè in domum eius hospitij iure diuerterat, muliebriter gloriabunda, sua illi longè pretiosissima ostentasset ornamenta, generosam velut ad æmulationem prouocata, colloquium de industria produxit, donec à scholis filij eius remearent, parui tunc pueri qui magna pòst

fuere viri. Quibus illa conſpectis verſa in hoſpitam: ornamenta mea, inquit, hæc ſunt. Præclarè quidem & vt tanti patris filiam decebat: tu autem ornamenta hæc tua vocas impedimenta. DOLOR. Quis tot paſcet filios? RATIO. Is qui te à iuuentute tua paſcit in ſenium, qui non ſolùm homines, ſed piſces & quadrupedes paſcit & volucres. DOLOR. Quis tot natorum corpora veſtiet? RATIO. Is qui non tantùm animantia, ſed agros herbis ac floribus & frondibus ſyluas veſtit. Et quid ſcimus adhuc forſan hi filij te non modò paſcent ac veſtient, ſed etiam tuebuntur, ſed etiam honeſtabunt. Humanarum rerum, vt à voluptate aliæ incipiunt, in laborem ac dolorem deſinunt, ſic econtra aliæ amaro principio inceptæ dulci fine clauduntur: qualis eſt ſors virtuoſarum omnium ferè actionum, quæ ingreſſos cruciant ac progreſſos mulcent. DOLO. Fauper cum filiis multis ſum. RATIO. Miraris quaſi fœcundam virorum non legeris paupertatem. Diuerſa ſunt operum genera & varia dona fortunæ. Nulli omnia contingunt, aliis vagæ merces, aliis rigens tellus, exangue aliis metallum, viuæ tibi diuitiæ obtigere filij, an verò boues & pecudes & aſini, cameli & profugæ apes & columbæ & pulli & pauones, ſerui denique & ancillæ

ancillæ in diuitiis habebuntur, soli filij excludentur? DOLOR. O quam multi mihi sunt filij. RATIO. O quam plures aliis. Quinquaginta fuere Priamo, triginta Orodi Parthorum regi, centum quindecim regi Persarum Artaxerxi: septingenti autem Erothinio regi Arabum, quorum fiducia fines hostium alternis aggressus incursibus, Aegyptum, Syriámque vastauit. Et est sane potentiæ genus quoddam multos filios habere. Scio autem quid dicturus sis: hi quos memoras magni omnes reges fuerant, mihi longe alia sors est. Nunquid verò rex fuit Appius Claudius? Profectò ne dives quidem prisco illo sæculo, videlicet quo probrum diuitiæ habebantur, & paupertati cæcitas accesserat ac senectus, & tamen de eo scribens Cicero, quatuor inquit robustos filios & quinque filias, tantam domũ tantas clientelas Appius regebat & cæcus & senex. Neque id mirari est quòd priuata bene regeret, cùm tot obsessus incommodis, ipsam quoque rempublicam gubernaret. Humanorum defectuum magna pars in moribus non in rebus est. Non erat Appio sors regia, sed nec optabat, sua sorte contentus, exiguos nõ lautitiis, sed virtutibus adornabat lares, & victu tenui amplâ familiã nutriebat. Quódque multi reges mœsti faciunt & quæruli

lætus ille & æquanimus faciebat. Non enim fortunam appetitui, sed fortunæ æquauerat appetitum. Non erat Appio sors Crœsi regis nec conciuis quidem sui crassi sed fœlicior quædam alia quãuis angustior sua sors, nec ad alienam sortem, sed sicut boni omnes faciunt, ad suam propriam se formabat ac suos. Certè nec ego exigo, vt tu sorte alia quàm tua in tuis vtaris & in te, neque vt cibo aut amictu regio tuos pascas aut vestias. Vescuntur lautius regij iuuenes & vestiuntur insignius, sed non viuunt melius nec diutius nec lætius, & quod constat, nec securius nec honestius certè nec sanctius. Pro his omnibus vnum habent quo excellant. pompositus, hoc est stultius viuunt. Suus cuique viuendi modus, sua est mensura, nec idcirco melior, quo maior: vnde fit vt in tugurio sæpe lætos videas, mœstos in regia. Non est omnium vna capacitas, sed vnus est fons gratiæ: vnus ille cui dicitur: aperis tu manum tuam & imples omne animal benedictione. Quid ad rem vasorum seu magnitudo seu paruitas, vbi par est omnium plenitudo. Sed multa desunt pauperibus, quanto plura desunt regibus, cùm sit illud Flacci verissimum expertúmque, quòd multa petentibus desint, multa. DOL. Laboriosum negotium multos filios genuisse. RAT. Quid sub cœlo

cœlo mihi non laborioſum dabis, præter vnam, vt creditur, voluptatem, qua tamen nihil eſt in fine laborioſius, nihil quod tot in animis linquat aculeos? An non legis apud Flaccum, vt nil ſine magno vita labore dedit mortalibus? At non audis, quid poëta alius non ineleganter hac in parte luſerit? cùm enim bona omnia gratis nobis donata eſſe diuinitus. pij omnes vno ore fateantur: non donata dicit ille, ſed vendita, & precium ſtatuit labores. Sic enim ait, laboribus vendunt dei nobis omnia bona. DOLOR. Moleſta eſt tantorum ſolicitudo filiorum. RATIO. An non inter veras ſententias illa eſt: non poſſe inueniri vitam hominis carentem moleſtia? Nec minus illam: omnem vitam eſſe tormentum. Quid filij meruere qui ſi deſint, curæ aliæ ſubibunt? Crede mihi quocunque te vertas, quemlibet fortunæ gradum arripias, & labores & moleſtiæ & difficultates vitæ aderunt: quid lamentis inanibus opus eſt. DOLOR. Filiis multis premor. RAT. Sic dicis quaſi fœlicitate deprimaris tua, & vota prima mortalium tibi cumulatius obueniſſe fers grauiter, mirum genus impatientiæ. DOLO. Quid verò tot facium filiabus? Quis tot dotes expediet? RATIO. Vnus eſt & fœminarum deus & marium. Is & filios tibi paſcet & filias. Vtque illis in-

genium & viuendi artes, sic is suas dotes dabit. Itaque sic scriptum est, spera in eo & ipse faciet: quod in te est, optimum dotis genus fuerit, sic filias formate, vt vel absque dote recto iudicio placere valeant atque amari. Dotem habuit Romanum imperium Faustina: & quot reris indotatæ, castiores, eáque fœliciores fuerint? Non facit faustum coniugium dos, sed virtus. Fac si potes, vt tuarum non pecunia optabilis sit, sed pudor, sed modestia, sed integritas, patientia, fides, humilitas: his ornatæ gemmis filiæ tuæ, hoc onustæ, auro, his ancillis comitatæ, limen adeant coniugum, non diuitum, sed proborum, vbi tutior sæpius pudicitia vitaque dulcior quàm in thalamis atq; atriis regum fuit.

De amissa pecunia. Dialogus XIII.

DOLOR.

PEcuniam amisi. RAT. Et cum illa curas multas, periculúmque perpetuum. DOL. Perdidi pecuniam. RAT. Et laborem custodiæ & perdendi metum. Si perdendo pecuniam, duo bona, vnumquódque & præstantius amisso securitatem & requiem inuenisti. DOL. Pecuniam perdidi. RAT. Bene si te illa non perdidit, quod iam multis possessoribus suis fecit. Noxia enim pecuniæ forma est, venenosus fulgor ac pestifer. Itaque velut ser

serpens squamis aureis placens, mulcendo oculos, animam ferit. Proinde si hinc saluus es, gaude tibi ablatum vnde insici posses, téque illæsum inter pericula transiuisse, lætus stupénsque recogita. Sin infectus, extirpatam mali causam scito, quo facilior ad salutem reditus sit. DOL. Amisi aurum atque argentum. RATIO. Quid cœlesti animo cum terrestribus purgamentis? Quid virilius philosophantur argentum atque aurum inter bona non numerant, qui mollius, bona dicunt, sed non animi: horum quicquid elegeris siue non bonum siue non tuum fuit, æque nulla tibi est materia querelarum. Nam vt omnino bonum dici velis, quod multi magníque negant viri, non tuum certè sed fortunæ bonum vel inuitus dices. Ita nec tu de tuo aliquid, nec de suo illa quidem perdidit sed transtulit. DOLO. Amisi pecuniam. RATIO. Vt non amisisses si tua esset, sic si tua non erat amittere nequiuisti, verè autem non tua sed illius erat quem secuta est, immo ne illius quidem, sed fortunæ, vt dixi, quæ eam cui visum fuerit, breuem ad vsum magno sub fœnore mutuat. disce iam tandem à propriis aliena secernere, DOL. Pecuniam amisi. RATIO. Si te adeo non tuæ quoque cruciant iacturæ, tibiq; vel alienum aliquid demi doleas, disce illa conquirere quæ tua

sint propria atque perpetua, quorum & acquisitio facilior & possessio nobilior certiórque. Virtutem si quæsieris non amittes, vos autem sapientiæ contemptores, cultorésq; & amatores pecuniæ facti estis: obsorduisse videmini salubribus consiliis ac monitis, quæcunque per sanctos atq; eruditos viros cõtra hanc præsertim humanæ parte insaniæ dicta sunt. Audisti Satyricũ vestrum protestantem, nam diues qui fieri vult, & citò vult fieri, atque his dictis addentem: sed quæ reuerentia legum, quis metus aut pudor est vnquã properantis auari? Hanc sententiam Hebræorum Sapiens quàm paucis absoluerat: qui festinat ditari inquit, non erit innocens. Audistis alium ex vestris, seu Satyricus sit ille, seu Lyricus, dicentem: non domus aut fundus non æris aceruus & auri ægroto domini deduxit corpore febres, nõ animo curas. Dixerat hoc externus sapiens ille breuissimè: non proderũt diuitiæ in die vltionis. Et addiderat quod prodesset: iustitia enim inquit, liberabit à morte. Cùm ergo pecunia quã amissam luges in necessitatibus summis, nec corpori possit opem ferre, nec animo, mirũ cur tanto pere vel optari absens valeat, vel amari præsens? His atq; aliis motus orator vester: nihil est, inquit, tam angusti animi, támque parui quàm amare diuitias. At orator Ecclesiasti-

cus,

eus, auaro inquit, nihil est sceleſtius: nihil est iniquius quã amare pecuniã. Et quàm multorũ in hoc vnũ consentit, immo quàm nullius dissentit auctoritas, frustra quidem præualuit sapientum sententiis vulgi furor. Itaque vt nullũ iniquius, sic nullũ ardentius votum quàm pecuniæ est: vt ex qua pendere omnia quæ optãtur persuasum sit. Clamãt ab aduerso doctissimorũ voces hominũ, clamat experientia & veritas, clamat vetus & recens exemplorũ turba: magnã pecuniã nulli vtilem, multis fuisse pestiferam, cum peccato ac labore quærendam, cũ solicitudine ac pauore seruãdam, cũ querelis ac mœrore perdendam. Dicant pecuniæ amatores, quid vel in his verbis falsi, vel in suis opibus boni sit. Et vt vera sit æstimatio tam laudatę rei, quid de hoc quisque viderit aut legerit integrum ac syncerum, spretis vulgi clamoribus sepositisque fulgoribus metallorum ad memoriam reuertatur. Quia verò non omnibus videndi experiendique sors eadem fuit, illa animum subeant quæ famosis ab auctoribus scripta nulli vnquam docto legendi audiendique defuit facultas. Nónne ergo pecuniam peregrinos mores intulisse, & molles diuitias turpi luxu, sæcula prius integerrima fregisse? Nónne ipsas quoque diuitias, auaritiam & abundantes voluptates, deside-

rium per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia inuexisse, & scriptum & re ipsa sæpe compertum est? Nónne aurum semper egere? Nónne nocens ferrum ferróque nocentius aurum, sacrámque auri famem, nil non mortalia pectora cogere, pecunieque aspectu debilitatos spiritus? Nónne aurum per medios ire satellites, & perrumpere saxa potétius ictu fulmineo, atque hinc pudicitiæ simul ac vitæ insidias prouenire? Imbre aureo Danaces expugnata virginitas, ac vatis Amphiarei Argolici casus probat: auaræque simul coniugis, vna siquidem ruinæ duplicis causa fuit aurum fatale quod bene spretum ArgiæEriphilæ male optatum, male partum illius penates irrupit, scelerúmque ingentia semina nouit. Nónne opes falsas & caducas neque præstare posse quod spondeant, neq; lenire animi sitim, sed accendere, neque curas fugare sed arcessere, neque necessitates tollere, sed augere, verissiméque & propriè dictum: crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit? Et illud: neminem pecunia diuitem facit: immo contra, nulli non maiorem sui cupidinem incussit. Neque illud minus: crescentem sequitur cura pecuniam, maiórq; fames. Atque illud: multa petentibus, desunt multa: &, permultis eos indigere qui permulta possideant.

Depi

Denique quicquid sint, non esse perpetuum nec longæuum quidem, vt quod positum sit in manibus fortunæ sine intermissione volubilibus subiectum casibus & saltem morte perdendum. Diues enim cùm dormierit nihil secum auferet: aperiet oculos suos & nihil inueniet: neque idipsum suum nihil in quem volet transferet, qua in imagine pertransit homo, sed & frustra cõturbatus, thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea. His ac mille similibus circunquaque sonantibus doctorum vocibus hominum obstruxit aures infinita cupiditas, vt iam frustra diuitibus huius sæculi præcipiatur, non sublime sapere nec sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abũdè ad fruendum, bene agere, diuites fieri in operibus bonis: nam qui volunt diuites fieri, harum scilicet quæ vulgo optantur diuitiarum, incidunt in tentationem & laqueum diaboli & desideria multa & inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & petditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Non magis hunc andiunt consultorem, quàm qui ait: nolite sperare in iniquitate & rapinas nolite cõcupiscere: diuitiæ si affluant, nolite concupiscere. Neq; hũc magis quàm ipsius filium dicentem: qui confidit in diuitiis suis, corruet. Neque rursus his

omnibus magis illum qui super omnes est, cuius doctrina cœlestis, nisi ab insanis planéque furentibus contemni nequit, qui profectò diuitias & diuitiarum comites, voluptates atq; solicitudines spinas dixit, semé verborum salubrium suffocantes: dixit hoc cuius in ore non est inuentum mendacium. Viua inquam hoc dixit veritas: veruntamé putas inuenerit fidem in terra? Nullam prorsus aut raram. Quas igitur ille spinas suauitatem vnicam atque dulcedinem mundus vocat. Et quod ait quidam, gemmas & lapides, aurum & inutile summi materiam mali, summi omnis materiam boni putant, certatímque omnes vt summum bonum præq; omnibus appetunt. Iámque in vrbium plateis haud ironicè proclamatur: ô ciues ciues quærenda pecunia primum est: virtus post nummos. Atq; illud alterius: vende animam lucro, mercare, atque excute sollers omne latus mundi. Sic nondum intellectum Dei munus, sed magnum Dei pauperies opprobriú iubet, quid vis & facere & pati. Verúmque quotidie cernitur quod ab alio dictum est: pars vilissima rerum certamen nouistis opes. Quis enim quæso non hodie sceleris insigni premio & occasione proposita fas omne abrumpit, Polidorum obtruncat & auro vi potitur? pone fidos fratres, pone vnanimes amicos in consilio,

filio, in cõuiuio, in chorea dehinc modicum inter illos, non dicam pomum aureum, sed pomi frustrum iaciat discordia. His olim armis vti solita gladiis seria iocîq; frangentur. Sicut autem auro nihil sceleſtius quæritur, sic vt ad rem redeam, nil mœstius perditur, Peccatum nempe ingẽs animæ iactura contemnitur proximúmque illi famæ damnum spernitur, & amissum tempus inter leuia numeratur. Lentè flentur fratres perditi, lentius parentes, lentissimè coniuges, sæpe verò lætissimè: solæ opes flẽtur acriter. Verissimúm que est illud ploratur lachrymis amissa pecunia veris. Sed multa iam diximus, de quo nunquam satis, nunquam parum, semper minus dicitur, quia pecuniæ ad amorem obstinatis animis, nil dicendo aliud quæritur nisi odium aut contemptus, quicquid vulgatis obstat erroribus, vel simulatum creditur vel insanum. DOLOR. Perdidi pecuniam. RAT. Experrectus es: te diuitem somniabas. DOL. Pecunia quam amabam periit. RA. Pecuniæ neq; amorem neq; odium, sed frugalitatis studium auaritiæq; fugam laudo. Vt amare enim pusilli animi, sic pati non posse aurum infirmi est parúmq; sibi fidentis atq; auro succumbere metuentis. Magnus ille est, inquit Anneus, qui fictilibus sic vtitur quemadmodum argento; nec ille minor est quisic

argento vtitur quemadmodum fictilibus, vt intelligas seu vitium seu virtutem non in rebus esse sed in animis. Nec amatorem pecuniæ nec osorem, sed absentis cõtemptorem, præsentísque dispensatorem egregium, magnum putes. Hanc sententiam me dictante scripsit Cicero: cùm amorem enim diuitiarum angusti paruíque animi dixisset, adiunxit: & nihil inquit honestius magnificentiúsque quàm pecuniam contemnere si non habeas, & si habeas ad beneficentiam liberalitatémque conferre. Vtor in re certa claris testibus: & ô vtinam mihi símúlque illis omnibus fides esset: nusquam enim humanum genus tam incredulum, seu tam surdum esset. Inexhaustus labor hominum quærendique ardor terrásque & maria versans probat, auaritia, atque amore cultúque diuitiarum non modò virtutibus, sed vitæ odium indictum. DOLOR. Pecuniam magnam amisi. RAT. Magnum pondus & durum & graue: simul custodis officium vt incipiens dixi: nempe de dominis vos custodes imperiosa cupiditas fecit, omnia facere atque omnia pati iubẽs, sola vt pecunia cumúletur ac seruetur. Ita quæ in oportunitates vsúsque hominum inuenta erat, in metum ac solicitudinem versa est. Timere & angi & circunspicere domorum incendia, furum insidias & seruorum

uorum fugam, neq; aliis prodesse neque sibi, sed examine tantùm & inutile aurum incubare, hæ diuitiæ vestræ sunt. DOL. Pecuniam domi dimissam abstulit nescio quis. RA. Vile & caducum est & certè non proprium quod furto vel vi eripi potest. DOL O R. Pecuniam in loculis consignatam non inuenio. RA. Dicam tibi non antiquam rem. Fuit nuper apud Italos nobilis & egregius quidam vir, possessionum antiquarum diues satis, ditior virtutum, sed pecuniæ nō, ita vt cuius non custos, sed dispensator ac dominus esse didicisset. Erat illi filius primogenitus, fori negociis apprime industrius, qui vigili cura & parsimonia ingenti magnas opes multúmque auri quæsierat: & erat mirum visu, in patre senex iuuenilis largitas, in iuuene filio senilis tenacitas. Sæpe illum pater hortabatur ne suum ingeniū fraudaret, ne pietatis obliuiscereturac famæ, néve in comparationem auri & decus & debitum & naturalia sibi iura vilescerent. Denique vt sibimet & annosæ matri, & fratribus paruis & consanguineis, & amicis, & egentibus prodesse aliquando diuitias suas vellet. In hos enim vsus non in custodiam tantùm ac supplicium partas esse dicebat, hoc pater. Sed frustra vel surdo canitur vel auaro. Contigit tandem pro republica filium abesse, & cum electis vi-

ris ad Romanum pontificem proficiſci. Quo digreſſo, ſtatim pater occaſione arrepta, nouis thalami arculæq; clauibus introgreſſus, theſaurum nulli vtile è latebris eruit, ſéque & cõiugem & filios familiámque omnẽ exquiſitiſſimè induit. Emit equos ornatiſſimos vaſa argentea, ſuppellectilem ſpecioſam, vtì mò domum amplam, ſed minimè culã, nouis auxit ædificiis, & picturis inſignibus adornauit minuítq; rebus omnibus, quas liberalis & lauta & abundans vita exigit, multa præterea pauperibus dedit. Sacculos verò in quibus aurum illud filij fuerat, harena lapilliſq; flumineis plenos obſtructóſque & obſerata omnia, quóq; prius in ſtatu fuerant, dimiſit. Quę cuncta breuiſſimo tempore geſta ſunt, quod & voluntas egregij ſenis & pecunia prompta eſſet. Redeunti dehinc filio, fratres obuij fuere: quorum ille occurſu hæſit, indumẽta atq; habitum miratus qualem antea nõ vidiſſet, quæſiuítq; cuius eſſent, equi, vnde illæ veſtes, læti atq; omniũ ignari ſimplicitate puerili, domini patris eſſe, multóſq; alios domi in ſtabulo ſubſtitiſſe dixerunt, vtrumq; etiam parentem multiplici ac régio eſſe veſtitu, Magis ille magíſq; ſingula cœpi mirari. Inde vbi paternæ domus limen attigit, vix parentes, vixque ipſos parietes recognoſcens, nec admiratione iam ſimplici, ſed

ſtupo

stupore plenus atq; ecstasi thalamum atque arculam festinus adiit, vbi cùm exterius nil mutatum cerneret, parumper animo conquieuit. Et quoniam collegarum præsentia ac festinatio amplius non sinebant, raptim arculam aperuit sacculísq; conspectis solito more turgẽtibus atq; obtrusis iam securus abit, mox negocio publico expedito, domum rediẽs, in thalamo se inclusit, arculam aperuit, sacculos introspexit, aurúmq; in harenẽ versum reperiens exclamauit. Accurrit pater & quid inquit rei est fili quid quereris, aut quid fles? Amisi, inquit ille, pecuniam quam multis quæsitam vigiliis, multísq; laboribus in his sacculis dimiseram, spoliatus tua sum in domo pater. Ad hęc genitor, quomodo ait spoliatus es, nónne sacculos omnes plenos video? Ille autem gemens: harena inquit, pater, non pecunia est. Simul hæc dicens, apertos patri sacculos ostentabat. Tũ senex fronte nihil mota, quid inquit refert fili apud te harena ne an pecunia pleni sint? Memorabile dictum, præclaraéque sententiæ. Siquidem apud multos otiosa pecunia est, nilque agit aliud nisi quòd locum occupat atq; animum, apud plures malè atque improbè operosa, apud paucos demum fructuosa est. DOLOR. Amisi pecuniam quam amabam. RA. Turpi amore relaxatus es. Nã amor pecuniæ ava-

ricia est. Minus hanc amabis, minus hanc optabis. Nam & illud Satyricum experimentum cognitum, quod minus hãc optat qui non habet: optanda autẽ amissio est: magni etiam boni, cui inseparabiliter malum maius adiũctum sit. DOL. Amisi dulce vitæ præsidium. RA. Quid scis an amarum potius excidium. Plures multo propter opes quàm propter inopiam periere.

De vadimonio. Dialogus XIIII.

DOLOR.

VAdimonio exagitor. RA. Amissam modo pecuniã querebare, iam proiectam quereris. Nónne vltro te obligans pecuniam proiecisti, vulgaris insaniæ plurimorum, qua perfacile & pecuniã perdideris & amicum? DOL. Pro altero fidem obstrinxi meam. RA. Pro teipso eam solues, & nil debere ac sine compedibus agere quàm iucundum sit, tuo discres incommodo. DOL. Vadem pro amico dedi me. RAT. Da post hac amicis egẽtibus, aurum, argẽtum, vinum, oleum, frumentum, vestes, domos, prædia, consilium, solatiũ, cũ amicis demum omnia partire, vnam tibi habe nullique vnquam tuam dederis libertatem. DOLOR. Promisi pro altero: en soluẽdi dies adest. RAT. An tu affuturam ignorabas, an te victurum non sperabas, an non hæredem

dem saltem tuum cogitabas, quem spontaneis vinculis inuolueres? Bene autem habet quod in caput errantis pœna redundat erroris. Sentio autē, dilatio te fefellit, Media promissionis inter ac solutionis diem spacia vana mente metimini, quæ vt reliqua tempora longa videntur, dum spectes, dum præteriere breuissima. Volant enim horæ, dies, noctes, hebdomadæ, menses, anni, lustra, sæcula, & quæ distantissima indicantur in foribus sunt. Itaque quod in paucorum interstitio mensium nunc stupetis, si aparti essent oculi, clarè quidem multis in sæculis videretis: sed vos quasi tempus desiderio vestro pareat, non naturæ suæ. non euentarum vobis terminum, nec ituros dies fingitis, atq; hac spe velut oculis clausis præcipitium preterueĉti verbo placidi vobis esse videmini & vrbani pro alio promittentes, quasi non verba hæc & promissa clādestina mox in publicum eruptura, tumultúsque rerum maximos allatura sint. DOL. Despondi pro meo amico. RA. Amicorum indigentiis scis præsenti, si quod adest, remedio succurrendum Non te illaquees vtque in crastinum nil promittas: quod non dicerem si succurri aliter quàm promittendo non posset, nunc quid attinet promittere, quod si implere non possis, stulte facias, at si possis super-

uacue? Sed vos rerum auariſſimi eſtis & prodigi promiſſorum, quaſi verò res ipſas promiſſa illa non exigant. Quod ſi dicas defuiſſe in tempore ferendæ opis facultatem, fuiſſe autem de futuro ſpem, qua poſtmodũ deſtitutus ſis: nondum ergo didiceras, vt fallaciſſima rerum omnium ſpes eſt. Nihil inuenias quòd tam crebro vos fallat. Nihil eſt tamen cui tam cupidè credaris, tam ſubdola & tam blanda eſt, ita ſe dulciter ac latenter inſinuat, ſic inuita diuellitur. DOL. Vadimonio me addixi. RAT Credo oblitus illud Thaletis Mileſij celebre documentum: vadimonio adeſſe noxam. Et quid de hoc ille vir ſapiens dixerit, quod memoraſſe non inutile crediderim, quódque in Latinum verſum ab Auſonio, ad hunc modum ſonat ſponde inquit, noxa præſto tibi eſt. Per mille poſſem currere exempla, vt probem pedes vadéſque pœnirudinis reos, ſed nolo nominatim quémquam dicere. Sibi quiſque verum dicat & ſecum puret, ſpondere quantis damno fuerit & malo. DO. Memet ipſum ſponte obligans erraui. RA. Error hic purgatorio igne poſt obitum non egebit, vbi admiſſus eſt purgabitur. De illorum enim genere eſt, quæ ſuum ſupplicium ſecum ferunt. DOL. Promiſſione me obſtrinxi. RAT. Solutione te libera, & quem lingua vinculis innexuit, manus ſoluat,

uat, proderit vinctum fuisse, cum euaseris, laqueos semper horrebis.

De amissione temporis. Dialog. XV.

DOLOR.

TEmporis amissionem fleo. RAT. Esset hæc eo iustior quàm superior querela, quo leuior est pecuniæ iactura quàm temporis, quod nec necessaria ad bene viuendum est pecunia & amissa restaurari potest, tempus & necessariũ & prorsus irreparabile est, nisi quia nolenti pecunia, voleti autem tempus eripitur, quanuis illud fatear grauiora damna esse quæ culpa patientis exaggerat: iustam tamen quærelæ causam nego, vbi qui patitur, volens patitur. DOL. Nolés ego tempus amitto. RAT. Quis nolentem cogit nisi cupiditas occupationum mater? Solum hoc vnum vitium, ait Comicus, affert senectus hominibus: attétiores sumus ad rem omnes quàm sat est. Senes hic quidem notat. Omnes vero iam senes in hac attentione facti sunt. Omnem ætatem, omnem statum, omnem sexum inuasit auaritia, hæc tempus miseris & respectum vitæ breuis hominibus eripit. In hanc vnam rem soliciti, æuum omne consumitis, vestri & vestrarum penè iam immemores voluptatum, quæ pestis si nolentes in-

uaderet, posset & nollenti tempus eripi, & iusta esset super preciosissimæ rei amissione querimonia. D O. Non mihi cupiditas tempus extorquet, sed necessitas, R A. Quænam quæso necessitas ista est, quæ tibi præripiat quod vnum ex omnibus tuum est? Ita dico diuitias, honores, potentiam, clientelas, imperia, & quæ sunt huiusmodi suo iure dat atque eripit fortuna, tempus inuito non eripitur, sed ipsum per se sensim defluit, non vtensi paulatimque consumitur, Nec ante perpēditis quám consumptum est, tum querelæ sonant feræ & inutiles, fletur temporis amissio, sed fletur culpa. D O. Me necessitas sola cogit tempus amittere. R A. Quæro iterum, quænam hæc tam violēta necessitas, nisi forte dominorum negotiis implicitus tua negligis, quasi vero non adhæc te sola cupiditas & inexplebilis lucri spes impellat? Pone cupiditates proprias, dominium cupiditatibus non parebis. Sed hoc virus immedicabile venis infusum, & pererrans viscera sensum hebetat, & non solum tempus, sed libertatem vitamque ipsam non sentientibus eripit, Quod si forte nec tuis nec alienis cupiditatibus, sed curis honestioribus tuæ reipublicæ tempus impenditur, non hæc temporis amissio, sed laudabilis est impensa, rem charam rei omnium charissimæ quæ in terris

sunt, largitus, & viri boni & ciuis egregij functus officiores, quãuis non ignorem homines, quicquid præter auaririæ studium agitur, vulgo tempus perditum vocare, cùm id demum maximè veréque sit perditum quod illi studio tribuitur, & quid scimus an tu quoque populariter perditum tempus voces? Quod si crederem, omissa incurabilius morbi cura, non iam tẽpus sed teipsum malè perditum faterer. Nam si tempus quod maluerim, Deo tuo, non dicam donas, sed restituis, quod sine vera non geritur pietate, ingens atque inæstimabile lucrum scito. Pro paruo enim temporis impendio, æternitatem quæris, quis vnquam mercator permutatione tam prospera vsus est? DOL. Prorsus alia mihi perdendi temporis causa est. RATIO. Non intelligo, quam tu mihi causam dicas, nam si propter iram, propter mœstitiam, propter amorem seu aliam animi passionem cogi credis, falleris. Omnium eadem est ratio, quam auaritiæ diximus, omnes voluntariæ, nulla est violenta. Quod & sano patet intellectui, & à Cicerone multis in locis disputatum & creberrime repetitum est. Si nil horum est in causa, quid aliud est quàm torpor & ignauia? Sic ad id reuertimur quod ait Seneca, turpissima est iactura quæ per negligentiam

venit. DOL. Vt amittam tempus, mœsta necessitas me cogit. RATIO. Nondum capio quid rei sit: nam si te hostis in vinculis habeat, si mors instet, possunt, fateor, actus bonos impedire; sed non pios sanctósque cogitatus, qui maximè in eo statu eminent atque effulgent. Quibus enim curis tempus certè non perditur, nec scio an alibi vsquam minus: quæ profectò & in dolium Reguli, & in taurum Phalaridis introire possunt, & in crucem Theodori Cyrenensis ascendere. Sic quocunque te verteris, in te vnum amissi temporis culpa reflectitur. At vos ex more naturam accusantes, quæ volubile tempus fecit, cùm hîc non esset æternitas: in omnibus vosmetipsos absoluitis, cum rei omniũ soli sitis. Omne enim ferè tẽpus perditis, immo proiicitis, & quasi rem vilem abiectámque contemnitis, quod vtinam in virtute saltem aut gloria poneretis, non in summa semper infamia inexpiabiliq; dedecore, quanquã verè, quicquid non in eos vsus vertitur in quos datum est, perditum dici possit. Ad hoc sanè nasci hominem, ad hoc ei tempus dari constat, vt creatorem suum colat, amet, cogitet, quicquid hinc excidit, perditur haud dubiè. Videte igitur quantum perditi temporis, quantúmque non perditi.

De

De aduerso ludo Taxillorum. Dialog. XVI.

DOLOR.

TAxillorum in ludo perdidi. RAT. Nónne tibi dixeram dum vinceres, fœnus id esse non lucrum? DO. Ludo exhaustus sum. RAT. Hic est ludo illi mos qui medicis perexiguo ingesto plurimum exhaurire: crede autem mihi nunc potius gaudendum quàm dum falso gaudio exultabas. Melior est acris castigatio quàm blanda fallacia. Illud te lucellum ad ludi voraginem vocabat, hoc te damnum inde retrahet. Satius est turpi freno rectum iter agere, quàm habenis aureis præceps in deuium agi. DOL. Amisi in ludo taxillorum. RAT. Vicisti in ludo morum, si quid egeris profundius attendisti: alioquin morbo insanabili frustra remedia cogerentur, si ab hoc baratro nec te damnum reuocat nec pudor, vbi rebus nil proficitur, nec quicquam verbis aggrediare.

Desponsa alteri adiudicata. Dialogus. XVII.

DOLOR.

SPonsam mihi sententia iudicialis eripuit. RATIO. Ast aliis fraus, aliis vis aperta. DO. Iudiciali sententia sponsam amisi. RAT. Quidam dolis, ferro alij, quidam, quod fœdissimum genus, auro ipsas coniuges amisêre. Nihil proprium est homini, hinc furta &

insidiæ, hinc rapinæ, hinc preces, hinc præcia, hinc vltima rerum mors. Per hanc rotam temporalium bonorum dominia voluuntur, quódque est vnius fit alterius, mox ad alios transiturum: quod si in rebus vtilibus ferendum, in damnosis ac grauibus plaudendum est. Quid miri autem volui humana? Homo ipse voluitur & non stat, sed ut scriptum est, quasi flos egreditur & conteritur & fugit velut vmbra & nunquam in eodem statu permanet: tu sponsam quereris amisisse, qui fugiendo & in horas decrescendo assiduè te amittis. DOL. Sponsam in iudicio amisi. RA. In campo alij: tutius est iure congredi quàm bello, legibus decertare quàm gladiis. Legisti apud Virgilium, inter illos Lauiniæ competitores quanta lis, & quis belli finis. Victorem sponsa sequitur, victum mors, tibi sponsa perdita, salua est vita. DOL. Iudex me priuauit sponsa. RATIO. Adulter aut raptor forsitan te priuasset. Leuius est sponsam amisisse quàm coniugem. In illa enim spes perditur, in hac res. Minor est autem speratæ quàm possessæ rei, siue vt aliter idem, leuior spei iactura quàm rei. DOL. Amisi sponsam in iudicio. RAT. Non amisisti, sed tuam non esse didicisti. DOL. Amisi sponsam RATIO. Qui amittit coniugem, multiplici ægritudine liberatur, ac qui sponsam, præ

præseruatur, vtrumque bonum, sed secundum melius. Quid ni autem sit melius. nullum pati vulnus quàm inflicto vulneri remedium inuenisse? Sed vos animorum impulsu, vt Satyricus ait, & magna cæcáque cupidine ducti coniugium optatis, quod adepti perpetuis tædiis & immortalibus agitetis querimoniis, & tùm facti pœniteat. cum non factum esse non potest, cumque inefficax pœnitentia & inanis est. DOL. Sponsam & spem prolis amisi. RAT. Noli lamento miscere. Illa enim pars est altera præcipitis mortalium voti. Sic enim ait, coniugium optatis, partúmque vxoris. At non semper placitura, sed profutura dant superi. Tenes apud Apuleium Madaurensem, vt latronum lapsa in manus misella illa virguncula, vnam triuij in partem vbi periculi plurimum loro flectit eum cui insederat asellum, ille in aduersum nititur, qua securum iter erat, & incautam puellam in sua damna tendẽtem tacitus arguit. Quibus ita luctãtibus, latrones quos euasisse videbantur interueniãt, à quibus in captiuitatis miserias virgo in suam perniciem studiosa retrahitur, haud absimilis inter diuinam prouidentiam & humanam stultitiam de itinere vitæ huius est quæstio. Illa futuri præscia eò vos agit, vbi dulcia &

secura sunt omnia, hæc obnititur cæca quidem & miseriis suis fauens, inter moras sæpe quæ vitari poterant obsequendo & credendo inopia vos mala corripiunt. D O. Succubui in iudicio & amisi sponsam. R A. Dignus es vicisse: nam duobus de vna muliere certantibus, qui mulierem habet is perdidit, qui vicit is est victus, qui vincitur is est victor ac liber.

De vxoris amissione. Dialogus XVIII.

DOLOR.

VXorum heu perdidi. RAT O præposterum ingenium stupendúmque hominé qui vxoris in funere lugeat, saltet in nuptiis. DO. Vxorem perdidi. R A T. O demens: Hymeneum cane. Nũc est tempus, coronatum, vinctum vidimus dignioribus iam sertis accingere. Magno prælio vicisti & longa obsidione liberatus es. D O. Vxorem perdidi. R A. Sic dicis perdidi, quasi qui febrem perdidit aut scabiem. Interdum lucri species est perdere. DOL. Vxorem perdidi. R A. Nunquam tibi fortassis opimiorem quęstum vna lux attulit: quantis compedibus elapsus es, quanto naufragio enatasti. DOL. Sed vxorem bonam perdidi. R A. Solent id quidem omnes dicere, & qui cõtrarium sciunt: ego autẽ, & si bona vxor vel omnino mulier bona rarũ

mirum

mirúmque animal sit in terris, vitádæ tamé altercationis causa permiserim vxorem tibi qualem dicis amissam: neque ideo respondebo quod olim dum hæc eadem quæstio ageretur apud Senecam, respondi posse te aliam bonam, vel si feceras facere, vel si inueneras inuenire. Muto sententiã: nolo te sæpius rem periculosissimam retentare, quod & si semel bene cesserit, stultè repetitur. Citius centum sui similes mulier mala quàm vnam bonam reperiet. Quamobrem qui malam habuit, similem timeat. At qui bonam, similem ne spere: sed vterque pariter, ille aduersitatem cumulare, hic prosperitatem suam deformare caueat. Sic in omnem casum secundo coniugio abstinendum. Tu nunc ergo si vt ais bonam coniugem amisisti, præterito potius gratulare quàm futuri spem concipias: neque quòd puppe integra littus attigeris, crebro nauiculam ventis credas. DOL. Cõiugij vinculum quo tenebar mors dissoluit. RA. Noli te rursus innectere, cogitaquàm optabilis, quámque incomparabilis sit libertas: & consilium Ciceronis amplectere: qui vxorem viuacissimam & aduersus quam frustra mortis auxilium expectandum esset, dum repudio dimisisset, hortantibus amicis vt aliam duceret, non posse simul se vxori & sapientiæ studio dare operam, respondit. DO. Vxorem

bonam perdidi. RAT. Quid si hoc etiam non iactura, sed lucrũ, & magni fuga periculi est? vt enim sit bonã reperire, constantẽ vbi quęremus? Notũ illud summi vatis: variũ & mutabile semper fœmina. DO. Vxorem bonã ac iuuenili ætuo floridam amisi. RAT. Parũ ne igitur noti fœminei mores sunt? Quàm multas pudicissimas adolescentulas, impudicas ac lasciuas anus vidimus? Ardor nempe libidinis quotiens vetulæ ossibus incubuit, quasi ignis in ligno arido violentius æstuat. Vel instantẽ ergo vitæ mutationẽ, vel vt inde periculũ nõ esset, venturæ vtiq; senectutis pondus ac fastidiũ declinasti. Graue iuuenibus cõiugij iugum, senibus grauissimum, durum, importabile. DOL. Amisi iuuenem vxorem. RA. Seu proles ex cõiugio quęritur, seu voluptas, quorum alterum mariti est, alterum adulteri, ad vtrumlibet aptior iuuentus. Siue his autẽ ab vxore perceptis, siue horum altero, eò illam peruenire optabas, vbi inhabilis ad vtrunque esset: siue ad hæc natura inhabilem senio heri posse habilem sperabas, quid nisi votum superuacuum, spes insulsa est. DOL. Amissa dulci coniuge solus sum. RA. Inuidiosa verò solitudo est, malis carnisse comitibus. Vacuo nihil est mollius cubili, nihil durius occupato, animis dulces somnos & vigilias honestas amantibus honestúmque aliquid altúmque

versantibus, nil egregiis cœptis infœstius mu liebri consortio. Nec me fugit quid aduersus hæc dici soleat ab his quos miseriæ delectant suæ, matrimoniorum inquiunt expertes, matrimonia condemnant, & vt est in prouerbio vulgari, vxorem verberat qui non habet, ego contrà, nullos de coniugio queri solitos audiui, nisi qui sarcinã cõiugij pertulissent. DO. Coniugẽ amisi optimam. RAT. Et quæ optimæ quæque virorũ amantissimæ videntur, zelo ac suspicionibus aliquãto cæteris acrius inardescunt, quo incendio conflagare pacem domesticã est necesse. Quorsum igitur querelæ? Perdidisti vxorem, inueneristi libertatẽ, cælibatum, pacem, somnum, requiem. Iam tranquillam sine litigio noctem ages. DOL. Sine vxore sum. RAT. Et sine aduersario iam tui rerúmque dominus tuarũ esse incipies. Ante lucẽ lectulo matutinus domo egredi, vespertinus regredi, solus, aut cum quibus voles totos dies agere, nullo rationum exactore permitteris. DOL. Vxorem perdidi. RA. Perdita dudum ac repudiata requies in cubiculum reuocanda erit. Illa tibi vxore qualibet vtilior comes. DOLOR. Vxorem bonam ac decoram perdidi. RATIO. Stulti est compedes suas quamuis aureas amare.

De importuna vxore. Dialogus XIX.

DOLOR.

VXorem patior molestam. RA. Fœlicius amisisses: atqui modò perditam querebare. DOL. Vxorem patior inquietam. RAT. Primo labori venia forsan aut misera tio, secũdo non nisi odium debetur, & quem vna vxor non castigat, dignus est pluribus. DOL. Infestam patior vxorem. RATIO. In aliis vtcunque fortunam culpes, in vxore autem & præsertim altera non alium quàm teipsum, hoc tibi malum tu fecisti. DOLOR. Vxorem patior procacem. RA. Vdas succende paleas, regulas frange, de reliquo tibi prouisum est: ita verò cumulate quæ te domo pellantaderunt, fumus, stillicidum atque vxor. DOL. Perfidam patior vxorem. RAT. Iam periculo res non vacat: vxor Agamemnonem, vxor Africanum morti dedit, vt Amphiareum, vt Deiphobum, vt Sansonem fileam alióque quos numerare longum est. Illi quidem prorsus innumerabiles, quos vxores nec mori cogunt, nec viuere patiuntur. DO. Mala mihi notissima explicas remedium quæro. RA. Erunt qui suadeant vt castiges, & prauos mores ad rectum reuoces, totum te huic vni negocio impendas: ego autem quid castigandam vxorem si castigãdo proficias, non nego: si id frustra est, solare stat

pati

patientia. Hanc amare, quódque inuitus faceres, volens fac. Est Varonis Satyra: Menippeam vocant, de officio mariti. Ibi de hac re illius docti viri consilium breue, sed efficax his verbis expressum leges. Vitium vxoris aut tollendum, id est corrigendum, aut ferendum est. Et dicti ratio breuis quoque, sed elegans hæc affertur. Qui tollit vitium, inquit, vxorem commodiorem præstat, qui fert, sese meliorem facit. Quod dictum scriptores alij sic interpretati sunt: eiusmodi vitium vxoris, si corrigi non possit, ferendum esse, quod fieri à viro salua possit honestate, quod vitia nempe stagitiis leuiora sint, eanque non aliam sententiam fuisse Varonis. DO. Procax & morosa est vxor. RA. Fer mores, si immutari nequeũt, & qualiter foris vias domi disce cum Socrate. Et si ille duas simul pertulit, alij plures, vni ne succũbas sarcinæ. DO. Molestã vxorũ habeo. R. Cui verò non possit vxor molesta contingere, nisi qui se nuptiis constanter abstineat, cùm & Hadriano principi, & quo nil altius, nil mitius Augusto, Sabina illi, huic Scribonia, vtraque coniunx dura ac peruersa moribúsq; asperis digna repudio: & Catoni Censorio tam rigidi támq; inuicti viro animi, cùm Paula quędam violenta vxor ac superba contigerit, quod mireris, humili etiam orta progenie, ne

quis hominũ ſperet ignobilitate vel inopia vel omnino aliter quam perpetuo cœlibatu coniugij ſubterfugiſſe moleſtias : ſed quas fuga non euaſerit, patientia perferẽdas ſciat, nec luctando, nec calcitrando ſe torqueat ac iugum ſponte ſuſceptũ iactabundus exaſperet. DOL. Importunam prorſus & indomitã fero vxorem. RA. Bene agis, ferendum eſt etenim quod deponi nequit etſi premat. DO. Moleſtiſſimam habeo vxorem. RA. Habes vnde patientiæ laudem quæras, vnde diſcas requiẽ optare, vnde peregrinari ames, reditúmq; oderis vbi vocẽ exerceas ac bacillũ.

De raptu coniugis. Dialogus XX.

DOLOR.

VXor mihi præripitur. RAT. Violentum omne moleſtum patienti fateor: at res ipſa ſi per te illam æſtimes, quam quæſo tantæ moleſtiæ cauſam habet? cùm profectò ſi importuna eſt vxor, eius amiſſio magni oneris ſit leuamen. DOL. Rapta eſt coniunx. RA. Si incommodum corporis curanti præmiũ debetur, quid non leuanti animi angores ac moleſtias debeatur? Si quis tibi medicus tertianam febrem abſtuliſſet, & gratiam illi haberes & preciũ dares, quid nunc facies continuam auferenti? DOL. Rapta eſt vxor. RA. Ne

Nescis quid raptori debeas, cura ingnens indecisumq; litigium vna cum coniuge forsitam & graue periculum tuæ domus limẽ ex cesserit. Multi perierunt qui vixissẽt si vel raptu vel aliter coniugibus caruissent: inter vitæ mala nhhil peius quam intestina discrimina. DO. Rapta vxor abiit. RAT. Si coacta iuit, ignoscito: at si volens, vno actu duplex tibi queritur vindicta. Nam & adultera suum ad raptorem abiit, & ille tuum virus suam transtulit in domum. Qualem enim mœcho sperat quæ talis fuerit marito? DOL. Vxor cũ raptore libens abiit. RA. Sine paululum: alteri quidem alterius fastidium non longa dies attulerit. Si antè flagidium cogitarent homines, non eousque precipites ad paccandum essent, nunc feruidos appetitus sera damnat pœnitentia. Nil nisi post factum cernitis, è tergo oculos haberis, cæca frons est. DOL. Rapta est vxor mihi. RAT. Hoc genus iniuriæ nec reges euadere potuere: & Syphaci Masanissa, & Philippo Herodes suam abstulit. DOL. Rapta est mihi coniũx. RA. Quod semel tibi, bis accidit Menelao.

De impudica vxore. Dialogus XXI.

DOLOR.

IMpudica vxor domi est mihi. RA. Mallem rapta esset aut etiam importuna, mori-

búsque asperis potius quàm lasciuis ac turpi bus. Ferenda tamen omnia ingenti nisu ingentique animo, & rerũ mortalium contemptore. Innumerabiles sunt hominũ miseriæ quibus omnibus vna virtus obiicitur. DOL. Impudica mihi est vxor. RA. Pudicitia insignis imperiosas efficit matronas. Nihil metuit quæ sibi nihil est conscia. Huic malo igitur hoc saltẽ boni inest, esse iam molesta minus incipiet minúsque insolens. Læsa enim conscia fœmineum premit animi tumorem, & sæpe obsequentior in reliquis viro est, quę se meminit impudicã. DO. Lasciua est vxor. RA. Non mirandum si formosa, non curandum si deformis. DO. Vxor impudica est. RA. Pulcra dum limen vxor subit, subire debet animum illud Satyrici rara est adeo concordia formæ atque pudicitiæ: nam si turpis insaniat, prope gaudendum est causam adesse diuortij. DOL. Adultera vxor est. RA. Adulterium sæpe quidem æquè ardentius expetiti coniugij sæpe vnum alterius adulterij pœna est, eóque iustior si multorum. Cogita an tu vnquam alij feceris, vnde hoc tibi fieri ab alio nunc dignum sit. Iniusta enim atque impudens est querela, pati quod fecerit indignantis: & ab alio expectare, alteri quod feceris, lex moralis iubet: & facere aliis, quod tibi ab aliis fieri velis, sanè adeo digna est,

vt

vt illud prophani etiam cogente sententiæ grauitate atque æquitate laudauerint. Sed mortalis petulantiæ licẽtia, legũ salubrium abrogatrix, omne fas nefásque cõfundit. Itaque passim adulteri occursant, qui cum thalamos vicinorum coniugiáque fœdauerint, suas interim coniuges vel in publico cerni nolint: & si quis in illas oculum deflexit, insaniant: Sic seuerus aliis, sic indulgens sibi, sic iniquus rerum arbiter quisque est. DOL. Coniugalis mihi fides frangitur. RATIO. Vide ne tu hanc aliis non maritis tantum, sed vxori tuę fregeris. Nam sunt qui ab vxore exigunt quod non prẽstant. Qui lasciuiã suam titulo vrbanitatis excusent, alienam vt grauissimum scelus seueriss imè punientes, qui cuncta sibi cum permiserint, cuncta aliis negent. Iniquissimi iudices: qui de pudicitia iudicent impudici, impune passim agunt omnia, & seu soluti legibus, vaga libidine rapiuntur. Vxor oculum parumper inflexerit adulterij rea fit, quasi vero domini non mariti ipsi quidem: illæ autem non vxores diuinæ atque humanæ domus sociæ, sed captæ ex hostibus aut emptæ precio sint ancillæ, cum & si obsequij plusculum, fidei nihil, plus tua tibi coniunx debeat quam tu sibi: par debitum, æquus amor, mutua coniugij fides est. Non excuso vxores, viros ar-

guo, primumque illis culpæ partem tribuo. Perſæpe enim vxori dux atque exemplum laſciuiæ vir fuit, & inde mali proceſſit initium, vnde remedium debebatur, quamuis autem pudor fœminæ proprius, viro certe prudentia atque conſtantia ſua eſſe debet. Itaque omnis in viro quam in muliere dementia animi leuitas, eo eſt fœdior, quo viro debita magis eſt grauitas. DOLOR. Coniugis adulterio mœſtus ſum. RATIO. Vſitatus dolor, vetus iniuria, nec minus crebra. Vix crebrior conuitij quam adulterij vſus eſt. Denique hoc eſt, quod, vt ait quidam, nec prœmitti, nec prohiberi poteſt, quia ſcilicet alterum honeſtas, libido alterum fieri vetat. Tu ne tibi ergo fœminam vnam tuam totam atque integram voluiſſes, quod nec ferociſſimis tyrannorum, nec regum maximis potuit tua ætate cõtingere nec priore potuerat? Mitto recẽtia, ne quos forte præſentium offendã: tutius eſt Herculẽ ferire quam villicum. Nec vero cuncta veterũ attingam: foruidatiſſimorũ ſummorumq; hominũ famæ parcam, Noſti autẽ, hiſque vel in ſilentio gemitum tuum fræna, alioquin vrbem luſtra, ſcrutare viciniam, dextera leuaq; aderũt qui vel neglectum genium calcatamq; thori fidem lugeant, vel ignari ſoli vulgo noti decoris rideantur. Crebriora illa quidem nunquam

quámq; non auribus modò, sed oculis, quocunque terrarũ perrexeris de futura. At maioribus maior inest consolatio. Reges cogita quos vidisti ac terrarũ dominos, dehinc scriptis famáque cognitos recordare. Respice & Arthuri fabulã & historias reliquorũ: in mẽtem redeat Olympias Philippi, Cleopatra Ptolemęi, Agamemnonis Clytemnestra, Menelai Helena, Pasiphaë Minoïs, Phædra Theseï, néue ipsam vrbẽ Romam olim quoque dum quoddam quasi pudicitię templum esset, mali huius expertem credas. Redeat ad memoriam Metella vxor Syllæ illius, qui si eius noscet adulteria, nõ tantùm Romę, pérque omnem Italiã vulgata, sed quæ Athenis etiam per Græciam cantabantur, minimè, vt arbitror, fœlicis nomen sibi prorsus indebitum vsurpasset. Post hãc Iuliã Agrippę, quam hinc à flagitio viri virtus, hinc maiestas patris absterũisse debuerat, simúlque huius filia & nomine & lasciuia matri par, harúmque seu vitæ seu fortunæ vestigiis hærens Iulia Seueri, non sat pudicitiæ faustum nomen. Quid Domitiani coniugem Domitiã? Quid Herculanillam Claudij, seu quando hic adulterarum fortunatus coniugum princeps fuit, eiusdem Messalinam summum imperij probrum loquar, quæ secordem virum ac cæsareum deserens cubile, noctu lupanaria

circuibat illa faciens quæ referri etiam pudor prohibet? Quid has ego, quidve alias stringam, seu quis fornix augustis meretricibus non augustus sit, quarum commemoratio fateor, nec honesta est, nec vlla ex parte adulterij crimen leuat, quin potius grauat? Habet tamen haud spernendam consolationis efficaciam similitudo conspecta miseriæ ac paritas ærumnarum, nō quod alieno quisquam nisi maleuolus delectetur malo, sed quòd humilioris fortunæ hominem indignanter pati, quæ totiens mundi dominos passos nouit, vel non ferenda mollities, vel superbia videatur. Tolerāda cuique sua sors. Illa æquius, quam communem paruis constat ac maximis inuidiosissimisque mortalium. Proinde non hominibus tantùm nuptas, sed deo etiam desponsatas, in hæc flagitia labi solitas vides, ac, proh pudor, nec tanti sponsi reuerentia, infœlicem præcipitémque animam frænat. Cui autem parcet effrænis ac rabida libido, quæ nec cœlo parcit nec cœlestem metuit vindictam? seu quibus abstineat, quę nec deo sacris corporibus abstinendum censet? Nec verò tantùm hac ætate monstra hęc tam fœda libidinum cernuntur, quanuis nulla vnquam recto iudicio fœdiora esse potuerint; læsiq; maioris iram merita: sed æuo illo quo ira prodigum scelus erat,

erat, vt nunc virtus visa equidem ac punita noscuntur. Virgines ipse Vestales quarũ exactissimę castitati tribunitiam ac censoriã potestatẽ cessisse non puduit, quas suorũ triumphantium curribus insedisse, ne à quoquam fortè triumphus impediretur, quas postremo noxios casu obuios à supplicio retraxisse, legúmque & capitalis sententiæ vim fregisse, sola virginitatis maiestate comperimus, quarum præterea ex diuerso nõ facinus tantum turpe, sed habitus aut sermo liberior, pœna graui atq; infamia nõ carebat, & honoris tamen & decoris immemores, & terroris incestiue damnatæq; & defossæ sub terrã viuæ per historias occurrabunt. I nunc tot exẽplis & tam claris & tã sacris obrutus in tanta pudicitiæ ruina tot probris illustriũ cõcussam paululum humiliorꝭ cubiculi fidẽ defle. DO. Vxor adultera est. RA. Id nonnullis mutandę in melius vitæ causa fuit, qui maritali compede liberati, reiectóq; graui fasce ire altius cœperũt. Quid te vetat coniugis fœditatem primum quoque tibi gradum facere ad vitę liberioris ascensum? Sæpe & pondus, sæpe & comes pedes expeditissimos retardauit. Ibis ocius quocunque decreueris solus ac vacuus. DOL. Turpitudine vxoris infamor. RAT. Ex alieno peccato damnum dolórque nasci potest, non infamia, sicut ex alieno vir-

tute gaudium, non gloria: tua te virtus aut vitium glorioſum efficiet aut infamem. DO. Coniugis vror infamia. RA. Vel file, vel fuge, vel vleiſcere. Medium fecit ille vir ſanctus nactus de ſimplicitate cognomẽ, & profectò primum molle nimis, tertium prędurũ medium honeſti humaniq; conſilij videatur his præſertim quorum media itidem eſt fortuna. Nam ſuperbis potentibus fruſtra lex ponitur. Voluntas, libido, ira, impetus, hę potentis inſolentiæ leges ſunt. Omne vulnus ferro reſcindendum putant: multa ſunt autẽ quæ non ferro egeant, ſed fomentis. DOL. Impudica eſt vxor. RA. Si pati eligis, ætas fortaſſis illam franget, & labor, & filij, & morbi, & rei familiaris anguſtia: quibuſdã frenũ vtile pudor fuit. DOL. Vxor infamis abiit. RA. Opta ne redeat, ne abierit ſerum votũ. DO. Vxor adulterum eſt ſecuta. RA. Malles ne tuum in cubiculum adulterũ induxiſſet? Hic ſaltem pudor impudicæ fuit turpem vitam procul agere, perpercit oculis erubuitq; præſentiam tuam. Impudicitiam potes accuſare, non fugam. DOL. Fœda vxor abiit. R. Si de hoc doles, dignus & vt mãſerit, dignus vt redeat.

De

De vxore sterili. Dialogus XXII.

DOLOR.

STerilis vxor est mihi. RA, Vnum cõiugalis incommodi remedium sterilitas obsequiosas facit atque humiles. Quæ plurimos parit, iam non vxorem se credit esse, sed dominam, sterilis autẽ flet & tacet. An nõ Helcanæ meministi? DO. Vxor mihi sterilis obtigit. RA. Modo de coniugis impudicitia querebaris, nũc de sterilitate conquereris. Atqui si ea querimonia iusta fuit, hæc iniusta est. Expedit impudico viro vt sterilis vxor sit, nõ pascet filios alienos, quod est in omni vxoris iniuria ac fœditate durissimũ, si miserũ vxor adultera, miserrimum, & fœcunda. DO. Vxor est sterilis. RA. Quid ergo, tu puerperan eiulantem audire & nutrices ligantes & vagientes infantulos maluisses? Sterilitas omnia tædia hæc submouit. DOL. Sterilis vxor est. RATIO. Vide, ne qnod multi faciunt, vitium tuum alteri obiicias. Multæ vni viro nuptæ visæsteriles, nuptæ post aliis peperere. DOL. Sterilis est vxor. RATIO. Quid scis qualem tibi filium pareret si fœcunda esset? Quarundam partus fœcunditatem odiosam & sterilitatem fecit optabilem. Non tulisset imperium Romanum portenta illa feralia, Caium Caligulam, Noronem, Commodum, Bassianum, si Germanicus, si Domi-

tius, si Marcus Antonius, si Septimius Seuerus aut nullas vxores, aut steriles habuissent.

De filia impudica. Dialog. XXIII.

DOLOR.

DElicata nimis est filia. RA. Duas se habene filias delicatas, sed ferēdas tamē, rempublicam scilicet & Iuliam dicere solitus fertur Augustus Cæsar. Iuliæq; animum lætum quidem vsq; ad speciem procacitatis sed reatu liberum. In vtraque tamen ita sentiens princeps sapientissimus fallebatur: nam & respublica iampridē ab illa sua prisca virtute fornicari cœperat, & filia non tam delicata quàm probris solum patrem latentibus deformata erat, quæ tandem sero licet erupere: secundum tamen hanc sententiam delicata potest esse filia, sed pudica. Quod vt permiserim, negari illud certe non potest: pronum & breue iter ad impudicitiam esse delitias. DOL. Filia lasciuire incipit. RA. Occurre principiis, dura ferro, tenera digitis conuelluntur. Qui sibi vel alteri habitū quærit, à teneris annis incipiat. Facile & tractantur mollia & flectuntur. DOL. Lasciuire incipit filia. RA. Lantas dapes & vestes illi molles ac fulgidas, annulósque & armillas detrahe, & quicquid est aliud quo & ipsa sibi placeat & placere aliis studeat. Obiice illi

dome

domesticas curas, pensa, acus & colos, & si quid est operis quod suaues ac molles manus in callum duret. Seduc eam à spectaculis, à concursu populi. Festis etiam diebus illam domi contine: nullum vagis ac dyscolis cogitatibus tempus linque. Occupatio & labor & incultior habitus & victus asperior & secessus, inque vnum aliquid iugis intentio: ad hæc testis charus ac verendus, frequens admonitio, dulces minæ, & si quãdo res exigat, asperæ: hæ sunt castitatis aduersus impudicitiam seræ ac vectes, qui & insultantes ocioso animo passiones arceant & ingressas eiiciant. DO. Filia impudica est. RAT. Ecclesiasticum consilium: super filiam luxuriosam confirma custodiam, ne quando faciat te in opprobriũ venire. Etsi autem nihil penè tristius pati possis, modò tamen paterni officij nihil omiseris, est vnde mœstum te soleris. Tuus enim potest esse dolor, sed non pudor quidem nec crimen: nam præcipitem in libidines animum frænare difficile est valde, & nisi deus ipse manum adhibeat, impossibile homini. Tantus est enim impetus tamq; effrænis, vt contra eum frustra sæpenumero parentes, frustra & fratres, frustra etiam ipse vir laboret. Neque id mirum cùm sit scriptum: aliter non possum esse continens nisi deus det. Néve hinc pudicitiæ excusatio vlla

sit, dat hoc deus pia fide poscentibus, quodq; in se est annitentibus, ac scientibus cuius sit hoc donum, ritéq; & ipsum æstimantibus & auctorem. DOL. Filia adultera est. RA. Si nupta, habes participem generum doloris: habes & ipsum Cæsarem Augustum & iniuriæ comitem & vltionis exemplum.

De aduentitio dedecore. Dialog. XXIIII.

DOLOR.

ALieno crimine infamor. RAT. Dicebã modò, & sic est: alieni te criminis dolor attingere potest, nõ infamia. Verùm loquor. Falsa enim vt sit dura, durabilis non erit, & infamiam & gloriam vt longæua sit, tuo tu quidem ex agello animi propriavitem falce messueris. DOLOR. Alieno crimine mœstus sum. RA. Credo hercle. Esto autem tua lætus innocentia, nisi magis alieno tangeris quàm tuo, non vt patrimonij hæreditas, sic & famę est, & si esset repudiari posset. Onerosam & infamen hæreditatem adire nemo cogitur. Nunc vt dixi, nominum successio nulla est. Nulli agnationum aut cognationum gradus hac in re, seu tu clarum tibi, seu tu fuscũ nomen optaueris, à te illud non ab alio petendũ erit, tuis opus est meritis. Est quando quidẽ alienis nec fœdari potes nec ornari. Quid tabellionem aspicis, quid testantem, quid

aman

amantissimo clarissimóque seni tuo fidis, seu quid horres obscurum, nec verum decus inde, nec dedecus? Nō legatur fama sed quæritur. DO. Meorum grauor infamia. RA. Immo tua te premit opinio, humanæ miseriæ radix ingens. Pone illam, falso fasce leuaberis. DO Meorum criminibus infamor. RAT. Nego id quidem fieri posse, sed vt fatear, præstat tamē alienis te flagitiis infamem esse quàm alios tuis. Multo est enim grauius peccati pōdus quàm infamia, vbi peccatum, illic miseria vera est. Cōtrà autem, falsâ infamia veræ miseræ nihil habet, falsa gloria, plebeios licet animos illa pungat. hæc mulceat. DOLOR. Meorum infamia non tangi nequeo RATIO. Tangi pium, sterni miserum. Proinde dum reliquiæ spei sunt, summo studio tuorum famæ atque inde susceptæ perturbationis tuæ consulæ. Si spes omnis abierit, illis omissis solicitudinem atque angores deponendos censeo: nam & incassum niti & tristitiæ materiam aucupari, par dementia est. DOL. Seruilibus probris notor. RATIO. Meritam patientię pœnam luis, cùm diluere notam possis, scelerum pulsis auctoribus. D. At meorum qui tam facilè pelli nequeunt vror probris. RATIO. Quorum quęso? Iam parentum castigatio, filiis nullo iure permissa est. Inde tibi igitur nihil infamiæ, quin

potius rectò iudicio quasi quidam fulgor ex tenebris nasci potest: nam cum virtutis proprium difficultas sit, multo difficilius est obscuris quã claris ducibus rectum iter tenuisse. Sin vxoris, quid hic verò te agere oporteat & quorũ pro remedio meminisse, paulò suprà monui. Si natorũ, respice qui viri quos filios habuere. Fabius Maximus ac Scipio Africanus & Pompeius magnus: (non enim imperij atque opum, sed ætatis & gloriæ sequor ordinem,) quem aut Vespasianus vltimum, aut Aurelius Antonius vnicum, aut Seuerus primum: quos in genere alio Hortensius ac Cicero: quam postremò filiam Augustus Cæsar, aut quem filium Germanicus, magna de luce magnas tenebras videbis, & intelliges hoc prolis infortunium, nescio quidem vnde, sed in maximam quanq; familiam suo iure familiarius scandere, & cuique suas vomicas domi esse vel ignotas vicinias vel neglectas. Nec fratrum nepotúmque derant exempla. Illa posui quorum propior & grauior videri pudor solet. Omnium vna est regula. Alterius quisquis ille sit, maculas inuito alteri nec affigi posse nec hærere.

De infamia. Dialog. XXV.

DOLOR.

MEã premor infamia. RA. Timui tua ne conscientia premereris. DOL. Infamia

mia premer graui. RATIO. Si iusta, non in famiam, sed infamiæ causam defle. Sin iniusti errores hominum alto animo proculcas, tua te conscientia solare. DO. Graui infamia laboro. RATIO. Ventoso fasce suspiras, sic suapte natura leuem sarcinam ferétis imbecillitas grauem facit. DOL. Grauis in meum nomen surgit infamia. RAT. Refert quibus orta radicibus, si veri, viuet, augebitur, alioquin mox arescet ac defluet. DOLOR Magna mihi infamia conflata est. RA. Bene ais. Flatus est enim fama: sæpe etiam impurioris qui vos adeò quatit ac territat. Atqui magna infamiæ, magnæ famæ principiū multis fuit. Puduit vulgus, & vt iure suo errori adderet errorem, rebúsque modum cunctis excluderet, modicam infamiam immodicis laudibus tandem vicit. DO. Multa vndiq; pulsor infamia. RAT. Circūflantibus ventis in portū redi, & ab aurium procellis in cubiculū cordis ingredere, cui si tranquillitas sua est, habes vbi iurgiorum fessus requiescas, & vt dici solet, in sinu gaudeas. DOL. Fusca fama, conscientia clara sum. RAT. Tu ne igitur fama esse clarissima, conscientia turpi cuperes atq; obscura? Ita ne penitus verum est illud Flacci falsus honor iuuat, & mendax infamia terret? O rem venam, vera quidem & iuuare possunt & terrere, vmbras metuere non est;

viri. DOL. Infamiæ sarcina ingens est. RAT. Si flagitio collecta, grauis fateor, si casu, facilis, si honesti studio, glorioſa. Siquidem bonis artibus quæsita infamia laus est. Insultent fatui, tu exulta lucro nobili, virtutem nempe rariſſimam mercem, magno licet & quo nullum maius famæ precio comparasti. Is virtutis cultor verus est qui in illa nihil penitus præter illam cogitat. Sed cũ reliquorum clarus, tum clariſſimus est contemptus famæ virtutis studio ſuſceptus, cùm profectò fama viris fortibus, non auro tantùm, ſed vita etiam sit charior. Qui amore virtutis hanc ſpreuerit, is ſpreturus omnia credi debet, quod præclarum, ſed perrarum ſcito, quandoquidem magna pars eorum qui videri volunt virtuti operam dare, fama eius apprehenſa, ſic confeſtim in actione lenteſcant, vt intelligi detur vnum hoc illos quod apprehenderint intendiſſe. DOL. Multi grauiter me infamant. RAT. Plures olim Fabium, & grauius plures etiam Africanum, quæ res illis eximiam in gloriam verſa est. Communem cum talibus ſortem quæri deſine, pauciſſimis accidit, omni ſemper infamia caruiſſe. Delicatiſſima res est fama hominis, & quæ ſæpe rubiginem leuibus contrahit ex cauſis. Et ad ſummam, vt nil clarius fama est, ſic nil obſcurari propius, nilque peregrinarum, vt ſic dixerim, capacius

cius impressionum. DOLO. Graui vroi infamia. R A T. Pestis hæc verendis maximè infesta nominibus, viris quoque sanctissimis non pepercit, quorum princeps omnis expers culpæ, & ipse tamen ab impiis infamatus ostendit mali huius immunitatem, quæ nec deo obtigisset, hominibus non speranda. DOL. Dura atteror infamia. R A T. Virtutem inuidia non tentari vix possibile dixerim, sufficiat non conuelli, siue gloriam cum obtrectatione colligi, si pura, si solida est, splendesset attritu. D O L O. Acri vexor infamia. R A T I O. Vulgaris aura cęcis iguorãtię pulsa turbinibus summa rerum cacumina verberat, sed non quatit, vel si quatit non euertit. Excellentiæ tibi cuiuspiam signum sit, in vulgi linguas quasi scopolos incidisse. Humilia enim & circa terram depressa nomina, nec præclaræ laudis lumen excipiunt, nec magnæ infamiæ tempestatẽ: sæpe quod spernitur & quiescit. D O L O R. Malè de me vulgus loquitur. R A T I O. Bene quod in linguas, non in calamos incurristi: vehemens sermo vulgi est at minimè diuturnus: leuibus aut falsis orta causis breuia sint oportet, tacebant cùm multa latrauerint. Fatigari citius solent qui cœpere feruentius. DOL O. Vulgi linguis exagitor. R A T I O. Quid si oratoris aut poëtæ insignis in stilum im-

pegisses? vt multi olim quos infames posteritati traditos inimici eloquentia videmus, vt sicut nobile mihi suspirium Alexandri regis, Homerum Aeacidę inuidentis, sic metus nobilis Alexanddri principis videatur literatos disertósque viros ne quid de se asperum scriberent, formidantis, quanquam nec literatis obtrectatoribus succumbendum, sed vel pari stilo refellenda calumnia: quod Tullius Crispo, quod Demosthenes Aeschini, quod innumerabilibus fecit Cato, vel insigni fiducia & omne theatrum superante animi testimonio resistendum esset, dicendúmque quod Caluo Vatinius perorante: nō quia ipse disertus, idcirco ego damnādus sum: at nunc periculi nihil est, siquidē vulgus vt multum strepat, quandiu tamen id faciet, citò vel volens vel coactum desinet. Veniet dies quæ strepidulis his cicadis, loquacibúsque silentium pacis ponat. DOL. Malam famam apud vulgus habeo. RAT. Vt apud teipsum, vtque apud bonos bonam ac perpetuam verámque habeas enitere. Nempe ista quam quereris, euanescet. Inane genus ac trepidum mortales, quid ad vos vel adulātium vel detrahentium breue istud & obscurum murmur? Venient qui liberius iudicēt atq; æquius. Et qui sunt, inquies, hi iudices? Nosse illos non potestis, sed ab illis nosci. Illos dico qui post vos

nascen

nascentur, quos nec vestri odium nec liuor, sed nec amor nec spes torserit aut metus. Si vestrarum æstimationem rerum ac sententiam incorruptam vultis, hos iudices expectate: Breuis est mora: properant, ecce moxq; aderunt. DOLO. Infamiam factis egregiis & virtute contraxi. RA. Est vbi amor damni alitur, crescítque laboribus, ínque amaro, dictu mirum & maligno solo radices agit altius, vnde fit vt factionum amantissimos sæpe illos videas, qui multa & grauia pro factionibus passi sunt: nota quidem & nimium trita res vestris in vrbibus. Proinde nemo vel iustitiæ vel veritatis amantior, quàm qui pro hac flagellis sese obtulit ac morti. Et tu igitur virtutem ama, magísq; ac magis illā cole, pro qua famam, rem pulcherrimam atque charissimam amisisti, pro qua non leue supplicium fers infamiam, perditísq; & spretis omnibus, eam ipsam quā tibi nemo vnquam eripiet, virtutem solam solus amplectere, atque illi dicito: hæc quidem ô regina pro te valens patior, tu me in integrum restitues, aut certè vna mihi pro omnibus satis es: tu me sola sinu pio refoue, sic nō famæ tantùm sed vitæ quoq; damna non sentiam. DOLO. Vulgo passim in triuiis laceror. RAT. Boni consule. Notum te vulgus faciet, clarum virtus, conscientia securum.

De quæsito ex indignis laudibus pudore.

Dialogus XXVI.

DOLOR.

LAudasse arguor indignum. RA. Malum quidē quod est bona sæpe oritur radice. Boni enim & innocui quales ipsi sunt, tales alios opinantur. Hinc ad laudandum æquo etiam proniores sunt: & quanuis indignum laudare malum fatear, vituperare tamen immeritum, multo est peius. DOLO. Laudaui indignum. RA. Si id sciens, reprehensibilis: at si ignorans, excusabilis: Minus est malum falli quàm fallere: falli enim alienum, fallere autem proprium fallentis est crimen. DOL. Aliena laus in meam vergit infamiam. RA. Immo quidem tua vel culpa, vel ignorantia. Ex alieno enim vt laus, sic infamia nulla est. DOL. Laudasse indignum valde doleo. RAT. Vide ergo ne idipsum sæpe doleas. Caue ne temere ad laudandum vituperandúmq; prosilias. Est enim vtriusque rei libido, & vt dicā propriè, morbus ac pruritus quidam linguæ mobilis & quietis insciæ: cuius frænū ac custodia inter opera perfectionis eximiæ numerantur, dicente scriptura: si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Qua in re nimis sæpe fallimini. Et heu nimis illud eiusdem Apostoli verum fit, quòd linguam nullus hominum domare potest, inquietum malum.

lum. Ad mentiendum ergo quotidie vos illa præcipitat, quos hinc suus vtget impetus, inde falsa rerum species trahit. Sunt enim qui aspectu vel eloquio vitia morum tegunt: quod de Alcibiade accepimus, de multis vidimus. Sunt qui virtutes velo occultant contrario, seu id natura vultus scilicet aut sermonis austeritate insita, seu etiam arte quadam studióque aduersus id quod vulgo concupiscitur adhibito. Nam vt multi qui se bonos, sic aliqui qui se malos fingerent sunt reperti, quo vel humani fauoris pestilentem auram vel inuisam honorum temporalium sarcinam declinarent: quod de Ambrosio lectum est. Accedit amor atque odium, accedit ira & inuidia, spes & metus, affectúsque animi varij & occulti, hísque ipsis interdum quorum sunt incogniti: semper autem iudicij veri hostes. Accedit quod viuentis laus diuino eloquio propter vitæ mortalis inconstantiam prohibetur, quanto igitur magis vituperatio? Deinceps itaq; ad laudandũ tardus, ad vituperandum tardior veni: cùm vterque enim, vt dixi, malus error sit, peior est vltimus. DO. Laudãdo immeritum erraui. R A. Errando discitur, & sæpe error vnus multis obstat erroribus, dúmq; errasse semel pudet, nec similis iterum error obrepat, occurritur. Laudasti iucautè, linguam frena: hoc boni

saltem illi insit malo. DO. Indignum laudasse pudet ac pœnitet. RA. Pudor & pœnitentia & dolor sctlæ sunt & gradus quidam ad resipiscentiam & salutem. Pauci sunt qui ad rectum iter nisi per deuia multa cespitando perueniant, multósque ideo voluptatis seruos in iuuentute vidimus, qui virtutis amici in senio euaserunt.

De amicis infidelibus. Dial. XXVII.

DOLOR.

DE amicis queror. RAT. Quid hic hostibus faciat qui de amicis querimoniam instituit? DOLO. Amicos experior infideles. RAT. Impossibilem rem narras. Ne forte autem amicos credideris, qui non erant, nempe id non modò possibile, sed commune est. DOLO. Infideles sunt amici. RATIO. His querelis plenus est orbis terræ: verum amicitia infidelitásque non coeunt. Qui infidelis esse incipit, desinit esse amicus, seu, quod potius crediderim, nunquam fuit. Cùmque omnis virtus immortalis sit, omnis fictio æui breuis, non fides est sublata, sed fictio. DO. Infidos experior amicos. RA. Amici falsò habiti, si nunc primùm infidelis animi latebras pandunt, erroris tui finem lætus aspice, & caueto interim ne morbi contagia in te serpant: sed quicunque illi fuerint, tu

ami

amicitiæ fidem ſerua, & ſi non propter immeritos, at propter te meritum aliena peſte non inſici, quod libentius facies, ſi quantum tibi diſpliceat illorum perfidia, ipſe tecum acriter excuſſeris. Sæpe vitij odium, calcar ad virtutem fuit. DOLO. Immeritus amicorum odia contraxi. RATIO. Odioſi ciues, odioſi ſocij, odioſi cognati, odioſi coniuges, odioſi fratres, odioſus demum patri filius & filio pater. Et ad ſummam, nulla neceſſitudo eſt quæ non odiis eſſe poſſit infecta. Sola quidem amicitia ſyncera mali huius ignara eſt. Intérque hanc & reliquas hoc intereſſe diffiniunt, quòd illæ omnes adiuncto odio durant nonénque ſuum retinent huic vni non modò ſi odium acceſſerit, ſed ſi amor abceſſerit amicitia iam non eſt, neque veró magis odioſus amicus eſſe poteſt quam amor etiã odioſus. DOLO. Perfidos partior amicos. RA. Si quid ſpei reliquum perfer, dum in fidem redeant, & ardenter ama. Multi enim tepido amore amicitias extinxerunt, aut parum fidendo perfidiam docuere. Si nec ita proficis, ſpéſque omnis interit, vtere conſilio Catonis, qui amicitias quæ nõ placent, ſenſim diſſuendas ſenſuit, non ſubitò diſcindendas ne geminum graue demnum ſimúlque & amici perditi videantur & quæſiti hoſtes, niſi fortè acrior caſus ac moræ impatiens maturo con

filio vti vetet, qui si incidat, inter ærumnas amicitiarum vltimas numerandus erit, ferendus tamen alto animo, vt reliqua, cedēdúmque necessitati & parendum tempori: sed hic casus veræ vix amicitiæ tunc notus est.

De ingratis. Dialogus. XXVIII.

DOLOR.

Multos experior ingratos, graue vitium.

RAT. Ingratitudinem vituperare superuacuum: omnium nempe mortaliū hanc sermo condemnat. Non est laborandum vt suadeas, quod omnib⁹ persuasum est & inextirpabiliter insitum. Est qui summum, est qui solum in virtute bonum locet, est qui neutrū sed in voluptate virtutis hoste ponat omnia. Sunt qui castitatem pulcherrimum ornamentum vitæ dicant. Sunt qui hanc ipsam in se spernant: in aliis verò vel ridiculam, vel difficilem certè longéque laboriosam putāt: quod Augustinus tantus vir futurus in se sensit vbi Ambrosij cælibatum laboriosum sibi visum ait, qui aliis non laborioſus modò, sed damnabilis vitæ status visus erat. Vnde illud Platonis: qui cum cælibem castamque vitam diu tenuisset, ad extremū sacrificasse legitur naturæ, vt sibi illam placaret, quā sic uiuēdo violasse & in quā grauiter peccasse videretur. Mirum id tam docto homini videri potuisse

sed

sed visum esse nō est dubium. Erunt quoque qui fortitudinem eminentissimam clarissimámque virtutem ducant: vulnera aduersis excepisse pectoribus, campum rutilo sanguine cruentasse, intrepidisque demum animis mortem oppetiisse. Erunt qui hæc omnia summæ tribuant insaniæ, & nil melius securo atque imbelli ducant ocio. Venient denique qui iustitiam gubernatricem, rerum humanarum & virtutum matrem cēseant, qui religionem iter ad æternam vitam credant & ad cœlum scalam. Venient contrà qui iustitiam ignauiæ, religionem amentiæ ac superstitioni adscribant: hi sunt de quibus scriptum est, quoduis habent in viribus, qui omnia virorum fortium esse confirmēt. Neque solùm ex hoc genere violētorum hominum raptorúmque, sed ex ipsa doctorū acie quantos oppugnatores habeat iustitia, facilè est in libris reipublicæ Ciceronis aduertere. Sunt qui fidem & promissorum obseruantiam magnis & meritis laudibus efferant. Sunt qui fidem frangere non fallere dicant esse, sed plus scire & esse ingenij melioris. Quę licet vulgo multorū hodie sit opinio & multorū vox, apud Lactantium nominatim Mercurio tribuitur dicenti, sicut ille ait: non fraudis esse decipere sed astutiæ: pulcher enim ingenij Deus & eloquij. Et ad summam

nulla virtus tam laudata est quin vituperatores inueniat : gratitudinem nulla barbaries gentium , nulla morum immanitas non laudabit,nemo vsquam non vituperabit ingratitudinem:sit fur,sit sicarius,sit proditor,sit ingratus, vitium suum excusare non audebit, sed negare. Quæ quanuis ita sint, nihilominus tamen inumerabiles sunt ingrati.Nec est ferè vitium aliud quod tam multis verbo damnatum,tam melti rebus ipsis amplectantur ac teneant. Quid concludam? Damnandum vtique non solùm verbo,sed animo maximè atque iudicio & in se, cuique bono fugiendum ac vitandum,in altero tolerãdum, sicut cætera quibus humanum scatet genus, quibus mali abũdant,boni exercẽtur. Perfer igitur,& gaude potius ingratum ferre quàm ingratus fieri. DO. Ingratos multos inuenio. RA. Vide ne quid in te culpæ sit.Multi enim dum benefici dici volũt, iactatores sunt atq; exprobratores.Oneroſum genus quorum beneficia plus offensæ præfetunt quàm gratiæ. Idq; nihil est aliud quàm precio odium parere:mercimonium insanum. DO. Benè meritus,multos malè memores & ingratos patior.RATIO.Tu ne hoc illis inuides,tuámque cum illorum sorte commutatam cupis? Noli obsecro cuiuscunq; sit vitiũ, virtus tuã veniat in partem.DOL. Multos habeo ingratos

tos. RAT. Quid expectas audire, benefacere vt desinas, déq; alterius culpa tuum ipse dã-num facias? Quin tu potius contrariũ fac, & qui multos habes, cura nunc etiam vt habeas plures, habebis autem si multis benefeceris. Multi enim semper ingrati, sed plures hodie, vereórque ne confestim gratum esse portentum sit: ita indies retro èunt omnia. Ea peten tium improbitas, & ea debẽtium obliuio atque superbia est, neq; ideo desistendũ, neq; cæcorum æmulatione eruẽdi oculi, quos potius facere debet aliena cæcitas chariores. DOLOR. Mihi multi sunt ingrati. RATIO. An tu multis idem fueris recordare. Vna enim ingratitudo aliã punit, sicut in reliquis, vnũ sæpe peccatum alterius pœna est. DOL. Multis ingratis profui. RAT. Multis indignis profuisse satius quàm vni digno defuisse. Proinde perge, neu malorũ odio bonos mores exuas, nec prodesse aliis cesses, quod ab aliis malè fit cognitũ. Cognoscẽt hi fortasse melius, si ne id quidem, nosse Deum, nosse te satis est: non est vera virtus, cui conscientiæ præmium non sufficit. DOL. Profuisse multis infœliciter cessit. RA. Caue ne vnius crimẽ obsit alteri, quódque est grauius, tibi. Experire alios, cedetfortè fœlicius. Quidam præterea dũ ingrati vrgentę animum pudore, tandẽ fuere gratissimi, magnóq; cũ fœnore

spes amissa rediit. Ad hæc sæpe quod requisitus debitor negauit vltro non debitor obtulit: nullum bonum opus vnquam periit. Qui bene agit ante alios se cogitet. Vna quidem virtus multis prodest. sed prima & maxima pars virtutis in agentẽ redit. Itaque vt mali omnes & ingrati sint, non idcirco vir bonus beneficio cessabit: nam quæ in multos spargit, in se cumulat, sibi ipse beneficus vni saltem non ingrato. DOL. Proieci beneficia in ingratos. RAT. Atqui gratis dare nec auarus metuat: eo autem liberalitas maior, quo spes præmij minor est.

De seruis malis. Dialog. XXIX.

DOLOR.

MAlis seruis obsideor. RA. Nunc recte mihi obsideor, olim tibi circunsultus videbare, sed obsessus eras, non familiari solum exercitu, sed hostilir. DOL. Indomitis seruis premor. RA. Tuæ acies contra te militant, insuaue negocium. DO. Superbis seruis obsessus sum. RA. Eósque qui te obsident pascere cogeris, inamœna necessitas DOL. Seruis obsideor pessimis, voracibus, furibus, mendacibus, impudicis. RATIO. Quid seruorum epithetis affluere est opus? Seruos dic, omnia dixeris. DO. Seruis obsideor, quid consulis? RA. Quid consulam, seu quid dicam nisi Terentianum illud? quæ res in se neque

modũ

modum, neque consilium habet vllum, eam consilio regere non potes. Nota sunt tamen hac in re Senecæ consilia: viuendum cum seruis familiariter, comiter, clementer, familiarem esse iubet. At quibus? Nempe his quorum familiaritas contemptus est genitrix. Addit, Non verborum sed verborum castigatione vtendum, erga surdos scilicet torpentésque dominicámque manſuetudiuẽ duro pede calcantes. Admitennos præterea in sermonem, in consilium in conuictum. Et quos quæso? Vtique procaces, stultos, ebrios, perfidos, insolentes, qui neque sermonem tencant neque consilium habeant & conuictum fœdent, salutis vitéque domini & patri monij & famæ segnes, gulæ autem propriæ atque libidinis vigilantissimi curatores. Verùm ille ideo fortassis hoc consuluit, quia in seruo verù opinatur, quod iam ante de amico dixerat: fidelẽ si credideris facies. Credo non cogitas ex optimo genere hominũ amicos esse solitos, seruos ex pessimo. E quidem non si mille annis lupum agnum credideris, agnus fiet. DOLO. Obsideor & seruis, quid consilij affers. RA. Nunquam aliunde quæsieris quod in te est, eon obsideberis nisi dum voles, neque verò nunc obsideret nisi quòd in vrbibus malè pacatis accidit, vna pars animi quasi factio seditiosorum

ciuium obsidẽtibus faueret. Vis hoc malo liberari, purga animi tui statum. Seruos enim castigare, neque his Senecæ consiliis, neque aliis potes. te si velis componere nemo vetuerit: pompas abige, pelle superbiam. Ita enim vel fugabis seruorum inimicam aciem vel imminues. DOL. Multis seruis obsideor. RA. Bene, si strepitus vel inanis quæritur iactantia, sin obsequium aut iucunditas, nil pe ius. Serui & si boni sint, quod inter prodigia numerem, nunquam tamen multi bene seruiunt. Inter se enim dissident, murmurant, altercantur, alter ad alterius respiciens manus, ipse interim ociosus complosisq; suis sedens manibus, domini habitum induisse, suum decus existimat, & nil censet honestius quàm nihil agere, cũcta pollicitus. De his namque nunc loquimur, qui falsa professione ventris ignaui negocium agentes, seruitio humili, non tantùm voluntariè, sed importunè sese offerunt. Innumerabilis turba, sed vilis, qui cum tot pateant artes, abiectissima elegerũt. Nempe illorum quos non voluntas propria, sed aliena vis & sua sors & seruitium traxit, vt numerus rarior, ita crebrior virtus & notior fides. Numirum, aliud est seruire velle, aliud cogi. Hi ergo fortunæ memores, vt eosdem se in omni statu præbeant, neu virtutem cum libertate perdiderint, quod inuiti faciunt

faciunt aliquando fideliter faciunt, cùm id nequeant quos volentes somnus, venter, gula, cui cupiditas, mali duces in seruitium deduxere: in quo mirum nõ est si ducibus suis student, atque id agunt quod secuti falsum simul atque humilem titulum seruitutis assumpserant. Contra, hi qui tale nihil quod sequerentur habuere, naturam secuti ac fortunam, sæpe quod liberi fuerant, serui ostendunt. Et si fortasse de talibus intellexit, possum inoffensis auribus Senecam audire. DOLOR. Multi domum serui occupant. RATIO. Multæ igitur lites, multa bella, de re qualiber pugna erit. Noua quotidie crimina proferantur ac purgentur, & tu medius inter partes sedeas oportet. Iudex factus ex domino, non potes litigium domo expellere, litigantes potes. DOLOR. Obsideor famulis sine quibus viuere nequeo, quid agam? RAT. Si eoúsque peruentum est, vt sine hostibus tuis esse non audeas, paucitate illorum ac vilitate tibi consule: pelle formosos, pelle cõptos ac callidos, pelle vel facie sibi placentes vel ingenio, vel genere. Inter paucos eósque hebetes atque incultos tutius ages, non quia meliores, sed quia minus ausuri, quos velut hyeme serpentes coacta vis veneni atque vilis inertiæ torpor obstrinxerit. Denique hæc summa est, vt in seruo sola quidem aut certè

prima fides æstimanda sit. Si quid hac in parte prætuleris, crede mihi, magno cum fœnore vitiorum qualcunque illa breuis tibi veniet voluptas: quia sanè perrara est fides, proximum remedij genus ipsa quam dixi paucitas vilitásque non plus habens boni, sed minus audaciæ.

De seruis fugitiuis. Dialog. XXX.

DOLOR.

DIsceſſerunt ſerui. R. Quorum moleſta præſentis erat, gratus debet eſſe diſceſſus. Nihil ferme diſplicet cuius contrarium non delectet. D. Abierunt ſerui. R. O ſi redeant videáſque oculis quod animo iam vidiſti, quot illos vitia circunſtent, quot nequitiæ, quot doli, quot mendaciorũ artes, quot ſcelerum ſpecies, quot furtorũ? Quid ni horreas comitatum, liménque redeuntibus obſtruas, meritóque gaudeas tuam domum malis exhauſtam leuatámque ponderibus? Do. Serui ſimul omnes abiere. R. Simúlque cum illis curæ graues moleſtæq; ſolicitudines metúſque perpetui Cogita quot implendi ventres, quot tegendi humeri, quot armãdi ſtringendíque pedes vagi, quot acuti vngues obſeruandi? Duro te negocio liberatum dices. D. Fugerunt ſerui. R. Et cum his odia in dominum,

minum,& contemptus,& murmura, & querelæ,quin & execrationes tacitæq; deuotiones immeriti capitis, quibus immerito seruitio caruisse quis tam ambitiosus vt nesciat asscribendum lucro? Do. Diffugerunt serui. R. Quis vnquam de fuga hostium questus est? Iulio Cæsari tribuitur superbiæ, quum hostem quem intercipere cogitabat fugientem mœstus aspexerit: at modestis victoribus terga hostium vidisse satis est, quin & idem ipse alibi fugientibus parci iubet, sola hostium contentus fuga. Idem facito. Et si tui hostes grauiore supplicio digni essent, fugisse sufficiat, atque illorum fuga tuam metire victoriam, ablatámque tibi necessitatem vindictæ seuerioris intellige. D. Serui fugere. R. Sponte igitur facere quod cogendi erant, gratiam habeto, depellendi: immanes beluas tibi demptus est labor, hinc quereris, fugerunt qui nisi fugissent tu fugere debuisses. Fugerūt qui aut fugiendi erant aut fugandi: nunc tu liber, nūc securus, nunc domus tuæ dominus remāsisti. Do. Fugerunt serui. R. Fugitiuos iudicandi ius est domino, tu te dominum dissimula, néve hoc iure vtere. Si boni essent non fugissent, malos amisisse non iactura, sed quæstus est. Venenosa animalia tutius est vitare quam capere. Do. Serui me solum reliquerunt. R.A.

Vere solum, veréque inopem, si ne solus sis seruili egeas comitatu, ita nec amicum habes, nec teipsum. Quid autem, serui ne igitur tui sine te esse cupiunt, tu sine illis esse non potes? Vide ne hoc ipso seruis tuis ipse miserior sis. Quod si fortè non seruos cogitas, sed preciũ, non desiderium inanæ, sed turpis auaritia castiganda est, de quo satis est dictum, dum de amissa pecunia loqueremur.

De vicinis importunis. *Dialogus* XXXI.

DOLOR.

VICINI importuni sunt mihi. R. Vide ne tu illis importunior. D. Graues vicinos perfero. R. Multum cunctis in rebus valet opinio, leues finge animo, leues erunt. D. Vicinos malos habeo. R. Multi suam culpam proximis imputant. Acutius aliena cernuntur, discutiuntur exactius, seuerius iudicantur, suarum rerum nemo non & mitis arbiter & pius est iudex. D. Acres amatósque patior vicinos. R. Ne fortassis in gustu sit vitiũ non in re, fastidiosis etiam dulcia amarescũt. D. Vicinos duros ac superbos queror. R. Multum sibi quisque permittit nihil alteri, hinc in iudicio rerum multiplex obliquitas & iuges offensionũ causæ. Et sæpe vnde culpa est, inde primũ oritur querela: quid nunc scimus, an tu illis qui tam duri tibi videntur, durus

durus & tetricus & intractabilis videare? D. Asperos patior vicinos. R. Duplex est remedium: patientia & fuga. Primum probo, ferendi artificio omnis imitescit asperitas. D. Vicinos pessimos ferre non valeo. RA. Si nec ita proficis, quis te tenet? migra illico, non vt procaces, ita & sequaces erunt, quod ferre non potes pondus excute, & quē pugnando hostem pati nequis, fugiendo euade, quid refert quo te trans ite in tutum eripias? Nullum iter ad tranquillitatem animi difficile iudicandum est. Quod si sæpe idem feceris nec profeceris, scito culpam tuā esse, nec minus forsitan alienam. Magna pars litium vulgarium duos fontes, & si forte nocentiorem alterum, nullū habet innoxium. Quanuis nempe politicum & sociale animal dicatur homo, si verum tamē inspicitur nullum minus: verúmque est illud Satyricum: maiorem esse serpentum ferarúmque concordiam quàm hominum. Siquidem vrsi, apri, tigres ac leones, denique viperæ, aspides, crocodili, & ad summam omne animal præter hominem, vtcunque in sua specie quiescit interdum, homo autem nunquam. Homo hominem premit semper atque atterit, perpetuis bellis ac litibus inquietam vitam sibi præstat ac proximo. Sic enim se res habet, vt vbi maior est locorum vicinitas, ibi

videas maiorem distantiam animorum. Rara sine iurgiis ac rancore vicina est. Nemo vestrum, nisi fallor Arabum aut Indorum regibus inuidet, Lippus est liuor, lõginqua non aspicit. D. Vicinis obsideor infestis. R. Si penitus ab hac peste vis absolui, in solitudinem te reconde.

De inimicis. *Dialog.* XXXII.

DOLOR.

INimicitias habeo. R. Fac vt iustitię sis amicus, nullum certius præsidium. Vera virtus fortunæ minas calcat ac despicit. D. Inimicitiæ mihi sunt. RA. Et cautior eris & notior. Multos inimicitiæ illustrarunt, qui obscuri mansissent si hostibus caruissent. D. Hostes vndiq; mihi sunt. R. Obstabunt ne inuisibiles animorum hostes subeant voluptates. Nõ tam hostes tibi sors obtulit quàm custodes, malo malũ maius arcebitur. D. Hinc illinc hostibus premor. R. Illi quoq; suis premuntur affectibus: estq; apud illos ultor tuus, isq; non vnus, pro te partes faciunt ira, metus, odium, inquietudo, nec dum peracti, pœnã criminis exigunt, sic interdum vltio præit offensam, & fortasse non secuturam: armabuntur, laborabũt, sudabũt, æstuabũt, anhelabũt, trepidabũt, & fortassis horũ nihil ad te. Multi

sæpe

fæpe grauibus odiis sibi nõ aliis nocuere. D. Est mihi pugna cum hostibus. R. Et illis secum, & tutius aliquãdo cum hostibus quàm cum vitiis pugnatur. Quisquis aliũ odit, primum animæ suæ vulnus infligit, proximum nonnunquam suo corpori. Nimia nempe cupiditas feriendi nocendique multos incautos nudatósque dedit hostibus, sic semper prima pars malorum in suum auctorem vertitur, interdúmque nouissima, cùm fæpe interim sit illæsus in quem pernicies parabatur. D. Vndique mihi bella consurgunt. R, Nunquam clarior sanctiórque fuit populus Romanus quàm dum multis ac grauibus bellis occupabatur. Pax initium mali fuit, secum nanque subiit libido blanda hostis ac pestilens. D. Graues inimicitiæ mihi sunt. R. Magnæ inimicitię plerumq; magnarũ amicitiarum fuere principium. D. Habeo inimicos. R, Habeto & fidem simul & clementiam, de reliquo quicquid euenerit, cura saltem vt humanitate sis ac virtute superior. Sunt & sua iura cum hostibus, cum quibus ita rẽ gere vt amicos fieri posse non dubites. Atque hoc sanius consilium scito quàm Biantis, qui sic amicos diligi iubet, vt inimicos fieri posse memineris: quòd dictum quantùs ab aliis laudatum: nec mihi certè nec Tullio probatur. Est enim verum amicitiæ venenum.

In odio ergo cogitandus amor, non odium in amore: longéque Aristotelicum illud in rhetoricis Bianteo consilio præferendum: non oportet, vt aiunt, amare tanquam oditurum, sed magis odisse tanquam amaturum. Quod profectò scribens Aristoteles, Biantem ipsum callidámque eius & maliuolam sententiam notabat. DOL. Inimicitias habeo. RA. Sed inuitus habe, & armato semper in pectore cor amicum pacis habitet, atque ita bellum exerceas vt coactus videare, neu fortè odio succumbat humanitas, neu tam vindictę studeas quàm glorię aut saluti. Scis vt Romanis inuisior est Hannibal quàm Pyrrhus, cùm vterq; hostis, & prior Pyrrus Italiam inuaserit, at non delendi animo vt Hannibal, sed vincēdi, Omnibus enitendum modis, vt in actu quolibet vera virtus emineat, sic vt nihil bello quæri aliud quàm pax honesta videatur.

De præcepta facultate vindictæ.
Dialogus XXXIII.

DOLOR.

OPtatæ facultas eripitur vltioni. RA. Cui peccatum eripitur, nihil eripitur, multúmque tribuitur: quædam habentibus eripi lucrum est, ea ne habeantur obstare lucrum maius. DO. Facultatem vltionis perdi-

di

di. RA. Fœlix iactura quod noceat amisisse. DOL. Ab optata & sperata vltione prohibeor. RATIO. Primum erat nolle malè agere, proximum prohiberi. DOL. Necesse est occasionem vltionis omittere. R. Si pulcherrimum vindictæ genus est nolle vlcisci, pulcherrima est necessitas non sini. Vltro virtutem amplecti optimum, proximum est compelli. DOL. Ereptam mihi vindictam doleo. RA. Veniet tempus citò fortè quo gaudeas, neque aliter accidisse vllo velis modo. Quidam ad quæ coacti veniunt velle incipiunt & amare, & de necessitate consensus oritur, dúmque voluntas fieri incipit, desinit esse necessitas. DOL. Videbar vlcisci posse nec potui. RA. Non posse malum agere potentia magna est, nempe quæ omnipotentis est propria. DO. Vindicta mihi præsens excidit. RA. Colubrum tibi è manibus excidisse credito, vide ne iterũ surrepat. Nihil homini tam cõtrarium quàm inhumanitas. Per hanc enim homo esse desinit, idque sic esse ipsum nomen indicio est: nullus morbus tam contrarius, nec mors quidem. Illa secundum naturam accidit, hæc autẽ contra. Sæuire in hominem inhumanum est, quanuis meritũ, nõ oportet exulcerati animi motũ sequi, & priuati memoria doloris naturæ cõmunis obliuisci. DO. Me vlcisci vetitum in perpetuũm

dolebo. R. Forsan in perpetuum gaudebis: quotiens putas post inimicitias depositas & in gratiam reditũ cohorruisse aliquos amicorum in amplexibus, cogitantes, hunc egò perditum volui, & interdum à successu impio parum abfui? O fors optima in quam piam partem consilium crudele vertisti. D, Iustam iram exequi non finor. R. Iustam iram vix inuenias: cùm sit scriptum ita viri iustitiam Dei non operatur. Et rursus ab altero, Ita furor breuis est. Optimũ igitur non irasci, proximum non vlcisci, sed frenare irã ne animum rapiat quò nõ decet, tertium est vlcisci non posse etiam si velis. D. Pulchra mihi præripitur vindicta. R. Pulchrior venia relinquitur, & pulcherrima omnium obliuio. Hæc inter omnes principes Iulium Cæsarem illustrauit. Innumeræ & ingentes viri huius victoriæ, glorioſissimi sunt triumphi, incomparabilis rei militaris excellentia, altissimũ ingenium, præclara eloquẽtia, nobilitas generis, forma corporis, & inuicti animi magnitudo: cùm cuncta collegeris, nil in eo clarius clementia & offensarum oblivione reperies: quæ quanquam sibi materiam mortis attulerit, vt iure Pacuuianum illud in funere caneretur: omẽ seruasse vt essent qui me perderent: ex quo tamen necessariè moriendum erat, potest quodammodo tali ex causa

causa optabilis mors videri.

De odio populari. Dialog. XXXIIII.

DOLOR.

POpulus me odit. R. Habes quem prædixeram popularis finem gratiæ, pro dilectione odium. D. Populus gratis odit me. R. Miraris quòd sine causa odit, qui sine discretione dilexerat, consequens hoc illius, vnde modestia exulat, ibi regnare impetū est necesse. D. Odit me populus. R. Hæc belua iniuriæ prompta est, segnis officio: vulgi amor leuis, odium graue. D. Populus mihi succenset. R. Ab amante plausus, ab irato populo pernicies, impar periculum ac spes. D. Populo odiosus sum. R. Nihil impetuosius stultorum turbis, vbi insaniam singulorum publicus furor, & furorem publicum singulorum rabies impellit, altérque alterum trudit: nihílque periculosius quàm incidere in illorum manus, quibus pro iustitia sit voluntas, pro maturitate præcipitatio. D. Odit me populus. R. Non amasset vtinam, ne nouisset quidem. Amor malorum odio finitur. Vtrunque anceps, sola ignorantia tuta est. D. Populo sum inuisus. R. Populus odiosus leniendus aut linquendus.

DOLOR.

INuidetur mihi à multis. R A. Præstat inuidiosum esse quàm miserabilem. D O. Inuidia exerceor æmulorum. R A. Et quis vnquam virtutis amicis exercitio hoc caruit? Percurre animo omnes terras, omnia sæcula, cūctas historias euolue, vix insignem virum hac immunem peste reperies, Nullo nūc narrationem ingredi, quæ nos lōge nimis à proposito distrahat, sed si aliquid meministi omnium quæ legisti, nō possunt ignoti tibi esse quam plurimi quorum comitatu nō tantum consoleris, sed etiam glorieris. D O L. Inuidetur mihi. R A. Linque honores & officia publica: desine incessu elato & superbo comitatu per ora ciuiū volitare. Sequestra teipsum quantum potes ab oculis multorum inuidorum, nec vultu, nec verbo, nec habitu, digito notandum præbeas. Vulgus & liuor in platæis habitant, sic & mala ferme omnia. Quidam hostes nullo melius modo, quam fuga vincuntur ac latebris. D O L. Et profugum & latentem liuor insequitur. R A. Tolle mali materiam, malum omne sustuleris. Nimiis opibus modum pone, quicquid eximia specie inflammare animos potest, vel abiice, vel absconde. Si quid est quo carere nolis aut nequeas, modestè vtere: inuidiam quam in-

solentia exasperat, humilitas lenit. Sunt quæ illam extinguant efficacia quidem, sed morboipso peiora remedia, miseria scilicet & infamis vita. De quorum altero dictum est, miseriam solam inuidia carere. De altero Socraticum illud. Interroganti enim Alcibiadi, quibus modis inuidiam declinaret, respondit Socrates: & viue inquit, vt Therſites, cuius vitam si nescires in Homerica leges Illiade. Ironicum planéq; Socraticum respōsum: non est enim consilium vt inuidiam vites, vitare virtutem, satiúsq; est Achillem esse cum inuidia quàm Therſitem sine: quamuis illud constet, magnos interdum viros vt securi viuerent, & virtutem ad tempus & ingenium occultasse. DOL. Inuident mihi mnl ti. RA. Inuidiam nisi vel ignauia vel miseria vix euades, quam si sic euaseris, in contemptum incides, vtroq; caruisse difficillimum DOL. Inuidia multorum premor. RA. Est vt perhibent calcandæ aliud iter inuidiæ per excellentem gloriam, sed perraro vestigio signatum, ita vt plures hoc calle gradientiū in id quod fugiunt, relabuntur.

De contemptu. Dialogus XXXVI.

DOLOR.

SEd contemnor. RAT. Si iniustè quidem est, nō inficior quod doleas, feras tamen,

alioquin est quod rideas. Nihil est enim ridiculosius, sed nil crebrius quàm contemni sapientem ab insanis. DOL. Spernor. RA. Circa hoc verbum vnum, quatuor bona essedixere aliqui: spernere mundum, spernere nullum, spernere seseipsum, se sperni, hoc tibi vltimo opus est. DOL. Spernor à multis. R. Si à maioribus, fer, si à paribus, patere. Illi suo iure vruntur. Ferè namq; contemptui sunt minora maioribus. Hi se contemptui offerunt: & maiores fieri quando aliter non possunt, hac tentant via: sine minoribus, sine illos insanire, neque magnifacias contemptum, qui illis infamiæ sit, tibi gloriæ spreuit Achillem Thersites de quibus modò diximus, Homerum Zoilus, Augustum Antonius, Virgilium Euangelus, Ciceronem Caluus. Et quod ex euangelio didicimus, quódque est maximum, Herodes pessimus miserrimúsq; hominum, Christum spreuit. Quid vel contemptis hoc nocuit, vel contemptoribus profuit? DO. Spernor & irrideor. RAT. Irrisiuum nescio, quid & histrionicum etiam esse animis solet, eóque magis quo minoribus, quid minus est opus: alterum ridet. DOLOR. Spernor ab aliis. RAT. Recordare an tu alios aut spernas, aut spreueris. Hic est mos humanus, spernere, & sperni mutuo vos vicissim odio, mutuóque premitis contemptu, & vultis aliis esse venerabiles

biles neminē venerantes: placere vultis deo, cuius operum nullum vobis placet eo quo placere debet modo: in quo placere quidē noster Cicero, si præclarum aliquid sub deorum nomine dici posset: minimè inquit conuenit, cùm ipsi inter nos viles neglectiq; simus, postulare vt diis immortalibus chari simus & ab his diligamur. Illud ergo præclarius Malachiæ prophetæ: nunquid non pater vnus omnium nostrum? nunquid non vnus deus creauit nos? Quare ergo despicit vnusquisq; vestrum fratrē suum? Do. Sperni grauiter fero. RA. Et si nemo sperni velit, multi cupiant timeri, multo tamen est sperni securius quàm metui. Itaque quod ait Anneus in epistola quadam: nō minus contemni quàm suspici nocet: non admitto. Illud ab eodē alibi dici rectius æstimo: periculosius timeri esse quàm despici. Proinde cum veteri Sapientum edicto, tria hęc vitāda didiceris, de quibus totidem continuis tractatibus egimus, & sint mala omnia, haud dubiè tamē malum minus hoc vltimum quanuis ignobilius, nec deest suum cuiq; remedium. Odiū obsequio leuitur, liuor modestia, cōtemptus amicitiis illustrium, & honestis artibus ac virtute. Nemo primùm Bruto contemptior Romæ fuit nemo minus postea. Age & tu bonum magnúmque aliquid, quo contemni nequeas.

DOLOR.

SEro promissa complentur. RAT. Quid singulariter de hoc quereris quod omnibus est commune? Nulla quidem res magis munus inquinat, quàm dura frons & lenta dilatio. Sed hic est mos, citò vultis accipere, tardè autem dare, ad illud alacres, ad hoc mœsti, ad illud præcipites, ad hoc segnes. Ingratitudinis duplex radix, duplex materia querelarum, dum & illos mora, & celeritas hos constringat. DOL. Multa mihi promissa sunt, nihil impletur. RAT. Magnis promissoribus minimum fidei esse debet. Nota vanitas, notæ blanditiæ, nota hominum mendacia. Multa tibi vnus aliquis promisit, sufficit promisisse, quæ alium qui promissum impleat. Non potest vnus omnia facere, fecit hoc promissor vt eum interim diligeres. D. Quod mihi promittitur non fit. RA. Duarũ cupiditatum, potentior est quæ tenet quàm quæ poscit. DOL. O quot ille pollicitis abundabat. RA. Aut irridebat, aut ad tempus diligi volebat, vt dictum est, & sortè dum tibi multa promitteret, vnum aliquid à te poscebat, quod vel magni precio mendacij bene partum æstimaret: sæpe autem qui diuites sunt verborum, esse inopes rerum nosse debueras. DOL. O quàm multa mihi promissa

missa sunt. RAT. Si mihi credideris, multa promittentibus nihil credes.

De repulsis. Dialogus XXXVIII.

DOLOR.

REpulsam passus indignor. RAT. Vis ne igitur quæcunque poposceris adipisci, ita vt negari tibi nihil possit, vide ne intolerandæ superbiæ sit hoc velle. Meminisse magni Pompeij decuisset, quo nescio an eius maior vnquam fuit, de quo tamen scriptum est, quæque dari voluit, voluit sibi posse negari. Quam multa Cæsaribus supra humanam magnitudinem, summo etiã imperio glorioss negata cognouimus, & tu grauiter vnam aut alteram fers repulsam? Denique quàm multa quotidie deus poscit ab homine nullius rei indigens, nec impetrat. DO. Nõ possum æquo animo repulsam pati. RAT. Cur petendi tibi arrogas licentiam & negandi aliis carpis libertatem? Quid quòd sæpe indigna petitio dignã repulsæ præbuit materiã? Quid quòd sæpe etiã petenti repulsa vtilis fuit, cui quod petierat impetrasse damnosum erat? DOL. Iniustam patior repulsam. RAT. Si iniusta est repulsa, iusta ergo petitio, gaude cuiuscunque potius culpam esse quàm tuam. DOLO. Vnde non merui repulsam tuli. RAT. Multi se magna meritos putant, vnde penitus nil

merentur. Hinc repulsæ dolor, hinc querelæ istæ, quibus orbis terræ & omnis vita hominum plena est. DOLOR. Pudendam patior repulsam. RAT. Pudendum nihil præter culpam. Quem pudorē tibi inferre potuit quod tui non erat arbitrij. DOL. Repulsam patior vnde non credidi. RAT. Credulitas incerta est, certa autem res: non posse quod petitur negare, non est liberi sed serui: non posse repulsam pati non est ciuis sed tyranni. DOLO. Optatæ speratæque rei passus sum repulsam. RAT. Si quicquid sperant cupiúntq; homines assequerentur, dij essent omnes: tu verò vt indignationes multas ac dolorem fugias repulsarum, disce optare possibilia & honesta, non assequi velle quicquid inconsultus & inexplebilis appetitus optauerit, quicquid spes vana suggesserit. DOL. Non tantùm repulsus ego, sed indignus mihi antepositus fuit. RATIO. Et quotiens indigni dignissimis præferuntur. & quotiens indignos indignissimi iudicāt, alienarum ſ seuerior, suarum quisq; fauorabilis rerum iudex. Multi se indignos dicunt, pauci credunt. DOLO. Paruæ rei patior repulsam. RAT. Multis parua negata, magna vltro oblata vidimus. Si repulsis compensentur munera fortunæ, læces æquabuntur, sed vos illas indignatione augetis, hæc obliuione atque dissimulatione minuitis.

tis. DOLO. Dignus eram, vt arbitror, non repelli. RATIO. Vt sit ita, an tu omnia pro dignitate hominum dari existimas ac negari? Vtinam ita esset vt plures bonos spes præmij & pauciores malos faceret metus pœnæ. Sed non ita est, amor, odium, spes, cupiditas, affectus inconditi, cuncta permiscuere. In te vno fortunæ stilum publicum vis mutari, & non te potius ad communem cursum humani moris inflecti. DOLO. Quanto indignior mihi anteponitur competitor. RATIO. Et Lucius Flamininus mox ob indignum facinus iudicandus, & ordine senatorio amouendus Scipioni Nasicæ prælatus fuit, viro omnium optimo senatus & populi sententiis iudicato. Vt Vatinius Catoni, illaudatus laudatissimo, non solùm populi amicorum simúlque hostium iudicio, sed toto etiam Ciceroniano volumine. quid hic dicis, vt sint grauia, non sunt. noua quæ pateris. DOLO. Multum sperabam, modicum non mereor. RA. Vt multum quoq; merearis, dixi iam, nõ omnia pro meritis dari. Quid quòd semel negatum, eidem idipsum mox cõcessum vidimus? Quod in ipso de quo loquor Scipione accidit, repulsarum duritiẽ sæpe pertinax virtus infregit. Testes sunt Aemilius Paulus, Metellus Macedonicus, Lucius Mumius, qui cõsulatus

repulsam passi omnes, iidem speciosissimis consulatibus ac triumphis postmodum honestati, suis ciuibus quibus contemptui fuerant spectaculo fuere, nūquam ad id peruenturi si repulsas populi lamentis potius acerbare quàm virtutibus superare voluissent. Lucius Sylla quanuis in finem ciuilibus discordiis irritatus, famam suam nota crudelitas infecerit, nobilitate tamen & gloria insignis, ciuis non consulatus, sed prætoræ, tanto minoris rei repulsam cum tulisset, summam Reipublicæ post adeptus & prætoras & consultatus & imperia, non tantùm consequi potuit, sed donare. Non debet repulsa spem auferre, sed afferre, solicitudinem ac virtutem acuere, quæ nil tam asperum quod non leniat, idque etiam si quando non fecerit, non tamen ideo deferēda est, ne propter seipsam suúmque proprium finem culta videatur. Denique hi repulsas suas fortianimo tulere: at Publius Rutilius repulsa fratris audita, quam erat passus in petitione consulatus, statim morte obiit repentina Elige vtrum sequi malis.

De iniusto Domino. Dial. XXXIX.

DOLOR.

INiustum dominū patitur Respublica. R. A. Sed fortassis id merita, & id sceleri scelus est debitum, nō solùm apud inferos, sed vbique

que feri iudices, vbique iustitia suum opus exercet,& si sæpius cunctetur interdum properat: verumq; re ipsa fit, quod scribitur: vtiq; est deus iudicans eos in terra. Dæmones ex hominibus fieri, quidam opinati sunt, perpetua criminum licētia peccandíque libidine, quod vt fortè tolerabiliter dictum sit, malarum voluntatum similitudo effecit, qua homo malus atq; in malis obstinatus penè dæmonem æquat. Cui sententiæ, si recipitur, illud fortasse nō dissonum fuerit, vt permissu d uinæ iustitiæ dæmonem dæmon premat: qua in re illud duntaxat, vt videtur, est miserum quòd nonnunquam sceleratorum suppliciis miscētur innoxij, & nimis verum crebrúmq; comprehenditur illud Flacci: Sæpe dies pariter neglectus incæsto, addidit integrum, quòd ipsum non sine certa, licet vobis occulta iustitia dei fieri indubitata fide creditur. DOL. Crudelem dominū perpetimur. R A. Crudelitas mala quidem & naturæ hominum aduersa, sed vtile vitiis & lasciuienti populo, frenū, pauor, vndecunq; oriens: amare insciis expedit timere: quidquid id quidē sit. Nemo tam trux dominus, vt non truculentior sit voluptas prosperitatis comes ac fi ia. Malè agentibus nihil peius quàm securitas ac libertas. Qui nihil metuit, proximus est ruinæ. D O L. Iniquum dominum insau-

ſtu plebs patitur. RAT. Nullus, mihi crede. miſera in plebe miſerior quàm tyrannus. Quod ſi dubitas, Dionyſium contemplare. Ille vir improb⁹ nec indoctus, de ſeipſo ſuaque tyrannide quid ſentiret, apertiſſimè pendentis ſupra amici verticem gladij cuſpide declarauit. Nota eſt hiſtoria. Timet plebs tyrannum, & tyrannus plebem: ſic reciproco pauore ſe cruciant. Hoc refert quòd miſeria plebis apparet, & tyranni latet. Non minus tamen affligit purpureo velamine tectum vulnus, neque minus aureæ grauant compedes quàm ferreæ. Eſt & ſua, vt in ſordibus vtque in fumo, ſic lautitiis ac ſplendore miſeria. Aurea quidem tyranni veſtis extrinſecus, obuerte illam, ardentibus intus aculeis plena eſt. Ita vt vides non penitus aut impune ſæuiunt tyranni, aut inulta plebs premitur. DOLO. Inclementiſſimus nobis eſt dominus. RATIO. Non tot paſſim eſſent domini, nec tam latè furerent, niſi populi inſanirent, & cuique ciuium pro ſe charior foret res priuata quàm publica, voluptas quàm gloria, pecunia quam libertas, vita quam virtus. DOLO. Vnum dominum ſerua fert patria. RATIO. At non vnum ſed triginta ſimul illa legum nobilis mater, Græciæque lumen alterum Athenæ. DOLO. Patria dominum vnum fert. RATIO. Multos autem

tem Roma, quis Caligulas nesciat ac Neronem & Domitianos: ac Cõmodos & Heliogabalos & Bassianos & Galienos: ac ne singula Imperij probra exæquar, Maximinos & pietatis hostes Iulianos ac Decios? Sardanapalum Assyria pertulit, Cyrum Persis, Alexandrum Græcia atque Asia reges dictos: verè autem tyrannos acerrimos & immites tulit & Dionysios Sicilia Phalaridem, Agathoclẽ Lacedæmon, Cleomenem, Nanidémque, quem Agri quoque perpessi, fœmineámque vxoris auaritiam, quæ viro ipso rapacior in sexu suo tyrannidem miris modis exercuit. Sed quo feror? quis aut veteres aut nouos numeret tyrannos? qui tã multi hodie, támque altè, hinc suis opibus ac potentia populorum, illinc moribus atque dementia radicati sunt, vt nec numerari iam valeant nec conuelli, neque minus apud vos quàm apud Aegyptios aut Medos libertate pessũdata ac sepulta, versa seruitus in naturam sit, sic vt pars maior populorum tyrannum si non habeat, quæsitura precario, seu precio emptura videatur, vsqueadeo patres vestros esse quod nati erãt puduit, vos enim penè omnes in seruitio nati atque educati, vt doloris antiquam, sic nouam querelæ materiam non habetis. DOLOR. Potentis domini graui premimur iugo. RAT. Aristophanis poëtæ

vtilis fabella, quę monet non nutriendum in vrbibus leonem, tamen si nutritus fuerit, obsequendum illi esse, nec tyrannidis naturalē malum impatientia cumulandum, quámque ipse feceris potentiam detractandam. Rarò equidem tyrannus absq; culpa ciuium surrexit in populo. Vetus est autē verbū. Ede quod nutristi. D O L. Dominum importunum patimur. R A T. Si omnis potestas à deo est, seu ad bonorum exercitium, seu ad malorum pœnā, par est vt diuino imperio te subiectū sentias, non humano. Cuius si minister immitior videtur, patientia fortassis efficiet vt mitescat. Vix est enim vllum tam ferox ingenium, vt non obedientia & obsequio leniatur: vel ferendum denique, vel ponēdum est omne quod premit. Nempe nihil est tertium præter impatientiam, quæ vt dixi, molesta non minuit sed aceruat. D O L O. Malus nobis est dominus. R A. Omnes vos vnum habetis notum hostem: vnus ille multos habet incognitos, periculosior status. D O L O. Dominus nobis est pessimus. R A T. Sed non erit diu si bene philosophis visum est: violentum mihi esse diuturnum. Et sanè si vel vnū patria ciuem bonum habeat, malum dominum diutius non habebit.

De

De indocto præceptore. Dial. XL

DOLOR.

EST mihi præceptor indoctus. RAT. Et si doctum facere non possit indoctus, verúmque sit commune illud signum, scientis est posse docere, sub indocto tamen præceptore doctus aliquis fieri potest, vel per seipsum, vel quod est verius, influentia cœlesti atq; inspiratione. Et vt Ciceronis vtar verbo, aliquo afflatu diuino, sine quo nec doctum certè nec bonum virum fieri posse credendũ est. Hoc enim non solùm vera religio sentit, sed gentilis quoque philosophiæ consentit auctoritas. DOL. Indoctum præceptorẽ no lens audio. RAT. At cœlestem præceptorem audi libens, qui fecit aũres tibi, non has tantúm quas videmus, sed inuisibiles alias intus in animo. Illum audi, qui docet hominem scientiam, sicut scriptum est. Quo insuper tacente, frustra præceptor quicunque mortalis quanuis doctissimus laboraret. DOL. Præceptorem indoctum ægre fero. RAT. Vel ab illo fugiens alium quære, vel ad te ipsum redi. Et memento Epicurum sæpe à Cicerone licet irrisum, visum tamen Senecæ magnum virum, non indoctum modò præceptorẽ habuisse, sed nullum, vt gloriabũdus idem ipse commemorat. Augustinum verò, quòd de seipso testatur, cui nõ omnia credere nefas est:

& Aristotelicas categorias, quæ inter difficillima numerantur, & artes liberales quas singulas à præceptoribus didicisse magnum ducitur, nullo hominum tradẽte, vt idem air, omnes intellexisse. Nouissimúmq; Bernardũ virum doctrina & sanctitate clarissimũ, omnes suas literas quarum inter cunctos sui temporis abũdantissimus fuit, in syluis & in agris didicisse, non hominum magisterio, sed meditando & orãdo, nec vllos vnquam alios, vt de se etiã ipse ait, præceptores habuisse quàm quercus & fagos. Hæc si facta sunt, cur non iterum fieri possint? Quod nisi sic esset, quid fecissent primi hominum, quibus nec præceptor vllus erat, nec reperti aliqui? Mirando igitur, cogitando, assurgẽdo & ingeniũ acuẽdo ea ipsa quæ vos cum omnibus præceptoribus vestris vix intelligitis, inuenere. Aude & tu aliquid tẽque magnis inserere ne diffidas: si mortalis defuerit, æternus aderit præceptor, à quo sunt omnes, & omnia ille fecit & ingenia & scientias & magistros.

De *discipulo indocili ac superbo. Dial.* XLI.

DOLOR.

Discipulum habeo indocilem. RATIO. Perdis operã, littus aras, semina proiicis, natura non vincitur. DOLOR. Discipulum indocilem sors dedit. RATIO. Terræ arid-

aridæ colonus, ſolue boues, quid te torques? Illi parce & tibi, cùm tot ſint labores, neceſſarij & ineuitabiles, ſuperuacuos quærere ſtultitiæ eſt. DOLO. Diſcipulum habeo literarum indocilem. RATIO. Si docilis eſt virtutum, illic inſta, melioribus illum artibus ornaueris. Quod ſi neutrum capit, vacuum ſine, néue quid in pertuſum vas effuderis quod neque ibi ſubſideat, téque iugi tædio exhauriat: ſic habeto enim: omnes qui ſunt, quíque erunt aut fuerunt virtutibus aut doctrinis claris, non poſſe vnum ingenium accendere, niſi aliquæ intus in animo ſcintillæ ſint, quæ præceptoris ſpiritu excitatæ & adiutæ, generoſum diſciplinæ fomitem arripiant: alioquin alcidum in cinerem ne quicquam flabis. DOLO. Intractabilem diſcipulum ac ſuperbum habeo. RAT. Superbia hoſtis ingenij eſt, dúmque ſubeſſe dedignantur, & diſerte negligit diſcipulus in ſolens, ægrè manum ferulæ ſubiiciet, doctrinæ animum, reprehenſionis autem, collum iugo. DO. Habeo proſperitate tumidum diſcipulum. RA. Sicut tumor oculorum viſui, ita tumor animi ingenio nocet, vt diſciplinis aditus fiat, comprimenda eſt omnis elatio. Scis vt Alexander Macedo, cùm aliquando mathematicis animum applicaſſet & geometrica ſibi quædam obſcuriuſcula trade-

rentur difficultatib⁹ offensus præceptori imperat: vt idipsum clarius tardat: & quid ille respondeat: hæc, inquit, què omnibus difficilia sunt: vt scilicet omnem illi spem regij fastus excuteret. Sic est enim hercle: nullæ sunt fortunæ partes in ingenij rebus, quisquis doctus ac sapiés fieri vult, obliuiscatur interim se potentem. Dol. Discipulum rudem elatúmque habeo. R A T. Contra ventum aduersó flumine nauigas, contrahe carbasa, terrã pete. D o. Contumacem habeo discipulum proteruúmque. R A T. Non harenam tantùm fodis, sed serpentem nutris, aconitum excolis, hostem doces. Do. Duræ discipulum ceruicis instruo. R A T. Surdo canis, sed sic est, hoc clamor, hoc silétium delectat: potétissima semper in rebus omnibus consuetudo est. Vide vt piscator tacitus, clamosus venator, ac clamosior aliquanto scholæ arbiter quàm syluæ. D o l. Duricordem discipulum nactus sum. R A T. Sæpe facilius vrsi caput mollias quàm hominis. quid vis autem? est in fabulis lupum ac vulpeculam literas didicisse: nam elephantis studioso nõ anilis fabula est, sed naturalis historia: & hic tuus forsitan studio naturam leniet: apud me autem, vna ferè pastoris ac præceptoris vita est: mirum nisi vterque tandem à conuictu mores traxerit. Ille beluas regit, hic pueros.

De

De nouerca. Dialogus. XLII.

DOLOR.

NOuercam habeo. RAT. Ergo & patrem: sic sunt ferme res humanæ vt tristia lætis & amara dulcibus temperentur, atq; vtinã ax æquo impermixtum hic dulce non habitat. DO. Iniusta mihi est nouerca. R A. Non ineptè Virgiliano epitheto vteris, quanto autem illa iniustior tibi, tanto in illam vt fis iustior enittere. DOL. Nouerca mihi superbissima est. R A. Et fœminæ proprium superbia & nouercę est: si geminę causæ vnum pariũt effectum, non est quod stupeas, est quod feras, téq; & priuignum simul & filium bonum probes. D. Superbissima est nouerca. R. Nulla re melius quàm humilitate vincitur superbia. D. Nouercam ferre nequeo. R. At fer patrem, si hunc valde diligis, facilè illam feres. D. Nouerca impia atq; importuna est mihi. R A. Esto illi pius ac patiens, pietatem patri debes, patientiã fœminæ, reuerentiam nouercæ. DO. Insolens est nouerca. R A. Noli pati vt potentior sit illius insolentia quàm pietas tua. Nihil durum, nihil arduum est pietati, hæc ad deum homines erigit, deùmq; ad homines inclinat, quotiès nouerca sæuierit, non tu illam sed patrem cogita. DOL. Iniuriosa est nouerca. R A. Muliebres iniuriæ contemptu melius quàm vl-

tione plectuntur. DO. Grauem patior nouercam. RA. Bene ais patior. Succumbere enim & mulierculæ pati non posse non est viri. D. Odit me nouerca. RAT. Ipsam ama: nam & inimicos diligere, diuinum est præceptum, & amare vt amaris, philosophicum est consiliũ. DOL. Nouerca me odit. RA. Si patrem tuum amat satis est tibi, odisse patris amatricem filio non licet: sin & illum odit, quem nõ oderit? Nam & si alterũ plusquam virum amat, tũ ille ne fueris. DO. Nimis odit me nouerca. RA. Minus malum forsitan nouercæ odium quàm nimius amor. Phædram nosti & Hippolytum. Certè odium quod vlciscí nefas, leniendũ aut fugiendũ aut ferendũ est: nihil est quartũ, querelæ sæpe odium exaggerãt.

De duritie paterna. Dialog. XLIII.

DOLOR.

DVrum patior parentem. RAT. Durities patris sæpe filio salubris, semper damnosa mollicies, non linguæ tantùm, sed nec virgæ parcendum docti consulunt: his duobus animorum iuuenilium constat imprimis cura, quæ si frustra sint grauioribus morbis grauiora remedia adhibentur, abdicatio & carcer, quin & more veteri Romano, ad extremum supplicia & mors, quod non Cõsules modò & Duces quibus imperium in omnes pu-

publici consilij præstaret auctoritas, sed priuatos illos priscos ac seueros patres, quibus dam sola patria potestas ius in filios daret sæpe acerrimè obseruasse legimus, in quib⁹ maximè Cassij ac Fuluij nobilitata seuerita. Itu, nimis blandũ patrem die durũ. Do. Patrem patior durum. RAT. Qualem putas ille passus est puerũ, qualémve deinceps adolescentem? Difficile id quidem persuadere his sibi valde placentibus: sed crede mihi, mihil durius quàm ætatis illius inconditos mores pati. DOL. Patior durum patrem. RATIO. Quid si durus es filius? Dura duris efficacius leniuntur, & sæpe medici mollioris deformior est cicatrix. DOL. Patrem durum habeo. RA. Si pater verus est diligit, & si diligit non quę mulceant, sed quæ prosint cogitat. DOL. Durissimus pater est mihi. RA. Quę tibi durissima, illi forsan vtilia videntur, cui & certius iudicium & incorruptior est affectus. Adolescẽtia nõ nisi quæ sub oculis sunt metitur, ætas maturior multa circunspicit. DOL. Pater est mihi durissimus. RA. Vide ne tu illi durior, vt dum ille dedecori tuo obstat, tu illius vitam perditis moribus inquietes. Do. Perdurus pater est mihi. RA. Qui salutem filij negligit, ille demum durus est pater etsi fronte mitissimus: at qui filium ad rectum iter trahit ope consilióque adiuuans

& sæpe verborum, sæpe rerum stimulis impellens, sæpe vel tardum increpitans vel inuitum cogens, quanuis seuerior sit aspectu, durus est minimè. Fructuosior filio seueritas patris solet esse quám comitas. DOLO. Durus est pater. RA. Supercilium paternum, zelus, dolor, metus, ætas excusant. DOLO. Durum patrem ægre fero. RA. Quid si quod multis sic affectis iure accidit ferre duritiam cogaris alterius? Quid si ipse contumacis filij pater esse incipias: tunc intelliges quàm suaue patris iugum & quàm iustum sit imperiũ: nunc non nisi vnũ intelligis quod delectat: inque hoc vno iudicium tuum habet, non delectatione animi, sed titillatione sensuum circumuentum. DOLO. Durus mihi pater est. RA. Vt sit durus, illum tibi non te sibi iudicem dat natura, quam secuta lex ciuilis, castigatores parentum filios erubescit. Pudeat te audere quod vlli filio licere legem puduit: sine, de te iudicet qui te genuit aluitque: tu de illo iudicium linque aliis, patremque si veræ laudis non est capax, decoro saltem silentio venerare. DOL. Duris pater est moribus. RA. Non arguendi mores patrum sed ferendi sunt. Nihil turpius in Alexandro sonat, quam quòd non dicam patrem conuitiis attentasse, sed paternis laudibus inuidisse visus est. de patre vel glorioso lo

loquendum vel tacēdum. DO. Habeo durum patrem. R A. Habes vbi amorem, vbi pudorem, vbi patientiam, vbi obedientiam tuam probes. Nullum in terris imperium iustius quàm patris, nulla honestior seruitus quàm filij. Nil tam suum cuique est quàm filius patri, nil cuique indignius eripitur: sed vos præcipiti atque intempestiuo desiderio subesse uati præesse concupiscitis, sic & patribus vos aufertis, & patrum antè vobis imperiū vsurpatis, duplex indignitas. ita fit vt insolentia iuuenilis vndique rerum turbet officia. Hinc fortè prohibiti de patrum asperitate querimini, vestro digni iudicio quibus omnia liceant, ob id vnum quòd nati estis & placere vobis ad speculum didicistis, tum demum cùm præesse cœperitis sensuri quàm id vobis turpiter ante tempus optatum esset. DO. Rigidus pater est mihi. R A. Quid si pius est rigor, pater filio rigidam pietatem, patri filius obsequium reuerens obedientiámque humilem debet. De Manlio torquato in historiis, & apud Marcum Tulliū legisti, vt perindulgens in patrē, idem acerbè seuerus in filium fuit, vulgi fortè iudicio reprehēsus in altero, ab incorruptis æstimatoribus in vtroq; laudatissimus, tanta diuersitas rerum est. DOL. Pater durus est mihi. R A. Serò bona vestra cognoscitis ô mortales. At cum nosse cœpi-

stis nimis agnoscitis, hinc & præsentia fastiditis & amissa lugetis. Alterum superbè nimis, alterum humiliter, & vbi agendæ grates,& vbi habenda patientia, vtrobique querimoniæ,nusquam æquanimitas, sic in deum atque homines grati estis ? DOL. Durus est pater mihi.RA. Veniet tempus quando hûc ipsum patrem suspires, nec respondurum voces.Et qui tibi nunc videtur saxis durior,plumis mollior videatur. DOL. Durum patrem habeo. RATIO.Patrem dum habueris nô agnosces.

De contumaci filio.Dialogus XLIII.

DOLOR.

HAbeo filium contumacem. RATIO. Aequum est vt qui patrem ferre non poteras,filium feras,vtique sarcinam grauiorem,magis animum premit pungítq; acrius superbi filij verbum vnum reuerentius prolatum , quàm seueri patris quæcunque durities.Ille enim iniuriam facit,hic iure suo vtitur. DOL. Filium habeo rebellantem. RATIO. Impudenter de minorum rebellione conqueritur qui minorum iusta contempsit imperia.DOL.Filius contumax est mihi.RA. Tandem fortassis intelligis , quid tuus illi tam durus pater visus est tibi.DO.Filium patior insolentem.RA. Si ætatis est, vitium cũ

ætate

ætate transibit. Multorum ferox adolescentia progressu temporis ad virtutem mirificis prouectibus flexa est. D O. Rebellē filium habeo. R A. Non solus. Et Dauid, & Mithridates Ponti rex, & Seuerus Imperator Romanus rebellātes filios habuere & multis post sæcuis Britānici pacē regni, vt fama loquitur turbauit regij adolescētis in patrē concitata rebellio, sed quisquis sua deflet incōmoda, nullus aliena vel publica. D O. Impius ac rebellis est filius. R A. Magna tibi portio paternæ mo lestiæ dempta est, mortē filij timere. Do. Habeo ignauum & inertem filiū. R A. Nescis vt Africanus ille vir magnus, dissimillimū filiū sibi longæq; degenerē amauit vnice. Et profectò maior nō dicā amor. sed miseratio debetur ei quē minus adiuuat natura. Nullius rei eget qui virtutum diues est, quarum indigentia verè miseros, ac proinde misericordiæ egentissimos facit: tu in filio etsi non virtutem, ama quòd filius, si ne id quidem, at quòd homo est, postremò si nihil est quod ames, miserere. Proprium patris, vt seueritas, sic misericordia est. D O L O. Perditæ filius est vitæ. R A T. Pondus infaustum, eóque grauius quod dum ferri potest, nequit abiici, perfer, & qua datur corrige. Sic enim aut filium curaueris aut certè patris officium egeris, hoc tibi debitum, illud optabile.

DOL. Impius, inhumanius, intractabilis est filius. RAT. Siquidem mollices ac voluptas in perfidiam ac scelus eruperint, venenosum animal exigendum domo est, neque vbi sed quid natum æstimandum, & in syluis ortas auiculas pascitis & domi natos scorpiones occiditis. DOL. Impius filius est mihi. RAT. Periculosa seponere antequam noceant sapientis est: non te pietatis vmbra decipiat: nulla impio debetur pietas. Est vbi sit crudelitatis species pium esse, sed dum aliquid vel minimum spei est, semper ad misericordiam inclina, mementóque te patrem esse non iudicem, neque hic tibi Terentianum illud excidat: Pro peccato magno paululum supplicij satis est patri.

De discordi fratre. Dialogus XLV.

DOLOR.

HAbeo discordem fratrem. RAT. Quid autem ille? Ne igitur te concordem habet, vnã nisi uitas fraterna quæ vnum ex duobus facere debuit, in duo non iam diuersa, sed cõtraria penitúsque pugnantia scissa est, graue sed antiquum malum quod & mundus & mundi caput ab initio habuere. Si quidem vetus vrbis Romæ, sed vetustior orbis infamia est, fraterno sanguine maduisse: tu quod in singulis paribus fratrum vides & al-

tero,

tero, quinetiã adhuc solo in vno tot millium quid stupeas non habes. Do. Est mihi discors domi frater. R A. An & hoc miraris esse magna in domo, quod in ipsius materni vteri fuit Angustiis, vbi olim etsi maioris mysterij velamentũ esset, certè non discordes tantum fratres legimus, sed bellantes? Est ne igitur nouum si armati faciũt quod non nati solẽt? Do. Nulla mihi apud fratrem gratia est. R A. Multo prius hoc in scholis edoctus, quã domi expertus esse debueras, prouisa verò nec querimur, nec miramur. Do. Odiosum fratrẽ habeo ac discordẽ. R. Vt nullus ferme amor æquior fraterno, sic nullum vbi inceperit inimicus odium, nulla acrior inuidia. Sic paritas incitat animos atq; incẽdit, cùm cedendi pudor & amor excellẽtię eo ardẽrior, quo incunabulorũ recordatio & quæcunque beneuolentiam paritura viderẽtur, vbi semel à recto calle defluxum est, odium & contemptũ pariũt, hic naturæ rebellantis ardor animi optimè quidem pro obsequio atque humanitate placabitur. Vix est enim tam immite vllum tamq; asperum ingenium, quod non tandem molliat vera ac iugis humilitas verborum & rerum omniũ lenis & non ficta retractatio. Sin id ferum atque inualidum deprehendas seu fortè huc tu cogere tuum ipse animum non potes, quo honestè quidem atque vti-

liter cogetur, tunc antequam in perniciem res erumpat, vltimo remedio vtendum erit: extirpanda mali radix, & discordiarum mater propellenda communio: in quo ita te facilem præbebis, vt quantum iuri tuo demptum, tantum virtuti famæq; addi tum inuenias. Impiæ ac superbiæ cupiditatis aculei nulla re melius quàm pia & miti liberalitate franguntur. Bonum aurum, quo pax domus & charitas fraterna adimitur. Vetus valdè nes verum minus est verbum: magnam discordiarum bellorúmq; materiam, duo hæc esse pronomina, meum & tuum, quæ si de vita hominum tollerentur, haud dubiè tranquillius viueretur.

De amisso patre. *Dial.* XLVI.

DOLOR.

PAtrem amisi. R. A. Iustũ est vt quem præsentem querebaris, absentem quæras nec inuenias. Nihil æquius quàm fastidita imperia frustra optari. Do. Pium patrem amisi. R. Pium ille filium dimiserit: gratulare autem seni tuo, illud tandem illi accidit quod semper optauerat, te incolumi rebus humanis abiit. D. O. Pium patrẽ perdidi. R. A. Pius filius nullam magis ob causam fortuitos casus timet, quàm ne qua sibi incidens calamitas patris animum mœrore conficiat, tuo iam tan

tantum periculo securior viues, non erit quem rumores de te impugnent, quem tua frangat aduersitas, quem tua debilitet ægritudo, quem tua mors perimat. DOL. Patrem amantissimum amisi. RAT. Incipias de aliis curare, qui de te curet amplius non erit. Pietatem ab altero tibi exhibitam repende alteri, rarò illi rependitur cui debetur. D o. Pium patrem miser perdidi. RAT. Si pietatis ratio tibi constat solare fortunam tuam recordatione præteriti temporis. Coluisti parentem, & dum licuit pia semper in illum officia cõgessisti. Pater obiit, pietas viuit: alioquin est fateor vnde perpetuò mœstus sis. D o. Pater me moriens destituit. R A. Fer naturæ ordinem, prior exiit qui prior intrauerat, nec te ille destituit, sed præcessit. DO. Amisi patrem R A T. Nescis quid sit patrem amittere, nisi filium habuisti.

De amissa matre, Dial. XLVII.

DOLOR.

MAtrem perdidi. RATIO. Altera tibi supereſt mater quam non perdes etsi velis, ex illa veniens in hanc pergis. Illa tibi paucorum mensiũ domum dedit, hæc multorum dabit annorum. Illa dedit corpus, hæc aufert. DOL. Mater obiit mitissima. R A T. Mater substitit durissima, quæ te & matre m quã requiris in vno gremio seruabit, cuius in

vtero tecum erit, te & illam vt credimus die vltimo paritura. DOL. Pia me deseruit mater. RAT. Deseri metuens festinauit, gratámque illi suã mortem fuisse credibile est, tuam non visura amplius atque vnde maximè metuebat securitate parta. DOL. Defuncta est mater optima. RAT. Fœliciter hæc excessit te superstite, quo præmisso, vt fœminei sunt affectus flebiliter abiisset. DO. Obiit mater. RAT. Obeundum erat, idque ambolus, nec de morte queri potes nec ordine.

De amisso filio. Dialogus. XLVIII.

DOLOR.

SEd amisi filium. RA. Melius dic, præmisi, securturus citò quidem & fortassis hodie, & quid scimus an hac ipsa hora? Nulla fides vitæ est, cùm tanta sit fides morti: securturus dixi, sequens dicere debui, continuè sequeris, nusquam in vita pedem figere permissum homini, vno semper gradu it ad mortem: mirum dictu, seu ille vinctus, seu solutus, seu stans, seu ambulans, seu sedens, seu sanus, seu æger, seu vigilans, seu sopitus ad metam fertur, atque illorum more qui vehuntur nauibus vel quiescens properat. DO. Amissi filij desiderio excrucior. RAT. Compesce animum, quoniam quẽ capis inuenies, nulla est mora, non posse pati desiderium parui temporis,

poris, puerile seu fœmineum est: viro enim nihil breue difficile. Nosti credo quibus verbis desideria huiusmodi apud Platonem Socrates apud Ciceronem Cato & Lelius consolentur. Virtute quanuis & gloria supremi viri, hac spe tamen longè impares. Nosti præterea quid animi Aemilius Paulus, quid Cato ipse quid Pericles, quid Xenophon ille Socraticus condiscipulus Platonis atq; æmulus, quid innumerabiles alij notorum in mortibus habuere: nec te præterit, vt propheta idem & rex filium quem languentem fleuerat, non fleuit extinctum, cogitans quòd irreuperabilia lugere superuacuæ dementiæ varius quàm pietatis est. Quibus se virilibus exèplis interserit Spartana illa mulier, apud scriptores quidem innominata, sed non pariter illaudata, quæ audito quòd filius in prælio excidisset: ideo ait illum genui, vt esset qui mori pro patria non timeret. Par Liuiæ virtus maioríq; Corneliæ, sed clariora sunt nomina, quarũ prior ingentis nati & ad summum spectantis imperium, vt terræ traditus fuit, luctum mox deposuit, nunquam verò memoriã intermisit. Altera filiis multis, immo omnibus amissis, quorũ aliquos à populo interfectos inhumatósque cõspexerat, commiseranibus & illius sortem fœmineo more deplorantibus miserámq; vocantibus, non se

miseram, sed fœlicem esse respondit, quæ tales filios genuisset: insignis mulier, nec præsenti miseria, & præterito etiã fœlix, quæ contra publicã opinionem & consuetudinẽ miserorum se fœlicitate præterita & lætitéporis memoria solaretur gratia quod habuisset, quòd amisisset æquanimis; ob hoc vnũ digna veteri prosperiore successu. Et illa quidẽ mulier tota grauibus fortunæ vulneribus inconcussa permansit: tu vir vnico deiectus luges? DO. Amisi filiũ. R A. Amisisti simul & metus multos infinitámque materiam solicitudinũ & curarum quibus vt careres vel tibi vel filio moriendũ fuit. Securum patrẽ sola mors facit. DO. Filium amisi. R. Si pium, nil est quod illi metuas in tuto est. At si impium; tuorum numeratorem annorũ, tuæ stimulũ senectutis extulisti. DOL. Filium perdidi. R A T. Si virtute præditum, gaude quod habueris. At si vitio perditum, gaude saltem quòd amiseris, vtrobique naturæ beneficium agnosce, seu quòd talem dedit, seu quòd talem abstulit. D O. Ante tempus mihi filium mors rapuit. R A. Non fit antè tẽpus quod in omni tempore fieri potest. In omnem ætatem multi sunt aditus morti, in adolescentia infiniti. DOL. Sine filio remansi. R A T. Et sine angoribus, & sine pauoribus. Iam non erit cui noctes insomnes, cui solicitos dies agas, cui spes

spes longas atque inextricabiles ordiare, qui canos tuos rugásque consideret, hæreditatem æstimet, sumptus arguat, moram mortis incuset, vndiq; tibi securitas & quies, geminum bonum ingens, titulo licet mortis aspe rius. DO. Acerba filij morte deiectus sum. R. At non Anaxagoram audieras? An oblitus eras te genuisse mortalem? An id potius forsan luges, quòd qui sequi debuerat anteces sit? Equidem cùm in multis inordinata vita hominum sit, nullum penitus mors habet, & senes decrepiti cunctantur, & festinant iuuenes, & præcipitant pueri, & infantes primo vitæ de limine retrahuntur: hic tardius licet ille ocius, hic maturus, ille acerbus, nemo non moritur: hæc summa est, vbicunque verò hoc qualibet ætatis parte quis obierit & si acerbus fuerat, morte maturuit, DOL. Extinctum fleo filium. RAT. Si fleturus eras morientem, & nascentem flesses, tunc mori cœperat, nunc desiit. Noli autem tuam & illius sortem optimam lugere: ille iter ambiguum à tergo habet, tu securum ante oculos non iam amplius aut charo oneri timens, vt Maro ait, aut alteri. DOLO. Cum filio vitæ dulcedo omnis extincta est. RAT. Magnum fateor ac dulce solatium patri filius bonus, sed solicitum ac graue. Et sæpe dulcissima offendunt & charissima impediunt & præ-

cioſiſſima rerum premunt. Et fortaſſis hic filius obſtabat altiora animo voluenti. Iã mœſtior licet ac liberior factus aſſurge, bona de malis elicere ſapientis eſt. DOL. Mors me filij mœſtum fecit. RAT. At quod reſtat alacer exige: illi vixeras, viue iam tibi.

De infantis filij caſu miſero. *Dialog.* XLIX.

DOLOR.

INfantis filij miſerabilem caſum fleo. RA. humanum nihil flendum homini, præmeditata omnia eſſe debent, ſi non ſunt: non caſum filij, ſed inſcitiam tuam deſle, & conditionis obliuionem. DOL. Filij infantis miſeram mortem queror. RAT. Nulla mors miſera, quam mors animæ non ſequitur: à quo periculo infans tuus immunis eſt. DOL. Infans meus præcipitio periit. RAT. Qualiter quis pereat, quid refert, modò ne turpiter pereat, & perire turpiter non poteſt, qui ſine peccatis periit. DOL. Præcipitio periit infans meus. RA. At Archemorus ſerpente, alij grauidæ lacte nutricis: alij morbis, qui penè plures illam in ætatem quàm in ſenectutem incidunt. DO. Periit infans meus præcipitio. RA. Repentina mors innocentibus optanda, nocentibus metuenda eſt. DO. Infans meus ex alto præceps periit. RA. Languidè pereuntibus mors durior ſæpe & anguſtiæ longiores,

res, dolor omnis eo tolerabilior quo breuior. DOL. Periit præcipitio infans meus. RAT. Precipitari & ruere illius ætatis est propriũ, Fecit infans tuus quod faciunt omnes, & si non omnes casu pereãt: at tu sine illũ periisse, pereundum erat, & fœliciter secum agitur prius pereundo quàm vitæ malis implicaretur: quæ quàm multa sint sciunt experti & intenti: nemo enim expertus est, non intenti autem multi qui quasi somnium vitã agunt, cuius reminiſci nequeant experrecti. Periit innocens infans tuus, qui fortasse si viueret nocẽtissimus periisset. Noli illum in tuto positum deflere, fortunæ minas omnes euasit, & præoccupauit mortem quæ illum dilata præoccupasset. DOLOR. Lupus meum deuorauit infantem. RATIO. Ista iã vermium est querela. DOL. Infantis miseri corpusculum lupus rapuit in cauernam suam. RAT. Fœlicis animam infantis in cœlum angeli rapuere.

De filio qui alienus inuentus est. Dialog. I.

DOLOR.

ET (quod morte grauius) qui meus credebatur alienus est filius. RA. Si ad communem spectaretis patrem. Comici cõsilio, humani nihil à vobis alienum putaretis. DO. Diu alienum filiũ vt meum paui. RA. Suum

filium pauisse natura fuerit, alienum charitas, modò post factum non pœniteat sed delectet. DOLOR. Filius ille meus dictus alienus apparuit. RAT. Aperta tibi ad magnum & singulare meritum via est, si hunc ipsum, vt hactenus, sic deinceps quasi tuum paueris. Id illi quidem longè gratius atq; acceptius deo erit. Solent enim ingrati filij seu sibi naturali quodam iure debita patrum alimenta contemnere, & præterea scelus est amare filium qui ex te genitus sit, & à Deo creatum hominem nõ amare. Ita vndiq; apud Deum atq; homines pietatem eximiam tibi quæsieris ex alieno flagitio. DOL. Paui pro filio qui non erat filius. RA. Pauisti vt filium, pasce iam, si non vt filium, at vt fratrem. Omnium qui sunt quique erunt, fuerúntve, vnus est parens, vnus rector. Nolite per insolentiam dissimulare, aut per inuidiam atque odium sacrum naturæ vinculum rescindere: omnes inuicem fratres estis. DOL. Filium quem putabam meum non esse audio. RA. Vide à quo audias & cui credas. Multi enim malis stimulis impulsi, falsos rumores studio confingunt: alij linguæ fluxu quodam effrenóq; impetu, & quæ sciunt & quæ nesciunt pari loquuntur audacia difficilis est autem de filiatione sentẽtia. Do. Filiũ qui meus dicebatur alienum esse audio, RA. Cur hoc aliis potius

tius quàm vxori credis, qua hoc vnum saltem nemo certius nouit? Illa tibi certè filiũ dedit, quem nunc alij nituntur eripere. Audisti credo vt pataũ memoria vir illustris fuit, cui forma & genere par vxor obuenerat, sed fama pudicitiæ ambigua. Ex hac vnicus infans pulcherrimus natus erat, quem cùm die quodam in gremio habẽs mater, grauem curis & suspirantem virũ animaduertisset, quæsiuit quæ tãti causa suspirij. Rursus ille suspirãs: vellem, inquit, dimidia dominij mei parte paciſci, vt ita mihi constaret hunc puerum meum sicut tibi constat esse tuum. Ad hæc illa nihil fronte mota vel animo: enimuero, inquit, nequaquam tanto precio est opus: da mihi centum prati iugera vbi greges meos pascam, & de hoc ipso certum ego te faciam. Cúmq; ille impossibile prorsus id diceret: conuocatis qui propè aderant proceribus, & sponsione interposita, natum illa vlnis extulit: & est ne, inquit, hic verè meus? Cúmque vir annuisset: illa brachiis protentis ei puerum porrexit: & accipe, ait, dono eũ tibi: iam haud dubiè tuus est. Risu astantium oborto, pro vxore diffinitum, & vir omnium sententiis cõdemnatus est. Crebræ nimis inter homines huius generis lites ac lamenta sunt: proni in nuptias, immo lubrici ac ruentes: vix videre die creditis quo mariti, hoc est

viri sitis, quasi aliter non possitis. De hinc præfusi in gaudia, seu verius in furores, coniugij dies primos in strepitu inter epulas & choreas agitis, inter epithalamia & iocos & cantus & tympana: reliquam vitam omnem inter suspitiones & iurgia. Vtrobiq; reprehensibiles: nam neq; rem adeo ancipitē sic amare, neq; tam inseparabilem sic horrere, neq; tam amabilem sic odisse decuerat, coniectu risque fallacibus apud homines sanctissima diuinæ atq; humanæ domus iura confundere, atq; arctissima vitæ huius vincula dissoluere. DOL. Quid quòd meum vxor non esse ipsa confessa est? RAT. Singulare velut aliquid narras, quotidiana sunt hęc: aliæ viuentes hoc fatentur, aliæ morientes, quarum aliquę nunciandum viris post obitum reliquerūt, DO. Non esse meum filium ipsa mihi fassa est coniunx. RA. Fassa est idem Olympias Philippo magno viro magni filij iacturam, nec fletum nec suspirium nec querelam legimus. Nunc fabellam accipe ridiculam, sed materię nō ineptā. Circa littus oceani quod Britanniam ab aduerso conspicit, ante non multos annos fama est fuisse mulierculam inopem, sed forma appetibili & insigni lasciuia, hæc duodecim paruos filios, totidem ex viris genitos habebat, annuis ætatum interstitiis inter se distantes. Instante autem mortis

tis hora, vocari propè virum iubet: & nõ est, inquit, amplius ludi tempus, nullus horum puerorum ad te spectat præter maiorem solum: primo enim anno nostri connubij casta fui. Sedebant tunc fortè pueri omnes humi circa ignem, more gẽtis aliquid manducantes. Stupente igitur viro, atq; illis rei nouitate suspẽsis: illa singulorum patres ordine nominat: quod audiens omnium minimus, qui triennis erat, panem quem dextera & rapam quam habebat in manu altera, in terram posuit, ac tremens desiderio & ambabus manibus in altum erectis adorantis in morem: da, inquit, quæso mihi genitrix aliquem patrem bonum. Cunq; illa in fine verborum patrem paruuli nominasset, & famosum quendam diuitémque hominem, reassumpto in manibus cibo: bene habet, inquit, bonus est pater.

De amisso fratre. *Dialogus* LI.

DOLOR.

FRatrem perdidi. R. Nondum audio propter quod valde lugeas. Nimis enim verè ait Naso raram esse fratrum gratiam. D. Fratrem amisi. Fieri potest enim vt & fratrẽ & domesticum simul hostem amiseris. En iactura, rem malam boni nominis perdidisse. DOL. Fratrem perdidi. RAT. Perdidisti forsitan qui te perditum optabat, quîque re-

bus obstabat tuis. Multis quidem magnæ laudis aditum fraternus obstruxit liuor. Do. Amisi fratrem. RA. Filiorum fortassis ætatulæ, quod sæpe vidimus, graue iugum, vitæ tuæ æmulum, gloriæ obicem, id quod constat patrimonij participem amisisti. Fratre impio nullus hostis infestior. DOL. At amisi pium & beneuolum. R. Sed mortalem. Non tutela corporis est virtus verum animi ornamentum, illi gloriam immortalem præstat, corpusculum mortis imperio non eximit, immo quidem sæpe illud ante tempus in mortem trudit, quod si naturę suę linquitur, æquè boni pereunt, malique, quin & vulgo imbecilles bonos, & viuaces malos cernimus, immortalem nullum. D. Bonum & glorioſum fratrem perdidi. R. Si frater periit, superstes est gloria, virtus, anima, præter quas humana omnia pari mors turbine, propellit ac dissipat. Has tu igitur ceu totidem filios fratris amplectere, atque his bonis immortalibus mortalia damna compensa, quòd si filij supersunt, alij, vera illos pietas tuos facit. DO. Amisi germanum optimum. RA. Auidè illo vti debueras, id si lentius egisti, non mortis iniuria, sed segnities tua est. Illa ius sum exercuit, tuum tu neglexisti. D. Mors me lusit, non non putabam tam citò moritu. um. RA. Omnia

mnia quæ nolentibus accidunt citò fieri videntur, quæ optantibus autem, serò. D. Vix illum mori posse credideram. RAT. Cuncta sibi vehementissimus amor indulget, nilque sibi non spondet, amarósque cogitatus & quicquid est gustui aduersum vitat ac refugit. Vnde & qui amant penè sibi æternas delitias suas fingunt, tu si fratrem natum noueras & mortalem nosse debueras, & idcirco si prouisam mortem inopinum velut aliquid doles, longè erras, si improuisa autem fuit, errasti. DO. Sciebam mortalem, sed de morte non cogitabam. RA. Inconsulte: sed hæc dissimulatio vestra est: vix vnquam mori semper & aliquando etiam sit necesse: immo verò cùm non mori nunquam, mori autem semper vestræ lex immobilis sit naturæ: sed vos assiduè morientes sensum à præsentibus, animum à fine diuertitis: Vulgare malũ, quod quid est aliud quàm vltrò oculos claudere, ne radios solis aspiciant, tanquã luci vt oculis damnum sit illam nõ videre, nec minus clarũ quod non videas, nec minus verum esse quòd nescias? quis tam cæcus vt nõ videat, quis tã hebes vt nesciat? veritati rerũ nihil detrahit sensuum aut intellectus infirmitas. Vos equidem neq; infirmi neq; obtusi, sed quod excusatio necaret dissimulatores

eximij & ad fallẽdum vosmetipsos ingeniosissimi, qui tanto studio inutilia discitis, necessaria nescire nitimini, ne quicquam tamẽ, clausis nanq; sese oculis ingerunt, & nescien di auidum ingeniũ irrumpunt, & obliuiscen di cupidam memoriam interpellant, & mul ta indies fert vita hominum, quæ vos cogitare adigant, quod nolletis, quæue dissimulationes vestras, aut propriis, aut externis excitent argumẽtis: sed ad plenũ fateor: figmẽta mortalium sola mors discutit. D. Et mortalem & moriturum fratrem sciui, mortuum tamen fleo. R. Magna pars humanorum actuum superfluit, quid fles mortuum, aut quid illi, quid tibi, quídve aliis tuus hic fletus prodest? vt sit malum mors, quod docti negãt, quod nemo negauerit, mali irreparabilis est fletus inutilis. Et certè si quid præter animi vitium dici miserum decet, si quid penitus in rebus est flebile, flendum potius dum impendet quàm dum transiit: quod regem profectò illum non latebat cuius paulò antè meminimus. D. Optimi fratris morte afficior. R. Nullus affectus intensior quàm paternus, quamobrem vt quæ in morte filij dicta sunt, fratris ad interitum transfer, & quæ vtrobiq; dici solẽt amicorum etiam in morte profuerint, quę iactura par summis est ferenda: tamen vt reliqua: vno enim animi robore

bore toleranda sunt omnia quæ videtur gra uia, & si creditur oppressura sunt. D. Amantissimum fratrem amisi. R. Inuisum amisisse peius fuerat. Illius enim amor, huius autē ipsa quoque memoria dulcis est. D. Gratissimum ipsis ab incunabulis vitæ comitem perdidi, solus sum. R. Non est solus cum quo virtus & honestas habitant, inter quas affixam prę cordiis fratris imaginem esse, nec mors ipsa vetuerit: sic nec frater tu⁹ perditus, nec tu sol⁹.

De morte amici. *Dialogus* LII.

DOLOR.

AMisi amicum. R. Si vt debes in amico virtutem amasti, illa certè non perditur nec moritur: ideo veras amicitias immortales dicunt, quòd nullo vnquam dissidio amicorum, nec ipsa demum morte soluuntur, sic discordiam vitiumque omne vincit virtus, ipsa verò nulla re vincitur. DOL. Amicum amisi. R. Cætera cùm amiseris nō habes, rmicos charósve omnes, tum maximè habeas dum xideantur amissi: præsentia enim delicata, ne dicam fastidiosa, itidem ac superba, minimis rebus offenditur, amicorum recordatio iucunda & suauis est, nil amarum retinens, nil dulce non retinens. D. Amicum optimum morte amisi. R. Si cōmo-

ditates perditas quereris, vtilitatis mihi tu calculum non amicitiæ quidem ponis. Si cõuictum, cogita quàm parua pars temporis viuentium quoque præsentiam exhibet amicorum, quantum curæ, quãtum morbi occupant, quantum sopor ac voluptas, quantum quoque peregrinantium discursus solicitudinúmque diuersoria, & secessus, quantum denique studia, quantum ocia, quãtúmque negocia, nũc aliena, nunc propria & illa rerum multiformium iugis atq; inuicta necessitas, cui nulla prosperitas eximitur, conuictui detrahunt exoptato, quot cõgressus rari, quàm breues solicitęq; morę, quàm duri digressus, quàm reditus seri, qui obices, quęnam impedimenta, qui laquei: his ac similibus vitę difficultatibus amicitiæq; compedibus ad memoriam reductis, inteliges quantulum est quod tibi mors abstulerit: nam si id in amicitia solum libras, quod vnum illi perpetuũ ac stabile fundamentum est, prorsus nihil ibi mors potuit auferre. Audisti apud Tullium, se solantem Lelium, vt illi Scipio suus viuit, vt in memoria eius nec extincti amici fama nec virtus extinguitur. Quid Scipionem tuũ tibi nunc vĩuere prohibet? Sed vos quoniam Scipiones & Lelij non potestis esse, nec viri quidem esse vultis, & quia summa non prehenditis, media desperatis aut spernitis, quasi

vt

vt poëtim, sic virtutem mediocrem nec dij nec homines sint laturi. D. Amicũ mihi mors eripuit, R. Amici corpus eripere mors potest, non amicitiã nec amicũ. Sunt enim ex illorum genere, quæ nec morti nec fortunę sub iacent, sed virtuti, quæ vna humanis in rebus libera, & quęcunque illi subsunt, libertate donare potens est: non esset tanti precij amicus si tam facilè perdi posset. D. Sine amico remansi. R. Si rite colis amicitias, nec tibi veteres desunt nec noui vnquam defuerint amici, quin ex hostibus tibi amicos ea quidẽ reddet opinio. Nihil magis Augustum Cæsarem conciliauit Herodi, quàm quod is hosti suo amicissimum, séque per illum inimicissimũ se fuisse professus est, sua dignum amicitia iudicauit eum, qui tanta est virtuti & amicitiæ pulchritudo, vt etiam in hoste delectet cogátque illum quoque amare qui se oderit. D. Amicus mihi fidissimus obiit. R. In memoria tibi sepeliendus est tua, vbi clam sæpe tecum sit, & nũquam totus obierit: qui si tibi fortè aliter quàm morte perierit, non tu amicum, sed opinionem falsam amicitiæ perdidisti.

De absentia amicorum. Dialogus LIII.

DOLOR.

AMicorũ torqueor absentia. R. Solet id quidẽ euenire: sed qui amici non ortẽ ferre didicerit, aliquãto facilius feret absentiá, nec franget abitus quẽ non fregerit obitus. D. Abest mihi optatissim⁹ amicus, dextra manus dextérq; oculus meus abest. R. Et si irredituri abessent, nihil tamẽ non ferendũ viro dicerẽ, nunc redibunt & tua tibi restituetur integritas. D. Abest amicus dimidia mei pars. R. Dimidium animæ suæ Virgiliũ vocat Horatius, quod à multis postea vsurpatum iampridem in prouerbiũ venit. Sed si amicus nõ naturaliter tantum, sed ciuiliter possidetur, quid amicitiæ nocet absentia, quo minus tecum vbicunque sit amicus, sedeat, ambulet, colloquatur vel iocosa, vel seria? & quod præsens fortè non faceret, absens faciat? Nam si nil aliud videretis, nisi quæ sunt ante oculos, & sola vos præsentia delectarent, breuis admodum visio & angusta delectatio vestra foret. D. Amici absentis dulci desiderio laboro. R. At qui amatis soliti estis laborare non dulcibus. Accipe vero nunc quod vulgi aures vix capiant, dici nequit quam tenera quamque fastidiens præsentia sit interdum etiam amicorum, sæpe paruis offenditur, vt quos

valde

valde dilexeris, quorúmve præsentiam vehementer optaueris, non amicos modò, sed fratres aut filios, quòd fortè solicitudinis studio vel occupationibus tuis obstent, abesse non nunquam malis. In absentia nil amarum nil quod pungat præter desiderium, quod dulce tamē ne tu ipse quidem negas. D. Dilecti absentia me affligit. R. Est id fateor commune mulierum atque omnium muliebriter amantium, quorum delectatio omnis in sensibus est. Nihilominus de hisipsis Poëta loquebatur vbi ait: absentem absens audítque vidétque. Id si ita est, cur non amicus absentem quoque amicum audiet & videbit, nisi fortè purgatiores ad huiusmodi visionē lasciuiæ sunt oculi quám virtuti, aut plus ali quid dignitatis insano quàm casto tribuitur amori, cui præter honestos ac volucres cogitatus, quos pro libito' vagari & esse vbi velint, nulla distantia, nulla vis prohibet, epistolari quoque remedio consultum est, quo nescio an præsentia vlla sit gratior. Romæ quidem erat Marcus Cicero dum ad Quinium Ciceronem fratrem suum proconsulatum Asiæ administrantem scribens: cum tua inquit, lego, te audire, cùm ad te scribo, tecū loqui videor. Et mox eum ad gloriæ excellentiam exhortās, efficacissimum id dicit: in dictis factisque suis omnibus fraternam sibi

animo finxisse præsentiam. Nescio an Athenis, an vbi esset Epicurus, dū amico scribens, Sic fac inquit omnia tāquam spectet Epicurus. Certè in Cāpania erat Anneus, dum Lucilium suum in Sicilia degentem literis allo quēs, vt secū studeat, secum cœnet, secū ambulet hortatur, quæ facere ille non posset, ni si animo fierēt, & non oculorum neq; auriū, non manuum neque pedum ministerio indi gerent. DOL. Oculi mei absentem amicum anxiè requirunt. RA. Non possum negare quin oculis aliquid per absentiam detrahatur, animo autē nihil, immo nec oculis quodammodo, vt prædixi, si tamen amicitia vera est. Vnde & illud apud eundem poëtam & legimus & laudamus Pallas, Euander, in ipsis omnia sunt oculis. Et Cicero ipse in epistola quadā, Balbum amicum suum in Galliis sub Cæsare militantem, non solum in animo habere, sed in oculis ferre se dicit. DO. Amicus abest meus. RA. Interdum non cognoscitur amicus nisi abesse cœperit. Sicut cunctis in rebus, sic in amicitiis, copia ingens gustū hebetat penuria acuit. Quod si magister amorū intermissionem amantibus vtilem dicit, quibus omnibus in præsentia est voluptas. Cur non eadem vtilis sit amicis, quorum in virtute iucunditas tota est, quæ absentiæ nullum sentit incommodum, cum vbilibet præsens

sit?

sit: Noli ergo desiderio succumbere, sed amicum mente complectere, quem tibi nec discessus eripiat, nec mors ipsa. D. Amici dulcis absentiam amarè ferro. R A. Perfer modò, & molliores partes animi præsenti virtute consolida. Amariuscula enim hæc quam defles absentia, forsan in tempore chariorem tibi amicum & amici præsentiam effecerit dulciorem.

De graui naufragio. Dialogus LIIII.

DOLOR.

GRaui naufragio iactatus sum. R. Maris tu mihi memoras naufragium, animi autem siles, quasi verò vel grauius vel crebrius vllum sit. Ibi est tempestas illa cupidinum & affectuum ceu vētorum repugnātia, quæ vos tensis concupiscentiæ speique velis, gubernaculo mentis excusso constantiæque ancoris in alto perditis, per omnes littorū fluxus, perq; omnia maria circumuolauit: illud te naufragium in hoc traxit, tolle cupiditatē, nauigationem ipsam aut certè periculum nauigandi magna ex parte sustuleris: illa nō in naues solùm, sed in scopulos & in mortē cogit miseros. Itaq; ferè omnes q suis auspiciis in mari pereūt, pri⁹ in animo periere, priusq; illos auaritiæ demersit vnda quàm pelagi. Rara est quidē sine præcipitatione cupiditas

quicquid enim vult, cõfestim vult, morásque omnes & illarum comites sumptus odit, ea breuis in exitium via, & crebri prima naufragij causa est. DOL. Magno naufragio vexatus sum. R. Didicisti deum orare votáque facere & pacisci multa, quorum etsi metus causa fuit, tu tamẽ agnosce fidem terræ redditus: non impune deus luditur, odit ille fidefragos. DOL. Fœdum naufragium passus sum. R. De naufragio non queritur nisi qui euasit. Gaude igitur saluus & doctior. Transacti periculi grata solet esse memoria, sicut ex diuerso finitæ prosperitatis amara recordatio. Quanti veró olim faceres vidisse Tritones æquoreos & montes spumeos aquarum atque assurgentes fluctus in nubila & pelagi mõstra natantia? Habes vnde brumali nocte ante focum fabellas horrificas narres attonitis, trepidulámque familiam admiratione suspendas, iam quid sit poëtica tempestas intelligis, & qui malè credulus stupor fuit, iam notitia certa est, quam bene vel metu mortis vel iactu mercium sis adeptus. D. Duro naufragio laboraui. RAT. Sine labore nihil dicitur, hoc si sapis, perpetuum documentum tibi erit, ne quando amplius credere vitam ventis in animum inducas. DOL. Passus sum triste naufragium. RAT. Si primum, caue ne secundum adeas, si secun-

eundum, file. Scitum est illud Publij mimographi: improbè Neptunum accusat qui iterum naufragium facit. DOL. Terribili naufragio vix euasi. RAT. Nescio quid terribilius adeo sit in aquis mori quàm in terris, quandoquidem inalterutro moriendum est, seu quid optabilius vermiũ cibus esse quàm piscium: postquam tamen enatasti, cura ne iterum fracto vitam remo aut laceræ credas tabellæ. Disce terrenum animal terram pati, & cœlum potius ambire quàm pelagus.

De incendio. Dialogus LV.

DOLOR.

EX incendio vix abij. RA. An ne igitur euasisse fortunæ trahis ad iniuriam? sine queri Alcibiadem, qui hostili ex incendio non euasit, quamquam etsi terrestre præuideris, cœlestibus quis iam obstet incendiis? Romanus mihi rex Tullus Hostilius, & Romanus respondeat Imperator Charus, quorum primus Romæ in regia, alter in castris ad Tigrim amnem, si communibus historiis est fides, igne arsit æthereo. DOL. Bonis meis omnibus amissis nudus ex incendio euasi. RA. Quando precor hoc diceret seu Bias, vt omnes volunt, seu Stilbon, vt vult Seneca, qui incẽsa patria admonitus seu increpitus quòd nihil suorum bonorũ ex incẽdio

efferret vt cæteri: bona, inquit, mea omnia mecũ porto. Pręclarè siue horũ alter id dixerit, siuevterq; quannis hęvoces ex ore primi semper auctoris clarius sonẽt, sed omisso auctore dicti veritas vtiq; nota est. Hærẽt nẽpe præcordiis vera bona, viuóq; nihil eripitur possessori, sed ne mortuo quidem. In anima enim sunt, quo nec fortunæ nec mortis dextra se porrigit: tu saluus & incolumis periisse tibi aliquid eorum doles, quę si tua fuissent, procul dubio tecũ hodie salua essent. Mihi etenim crede: vera bona non pereũt. Non est aurũ virtute nobilius, ne par quidẽ quod est aurũ virtute nobilius, ne par quidẽ quod non igne cõsumitur, sed purgatur. DOL. Magnum me afflauit incendium. RA. Cæculus nescio quis, famam diuinitatis igne quęsiuit. Apud Virgiliũ, Iulij comas flamma corripiẽs primam dubiæ spem salutis attulit. Seruio caput arsisse, nõ poëticũ, sed historicum regni omen fuit. Constat ex flãmis Iliacis prodiisse Romani Imperij fundatores. Denique & Heliam incendio obiisse, deúmq; ipsum in flamma ignis apparuisse, sacræ loquũtur historię, vt nõ immerito vestris in vrbibus index hic soleat esse lætitiæ, qui tibi materia est doloris. DO. Domus igne subitò cõflagrauit mea. RA. Et tẽplum Dianæ olim arsit Ephesiæ, tẽplum cœli deo sacrum Hierosolymis, ipsis etiam

etiam qui illud incenderãt miſerandum hoſtibus: & ætate hac Lateranenſis arx illa religionis ac decus eximium orbis terrę bis flãmis exuſta eſt, euidens & apertũ, vt mihi videtur, iræ cœleſtis indicium, non mirabile fateor, ſed tremẽdum. Ad extremum, vt minores taceam, Saguntum, Numãtiam & Corinthum innumeráſque alias & ſæpe tentauit Romam & nonnũquam penè ad vltimum & Carthaginem ſemel, & bis Troiam flamma combuſſit. Arſ re vrbes arſurúmque mundũ ipſum credimus: tu in tuam domum auſum ignem qui incœlum ac terras arſurus eſt que reris? DOL. Ex incendio vix euaſi. RA. Euaſiſti igitur, an id doles, niſi euaſiſſes ſiluiſſes, nunc autem viuus cinis cinerẽ fles extinctũ.

De graui negocio ac labore. Dialogus LVI.

DOLOR.

GRaui negocio defatigor. RA. Nulla ſine difficultatibus gloria. Nulla non virtus in excelſo habitat haud facile adeunda, cõfragoſum huc durúmque & ſcrupeum eſt iter. DOL. Nimio labore fatigor. RAT. Labor area eſt virtutum, requies voluptatum; nil ſine labore laudabile, nil excelſum. Proinde laudis Herculeæ fundamentum labor: nulla re magis Vlyxes quã labore cognoſci-

tur, quantalibet prudentia fingeretur, si ocio sa fuisset, ignota esset. Labor Romuleos duces, Scipiadas & Camillum, labor Fabios, labor Curios, labor Fabricium & Metellos, labor magnum quoque Pompeium, labor Hannibalem, labor Iulium Cæsarem illustrauit: labor Catonibus, labor Mario famam dedit. Papyrium cursorem ac PosseninumNigrum laboriosa militia claros fecit. Vt philosophos, vt poëtas fileam, quorum vita omnis, quid nisi clarus ac delectabilis labor est? Quid de artificibus dicam, quibus ipsa qualiscunque est gloria, quo studio quærēda sit, nosti, à quibus industria & antelucana vigilia præueniri: déque hoc queri solitum Demosthenem accepimus, qui profectò non parvus stimulus esse potest magna tractantibus, quando minima quoque sic animos acuunt atque exercent. Proinde omne genus hominum percurre, vbi famę multum & plurimum est laboris, & omnino virtutum amatoribus amandus est labor, sine quo ad eam quam amant & quam cupiunt gloriam peruenire fas non est. DOL. Labore exerceor continuo. RA. Parum profecerit magnus labor nisi sit iugis: nam & ipsa quæ labore quæritur gloria, nisi sit perpetua, nec magna videbitur. DOL. Nimis crebris exagitor laboribus. RA. Nimium & par

parum pro varietate patientium accipitur, ignauo labor omnis est nimius, nullus iudustrio. DOL. Multi me cruciant labores. RA. Non te cruciant si viri es, sed acuunt & exercent. Vis autem nosse quid inter laborem & delitias intersit, Sardanapalum confer cum Alcide, Sergium Oratam cum Attilio regulo, Apicium cum Caio Mario. DOL. Labor me iugis extenuat. RAT. Multis pro remedio labor fuit, & quos quies infecerat, defæcauit detersitque, nam curare illum animos constat & orientibus vitiis obstare & radicata conuellere. Denique inter priscæ virtutis ac sæculi exemplaris causas hinc labor à scriptoribus ponitur, hinc paupertas. optabiles corporum molestiæ, quæ medentur molestiis animorum. DOL. Durus est labor. RAT. Dura virtus, durus labor, mollis voluptas, mollis inertia, similia bene cohabitant, inter diuersa diuortium est. DOLO. Nimium laborioſa sors est mea. RAT. Oneratum te ingrate accipis: nescis vt nocte media, dum dicatæ deo virgines stratis surgunt, algent, vigilant & diuinis obsequiis exercentur, adulteræ suis interim perfruuntur illecebris: dum pro defendenda patria miles in castris, pro augenda dux in tabernaculo, pro ornanda studiosus inter libros excubat, leno infamis inter suas acies inque suis tentoriis conquiescit.

quibus verò fit melius diffinire nemo cui vel modicum ingenui sit pudoris, hæsitet. DOL. Labore vrgeor acerrimo. R. Bene spera, causa tantùm laboris honesta sit, honestus est labor quóve vno claris ascribare nominibus: omnes quidem qui ad gloriam nitũtur, laboriosus atq; arduus trames agit: ad ignauiam denexa & facilis via est. Deniq; quisquis nascitur, ad laborẽ nascitur, nec regũ filios excipio. Labor & virtus vestræ artes sunt, non ocium & voluptas, quibus qui se applicant, hi demum à natura hominum degenerãt atque in pecudem se transformant. DO. Graui atteror labore. DO. Idem cedentibus grauis labor qui nitẽtibus leuis est. Perfer modò fortiter animo, & assurge, præsentíque molestiæ finem confer. Multos quidem labor exstulit, multos industria, sopor nullum.

De duro itinere. Dialog. LVII.

DOLOR.

DVrum iter pedibus meis ago. RA. Quid tu igitur alienis malles? Atqui neq; alienis manibus operari, neque alienis oculis videre, neque alienis auribus audire, neq; alieno palato degustare, neque alienis naribus vultis olfacere, quid hoc vnum singulare habet, vt tantùm pedibus ambulare delectet alienis. DOL. Pedes eo. R. A. An verò in hunc mun

mundum intrasti eques, an exibis, quid permundū ire nisi eques doles? O principiū humile, & ô finis humilior, quam superba inter vtrunq; sunt media, & in breui cursu quanta prorsus obliuio terminorum, nec vnde certè nec quo pergitis meministis. DO. Iter lōgum cogor pedes agere. R. Cogi quidē durum fateor, cogi autem volēs nequit, indignatio & dolor necessitatis pōdus exaggerāt, patientia & cōsensu animi fortunæ culpis obtunditur. Vis non cogi? fac sponte quod cogeris. Vis vt iter longū breue fiat? volens i. Do. Equitare vellem, pedes ambulō. R. A. An insaniæ parū est vnum ob quadrupedē cuius vsum nescis, quādiu tibi fortuna cōcesserit, naturæ numerum obliuisci? Quod multi faciunt qui vilis atq; intractabilis & caduci equi fiducia dediscunt pedibus suis ire, quibus quæso quid aliud quam diuitem cupias podagram, hoc est pedes inutiles, equos multos? DOL. Longum iter pedes ibo. R. A. Ibis pro libito, nemo te transuehet, nemo morabitur, nemo concutiet, nemo deiiciet, nemo aget in præceps, vnus tibi labor viæ, vnum opus ire, nil tibi tuo cum vectore negocij. Non cogeris enim æquum frenare, non pungere, non adaquare, nō substernere, non circūducere, non fricare, non pascere, non aut tergum vngere, aut arentem pedis vngulam, & tractare

digitis ancipites clauos ac nocturnos subdibus arcere concursus, & somno exciri, trepidus sempérque solicitus quid belua peruigil cum vicinis agat, saltem noctibus quiescès, nam qui equitant noctu etiam laborant. D o. Pedibus longum iter ago. R A T. Calceatus forsitan. Sancti autem patres nudis pedibus deserta lustrabant. Nuncij dei omnipotentis apostoli, mundi climata circuibant, hic ad orientem, ille ad occidentem, hic ad arcton, ille ad meridiem, nauigantes interdum, rarò id quidem, neque aliter quàm cogente locorum situ, sed quem precor equité legis præter vnum ex omnibus Ioannem? Neque id amplius quàm semel, idque perexiguo viæ spacio, dum, quod Clemens scripsit, & Ecclesiastica habet historia, ad recuperãdam perditi adolescentis animam, pia illum festinatio perurgeret. Quomodo autem equitarent, quorum dominus pedes ibat? Vix aselum semel quidem ille mox in crucẽ ascensurus ascendit. Quòd si sanctitate inaccessibili, hæc exempla te prægrauant: at Romanę legiones quæ orbem terrarum subegere. magna ex parte pedestres fuisse noscuntur: in quibus non se solùm atq; arma suis pedibus quisque portabat, sed multorũ panem ac viaticum dierum, vallum quoq; quo in finibus hostium castra indies, circũspecta nocturnis ab

ab insultibus tegerentur. Vnde elegantes Cicero noster quodam loco de militibus Romanis agens, cùm fortibus viris cæterarum gentium arma non impedimẽtum, sed quasi vestimentũ esse dixisset, hoc præcipuum illis dedit, vt diceret. Romanis solis arma nõ vestem esse, sed vt humeros ac lacertos. At cùm eas quas dicebam militares sarcinas subiissent, tum demũ videri sibi esse vestitos, neu quis moderni sermonis consuetudine labi possit, militum appellatione pedites accipi, eósque ab equitibus quanuis vterque militet, hoc secerni nomine solitos multis Romanæ historiæ locis aduertere est. Proinde magnum tibi lenimẽ ac solatium laboris horum recordatio præstare potest. non inermi tantùm ac vacuo & duro, licet tuto tamen calle pergenti, sed armato etiam atq; onusto & periculoso tramite peditãti. Siquidem nihil ad tolerantiam asperarum rerum efficacius, quàm cogitate eadem multos fortibus animis fuisse perpessos. Pudet enim generosum spiritum, nõ posse vnum quod innumeraèiles potuere, quę cogitatio non in laboribus modo qui difficiles, sed in his quoq; qui miserimi videntur cruciatibus in doloribus corporibus maximè in ipse demũ morte profuerint. Do. Longũ ergo durúmq; iter pedibus mœstus ago. RA. Nihil æquè durum iter

lenit mœstúmque animum serenat vt nobiles ac suaues curæ, quæ nisi boni & docti, viri pectus incolere viásque omnes comitari nesciunt. Hic si grata societas amici læti & eloquentis accesserit, non tantùm leue iter, sed & breue videbitur. Multos iucunda confabulatio sic affecit, vt & viæ duritiem nõ sentirent, & de breuitate longi l cet itineris quererentur, neque iuisse sed vectos esse se crederent. Est & illud enim inter mimos Publij notissimum, Comes facundus in via pro vehiculo est.

De sterilitate annua. Dial. LVIII.

DOLOR.

STerilitate premor annua. RAT. Iam tibi fertilitas grata erit, optimè res omnis contrarij collatione cognoscitur. DOL. Fefellit ager meam spem. RAT. Non te ager fallit, sed improbitas cupiditásque animi: cuncta vobis ad nutum succeſſura promittis insolentes, vestro digni iudicio, quibus ipsa rerum pareat natura, quæ si suum ius seruare ausa profundam semel auaritiæ vestræ præruptámque voraginẽ, cui nihil est satis inexpletam liquerit, insolés vobis & auara atque iniurioſa videbitur. Non sunt hæ autem iustæ nec modestæ spes, sed immodici figmenta desiderij, ea quidem fingitis euentura, quæ cupitis, si quid deest damnũ dicitur: tuus ager suum

ſuum morem tenuit, & tu tuum tenes. Terræ etenim vbertas & ſterilitas alterna, ſed cupiditas veſtra perpetua eſt. Vos iniquiſſimi omnium interpretes, cùm illam gratè & ſobriè, hanc patientes ac fortiter ferre debueritis, illam contemnitis, hanc deſletis, illa tumidos facit, hęc querulos. DOL. Ager meliora pollicitus me fefellit. RAT. Terram bobus ac raſtris, cœlum votis ac precibus fatigatis. Ventorum ſpiritus, opportunitas imbrium, germinum decor, agri ſpecies, puluis hybernus, lutum vernum, æſtiui ſoles, maturitas autumnalis, omnia cupidos in ſpem trahunt, vt arentem ſtupam flamma omnis incendit, vt inanem puluerem flatus omnis impellit, ſic auarum animum lucrum omne ſuſpendit atque erigit, omníſque nõ rei modò, ſed vel tenuis ſpei iactura confundit ac deiicit. Sed frænate miſeri motus incõditos, infinitam concupiſcentiã corẽcete, & ſpem credulam mille tandẽ deluſam ſucceſſibus caſtigate: quid nũc cœlũ terrámq; reſpicitis? Non aliunde fertilitas quàm à deo eſt. Illũ mortales agere ſinite, & videte quid agitur, & laudate. Sinite opificẽ operari, & vnius artificij perito homini exhibendam reuerentiã non negetis deo. Pudeat terrea vaſcula cœleſtum figulum arguere, ſed in omnibus illi voce atque animo gratias agite, qui neceſſi-

tatum conſcius veſtrarum, neq; cupiditatum neſcius illis ſuccurrit, his occurrit: vtrobique miſericors vtrobiq; terribilis in cõſiliis ſuper filios hominum, vt de illo ſcriptũ eſt, ſperare itm tãdem nõ in agris veſtris, ſed in domino & facite bonitatẽ & inhabitate terrã & paſci mini in diuitiis eius, delectamini in domino & dabit vobis petitiones cordis veſtri, quæ vbi cœperitis in domino delectari, auarę eſſe non poterũt neq; iniuſtæ. Reuelatæ domino viam veſtrã & ſperate in eo, & ipſe faciet. Iactate ſuper domino curã veſtram & ipſe vos nutriet: quid cœleſti manu æditi non niſi terram cogitatis, terramq; diligitis? Nolite has ſacras voces vt ſoletis ſpernere: nolite auras pluuiáſq; & tẽpeſtates idoneas aucupari aut precari: nolite in terra ſpẽ habere, ſed in illo qui reſpicit terrã & facit eã tremere, qui de ſaxo duriſſimos fontes liquidos elicit, qui te denique ab agello tuo falli paſſus eſt, ut in illo ſpem poneres qui nõ fallit. DOL. Multum ſolita de copia demptum eſt. RAT. Id modò ſubducitur quod plus æquo vel dederũt anni præcedentes vel ſequentes dabunt. Modeſtiq; quantulũcunq; ſat eſt: auaritia lucro creſcit eóque fit pauperior quo plus habet. Magna vitiorum genetrix, magna nutrix atque hortatrix eſt copia. Patere malis tuis demi aliquid, quo minus copiæ, minus erit inſolen-

tiæ,

tiæ, minúsque libidinis. Adde quòd hæc tui ruris iniuria apud multos beneficium ac largitas haberetur, túque ipsi si assensisses inopiæ, vbertatē hanc & copiam iudicares, tantum in iudicio rerū semper consuetudo præiudicat, tantámq; vim habet, nunc quid mitum si temperata fastidiunt, qui superuacuis assueuere, qua nulla maior procella modestiæ est? Do. Sterilitas vrget insolita. R. Sæpe quidem fortiores viros plaga fert sterilis, fertilior molliores neque fert modò, sed facit, atque alibi natos durat aut mollit. Si molliuit Gallos primum post Romanos Asia, Alexandrum Babylon, Hannibalē Capua. Contra verò Romanam indolem durauit & cotis in morē acuit illa arens & scopulosa pars Ligurum: te quem copia molliebat, duret inopia. Sobrietatem te doceat ager tuus, & quod libri vberes nequiuere, glebæ faciant aridulæ. Nemo despiciendus est magister disciplinæ vtilis: disce bene viuere: disce vel senex, disce vel nolens, disce denique vel indignans.

De villico malo & superbo.

Dialogus. LIX.

DOLOR.

VIllicum insolentem patior. R A. Insolentem tantùm & non furem, bene tecum agitur. D O L. Villicus malus est mihi. R A T.

Malum fer equanimis, villicus nisi pessimus bonus est. D O. Villicum durum ęgre fero. R. Mollem delicatúmque ferres ægrius, duricies rusticorum epitheton est, duris cum bobus, cum stiua & vomere, cum ligonibus & rastris, dura denique cum tellure luctantur, quid ni ipsi etiam duri sint? si nil aliud est quàm durus, bonus est villicus, D O. Rusticũ importunum ferre nequeo. R A T. Atqui vel feras villicum, vel ipse villicus sis oportet, vel incultum rus elige: dura sunt omnia. D O L. Rusticus intractabilis, indigestus est mihi. RAT. Nil horum impræmeditatum tibi esse debuerat, mox vt terram habuisti labores varios præsagire sterilitatem & villici fastidia debuisti. Dixi dũ rure gloriareris excolto, rusticos vltimos hominum terris abeuntem iustiriã reliquisse. Si vnquam genus humanum reuiuisceret eosdem illos puto vltimos reperturam, ita quos sequebantur præcesserunt, malorúmq; omnium pessimi facti sunt. DOL. Asperrimus villicus est mihi. R A. Vbi veritas dixit quòd terra homini spinas & tribulos germinaret, subintelligendum fuit & rusticos tribulis cunctis asperiores. D O. Villicus est mihi nequissimus. R A T. Aut villici nequitiam tolerare condisce, aut famem perpeti. Mutare enim villicum non proderit: ad vnum modum ferme omnes facti

factisunt,nisi quod semper peior est vltimus.
DOL. Villicus fur est mihi. RAT. Dixisti tandem quod dicturum præstolabar: ita enim furtis addicti sunt, vt eis aliquanto sit dulcius id modicum quod furantur, quàm quicquid ex omni iusto labore percipiũt,& hoc ipsum tandem est ferendum, nec queri vnus debet quod omnibus est commune. Profectò autem & si poëta rusticos vltimos à iustitia derelictos faciat, vt bis dixi, apud vos tamen hominem primum humano semine genitũ & agricolam fuisse constat & parricidam, vt fuisse semper pessimi videantur,dúmq; id recolis,non mireris fures. DOL. Villici culpa rus perditum ac desertum est. RAT. Hoc quotidie multis clarioribus, Anaxagoræ accidit,& Architæ, vterq; credo doluit,neuter excanduit.

De furtis. Dialogus. XL.

DOLOR.

ID modicum quod supereſt à furibus vix defendo. RA. Rure te villicus tuus patientiam mali huius edocuit quamq; in vrbibus exhiberes. DO. Me fures infestant. RA. Contra hoc malum nil querelis agitur, supplicijs opus est. Interim custodia proficit vigilanti. Sunt qui nihil custodiant & accusant fures,, cum vetus sit prouerbium, quòd occasio furem facit. DO. Limen meum fures obsident.

RA. Claude hostium, obde seram, aperi oculos atq; intende, si negligis, temetipsum culpa. Rarò fur intentis obfuit. Illi iustius queruntur quibus non sunt domus, quales sunt quidam populi sub meridiem & sub arcton, & ideo apud Scythas vt scriptum vides, nullum scelus furto grauius. Et sequitur ratio: quid enim inter syluas superesset si furari liceret. DO. Fures mihi subtrahunt res meas. RA. Suas fieri volunt, nec tu vetas. Puta ergo negligẽtiam tuam plecti rerúmq; te tuarum custodiam hoc precio doceri: vtilia non discuntur gratis. DOLOR. Mihi molestissimi fures sunt. RAT. Importunum planè genus hominũ, iure optimo bonis omnibus odiosum non modò vt pestilens sed vt vile. Sic enim habe: non enim aliter quàm summa animi vilitate aliquẽ ad hoc trahi. Haud immerito igitur Aurelius Alexander princeps iuuenis sed bonus, tanto furum odio flagrauit, vt de illo scribat Helius Lampridius si quem talium vidisset, paratum digitum habuisse vt illi oculum erueret, tantíq; eum stomachi fuisse in furtorum infamia laborantes vt si eos casu aliquo videret. cõmotione animi choleram euomeret, toto vultu inardescente ita vt nihil loqui posset: nobilis prorsus indignatio generosi animi, verè ingés furum fœditas, quæ viro forti & sublimi sic subito

bito nauseã extorqueret Quinimo, cùm quidam ex honoratis aliquando furti reus ambitiosè tandem fauore quorundam amicorum regum ad militiam aspirasset, & statim in furto deprehensus esset, vix enim illi vitio assueti desistere vnquã sciunt: quæsiuit Alexander à regibus qui illũ promouerant, quid apud eos paterenturfures, cumq; illi respondissent, crucem: illico eum de illorum sententia crucifixit DOLO. Furtis infestor. RAT. Contra furta bona est vigilantia atque custodia, sed optima est paupertas. Quandiu aliquid eris quod furibus dulce sit, eorum vel manus certè vel oculos non euades; vis fures non metuere, pauper esto.

De rapinis. Dialogus. LXI.

DOLOR.

A Prædonibus spoliatus sum. RA. Quamuis ciuili lege, nisi fallor, scriptum sit quod nullus fur improbior quàm qui vi rapit, sunt tamen clandestini fures me iudice viliores, illi enim fraude agunt, hi autem vi. Et ideo iuxta sententiã Ciceronis: illi vulpeculis, hi leonibus assimilantur. Adde quòd fures rebus spoliant ingeruntq; suspitiones: at prædonibus spoliasse ferè sat est, suspitionibus non relinquunt locum. DOL. I prædones incidi, qui me nudum reliquerunt. RAT.

Incidit in prædones Cæsar, á quibus nõ spoliatus modò sed captus magno se tãdem precio redemit, futurus rerum dominus, quamuis huic damno solatium vltio mox secuta præbuerit, non exiguũ lenimen iniuriarum. Incidit in manus hostium Regulus totiens iam victor, qui magno cum imperij vestri damno atq; discrimine eũdem immani supplicio peremerunt. Incidit in hostes quoque Valerianus Imperator, qui eum multo cum imperij dedecore fœdo senili seruitio conferant: tu si nihil vltra quam spoliatus es, & fortunæ tuæ & prædonibus gratiã habe qui tibi libertatem vitámque reliquere. Non est enim aliud beneficium latronũ, quàm quod Cicero ait in Philippicis, cõmemorare possint his se vitam dedisse quibus non ademerunt. Fer tu igitur sortem tuam communem tibi cum magnis his atque aliis claris viris, etsi comparetur, facilem etiam atque optandam: neque fœlicior esse velis his qui dicuntur fœliciſſimi.

De dolo malo. Dialog. LXII.

DOLOR.

A Circũscriptoribus sum deceptus. RA. Miraris, Mirarer ego si inter homines conuersando illæsus euaderes. Quis homo enim hominem non decipit? Fides exultat, regnat fraus, hocne nunc nouiter perpendis? Non

Non tanto studio neq; tot laqueis venatores atq; auceps feras ac volucres captant, quot versuti homines alios quosque simpliciores. Quod si vnquam verum fuit, vestra ætate verissimum est. Monstratur digito fraudum magistri, & ille prudentior iudicatur qui peritior est fallendi. Visne igitur non decipi? aut morere aut fuge hominum consortia. DO. Dolo malo vnde non timui circumuentus sum. R A. Si timuisses, deceptus forte tam facilè non fuisses, & nũc cogita an tu quem quam aliquando fefelleris. Estis enim fere omnes ad fallendum proni, feres autem facili ab altero tibi fieri, alteri quod feceris. Sed vos & quæ facitis aliis non sentitis, & quæ ab aliis fiunt vobis pati non potestis, rerum omniũ iniquissimi iudices. DOL. Dolo amici dãnum tuli. R A. Erras vt in multis: nullus in amicitia dolus est. Sed in hoc etiã vulgo erratis, amicos cre litis qui nõ sunt: amicitiãq; rem inextimabilem atq; sanctissimam facili probatis experimento, vsq; adeo rerũ vilium curiosi, leui comessatione, aut breui cõfabulatione quæritis amicum: nec citius quæritis quam perditis, si tamen quod non habetur perdi potest. Postea ab amicis vos deceptos dicitis, & hanc infamiam amicitiæ inuritis innocenti. DOLOR. Dolo damnificatus sum. RATIO. Multis profuit falli, eris cautior in

reli-

reliquis: quidam paruæ rei damno maximarum rerum pericula declinarunt. DOL. Circumscriptor iniquissimus me fefellit. RAT. Immo tuú exercuit atque excitauit ingeniũ, docuítq; non fidere nisi expertis & probatæ fidei. Enumerarem exempla quibus casum tuũ solareris, nisi essent innumerabilia. Quis enim viuens non decipitur? Quicquid mali mortalib⁹ accidit minus est quàm quod homo patitur ab homine. Et quoniã sequi omnià nec possibile nec necesse est, memento Caninij, qualiter Syracusis fuit dolo malo quondam à Pytio circumscriptus: habet tamẽ Caninius quo solari queat, equesRomanus ab extraneo & viuente deceptus, cũ Augustus Cæsar Imperator Romanus à Romano ciue moriente delusus sit: nota res est, vt Marius quidam qui ipsius Augusti beneficio ab infimo militiæ gradu ad summus honores atq; opes ascẽderat, semper publicè prædicare solitus, se illum vnum hæredem habiturum, eiq; bona sua omnia relicturũ, à quo omnia percepisset, idipsum cũ pridie quam obiret eidem affirmasset Augusto fraudulẽtum spiritum emisit, tandem nulla Cæsarei nominis, vel tenui mentione in testamento habita. Dignus verè cuius cadauer vnco in Tyberim traheretur: qui dominum ac benefactorem suũ fallere nec morte dedisceret.

De

De habitatione angusta. Dialog. LXIII.

DOLOR.

ANgustè habito. R. Angusta domus ad multa est habilis: inter alia contra fures vtilis, de quibus paulo ante querebaris, q̃ in ea latebras nō habent, sicut ex aduerso de magna domo tectè dicitur, quòd dominum fallit & prodest furibus: arctam sanè vel amplam domum pro numero inhabitātium accipio, tu nūc vt tibi videris angustè habitas. At quāto habitat angustius anima tua quantóq; fœdius inter saniem & cruorē, nec migrare illam inde si fieri possit vnquam velis. DO. Arcta domus est mihi. R. Domus lutea cœlestem animum non angustat, sæpe parua domus magnæ gloriæ capax fuit, cum magna interim multæ infamiæ plena esset: nō format domus animum, sed ab illo formam accipit: vt læta igitur atque honesta pauperū tuguria esse possunt, sic infames mœstæque regum arces diuitúmque palatia. Nulla tam parua domus est quam non amplificet magnanimus habitator magnóque hospiti præstet idoneam. DOL. Parua domus mea est. RA. Parua Euandri regia magnum cœpit Alcidem, modicis ædibus futurus mundi dominus natus est Cæsar: pastorali casa Romulus ac Remus tā magnæ vrbis auctores educati: non amplis atrijs habitauit Cato: volu-

bili Dolio Diogenes, Angusto tugurio Hilarion: imis terræ specubus sancti viri: in exiguis hortulis magni philosophi: sub duo modicisue sub tentoriis summi duces: in stipendis palatiis Caius & Nero: tu cum quibus habitare malles, elige. DO. Angusta est mihi domus & humilis & inculta. RA. Muri fures ventósque submoueant, & vtriusque petora vulgi tædia, tecta frigus, æstum, soles, imbres arceant, turres aëreæ volucribus, domus ampla superbiæ, ornata luxuriæ, referta cupidini, nullum virtus spernit habitaculum nisi vitiis occupatum. DO. Peranguste habito. RA. Visne tibi domus omnis amplissima videatur, sepulchrum cogita.

De carcere. Dialogus LXIIII.

DOLOR.

CArcere claudor indigno. R. Melior est indignus carcer, quàm indigna libertas, multoq; satius immeritum pro iustitia mala pati, quàm per scelut bonis affluere, quanuis nec mala illa dici debeãt, neq; hæc bona, sed loquor vt vulgus, quod dolorem malum ingens, voluptatem summum bonum iudicat. DOL. Carcere clausus sum. RA. Quis non carcere clauditur, aut quis inde digreditur nisi dum moritur? Vetus hæc tua omniúmq; sors est,

est, vnde propriæ, vnde nouæ igitur querelę? Ita enim scito, ex quo die natus es & antequam nascereris, in carcerem atque in vincula missum te, illius imperio cui omnis cœli ambitus exigua domus est: & si quid summo creditur poëtæ, tenebrosum vtique carcerem & cæcum. Illius carceris exitum si fœlicem cupis, huius angustias non horrebis, sicut nec supplicia, nec mortem, nec humani aliquid ad quorum patientiam & contemptum nisi præparatus armatúsque erit animus in quacunque fortuna, calle graditur ancipiti. Do. Turpi carcere claudor atque angusto. R.A. Nullus carcer turpior & angustior nullus, quam iste corporeus quo vsque adeo delectaris atq; vnde tantopere solui times. Do. Carcere detineor importuno. R. Multos periculo instãti atq; hostiũ manibus carcer eripuit. Multis limen carceris pro clypeo fuit & quod intrasse profuerat exisse nocuit, vt exitu admoniti quod horruerant, vtique quod optauerant, miserum fatererentur. D. Carceri mancipatus sum. R. Quid scis an fortasse non carcer, sed vt dicitur custodia sit? quotiens vinculis explicitos hostilis mucro, siue hoste sæuior paupertas inuasit? quotiens euasisse pœnituit, & carcerẽ quẽ diuturnum queri cœperãt, non fuisse perpetuum quæsti sunt? Vidimꝰ in carcere quosdã laute viuctes,

mox inde digressos tenuem ac difficilem vi
tam mœsto sine clausisse. D. Miseram in car-
cere vitam dego. R. Quidam libros in carce
re texuerunt, tu querelas texis inutiles. Qui
dam literas in carcere didicere, tu patiẽtiam
dediscis. D, Carcerali custodia vinct° teneor.
R. Plerique cauernis ac spelunicis, alij se mu-
rorum angustiis inclusere, carcerem sponta-
neũ vel dei amore vel mundi odio vulgíq;
fastidio eligentes: tu si hoc animo non es,
tuíq; carceris finem cupis, expecta: aut te
hinc homo eruet, aut mors quæ clauem car-
ceris alteram habet. Vnus quidem introitus,
exitus multi sunt: alium misericordia, alium
ius eruit, alius innocẽtia sua, alius custodum
negligentia euasit, alius precio, alius inge-
nio, & vel subterraneis cuniculis, vel per te-
nebras amicæ noctis elapsus est, quiõusdam
patrum memoria terræmotus & ruina car-
ceris viam fecit: ad postremũ quos nihil emi
serit, mors absoluit. Nec minus varij euadẽ-
tium euentus. Marium consulatui carcer de-
dit, Iulium Cæsarem Piratarũ custodia sum-
mum misit ad imperium. Hac ætate quidam
de limine carceris ad dominum transiuere,
& catenam sibi excussam iniecere aliis. De-
nique regulum & Socratem multósque alios
non tam carcer extinxit, vt visus est, quàm
carceri clarus finis eripuit. Et ad summam,
quosdam

quosdam carcet ad insignem gloriam, alios ad eximiam fortunam, ad regnũ alios, multos ad cœlum misit ad sepulchrum omnes, nullum cepit quem non redderet.

De tormentis. Dialog. LXV.

DOLOR.

INiustè torqueor. R. Quid nunc diceres si iustè? Nullum nempe tormentum conscientia maius est. Illa incolumi, hæc externa despicito, intra te consolator tuus. DO. Torqueor prorsus indignè. R. Tortoris misere re tui, ille te grauius torquetur, quamuis enim mundus obstrepat: minus mali est pati iniuriam quàm inferre. DO. Torqueor. RA. Nouum mali veteris lamentũ: nunquid enim non antea torquebaris? inter tormenta natus, inter torméta vixisti, inter torméta moriturus: quid nunc noui accidit? Mutãtur tormentorum species, tormenta non desinunt: excute totum tempus ætatis, quem sine tormentis diem egeris, recordare. Aliqua falsis forsan gaudiis adumbrata reperies, veris autem plena tormentis, quibus si acriter æstimes, nullam vitæ partẽ vacare fateberis. Vnde nõ immerito quibusdam omnis vita supplicium visa est: sed vos nihilominus quam hæ philosophicæ voces tangunt, hærent qui pem aurium vestibulo, mentis claustra non

subeũt, hîc ad omnem corporis offensiunculam ingemiscitis, animi iuge mortiferúmq; supplicium non sentitis: illic impatiẽtes, hîc hebetes. D. In eculeum leuor. R. Quid refert, in eculeum an in lectulum torquendus ascẽderis? Te carnificis nodus premet: at hũc febris, hunc podagra, hunc vxor, hũc filius, hũc amica, hunc diuitiæ, hunc paupertas, hunc medici manus, hunc magistri ferula, hũc nequam seruus, hunc dominus insolens, hũc infinita cupiditas spésque anhelat, nunc tortore quolibet peior metus. Perquire mortaliũ status, vix illum inuenies non in eculeo pendentem: sed cùm mille sint eculei, nisi ligneum non timetis? D. Torqueor. R. Aut innocentia in tormentis, aut iustitia teipsum consolare: nam si iniustè torqueris gaudendum est, experimentum ibi atque aliis & fulgor quidam tuæ virtutis accesserit, attracti ac sublati fragrantior ac notior fama erit: vt bene oleant, teruntur aromata, & pulcherrima rerum ne lateant attolluntur. Sin id iustè pateris acquiescere remedio, & concretæ sordes flammis aut asperitatibus eluuntur, & magni mali medicina tristior sit oportet: quem morborum tædet, amara non respuat, quem scelerum pœnitet, supplicia non recuset. D. In eculeum tollor. R. Si immeritus, habes vnde ex alto sæuitiam alienam despicias. At si meritus,

ritus, vnde à terra diuulsus ipse tuũ clarius aspicias crimen, quódq; commissum doles nõ doleas plecti. Do. Torqueor. R. Aut tentatur virtus aut punitur vitium, alterum sæpe vtile, alterum semper expediens. Bona exercitatio iusti est, pessima noxentis impunitas. D. Torqueor. R. Discè iter ad patientiam & ad mortem.

De iniusto iudicio. Dialog. LXVI.

DOLOR.

INiusto iudicio damnatus sum. R. Vnius iudicis, aut paucorum voce testium damnatus populi vocib⁹, aut tacito iudicio, quód que est melius conscientia ipsa tua, quódque est optimum diuina sententia absoluendus. Siquidem ad tribunal æternum iudicis iusti prouocatio salua est: solet is perperam iudicata rescindere. Dol. Iniustè iudicor. RA. Vt iustitia iniustos, sic iniustitia iustos premit. Vbi igitur iniusta damnatio, ibi iustus est reus: nemo autem tam demens nisi insaniat vt hæc peruerti séque iniusto iudicio premi velit. Nemo tam pauidus nisi sit pessimus, vt non potius damnari eligat iniusto iudicio quàm absolui. Tanto enim id satius, quãto est melior oppressa iustitia quàm imperiosa nequitia, quantóque est opta-

bilior mēs bona quàm propitia fortuna, quā uis illa laboribus, hęc delitiis affluat. Plus dicam, tanto eſt melius iuſtè etiam damnari quàm iniuſtè abſolui, quanto eſt peius impunitum quàm punitum crimen: in hoc enim ſceleri iuncta iuſtitia eſt, malo quidē magno bonum ingens: in illo autem ſcelus & impunitas, quę neſcioan ſcelero ipſo peior ſit, vna certè & iuſtitiæ hoſtis & multorum radix eſt ſcelerum. DOL. Iudicio grauor iniquiſſimo. RA. Mens in ſolido fundata & bene ſibi cōſcia humeros habet inexpugnabiles, ſuperimpone quantumlibet damni, infamiæ, ſupplicij, nullo faſce curuabitur, & viribus ſuis & multo maximè cœleſti ope cōſiſtet. Erunt præterea quorum ſeſe paribus ſoletur euentibus haud ſpernendi comites. Romæ Furius Camillus ac Liuius Salinator: Athenis Ariſtides atq; Melciades, multíq; alij: inter quos quidem, quod mireris, Cicero & Socrates: ante horū alicui, an Publio Clodio ſimilem fieri malis? atq; horū quiſque ciuis optimus & in ſua vrbe clariſſimus, ſed iudicio damnatus, & vel in exilium, vel in carcerem vel in mortem actus. Ille verò ſceleſtiſſimus, & inter multa flagitia notiſſimi quoque cōuictus adulterij, violentarúmque religionum concordibus omnium iudicum ſententiis abſolutus eſt, quiſquam ne adeo falſæ metuens infa-

infamiæ est, qui non illius absolutioni Ciceronis hostis sui damnationem atque exilium anteponat: sed humana hæc atq; cõmunia. Sin altius aspicis, videbis pressum falso iudicio cœli regem familiámque eius dilectissimam tanti vestigiis hærentem ducis, & qui hunc postea secuti sunt, tanta innocentia tantisque virtutibus in hospsos iudiciarij turbinis incursus ac scopulos incidisse. DOL. Falso iudicio offendor. RAT. Est qui te iudicet, is qui facit iudicium iniuriam patiẽtibus, quíq; ait: mea est vltio & ego retribuam eis in tempore. Est & vbi non cogitas, ipso iudicis aut testis in pectore, magni ibi habitant vltores, nullius beluæ morsus est acrior quàm conscientiæ. DO. Iniusto iudicio læsus sum. R. Illatis iniuriis bene vti, ars nõ vltima est, qua instructo sæpe profuit iniquitas aliena, cùm sua cuique semper noceat, prosit nunquam. DOLOR. Innocens damnatus sum. RATIO. Quid igitur nocens malles? Sic enim Xãtippæ coniugi Socrates moriens respondet, mu liebriter lamentanti, quod is innocens moreretur. Atqui & si aliqui contrarium opinati sint, longè tamen est innocentem cõdemnari tolerabilius quàm nocẽtem. Hîc enim solum suppliciũ graue est, illic & causa supplicij. DOL. Iniusto populi iudicio damnatus sum. RATIO. Expectas vt populus in te re-

ctum videat, quod nec in se nec in alio vnquam vidit? Magnum tuæ innocentiæ argumentum fuerit à nocentibus condemnari. D. Populus immeritum me condemnat. R. Idem hercle non immeritum, sed multa & magna promeritum Camillum, de quo nunc loquebar, & Liuium ipsum, denique Scipionem Africanum aliósque Cornelios tales viros iniustis iudiciis agitatos ad voluntarium coëgit exilium. D. A rege innocens condemnor. R. Ei regum plærumque sententiæ non iustitiæ, sed vindictæ sunt: quisquis liberius verbum contra licentias regias emiserit, cuicunque in interitu libertatis frõs obductior fuerit, is læsæ reus erit maiestatis. D. Sed condemnor à iudicibus. R. Iniquo iudice nullum venenosius est animal: á serpente læsos se dolent quidem homines non queruntur: fecit enim serpens quod suum erat, quamuis non quod placitum patienti: certè iudices erant qui eos etiam de quibus dixi Socratem condemnarunt, Clodium absoluerunt, quorum vtrum esset iniquius dubitari potest. Proinde in populis aut sub regibus atque inducibus degenti, propositum animo esse debet, aspera quælibet & iniusta patienda si veniat, non deflenda cùm venerint.

De

De exilio. *Dialogus* LXVII.

DOLOR.

EXilio pellor iniusto. R. Quid tu igitur, iusto pelli malles exilio? Nempe quod ad iniuriæ cumulũ ais, in diuersum trahitur: habes enim iniusti exilij solatium comitem iustitiam, quæ iniustos ciues destituens te secuta tecũ exulat. D. Iniusto exilio pulsus sum. R. Ante rex expulit, an tyrannus, an populus, an hostis, an tuipse? Nam si rex, aut iniustum exilium non erit, aut ipse non iustus, atque ita nec rex quidem. Si tyrannus, ab illo te pulsum gaude, sub quo boni exulant, fures imperant. Si populus, moribus ille suis vtitur, bonos odit, & his quoque multiceps tyrannus nunquam sui similem pepulisset: Non te igitur patria, sed malorum cœtibus arceri, neque in exilium, sed in partem bonorum ciuium cogi putes. At si hostis, agnosce iniuriæ leuitatem, non hostiliter sæuit, qui omnia cùm posset, patriam abstulit, spem reliquit. Sin tuipse, mores populi perosus aut tyranni abitum elegisti, non modò ne doleas, sed etiam gloriare virtutẽ patriæ prætulisse: non tu flebilem, sed honestam & prorsus inuidiosam bonis atque optabilem non iam exilij, sed absentiæ causam habes. Spõte Pythagoras Samon liquit, Athenas Solon, Lycur-

gus Lacedæmona, Romam Scipio. D. Exilio damnatus fum. RA. Multos exilium honeſtauit, multos acrior aliqua fortunæ vis atq; iniuria notos reddidit & illuſtres: quid te vetat illis inſeri, qui quaſi ignem de ſilice clarã famam colliſionibus quæſiere? DOL. In exilium agor. RA. Habes in hiſtoriis magnos rei huius ſocios, quorum ſpecioſiſſimus comitatus, nõ ſenſum modò doloris imminuat ſed obliuionem afferat. Non minor in exilio Camillus fuit quàm fuiſſet domi: quãtus ciuis, quantus exul, qui victorias ac triumphos non iuſtitia minus quàm proſperitate cõſpicuos in Capitolium duxit, mox hinc pulſus pro accepta iniuria ingratæ ſalutẽ patriæ rependit. Non facilé aliud tam clari exulis exẽplum fateor: ſed Rutilius & Metellus tã nihil exilio fracti ſunt, vt Rutilius reuocatus ab illo cuius nutui non parere capitale erat, exilium amplexus, reditum cõtempſerit, ſeu ne vlla in parte ſenatui iniuſtisq; licet legibus patriæ obſtaret, ſeu ne fortè exul iterum fieri poſſet: & Metellus eodẽ quo in exilio profectus erat, vultu atq; animo remearet. His Marcellus accedat, hic vltimus qui in belli ciuilis tempus incidit, pulſus nempe, non ſolitam modó conſtãtiam honeſtarúmque artium ſtudium nõ omiſit, ſed ſtrinxit arctius, & publicis liber curis, vni excolendo animo tam

tam ardenter incubuit, vt ad scholas missus honestissimas, nō ad exilium videretur: quod quidem in Cicerone conspectius operū splēdor & literarum copia maior fecit, nō exilij modò, sed carceris dulce solatium. DOLOR. Exilium patior. RATIO. Exilium breuè citò te patriæ tuæ reddet: longum verò aliam tibi patriam dabit, vnde exulent qui te exulē voluere, dedissétque nunc si ad naturam rerū non ad opiniones hominum aspiceres. Valde enim angustus est animus qui sic ad vnum terræ angulum se applicat, vt quicquid extra sit exilium putet: multum abest exilij deplorator ab illa animi magnitudine, cui totus orbis carcer exiguus videtur. Interrogatus Socrates, cuias esset, mundanus, inquit, sum. Verè Socraticum responsum, Athenienſem se alius respondisset, Socrati autem patria omnium mundus erat, non hic solum quem vulgo mundum dicitis cùm pars vltima mū di sit, sed cœlum ipsum quod hac rectius appellatione comprehenditur. Illi patriæ desti nati estis ad quam si suspirat animus, qualibet, in parte terrarum peregrinum atque exulem se nouerit. Nam quis patriam vocet vbi non habitet nisi ad breue tempus? Illa verè cuiúsque patria dicenda est, vbi quisque perpetuò securus ac tranquillus deget: quære hanc in terris, puto irrita erit inquisitio. Vt

naturæ autem lex est data mortalibus ac præscripti fines, dum hic viuitur terra omnis patria vestra est, intra quam qui se exulem facit, non tem rei quàm animi vitio laborat. Non habemus hic manentem ciuitatem, dixit Paulus. Omne solum forti patria est: inquit Naso. Omne homini natale solum, ait Statius. His te vocibus armatum, velim quibus vbique vnus & vel nunquam vel semper in patria tua sis. DOL. Ire in exilium iubeor. RAT. I sponte, peregrinatio erit nō exilium, & memento quibusdam exitum, quibusdam verò reditū pro exilio fore: sunt quibus nunquam peius quàm in patria sua sit. DOL. In exilium cogor. RAT. Cupiendo quod cogeris, efficies ne cogaris. Omne violentum patiētia vincitur, & desinit esse violentū quod volenti fit. DOL. Ire in exilium est necesse. RAT. Tu fac volens quod vel nolens faceres fac lætus omnia, ne quid mœstus patiaris: ita omnem vim necessitatis, omnes clauos quos ad amatinos illi tribuunt catenásque, omne tædium molestiamq; discusseris: sed vos impossibilia cupitis, necessaria fugitis, vtrumq; nequicquam. DOLO. In exilium eo. RATIO. Immo forsan in requiem, sub obtentu falsæ miseriæ vera fœlicitas, iam saltem ab inuidia tutus eris, propera mixtámque cum gloria securitatem arripe: tutis & honestis late-

bris

bris nihil est dulcius, nullæ his conferri possunt vrbium plateæ. DOLO. Pellor è patria, RATIO. Pulsum te pessimis, optimis insere, neque te patria, sed patriam te indignam rebus proba. Sentiat illa quid perdidit, tu nihil perdidisse te sentias, mali ciues tui tædio simúlque præsentis odio ac suspicione careant, boni autem amore absentisac desidesio teneantur sequantúrque oculis atque animis abeuntem: illi se solos linqui doleant, tu te comitatum gaudeas proficisci. neque in tergum respicias, neque reditum cogitas, neque cum illis esse cupias qui te cupiunt abesse, neque demum quod à te fieri debuit, ab alio factum ægre feras: debuisti credere ciuium inuidiæ, vtque illam fugeres, vltro in exilium ire. Huius ego consilij dux eram: nec exempli duces deerant clarissimi: nam imprimis tres magnos. Scipiades id fecisse noueras, tamque perseueranter vt patriam sua præsentia qua nil clarius habebat spoliatam indignam quoque cineribus defunctorum: quidam insuper famoso dignam epigrammate iudicarent: nomina sunt immortali memoria quæ tibi per famam pérque omnis historiæ fidem ignota esse nõ poterant, Africanus, Nasica, Lentulus. DOLO. Mittor in exilium. RATIO. Immo in experimentum tui, videris quem te in exilio præ-

beas, si succumbis exulverus, si cousistis exilio clarus, vt multi olim qui inuicti & fulgidi per asperitates incesserunt, vt sequentibus rectum iter ostenderent. Sine tyrannos sæuire, sine populum furere, sine hostes ac fortunam fremere: pelli potes, capi, cædi perimi, vinci autem nisi manum extuleris non potes neque ornamentis tuis spoliari, cùm quibus quocunque ieris & ciuis & patriæ principum vnus eris. DO. Exulatum pergo. RA. Perge alacer, I securus, nescis quàm longa sint brachia tui regis: nihil illi longè est: vbique te proteget qui protexit in patria.

De obsessa patria. Dialogus LXVIII.

DOLOR.

OBsessa est patria. RATIO. Obsessa fuit Troia, obsessa Tyrus, obsessa Carthargo, obsessa Hierosolyma, obsessa Numãtia & Corinthus, euersæq; omnes, quem iam pudeat obsideri? ipso vrbium caput Roma obsidione tẽtata est, sed cum iam Roma esse desiisset. Quid Capuam, quid Tarentum, quid Syracusas, quid Athenas, quid Vehios minoréve alias loquar? Sunt & sua vrbibus fata & paucæ fatum obsidioni seuasere. Sed longitudo temporum notitiæ rerum obstat, vt ipsis etiam ciuibus suarum fata vrbium sint ignota: tu præsentem sentis obsidionem, nec fu-

tu

turas præuides, nec præteritas meministi: sic est vius quod te premit defles: valde sensibus dediti esti: beluarum more. DOL. In patria sum obsessus. RA. Dicebam te incommodū tuū flere: iam optabile videri possit exilium, eo quòd minus officiat libertati, neutrum tamen officit: si libertas animi vera est: ille & inclusus egredi, & exclusus regredi, & vbi voluerit esse potest. DOL. Obsessus in patria mea sum. RA. Obsessus & Priamus, nō ciuis, sed rex in patria sua fuit, cū tota illa famosa magis quàm fortunata familia. Obsessus Argis Antigonus Macedonū rex, & Eumenes Pergami obsessus: hac ætate intra vrbem Ianuæ rex Siciliæ Ropertus, nullo veterum regum minor: si quæ veros reges facit vera virtus attenditur, tu homuncio sortem regiam lamētaris? Obsessus Ambrosius, obsessus Augustinus: ambo simul intra Mediolani ambitum. Obsessus ad vltimū Augustinus idē intra episcopij sui muros, quo tempore miseratus lachrymas suas. Deus à terrena illū obsidione ad cœleste regnum trāstulit. DO. Obsideor. RAT. Et quis oro non obsidetur? Hos peccata obsident, illos morbi, hos inimicitiæ, illos curæ, hos negotia, illos ocia, illos diuitiæ, hos paupertas, illos infamia, hos laboriosa celebritas. Omnes corpus quod tantoperè colitis & amatis, ille vos carcer arctissimus

circuncingit atque obſidet obſidione perpe-
tua. Ipſe orbis terrę vbi fremitis & bellis aſſi-
duis inſanitis, vbi imperiorũ terminos ac re-
gnorum tanto ſtudio prolatis, qua à vobis
incolitur, quid eſt aliud quàm quod ait Cice-
ro, quaſi quædam parua inſula circũfuſa illo
mari, quod Magnũ, quod Occeanũ, quod At-
lanticũ appellatur in terris, quod tamẽ tanto
nomine quàm ſit paruum vides? Vndique ob
ſeſſi eſtis omnes, tu te obſeſſum vt rẽ nouam
narras: vide potius ſi quid in te opis aut con-
ſilij eſt quod poſſis ad tutelã patriæ cõferre:
hoc fac potius & memento Syracuſij Archi-
medis operoſi ſenis: querelæ enim nec tibi
nec patriæ profuerint. DOL. Obſideor intus
patriam meam. RA. Quid tu egitur an alibi
malles obſideri: Poſſes id fateor malle & qui-
dem piè, quo ſcilicet te obſeſſo illa eſſet im-
munis. Cæterùm quod ad te attinet, an ſola-
men exiguum videtur, quicquid fit in patria
tua pati, vt quantum lædit aduerſitas tantum
leniat locus ipſe. DOL. Intra muros patrios
coarctatus ſum. RA. Ita hoc dicis quaſi nullæ
maiores vobis ſint anguſtiæ quàm murorum
Quàm multi ex his qui in vrbibus habitant,
ſic aſſidui in curia atque in foro ſunt, vt vix
toto quàm longus eſt anno ſemel portas vr-
bis aſpiciant. Adde nomen obſidionis erum-
pere geſtiẽt, & vincti ſibi compedibus vide-
bũt

buntur arctissimis, non hoc facit obsidio, sed opinio; quanihil est in vestræ mortalis vitæ fluctuatione potentius. Fabulam locus poscit. Decrepitum quendam senem fuisse nuper Aretij fama est qui nunquam patrium limen excesserat, id cùm ad aures præsidentium peruenisset, ludendi studio hominem ad se vocant, & sibi compertum dicunt illum clam vrbem egredi solitum occulta cum hostibus habere colloquia. Ille autem per sanctos iurare se non solùm tunc præsentis belli tempore, sed nec vnquam vlla pace per omnem quanuis longam vitam muros vrbis egressum. Contra illi incredulitatem fingere & suspectum eum reipublicæ dicere. Quid multa? Graui ni pareat pœna imposita, ne egrediatur imperant. Illum ferunt impatientia prohibitionis irritatum, die postero, quod nunquam antea visum erat, extra muros patriæ deprehensum. Sic inuetitum semper peruicacia animos vrgente nitimini & tu nunc te arctatum dicis, & tibi vrbs tota non sufficit cui nisi obsidereris, fortè pars minima domus forsitan vna sufficeret, quod maximè studiosis euenire solet. Quid quod ferè omnis obsidio breuis est? Adest loci solamen ac temporis æquanimitas, sola deest vt lugeatis & queramini, non natura rerum sed mollicies vestra est.

DOLOR.

QVid quòd euersa funditus est patria?

R A. An nõ fortunas quarundam ex his quas paulò ante nominabam, & similes aliarum innumerabilium audiuisti? Tyrum & Thebas & Persepolim Persici regni caput euertit Alexander Macedo, quod mireris, ad suggestum scorti vnius, magnæ vrbis tenuis fortuna est. Troiam euertit Agamemnon, Saguntum Hannibal, Carthaginem atque Numantiam Africanus minor, Hierosolymam Titus: aliásque alij. Romam nullus in totum diruit, sed senectus attriuit, ciuilibus adiuta discordiis. Et quid refert quis euerterit, quam constet euersam? Ruinæ mediolanenses recentior fama est sub Frederico imperatore barbaro & immani: quid tu ergo tuam patriam rebaris exẽptam imperio fortunæ, cui vrbes maximæ: atque imperia subessent? An vsqueadeò te fefellit amor vt vrbem vnam, quòd tu ibi natus esses, fingeres immortalem, cùm sit mundus ipse mortalis? Cœlum ruet ac terra, montes & maria mouebuntur, & creata de nihilo in nihilum redigentur: tu ruisse tuam patriam aut miraris aut quereris: sunt, quod paulò ante dicebã, vt hominibus, sic vrbibus mortes suæ, Non tam crebræ illę quidem quòd & pauciores vrbes &

& diuturniores æui sunt, morti tamen obnoxiæ, non sunt enim soli homines, sed præter animos humana cuncta mortalia. DO. Patria ruit. R. Resurget forsitan: nam & aliquæ surrexerunt, & quibusdã cecidisse materia fuit fœlicius resurgendi. Nempe hodie Saguntum & Mediolanũ sedibus suis stant: at Mediolano proxima laudum Pompeij vltima, vt aiunt, mutauit locum iisdem barbaricis manibus, & sub idem tempus euersa: similiter & Hierosolyma & Carthago. Spera ergo si spes cecidit, & de patria actũ reris, caue tu succubuisse fortunæ. Peior est enim animorũ deiectio quàm murorum, virilis non fœminea, virum decet pietas: quanuis doleas patriam cecidisse, noli tamen simul occumbere quando tua nil iam ruina reipublicæ collatura est, quin teipsum & si quæ sunt ciuium reliquiæ ad fœliciora tempora reseruare satage, factis prius nõ lamentis opus est, vbi sit etiam ipsa fuga laudabilis. Audisti vt Terentio Varroni cuius culpa ac temeritate penè ruerat imperium Romanum, publicè ab omnibus gratiæ actæ sunt, quòd de republica nõ desperasset, quod fecisse collega eius vir clarissimus, & culpæ omnis illius expers videbatur, si aliud nihil est reliqui: at tu saltem cũm Biante bona tua tecum portans, quanuis nudus muros patriæ tuæ cadentis egredere, & ad illam pa-

triam aspira,cuius regni non erit finis: quò cùm tandem Deo te vocante conscenderis, non obsidionem metuas, nec ruinam, nec eorum aliquid quæ vestris in vrbibus metuuntur.

De metu perdendi in bello.
Dialogus. LXX.

METVS.

BEllo vinci metuo. RA. Pacem quære. METVS. Valde vinci metuo. RAT. Timor modestus cautionem, vehemens verò desperationem parit, quarum altera nil in bello melius, altera peius nihil in rebus omnibus. ME. Magno prælij quatior terrore, R. Quid bellantium timor mali ferat atque ex timore oriens mœsticia. Flaminius ad Thrasumenum, Crassus apud Carras Põpeius in Thessalia expertus est, quibus in locis & sæpe alibi verum poëticũ illum apparuerit: pessimus in dubiis, augur. timor. ME T. Euentum pugnæ nimis horreo. RA. Differ interim dum spes redit malè pergitur, vnde abstinendum mens terrórq; denunciat. Solet inesse animis præsaga quædã vis, cui obstare fortassis non sit vsquequaque cõsilium, nõ est exẽplorum numerus seu vterũ seu nouorũ, claritimis tribus vti satis habui. MET. Instantis pugnæ casum meteo. RAT. Excuteres tuas quas te me

melius nemo est qui nouerit: vide ne non rei natura vel virium defectus, sed præsagiũ sibi singat ignauia, cui nihil vsquam nou fomidolosum ac difficile est. Hæc si libertatiigitur si gloriæ, si saluti tuæ officit, virtutis auxilio comprimenda est, excitandúsque animus & monstrandum illi sæpe pauciora esse & leuiora pericula quàm pauores, obseruari sæpe oculis falsas imagines rerũ terribilium, quibus consternati quidem sine ferro paratam sibi victoriam tradidere hosti. Non est enim falsus atque inacis metus vero lentior, sed eo sæpe vehementior, quo pauentem maiora omnia sibi fingẽs error quoque præcipitat: atque ita quod poëta idẽ ait, malè cuncta ministrat impetus. Si nec his attollere iacentẽ animam potes, sed virtutẽ pauor exuperat, campo abstine: vix bene geritur, quod pauidè geritur. Sic affectus in aciẽ si descẽdas, tecũ erit qui cõtra te dimicet, tũ enim ipsius aduersus te melior pars rebellat. Malus semper hospes animi, pessimus in bellũ comes metus.

De stulto & temerario collega. *Dial.* LXXI.

DOLOR.

STultum habeo ac temerarium collegam RA. Est aliquid causæ fateor vt timeas, sed ex aduerso aliquid est vt speres: hoc enim vt quibusdam calamitatis, sic aliis gloriæ præ-

buit materiam: temeritas Terentij Varronis Aemilio Paulo mortem peperit. At L. Furij & Minutij temeritas M. Furio Camillo, & Q. Fabio Maximo singularem gloriã quæsiuit: notæ sunt historiæ. DOLO. Est mihi collega præceps & inconstãs. Esto tu constans & modestus. Nusquam virtus clarior eminet quàm suo admota contrario. Cur non tu potius illum regas quàm te ille præcipiter? DO. Est insolentissimus collega. RA. An tibi excidit, vt ipsi de quo nunc diximus Camillo, tribuni militum consulari potestate quinque simul collegæ imperio pares vltro se submisere. Habet hoc virtus excellens possessoribus suis auctoritatem miratoribus reuerentiam ac pudorem confert. nullo melius modo collegæ insolẽtiam represseris quàm industria ac virtute. Sic efficies vt illum tibi parem dici pudeat, sicut puduit minutium, & aut se sponte subiiciat honestiore suffragio quàm si eũ tibi populus subiecisset, aut omnes intelligãt illum tibi parem nomine, rebus imparem, & quicqnid bene gesserit is tuum esse. quicquid secus illius. DOL. Collega mihi stultus obtigit ac peruersus. RAT. Quædam per contrarium discuntur. Solent magistri tardiusculis discipulis ineptũ aliquid proponere, quod cùm respuerit discẽtis ingenium, ad vera facilius retrahatur: redit ad memoriam obscuri

hominis

hominis clarum verbum. Ante non magnũ tempus cùm Florentia ciuitas statum mutasset, quod crebro nimis ac libẽter facit, atque ad imam plebem frena reipublicæ peruenissent, vnus ex insolenti grege qui diu tenuerat illa & mœstus amiserat, vicini inopis mechanici humili tatem spernens: & tu, inquit, qui neque literas noueris. neque vnquam patrios fines excesseris, vili semper artificio vitam trahẽs cum paribus tuis, qualiter hac tantam & tam nobilem vrbem reges? Ille autem nihil motus: & quid negocij inquit est? Quid vos egeritis nullus ignorat, si per omnia contrarium agimus aberrare non possumus. O verbum dignum docti hominis ex ingenio prodiisse. Tu nunc igitur in collega tuo contrarium tibi statuas exemplar, cui dissimillimus fieri velis.

De inconsulto & præcipiti magistro militiæ. *Dialogus* LXXI.

DOLOR.

EST mihi magister militiæ inconsultus ac præceps. RA. Hoc aliquãto periculosius non negẽ. Legiones vestras interroga iacentes ad Trebiam, ad Thrasumenum, & ad Cannas, multísque aliis in locis. Si remedium vis, dubiam linque militiã. Si id fortè non datur, at tu fortiter atque industriè ministerium

tuum age, vt inter tui ducis errores tua virtus emineat, nec te ruina opprimat aliena, sed tu potius si qua est via publicæ humeros subiicias ruinæ: rem difficilem, sed neq; impossibilem, neque insuetam iubeo: vt enim sæpe multis militibus obfuit vnius ducis ignauia, sic interdū vnius viri virtus & exercitum seruauit & ducem. Neu sim longior quàm opportet: tu res suis in locis quæres mihi nominum & temporum cōmemoratio sola sufficiet. Publius Decius bello Samnico, Calphurnius Flamina bello punico primo, Africanus minor bello punico tertio, tribuni omnes militū ducunque & exercituum seruatores, tanta esse tua virtus ac fœlicitas potest, vt aliena infamia eximiam in gloriam tuam euagat, Anceps sanè negociū, sed extrema in necessitate vnicum. Proinde vtcunque alios fortuna rotauerit, tu virtutis gubernaculum si mihi obsequi volueris, nec in pace, nec in bello, nec in vita destitues nec in morte.

De infausto prælio. Dial. LXXIII.

DOLOR.

AT prælio victus sum. RAT. Iam timor euanuit: sperare incipies, hæc est horum series affectuum. Nam cùm spes & metus de futuro sint, iā vt futurum potest esse quod speres, sic futurū esse desiit quod timebat;

DOL.

DOL. Magno prælio victus sum. RAT. Tantum ne animo victus sis: nempe ille si cecidit actum est. Meministi vt Marcellus prælio victus die proximo in aciē rediit, victoremque suū maiore quā ab illo pridie victus erat prælio vicit. Et Iulius Cæsar ad Durachium inferior, ad Pharsaliā mox ingenti prælio victor fuit. Multi prelio victi, bello fuere victores: non cadunt animi virorū fortium vnius lucis euentu, nō magnanimi tantùm, sed longanimes sunt. Victus hodie, cras pugnabis cautius. Ducis artē infausta prælia quasi tristes fidíq; edocēt magistri, atque vbi sit erratum plagis admonent: sic agricolam sterilitas, architectum lapsus ædium, equitem casus crebri, nautam graues acuunt procellæ, errando discitur. DOL. Victus sum. RATIO. Non est victus nisi qui se victum credit, cuius spes obruta & extincta est, cuius animus amara depositi. Aspice Romanos, animos, cùm semper, tum præsertim bello punico secundo, non tam defectione sociorum, non cōspiratione regum ac gētium, non tot infœlicibus prælijs ac ruinis penè vltimis victi sunt nulla vnquam apud illos mentio pacis, nullum diffidentiæ vestigium, nulla denique nisi alta prorsus & inuicta consilia. Hoc sanè quid est aliud quàm virtute animi fortunæ duritiem mollire, atque illam in pudorem

sui & amorem tui cogere? Tandem igitur vt dignum erat emersere,& millies strati surrexere altius, vt non hostes tantùm suos modò tam formidabiles, sed totum mox ex ordine terrarum orbem virtus illis ac fortuna subiiceret. DOL. Victus sum, fateor. RAT. Nunc nemum incipis nosse fortunam,& hoc saltem boni fugiens inueneris: nemo ferme tes magnas grati; discit. Multos docet experientia,quos schola non docuit,& præceptoribus surdum caput hausit oculis quod auribus non valebat. Nulla rerum humanarum certior magistra quàm aduersitas, nulla discutiẽdis erroribus aptior,DOL. Magno fortunæ vulnere corrui. RAT. Surge ne iacea: nusquam clarius quàm inter fortunæ vulnera prominet animi magnitudo. Nunc nosce teipsum quantarúmq; sis virium valde ictus intellige.DOL.Speratam victoriam amisi.Si insperatam Prudentiam quæsiuisti, non speranda rerum permutatio videri debet.DOL. Victus sum bello.RAT. Bello victus libertatem retinet ac vitã,vitio autem victus vtrãq; amittit, quisquis igitur illi succumbit, vere vincitur.DOL.Victus sum.RAT. Quid scis an aliud magno Pompeio Thessalico dictum, dicere & tibi conueniat? Vincere peius erat: vt damni plus sit peccati minus solet habere qui vincitur. Lucrum ingens quòd optantes

qui

quidam,nõ vinci modò,sed mori etiam elegerunt: & profectò mercantur egregiè qui morte corporis quærunt animæ salutem,sed pleriq; malis suis gaudent, bonis anguntur, tanta hominum mentes habet cæcitas. DOL. Victus sum. RAT. Potest id quidem tibi non scientiæ militaris inopia, sed fortuitò contigisse. Nusquam enim fortunatior, vt ita dixerim, fortuna quàm in prælio, cùm multa alibi, illic omnia posse illam prohibent. DOL. Prælio victus excessi. RAT. At non continuò nudus. Possunt arma victis auferri, vera autem bona quæ sunt arma animi etiam qui videntur victi, retinent. Ea enim vt ex incendio ac naufragio, sic aduerso ex prælio efferuntur: nec illa tantùm quæ in animis abdita ferro tangi nequeunt, sed illa quoq; quæ maximè periclitari in prælijs ac ferro exposita videntur, Itaque non quisquis bello vincitur bellicis simul spoliatur laudibus, licet etiam armis amicis ex acie fugientem, quodq; est maius in acie pereuntem secum dueis eximij nomen ferre: nam & ad Thermopylas Leonidam non tam victum quàm vincendo fatigatum inter ingentes stratorum hostium cumulos accidisse cum suis Græcæ memorant historiæ, quam Deiphobo famam Maro approbat, & in cãpis Emathiis si Lucano creditur stetit ordine certo infœlix acies: &

nouissimo prælio quod in Africa cum Hannibale gestum est, nec melius instrui aciem, nec acrius potuisse pugnari, vt de victore victus, sic & de victo itidem victor ipse confessus est, vterque ingens rerum talium æstimator: quid amisit autem qui veram artis suæ gloriam, & bene gestæ rei conscientiam nō amisit.

De bello ciuili. Dialog. LXXIIII.

DOLOR.

BElla quatimur ciuili. RAT. Nomen hoc á ciuibus tractum, & tu vnus es ciuis: vide ergo ne & tu vnus sis qui d malo fomenta præbentium & virili partæ culpæ non careas. Hic enim est mos alter alterum inflammat, donec singuli furorem publicum exciuerint, tum demum furor publicus singulos vrget ac præcipitat, nec vnquam publicum malum à se incipit, quanuis accessione auctum totam infecerit, siue etiam euerterit ciuitatem, si primam tamen quæris originem singulorum in erroribus radicatum est, Hoc est autem quod cauēdum moneo, ne tu quoque vnus fueris ex his qui vel materia vel flatu ciuile incendium aluerint. Multi enim faciunt vnde mox querantur, & quasi ab altero inflictum vulnus suis manibus factum lugent. Multi iam suo incēdio periere. Quod si tibi nihil es conscius, pius est dolor boni ciuis

ciuis in calamitate publica, sed quem soletur innocētia. Humanis enim malis nullum flebilius culpa est, immo quidē, vt quibusdam maximis viris placet, nullū aliud est malum. DOL. Ciuili vexamur bello. RAT. In furore ciuium te sequestrum pacis exhibe, si id frustra est, at tu saltē pro libertate vel solus prosusticia partes fac, quod & si patriæ sortassis inutile, ac tibi certè laudabile: vtriusque rei exemplum, vna tibi vrbs dabit: Menenium Agrippam, & Portiū Catonem hunc nouissimum. DOL. Implacabile ciuibus bellum est. RA. Si nil opis in te est, ambi alios, increpa, deprecare, obsta, castiga, obsecra, ingere quibus potes publicam ruinam quæ priuatas in se continet, & cum nullius propria videatur, est omnium. Deniq; hinc pietate, hinc terroribus animos placa. Si nil apud homines proficis, deum ora, opta ciuium resipiscentiam & salutem patriæ, modisq; omnibus boni ciuis officium imple. DOL. Bello ciuili respublica in extremo est. RA. Ne quid vel ciuibus vel externis bellis inopinum accidat, ne quis imparatum casus opprimat, semper hoc vnum volue animo, non homines modò, sed præter animos humana omnia esse mortalia. Et vt hominibus, sic vrbibus & magnis imperiis suos morbos nūc extrinsecus obrepētes, nūc ipsum intra corpus exortos in quibus sūt

secessiones & simultates & discordię & bella ciuilia: esse omnibus constitutum terminum qui præteriri non poterit, suum finem cunctis quæ videntur instare, & si paululum differatur, affuturum tamen. Vbi sunt vrbes clarissimæ, fuisse syluas asperrimas & futuras esse. Stultè de se sperare vrbem aliquã quod assequi regina vrbiũ Roma nequierit. Hoc inter fata hominum atque vrbium interesse, quod illa propter innumerabilem infinitãmque frequentiam & vitæ breuitatem quotidie in oculis sunt: hęc propter raritatem ætatis æuum longius, vix semel multis in sæculis & cum stupore cernuntur. Hæc te cogitatio firmiorem contra omnes casus tam publicos quàm priuatos faciet. Hæc tibi demum & si non amœnam at vtcunq; tolerabilem viam spernet ad inopiam, ad exilium, & ad mortem, docebitq; hoc proprium patriæ tuę malum, quod omnibus est commune.

De discordia animi fluctuantis. Dial. LXXV.

DOLOR.

ANimi discordia laboro. RA. Nullũ hoc bellũ pejus ne ciuile quidẽ. Illud enim ciuibus inter se, hoc homini secum est. Illud inter partes populi in plateis vrbiũ, hoc intus in anima, intérque ipsas partes animæ gerit-

ritur. Itaq; cum sit belli quædam species quæ plus quàm ciuile bellum dicitur, vbi non solum ciues, sed cognati etiã inter se pugnãt, quale inter Cæsarem & Pompeium fuit, de quo dictum est. Ille locus fratres habuit, locus ille patentes, quanto hoc bellum iustius nomen id vendicat, vbi non pater contra filium, nec frater aduersus fratrem, sed homo ipse contra se litigat, quo durante litigio nulla quies animo, nulla potest esse securitas. Do. Discordat animus, & diuersis secum pugnat affectibus. R. Diuersitatem illam abiice: vnum velle incipe, tunc composita erit & immota pax animi, cùm discordes affectus quasi seditiosi ciues in vnam cõuenerint voluntatem: alioquin vt cõtrarij & corrupti humores febrem corporum, sic contrarij affectus febrem pariunt animorum, quæ tãto est periculosior, quãto & animus corpore est nobilior, & æterna mors terribilior temporali; vtrobiq; tamen adhibitum temperamẽtum & æqualitas quædam ad salutem est via. D. Pugnat animus nec quid velit eligit. RAT. Malum simul malíque causam stringis, quia nempe non eligit ideo pugnat. Eligat, & cõfestim pugna cessabit. Eligat dico bonũ vel le: nam si malum magis magísq; certabit: vitia enim inter sese pugnãt. Semper virtutum concordia summa est. D. Animus in par-

tes sciſſus diſſidet. R. Animum in tres partes diſtinxere philoſophi, quarum primam in arce, hoc eſt in capite locauere, moderatricem vitæ humanæ, cœleſtem, ſerenam, ſemper deo proximam, vbi tranquillæ honeſtæque voluntates habitant. Duarū reliquarum alteram in pectore vbi iræ æſtuant atque impetus: alteram ſubter præcordia, vbi concupiſcentiæ atq; libidines, duplex huius pelagi tempeſtas, quid agēdum igitur tibi ſit, vides. Fac quod Menenius ille ciuis pauló antè memini. perſuaſit plebi vt ſubeſſe patriciis in animum induceret, quo impetrato, vrbem ſciſſam in duas, ad vnitatem ſalubri conſilio reduxit: & tu coge, vel conſilio, vel vi partes ignobiles parere nobilibus, tum demum & non aliter animi pacē ſpera, qua ſublata quid aliud quàm vaga ſemper & propoſiti inſcia, & fluctuans & incunſtans vita hominum eſt & cæca prorſus & miſera? Multi prius ex hac vita abeunt quam quid velint ſciant. D. Fluctuo in conſiliis nec quid velim ſcio. R. Iam dixi, multis hoc accidere, non vno aliquo tantùm in tempore, ſed & in omni vita, & vſque poſt vitæ finem. Et profectò ex omnibus quæ dixiſti, dicturúſue es, vix hoc malo peius aliquid inuenies. DOL. Fluctuo & in diuerſum agor. RATIO. Maximum argumentum malè ſe habentis animi fluctuatio eſt

Vt enim corpus ægrum sæpe thoro voluitur, sic æger animus consiliis agitatur, de quo vix vlla mihi spes salutis parûper abest, quin melius sperem de homine vitiis pertinaciter inhærente, qui si conuersus fuerit ad virtutes, in his forsitan constans erit, quàm de homine vario, nullis se consiliis applicante, qui & si boni aliquid incœperit non cõsistet neque perseuerabit, indocilis stare & fieri potest vt de hoc intelligere liceat Senecæ illud obscurũ: quod tota vita elabitur aliud agentibus, modò enim hoc modo illud agentes nunquam idem, semper aliud agere sunt dicendi, quanuis & alios sensus locus ille recipiat. DOLOR. Inter varias curas iactor. RATIO. Quasi inter tumidos fluctus vitæ tuæ puppis consilij inops & magistro destituta concutitur naufragio proxima, ni tu illam dum nondum manu clauus excidit tuto aliquo & salubri sistas in portu, iactisque ancoris conquiescas prius quàm te animi tempestas oppresserit. DOLOR. Fluctuo propositi incertus. RATIO. Hinc præter animæ pericula quæ innumerabilia & immensa sunt, ipse quoque oris habitus prodit varius & inconstans, similisque animo à quo vultus fingitur, vt ait Cicero, simque hoc in statu fueris, nunc lætus, nunc tristis, nunc pauidus, nunc securus, nunc celer, nunc

tardus incedes insigni varietate conspicuus, quale aliquid traditur de Lucio Catilina: at vbi te primum composueris atq; ad vnũ aliquid direxeris, vnũ velle cœperis, quod bonum vtiq; sit oportet, quoniam natura malorum semper varia est: vbi hoc inquam feceris, præter animi quietem rerum optimam vniformitas quoque vultus ac tranquillitas consequetur, nec spe vlla, nec metu, nec mœrore mutanda nec gaudio, res quidem venerabilis & paucorum hominũ, quæ apud veteres Græcos in Socrate, apud vestros in Lælio laudata est. Postremò verò in principibus vestris Marco Antonio & Aurelio Alexãdro.

De ambiguo statu. Dialogus LXXVI.

DOLOR.

AMbiguo in statu sum. R. Quid est quæso de quo ambigis. Moriendũ ne mortalibus, an spernenda quę fugiunt & nullã in prosperis spem habendam, an ineuitabiles casus rerum esse, sed tolerabiles, nec flecti quidem sed frangi posse fortunam? Ad hæc omnia certa sunt. D. Ambiguo in statu positus quid de me futurum nescio. R. Vbi, quando, qualiter moriaris ambigere quidẽ potes, mori autem oportere, nec malè mori posse, qui vsq; in finem bene vixerit, nec citò mori qui bustuis in spaciis vitæ viri boni munus impleuit:

uit: vel si id non licuit at spē dedit, nec alibi quàm in patria qui mundū omnē sibi patriā fecit, nec alibi quàm in exilio. qverā suspirat ad patriā, dubitare ni desipis nullo potes modo. Vnde igitur istę ambages? de fortuna fortitan, an tibi fidem, quod vix vlli vnquā fecit, an suos potius mores seruet tāquā pelagus procellosum, nūc ficta tranquillitate fallax, nunc fluctibus altis minax, nunc horrida naufragiis? Ne de hoc quidē ipso, si qua tibi experietia rerū est, dubitatio vlla supererit, quāuis enim euentus ambigui: ipsa tamē ambiguitas, ipsa & virtusquę te inter incerta certum faciet, certa est, cui cùm te totū dederis, prouisa omnia, nihil erit ambigui. D. Ambiguus stat⁹ est mihi. R. At non ambigu⁹ Deo, id sat est, illi teipsum fidens crede, & dic ei: in manibus tuis sortes meæ, Id cúm piè feceris, pone metum, pone ambiguitatē, pone solicitudinē. Ille scit quid de te acturus sit, nullius rei dubius, parua quidem, sed firma in naucula magnum sulcas mare. Fidus tuæq; salutis amātissimus gubernator est: quid refert an viam vector ignoret si magistro nauigij nota est?

De vulneribus acceptis. Dialogus LXXVII.

DOLOR.

VVlneribus crucior grauissimis. RA. O si animæ tuæ vulnus aspicias, quàm tibi

hæc leuia videantur, sed vos delicatissima corpora insensibiles penè animas habetis. Altera vestri parte nihil, altera pati omnia parati quódq; est funestius non sentire. Do. Vulneribus inflictis afficior. RAT. Hostilis mucro loricam penetrat, non animum. Ille nisi vltro suis sese armis spoliet, inuiolabilis ferro est. Disputatum habes à magno quodam viro, paruo quidem, sed arguto volumine, neminem lædi posse nisi lædatur à seipso: cui sententiæ, quanuis ab opinione hominum vehementer abhorreat pro veritate subscripserim. Do. Grauissimis multisque vulneribus laniatus sum. R. Nullum vulnus grauius esse potest quàm ad mortem, talia verò vno in corpore multa esse non possunt: si vnum, ergo grauissimum, reliqua omnia leuia sint oportet Tribus & viginti vulneribus confixus Cæsar, vnum non amplius letale habuit, vt sanè fuerint cuncta letalia, plus ne quàm semel mori potuit? Multa licet ac profunda sint vulnera, vnus est vulnerũ effect', quorũ sæpe etiam in corpus extinctum inhumana repetitio nõ vulnerati pœnam, sed sæuitiam vulneratis exaggerat. Do. Vulneribus debilitatus sum. R. Sit vtinam simul debilitata superbia cum sororibus suis, & accesserit vulnerum comes humilitas, ne de nihilo scriptum sit: humiliasti sicut vulneratum sper

perbum: bonum vulnus & vtile quod plurium ac maiorum vulnerum medicina est. D. Vulneribus deformatus sum. RA. An adolescentis illus obliuiscēris, cuius mentio bis in hoc sermone indicit: serò quidem sponte sacere quod ab alio factum gemis. R. Transuerso vulnere facies exarata est. R. Non vulnus, sed causam vulneris attendo. Iusto cicatrix bello parta miris modis honestat faciē: viri fortis speciosum pro iustitia susceptum vulnus multóq; specioſior est mors. D. Vulnere accepto claudus sum. R. Dictum tenes Horatij Coclitis, qui cū die illo quo mirabili magis quàm credibili fortitudine atq; constantia solus Thusci regis exercitum Sublicio in ponte sustinuit, testudine suorum manib⁹ à tergo fracta & collapsa hostibus clausum iter sentiens, vtq; erat armatus & mille hinc atq; illinc missilibus circumuētus, ex alto se in Tyberim proiecisset vnóque cum vulnere vnde claudus mansit, inter ruendum acce pto, nando ad suos corpore reliquo incolumis peruenisset: idque vitium sibi post tempus in petitione honoris obiiceretur, sic elu sit aduersarium: Minimè enim inquit claudico, sed ita dij immortales voluere, vt per singulos passus meminerim triumphi mei: præclarum planè factúsque par dictum. D. Manum vulnere perdidi. RA. Si læuam,

damnum leuius: at si dexteram, Marci Sergij viri fortissimi remedio vti licet, qui hac manu bello punico amissa sibi ferream fabre fecit, cum qua multis ac trucibus prælijs, non odiosus bellator interfuit. Id si parum successerit, dextræ officiū in sinistram transfer. Nosti vt Cæsareus miles Attilius bello Massiliēsi, cùm iniectam puppi hostili dextram amisisset, læua prehensam tenuit donec pelago mergeretur. DO. Vtraque ferro manus abscissa est. R. Vbi plus licentiæ fortuna, ibi plus negocij virtus habet, fortunæ tamen omnis aculeus virtute contunditur, hac armatus etiam sine manibus fortis erit. Memento Cinigeri Athenienſis, qui post Marathoniā pugnam, opus immortale Milciadis hostibus ad naues profugis imminens, obtrūcata manu dextra qua vna nauium fugæ plenā strinxerat, sinistram mox adhibuit, qua rursus abscissa, feræ in morem morsu post affixo sicte nuit quos aliter non valebat. Nec tibi miles ille Cannensis exciderit, qui vulneribus vsu manuum priuatus contra suis intentum spoliis victorem, quod vnum sibi supererat dentibus quidē pro manibus vsus est, ceruicémq; eius arreptā vltis implicuit nec laxauit prius quàm auribus truncis ac naribus, os hostis lacerum tuens, séq; vltus moriens iam lætior expiraret: ferocia hæc; illa suauiora mitibúsque

que animis aptiora remedia, vt semper seu rem fragilem caducámque téque velociter deserturam corpus aspicias, vt cùm id euenerit, nec concidas nec mireris quidem, sed exteriore mẽbrorũ ministerio amisso, in ipsos animæ sinus intimos te conuertas, vbi inuenies aliquid magnificè loquendũ agendúmque, nec lingua opus esse manibus. Do. Vulneribus deformatus sum. RA. Dixi iam, immo si causa vulnerum pulchra, est honestatus ac insignitus viri quidem fortis pro iustitia magnum aliquid aggressi durúmque aliquid perpessi, non fœdis frons sulcata vulneribus videri debet, sed notis stellata fulgentibus, neq; verò cicatrices aut vulnera, sed virtutis sunt dicenda vestigia, & præclara affixa frontibus signa meritorum. Proinde si Cæsareum illum quoq; Centurionẽ Cesium Sceuam mirꝫ virum fortitudinis, sed iustitiæ nullius, mille lacerum perfossũmq; vulneribus hostes quoque venerati, & propter vnius virtutis admirationem vulnera ipsa deosculãtes armorum fragmina & sagittas & tepẽti cadauere eductas deorum templis seu sacrũ aliquid affigebant. Quid de fortis iustiq; viri preciosis vulneribus sentiendum sic intelligis. Do. Vulneribus multis infirmus ac deformis sum. RA. Curate miseri vulnera, nisi nunc sanentur hæsura perpetuo. De hisenim

terra viderit quæ illa conteget consumétq;, cicatricosaque corpora excipiens, plana restituet. D. Inflicto vulnere hac aut illa parte corporis truncus sum. R. De partibus litigas, totum illic relicturus.

De rege sine filio. Dialog. LXXVIII.

DOLOR.

REgnum est mihi, non filius. R. Parum ne tibi igitur solicitudinum & curarum regni onus impositum, nisi filij insuper pondus accesserit? Sarcinis vestris delectamini & dulce est vobis sub fasce succumbere. Nullum publicum pondus regno grauius, nulla priuata furcina grauior quã filius & si nulla charior. D. Cui regnum dimittam, nullus est filius. RAT. Dimitte ciuibus libertatem, nil illi gratius, nil te dignius potes. Fuerunt qui viuentes nec successore carentes hoc ipsum facere meditati sunt, Hiero Syracusius & August. Cæsar. Quanto verò satius fuerit multis benefacere cùm possis, quàm optare vt vni malefacias? Quid est autè melius, quid dulcius quàm in libertate viuere quid pei?, quid periculosius quàm regnare? DO. Non est filius quem hæredem regni faciam. R. Non est tibi materia perpetuandæ tyrãnidis: nam quid sunt aliud regna quàm vetustæ tyranni des? Nõ fit bonũ tẽpore quod natura est ma-

m.

lum. Adde quod persæpe qui in regna succedunt à maiorũ suorum calle discedut: exẽplo sunt Hieronimus Siculus tyrannus, & Iugurtha Numidicus, qui Romanorum amicitiam tanta fide ab auis támq; fideliter diu cultam, cum sua vterq; pernicie, alter insolẽtia, alter perfidia violarũt. Nõ habes igitur successorẽ regni, nõ habebis tuorum actuum euersorẽ, sed habebis populũ tui nominis amatorem & cultorem, tui memorem, libertatis tibi per sæcula debitorem. Bene tecũ egisse fortunã credito, & melius multo quòd filium tibi vel abstulit vel negauit, quam quòd regnũ dedit. D. Sine filio rex sum. R. Nunc honestius atque liberius regna: sæpe amor filiorum ab amore virtutis animũ deflexit. Legisti vt apud Taprobanem insulã ingentem, quę lõgè trans Indiam in Orientali tedet Oceano, per transuersum diametrum obiecta Britanniæ, rex arbitrio populi cõsentientis eligitur vir ex omnibus optimus: nihil sanguis, nihil opes prosunt: omne suffragium de virtute oritur, ita vt nunquam iudicio fauor officiat. Sancta & fœlix electio quæ ad nostros reges vtinam peruenisset, neque malis peiores & peioribus pessimi succedentes orbem terrarum tradita per manus nequitia ac superbia corrupissent. Illic tamen quantumlibet optimus ac perfectus vir vnanimi sen-

tétia omnium comprobatus, ad regnũ tamẽ non perueniat nisi & senex & filiis carens, ne aut ætatis feruor aut amor filij transuersum quò non expedit animum agat. Ita qui & si filium habet ad regnum non assumitur, & si post regnum illi fortè filius natus sit: statim regno cecidit: neque enim prudentissimi viri possibile opinati sunt vt idẽ animus simul & populum curet & filium.

De regno amisso. Dialog. LXXIX.

DOLOR.

REgno excidi. R. Iam solatij genus est filium non habere. DOL. Regno excidi. R. Vtilis casus, in præcipiti sedebas, saluus in plano depositus, & periculosam altitudinem post terga respiciens, videbis te regni solio descendentem, ad priuatæ vitæ requiem ascendisse. Et si nulla est sine securitate iucunditas, nulla fœlicitas, aliquanto iucundius te, aliquantóq; fœlicius atque ita altius esse quàm fueras cognosces. DO. Regno depulsus sum. R. Habeto gratiam depellenti, durũ auribus, animo liquidũ quod iubeo. Depulsus es enim vnde erat abeundum, & quod sponte debueras, coactus facis. Optanda vis quidẽ non deflenda: nã quis pudor hominẽ natũ aut regnũ super homines optare aut se parẽ factũ hominibus indignari, si excelle

cellere pulchrũ atq; optabile, quid ni omniũ pulcherrimæ rei excellentia exoptanda sit? Non superbiæ igitur neque licentiæ, sed virtutis, ex qua vera diademata regnum non ex gemmis auróq; fieri: nemo tam auri cupidus aut gemmarum est qui neget: quis autẽ quæso hominum non videt, inter homines principatũ humanitati debitum, non opibus quę opulentum hominem faciunt, non humanũ magis atq; ita nec meliorẽ certe nec hominibus altiorẽ? Sed hic vnus ex multis erroribus vestris est in excellentiæ appetitu, quàm in sua sede contentam vbi non est quæritis, non videntes con equẽtiam rerum veram & causarum. Sicut enim inter diuites diuitiis, inter robustos virib⁹, inter formosos forma, inter desertos eloquentia: sic profecto inter homines humanitate præcellitur. DOMO. Regia de sede cecidi. RAT. Si incolumis, perrarum: solent enim qui sic decidũt perire regnóque simul atq; anima spoliari, quibus illa relinquitur, tranquillior gratiórq; si sapiunt, vita est: quod illos minimè latuit, qui nõ collapsi aut depulsi, sed & stantes & volẽtes, aut imperio cessere, aut pontificatum iam sublimiorem regnis & imperiis reliquere. In quibus Diocletianus clarum nomen habet, qui dimissum vltrò ad imperium reuocatus spreuit opes turbidas, ancépsque fastigiũ & quę-

ſtum ab aliis quærendumq; tantis cædibus
rurſus oblatum expertus exhorruit, & philo
ſophicè grauiterq; cum amicis iocans, oleri-
bus quæ in hortulo ſuo priuatus ſibi ipſe plã
tauerat, poſt habendum cenſuit. DOL. Regia
arce detruſus ſum, R A. Latentium illa diſ-
criminum plena arat inter quæ dudũ cæcus
animi, quibuſdã velut aureis nec minus vr-
gentibus quia fulgidis manicis atq; cõpedi-
bus tenebaris, quibus nunc ſolutus lumine
reddito, quod fortuna ſuis auferre ſequacib⁹
ſolita eſt, illius circulatricis inſtabiles ludos
vides. Et quis auarus adeo, vt non auro viſum
ridimat, eligatq; inopẽ magis integritatem
nob lliſſimi ſenſus quàm diuitem cæcitatẽ
Atqui non minus nobilis, ſed ſine cõparatio
ne nobilior animi viſus eſt quàm corporis fi
lum gaude regni nutantis impẽdio redemiſ
ſe, rem magnam paruo pretio, neq; rem vnã
tantum, non modó enim cæcitas cum regno
abiit, ſed libertas rediit, publico ſeruitio libe
ratus es. DOL. Regia exuor maieſtate. R A.
Chlamis regia ſceptrumq; & diadema, crede
expertis, põdero ſiſſima rerũ ſunt. multiplici
leuatus faſce queri deſine. DO. Regnũ amiſi.
R A. Immò quidem euaſiſti, & nudus ex in-
genti factigio enatasti: ſolẽt terræ rediti que
relas premere votàq; ſoluere, DO. Regni fæ-
licitatem perdidi. R A. Seu fælicitatem
mi

miseram, seu fœlicem miseriam dici mauis, hanc fateor perdidisti, seu vtramq; simul falsam fœlicitatem verámque miseriam. DOL. Regnum simul ac potentiam regiásque opes perdidi. RATIO. Gaudendum perditis quæ te perdere potuissent. DOLO. Regni potestate careo. RAT. Et regni curis & casib⁹ quorum tædio atque odio quidam solio excedere voluerunt, quod vt vellet, Augustum modistia, Neronem metus impulit: nonnulli etiá exceſſerunt, vt paulo ante memoraui. Id qui velle non potest, (Sunt enim peruicaces & indomitæ voluntates) necessitati saltem victoriáque suo gratias agat ad eum statum vi redactus quem optasse debuerit. Primũ boni animi votum esse debet, honesta consilia libenter amplecti, proximũ vel coactè: quod magnum illum Syriæ regem non præterit Antiochum, qui omni quæ eis Tantum est Asia priuatus, senatui populóque Romano gratias agebat quòd eum magna nimis solicitudine liberatũ ad mediocria redigissent. Facetè quidem ille si fictè, sapienter grauiterque si verè. DO. Regni è solio descendi. RATIO. Dicebam superbiæ impudentis, addam & amentiæ negligentis esse condtionis oblitum, factidire quod sis, esse velle quod nequeas: non possunt omnes homines reges esse, sit satis esse homines, quidnon sui regni

auidis sua sordet humanitas: quiescite miseri, bene secum agi putent hi qui reges esse diſierint. Cum enim dura omniũ mortaliũ, tum duriſſima regum ſors quorum & vita innocens labori & ſcelerata im famiæ, atq; vtraque periculis expoſita, quocunq; ſe verterit difficultatum ſcopulos rerumque naufragia circa ſe vidit: hic erupiſſe tu miſerũ ducis, nil vnquam tibi fœlicius accidit, quàm quod miſerrimum arbitraris. DOLO. Regnum meum ad alium traſlatum doleo. RAT. Non tuum certe, ſed fortunæ, quæ ſi donare illud tibi potuerat, cur auferre cùm velit & transferre non poſſit? Vide autem ne præter trãſferentis voluntatem, quæ ſola ſufficiens eſt, aliæ etiam cauſæ fuerint trãſferendi, illæ ſcilicet quas quidem ſapiens vir expreſſit, regnum, inquit, è gente in gentem transfertur propter iniuſtitias & iniurias & contumelias & diuerſos dolos. DO. Rex eſſe deſij. RA. Homo eſſe incipis: ea eſt enim regnum inſolentia, vt quod Chriſtus eſſe dignatus eſt, dici ſe homines dedignentur.

De perditione. Dialogus LXXX.

DOLOR.

PRoditus ſum ab amicis. RA. Hoſtibus credo: ſi amici enim eſſent, non te proderent. DOL. A familiaribus ſum proditus.

RA.

R A. Ambiguum est nomẽ, & familiaris amicus & familiaris hostis dicitur, quo periculum maius vita hominum non habet. DOR. Proditus sum ab eis quibus ante alios fidebam. R A. Vix fallitur qui nõ fidit. Enimuerò quò maior quisque, eò minus potest tutè fidere, eóq; plus fidere ac pluribus est necesse. Vnde fit, vt cùm cõmune, tum vel maximè regium sit prodi, neq; omnino vllum genus tam obnoxium huic malo: proditus à suis, vt fama est, Priamus, proditus Minos, Nysus, Oethes, Agamemnon, Alexander, & ante ipsum Darius. Proditi ex nostris Romulus, Tarquinius Priscus, Seruius Tullus, Africanus minor, magnúsque Pompeius & Iulius Cæsar, & mille alij, vel reges, vel regibus altiores. Et quid proditos loquor, quasi quærendi sint? Quis autem nõ proditur, & in paruis quotidie & in magnis, nisi cui nullus est penitus à quo prodi possit? Proditus ad extremum Christus, nec regũ peste terrestrium cœlestis ille rex caruit. DO. Proditus sum magisque meorum fraudibus, quàm propriis tangor incommodis. R A. Piè id quidem ac magnificè: nam & Africanus ille cuius proximè memini sese territum, non tam mortis metu quàm insidiarum à suis apud Ciceronem dicit: veruntamen neutro nimium tangi debes, quãdo enim ita iacta sors est vt lu-

crum ac perfidia proditoris, bona fides damnúmque sit proditi, elige vtrum mauis. DO. Proditor me fefellit. RA. Plus ille sibi nocuit quam tibi, te prodidit, se perdidit, te pupugit, se confodit, te dum spoliat se perimit. Tibi enim regnum fortè vel opes, sibi animam, fa mam, conscientiæ quietem conuictúmque hominum eripuit. Nil sceleſtius proditore, nil turpius sol videt, cuius obscœnitas tanta est, vt qui artificio eius egent execrentur artificem, vt qui cæterorum scelerum famam quærunt, huius infamiam reformident. DO. Proditus sum. RAT. Proderit forsan ne tam facilè iterum prodi possis. Multi sæpe parvis damnis admoniti, magnis occurrere didicerunt.

De amissa tyrannide. Dialogus LXXXI.

DOLOR.

TYrannidem amisi. RA. Si vtile damnú est amisisse regnum, quanto est vtilius tyrannidem amisisse? Etsi enim, vt dixi, cùm de rege sine filio loqueremur, penè omnia regna tyrannides fuerint, tępore tamen quę fierunt robur, ac obliuione hominum velum sibi iustitiæ texuere, tyrannidis iniustitia simul ac nouitas odiosa est. DO. Tyrannidem deposui. RAT. Sarcinam reipublicæ grauem, tibi periculosam, nulli bono vtilem, damnosam multis, omnibus odiosam. DO. Tyrannide m

nidem exui. R A T. Ne sis nudus, indue iustitiam, modestiam, parsimoniam, honestatem, pietatem, clementiam, charitatem, vestes optimas, quibus comparandis, nullo opus est auro, sed sola animi voluntate. Vestes paratas bonis omnibus, tyrannis vel incognitas vel inuisas, qui margaritis ac purpura obuoluti, humanitate interim ac virtutibus nudi sunt. D O. Ciues mihi tyrannidem extorserunt. R. Libertatem sibi debitam reliquerunt, vitam tibi inde debitam reliquerunt: tu hanc ciuibus tuis debes, qui tibi præter odium nihil debent. Ita pro gratiarum actione querimoniam instituis. At iampridē mos iste percrebruit, vt qui fecit iniuriam queratur, qui passus est fileat. D O. Longa tyrannide spoliatus sum. RAT. Seruierunt tibi quibus forsitan te seruire dignius fuit, nunc iniuriam longi & iusti seruitij finem vocas, cùm iustitiæ principium iniustitiæ finis sit, vt si multorum calamitates populorum vnius hominis pauisse licentiam turpe fuit, pulchrum sit pascere desiisse, déque hoc conqueri impudentiæ sit extremę. D O L. Longa tyrannide sum deiectus. R A. Sponte descendisses melius, optimè verò non ascendisses: Nunc qualitercunque descendisse, bonū ideo, quia iustum, meliórque coacta iustitia, quàm voluntaria iniustitia est. Audite impium tyrannum

apud inferos exclamantem Discite iustitiam moniti. Audite & me apud superos exhortantem: discite iustitiã vel coacti. Hæc enim tempestiua, hic vtilisque ni respuitur: illa ibi admonitio vtique sera est: frustrà enim discitur quod fieri amplius non potest. Ponite verò iam tumentes animos, superbúmq; & ferox dominandi votum ponite, etsi non prius saltem post tyrannidem amissam, tyrãni esse desinite, & optandi, quod iam assequi nõ potestis, finem facite, si nõ iustitiæ saltem verecundiæ hoc præstare, vt mutatis moribus & nouo habitu mentis assumpto amissione diuitiarũ ditiores facti, quantum fortunæ detrahitur, tantum animis addidisse videamini. Nunquam ne igitur aduertistis, vt non solus ille rex regũ & dominus dominantiũ omnipotens à quo omnis potestas est in cœlo & in terra, manum muneribus suis plenam & extendit & retrahit, occultis sæpe iustis semper ex causis, sed temporalis quoque rex regem, tyrannus tyrannum, & gens gentem deiicit atque pessundat. An verò nec prophetam illũ querulum audiuistis: & congregabit, inquit, quasi arenam captiuitatem, & ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt? Coaptate animum fortunæ, seu diuinæ potius voluntati, & cauete ridiculum fœdúmque illud exemplum Dionysij tyrannorum pessi

pessimi, qui patria pulsus in exilio puerilium literarum scholas tenuisse dicitur, vt quam in ciues non poterat, in pueros tyrannidem exerceret, trux ingenium affixúmq; proposito honestíque inscium atque æqui iuris impatiens. DO. Tyrannide amissa valde doleo. RA. Quantũ doleres iustæ possessionis amissionem, qui tam doleas iniustæ, quantum re propria spoliari, qui sic doleas aliena? DOL. Tyrannide me deiectum grauiter fero. RA. Feres leuius si causam libres. Multi quidem Tyrannorum solo nominis odio ceciderunt: plures tamen certas cadendi causas habuisse notissimum est & quotidie fit notius. Apud Aristotelem quidem legis in politicis, quòd propter vxorum iniurias multæ tyrannides perierunt. Id quoquo modo seu actiuè seu passiuè acceptum fuerit, verum erit, hoc est, seu propter iniurias à tyrannidis illatas vxoribus alienis, seu aliis illatas ab vxoribus Tyrannorum. Primi exemplum habes, non modò tyrannidum, sed regnorum Troiani scilicet & Romani. Secundi verò Agidem Lacedæmonum tyrannum, qui cùm ipse sibi subditos spoliasset, ad spoliandas eorum vxores amantissimam suam coniugem destinabat, quæ sibi causa non vltima esse potuit maturandæ calamitatis, quanuis hic Aristoteli notus esse nequiuerit, qui ætate floruit Ale-

xandri, neque tam longæuus fuit vt ad huius ætatem peruenire potuisse videatur, cùm tamen eisdem in libris non sine admiratione quadam Hieronis ac Gelonis nomen inueniam, qui qualiter sibi noti esse potuerint, attenta ratione temporum non satis expedio. Do. Nec ego alienis iniuriosus vxoribus, nec mea vxor alicui, tyrānide tamen excidi. RA. Sæpe se nocentissimi innocentes putant, sunt tamen & aliæ nō minores causæ præcipitandæ tyrannidis, insolentia scilicet quæ Iulio Cæsari apud historicos obiicitur: illa præsertim quòd senatui se honorificētissimè adeūti non assurrexit, quæ hodie nec causa quidem vlla esset. Crudelitas quoq; quæ Mezentium apud Virgilium ad supplicium reposcebat, Gaium verò Caligulā, & Neronē, & Domitianum ad supplicium traxit: inuidia qua maius tormentum non inueniisse Siculos tyrannos Flaccus ait: neq; vestros hodie maius inuenire res loquitur: postremò nulla Tyrannorum aut maior pestis, aut crebrior auaritia est. Itaq; reliquæ singulorū, hæc est omnium Reliquæ singulos ciues afficiūt, hæ populum vniuersum. Superbia & inuidia ipsos inter tyrannos regnant, crudelitas inter paucos seuit: auaritia inter omnes. Quiescit illa nonnunquam ac minuitur, hæc semper crescit ac vigilat. Qui præesse igitur in populis volunt,

lunt, vitare imprimis hoc vitium decet, omnémque vitij huius infamiam omnémque suspitionem: nihil est enim quod odiosum æquè faciat tyrannum, æquè præsidentia ac dominio indignum. Reliqua interdum magnanimitatis aut iustitiæ sese velo tegũt, hoc vnum vilitatẽ animi miseriámq; non exuit, & contra communem humani moris errorem, vt nil miserius, nil villus auaritia est, sic nil quoque miserius creditur, nil vilius, ideóque hoc vitio laborantes indignissimi honore & imperio iudicantur. Indignantur homines illi subiici, qui auaritiæ sit subiectus, atq; illum alienum in corpus ius habere, quod suum non habeat in metallum: velle sibi licitum aliorum vitam, ne dicam pecuniam, extorquere, suam tangere non audenti. Prima quidem igitur ad securitatẽ & quietẽ via est, non modò tyrannidis appetitum, sed omnẽ regnandi cupidinẽ abiecisse: nam quid stultius, quid laboriosius, quídve periculosius, quàm totius in se vnũ populi sarcinas transferre fragilẽ forsitã suis propriis perferẽdis? Sin eligere meliora, cõsuetudo veri hostis, & opinionum peruersitas nõ permittit. Illud est proximũ Aristotelici dogmatis meminisse vt scilicet non tyrannum quis se præbeat, sed reipublicæ curatorem. Introitus, inquit, & oblationes oportet videri colligere disposi-

tionis gratia,& si aliquando oportunum fuerit vti ad bellicas oportunitates: vniuersaliter autem exhibere seipsum custodem & camerarium tanquam communium nō tanquam propriorum:& iterū præparare, inquit, oportet & ornare ciuitatem tanquam procuratorem existentem non tyrannū: & rursus oportet non tyrannū,sed œconomum & regalem videri esse subditis, & non suimet curantem sed procuratorem mediocris vitæ persequi non excellentias. His quidem horúmque similibus,vt Aristoteli placet,& mihi,fit durabilior principatus:ita tamen talem videri expedit, vt verè etiam talis sit.Simulatio enim tot sub oculis hominum quos res tangit qualibet arte,vel ingenio longa esse non potest. Vide nunc igitur an in parte horum aliqua erraueris, & queri desine & mirari, neque enim tyrannidē his vitiis obnoxiā desinere, sed durare mirabile est. Ad summā, & reges, & tyranni omnes,& quicūq; in potēratu aliquo sunt,debēt si regnare diu volunt, acriter excutere memoritérq; dictum illud Catonis apud Liuium: auaritia & luxuria omnia magna imperia euerterunt. DIALOGVS. Amissa tyrannide priuatæ redditus sum fortunæ. RATIO. Hostis ciuium eras, factus es conscius, æquā disce ciuilitatem,& beneficium fortunæ humilioris agnosce, cùm honestius,tum tutius

inter

inter ciues bonos quàm super omnes ciues viuatur. Iam tibi tranquillior rerum status, iam securior vita erit, sine metu, sine suspicionibus, sine excubiis, sine ferro, quibus in malis, quæ nam vitæ suauitas sperãda sit nescio.

DOL. Tyrannide perdita priuatus dego. RA. Elige an lumentis accerbare fortunam malis an æquabilitate lenire: profectò enim si non vulgi strepitum, sed animum ipse tuum, & in silentio præteritique memoriam interroges, multis te explicitum atq; elapsum malis inuenies. Iam tutus viuere siccúsque iam mori poteris, nec sanguine madidus nec veneno.

De perditis arcibus. Dialog. LXXXII.

DOLOR.

VAlidis arcibus spoliatus sum. RAT. Adhuc ergo tyrannidis supererant semina quæ iam tandem amissis arcibus abiecisti. Non est satis venenosum stipitem præcidisse, ni radicem vulseris, qui arcibus fidit, tyrannus esse no desiit. DOL. Montana arce priuatus sum. RAT. Vbique arces sunt compedes libertatis: at in montibus nimbi etiam quidam sunt quodammodo, vnde vestra superbia in subiectos tenet ac fulminet, his priuari nõ modò flebile, sed optandũ est. Sũt enim aliqua ex his etiã quæ bona vulgus appellat, quibus boni quoque modestíq; animi tenerẽtur atq; ad illicitum vrgeantur, quibus

motibus si obstare virtutis ope non valeas, quid ni optanda sit amissio earũ rerum quæ hos pariunt motus? Do. Arcem fortissimam amisi. R A. Tu fortissimã dicis, fragilem probat euentus. Amisisti potius rem vsu ineptã, difficilémque custodia, rem inutilem tibi, vicinis omnibus odiosam: iam dormire noctibus incipies & dormire alios sines. Dol. Tutissima mihi arx diruta est. R A T. Quomodo esset tuta quæ periit, ipse tecum cogita: ego autem tibi ostendam munitissimam tutissimámque arcem sine muris, sine turribus, sine vllo prorsus operoso rerum apparatu: si vis tutò viuere, bene viue, nil virtute securius. Bene autem viuere non hoc dico superbè, lautè, pōpaticè, sed iustè, sed sobriè, sed modestè. Nullis opus est arcibus, quæ nō tutum te præstiterint sed solicitũ, formidabilem ac molestũ. Quæ est autem hæc voluptas metui nec armari? An illud Laberij notissimum nō audisti: necesse est multos timeat quem multi timent? Hoc ille dixit in Iulium Cæsarem: quãto id in alios illo & minores & formidabiliores rectius dici potest, nescio quidem, cur tam multi cupiant timeri. Nemo enim gratis metuitur vnà metuit, & periculosius vni est multos metuere quàm multis vnum. Nónne satius multò est quòd nullus te metuat & tu nullũ, quàm quod te multi metuãt

&

& tu multos? Segregari enim ista nequeunt. semperq; metu metus quæritur. Poscis huius dicti causam: illa profectò est quam Ouidius Naso ait: quia quē metuit quisq; perire cupit, dictum prius est ab Ennio: quem metuūt, inquit, oderunt: quē quisque odit peri isse expetit. Eras in tua arce metuēdus, sed & metuēs, Et quos inquies metuebam? Immo verò quis non omnes metuet qui metui cœperit, sed illos imprimis à quibus ipse metuitur? Nam Cicero Ennium secutus: qui se, inquit, metui volēt à quibus metuētur, eosdē metuant ipsi necesse est. Sæpe idem repeto, quia ita se res habet, nec aduertitis in hoc cæci, vt in reliquis, dum supra omnes esse nitimini, infra omnes estis, quid est timore depressius? sic conatus omnis vester in aduersum desinit.

DO. Arcem mihi charissimam amisi. RAT. Fac tibi chariorem illam quam non perdes. circumualla animum piis intentionibus, honestis vitam actibus, prudentiam ac fortitudinem ante fores loca, iustitiam atque modestiam in propugnaculis, humanitatem ac mansuetudinem vndique in muris, spem, fidem, charitatem arcis in medio, prouidentiam supremæ turris in vertice, bonā famam in circuitu dei atque hominum, adsit amor, absit metus, dignos cole, cęteros pręteri neq; cultos neque offensos. Ita nec te alius, nec

tu alium cõtremisces, & in domo humili tutius viues quàm in arce vixisti: haec tibi arcem nemo vsquam inuadet, hanc tibi nemo poterit aut volet eripere: hac malos in stuporem, bonos in amorem imitandiq; studium excitabis. O quàm facilè erat tranquillum serenámq; vitam agere, ni vos eam inquietam ac turbidam feciss̃etis: omnia ferme & vestram & proximorum in perniciem conquirentes. Ad quid enim arces istæ nisi ad vestram simul alienámq; molestiam, vt neque vos vnquam scilicet quiescatis, & instar aranearum muscas & captantiũ prætereuntibus insultetis. Atq; cunctis animãtibus lustra sufficiunt ac nidi: solus homuncio arces quærit, quo nullum animal superbius nullúmq; timidius.

De senectute. Dialog. LXXXIII.

DOLOR.

SEnui. RAT. Viuere optabas & vixisse te pœnitet, an quid aliquid rei est? DO. Senui RA. Ibas assiduè & peruenisse te stupes, stupendum potius nisi quò semper ires aliquando peruenires. DO. Senui. RA. Quid ni viuendo senueris & eundo processeris? An tu ætatem retrogradam expectabas? Vt velox vtq; instabile, sic & irremeabile tempus est. DOL. Velocissimè senui. RAT. Dicebam tibi tempus fugere, iam credere incipis, dici nequit non

non modò inter opiniones hominum diuersorum, sed vnius eiusdem hominis quid interfit. Iuuenis ante oculos ætatẽ habens longissimam opinatur, hanc ipsam senior à tergo respiciẽs videt esse breuissimam. Semper futura præteritis longiora videntur, cùm vel æquè sint breuia, vel eo etiam breuiora, quo ad finem properantibus naturalis motus solet esse vehementior. DOL. Senui. RAT. Est vnde gaudeas, si tamen nõ inter vitia senuisti, aut si vel ad vltimum surrexisti, bona tibi & vtilis est senectus, nec exiguum diuini fauoris iudicium. Meministi vt Aegyptium illum senem Cæsar alloquitur, nec ingratum deis ætatis asserit argumento. DOLOR. Senui. RATIO. Hac in re saltem vnus ex paucis, ex tot enim millibus millium eorum qui nascuntur, quota pars illorum est qui ad senium vsq; perueniant? ex his ipsis pauciss imi sunt quibus iustum senectutis spaciũ explere datum sit. DOL. Senui valde. RA. Prodigiũ ac stupor valde senis occursus metienti animo, quot ille periculosis passibus huc venerit. Insignis quidem senum raritas, ingens ea suum vitæ mortalis argumentum est. DOL. Senui. RAT. Durum ac difficile stadium cucurristi, mirum nisi iam fessus & quietis appetens lætè proximam metam spectes. DOL. Citò senui. RA. Vitæ cursus nũc breuis, nunc

breuissimus, longus nunquam, durus semper asperq; & ambiguus huius vltima pars senectus, finis autem est mors. Quid hic habes querimoniæ singularis? senuisti? Peregisse iã debes vitæ munus, venisti ad exitũ, quiesce. Amens viator est qui labore viæ exhaustus velit ad initium remeare. Nihil fessis gratius hospitio. DO. Senui. RA. Multum tibi placuit vitæ labor si eum transisse fers grauiter. DOL. Senui. RA. Si viuere delectabat, en vixisti, si oportebat paruisti. Et quis sanæ mentis uel quod fieri optauerit factum doleat, nisi malè se optasse sentiat vel quod neq; omitti neque sine multo labore agi poterat, actum esse nõ gaudeat? Vndiq; igitur gaudendum tibi est, seu voti compos delectabilis, seu necessario & graui functus officio. DOL. Senui & voluptates corporis fugasti ætas. RA. Vtere animi voluptatibus quæ nec minores & profectò stabiliores sunt, nec vnquã fugiunt nisi eum anima huic hærent, hanc sequuntur: at corporeæ voluptates venientes culpam ferunt, abeuntes pœnitentiã pudoriq; & doloris materiam relinquũt. His te explicitum ac liberum gaudere debes, & liberatrici tuæ gratiam habere quæ te manibus tuorum hostium eduxit tibiq; debitum munus, sed neglectum dilatúmq; susceptum. DOL. Senui solitiq; voluptatibus careo. RA. Nouis assue-

sce,

sce, habet & senectus voluptates suas, quas gustare vbi cœperis, quæ nunc doles amissa fastidias & reuerti nolis. DOL. Senui & incanui. RAT. Boni senis verenda canities plus habet, non modò auctoritatis, sed honestæ etiam voluptatis, quàm fœdæ omnes iuuenum illecebræ. Neq; verò mutati coloris te pœniteat: nam quis tam corrupto sensu tám que obliquo potest esse iudicio, vt non candidorum calathos liliorũ quàm nigrantium carbonum ciſtas aspicere, seq; si transformãdus sit, cygno similè malit esse quàm coruo? DO. Senui & squalentes arant vultrum rugæ. RA. Et tellus arata fructũfert vberius, & vitę maturiores fructus bene culta in senectute proueniunt. Rugæ te offendunt oris, vultum animi cõpone: non illum rugę occupant, nõ variãt anni, nisi vt formosior sit in dies. denique semper te si non tu eũ neglexeris, honestabit. DOLOR. Senui rugísq; & informi situ obsitus vix me ipsũ agnosco. RATIO. Hoc tibi iam ab initio euẽturum dixi, minus quidem auidè speculo imminebis, minus tuis forsitan, minus haud dubiè muliercularum oculis placebis, qui bº placere velle maior ne vanitas an libido sit nescio. At qui fidem, qui constantiam, qui grauitatem, qui prudẽtiam quærũt, certius inter has rugas quàm in planis ac mollibus maxillis se quod cuiquint te-

perturos sperent. DOL. Senui meliórque post tergum ætas remanet. RA. Immo deterior: non semper quæ delectant magis atq; optantur meliora sunt. Multi malum suum concupiscūt, quod non esset nisi quia illud Satyrici verum est: pauci discernere possunt vera bona Do. Senui & lætiores abiere dies. RA. Omnium ferme dies temporum inter se simillimi, animi hominum diuersi, quin vnus idemq; animus secum discors, hinc iuuentæ furor, hinc impatiētia senectæ, talibus vitam impleuere iudiciis, vt melius putet esse quod peius est optimúmq; quod pessimum. Cæterùm dies omnes in se boni, bonus enim rex est & cōditor seculorum. Itaq; hic feruidus, hic gelidus, hic siccus, hic humidus, hic nubilus, his serenus, hic turbidus, hic tranquillus, si ad vniuersi decorem naturæq; ordiné aspicias boni omnes: ad vos autem vestrúmquè iudicium relati, ex æquo prope omnes mali, mœsti, dubij, soliciti laborioſi, anxij, amari, queruli, flebiles, ærumnoſi. In his tu mihi nescio quos nominas lætos dies, qui dū aderant, tristes lamentisque suis pleni erant, nūc vt lęti videātur, nihil est causæ nisi quòd abierunt, quódque illis precium desiderium tibi auget irredituri, multáq; secū tibi olim segnius forsan amata rapientes: stultus enim nihil penè amat nisi quod perdidit. DOLOR. Senui,

Senui, ô si dilapsa redeat iuuentus. R. O non minus stultum quàm inane votum vt tu sentis: at si altius aspires, non inefficax, redibit enim in tempore, & vt scriptum vides: renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. DO. Senui & ætas bona retro est. RA. Omnis ætas vt bona bonis, sic malè viuẽtibus mala, vtrisque autem breuis, prorsus & extremo proxima est, vbi vos manet hinc bonorũ merces, hinc supplicium malorum, quæ nã hæc igitur ætas bona, vbiq; aspera sempérq; fugax, nisi quãtum ad ęternitatem via est. Alioquin & si dulce aliquid inesset, omnem fuga dulcedinem, extinctura videretur: quis enim fugiens deguſtat? Fugienti Dario fœtidæ atq; obscœnæ potus aquæ suauissimus fuit. Sitis vt putat Cicero, vt ego sentio, gustum metus extinxerat. Vrgebat in tergum Alexãder victor: vos à tergo rapidum tẽpus premit. Anni celeres præcipitésq; diei, horæ volatiles: ante oculos autem mors est, nec arctatis reditus, nec impulsis mora, nec præuentis est transitus. Viæ huius tot difficultatibus tantísque terroribus obsessæ, quæ nam quęso pars bona est? sed intelligo, nempe ætatẽ probris ac libidinibus aptiorem bonam dicitis. Est hic quidem fandi mos vt bonũ dicatur quod affectui intentis aptissimum est, quanuis effectus ipse sit pessimus? sic catenam prædo

capitis insontibus, sic tyrannus arcem libertati plebis impositam, sic veneficus præsentaneum aconitũ, sic sicarius pugionẽ prompsum cædibus bonum vocat: sic vos igitur ætatem bonam quæ ad id scilicet quod maxime cupitis apta est vocatis. Itaq; neminem istorum qui annos irreduces deplorant, puertiam quidem vel infantiam videas optari, quæ profectò optimæ partes essent si abesse quàm lõgissime à senio bonum esset, vt memorant, sed nec adultam ac solidam iuuentutem, nec incipientem, nec adhuc viridem senectam pessimam omnes & periculosissimam vitæ partem, adolescentiam requirunt: ô quintum & vigesimum annum dicunt, vbi te reliquimus, ne quem lateat quàm vos præteritarum pœniteat fœditatum, qui non nisi tempus apprime illis idoneum exoptatis. D. Senui, cur nõ cum Virgiliano rege suspirem: ô mihi præteritos referat si Iupiter annos? R. At nil tale suspirantem legimus Socratem, nil Platonem, nil Fabium, nil Catonem, & fuere senes: sed sunt fateor sapientes regibus rariores. Itaq; si rex Euander fuit sapiens non æquè sanè illud Euandrium suspirium iam commune nostris est senibus vulgatũm que: surdam stulti senes & profugam adolescentiam reuocant ac suspirant: nec suspiriis tantùm seu tacitis votis, sed medicaminibus irritis

iritis atq; inani artificio natutæ vis affertur indomitæ: qua in re facetè admodum lusit Hadrianus princeps canescenti cuidam cui aliquid negauerat, eũdem postea ad easdem preces medicato interim crine redeũtem ita repulit: vade, inquit, hoc iam patri tuo negaui. Do. Senui. ô si mea nunc redeat iuuentus. R. Reuersuram modo illam dixi, iam reuersam dico. Si tam facilè votorum omnium compos fias, nihil incassum voles, pauper certè diuitias optare potest, libertatem seruus, speciem deformis, sanitatẽ æger, fessus requiem, exul reditum: at inuẽtam optare verus senex nequit: puerile potius votum est. Dol. Senui, heu cur tam citò dulcis me iuuenta deseruit. Ra. Nunquam non citò deseruit quod iuuabat, nunquam non præproperè affuit quod augebat. Vanum autem est optare quod haberi nequit nocuitque habitum, & si redeat nociturum sit, sed iam parce suspiris, dum hoc animo fueris citò canus fieri poteris, senex nunquam, desiderium enim iuuentutis in sene quid est aliud quàm quædam pueritia senectutis? D. Senui incuruatúsq; sum. R. Iamiam terram aspice, vnde venis & quo pergis cogita, hinc egressus, huic redis. Natura te principij simúlque finis admonet. Poteras aberrare, publicum tibi iter ostẽditur, sanè id quidem

est satis ingredi, vel curuatus iutende: solent cæci in via manu retrahi. DO. Subitò senui. RA. Immo fensim, pedetētim, paulatim, leniter, sed nihil cogitantibus omnia subitò eueniunt, sicut econtra, cogitantibus omnia nihil est subitum, quòd si flēda tibi fuerat senectus, singuli dies vitæ flēdi erāt. Illis enim passibus ad hunc terminum ibas. DOL. Heu senui. RA. O votorum instabilitas, huc maximè anhelabas, huc peruenire optabas, huc non posse pertingere formidabas, quo cùm peruentum esset ingemisceres, monstrum incredibile, nisi tam crebrum esset, senes fieri volunt omnes, senex esse vult nemo, immo verò senex esse, ad miseriam, senes dici ad iniuriam trahunt, quasi sit probrum senuisse, quod profectò nullis videri debet nisi quibus dedecus sit vixisse, quæ ingens non inficior turba est, cui te tamen exemptum esse oportet, vt nostro colloquio frui possis: alioquin vt auribus illabantur, sana consilia in animum non descendent. Do. Tandem senui. RAT. Et quos ager, & quos æquor, & quos bellum, & quos alea decipit, singula detrimenta dinumerant, tu vnus in finem expergisceris, & tu queri incipis dum iuxta est querelarum finis omnium. D. Senui. R. Stultum est senectutem non cogitare nisi cùm venerit: nam profectò si venturam si assiduè

venien-

venientem prospexisses, præsentem imperturbatus aspiceres. DOL. Heu mihi iam senex sum. RA. Hoc ne igitur defles durum ac difficile munus implesse dumosumq; iter ac scrupeum transisse atq; inamœnam hanc fabulã peregisse? Atqui Comico more plaudendum erat. Do. Senex sum. RA. An oblitus es vt nuper tibi perfamiliariter notus vnus modernorum sententiam rei huius ex tempore protulit, non modernam, sed antiquis parem? Amico enim dicenti: compatior tibi, nam vt video iam senescis, esses vtinam qualis eras quãdo te primum noui: subitò il le respondit: parum ne tibi ergo amẽs videor nisi ampliorem mihi nunc etiam amentiam impreceris? Noli quæso mihi compati quòd sim senex, sed compatere quòd iuuenis fui. O quantum sensum tegit breuis ista responsio, quod metiri nequit nisi qui ætatis huius bona probauerit & illius mala meminerit. Bono tuo igitur gratulare, quamquam illud quoq; verum sit quòd sæpe bona inuitis eueniunt & mala nolentibus: viro autem bono & virtutum amico & passionum hosti, pluris est haud dubiè dies vnus huius quod accusas temporis integer, quam illius alterius integer annus. DOL. Heu mihi, nam senui. RAT. Iam si perstas tibi quoque cum vulgo, iure dicitur, non senuisse miserum, sed

vixisse,ita vt hæc sub vitæ finem tam ineptè dicere: parcite autem iam lamentis querulũ genus,& volentes ite sub imperiũ naturæ,nihil flẽdũ quod illius immota lex statuit.Quid naturale autẽ magis homini nato quã viuentem senescere,senẽ mori?At vos conditionis immemores vtrũque respuitis, cùm vel alterum vel vtrũq; necessario obeũdũ sit.Quod si ueutrũ volebatis, & tertio abstinẽdũ erat, nascendũ mihi credite non fuit.Patimini senescentibus statim mẽbris animos aliquãdo senescere,neq; semper in vobis prouerbium verũ sit:posse vnum animum corpora multa cõsumere,sinite sine murmure corpus simul atq; animũ ad extremum ferri,simul intraue re,simul exeãt, neq; altero ad merã properãte alter retrorsum niti velit alterùmq; retrahere,si frustra tergiuersamini,ire oportet, nec redire licet:nec subsistere:idq; vobis facilius debet esse immortalitatem animæ & corporis instaurationem expectantibus,quàm cæteris quibuscunque quibus vel horum alterum defuit vel vtrumque. Frustra inquam obluctamini:humanúmque iugum quod nascendo subiistis, excutitis. DOL. Sensi & vires corporis imminutæ sunt. RA. Si auctæ sunt vires animi, bene est, fœliciter permutasti. Maiora enim gesta esse semper & geri posse animi viribus quàm corporis,nemo ni

si ani

si animi inops est qui nesciat: sin vires etiam animi, vt sæpe accidit, per ignauiam decreuere, fateor inutiliter vixisti, tuum crimen, non ætatis. DOL. Senui & res meas agere nequeo. RA. Si quid animo sit agendum, tanto id à sene melius fieri constat, quanto & experientiæ illi plus est rerũque notitiæ & passionum minus ac malis vinculis expeditior animus: at res alias non agere senem decet, sed egisse cui corporeus labor omnis à tergo est: cui si nunc etiam inhæret nec auelli vult, ridiculum illud antiquum renouat Romani senis, qui iussus à principe fori laboribus abstinere, quorum ferias imbecillis hinc ætas, hinc fortuna opulens merebatur, sic indoluit vt se quasi mortuũ fleret atq; ab omni familia fleri vellet. Mirus senex qui quietem ceu specié mortis horreret, cum nihil seni aptius quiete nihilq; sit turpius sene laborioso ac solicito, cuius vita omnis tranquillitatis exemplar esse debet. Didicisse & potes à philosophis, quid est illud quámque optabile senibus bonis viuere, vita vt memorant peractæ qua maxima tamen pars mortalium inexpleta moritur. DOL. Senui & repentè fugit ætas mea. RA. Forma, valetudo, velocitas, vires, vestra ferè omnia fugiũt virtus manet nec cessura senio nec morti. Illi vni bono stabili ab initio insistendum erat. si neglectũ

fuit difficilius ad extremum fateor, sed virtutis studium nulla ætas respuit, immo quo difficilior eo clarior virtus. Multi nosse seipsos ac sapere vix tandem in senio cœpere, serum quidem at inter pestiuum minimè, & si enim non iam vitę desinenti at instanti sal tem morti vtile, cui hercle vni horæ vt sine horrore mœsticiaq; transigi posset si nonvltimum modò, sed totum vitæ tēpus impenderetur bene, nisi fallor, impēsum esset: nam nec frustra nascitur q bene moritur, nec inutiliter vixit qui fœliciter desiit. D. Senui, iam vicina mors est. R. Mors æquè omnibus vicina esse potest, & sæpe ibi quóq; viciuior est vbi videtur absentior. Nemo tam iuuenis qui non possit hodie mori: nemo tam senex qui non possit annũ viuere, si nil aliud quàm senectus incidat. D. Prorsus senui. R. Immo maturuisti, an hoc defles, an poma cúm maturuerint querantur? si sensus illis ac sermo datus sit & non potius gtatulenter se ad id peruenisse ad quod nata erant? Est vt cæterarum rerum, sic ætatis maturitas quædam quæ senectus dicitur, quod vt ita esse videas & ætas & mori iuuenum acerba quidem & dicitur & acerba est sacerbitati autem obiecta maturitas quæ cùm in pomis ac frugib' bona sit, quid nisi in homine sit optima, non quòd nesciam antequam matureścant multa mar-

marceſcere, ea verò nõ ætatis culpa, ſed perueríitas eſt naturæ, nõ quidem omnium, ſed multorum qui ad bonũ nati magno niſu in aduerſum tendunt. Maturuiſſe igitur debes ſi quid in te ſucci nobilis fuit, iam meſſoris tui manum ſecurus expecta. Nõ mors illa quam metuis, ſed laborum finis ac principium vitę eſt, non mors inquã ſed difficilis vitæ terminus, ad quam pauci tranquilla nauigatione perueniunt, ſed penè omnes nudi flentes ac naufragi:tu per mediam ſenectutẽ leue iter in finem proſpero agens vento è multis rerũ fluctibus portum ſubis: ſubducẽda iam feſſa puppis in terram tibi, & quocunque te flexeris de fine cogitandum, idque vtilius fuerit quàm ætatem bonam, quod ſtulti ſolent, & naturam matrem optimam accuſare.

De podagra. *Dialogus* LXXXIIII.

DOLOR.

TVrpi torqueor podagra. R. Neſciebas ſenectutis morem? Incomitata non venit, magnam ſæpe morborum aciem ducit. D. Podagra crucior moleſta. R. Extrema & ignobili parte corporis laboras, quid ſi nobiliſſimis laborares corde vel capite? Do. Pigra coerceor podagra. RA. Vaga mens hominis freno eget, hunc paupertas tenet, illum carcer aut grauior morbus? ludens te pe

dibus alligat fortuna, non podagra, sed pedicæ sunt, iam disce consistere. Do. Podagra inutilis factus sum. RA. Ad cursum credo vel ad saltum, ad choreas, ad palestram, an te autem ad hæc natum putas? Ad alia si nescis altiora quædam officia natus es, quæ si caput non ægrotet, exequi nil prohibet. Studere licet artibus ingenuis, dare operam pietati, seruare iustitiã & fidem, fragile corpus & fugacem mundum spernere, odisse vitia, amare virtutes, colere amicitias, cõsilio patriam iuuare: hęc sũt viri boni munimina, quid hic pedibus loci est? DOL. Debilitatus sum podagra. R. Pugnare cum hostibus fortitan morbus vetet, non cum vitiis, quod neque facilius & crebrius est bellum: & quid scimus an hic ipse dolor corporis contra quem dimices tibi ad exercitium animi datus sit? DOL. Pedibus consistere nequeo. RA. Vide quam de reliquo ædificio spem habeas, cuius fundamentum tam inualidum sentis. Vigila ne te incautum opprimat ruina: contrahe sarcinulas téque ad migrandum para. Do. Podagra me ingens habet. RA. Solet hic morbus, vt perhibent, diuitias comites habere: en tibi remedium aliud, bene spera, aut languoris amaritudinem opum dulcedo solabitur, aut inopiæ pellet asperitas, ita vel solatium aderit vel finis. Sihæc fal-

lunt,

hunt, veniet quæ non fallet: illa vitæ malis omnibus finem dabit. DOL. Pedum premor ægritudine. RATIO. Si salutem cupis aut pauper sis oportet, aut vt pauper viuas. Multos hac ægritudine liberasse traditur paupertas vera defecatrix corporum, quosdam verò frugalitas, quam voluntariam seu fictam & imaginariam paupertatem dixerim. Vidisti aliquos perpetua vini abstinentia curatos. Ita fit: dolor dolore, clauus clauo pellitur, vt antiquo dicitur prouerbio: vix molestum aliquid sine molestia curatur. Vt præterea cum hoc morbo cúmque aliis multis pacem habeas, non Baccho solùm, sed & Veneri bellum indixisse profuerit. Sed quid agimus, animorum remedia promisimus non corporum. Habes tamen quam puto vnicam morbi huius curam. Hanc si probas, vtere: si minus, non te fallant opifices fomentorum. Patientia enim in aduersis efficacissimum atque optimum & sæpe vnicum remedij genus est. DOL. Podagræ vitio curuatus sum. RA. Ad iter inhabilis minus idoneus ad laborem, non ineptus ad reliqua gerere, non rei modò familiaris, sed reipublicæ & summi, si ita fors tulerit, imperij curam potes. Itaque memoran dũ valde Septimij Seueri Romani principis dictum vnum, qui senex ac podagricus, dum

coniurationem nobilium qui se viuo filium eius Augustum dixerant, deprehendisset, cõprehensis auctoribus seditionis ac filio, omnibúsque ante solium eius affusis metúque vltimi supplicij tremefactis ac territis, ipse manu ad caput relata, tandem, inquit, sentitis caput imperare non pedes. DO. Podagra me miserum miris modis torquet. R. Noli solas asperitates rerum flere, sed memento si quid dulce aut iucundũ tibi obtigit, quo incommodum hoc solari possis. Vnus ex multis pessimis vulgi mos est, vt in aduersis querulum atque impatiens, obliuiosum in prosperis & ingratum sit, quo nihil iniquius fieri potest: nam quis æquis auribus audiat, exempli causa, vel Seuerum ipsum quem diximus de podagra, vel Domitianũ de caluitio quod ægerrimè dicitur tulisse, vel Augustum senẽ de sinistri debilitate oculi, vel Iulium Cæsarem de timore nocturno & quiete visi turbida, uel postremò alios fortunatissimos viros de vna seu de altera naturæ, si dici licitũ sit, aut fortunæ iniuria sic querentes vt imperij atque opum victoriarum ac tantorum ingrati atque immemores sint honorum dum se homines meminerint quos plenam perfectámque fœlicitatem hic sperare dementiæ sit, amara dulcibus temperare modestiæ, hoc podagræ proprium, hoc morborũ omnium com-

commune remedium inuenies sanúmque consilium sanctúmque fateberis, senis illius læta multa adepti dura multa perpessi, qui bonis de manu Dei læte acceptis mala quæque patienter succipienda censebat, quanuis mali aliquid dare vel facere manus illa non nouerit, sed humanam respexit opinionem. DOLO. Podagra me in lectulo nodis insolubilibus pressum tenet. RATIO. Te iacente stare animus potest cœlúmque & terras ac maria permeare.

De scabie. Dialogus LXXXV.

DOLOR.

SCabie premor importuna. RAT. Iam nõ miror si angores meros ægre fers, quando id luges cui dulce al quid immixtum est, DOLO. Graui vexor scabie. RATIO. Sunt qui hanc salubrem dicant. ego autem ne tam mœstæ rei lætum nomen tribuam, arram potius salutis, siue ad salutem viam dico: mollis est quia asperitatem viæ breuem respuit, cuius exitus sit iucundus. DOLO. Arida me scabies exercet. RATIO. Iam horologio non egebis, erit tecum quæ te noctibus excitat teq; honesto cuipiam fortassis officio vigilẽ reddat, nemo tam piger quem non scabies solicitum faciat. DOLO. Scabie totqueo r. RA. Morbus ignobilis sed nobilis cura

est labor, æstas, balnea, peruigilium, dieta, Si nec, ista profuerint, ad patientiæ medicinam recurrendum erit: illa omnibus morbis vtilissima est. DOLOR. Scabie cruciort ædiosa & fœda. RAT. Neutrum nego, vbi ergo Publius molestum ocium podagrici pedes dixit, me finente potes addere, mœstum nego ciũ scabiosi manus: sed quid dices, si quo fœdior morbus, eo pulchrior patientia est: quid si paruo ex malo bonum ingens elicis? Hæc nimirum vna est rerum quæ contemptum corporis maxime pariunt, quo nihil est melius mortali. DOLOR. Totum me scabies occupat. RA. Totum te, verum est, id quidem metuo, sed plus est forsitan quàm quod dicere voluisti, totum enim corpus intelligis, sed est vobis inuisibilis animorum scabies cupiditas ac libido & pruritus quidam vlciscendi querendisque, qui quo magis scalpitur acrius æstuat, hunc nec tolli nec leniri poscitis nec sentitis quidẽ, tanto minor vobis cũ semper vestri cura quàm corporis,

De vigilia. Dialogus LXXXVI.

DOLOR.

DOrmire non possum. RA. Vigila & gaude vitæ tibi tempus auctum. Interobdormire enim atque emori quid interest, nisi quód alter temporalis, perpetuus alter

est sopor: itaque nescio an non satis proprie & somnus breuis mors, & mors somnus longus siue æternus dici possit. DOL. Sumnum perdidi. RA. Non vi quidem, sed blanditiis repetendus est, si incumbas, perdis operam, cogi nequit, age aliud, da requiem temporibus tuis, animo curas leues, improuisus aderit, facile animis vagis & corporibus fessis obrepit. DOL. Sæpe mihi somnus interrumpitur. RAT. Fac quod solitus fertur Augustus Cæsar lectoribus aut fabulatoribus accersitis, interruptum reintegra. Sin grauioribus curis hoc accidit, pone illas, hunc receperis. De huiusmodi enim loquebatur Maro vbi ait: salubres curas somnos abrumpere. DOLOR. Somni requiem amisi. RATIO. Et terrorem somniorum nocturnó sque metus, quanuis enim sapientis meliora phantasmata Aristoteles opinetur, & verum sit, tamen & vir ille ingenio æquè magnus & imperio: ille autem alter sanctitate & patientia æque insignis, de quibus paulò inte simul diximus, somniorum graues sensere molestias. Nam quid alij sentiant, quisque nouit in se & lectulum proprium suarum testem habet illusionum atque ambagum & formidinum. Certè horum alter tempore extremo per somniũ exterreri solebat, sicut de illo scriptum est: alter vt di-

xisse dudum videor dum de ocio & quiete dissererem inter cæteras vitæ molestias queritur quòd terreant eum somnia & visiones horrore concutiant. DOLO. Solito minus dormio. RA Sulito igitur magis viuis: nempe quod doctis placet, vt mors somnus, sic vita vigilia est, DOLO. Somnum morbus expulit. RA. Sanitas reducet. DOLO. Somnum amor excluſit. RA. Bis rem vnam dicis morbus est enim amor & morborum maximus. DOI. Somnum metus extinxit. RA. Securitas succitabit. DOL. Somnum senectus eripuit. RA. Mors vicina restituet.

De inquietudine somniorum. Dialogus. LXXXVII.

DOLOR.

SOmniis inquietor, RA. Si verum est quod sapiens quidam ait multas curas sequuntur somnia, quod vestri quoque approbant auctores, radicem mali amputa, curas pelle, somnia quoque pepuleris: quo enim quæso tot curas & tam nihil profuturas in tam breui vita, de qua iam ab initio promissum est, quid torqueri iuuat & turbidam curis vitam & infestam somniis quietem vestra vobis facit amentia? Diuinam prouidentiam vestro vultis superare consilio, neque sentitis vt

vt ex alto vestræ ridentur insaniæ vestræque deliberationes illo de tempore quod non solùm extra vestrum arbitrium, sed etiã extra notitiam vestram est. Neq; auditis Flaccum exclamantem: prudẽs venturi temporis exitum caliginosa nocte premit deus, ridétque si mortalis vltra fas trepidat. Omne tempus in vestram trahitis perniciem, de præterito mœsti, de præsenti anxij, de futuro pauidi trepidíque, déque his curis superuacuis dignos meritis manipulos, laborem vigilantes consopiti somnia. Sin illud fortè verum est quòd vacantem quoque curis animam inquietam somniis esse vel natura hominis vel peccatũ cogit: nónne cùm ex mille somniis nec vnum verum esse verum sit: postquam alterutro falli oportet, satius est inquietari somniis quàm mulceri, & amara somniare quàm dulcia mœsti enim somnij fallacia læta est, læti autem mœsta. DOL. Somniis fatigor, RAT. Sperne totam hanc ineptiam & quiesces, si id nequis, his te solare comitibus qui similia passi sunt, his duobus nominatim quos modo dicebam dum de vigiliis quereremis.

De celebritate nominis importuna.

Dialog. LXXXVIII.

DOLOR.

CElebrior ſum quàm vellem notiórque.

RAT. An tu hoc ſpernis quod maximi exoptarunt duces ac principes, philoſophi & poëtæ? quid enim tót laboribus, quid tãtis bellis ac ſtudiis agitur, nec aliud inſignes artifices moliuntur? Declarat hoc Phidias in Mineruæ ſtatua, quod opus omniũ quæ hominum manibus facta ſunt, primum aut inter prima poſuerim, niſi cum aliquid inſcribere vetitus fuiſſet, vultum ſuum clypeo ſtatuæ ſit inſculpſit, vt & ab omnibus noſceretur, & conuelli inde niſi toto opere diſſoluto nullo poſſet ingenio: noſci in præmium ſui laboris optabat. Si quis enim non famam, ſed pecuniam cogitare dixerit artifices, in communibus fortaſſis aſſentiar, in illuſtribus negem. Multa ſunt rei huius indicia, ſic cum iactura temporis damnóque etiam ſæpe operi inſiſtunt, ac ne quid famæ excidat lucrum ſpernũt. Comprobauit hoc maximè nobilis illa conſtantia eorum quatuor artificum qui ad famoſiſſimum illud opus quod Artemiſiæ Cariæ regina dilectiſſimi cõiugis memoriæ extrui fecit magno precio acciti cùm ante perfectũ opus obiiſſet regina ipſa vnde operis precium operabatur, præſtiterunt tamen

vna

vnanimiter in finẽ, nil iam aliud quàm suum decus & facti memoriam cogitantes. Proinde omnes homines claritatem famámque desiderant: solus tu ne paruo illas tædio emptas velis? DOL. Immo & ego apud prosteros clarus esse cupiam, inter coætaneos recusem. RAT. Quid ita cùm hoc maius eoque difficilius ac rarius sit obstante quæ præsentium famam interpellat inuidia? DOLOR. Quia inter absentes mera est gloria, nullus ostrepit, nullus obstat: inter præsentes autem & contradictio & labor, magnus enim labor est magnæ custodia famæ, vt non ineleganter ait quidam. RAT. Nimis aut delicatus aut segnis es qui sine labore magnum aliud speres, cum pro minimis tot se offerant labores DOL. Ego verò non labores respuam, sed tœdia: nam quis faret assiduè visitari obsideri, posci, exagitari, & sui interim negligẽtem totos dies ac magnã breuis vitę partẽ aliis dare, vt tua necessitate post habita alien ę inseruias voluptari quod malum si ab initio incidisset, nunquam ad hanc ipsam famam quę me cruciat ventũ esset, sed & nunc præclaros animi conatus & egregia potens est imoedie negocia importunum. RAT. Id quidem ita esse non nego, durum certè, sed tolerabile immo & inuidiosum & optabile: cæterum vtcunque tuo iudicio

hoc tantum, sed in omnibus quæcunque fert præsens vita, in qua non facilè reperias mel cui nõ sit admixtum fel, & sæpius amara præponderant. DOL. Celebritate nimia fatigor. RA. Sæpe id quidem accidit, de quo queſtum diuum Veſpaſianum nouimus triũphantem, dum ſolennitate pomparũ expectatione ac tædio eſſet affectus, increpantẽ ſeipſum qui triumphum nec ſibi nec maioribus ſui aut debitum aut ſperatum tam inaniter in ſenio appetiſſet. Quanuis autem non ſit optanda celebritas per ſeipſa, ferenda eſt tamen & amanda. Cauſæ ipſius virtus & induſtria, neque vnquam vt illa careas deſerendæ, multo glorioſius eſt labor optabilior quàm ignaua requies. DOL. Salutatoribus obuiis offendor. RAT. Habes huius quoque tædij participem Criſpum philoſophum: immo quem habes præter illos qui popularibus auris, vt Maronis vtar verbo gaudent? ille tamen inſignis queſtus eſt. Credo ideo quòd acutiſſimum virum, talis enim traditur, & ſuis ſtudiis acerrimè deditum, ſalutatio crebra & ĩmprouiſa turbabat, vtque idem ipſe ait, perducebat ad mortem. Nil eſt autem quod queraris, quod optabas accidit, notus in populo vt eſſes, alioquin tot ſalutatorum incurſibus non pateres. Poteras latere, poteras quieſcere, poteras quod aiũt, in gremio gaudere,

dere, quod optimum vitæ genus aliqui diffiniunt: at vos magnis in vrbibus noti & clari esse vultis & ociosi simul & liberi & trãquilli, quod nihil est aliud quàm in magnis pelagi tempestatibus vt immobilis sis, optare: denique superbi fuerit obsequentium amicorum voces pati non posse æquo animo, cùm sint hostium patienda conuitia.

De dolore ex malis moribus hominum concepto. Dialogus. LXXXIX.

DOLOR.

MAlos mores hominum ægre fero. RA. Si charitate motus laudo: si ira vel indignatione non laudo. Quid ad te enim quibus moribus sint alij, modo tu sis bonus: an nunc primum intelligis vulgi mores, an tibi negocij parum sentis vitam tuam componere nisi inuigiles alienæ & illud aggrediare quod nec ars vnquam efficere valuit nec natura, vnde nihil vnquam speres nisi tædia & labores? Fuerunt hæ tamen & philosophis curæ, quorum alter in publicum egrediens semper flebat, alter cõtra mores hominum ridebat, neuter sine causa, sed illud pietati, hoc superbiæ propinquabat. DOL. Quis enormes ac subdolos hos habitus ferat? RA. Malo te per vim dehonestari, ferres si necesse esset, qui sponte sua alios deformatos p. ti

nequeas, sine illos indui vt libet, tu vt licet atque vt decet induere, atque ita te vlciscere, non minus lasciuos oculos honesti habitus offendunt quàm modestos inhonesti. Illi igitur voluptatem consilio adhibeant suarũ rerum, tu adhibeas honestatem. Nusquam alibi quàm inter tenebras gratior lux, nusquam alibi quàm inter vitia virtus est clarior: quid quereris? aliena fœditas tuo adiiciet decori. DOL. Quis hos verbos animorum atque hos perferat inuidos? RA. Linque inuidos sibi, neq; illis alium cupias tortorem, satis ipsi se torquent & suis malis & alienis aguntur ac tabescunt bonis. Non est compatiendu spõte languentibus, non sunt autem contagiosi, vt corporum, sic animorum verbi, non transeunt ad nolentes: immo verò nobili animus vitiorum odio ad amorem virtutis accenditur. DO. Quis tot ferat insolẽtias? RA. Humilitas eo acceptior quo pluribus est obsessa superbiis. DO. Quis tot fraudes, quis tot artes auaritiæ, quis tot species libidinum? RA. Quæ tibi merito displicent, declina, & quæ in aliis damnas, ne in te damnent alij caueto. DOL. Quis hoc gulæ regnum? RA. Maximè inter ebrios speciosa sobrietas, vbi æquè boni omnes nullus excellit. DOL. Quis tam multa mendacia? RAT. Si mendacio offenderis veritati stude. DO. Quis tot vbique tyrannides?

RAT.

RAT. Non te hinc arma nec opes expediet, sola virtus est libera. DOL. Totus orbis odio mihi est. RA. Miserari miseros magis decet quàm odisse, nisi vt dixi sponte sint miseri: quin tu mundo suos mores linque, tuos reformare stude, & ab aliis euersos in teipsum oculos reflecte, sic & tædium euaseris, & cùm mundum nequeas, id quòd potes & debes temetipsum corriges, non est quo te frustra natum credas si hoc feceris.

De minutis tædiis rerum variarum.
Dialogus. XC.

DOLOR.

TVrbidos vrbium clamores rerum variarum odi. RA. Ruris silentium syluasque ama, quæ fieri fugarique nequeunt, fugienda sunt. DOL. Vulgi contentionibus fessus sum. RA. Vulgo aurē dum præbueris nō quiesces. DOL. Vulgi strepitu fatigor. RA. Vulgi verba despicito, penè enim quicquid vulgus loquitur aut nihil aut falsum est: at strepitum illum omnem & confusas voces si vitare nequeas, vetitum tantùm auribus excipe, idque non aliter quàm mugitus boum aut balatus pecudum aut vrsorum murmur, quid enim nisi beluarum voces sunt vel inertium vel ferarum? DO. Vulgi fragore perturbor. RAT. Finge animo te aquarum exun-

dantium ac scopulis allisarum sonitum audire: persuade tibi esse vel ad fontem Sorgiæ vbi ingenti strepitu ex horrendo speculu cidissimus amnis emanat: vel vbi Reatini gurgites quos Nar in Tyberim conuehit alto de colle descendunt: vel vbi ad ea quæ catadupa nominantur, vt ait Cicero, Nilus se ex altissimis mõtibus præcipitat: vel vbi similiter, vt ferunt, Hister in Euxinum ruit. Denique vbi vel Ligusticæ rupes Aetneis fluctibus furenti austro, vel Charybdis oblatranti Scyllę Sicanis vorticibus torta respondet, consuetudo præstabit, vt quod tædiosissimum sentis, quadam cum voluptate percipias. DOL. Latratibus canum vexor. RATIO. Qui vulgi latratus ferre didicit, nullos horrebit canes: nam neque tam multi alij, neque tam rabidi aut mordaces. DOLOR. Immitis equus ac fremens, infidus seruus ac contumax, non tantum tædio, sed periculo etiam mihi sunt. RAT. De vtroque animali quid sentirem dixi olim & nil nunc muto: addo aliquid, vt vitare quidem possis equi tædium si nil aliud pedes tibi, vt serui autem manus dare possunt, nec lamentis dignum quo carere valeas cùm velis. DOLOR. Muscarum tædio affectus sum. RATIO. Vide ne muscarum tædio musca fias, & ab alio quàm à deo creatam muscam credens in illius qui

muscarum princeps dicitur potestatem venias: quod affecto cuidam tædiis similibus accidisse, auctor est Augustinus principium illud Ioānis famosissimum exponens, & musca, & pulex, & brucus, & culex, & cinisex, & locusta, cæteráque huiusmodi creata nō sine certa causa sunt ab illo qui vidit cuncta quæ fecerat & erant bona valde: & si nulla esset alia, illa sola sufficeret, vt his armis humana superbia domaretur. Potuit enim deus Aegyptiis leones, tigres vel dracones immittere, minuta & vilia immisit animantia, quò clarius & cœlestis potentia & terrena fragilitas nota esset. DOL. Pulicibus inquietor. RAT. Sanis cogitatibus conquiesce, cogita nihil mali præter peccatum homini contingere posse: multis non hæc modò facilia, sed quæ videntur grauissima profuerunt: quid scis an si pulices abirent sopor nimius aut malæ libidines subirent? Crede bene in omnibus tecum agi, bene erit. DOLOR. Nocturno pulicum prælio victus sum. RATIO. Quid superbis igitur vmbra & cinis, quid erigeris iners lutum à pulicibus victus? contra Deum calcitras, iumentum indomitum ac stolidū? DOLOR. Offendor pulicibus. RA. Vis ne tu homines offendere, à pulicibus te defendere, vilissimo impar animali nobilissimum aggrederis & pulicum cibus homines voras?

DOL. Pulicibus agitor. RA. Terrena omnia hominis ad obsequiũ facta sunt. Pars vt pascat, pars vt vestiat, pars vt vehat, alia vt defendat, alia vt exerceant doceántq; & conditionis admoneant, qnædam deniq; vt delectent fessúmque rebus animũ leuent, quædam verò vt delectationem noxiam frænent ac salubribus tædiis cõtemptũque huius lucis simúlque desiderium vitæ melioris inuitiant. Quãtum enim quæso mors timeretur quantúmve si tædiis vacua esset placitura mortalibus erat hæc vita, cùm tædiis plena sic placeat, sic habitus timeatur: nec vita iucunditas viuunti, nec amœnitas viæ sumpet est vtilis viatori, expeditque nonnunquã durũ aliquid occurrere quo optabilior finis sit. DOL. Nocturnæ aues flebilibus notis infestæ sunt. RATIO. Non vt arbitror philomela quæ apud Virgilium flet noctem, ramóq; sedens miserabile carmen integrat, & mœstis latè loca questibus implet: dulcis enim fletus & suaue carmen & delectabiles sunt querelæ. Mœstior te forsitan strix offendit, neque tam proprio quàm poëtarum carminibus infamis bubo, qui quibusdam tamen quàm læti fuerit augurij apud Iosephum legis, quantùis vtrunque ridiculum. hinc spem scilicet metúmue concipere. Huius enim & multorũ tristis aspectus & lugubris cantus ac vterque

que naturalis, nō sic canunt vt vobis aliquid nunciant, sed quia canere aliter non norunt. Da illis philomenæ vocem, flebunt dulcius, nunc naturæ parent suæ: vos naturam ipsam superstitionibus vestris, vt pareat cogere delirando nitimini. DOLOR. Proxima in turre pernox noctua importuna mihi est. RAT. Noctuam inquietas noctes Augusto facere solitā audiuisti, & quē quæso verebitur quæ mundi dominum inquietat? DOLOR. Mures thalamum infestant. RATIO. Quid scis an hoc ipso in thalamo exorti quem tu forsi tan peregrinus inhabitas, de te iustius queri possunt, qui natale illis aduena solum turbas, Sed omissis iocis horum omnium ratio vna est, Idcirco equidem his infestam vitam agitis, vt discatis alteram optare, at illic animū habeatis, vbi nec mures, nec fures, nec aranēæ, nec tineæ, nec dāna, nec tædia vllā sunt. DOL. Procaces ranæ, ac strepidulæ tædium pariunt cicadæ. RA. Finge solatium parere, solatium erit. Opinio rem quocunq; vultrahit, non vt verum mutet, sed vt iudicium regat & sensibus moderetur. Inuentus est nū per qui rure habitans ad fugandas nocte luscinias, saxis armatus fundibúsq; consurgeret, quo cùm parum proficeret circunfusas arbores iuberet abscindi, vt vel sic prærepto frondente domicilio abirent, quibus manen

tibus abire illum oporteret, támque impor tunis cantibus pulſus ſopor abiiſſet, is tamen proximę paludis in ripa nocturnos ſtrepitus ranarum modulatiſſimam quaſi fidium har moniam incertiſſimus hauriebat, inhuma num ferúmque hominem víxque inter ho mines numerandum & moribus quidé qua lem audis forſitan & vidiſti, vulgaribus ta men negociis haud inſanum, qui nunc ideo ad memoriam rediit vt conſtaret quantum in rebus omnibus poſſit opinio. DOLOR. Ranarum & cicadarum ſtrepitu offendor. RATIO. Non illę quidem vt offendant ſtre punt, ſed naturæ communis beneficio vtun tur. At hoc ipſum ſuperbam impatiétiam ve ſtram lædit, ſicut reliqua quæcunque alteri fiunt dicuntúrve quàm exigit oculorum ve ſtrorum atque aurium voluptas. Sed vt fabu lã veſtri erroris ad antiquas fabulas remit tam, cogita nunc vel ranas ſuã veterem que relam & vltricem Latonam raucis vocibus, vrl cicadas verſum in ſuam ſpeciem Titho num ſtridulis plauſibus memorare, ſinęſque forſitam ſuũ illas agere negociũ & tu tuum ages. Cur iniuſti naturæ ſemper accuſatores innocuis animantibus ſuccéſetis, nec aduer tis quanto maiora ſunt tædia quæ viciſſim ipſi vobis infligitis? Sileo raptoréſq; vrbium & mille iniuriandi lædendíque artes, mille

violen

violentias, mille dolos, quorum pleni sunt vici omnes & compita. Taceo latrunculos toto orbe dispersos & itinera interrupta prę donibus: quibus magna pars terrarum hodie inuia est, spectacula mundi pulcherrima prerepta mortalibus, dissimulatum illud & miserrima iam consuetudine roboratum: quis dignis questibus explicet aut humanæ pondus ignauiæ verbis æquet, quod pacatis quoque regionibus passim legitimus prædator occurrit, qui solicitum viatorem exhaustúmque laboribus & onustum curis ære suo spoliat, iniustissimi nescio cuius iuris obtentu, quo effectum vt quod amœnissimum fuisset orbem terrarum permeare, id alicubi periculosissimum vbiq; sum ptuosum ac tædiosum sit. Sic vestri principes & patres patriæ: immo verò vestra patientia, vestri mores libertatem publicam paruo precio viderunt. Quid custodias loquar superuacuas & obstrusos passus ac suspitionib⁹ variis plena omnia: absentiæque solatium vnicum literarum commercium interdictum? Quod ipsum quia mutari iam non potest, forti animo ferendū est. Verùm vt naturæ opera ferre non renuat, qui tot insolentias, tot immanitates hominum, tot tædia, tot rapinas pati solitus didicisse debuit: quàm iniquè natura parens leuibus ex causis quotidie laceretur,

cum tot acerba & grauia pati hominem ab homine sit necesse. DOL. Magno torqueor calore. RA. Expecta, hyemis tædium hoc pulsura festinat. DO. Frigore crucior importuno. RATIO. Ecce tibi æstas accelerat huius ipsius allatura desiderium. DO. Frigoribus vrgeor. RA. Vix incommodum inuenies, cui non inuenerit natura remedium, bt sæpe vnius remedia multa sunt: arcent frigus tectum, vestis, cibus, labor, exercitium. Rarò quisquam frigore vincitur nisi victus inertia. Piget ignem inter remedia numerare, magnum mortalis ignauiæ argumentum. Nam tam facilè vini è dolio immixta aqua linteo madente detrahitur quàm è turba hominũ hyeme acceso igne inertes à fortibus segregantur: omnes eò confugiunt quibus nihil sanguinis neruorúmque animi est, videre licet, sed non libet inuenes nostros vt formosi videantur deformatos abscissósque puberenus sese ignibus ingerentes, quanto erat honestius pudenda contegere quàm semiustis natibus inamœnum naribus nidorem respirare? DO. Nunc tremo, nunc æstuo. RA. Credo id facilè, mores noui, & te loquente quod occurrit dicam. Recès at breuis historia est pater in Gallijs pro capitali causa cum adolescente filio comprehensus, & secundum ritum gẽtis in ahenum missus ac decoqui insti-

sus

sus erat. Cùm forte igitur in aquam hyeme gelidam nudi ac vincti pariter descēdissent, cœpit adolescens temere, & frigus magna dentium collisione testati, vbi subiectis igni bus cœpit aqua feruescere, ille lamentis ac gemitu impatientiā caloris exprimere. Con trà immotus ad vtrumq; & toruo illum vultu respiciens senex: vilissime, inquit, meretricis fili, nec frigus igitur nec calorem pati potes? Verbum mali forsitan, sed constantis solidiq; animi dignúmq; quo illæsus è vase mortifero prosiliret. Cæterùm vestris nūc adolescen tibus conuenientissimum, quibus nihil effœ minatius, nihil eneruatius est, æstare solem execrantibus vt Athlātes solent, hyeme ignē adorantibus vt Chaldæi. DOL. Nix me tædio afficit, RAT. Delicati etiam iucunda fastidiunt. Atqui niuem sine ventis descenden tem quidam inter pulcherrima ponunt, porro si quid est niue pulchrius, nil certè candidius. DO. Nunc æstibus, nunc frigoribus nimiis, nunc siccitate, nūc imbribus angimur. RAT. Impatientissimum caloris Alexandrum ferunt nempe qui & diræ & prosperæ fuit impatiens fortunæ: contrà verò caloris ac frigoris patientiam parem dant Hannibali: cur non tu aliquam tibi vel dissimilis partem laudis arripias? æquè ille vtruque potuit ferre, tu neutrum? Hoc vobis primum tribuit

voluptas quæ emollit eneruátque, & vt verè dicam castrat animos, vt nõ hostiles tantùm gladios aut mortem, sed impressiones aëreas formidetis. Clamo autẽ & sæpe frustra quidem, quoniam surdis clamo: linquite suum officium naturæ: nihil sine æternis agit illa consiliis. Stulti & ignari, ne vna prorsus aquę stillula plus minúsve quàm expedit in terrã cadit: & si non singulorum libidini at saluti omnium consulitur. DOL. Hic luto, hic pulueres, hic nubibus, hic ventis ac tonitru turbor. RA. Atqui terræ varietas, cœli varietatem sequitur: vdus aër lutum parit, siccus pulueres, sic de motu aëris venti de, vaporibus nubes, de ventis ac nubibus tempestates ac fulmina prodeunt. Qui rerum causas nouit & naturæ se præbuit obsequentem, consequentiam effectuum non deflebit. Et de ventis licet apud quosdã magna sit quæstio, nõne tamen tibi aër omni carens vento pene semianimis videatur, vt non ineptè quidam ventum animam dicant siue spiritum? Pulueres certè apud multos viris fortibus dulcem vides: idque vt de luto etiam credi possit diuersorum operum vna virtus efficiet. Tonitrua verò & concitatiores cœli motus, quid nisi comminationes & monitus miserantis dei sunt? qui certè non minaretur nisi amaret hominem, sed feriret, cùm multæ & gra-

ues

ues nunquam desint feriendi causæ. Ad terrorem verò hęc formidinémque mortalium spectare, sed ante alios illorum qui rebellãt, deo non solùm naturæ gnarus meminit poëta, sed vates illa etiam diuini consciа consilij quæ ait: dominum formidabunt aduersarij eius & super ipsos in cœlis tonabit. Formidate verum tonantem aduersarij, enitimini in gratiam redire, vt amici dei effecti, nihil omnino nisi eius offensionem timeatis. Hoc potius agite & querelas mittite. DOLOR. Fusco & nubilo contristor aëre. RATIO. Nulla tempestas durat, & sereno nubes succedunt, & serenum nubibus frequens immo iugis alternatio, & ferendum sine quæstibus quod tam breue est. D. Offendor nubibus. RATIO. Offensio admonitio quædam est, vt iam hinc tibi prouideas ne tenebras quas momentaneas ægrefers, aliquand operpetuas patiaris. DOLOR. Igne cælesti turbor & grandine & procellis. RA. Hæc & his similia ad timorem salutiferum, vel si spernitis ad vindictam sunt. Audi vnum: ignis, sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. Audi alterum: ignis grando, fames & mors, hæc omnia ad vindictam. DOLOR. Tempestatibus turbor æquoreis. RA. Noli hîc naturam, sed tuam vel stultitiam vel auaritiam

accusare, quis huc te cogit? DOLO. Tenebrosis nubibus & contrariis ventis afficior. RAT. In tenebris natus & in tenebris moriturus inter rerum contrarios ventos vitis: disce quod semper pateris tandem pari. DOL. Tonitru ac fulmine quatior. RATIO. Plus hîc aliquid quàm tædium est. In primo equidem metus ingens nisi stultis quibusdã contemptoribus: in secundo autem mors. Itaque quibusdam visum est de fulmine nõ nisi inexpertum queri. At quis oro nisi amens hæc non metuat, cùm cautum apud fortissimos hominum Romanos videat veteri statuto vt Comitia populi Ioue tonante non teneant? Cæterùm metus hic nisi ad emendationem vitæ spectet inutilis est. Quid prodesse enim potest timor vbi nullum est remedium formidatæ rei? Huc vertenda res igitur vt licet naturalibus causis tonet ac fulminet: nihilominus tamen commonitorium existimetur illius qui nullis obstructus causis ipse fons omnium causarum est. Ille quidem ideo tonat in cœlis, vt tu in terris bene viuas & oblivione discussa iratcétem dominum recognoscas, quódq; amore debueras, saltẽ metu facias. Nolite queri, omnia æquè bona & mala expedit vobis, mihi credite, vt sæpius tonet, & quàm sæpe tonuisse memoriæ traditũ est eo anno quo verus dei aduersarius ac pietatis

tis hostis Domitianus interit, non vt exclametis sicut ille, feriat iam quem volet, sed vt iram dei prius lachrymis ac humili prece vincatis. Do. Ebriorum congressibus lætitiáq; contristor. RA. Vinum lætificare cor hominis & Bacchum lætitiæ datorem, & si Dauid Virgiliúsq; non dicerent, notum est. Et quanuis illud quoque verũ sit quod horũ non facundior, sed sanctior vates ait: fluminis impetus lætificat ciuitatem dei, plus tamen feruidi gaudij sen lætitiæ gestientis, vt philosophi vocant, pauca potentis vini dolia, quàm multa nitentis aquæ flumina continent: fateórq; ebriorũ lætitia nil tristius, nihil opificibus & tabernariis, quos merito ciuitatum fæcem Cicero vocat, ineptius: vel ferendum tamen vel vrbibus abeũdum vel foro saltem ac platæis & tabernarum scænis tanquã scopulis abstinendum. Do. Turbis premor frequentiáq; ciuium importuna. RA. Trux & inhumanum votum est, optare patriæ solitudinem quo ipse sis laxior, ob hoc enim illa, olim vt nosti, soror Appij Cliudij mulctata, & illa innocens vltimo apud scriptores celebrata est, vt verò istud iniquum & supplicio dignum, sic vitandi studio fastidij se turbis eripere, & si res poscat vrbi cedere, modestum ac sapientibus vsitatum est. DOLOR. Longo & segni iudicio laboro. RAT. Ad

quid inuenta transactio est nisi vt litem finiat & tarditatem iudicij antecedat? DOL. Mœsto & turbido atteror litigio. RA. Prote aptis epithetis vsus es, vbi enim lis, ibi nec gaudium nec tranquillitas, esse potest. Tu si litibus vis carere, litium contemne materiam. Auaritia lites parit & partas alit.

De terræmotu. Dialogus XCI.

METVS.

TErræmotum timeo. R. Magnum fateor naturę parentis incommodum: nec immerito à parentibus segregatum: nempe cunctis grauius sed rarius idque remedij loco sit. Sæpe quidem instans tonitru cœli facies mœsta prænunciat: terræmotus præsagium nullum est: & si eum Pherecydes aqua putei hausta prædixisse feratur: adde quòd aduersus cœli minas aliquod fortasse refugium subterraneæ offerunt cauernæ: quale illud legitur Augusti Cæsaris fulgura metuentis, quod adhuc Romæ via cernitur Flaminia & nomen seruat auctoris: contra terræmotum nullæ sunt latebræ, nulla fuga: quo enim extra terram fugiat terrenus homuncio, aut quid fiet si & supra verticem cœlum tonat & sub pedib⁹ terra tremis, nisi forte quis in pelagus fugiendum dicat, quod

&

& cœlestis & terrestris varietatis est particeps,& suis insuper motibus inquietum? M. Non tu mihi remedium das vt soles ad periculum exaggeras. R A. Sentiebam ita tibi visum iri,& sic haud dubiè se res habet. Sunt quæ dissimulati queunt & verbis extenuari, vt quæ fama terribilia visa erant, re ipsa nũc tolerabilia, nunc & cõtemptibilia videãtur: id sanè de quo agitur tale est, vt sua quadam vi humani eloquij argumẽta discutiat,vnum est solamen vt dicebam raritas. Vidisti ætatem penè integram terræmotibus vacãtem, quo in spacio innumerabiles obiisse non est dubium:qui in vita solum rei terribilis nomen audierit,nullum res visa terruerit,alioquin quem non conspecta promoueant, vel antiqua illa, vel hæc noua, quorum vel in libris vel in animis hominum qui viderunt, memoria recens est, quando & olim vno eodémque die motu horrifico & concussa Rhodus & nouæ insulæ profundo maris emerserunt, & vetustæ vrbes Asiæ duodecim corruerunt, nonnullæ etiam terræ hiatibus haustæ sunt: dehinc eadem pestis in Achaia Macedoniáque desæuit: demum in Campania illa pulcherrima, non Italiæ tantùm, sed totius etiam mundi parte circa Senecæ ætatem, qui inter quæstiones naturales rei huius meminit, quando & Herculaneum

& Pōpeios, vrbes tractus illius nobilissimas, ipsam quoque Parthenopem ea peste vexatam legis. An ne cuncta sequar, quæ infinita materia est? nuper Alpes aëreas quæ Italos à Germanis separant, quarum motus insolitos Maro ait, & motas & multis in locis disiectas cernere potuisti. Et confestim postea ipsam vrbium reginam grauiter agitatam vsque ad ruinam turrium ac templorum aliquótque alias humi stratas, moxq́, velut perpetuo malorum ordine Germaniæ partem illam quæ nobilior habetur, totam scilicet Rheni vallem tremuisse atque in ripis Basileam vrbē funditus & octoginta eóque amplius castella, vno simul temporis momento corruisse notum est. Horrendum planè negocium nisi arcem terribilium mors teneret. Hanc qui timere desierit, nil timebit, vtque eleganter ait Flaccus: si fractus illabatur orbis impauidum ferient ruinæ: nam quid refert an te lapis exiguus sic descēdat vt perimat, aut te ingens obruat Apeninus, seu potius fractus orbis, vt est dictum. si vtrobique nil amplius est quàm mori, nisi quia quibusdam fortasse mors clarior videri potest quæ maiore instrumento infligitur instrumento. Hæc tandem nostri consilij summa est, quando & aduersus fulmen aliquid diximus esse remedij, & vtrunq; vel obstando vel cedendo reliquis malis occurritur,

ritur, contra hoc vnum nec fuga valet nec ingenium nec vis vlla, hunc qui vnus horribilia cuncta facit, ponēdum ante omnia metum mortis: aliquanto non inficior factu difficilius quàm dictu, sed nequaquam impossibile. Et quoniam ab hac peste, nec tempus vllum nec locus immunis est, omnibus locis atque temporibus ad omnium quæ vel naturaliter, vel fortuito euenire possunt, tolerantiam præparandum armandúmq; animum, quòd nisi virtutis amor vitiíque odiū accesserit vtique fieri nequit. Denique quando non cœlum modò quod in continuo motu est & elementa vndique cōminantur, sed & terra cui insistitis & quæ periculorum omnium & firmissimum præsidium sperabatur, ipsa quoque concutitur, incoláque suos fallit ac territat, ad cœlum animi volatibus ascendendum: intérque hos rerum motus atque hominum omnem in illo spem habendam qui respicit terram & facit eam tremere, de quo scriptum est: ego dominus & non mutor. Quisquis in illo vestigia deuotæ mentis affixerit, iam in solido & in tuto erit, neque amplius aut ipse mouebitur aut vllos metuet terræmotus. ME. Non possum terræmotibus non moueri. RAT. Potes autem à terra omnem spem atq; omne desiderium remouere? Hoc fac vt securus

viuas eáque vel tremente vel ruente consistas. Stultum est firmam in re tremula spem habere.

Do peste latissimè sæuiente. Dialog. XCII.

METVS.

PEstem latissimè sæuientem horreo. R. Et hic quoque nil amplius quàm mortis est metus, quo depositò plena securitas parta erit, cum non is magnis animis nõ depositus modò sed ne admissus quidem esse debeat: nã quid minus viri est quàm horrere cõmunia? ME. Pestem timeo. RA. At quid aliud tibi si moreris ad vsitatum genus moriendi pestis addiderit quàm vt comitatior moriare? Sin euaseris, vt dulcior vita sit, tot circumfusis erepta periculis, si mori periculum non natura est, neq; enim omnes pestis perimit: alioquin ex hac peste nouissima cui par à seculis non fuit, nullus hominũ euasisset. Euaserunt multi, qui melius obiissent. huic vt vides fece solita nũc etiam mundus exuberat, quam nulla vnquam pestis, nulla mortis manus exhauriet, tam concreta est. ME. Pestem metuo. R. Dic quod est verius, moritimes, de quo nobis, vt te video in querelas pronũ antequã res definat disceptandũ reor, præter hoc enim quid est quod pestis nomẽ exhorrea-, cùm potius, vt est dictũ, solatij genus sit

Ieri-

perire cum plurimis. ME. Pestem horreo. R. Si ad hoc te humani generis charitas quędã trahit, est quod laudem: nihil est magis hominis quàm humana incommoda miserari. Sin tui tantúm, est quod arguam: nam quid pestis nocitura mortali, nisi vt facias quod facturus es, nisi illud interdamna cõnumeres, non lugeri quod in talibus accidit, & fœliciores censes qui multum fleti ad superos apud Virgilium memorantur.

De tristitia & miseria. Dialogus XCIII.

DOLOR.

TRistis sum. R. Refert qua ex causa tristis sis aut lætus. Ista enim vt alia multa indifferẽtia dixerim quæ leui momẽto possint esse bona vel mala. Tristitia nẽpe de peccato vtilis, modò ne desperationi sit repenti clanculum manum det: at gaudium de virtute déque memoria bonorum operum honestum, modo ne ingerenti se superbiæ fores pandat: harũ igitur passionum præmittentur causę, vituperatio illic locũ laudis inuaserit, nunc tu ipse quid sis, tristis cogita. DOLOR. Huius vitæ miseria mœstus sum. RATIO. Fœlicitas te lætificet alterius vitę: neque enim tam hæc misera & si profectò misserrima sit, quàm illa est fœlix. DO. Mœstus sum. RATIO. Mali huius tot radices,

quot sunt quæ vno nomine aduersa dicitis, de quibus & multa iam diximus. Et vt te pro num in querelas video, multa nũc etiam sũt dicenda. Est autem quando nulla prorsus apparens causa, non morbi, non damni, non iniuriæ, non ignominiæ, non errorum mores, neque vllus omnino rerum talium & inopinus rumor, sed dolendi voluptas quædãquæ mœstam animam facit. Pestis eo funestior, quo ignotior causa atque ita difficilior cura est. Itaque hanc ceu animæ scopulum omnivelorum vt dici solet ac remorum auxilio fugiendam censet Cicero, cui in hoc quidem vt in multis assentior. DOL. Præsentis me miseriæ cogitatio mœstum facit. RATIO. Miseriam conditionis humanæ maguá multiplicémq; non nego, quam quidam integris voluminibus deflevere: sed si in diuersum aspicias, multa itidem quæ fœlicem vitam ac iucundam faciant, videbis. Et si de hoc nemo hactenus, nisi fallor, scripserit, aggressiq; aliqui desiterint, quòd difficilem & cõtrariam scribentibus, steriliorem longéq; imparem materiam se sortitos intelligerent, eo quòd humana miseria nimis multa prorsus euidenter emineat, fœlicitas parua & latens stilo altius fodienda sit vt ostendi possit incredulis. An autem vt ex multis summam deliberem, parua vobis gaudij causa est? imago illa simi

litu-

litudo dei creatoris, humana intus in anima, ingenium memoria, prouidentia, eloquium, tot inuenta, tot artes huic animo famulantes, huic corpori quibus necessitates vestræ omnes diuino beneficio conprehensæ sunt, tantæ quoque oportunitates, necessitates & tã variærerum species, non necessitati tãtum vestræ, sed oblectationi seuicntiũ miris & ineffabilibus modis, tanta vis radicum, tot herbarum succi, tot florum tam iucunda varietas, tot odorum & colorum & saporum & sonorum ex contrariis orta concordia, tot animalia cœlo, terris ac pelago, non nisi vestris vsibus dedita hominisque solius ad obsequium creata. Nisi enim peccati iugũ spõte subiissetis, omnium quæ sub cœlo sunt dominium haberetis. Adde colliũ prospectus, aprications vallium, vmbrosas saltus algẽtesque alpes & tepentia littora. Adde tot salubres scatebras aquarum, tot sulphureos fumantesque, tot nitidos ac gelidos fontes, tot ãfusa & circonfusa terris maria, tot omnes assidue mobiles, & immobili stabilitate certissimos regnorum fines. Adde lacus maris æmolos & stagna iacentia & riuos inter mõtium conuexa præcipites & floreas tipas, riparumque thoros & prata recentia riuis, vt Virgilius ait. Quid sonoris litoribus spumantes scopulos antraque roscida, & flaues-

centes agros & vineta gemmãtia & commo ditates vrbium & ruris ocia & solitudinum libertatem? Quid spectaculorum omnium lucidissimum & augustissimum stellãtiscœli ambitum inconprehensibili celeritate volubilem? Inque illo fixas & errantes quas dicitis seu vagantes stellas, solem imprimis ac lunam clarissima mundi lumina, vt Maro ait seu lucidum cœli decus, vt Flaccus ait. Huic terræ fruges, hinc vigor animantium, hinc varietas tempestatum, hinc nos annum, hinc menses & dies & noctes & momenta metimur, sine quibus vita fastidio non careret. His accedit corpus licet caducum & fragile imperiosum tamen aspectu serenúmque & erectum aptumque cœlestibus contemplandis: accedit immortalitas animæ & ad cœli iter ac precio exiguo merces inæstimabilis, & quæ in finem scientis distuli, quia tam magna erant, vt per me illa non capere nisi fidei magisterio didicissem, & resurgendi spes & hoc ipsum corpus post interitum, agile quidem lucidúmque & inuiolabile multa cum gloria reassumendi: & quod omnem non humanam modò, sed angelicam dignitatem superemineret, ipsa humanitas sic coniuncta diuinitati, vt quideus erat homo fieret, idémque vnus numero perfectè duas in se vniens naturas esse inciperet deus & homo, vt homi

minem deum faceret factus homo: ineffabilis de pietas atque humilitas, ſumma hominis fœlicitas ac gloria, aſtum vndiq; oc cultúmque myſterium, mirum & ſalutare commertium, quod neſcio an cœleſtis, ſed profectò mortalis lingua non æquat. Parũne tibi autẽ vel hoc vno nobilitata conditio humana, parúmque expergata miſeria videtur, ſeu quip oro altius nõ dicã ſperare, ſed optare, ſed cogitare homo potuit quàm vt eſſet deus: Ecce iam deus eſt: quid iam reſtat oro quo vota veſtra ſuſpirent, nedũ reperire qui dem ſed nec fingere maius aliquid relictum? Certè cum ad ſalutem veſtrã ſe diuinitas inclinaret, nõ aliud cùm poſſet niſi humanum corpus humanámq; animã aſſumpſit, nec angelicæ ſpeciei aſcribi voluit ſed humanæ, vt ſic quantum te dominus tuus amet agnoſcas & gaudeas. Ita enim vt præclarè ait Auguſtinus, demonſtrauit carnalibus & non valentibus intueri mente veritatem corporeiſque ſenſibus deditis quàm excelſum locum inter creaturas habeat humana natura. Quid quòd idem ipſe vos qui hac ſua dignatione tam mirifica angelis quoque prætulerat, ipſos vobis angelos cuſtodes adhibuit, vt modis omnibus veſtrã inter creaturas excellentiã demonſtraret? Ait nẽpe Hieronymus, tantam dignitatem eſſe animarũ

vt vnaquæque ab ortu suo habeat angelum sibi ad custodiam deputatum. Paterna verè & plusquam paterna de vobis deo cura est: & vt dictum Satyrici parumper inflectam: verè charior est illi homo quam sibi. Quis hęc inter tristitiæ locus aut querelæ? Non natura igitur vestra, sed culpa mœstos vos & pueros facit. DOL. Mœstum me originis vilitas & naturæ fragilitas nuditásque & inopia & fortunæ asperitas & vitæ breuitas & finis incertus facit. RAT. Multa studio conquiris vt mœstus sis, contrario instandum erat, vt honesto gaudio lætus esses: noui autem mores, cupide malis vestris incũbitis. Proinde quod ad vilitatem originis attinet, aut corporis fœditatem quicquid quorumlibet ingeniis aceruatum est, non solum admota resurrectione illa quã vera mortalium fides sperat, & glorificandorũ corporum nobilitate dilui tur, sed præsenti etiam decore minuitur, interque omnia diuinæ manus opera singulari quadam hominis maiestate: nam quid ortus obscœnitas humanę detrahit dignitati? Nónne fœda è radice proceræ frondentésque arbores herbosum solũ gratis vmbris vestiũt? Nónne fœdissimo simo segetes lætæ fiunt, nec fastiditur origo vilissima rei optimę? Vos segetes dei estis, in area iudicij ventilandæ, summíque patris familias in horreo repo-

nen-

nendæ: terrestris fuerit origo, quanquam nō bilis ac cœlestis ex parte sit, sed fuerit qualiscunque ortus quantumlibet difficile incrementum, sedes vltima cœlū sit. Quid illa nuditas imbecillitásq; corporea multarúmque rerum grauis indigentia, quæ humanæ conditionis infamiæ ascribūtur? Variarum nónne artium ac multiplici remediorum supplentur auxilio, vt magis ad gloriā hominis quàm miseriam trahi possit? Quod animantibus cæteris ratione carentibus præualidam cutim vnguésque & villos mater natura prouiderit, homini vnum repertorem omnium contulerit intellectum, vt illa scilicet alieno, hic suo quodam proprio & interno præsidio tutus esset: cætera quantum nascentibus obtigisset, & nō amplius vnus hic tantū haberet, quantum viuendo meditādóque sagaci assequi possit ingenio. Sic seruis dominus ac bubulcis si quid fortè cibi nobilis largiatur, suam cuique portiūculam assignat, vxori nihil, aut filio, vt illi hoc tantùm, hi pro eorum captu plus minúsve percipiāt: sic illis frenum præponitur, his libertas. Animantibus igitur quæ vel senio vel scabie depilata, aut caligantia oculis, aut pede clauda cōspicimus, remedij nihil est nisi ab homine cōferatur: homō autē per se nudus ingenio vestitur atq; ornatur, etsi res poscat, armatur: claudus atque

debilitatus equo aut naui fertur aut vehiculo aut auxiliantibus bacillis innititur. Denique modis ſeſe omnibus adiuuat attollítque, quin amiſſis artubus, pedes ligneos, manus ferreas, naſos cæreos fabricari didicit, & fortuitis caſibus obſtare valetudinem fatiſcentem medicaminibus erigit guſtúmque torpentem ſaporibus excitat, viſum languidum ocularibus refouet, qua in re maioribus veſtris acutius cogitaſtis, qui vaſculis vitreis aqua plenis, vt Seneca meminit, vtebantur, prope delectabilis naturæ ludus, blãda parẽs ac benigna, quod hinc filio eripit inde reſtituit, & cùm triſtem fecerit, conſolatur. Quid quòd equus, bos, elephas, camelus, leo, tigris, pardus & ſimilia quãtumlibet virium cùm ſenuerint contemnuntur, cùm obierint non ſunt, cedunt ſenio, ſuccũbunt morti, ſolũ hominem virtute præditũ, quæ hominis ſolius eſt propria, & venerabilem ſenectus & mors glorioſum ac fœlicẽ facit, transferens nõ extingueus: & ad ſummã, animalia quædam robuſtiora ſunt homine, quædã velociora, quædam ſenſibus vegetiora, nullũ dignitate præſtantius, nullum cuius par cura creatori fuerit. Dedit ſphæricã capitis figuram effigiémque ſydeream: pronáque cum ſpectent animalia cætera terram, os homini ſublime dedit cœlúmque videre iuſſit, & erectos ad ſyderi

dera tollere vultus, vt præclarè ait Naſo, licet dictũ prius à Tullio: dedit oculos, dedit frontẽ, in quibus ſecreta animi relucerẽt, dedit rationem, dedit orationem, dedit lachrymas, dedit riſum, affectuum ſigna latentium, quæ quanuis ad argumentum miſeriæ quidam trahunt, quòd fletus præcox, riſus ſerus ſit: ortus enim ſtatim flet, ante diem quadrageſimam non ridet: id vel maximè prudens animal arguit, venturíq; præſcium, non equidem finis quem virtutis gubernaculo fœlicem dico, ſed difficilem quod ingreſſus eſt ſtudij atque inſtantium laborum. Denique quodcunque robur eſt aliis, quæcunque velocitas, quæcunque oportunitas, quæcunque commoditas tota homini deſeruit. Ille indomitos boues ad iugum, & feroces equos adfrenum cogit: vrſos vnguibus, apros dentibus, ceruos cornibus meruendos, decus fecit ille menſarum: lynces, vulpes & infinita id genus, quia eſui non erant vſui pellis ac corij reſeruauit, rẽtibus maria, canibus ſyluas, volucribus cœlum omne luſtrauit: & quibus cum nullum erat homini commercium, humanas voces intelligere & humanis nutibus obſequi docuit, ſic ex omni naturæ parte partum aliquid. Non eſt tibi bouis robur, at tibi bos arat. Non eſt tibi equi celeritas, tibi tamen equus ambulat. Non eſt tibi herodij vo

latus sed herodius tibi volat. Non est tibi elephãtis aut cameli moles, sed ille tibi turrem vehit, hic sarcinam. Nõ est tibi cerui corium, non agni pulues aut vulpeculæ, sed illi hæc tuo nomine possident. An ne igitur his qui vos inopes talium dicunt, haud inelegans responsum illud sit Romani ducis, habere ista hominem nolle, sed hæc habentibus imperare? Et hæc quidem modò breuiter, partim philosophicè, partim catholicè dixerim. Ad ægritudinem verò animi, ita enim hanc philosophi appellant, & depellendam & trãquillitatem reuehendam proderit nosse quid de primo Cicero in Tusculano suo tertia luce disseruit, quid de secundo Seneca in eo libro quem de animi tranquillitate composuit. Festinanti quidem ad alia & spectanti metam non vacat vniuersa complecti. Pro tempore igitur alligatum vulnus ostensíque medici animorum, quibus si hæc non sufficiunt vti queas. Iam tria illa quæ vltimò questus es, ne responso quidem digna credidi, quando & asperitas fortunæ ipsa est de qua magna pars huius secundi colloquij nostri fuit & futura est, & asperitatem ipsam breuitas lenire debet ac minuere, & incertum vitæ finem statuit natura, vt præsens semper aut proximus crederetur.

De

De dentium ægritudine. Dial. XCIIII.

DOLOR.

DEntium vexor ægritudine. RAT. Quantum fidas inteſtinis vide, quando ipſa te oſſa deſtituunt. DOL. Tremere dentes incipiunt. RAT. Quid mollibus ſpei eſt, duri & ſolidi nutant artus? DO. Dentibus æger ſum. RA. Inualidum & caducum animal eſt homo, cui etiam quæ prævalida videbantur infirma ſunt. DO. Magnus me dentium dolor habet. RA. Et quæ ad decus præcipuúmque oris robur obtigerant doloris in materiam verti vides, vt intelligas quàm manſura ſit hæc cui tam ſecurus inſides mortalis compago domicilij. DO. Iam mihi vnus altérque dens cecidit. RAT. Iam ergo vel hinc exiſtima quantum Deo debeas tot tantíſque muneribus, quorum pauciſſimis ac minimis caruiſſe ſupplicium & flebile damnum ducas, digna ingratitudinis pœna eſt. Seruus vt domini largitatem quam præſentem ſpernit, abſentem lugeat, & quam lucris intelligere noluit damnis intelligat. DOLO. Iam dentibus exarmatus ſum. RA. Iam inermis cum voluptate luctaberis, minus comedes, parcius ridebis, lentius mordebis alienam famam. Loqui parantem fracta ſepes dentium frenabit: & ſi non caſtitas ſaltem pudor ab illicitis oſculis ſenilem petulantiam cohi-

bebit. DOL. Iam mihi senectus dentes fregit. RAT. Iure suo illa vsa est: tu naturæ gratias age quę tibi hoc suo dono vti permisit in senium quod à multis in iuuentute repetit: qualis fuit apud vos ille modò regum maximus qui adhuc virenti æuo penè dentibus caruit; & si iuuenilem hanc iacturam senili postmodum eximio oculorũ, vt ipse aiebat, quódque ipse tacebat, ingenij atque animi vigore solabatur: exemplum vtile omnibus aliquo vel naturæ vel ætatis incommodo affectis, ne singula defleant, néue omnem solutum teporem munificẽtiæ cœlestis iniuriam vocent, sed seruatis perdita mulceant, aspera lenibus, dulcibus acria. DOL. Dentes mihi rapuit senectus. RAT. Hos si illa non raperet, raptuta mors fuerat. plena ossium sepulchra inspice testarum dentes arentium, primùm quidem terrificè albicantes, mox ruptis vulsos radicibus atque effusos videas, non hic numerus, non hic robur decórque valuerit. Filia Mithridatis Ponti regis vtroque gemino ordine dentium fuisse legitur. Prusiæ verò Bithiniæ regis filius pro superiori ordine dentium vnũ inferioribus cunctis parem, hoc est vnum os ab vna in alteram maxillam: nec iniustè, nec incommodè portentum habuisse. At Zenobia regina Orientis inter cæteras formæ laudes, tanto den

dentium nitore describitur, vt inter loquendum ridendúmque, non dentibus, sed candidis margaritis plenum os habere videretur. Horum quoque nunc busta perquire singulare nihil inuenies, cuncta pridem æqua omnibus sparsit & attriuit mors. Nimis corpus amatis ac membra mortalia, nimis animum immortalem ac virtutem spernitis: ô cæci semper & iniqui rerum æstimatores. DOL. Iam sine dentibus sum. RA. Iam ego dentium dolor nullus, sed nullum quoque præsidium, nullus vsus, sine dentibus cum labore præmolendus cibus, & nisi dissimulas, cogitandum eò tibi iter instare vbi nil editur, atque vbi solo gaudio cibisque animæ viuitur.

De ægritudine tibiarum.

Dialogus. XCV.

DOLOR.

TIbiarũ vexor ægritudine. RA In omni ædificio periculosissimum est illud vitium quod fundamentis insidet. Cætera enim vtcunque corrigas, hoc ruinam trahit, qua instante quid est reliquum nisi vt quam primum, è fatiscenti migretur hospitio? DO. Tibiarum ægritudine sum affectus. RA. Huius ægritudinis vt multarũ causa ferè omnis non aliunde quàm ex vobis ipsis est. Iure igitur in vos ex vobis orta reflectitur, obliti

enim illud consilium Sapientis: palpebræ tuę præcedant gressus tuos: & illud alterius primum argumentum compositę mētis existimo posse consistere & secum morari, neque consistere potestis, neque gressus vestros attendere, sed vt cæci præcipites hac illac palpitando discurritis. Quid miri igitur si nunc ad lapidem, nunc ad lignum offenditis, illud planè mirabile est quòd culpas vestras insonti tribuitis naturæ, quinetiam voluptas mira dementiæ equorum vos frementium turbis ingeritis, vnde sæpe ferratorũ calcium vestigia reportatis. Nonne tibi videtur quod apud Ciceronem, vni dicitur penè omnibus conuenire? Hæc mala, inquit, stultissime tota ipse tibi addidisti. Sic est hercle: nolite vos fallere, mala vestra magna ex parte vobis ipsi facitis quę postea deploretis. Tu si domi perstitisses, hoc est tecũ, neq; hanc forsan ægritudinem, neque harum querelarũ materiam inuenisses. Vaga vita & instabilis, quòd variis afficiatur incommodis non iniustum est. DO. Tibiæ doloribus agitor. RAT. Si tu causam doloribus præbuisti, gaude culpam plecti, si minus exortem culpæ animum solare. Et si doles molestiam abesse, at abesse culpam gaude. Vtcunque se res habeat dolorum cuspidi patientiæ clypeum oppone perpetuum in omni anxietate documentum, quo nulla

vnquam

vnquam medicina salubrior reperitur. DOL. Tibiæ doloribus prægrauatus sum. RA. Consulent medici vt iaceas, nec te de lecto moueas, haud ineptè illi quidē vt post damnum facias quod ante debueras. Ego autem de illorum consiliis nil amplius dicā. sed tu ipse quāti ea sint precij tuo discres impēdio. Idem tamen consulam quod medici, sed respectu alio. Illi enim te iacentem fomentis adhibitis instaurari posse facilius opinantur, dum ad locum dolentem nec spiritus adeò confluunt nec humores vt stanti confluerent aut eunti. Ego te in tuo lectulo cōpositum quicquid de salute corporea euenturum sit, sepositis interea curis omnibus tranquillo tantisper accubitu mitigatis angoribus de sepulchro aliquid cogitare, qualiter ve ibi sis iacaturus, & præsentis status tui cōditionem metiri velim, mortémq; ipsam antequā veniat tam familiarem tibi efficere, vt non horreas venientem. Mors enim sola est quæ possit mortale corpusculum ab omni ægritudine liberare.

De cæcitate. Dialogus XCVI.

DOLOR.

OCulos perdidi. RAT. O quot simul vitæ fastidia perdidisti, quot fœda spectaculorum ludibria non videbis. DO. Amisi oculos. RA. Frontis fortasse non pectoris. Hi si

ſuperant, bene habet, ſalua res eſt. DO. Cæcus ſum. R A T. Non videbis ſolem amplius, ſed vidiſti & qualis ſit animo tenes, aut ſi non vidiſti, vt in partes ſors durior, ſic deſiderium lentius ignotæ rei DOL. Oculis careo. R A. Cœlum terrámque non aſpicies, ſed cœli terræque dominum ſpectandi facultas non eripitur: multum illa clarior eſt viſio. DOL. Cæcitate perpetua damnatus ſum. R A. Non videbis amodo frondoſas valles, aëreos montes, floreos cæſpites, vmbroſos ſpecus, lucidos fontes, vaga flumina, prata virentia, quódque pulcherrimum viſu dicunt humani oris effigiem: ſed nec cœpi cumulos, nec vndantes cloacas, nec laniata cadauera, & quicquid aſpectu fædo ſtomachum lædit. DOL. Oculorum luce priuatus ſum. R A. Vt malo huic nihil aliud boni inſit quàm quòd hos ludos enormium penitúſque deforminm habituũ non ſpectabis, optanda cæcitas, quam & ſi optabilem fuiſſe ſæpe olim fatear, æquè vnquam nego, quandoquidem ſpes fugæ nulla eſt, quocunque terrarum verteris par inſaniæ regnum par virtutis exilium, hoc in ſtatu perdidiſſe oculos fugæ & ſolatij genus eſt. DO. Viſum perdidi. R A. Et fœminei vultus aſpectũ. Gaudè igitur, clauſæ vnde mors intrabat ſunt feneſtræ, multíſque vitiis obſtructum iter: auaritia, gula, luxuria, peſtéſque aliæ

aliæ ſuos miniſtros ac ſatellites amiſere, quantum animæ tuæ hoſtibus demptum eſt, tantum accreuiſſe tibi credito. DOL. Perdidi oculos. RAT. Perdidiſti duces malos qui in precipitium te ducebant. Mirum dictu: ſæpe quidem lucidiſſima pars corporis totam animam in tenebras trahit, iam vocantem ad meliora ſpiritũ ſequi incipe, & veritati præbe aurem clamanti: Nolite quærere quæ videntur, ſed quæ nõ videntur: quæ enim videntur temporalia ſunt, quę autẽ non videntur ęterna. Do. Luminibus careo. R. Culpis tu careres plurimis ſi his perpetuò caruiſſes, nũc venturis malis occurrãt virtus ac cæcitas, præterita deleant dolor ac pœnitentia: neu lugeas, cæcitatẽ mentis oculos aperturam, lugẽdum forſitan quòd dilata eſt. DO. Lumen oculorum perdidi. RA. Lumen animæ verum ſerua. Solent qui alterum oculorũ amiſerunt altero, vt aiunt, acutius videre. Id ſi ita eſt, quid rear niſi vt duobus perditis duobus aliis acutiſſimè videas, & tuum facias illud Tyreſiæ cęci vatis, ſed famoſi: obruit ora deus totámque in pectore lucem detulit. Infœlicem te, veréque cæcum & prorſus exoculatũ ſi hanc geiam perdidiſti, quod vt ſuſpicer tuæ ſi pergis facient querelę, perditur nempe flebilius quod vnicum eſt habenti. DOLOR. Oculos mei capitis perdidi. RAT. Purga igitur &

absterge quos non perdas,& externis pereuntibus ad interna reflectere. Illic mihi crede non in oculis habitat fœlicitas illa quã quæritis. DOL. Lumen oculis non video. RAT. Disce vel in tenebris gaudere. An tibi Antipatri philosophi responsum excidit lasciuum fortasse,sed proprium? cuius cæcitatem cùm amicæ mulierculæ deplorarent,iocans:nulla ne, inquit, vobis videtur voluptas esse nocturna? Facete ille quidem breuitérq; Multa enim sunt & in obscuro gaudia, sicut & in luce dolor multus. Ego autem tibi honesti soliùs hortator sum. DO. Amissos oculos queror. RAT. Si vsurus malè,gaudendum potius prærepta tibi nequitiæ instrumenta. Sin bene, nec sic quidem est quod doleas,rem decoram visu, sed pietati ac sancto proposito minimè necessariã amisisti. Nõ membra,sed animum quærit Deus: purum illi totúmq; ei offer quem vbi acceperit, quicquid est reliqui acceptum feret, nil sibi retinuit qui animum dedit. DOL. Corporeos amisi oculos. RA. Si ad cœlum niteris, consolare cum Didymo,quem cæcum ab infantia,inq; hac cæcitate vsq; ad exitum summo virtutum exercitio insignem facer Antonius senem visens nihil monere debere ait, eo quòd oculos amisisset communes sibi cum muscis & muribus & lacertis,sed gaudere quòd oculi cõmunes

munes illi cum angelis salui essent. Antonia num verè cœlestísque magistri discipulo dignum verbum. Sin ad liberalium studiorum decus aspiras, Homerũ ac Democritum cõtemplare, quorum alter vt fama est, dum mira illa ac diuina dictaret, oculis non videbat animo linceus. Alter sibi oculos eruit ne videret multa, quæ vt ipse arbitrabatur veri visus aciem impedirent, cuius factum quàm vel laude vel vituperio dignum fuerit, nõ disputo, sed inuenit imitatores. Quod si picturam fortè sculpturámve Apellis aut Phidiæ artem tibi mente delegeras, amisisse te aliquid non negem, nisi hoc ipsum lucrum est ab incepto humili retractum cogi altius. DO. Cæcitate inops & inutilis sum. RAT. Quid teipsum cæce deseris? Nam Tiresias de quo supra diximus, cæcus visu vaticinio clarus fuit. Num Diodorus Stoicus, sed familiaritate Ciceronis quã secta notior sua visum perditum auditus solatio leniebat, eum ei, vt Cicero idem ait, libri noctes & dies legerentur quibus in studiis oculis non egebat? Hic & philosophiæ simul & fidibus, quodque sine oculis fieri posse vix crederes, geometricis quoq; descriptionibus operam dabat, & alienis manibus lineas protrahi iubens suo de illis ingenio differebat. Caius Drusus absque oculis, sed iuris ciuilis notitia tãta fuit vt do-

mus eius consultorum frequentia quotidie repleretur: & videbant illi qua iretur ad forum rectius, qua iretur ad causæ victoriam non videbant, atque ideo cæci ducis patrocinium implorabant, Sed clarissimus omnium quos famosos cæcitas habuit Appius Claudius, & re cæcus & nomine, qui cæcitate pressus ac senio, non priuatis modò consiliis à populo noscebatur quisquis in iure vel in facto scrupulus incidisset sed auctoritate ac sententia senarum regebat vniuersamq; rempublicam gubernabat. Tu cõfestim vno destitutus sensu, reliquos omnes atq; insuper mentem ipsam abiicis haud aliter quàm qui vnius damni leuis impatientia & vitam & vitæ instrumenta proiiciunt desperatione præcipiti. DOLOR. Cæcus sum nec quo pergam video. RA. At dux tuus videt, siue is est animus, siue vnus aliquis ex more cæci gressum dirigens, cuius ductu non modo rectum iter inuenias, sed ad contemptum vitæ nobilem & præclaræ virtutis actus vltimos, ad fastidia summa peruenias, neq; nisi vis animi desuerit generosum facinus, lux amissa prepediet. Meministi quid sacris Sanson in literis, quid ciuili bello apud Lucanũ Massiliæ Tyrrhenus agat in æquore, de quo quidem si poëticæ tubæ minus est fidei, illud certius atq; recẽtius recordare, quod ætate gestum tua vi-

dere

dere oculis potuisti: vt Ioãnes rex Bohemus duorum sine medio Romanorũ principum alterius filius, alterius pater oculis semper dufirmus, multos ad extremum annos cęcus, bello hoc quod inter Gallum cui ille fuit ac Britãnum regem sex iam lustris agitur, dum pugna illa omnium asperrima, cui ambo reges intererant inclinare fortunam suæ partis intelligeret, duces suos clara voce compellãs: Dirigite me, inquit, ociusin eam partem vbi rex hostium est atque omne robur exercitus sui, quod cùm mœsti ac trepidi fecissent, ille equo stimulis adacto eo si præcipitem dedit, quo spectare alij cæcúmque oculis prosequi vix audebant, vbi cũ fortissima hostiũ in acie non fortiter modò, sed horrifi cè pugnans ruit, ipsis mirantibus & laudantibus qui vincebant. Rem narro notan omnibus, sed nisi mandata sit literis, obliuione perituram. Et quid oro glorię viri fortis obfuit visu caruisse, nisi vt quẽ virtus & natura mirabilem fecerant, stupendum cæcitas faceret? DOLOR. Cæcus sum. RATIO. Iocari incipiam ni desistas queri: nam quid aliud si vires attulisse tibi cęcitas quiuit, quàm quòd de seipso cæcus effectus Asclepiades ait, vno scilicet vt puero comitatior gradiare?

De auditu perdito Dialogus XCVII.

DOLOR.

PErdidi auditum. RAT. Iter ecce aliud tædio præclusum est. Multa oculis, multa auribus hanriuntur tædia, multa vtroq; calle fastidia in animum penetrant, quibus euitandis ex æquo penè optabiles videantur cæcitas surditásq;, habent tamen hæ suas incommoditates vt reliqua ferè cuncta mortalium amarumq́ aliquid non nego, sed patientia mollius ac virtuti impar. Vbi quęnam sit has inter proportio incommodorum haud facilè dixerim, nisi quòd illa periculosior, ista ridiculosior: nam quodammodo amentes videri solent qui surdastri sunt: cæci verò magis miseri iudicantur. Itaq; surdos risu, cęcos miseratione prosequimur: sapiens vtrumque contemnit, nec quid aliis videatur æstimat, sed quid sit. DOL. Auditum perdidi. RA. Adulantium iam susurros atq; obtrectátium iurgia euasisti, diuersimodum, sed par malum nisi quòd aliquanto virilius est iurgiis quàm blanditiis adhibere aures. Illis nanq; medicamentum aliquando, his venenũ ineſt semper. Illud ergo sæpe mordendo sanat, hoc mulcendo inquinat, atque ita peior est falsus amor vero odio. DOL. Amisi auditum. RA. Iam quod ars Vlyxi præstitisse fertur, tibi vel natura præstiterit vel casus aliquis, vt si Sirenum

num cantus surdus tutus aure pertrãseas, fœlicem te si æstimas quot inde pericula penetrare in animum potuissent, quótq; olim inde mẽdacia, quot errores, quot demum molestiæ subiere? D. Auditum amisi, RA. Philomenam credo, vel citharam tibiásque non audies, sed nec rudentes itidem asellos, nec grunnientes sues, nec vlulantes lupos, nec latrantes canes, nec sæuientes vrsos, nec rugiẽtes audies leones, nec gementes pueros, nec altercãtes auiculas, nec postremò his omnibus grauiores vndique personantes stultorũ risus ineptissimos & incõditos fletus & confusas voces, quo nullus vsquam sonus inamœnior. D. Auditu careo. R. Multiplicibus ereptus es fraudibus. Nulla re crebrius fallũtur homines quàm verbis: nihil hinc periculi est surdo. DOL. Obtorquere aures mihi. RATIO. Periculosa pars corporis, præcipuéq; principibus qui per illã adulatorum flatibus tumefacti sæpe cum popnlorum risu suaq; pernicie crepuere. DOL. Auditus hebet. RA. Si cum aliis loqui prohibitum est, tecum loquere, Ciceroniani memor illius: qui secum loqui potest, sermonum alterius non requirat: quanuis & colloqui surdo quoque permissum legẽdo scilicet scribendóq;, cum antiquis nempe loquitur qui legit, & cum posteris, qui scribit, ad hæc cœlestis phi-

losophiæ libros & qui legit Deum audit, & qui orat alloquitur. In hoc quidem genino colloquio nec lingua nec auribus opus est, sed oculis digitisq; ac deuoto animo. Et hic igitur vt in multis nostris consilium Ciceronis amplectemur, vt sicut cæcus auriũ, sic se surdus oculorum subsidio cõsoletur. Tu proinde si audire homines nõ potes, scriptos ab hominibus libros lege, & legendos ab hominibus libros scribe. Cœlum præterea ac terras & maria respice, horúmq; omnium auctorem in silentio contemplare. Nil ad hoc surditas ista nocuerit, multum fortasse profuerit. D. Auditus me destituit. R. Quibus tonis aut numeris diapente constet aut diapason, quibúsve proportiones aliæ quæ tractantur à musicis nosse vel surdus potest. Et quãuis humanæ vocis fidiúmq; vel organi modos auribus non audiat, si tamen causas animo tenet, delectationẽ intellectus haud dubiè præfert aurium voluptati. Finge autem & hosipsos musicos numeros surdo ignotos, modò virtutis numeri noti sint, seq; in illis exerceat bene est, nil hic quoq. surditas nocet. Melius enim multo est bonũ fieri, quàm doctum: & si abundè doctus ac sapiens sit quisquis abũdè bonus est, at qui malus idem & insipiens & indoctus omnium licet quæ sub cœlo sunt eruditissimus literarum. DOL.

Auditus

Auditus elanguit. R. Bene quòd hoc tibi non prius accidit quàm fidem quæ auditu maximè constat acciperes illam habẽs. Quid que reris, seu quid queris? Si hominum cantus aut volucrum non percipis, cantibus cor intẽde cœlestibus, internamq; aurem Deo applica. D. Non audio. R. At cogita & dic tibi: si non audio, quid seu ad me seu de me homines loquantur, audiam quid loquatur in me dominus Deus, Illi enim sæpe bellum, hic loquitur pacem semper. D. Nil penitus audio. R A. Multi silentium appetentes, longis peregrinationibus fatigati sunt, vt aliquibus abditis & semotis in locis quod cuperent, inuenirẽt? tu quod ab aliis operosè quæritur, vbi libet tecum habes, disce iam bono tuo vti, & trãsacti memor strepitus veterúmque tumultuũ tandem incipe silentio delectari.

De tædio vitæ. Dialog. XCVIII.

DOLOR.

VItæ me tædium ingens tenet. RA. Ex præmissis ortum malum, quo nescio an vix aliud periculosius, quippe molestissimũ per se desperationi quoque contiguum atq; ad illam via est, pro quo nominatim institutum est vestris in tẽplis auxilium implorare fœliciũ animarũ, quæ terrenis tædiis vinculisq; corporeis resolutæ cœlestib⁹ perfruũtur

gaudiis ac ſerenitate mentis æterna. Dol. Multa me vndiq; vitæ tædia circundant. R. Propellēda tædia cogitationibus letis ac ſpe bona & amicorū ſolatio, & librorum, & delectationum honeſtarū alterna varietate atque exercitiis iucundis, & inertiæ fuga, ſed imprimis patientia rerum & longanimitate inuicta, neq; vel præſentium odio vel futuri deſiderio nec metu deniq; nec ſpe vlla anticipādus vitæ finis, quod ſtulti quidam ac miſeri fecerunt, qui dum paupertatem vitæque tædia ac labores temporales fugiunt, in æternos incidunt. Sine Ciceronē noſtrum loqui mortem Catonis huius vltimi ſuis in libris officialibus excuſantē. Sine loqui Senecam, & hanc ipſam miris laudibus celebrantem, & multis in locis diſputantem certis ex cauſis arceſſendam manu mortem, verior altera multóq; melior Ciceroniana ſententia, qua & tibi & piis omnibus retinendus eſt animus in cuſtodia corporis, nec iniuſſu eius à quo ille vobis eſt datus ex hominū vita migrandum, ne ſcilicet aſſignatum munus diffugiſſe videamini? quin & illud è cœlo tibi etiam dictum crede, niſi Deus is cuius eſt templum hoc omne quod conſpicis, iſtis te corporis cuſtodiis liberauerit, huc tibi aditur patere non poteſt: & ad ſummam caue ne aut vllo vnquam vitæ tædio ita mortem cogites, vt occupare

occupare illam tibi licitum putes, aut vllo gaudio ita non cogites, vt incautum illa animum improuisa deiiciat.

De grauitate corporis. Dialog. XCXI.

DOLOR.

GRauis sum corpore. RA. Quæri posses si vt volucris ad volatum, non vtvir ad virtutem natus esses. DOL. Graue corpus & inhabile est, RA. Hanc querelam Roscio dimitte atque Aesopo: tu si vel per arctum circulum flecti, vel per funem aëreum labi nequis, quid ad rem? ito cum vitis bonis gressu sobrio, gestus ac saltus histrionũ sunt: Sapientem vt in actibus, vtq; in verbis, sic in incessu grauitas decet atq; modestia. DOL. Graui corpore sum. RA. Hæc grauedo vna comitũ senectutis esse solet, ne qui illã amiserit, hanc excludat, quanuis interdum non ætatis, sed naturæ comes inueniatur: vnde fit vt & iuuenes graues & seniculos agiles videamus. Cæterum & si graui sub corpore sæpe animus leuis, & sub leui grauis habitet, corporis tamen atque animi proportio quædam parilitásque si obuenerit, haud spernẽda est. Do. Moles corporis ingens est. R. Non minor quãuis inuisibilis animi moles & constantia, hanc illi obiice, nihil graue erit. D. Mole corporea demergor. RA. Agilitate

mentis emerge, & illam extenuare ac discutere laborando ſtude, circumeundo res multas & difficiles agendo, exercitio mentis & corporis, exilio voluptatum, pelle otia, arceſſe negotia, ſperne libidines, odi inertiam, curas ama, molliciem abiice, ſectare duritiem, aſperis delectare, cibo, potu, accubitu, ſeſſione, intentione perpetua, ſomno breui ac ſolicito. Mole corporea laboro. R. Alius contrario, alius alio laborat. Nullius ſine labore vita agitur, ſed quiſquis ſuum nouit, alienum vel deſpicit vel ignorat. D. Multum corporeæ molis exercuit. RA. Si hominis nomen, quod mortale eſt animal, ab humo dicitur, ſic maximè homo erit multa humo obſitus, non poteſt tamen ſic cœleſtem naturam terreſtris obruere quin & aſſurgat, niſi ſe ſurdâ virtuti & malè ſuadenti credulam præbeat voluptati. D. Graue corpus animam premit. R. Ipſum collige animum & enormem ſarcinam magno niſu perfer, ac cogita ſæpe cœleſtia ingenia ex hoc faſce corporeæ molis erumpere, & miram ad altitudinẽ peruenire. D. Corporis onere prægrauor. R. Et ſi vinci nequeat natura, omni tamen ſtudio enitere vt indies & viribus tuis accedat aliquid & ſarcinæ detrahatur.

De

De graui ingenij tarditate. Dialogus c.

DOLOR.

AT graui duroq; sum ingenio. R. Graue do molestior, sed hęc quoq; minuitur si diligẽter intẽderis. R. At pigro obtusoq; sum ingenio. R. Quid tu igitur huic morbo indignatione an lamẽtis succurrendũ putas? Longè alio remedio res eget, non est indulgendũ somno, non libidini, non cibo, nõ vino, non inanibus fabulis, nõ captandę excusationum causæ, & reflexa in naturam culpa inertiæ succumbendũ, sed vigilandum, cogitandum, suspirandum, anhelandum, enitẽdum, assurgendum, incitanda vis animi, excutiendus torpor, propellenda segnities, abstinendum voluptatibus, incumbendum studiis. Nil tam graue quod non leuet, nil tam durũ quod non leniat, nil tam obtusum quod nõ acuat, nil tam pigrum quod non vrgeat, nil deniq; tam defossum tamq; obstrusũ quod non eruat, tam sopitum quod non excitet intentio. DOL. Ingenio tardo sum. RA. Qui velocitatẽ ingenii laudẽ dicunt, tarditate dicturos infamiã certè scio. Malim tamẽ ingenium tardum ac modestum. quàm velox & præruptum: nam vt inde non insignis glorię nec spes operum magnorum, ita hinc errorum grauium & turpis ignominię metus est

tolerabilius autem multo est fieri ingloriu̇m quàm infamem. Do. Ingenio segni sum. RA. Quod equis segnibus fieri solet, stimulos adhibe, non hinc tibi corporis excusatio, sed laboris occasio data est. Sunt qui statim quod non vltro prouenerit deferendum putent, at tu preme, iusta, contẽde. Generosum animum difficultas erigit, alit labor: illic maximè nititur, idque pluris æstimat vbi resistẽtiæ plus inuenerit. Factũ studio ingeniosum Socratem legis, disertúmq; Demosthenẽ, & quam multis idem accidit: singulare quidem nomen pauci occupãt: rarior est fama quàm meritum. DOL. Ingenio hebes sum. RA. Non tibi profectus ideo spes erecta, sed industriæ inuenta necessitas. Glorioſius autẽ tãto est studio prouehi quàm natnra, quãto satius proposito boni aliquid agere quàm casu. D. Ingenio tardo prorsus & inualidorum. RA. Si literis uon potes at virtuti studc. Nemo non ad illam satis ingeniosus vbi non acumẽ quæritur, sed voluntas, ad quam quidam literas nil prodesse, alij obesse etiã opinati sunt: ideòq; desertis studiis in solitudines abiere, & eximiæ illis scientiæ loco fuit ignorantia literarum, de quorum iudicio pronunciare difficile est. Id de quo constat, extremum accipe. Nemo te fallat, nec te vulgi stupor, nec stultorum voces moueant: maius rutiúsq; est vir

virtute quàm litetis clarum fieri. Itaque sem per illud optabile, sæpe istud formidabile res ostendit. Quod si ad virtutem animi literarũ lux accesserit, tum demum consumatũ quid dam atque perfectum est, ea quidem si qua in rebus humanis potest esse perfectio.

De inopi & infirma memoria. Dialogus C I.

DOLOR.

SEd memoria inopi & infirma sum. R. Est hæc alia senectutis infamia haud verior quam reliquæ, sed vt vera sit, huic quoque studij ope subuenias. DOLOR. Memoria labascit. RA. Adesto ne corruat & lãbentem iugi exercitatione sustenta, Fac qaod muro ruinam minanti fieri solet, adhibe repagula oportunis locis, & fragilem crebris acvalidis adminiculis circumualla. DOLOR. Memoria fiuxa est. RA. Diligentia & artificio illam stringe, cunctis ingenij memoriæq; defectibus occurrit industria. Nil patitur industrie perire, nil minui. Hæc est quæ philosophos & poëtas senes virentissimo ingenio ac stilo, hæc est quæ decrepitos oratores voce solida validísque lateribus ac tenaci memoria seruare potest. Quod nisi sic esset, nũquã Solon & quotidie discens aliquid senescceret, & supremum agens spiritum ad colloquium assidentium amicorum, ex ipsa iam quasi

morte consurgeret: non Chrysippus acutissimum illud ac profundissimum volumẽ cœptum iuuenis in extrema perficeret senectute: non Homerus illa ætate diuinum & cœleste opus excuderet: non Simonides octuagesimo vitæ anno in Pieriũ illud certamẽ iuuenili feruore animi, senili autem maturitate descenderet: non quarto & nonagesimo Isocrates ardens illud opus ac mirabile, & prope centesimum Sophocles tragici summum stili decus suam compleret Edipoden: non octogenario maior Cato nulla mutatione vocis aut laterum, nullo memoriæ lapsu, vel in graui sepsum accusatione defenderet, vel clarissimos oratores vltro ipse ad iudiciũ euocaret. D. Infida memoria est. R. Noli ergo illi fidere, sæpe calculum secũ pone, quicquid credideris confestim exige, & quod eras facturus fueras nunc facito. Non est tuta dilatio, sic ex malis si quid boni potes, elice. Fides socij desidiam parit, diligentiam perfidia. D. Memoria penè nulla sum. R. Ea est rerum conditio humanarum, vt qui pauciora meminerit, minor illi fletuum causa sit, vbi nec emendatio, nec pœnitentia vtilis locum habet, quid supereſt aliud quàm obliuionis auxilium?

De

DOLOR.

ELoquiũ deest. RA. Altero quærendi odij instrumẽto cares, naturæ beneficium agnosce, quę vt magnũ tibi in ancipites reos, sic in te non paruũ fortunæ ius eripuit multi propter eloquentiam periere: si hinc dubitas, vtriusque eloquij principes interroga: nam minorũ ob hanc causam passim pereũtium plena sunt omnia. In quibus idem ipse periculo qui excellẽtię est propior ac notior fama. Sunt quibus obscurum nomen propugnaculum est salutis. Finge autem abesse periculũ disertis, nunquam abest labor. Nihil est in rebus tam inane, pro quo tanti labores tantæque vigilię vltro suscipiãtur, flatus volatilis sic exercet animũ, solida quasi virt⁹ in verbis sit. D. Eloquẽtiæ nihil est mihi. R. Fortasse multũ securitatis, quod non esset si eloquentiæ multum esset, multorum quoq; in quibus, & tuta forsitan vt vita, sic & tutior fama erit. Do. Nihil est eloquentiæ. RATIO. Cura vt sapientiæ sit aliquid, vt innocentiæ, vt virtutis. Illa enim paucorum, hæc sunt omnium. Non te insignis poëtarum, non te maior oratorũ raritas trahat: immo verò vide vt subitò dictum mutem, si te raritas allicit, hoc age, hac ad illam itur via. Indignum

quidē vt nihil melius,ſic nil iam ratius virtute. Eloquentia ipſa quā paucorū dixi, multo eſt crebrior quàm virtus, adeo quod omnes poſſunt,omnes negligūt,quod pauci poſſūt, omnes appetunt,omnes experiuntur. Do. Verborum inops ſum. RA. Rebus intende animū.In verbis enim flatus & labor & eloquiū,in rebus quies,virtus ac fœlicitas. Do. Loqui neſcio. RA. Multi quæ minus ſciunt, magis agere geſtiūt. Equitādi inſcium equo impone.vix illū inde diuulſeris: te loquendi ignarū ſaltē pudor ad tacēdum cogat,etſi loqui neſcis quod alij audiant, diſce loquentes alios audire. Non eſt minus artificiū tacere quàm loqui,cùm ſit tutius atque facilius. D. Non poſſum exprimere quod in corde eſt. R.Si intellectu poles magníſque & altis qui in animo ſunt ſenſibus, iucunda vox & volubilis lingua nō ſuppetit,quieſce.Noli quod infœliciter ſuccedit retētare. Quid ergo?Bono tuo nō tantùm æquanimiter ſed lætè vtere:alienū linq; aliis neu linguā ſtilúmque ſi peruacuo atteras.Sine inquam loqui alios,tu intellige,cùm ſecretior, cùm maior ex ingenio voluptas quàm ex eloquio percipitur magíſque continua & plus quietis & inuidię minus habens. Do. Coram multis loqui pudor impedit. RA. Magnis hoc viris accidiſſe notum eſt,frontis imbecillitate nō vitio linguę vel

vel inginij:quod ſic cum multis refugis, at cũ paucis & cum vno loquere, vt clariores fa tear cõciones, dulciora eloquia nõ negabis: ſi ne id ipſum potes, ad te redi tecum loquere, quod iam ſupra monui tuúmq; domeſticũ collocutorẽ excita: ſemper ille quidẽ præſtò eſt, non inſidiatur, nõ irridet, non inuidet, nõ faſtidit, nõ exactam atque laborioſam quærit eloquentiã, confabulationibus gaudet familiaribus interruptíſque ſermunculis, quin & multa ſæpè loquenti ſilẽtio acquieſcit. Diſce tu illo teſte contentus eſſe, qui non qualiter ſed quid dicas, ſeu potius quid dicere velis attendit. Diſce tibi theatrũ honeſtiſſimũ medio pectoris extruere. Diſce non hominum, ſed veritatis applauſum optare, & aliquando ſine ſtrepitu gadere, contemnátq; modeſtia quã perſecta nonnumquã extinguit eloquẽtia. Diſce deniq; non ad põpam viuere, nõ ad pompam loqui, quo vix maius malũ vita hominum habet. DOLOR. Bleſi oris ſum. RATIO. Fles ne aliquid tibi commune cum Moyſe tali viro & tam dei amico? Atqui ſeu antiqua repetis ſeu moderna circumſpicis, vt multi occurrent bleſi viri optimi, multíque diſertiſſimi ſcelerati, ſic perrari quibus vtrumque contigerit ſingularis eloquentia & excellens virtus,

De amissione linguæ & loquelæ.

Dialogus CIII.

DOLOR.

QVid quòd linguam ac loquelam perdidi? RA. Quid si securitatem & requiē inueniti? Quam multos manu innoxios lingua pessundedit? Est voluptas stulta quidem sed communis volentium videri fecisse quæ nec faciunt nec possunt. Mētietus est qui Israëliticum regem filiúmque eius occidisse se dixit, & facti innocens mendacij pœnam luit vt periculum cesset: quantus est labor, loqui, respondere, fabulari, fingere, comere verba: sententias librare, cogitare *quid* & qualiter dicas, quándoque suauiter aërem verberes: ita enim vocem ipsam diffiniunt, qualiter quoque non linguam modó sed reliqū corpus moueas: nam & huc se porrigit pars vna rætoricæ, qualiter meditabundus humi frontem defigas, quam quorsùm ve manum porrigas, quo terram ferias pede, an non satis hæc operosa concinnitas, & prærepta penè musicis opera vt dulciter sones angi, an non vere loqui labor & silentium quies? DOL. Nullatenus loqui possum. RATIO. Quæ deficiente eloquentia dicebam, multa dignius perdita repetuntur lingua. Quando igitur loqui nequis, tace, & quod necessi-

tas

tas iubet, volens facito. Quod ipsi qui loqui possunt sæpe vtilius facerẽt, sæpe dolent non fecisse. Tace inquam neu te damnum pati putes, tacẽs cogita & quiescens tecum loque re, quæ meliora esse quàm perorare, ne diser ti quidem negent. DOL. Mutus factus sum. RAT. Si muti fuissent Cicero & Demosthe nes diutius vixissent & leuius obiissent, DOL. Linguæ vsum omnem perdidi. RA. Et mentiendi consuetudinem & fallendi artes & inimicitiarum quærendæque infamiæ in strumentum: plures enim lingua sunt quàm factis infames. Nulla pars corporis ad nocẽ dum promptior, ad frænandum difficilior. Merito ergo quasi magnum aliquid ac ra rum protulit ille qui dixit: custodiam vias mea ne dilinquã in lingua mea. Quod cùm sanctus quidam vir qui ad discendum sacras literas accesserat, audiuisset, abiisse dicitur, nec amplius audire voluisse. Cúmq; post lõ quum tempus præceptor suus illum admirans scisciteretur quid tandiu absens cœptũ opus ommisisset, respondisse dicitur, quod primũ illud ei verbum sat superque negocij attulis set, nec dum illud vnum omni studio posset implere. Hanc tibi custodiã & hoc frænũ seu à natura quidem seu à fortuna oblatũ ne cõ tempseris libensque teregnendũ præbe, neve contra tuã sortem calcitres. DOL. Linguam

amisi. RATIO. Nunc maximè quod sapiens iubet, omni custodia serua cor tuum, è duobus custodiis ad vnam redactus, & dimidia laboris parte liberatus facilius pauca custodies & preciosa vigilantius. DOLO. Linguam perdidi. RATIO. In quibusdam paucis nobile & argutum membrum, in magna autem parte hominum nocens atque pestiferum, & quo multis caruisse sit melius. Sic non solum in seruo verum cernitur, quod Satyricus ait lingua mali pars pessima serui, sed in plerisque etiam liberis quibus nihil peius dedit natura quàm linguam. Bella, doli, adulteria, corruptelæque omnes penè cessarent, nisi lingua malum semen & spargeret & foueret. DOLO. Linguã perdidi. RATIO. Si malam, lucratus es plurimum. Magnæ enim diuitiæ sunt, esse inopem malorum. Hæc qui non habet diues nascitur, at qui perdit, diues fit, & nouo auctus censu perdendo inuenit quod inueniẽdo perdiderat. Quod si bonam perdidisti, dico iterum, cor conserua: amisisti quidem quo placeres hominibus, serua quo placeas deo: cui si lingua non potes, corde loquere. Si enim de malis scriptum est, Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt: cur non piorum in corde pia labia esse, & ipsi corde etiam loqui possunt vbi sint aures dei? Verúm quisit quod alibi scribit idem: non est oc

cul

cultatum os meum à te quod feciſti in occulto. Nulla enim ſecretiſſimarum quoque cogitationum abſcondita eſt deo, nec tacitos minus quàm clamantes audit: immo non eſt apud illum clamor altior vehementiórque quàm cordis clamor, ille ſilentio delectatur. Hunc clamorem cõpreſſis labiis promebat ille gregis primùm, poſtmodũ populi paſtor famoſiſſimus, qui audire meruit vocem dei dicentis ſibi, quid clamas ad me? Non loquebatur & clamabat, immo quidem loquebatur, ſed corde. Sicut autem qui deum audit ſurdus non eſt, ſic quem deus audit non eſt mutus.

De virtutis inopia. Dialogus CIIII.

DOLOR.

AT virtutis inops ſum R A. Verum dam num, iuſtus dolor, niſi quòd aliæ omnes inopiæ naturales aut fortuitæ ac violentæ eſſe poſſunt: hæc vna proculdubio volũtaria eſt. Cæteræ nanque vel in corpore, vel in ingenio memoriáque vel eloquio, ſeu externis in rebus ſunt, quę quidem omnia, non qualia exoptantur, obueniunt, ſed qualia cuiuſque ſors tulerit, hæc vna autẽ in voluntate conſiſtit, quam pro arbitrio ſibi quiſque moderatur atque efficit. Neque verò alia poteſt eſſe homini bona volũtas, niſi quam vult is cuius illa eſt, qua & hoc ipſum vult & quæcunque

vult alia: alioquin si vt virium vtque ingenij siue eloquij siue opum defectus inuito accidit sic accideret voluntatis, nec præmio digna virtus nec supplicio digna esset iniquitas: nunc autem non voluntas vobis hæc aut illa, sed huius atque illius electio ac libertas nascentibus data est, quæ in bonum flexa bonos facit, in aduersum malos, vti licet hac vt libet, & si vt libet bene vti libeat, haud dubiè dei donum, vt malè autem, peruersitas sit volentis illud penitus non licet, vt non & voluntas bona virtutis & mala vitij radix sit, atque ita virtutis inopiam non patitur nisi qui vult, quoniam prima & maxima pars virtutis est velle. DOLOR. Quid quòd virtutem volo nec assequor? RAT. Multi se id putant velle quod nolunt, id nolle quod volunt, sic quisque se fallit, séque boni auidum, non modò aliis, sed sibi etiam persuadere nititur. nec cuiquam facilius persuadet quàm de cctabilis vera virtus, falsa virtutis opinio sic, delectat vt populum & amicos fallere & falsi insuper dulce sit. DOL. Scio me velle ne c posse ideo bonum fieri. RAT. Vt sit ita, velle non sufficit, desiderio opus est, cóque non modico sed vehementi. Vos autem mala vestra feruentissimè cupitis, bona vultis tepidissimè, vnde fit, vt diuites multi sint, bo

tius ad optatũ ardens intentio quàm voluntas lenta prouehitur? DOLO. Vellem bonus esse si possem. R A. Stude, nam poteris, & si bona fide vis esse, iam incipe, sed ſegnitiẽ vita. Si enim minima rerum non habentur gratis, quid de virtute speres, qua nil in rebus hominum maius est, nil altius? Non tu illam quasi diuerticulum curarum, sed vt rectum atque vnicum iter ad fœlicitatem cogita. vaca illi & insiste summo nisu totóque animi pondere, neque verò temporis particulam, vt iucundo cuidam exercitio, sed vt ordinario vitæ officio, quod te beatum & nullius egentem rei faciet: vniuersum tempus, omne studium impende, quod rebus sæpe vilissimis impendisti, & ad memoriam refer illud sanum magisque efficax quàm comptum verbum Marci Varronis ex Satyrarum eius libro: si quantum operæ sumpsisti, inquit, vt tuus pistor bonum faceret panem, eius duodecimam philosophiæ dedisses, ipse bonus iampridem esses factus, quod sic accipias velim, non vt terreæ philosophiæ quæ ex frequentatis actibus habitũ spõdet, cuius quanta sit promissi fides experti sciunt, sed cœlesti sapientiæ sospitatrici optimæ, suísque consiliis atq; auxiliis te virtutis, quæ ve per hanc quæritur salutis debitorem statuas, sentiásque pia confessione, grato animo quódq; est

scriptum: nemo potest esse continēs nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ scire cuius esset hoc donum, tibi nominatim dictū credas atque ad omnem virtutem intelligas referendum. DOL. Valde quidem esse cupio nec sum bonus. R A. An valde cupias res docebit. Intensæ voluntatis indicium perseuerantia est. Siue autem gratuitum dei donum virtus, & profectò eam largitor ille sydereus nisi constanter optantibus instantérque precantibus vix tribuit: siue tanta in re vllæ sunt partes ingenij humani, & cum intenttone feruida res egeat, tum & cōtinua eget & diuturna: nam quod studio quæritur repente non prouenit, sid quocunque te verteris perseueranti opus est animo. Omissis ergo neglectísque omnibus hīc incumbe. idque fiet alacrius si memineris sempérque descriptum ante oculos habueris, ad hoc vnum atq; ad nihil aliud te venisse in hanc terrenam habitationem, & hoc à te vnum exigi, vt virtutum gradibus cœlum petas, ita vt quicquid agis aliud vel superuacuum vel damnosum sit.

De auaritia. Dialog. CV.

DOLOR.

AVaritiæ stimulis vrgeor. R A. Bene ais, stimulis: nam & quærendarum opum cupiditates stimuli quidam, & quæsitæ opes spinæ

ſpinæ ſunt. Ita enim illas vocat qui mentiri neſcit: præclaræ verò diuitiæ quæ & quæren dæ torqueant & quæſitæ. At ſi corſpuſculum ſi naturam, ſi vitæ reſpicias breuitatem, videbis te fruſtrà ſuperuacuis curis angi & paucorum egentem multa deſiderare. Inſupérque dum quærendis inhias, parta non cernere, atque ita quodammodo quærenda perdere, quo nihil eſt ſtultius. DOL. Multa quærendi vrgeor appetitu. RA. Nec aduertis quòd inter quærēdum tempus & vita cui illa quærebantur elabitur. Sic mira perplexitas incidit, dum vita abundare videmini, diuitiis indigetis, dúmque indigentia illa præteriit, ſuperuenit altera, & diuitiis abundantes indigetis vita. Non hoc ignorabat ille ſapiēs vbi loquitur de eo parſimonizante qui dicit: in ueniam requiem mihi & manducabo nunc de bonis meis ſolus, & neſcit quod tempus prætere t & relinquet omnia aliis & morietur. Et idem alibi: qui aceruat iniuſtè, aliis congregat & in bonis illius alius luxuriabitur: O terribile dictum, ſed commune quoti diéque ſe oculis ingerens, nec idcirco proficiens in animis auarorum. Idem rurſus: auaro, inquit, nihil eſt ſceleſtius, & nihil eſt iniquius quàm amare pecunias. Et vt ſcias quoniam verò omnia conſonant, vt ait Ariſtoteles, ecce vt eccleſiaſtico ſapienti cōſonat ſæ-

cularis pecuniæ, inquit Cicero, fugienda cupiditas: nihil est enim tã anguſti animi támque parui quàm amare diuitias.

De inuidia & liuore. Dialogus CVI.

DOLOR.

INuideo.RA.Superior affectus vt bene tibi esset optabat,hic vt malè sit aliis,tanto hic illo & auaritia peior liuor.Bene ergo Sapiens idem de quo modò dicebam: nequã, inquit, est oculis liuidi, insatiabilis oculus cupidi. DO.Inuidia torqueor. RAT. Inuidia Siculi non inuenere tyranni, maius tormentum, Flaccus ait: ídque ad vestros tyrannos pestilenti austro impellente translatum est. DO. Inuidia crucior.RA. Simul & peccas & plecteris expedita iustitia.DO.Fœlicitas vicini mihi parit inuidiam.RA. Credo hercle,nemo vestrum regi Parthorum aut Persárum inuidet,nec illi quidem vobis. fuit quando viciſſim inuidebatis, quia vicinitatem faciebat imperij magnitudo. Sed an non satis est propriis malis angi quæ tam multa sunt, nisi & aliena bona vos crucient, vndique miseri & insani? DOL.Vicinis inuideo.RA. Tritus mos,inuidia lippa est, longinqua non videt: vicinitas atque prosperitas inuidiæ sunt parentes.DO.Inuideo alienis bonis. RA. Si es inuidus & pusillanimis sis oportet, omnibus ex vi

ex vitiis nullum pigrius inuidia, altos in animos non ascendit, nullum quoque miserius, itaque reliqua omnia bonum aliquod licet falsum præsupponũt, hæc solis malis pascitur & torquetur bonis, & quod aliis optat iam sibi habet malum. Alexandri ergo Macedonis dictum placet: inuidos homines nil esse aliud quàm tormenta seu tortores suos proprios: leuis adolescentis verbum graue.

De ira. Dialogus CVIII.

DOLOR.

SEd irascor. RA T. Ego aduersis opem pol liceor non vitiis, nõ fortuita enim illa sed voluntaria sunt & in vestra potestate, quis te igitur cogit irasci? DO L. Irascor offensus. RA. Is fortasse qui offendisse te arguitur, se offensum absque te queritur: non tantum est offensarum, quantum insolentiæ. DOL. Ira æstuo. RA T. Furis ergo: ira furor breuis est, inquit Flaccus: fit autem à plerisque mala consuetudine & impatientia longus furor. Ennius autem iram initium dixit insaniæ, cum plerisque nimis illam sequentibus finis & insaniæ sit & vitæ. Siquidem hæc etiã pestis, vt superior, etsi sæpe alios, semper tamen ante alios possessorem suum torquet & cruciat, vt mirer vnde quibusdam videri potuerit, huic nescio quid melle dulcius in-

esse, habet fortasse vltio dulce aliquid, efferum, inhumanũ, ira nihil nisi amarum habet.

DOL. Irascor ob iniurias. RA. Vix iracundus vnquã adeo quisquam fuit, vt nullâ re lacessitus irasceretur, nisi fortè Cælius senator, iracundissimus ille mortalium, qui cliẽti suo in omnibus sibi consentienti atque omnia confitenti, irascens exclamauit: dic aliquid contra vt simus duo: durũ caput, qualiter tulisset iniurias qui obsequium nõ ferebat? DO. Irascor, quia offendor. RA. Hac in parte vulgo plurimum erratur: quæruntur causæ, finguntur offensæ, inq; hisipsis quæ veræ sunt causæ, irę modus exceditur. In omnibus peccatis velum aliquod excusationis obtẽditur, & est excusatio ipsa peccatum: tu quia non tibi vt deo paretur, irasceris, & tamẽ deus ipse quotidie verbis ac rebus offenditur nec semper irascitur, vos omne verbulum casu elapsum ad iniuriam capitalem trahitis, impatiẽs genus. DO. Irascor sic meritis. RA. Si de te quidem malè, si de republica, modò non ira, sed iustitia illa sit, optimè: & ad summam mordicus, vt dici solet: Ciceronianum illud est tenendum, ira procul vt absit eum qua nihil rectè fieri, nihil considerate potest. Iure ergo laudatur Archytæ Tarentini dictum, & Platonis amici sui factum, quorum primus dum se studiis dedito possessiones suas culpa vi-

lici

lici destructas aspiceret, in eum versus: sumerem, inquit, ex te debitas pœnas nisi tibi iratus essem. Alter iratus seruo, nō impunem dimisit vt Archytas, sed amico commisit vt supplicium exigeret, veritus ne se iræ impetus quò nō deceret, impelleret. Hæc horúmque similia frænare iram debent, ne sequaces suos vt solita est in infamiam cladémq; præcipitet.

De gula, *Dialogus* CVIII.

DOLOR.

GVla vellicor. RAT. Dixi iam, his medemur quæ inuitis accidunt: nā quis sponte ægrotantibus medeatur? DOL. Gula solicitor. RA. Propriè id quidem: nulla res tam vilis tam solicitos vos habet. Stupor & pudor est cogitare quò se humanum inclinat ingenium ad maiora creatū, nisi respuere terrarum tractus, cœlíq; & maris abdita penetratis: meditati estis retia & hamos & viscum & laqueos & rapaces volucres imperio parere, & prædari vobis docuistis, ad nil aliud nisi vt gulæ satisfiat, quam non modò explēdo, sed onerando fatigatis, & angustum ventrē varia arte laxatis ac premitis obsequendo, cui aliquanto vtilior fames esset, vtilissima verò sobrietas, & fœdo illi ac misero sæculo simúlque & syluis & nubibus & fluctibus pacem

linquentes: ita tamen eunt res, hic est mos nobilium ante alios, hæ sunt artes quę liberales fuerant, mechanicæ euasere, ipsiq; qui bellorum duces ac philosophi ac rectores vrbium ac patres patriæ esse debent, venatores atq; ancupes facti sunt, vtque intelligas nullam esse reliquam spem salutis, Nobilitati tribuitur quod est gulæ. aut proculdubio vanitatis. Hoc malum nullo melius modo quàm generosa quadam indignatione, & rei ipsius existimatione, contunditur, vel sensim, vt Ciceroni placuit, vel repēte, vt Aristoteli visum est: Multum confert cogitatio exitus, quod cum omnibus vitiis sit commune, tamē huic proprium atque luxuriæ.

De torpore animi Dialogus. CIX.

DOLOR.

TOrpeo in agendis. RA. Quis miretur si post gulæ studium prægrauatū corpusculum animi torpor obrepat? DOL. Animi aggrauor torpore. RA. Torpor hic ex imperfecta uoluntate oritur, mox vt bonum velle cœperis, ardor erit atque impetus, qui cū ad multa sit pessimus, est optimus ad virtutem. DOL. Torpeo & ad bona opera lentus assurgo. RAT. Est torpor quidem animis obsitus, nec minus ardor quidam generosa pars animæ, sed & hic ardor accendetur & ille torpor excu

excutitur fuga temporis intellecta, quæ tanta est, vt vix metiri eam quãuis celer animus possit, & specie virtutis adamata, quæ talis est vt si corporeis oculis cerni posset, quod vult Plato, mirũ sui amõrem paritura esset. Hinc te amor igitur, illinc metus excitet, vtraque res in summis, neque qui amat enim neque qui metuit, torpere solet, & tamẽ hoc ipsum ne torpor sopórque vos noxius premat, ad diuinas laudes surgentes nocte precamini, nõ est somno locus aut inertiæ, vbi vos hinc mors territat, hinc honestas allicit. Quis enim inter magna pericula magnáq; prę mia consopitur? Vbi ad ista respexeris, redibit vigor ad animum, fugiet somnus ab oculis cogitantis quantum nunc etiam superet imperfecti, quantũ transierit otiosi, quod quia non fit longas ætates inutiles efflux isse conspicimus & senes attonitos ac stupentes dicere, quid hîc in tot annis egimus? Comedimus, bibimus, dormiuimus, serò tandẽ experrecti sumus. Cuius mali præcipua causa est torpor iste quẽ vereris abigẽdus in tẽpore stimul is industriæ, freno prouidentiæ, ne cunctando ad inglorium finem cũ multitudine rapiaris.

De luxuria. Dialog. CX.

DOLOR.

AEstu quatior libidinum. RAT. Atqui libidinem torpor gignit, gula autem

illam parit, quid miri igitur filiam post parétes sequi: Gulam certè & luxuriam communes vobis esse cum beluis, maximéq; bestialem vitam vestram facere: sapientibus visum est: itaq; cum sint alia grauiora mala, nullum vilius. DOLOR. Libidine rapior. RA. Quonam verò nisi ad mortem animæ & corporis & infamem notam serámq; pœnitentiam, & fortasse inutilem? I nunc igitur & raptantem sequere, quæ te tales raptet ad exitus. Cogita autem innumerabilium casus miserabiles ac famosos, non modò singularium hominum, sed vrbium & regnorum, qui tibi partim visu, partim auditu & maximè lectione debent esse notissimi, raptanti nequaquam, vt arbitror, manum dabis. Audi enim quid hinc doctissimi viri senserint ac scripserint. Voluptates ait Cicero, blandissimæ dominæ maiores partes animi à virtute detorquent. In hoc, inquit Seneca, uos complectuntur vt strangulent, non aliter ergo quàm latrunculi viatoribus insidiantes eósque seducentes ac perimétes declinandæ sunt. In quod valde proderit, si illud præclarissimè apud Liuium à Scipione Africano dictum Massanissæ dictum sibi quisquis ac peste laborabit, accipiat: vince, inquit, animum, caue deformes. multa bona vno vitio & tot meritorum gratiam maiore culpa quàm causa culpæ est corrumpas. Idq; faci

facilius fiet, si quis acriter rei villitatem, obscœnitatem, breuitatẽ, finem cogiter, at longum dedecus horæque fugacis forsitan aut momenti vnius illecebras multorum annorum pœnitentia vel æterno fortasse supplicio puniendas.

De superbia. Dialogus CXI.

DOLOR.

SVperbia extollor, RA. Quid superbis autem terra & cinis? Tu ne tantorum malorum fasce obrutus atq; oppressus extolleris, qui si te omnibus malis explicitus virtutum omnium alis euectus attolleres, hoc vno bona omnia corrupisses. Nihil est enim odiosius deo quàm superbia. Per hanc enim ille pulcherrimus creatº raptim corruit per quã tu peccator vis ascendere. Si sic illi ob idvnũ accidit, quid per hoc aliis culpis adiunctum tibi euẽturum arbitraris? malum sarcinis tuis cumulum superimposuisti. DOLO. Superbia vehor. RAT. Cur quæso, an non te mortalem, an non assiduè fatiscentem, an nõ peccatorem, an non mille casibus expositum, an non morti obnoxiũ incertæ, an non denique te miserum meministi, & non famosissimũ illud Homericum audiuisti: nihil miserius terra nutrit homine? Scire velim quid te horum potissimè ad superbiam cohortatur, an

fragilitas, membrorum, exercitúsq; morborum, an vitæ breuitas, an cæcitas animi inter spes vaniſſimas metuſq; perpetuos fluctuantis, an præteritarum obliuio, an ignorátia futuorum, ac præſentium, an hoſtium inſidiæ, an mortes amicorum, an aduerſitas perſeuerās, an fugitiua proſperitas? Hæ non aliæ vobis ſunt ad ſuperbiam ſcalæ, his aſcenditis ad ruinam. Atqui cætera hominum pericula, & ſi iniuſtam aliquam, tamē excuſationem ſuperbia & inuidia nullam habent. DOL. Doleo me ſuperbum. R. de peccato dolere primus ad ſalutē gradus eſt. Et ſicut ſuperbia eſt extollere, ſic humilitas eſt dolore ſeq; ſubmittere, quod quidē facile factu erit mox vt oculos in tē ipſum tota intentione reflexeris, quod cùm ita ſit, nolo tibi nec oportet libro rum partes ſcriptas aduerſus peccata congerere, hoc ſatis eſt cuncta arbitrij tui eſſe deſitura illico vt bona fide volueris, vtq; iaiūt, receptui cecineris, téque ad tua ſigna conuerteris, quod ad præſens malum attinet. Vnum illud adiecerim: ſuperbiā eſſe ægritudinem miſerorum ac ſtultorum: tales nempe ſunt haud dubiè qui ſuperbiunt: neq; enim aliter ſuperbi erunt, neq; verò ſine cauſa in libro Sapientiæ ſcriptum eſt: omnes inſipientes & infœlices ſupra modū animæ ſuæ ſuperbi ſunt. Certè animæ ſuæ ſi ſaperent, modus erat hu

miliari

miliari cõditionis imbecillitate cognita, Sic enim eodem libro scriptũ legis: Rex hodie est & cras morietur. Cùm enim morietur homo, hæreditabit serpentes & bestias & vermes: initium superbiæ hominis apostatare à deo, quoniam ab eo qui fecit illum recessit, quoniam initiũ omnis peccati superbia est. Nota sunt reliqua, quibus acriter circunspectis monstrum est superbus homuntio.

De febribus. Dialog. CXII.

DOLOR.

FEbribus æstuo. RATIO. Aestus hic aut tempore finiendus aut frigore, vtrunuis fecerit bene erit. DOL. Febribus rigeor. RATIO. Omnis hic contra naturam motus plus habet impetus quàm diuturnitatis, & sæpe duorum facit alterum, aut corpus expurgat, aut animam absoluit, DOLOR. Febribus teneor. RATIO. Non longum teneberis, expecta: citò te vel sanum oportet esse vel liberum, vtrunq; optimum. DO. Febribus laboro. R. Illico requiescens: natura cum morte cõfligit, operire exitũ duelli, prope est hora vel hinc te morbo, vel omnibus exemptura. DO. Frebribus ardeo. R. Minus mali est corpus ardere quàm animũ, de

quo precedentes tuæ seqtem proximæ sunt querelæ: quid si ardor alterius salubris est? alterius? Quid si hic ardor quamuis asper optabilis est? Quantum denique boni est præsentis vitæ mala breui gustu perennis admonere supplicij, vt infinitas amaritudines declinare studeant qui tam grauiter paucis horis amariuscula tolerant, atq; his angustiis discant illas euadere, quibus nec phyficus, nec herba medebitur, nec dies creticus, nec mors quidem. DOLO, Febribus vror. RA. Vermiū cibus excoquitur: fer te aliis vri, cui totiens alia vsta sunt & de supplicio consilium cape, ex quibusdam malis remedia conflantur: sæpe paruus dolor ac præsens vt veteris ac grauibus occurreretur admonuit, sit qui vtilis qui molestus erat. Fœlix incēdium breue quod æterni refrigerij causa est. DOLO. Febribus exerceor. RA. Eris iam bonæ valetudinis æstimator idoneus. Vos enim homines dei dona nisi amissa vel intermissa non noscitis, ingratum genus. DOL. Febre vexor importuna. RA. Diu simul esse non potestis. Nemo diu ardet, aut illa te deseret, aut tu illā

De dolore iliaco atque ecstasi. Dialog. CXIII.

DOLO.

ILiacum patior dolorem. RA. Sperare incipe, quando quidem quod tam tristius metuas

metuas, nil est. Sicut autem ad extrema gaudij peruenisse principium est doloris, sic extremitas doloris principium gaudij sit oportet. Contrariorum hæc lex est: alterum ex alterius fine oritur. DOL. Dolore torqueor iliaco. RA. Spes est fateor acerba solatij, nil acerbius pati posse. DOL. Iliaco crucior dolore. RA. Qui dolet ac metuit ille miser est, vndique tibi pars altera miseriæ metus eripitur: nam quid oro metuat qui ipsam quæ ab omnibus præque omnibus metuitur mortem sperat? DOLOR. Iliaco dolore discrutior. RATIO. Disce viuens mori, quódque non nisi semel sit, sæpius experire, facies securius tandem semel quod tam sæpe tentaueris, nihil enim noui facies, simillimus dolor iliacus morti est nisi quòd mors facilior breuiorq; vt qui hunc fortiter tulit, nisi metus alter interueniat multo illam fortius sit laturus. DOL. Dolore rumpor iliaco. R. Magnitudo ipsa doloris finem spondet: nemo enim diu moritur. DOL. Quid quòd dolor extasim parit? RA. Longos febrium dolores breui transigis suspirio. DO. Aduentare extasim intelligo. RA. Vix id quidem intelligere est: nam & repente aduenit & præsens intellectũ viribus suis priuat. DOL. Linqui animo incipio. RA. O fœlix qui rem necessariam, vtq; aiunt, durissimã sine sensu sis.

obiturus. Do. Sæpe extasim incurro. R. Sæpe mortuus reuiuiscis. D. Sæpe extasim mortifĕram experior. R. Hanc plus quàm semel experiri nequis. Nemo enim plus quàm semel moritur, quod autem optimum mortis genʾ esset inter doctos ac præclaros viros aliquãdo quæsitũ est, vbi Iulius Cęsar interfuit summus vir & imperio & doctrina, qui & ipse tẽpore extremo, vt de illo scriptum est, repẽte sinqui animo solebat, quam quæstionem ille sic absoluit, vt repentinum atq; inopinũ interitum commodissimum, diffiniter. Quæ sententia & si pietati veræq; religioni fortassis asperior videatur, sic tamẽ & cuilibet sapienti & præsertim pio veréque religioso vi uendum est, vt sibi nil repentinum aut subitum esse possit, & si quid tale incidat animo, celeritas ipsa non noceat & prosit corpori.

De totius corporis dolore ac languore vario. Dialogus CXIIII.

DOLOR.

TOto corpore langueo. R. Si non languet hospes corporis animus bene est, quicquid tuguriolo suo eueniat saluus eruperit. Do. Toto corpore crucior, ingens malum. R. Stoici vnum in rebus omnibus humanis bonu n dicunt, virtutem. Et quanuis alij aliter, hæc vĕrior tamẽ viriliórq; sentẽtia

visa

visa est, cui consequens est, vnum quodque quod huic bono obiicitur malũ esse vitium, quod sit vt dolor corporis molestissimus sit, malum tamen vtique non sit. Do. Hei mihi misero ego torqueor, tu disputas, philosophi cæ fabellæ. RA. Iure te miserum dicis, vel hoc ipso quòd humanæ vitæ regulas fabellas vocas. Do. Sonora hæc in scholis famosa per libros, sed nec eculeos nec ægrotantium ascensura grabatulos, dicuntur scribuntúrq; facilius quàm probantur. RA. Immo verò & ad dolorem & ad ægritudinẽ & ad mortem prosunt, sed non omnibus, quippe quæ non omniũ insedere pectoribus, & profectò quibus credita non sunt, salubria esse non possunt. Do. Heu ego crucior, tu disputas. RA. Iste tuus dolor necessario aut lentus erit aut intensus, atq; ita vel facilem vel breuem patientiam requirit. DOL. Hei mihi, summo crucior dolore. RATIO. Si summus, nempe breuis est dolor, parce gemitibus aut fugiet aut fugiat est necesse: sit vtriusque libertas in foribus: interim forti animo ferre mortalia speciosum ac virile est. DOL. Speciosum dictu fateor factúve possibile quidem reor. RA. Non impossibilitas rerum est, sed mollicies hominum quæ virtutis innumeros desertores fecit, & faciet dum omne difficile tãquam impossibile respuitur,

virtus periit cuius materia difficultas quidē sed honesta est. DOL. Sumus homines non dij, & moribunda corpuscula vim doloris ferre non valent. RA. Fragilia corpora humana non nego m, sed non vsqueadeò quin vsq; ad toleratiam omnis aduersi sat virium habitura sint, nisi maior multo esset infirmitas animorū. Illa est quæ viro indignos eiulatus & muliebres atq; humiles voces elicit. Quid est enim oro te, cur impossibile homini censeas quod sæpè olim & potuisse vides hominem & fecisse? D. Heu mihi rursus ad historias vocor & in medio dolorū æstu vix præsentiū, vix mei ipsius memor ad memoriam protrahor antiquorum. RA. An non ergo clarorum recordatio virorum qui similia fortiter passi sunt magnum affert in omni rerum asperitate solatium & leuimen? DOL. Sentio, ad imitandū rarissimos hortaris, gloriosa consilia, sed alta nimium supráq; hominem. RA. Quid supra hominem dicis, non deorum tibi, sed hominum rationes, hominúmq; exempla proponimus. Do. Hominum fateor, sed paucorum, éstque vltima & exacta raritas nullitati proxima: nō multum inter Phœnicem & Chimæram interesse dixerim: illos sequor qui Chimæram nihil esse volunt, apud alios nanq; Siciliæ mons est. R. Quasi verò imitandus tibi proponatur Phœnix

nix & non acie virorum, quæ quo rarior, eo dignior cui sim lis fieri velis, quisquis raros sequi negliget, rarus esse vir non poterit. D. Video, vnum ex paucis fieri iubes, vnus ex multis sum. R. Pope nullum te maluerim quàm ex multis vnum: nescio enim an nõ es se, an stultum esse sit melius: atqui plurimorum idem & stultorũ è numero sit oportet. DOL. Ego verò nil peius esse quàm nil esse scio. R. Nescis quid mali sit esse aliquid, nec esse quod debeas. DO. Ita hoc dicis, quasi quod vni fortè accidit, debitum sit omnib⁹, idq; ad omnes trahi velis. RA. Malè ais fortè, virtus enim non fortuita, sed deliberatiua prorsus & electiua est, non casu equidẽ quærenda, sed studio Neque ego quod vni casus dedit, ad cunctos, sed quod virtus multis tribuit ad vnum traho, ad omnes tractura libẽtius, sed in vno etiam defatigor. Do At non omnia possumus omnes. R. Non poëticum modò, sed pastorum est verbum: scio, sed te posse aliquid quod nõ omnes possint, immo iam potes velle, cupio. Do. Quid heu miserũ inquietas, nónne satis igitur torquet dolor? RA. Quietem potius afferre & hũc tibi tortorem auferre meditor, quod nisi tu qui potes manum dederis sola non possum. DOLOR. Pape, quid hoc est quod me posse ais, an possum dolorem non sentire quem sen-

tio, aut malum negare quod peſſimum expe rior? R. Primum non requiro, obſtat enim natura, alterum ne impetrem, non natura, non veritas, error ſolus obſtiterit. Do. Proh ſuperi quorſum hæc inania quæ philoſophica dicitis, ſcio planè dolorem non eſſe animi vitium, ſed corporis, ſcio dolorem aliud eſſe quàm perfidiam, dolere aliud quàm furari, hæc me vt noua ne doceas, ſatis magnum, & ſi nil aliud addideris, per ſe dolor malum, cuius ego non noſcendi conſilio, ſed ferendi ſeu quòd mallim depellēdi egeo, noui enim noſſémque vtinam minus quid eſt dolor. RA. Et ego dolorem rem acerbam ſcio, immitem, horridam, amaram, triſtem, naturæ aduerſam, ſenſibus odioſam, ſed quæ virtutis ope non dico dulceſcere, quod Epicurus dixit, ſecum ipſe diſſentiens, ſed leniri frangíq; fórſque etiam ſi vera animum virtus armauerit, aut ſentiri parcius aut quodámodo nec ſentiri quidem poſſit. Do. Armatus an inermis ego dolorem valde ſentio & malum grande profiteor. RA. Profeſſionem aliam ex te optabam. Do. Si rurſus ad ſpecioſa retrahimur, delectant aures verba magnifica, ſed vera animum, quid ſi dolor enim corporis animi patientia maior ſit? R. Quid ſi nullæ corporis vel illecebræ vel moleſtiæ, nulli angores ſtantis atque obſtantis

ani-

animi viribus pares sunt? Quid si in omni la ctamine modò nõ volens terga dederit, sed toto nisu ac bona fide restiterit, semper supe rior fuit, semper abiit victor? D. Quid verò si doloris intolerantiam morbi fœditas grauat & fastidium & pudor? Quid si lepra putre corpus ac miserum inuasit? Quid hic mihi sermo tuus iste contulerit? RA. Multum sanè ni respuis, ostendet tibi te qui cuncta respiciens, te non vides, iubebit meminisse terreum & mortale corpusculũ tibi esse non aëreum neque æternum, nec mirari quidem oportere nec indignari si putredo in terram suam, si in sedem fluxerit esse hominis, mentem & suprema eius ni rebellent adfœlicitatem perpetuitatémque dispositã, eiusdẽ partes infimas & morti obnoxias & omnis miseriæ capaces: seu lepra igitur, seu epilepsia, seu quid, his turpius aut tristius inciderit, cogitandum tibi acriter in miseriarum vasculum descendisse, quod suum erat destinatúmq; illi figulo ab æterno, contra quẽ lutea vasa ne murmurent admonentur, quòd illud in honorẽ, hoc in cũtumeliam, verùm cũcta fragilia finxerit atq; mortalia. D. Ergo, ego te consule sine murmure & gemitu leprã feram? RA. Planè me consule atq; auctore, cui si offenderis murmur aut gemitum vtilem tibi leuaménque aliquod mali esse, versis

vltro consiliis vtrumque permiserim seu iusserim. Quòd si indignatio & querelæ nil aliud quàm accessio mali sunt, quid morbo corporis addere animi morbum iuuat téque miseriorem flendo facere & illum tibi forsan infestiorem, qui labores hominum exal to videt, patientiámque considerat, quem aut remedio compenset aut præmio? An verò aduersus omnes corporeas pestes, seu quoniam nominatim vnam defles parum solatij, contra hanc ipsam est nosse lepram superficiei vitium vel coloris esse non valetudinis aut integritatis sensuum atq; membrorum, vt Augustino visum scimus, nec physici contradicunt, sed vt cutem penetret artúsq; dilacerans in præcordia ima descendat, quod feciſſe legitur Plotino ingenti Platonico? In animam certè descendere nisi ipsa consenserit non potest, qua incolumi non pluris extrinsecus corporis sui habitus apud illã erit, quàm bene valentem apud hospitem, quàm hospitij fortè paries extimus ventis ac imbribus scaber sit. Quid quòd lepra possessorem suum vulgo erit consortióq; hominum sæpe eorum quos vt fugeres recusandum nihil nulliúsque non auxilium implorandum erat vt ad calculum res redeat, multis, illa corpus tædiis implicans, multis animum explicuit.

DOLOR. Heu quid credam rerum pessima lau-

laudanti. RATIO. Rerum pessima non corporis, sed animi vitia morbíq; sunt, nec idcir co ego lepram, sed æquanimitatem & patientiam laudo, nec indignanter nimiúmque flebiliter ferre suadeo humanarũ tuam propriam rerum sortem, cum summo tibi præsertim imperatore ac philosopho Constantino scilicet ac Plotino de quo modò diximus communem: posti emò ante oculos habere cœli dominum non lepram odisse, sed vitũ: cúmque ipsum angelorum iudicem atq; hominum, de quo scriptum est: neq; habitabit iuxta te malignus neque permanebunt iniusti ante oculos tuos, non tamen leprosos horruisse seu fugisse, sed illorum domos adiisse atque conuiuiis interfuisse. DOLOR. Tu me verbis superas. dolor rebus, ego autem non philosophorum nugis hac in re, sed sensibus meis credo, illi mihi quid renuncient scio. RATIO. Primum quidem philosophorum aliquot, vt verè ais, iugis quas nec excusare possum nec negare, philosophię totius grauitas non perit, quæ in eo quod nunc agitur, vt in multis laboranti animæ vna in terris tuta proculdubio arx est: deinde nihil absurdius inter mihi amicos quàm sensuum fallaci iudicio verum quæri, ingenio ac studio veritas est quærenda non sensibus. DOLOR. Heu quid me crucias & dolori meo addis tędium

proferas remedium, iam nunquam tu, nunquam philosophia tecum faciet, vt non sentiam quod sentio. RA. Mos gerendus delicato ac fastidienti ægro, permittendúmque aliquid interdum, quod per se nociuum, sed vtētis desiderio fit vtile. Itaque facilè patiar, vt si languor, si suppliciū si offensio afflictióque corporis mala sunt, quæ incommoda Stoicis dici videntur, honestius ipse quoque dolor hinc oriens dicividerique malum, & si ira vis ingens possit, sed virtute superabile: vtque iam litigio verbi cedam, amicus noster Cicero nos reducet in gratiam. Non enim dolorem, inquit, dolorem esse nego: cur enim fortitudo desideraretur? sed eum opprimi dico patientia, si modò est aliquid patientia, si nihil est, quid exornamur philosophia, aut quid eius nomine glorioſi sum? Hæc Cicero multa ibi præterea diuinè contra hoc seu incommodum seu malū in Tusculano suo, scilicet secunda luce disseruit quinque dierum disputationespari librorum numero complexus, quem signasse tibi locū volui, valet enim miris modis ad id quo nūc eges, maximè patientiam robúrque animi, quo eneruato atq; amisso, falsæ vulgi subeūt sententiæ, & indigni viro gemitus erumpūt. DOL. Nunc languori meo propius adhibes manum, docens vbi illa reperiam quę in hoc

ſtatu Stoicorum opinionibus inhumanis ac ſaxeis potiora & mihi oportuniora confido quanuis & confidendo diffidã, quia dum remedij auidus ſæpe locum illũ repeto ad tolerantiam doloris, nunquã mihi per me, nũquã vel Ciceronis ipſius vel cuiuſquã ope virium ſatis inueni. R. Ego hanc diffidentiam non reprehẽdo, ſed laudo, nemo ſibi multũ fidat, inque omni difficultate non ab homine, ſed à Deo ſperet auxilium: at non ita vt armatos vẽturos ſibi de cœlo deos credat, malis forſã interdum, nunquam certè diuinitas inertib⁹ fauit: vt ſubſidio dignus ſis, quod in te eſt facito, excitandus, attollendus & armandus eſt animus, contráque ſuos hoſtes in aciem educendus. D. Reliqua, niſi fallor, intelligo: vnum quæro, quęnã ſunt hæc arma animi quæ memoras? R. Bene habet: iam concipio ſpem ſalutis tuæ. Inter aſperitates enim rerum fere muliebre eſt, conſultare autem, niti, obſtare, implorare conſilium atque auxilium, id virile eſt & ad vincendum efficax. Arma quidem animi & bellandi artes pro diuerſitate hoſtium multæ & variæ ſunt. Nec vllum philoſophiæ munus vtilius aut ſanctius quàm de his agere, quæ vt reor aliquanto magis ad vos pertinent, quàm noſſe quid agant aſtra, quid naturam Iuppiter intuens promittat, quid Saturno iunctus Mars

minetur, quos Mercurius interpres vagus à patre fratreque mores capiat, quos ab obuiis qu busque, vnde imber & æstus, vnde tremor terris, qua vi maria alta tumeſ ant, & nõ noſſe vnde æstus ac tumor tremórque ac debilitas animorum, quibúſve remediis temperetur æstus compeſcatur tumor tremor ac debilitis roborentur ac firmentur: quo in ſtudio & ſi Socratem ludat Ariſtoteles, idem tamen mutato fortaſſe animo huic rei non mediocrem operam dedit, ſed hęc paſſim in philoſophorum voluminibus ſparſa ſunt, quæ ignaris ingerere operoſum nimis neq; cõpendij huius eſt: ſcienti verò ſuperuacuum, cui non doceri expediat, ſed moneri. DOLOR. Scio ita eſſe, neque de omnibus quærebam, ſed hoc vnum quæ tu mihi cõtra hũc hoſtem cui nunc congredior dolorem arma monſtrares. RATIO. Ad id tibi nec melius poſſum nec breuius reſpondere quàm Cicero. Quærit enim vt tu, & quę ſunt, inquit, iſta arma? reſpondétque illico, contentio, confirmatio, ſermóque intimus. DOL. Ediſſere oro ſingula: legi quidem hoc ſæpe olim, tamen vereor ne mihi accidat quod multis ſolet, qui apud ſe legentes intelligere ſibi omnia videntur, apud alios locuturi tũ demum nihil intellexiſſe ſe intelligunt. Dic ſi libet quænam iſta contentio eſt? RA. Satis id qui

quidem si parum vltra progrediare in ipsius Ciceronis verbis apparet: sed ne quid me si ultra popoſceris, dicã idem aliter, Multa ſunt animis corporibúſque ſimilia, & vt nullum tantum corporis robur, ſic nullus animi tantus eſt vigor, qui non improuiſo & graui faſce curueſcat: fac prouideant, erigentur, ne vtrunque ſua moles opprimat, ſed deprehẽdat intentum, ſæpe ad ſubitum magni hoſtis occurſum vir fortiſſimus licet expauit, da ſpacium colligendi ſeſe inque inſtans diſcrimen animum intendendi, venientem hoſtẽ ſecurus excipiet, viſis cæſtibus pugnaturi athletæ brachia viſo onere ſubituri illuc cervix intenditur, & illa pugnam firmius obeũt & hoc pondus intenta fert leuius cui negligens ac remiſſa ſuccumberet. Adhunc igitur modum inſigni difficultate conſpecta animus contra illã intendendus eſt, quod ſi ad plenum fiat, terribilium omnium victor euadet: alioquin incredibile dictu eſt, lentus atque imparatus animus quam paruis ſæpe deiiciatur: hæc eſt illa animi Ciceroniana contentio, ſeu ſic dici mauis intentio. quæ (ad hoc enim duobus his vocabilis ſenſus idem) & origo, quæ vt vides apud illum in promiſcuo vſu ſunt, déque vnius verbi fonte deſcendunt. DOLO. Video teque libẽs audio, ſed quid eſt confirmatio? RA. Dicam, eſt in ipſis

quoque fortissimis animis nescio quid admixtum diffidentiæ & veris imbutos falsa circumsonant, tantúmque coit errorum popularium ad arcem mentis expugnandam, vt iudicium tenere difficile sit. Subit interdum torpor quidam, subit dubitatio, an vera sint quę à doctissimis atque sanctissimis viris de virtute patientiæ, de honestis specie de splendore gloriæ dici solent, an id verius quod ab aliis disputatum vulgus probat, vacuitatem doloris optimam, pessimum dolorem, voluptatem boni finem: & illæ quidem paucorum, hæ ferme omnium voces sunt, quarum sæpe tãtus est sonitus vt paucæ illæ voces adhortantium audiri nequeant, & custodes arcis exterriti omissa defensione fugæ cogitent: in hoc statu dubium nutantémque præsidiis firmare animum oportet, ne de sententia excidat, vt olim Dionysius Heracleõtes, qui cùm Zenonis præceptoris sui de dolore sententiam dolore victus abiiceret, à Cleanie condiscipulo irrideri meruerit: non inquam excidat, sed resistet, inque arrepto vestigio pedem figat, intelligens quid in rebus verũ, quid vmbratile, neque laruas horreat, neque clamoribus moueatur, certus dolorẽ nihil nisi ignauiam, virtute autẽ & ignauiam & dolorem & mortem & dura omnia vinci posse: inque hac sententia fixus & immobi

mobilis perseueret, promptus pro virtute pati fortiter, quod multis cogitare terribile est quódq; nũquam ab homine fieri posset, qui non super auri ac gemmarum speciẽ, super muliebrem formam, & super omne concupiscibile virtutis pulchritudinem adamasset hac confirmatione animi & falsæ opiniones & vani metus infirmãtur & acies doloris obtunditur: fitque quod Cicero idem vult, vt sicut in prælio pauidus miles abiectísque armis viso hoste diffugiens sæpe ipse sibi periculum fecit vbi impauido periculum non fuisset, sic ignauum animum & sensibus obsequentem sola cogitatio doloris exanimat qui virtute firmatus atq; armatus incolumis ac doloris victor & prope nil molesti sentiẽs euasisset. Patientia enim non modò animi vim augeri, sed asperitatem ipsam doloris imminui & penè ad nihilum redigi, atque hinc esse vt acerrimo in dolore recti quidam & immoti, alij etiam læti sint, quod fieri non posset nisi animus à sensu doloris aduersus ipsam de qua loquimur firmitatem atque constantiam induisset. DOLO. Intelligere videor, sed perge, quid est sermo intimus? RATIO. Et hoc dicam, genero sa mens æquè voluptatum dolorúmque contemptrix, & vtrisque pariter cedere nescia, vbi adesse periculum séque circumuentam

hostibus suis videt arma capit, obuiámque progrediens séque iu prælium cohortans, multa secum, multa cum deo suo loquitur. quanuis hoc vltimũ Cicero vel nescisit vel non rite sciuit, non defectu ingenii, sed gratiæ. Tali sanè colloquio ad decoris obseruátiam atque ad illa quæ diximus ad incendendas vires, ad consummanda consilia nullum efficatius: aliis tamen verbis contra voluptatum blanditias atque aliis contra dolorum minas esse vtẽdum, & quibus vtrobique pro num est aduertere scienti, quænom vel illæ blãditiæ vel hæ minæ quámque impares sint virtuti. Sed quoniam horum de altero sermo erat, exemplo agã vnico, sed insigni, quo in reliquis omnibus instructior fias: quis est hic in dolore sermo intimus? meministi quibus verbis Lucanus magnum Pompeium inter carnificum gladios, vsum facit, sed quia hoc pro qualitate personæ á poëta fictum, & secundum viri similitudinem animo viri illius in eo statu cõuenientibus verbis expressum est. Exemplum verum recénsque alterum adiiciam, hac ipsa ætate superant qui viderunt adhuc multi. Sannitem illum imperterritum & inuictum senem, qui dum iussu illius cuius nomen suppressisse silentio melius fuerit, curru per ciuitatem ducererur nudus inter duos carnifices candẽtibus forcipibus,

hinc

hinc illinc membra carpẽtes, populo ad tam miserum tánque indignum spectaculum lachrymante, siceis ipse oculis graui & cõstanti voce sese alloquens dicebat: quid facimus anime? Noli oro succumbere, nihil aut irascaris aut metuas, grauia sunt ista sed breuia, & pro nostra æterna ne dubites salute grauiúsque supplicium hoc iubenti fuerit quàm ferenti: erige te anime & depelle formidinem, spera in deo, statim erit finis. Quibus verbis, quantam sibi cogitabis, certè pectoribus audientium incredibile dictu est: quantam cum misericordia firmitatem, constantiam, securitatem, patientiam infuderit & si arctius æstimanti: nõ ille intimis de quo agimus, sed extimus sermo esset: nempe qui, vt dixi, à multis exterius audiretur, si hæc & his similia & ab aliis in silẽtio dici possunt & ab hoc ipso forsitan dicebãtur: vt vicissim enim nunc tacebat, nunc in voces quas diximus erumpebat. Potest & aliter ille idem sermo intimus videri: vnde non quo prodeat cogitanti & huius quidem secum, at cum deo loquentis in doloribus ínque periculis, nullum clarius exemplum quàm Iob primi, Theodosius secundi. Ille manu dei tactus atq; vlceribus obsitus, quanta deũ libertate iurganti similis compellet seq; ardẽti & querula deuotione in deum erigat: hic cum paucis in-

numerabili ac barbarico circũuentus exercitis, quo feruore, quibúsve ſuſpiriis ceu præſentem deum inuocet, audiuiſti. D o. Audiui planè & memini & exẽplis doceor quid velis gratiámque nõ mediocrem Ciceroni habeo de cuius tribus exiguis granis tres ingentéſque ariſtas meſſui, ex quibus cultu adhibito meſſis vberior naſci queat. R A. Ita ſeres habet, doctorum hominum verba prægnantia ſunt, plus continent ſenſuum quàm prætendunt vt nil aliud me loquente viſus es mihi dolorum & querelarum tantiſper oblitus, vnde elicis vehementem quoque cogitationẽ rei cutuſpiam honeſtæ, atq; in illam à rebus aliis quibuſcunque animi totius abſtractionem multũ & dolori & moleſtiis omnibus poſſe remedium afferre. Do. Poteſt eſſe vt dicis, ſed mihi nunc etiam multum deeſt ad ſalutem illam quam intẽdis animi, magnóque ſum in dubio an his omnibus leniatur ſeu tollatur dolor, an verba ſint animos occupantia auréſque mulcẽtia, ad dolorem nihil. RA. Verba corporibus non medentur, fateor, niſi forſitan incantationes & anilia carmina fidei aliquid merẽtur aut medẽtur morbis animorum, quorũ profectò ſanitas corporeũ dolorem aut extinguit aut mitigat. Nunquam ſi patientia nulla eſſet, tam multa de illa viri doctiſſimi diſeruiſſent, nunquam tot huiuſce rei

rei argumenta animo oculisque & auribus hæsissent, quot memoria imagines rerum tenes, quàm multa vidisti aut legisti, quot historias audisti quibus nõ probatum tibi, sed demonstratum esse debeat ita esse vt dico, & si non doloris omnem sensum patientia eripi, quod ipsum tamen & fieri posse & factũ esse contendimus, at doloris certè victoriã ferendique viriliter vires dari. Quid verò te plus habuit G. Marius vir literarũ inops, sed virtutum diues militarium, an non ipse carneus atque osseus fuit? Quid plus Mutius Pompeiúsq; Quid plus habuit Zeno, quid Theodorus, quídue Theodatus, Possidonius, Anaxarchus, innumeríq; alij, quorũ quidam seruili conditione, sed animorum ingenuitate mirabile omne supplicium pertulerunt, non modò fortiter, sed iucũde? Quid si ad vestros animum memoriámque reflexeris, inuenies in hoc numero pueros etiam ac puellas tulisse cũ gaudio, quod vos viri sine fletu & quæstibus non ferretis. Sed iam de re, vt aiunt, omnium asperrima, plura quàm pro consuetudine diximus: desinendum est, dolorem enim si non lenit virtus, verba non lenient. DO. Heu hinc tu me vrges, hinc dolor, & cui credam nescio. RATIO. Crede nobilior: in quod illud quoque plurimum adiuuerit, me minisse summum illud & eximium mundi

decus, eum scilicet qui diuinam atq; humanam in se vniit naturam, tot tantósque prote passum cruciatus, vt quæ pateris illorum collatione facilia, immo verò dulcia longéque suauia iudicari possint. Validissimum hoc remedij genus scriutantes cuncta philosophi nesciuerunt.

De furore. Dialogus CXV.

METVS.

NImius dolor ne furorem pariat metuo. RA. Obsta illi cogitationibus bonis & placidis. Quidam furori viam passionibus faciunt ex multis affectibus nō sanis, vera tandem prodiit insania sicut ex contrariis vera virtus frequentatis actibus quæri habitum, philosophicum dogma est. MET. Furere metuo. RAT. Si animi vitio ille tibi amandus, armatura animi virtus est, at si corporis, consulendum succurrendúmque illi est, si qua rei huius ars est ipsos apud corporum magistros qui physici nuncupantur, quæ si in hoc vt in multis aliis aut nulla est, aut professoribus suis incognita: ego artem hanc vnam tibi præscripserim, abstinentiam, & omnis excessus fugam. Notum illud atque antiquum: viri sancti virtutibus corpus ædificant, multum conferunt animo simul & corpori frena libidinum ac gulæ. Multos strauit luxuria, multos oppressit crapula, multos somnus,

multos

multos ebrietas sepeliuit, multorum vitæ feruor atque impetus & furibunda licentia verum abiit in furorem. MET. Timeo naturaliter in furorem agi. RAT. Quod natura infert durum potest esse non miserum: culpa enim caret quæ miseriæ est radix. Quando autem prouidendi obtigit facultas vnum facito, vt te furor, si vitari nequit, in securo sal tem statu animæ reperiat. Innocens si furere cœperis aut innocens resipisces aut innocens morieris. Nulla ætas, nulla sanctitas, nulla custodia sic innocentiam conseruat vt furor, qualem inuenit, talem reddit. MET. Furere metuo. RAT. Heroas comites ac reginas metuis. An fastidis Herculem & Aiacé Hecubam & Cassandram, an ex alio genere Lucretiam spernis & Empedoclem? ME. Furere pertimesco. RA. Multa vaticinari solitos furentes accepimus, sic quo nullum acumen sani capitis peruenisset, vagus & rapidus furor venit: atque hinc Crai quam vos diuinationem dicitis, à furore Manticem dici volunt. MET. Horreo vim furoris. RAT. Et sanos mœstos & furentes lætos vidimus falsa quanuis opinione: habet & error voluptatē suam. MET, Furendi pauor animum exagitat. RAT. Laborum ferias quidam simulato furore quæsiere, verus furor ferias veras dabit.

De veneno. Dialogus. CXVI.

METVS.

VEnenum timeo. R A. Potu abstine cibóque permiscuo, expertorũ fides amicorum excubet, suspectos limẽ arceat, vina turbida, fusca exulent pulmenta, dapúmque permixto, cautio adsit & sobrietas & surditas. Præcipitatio autem absit quę & aliis & præsertim genere hoc mortis multos perdidit. Sit ad mẽsam lenta manus, oculus celer, animus vigil memórq; discriminis, nec tuis tantũ sed tuorum oculis atq; animis obnoxius inuigila. Magnis periculis magna obstat intentio, nihil non turbat incautum. MET. Venerari me tuo. R A. Operosum remedium audisti: vis audire facillimum? Pauper esto, veneni metum periculúmq; discusseris. Hoc siquidem mali genus humilior fortuna nõ recipit, vna securitatis parens & terrorum omnium extirpatrix, medicina alia quidem optima atque promptissima nullíq; hominum negata, multis etiam ingesta nolentibus, neq; verò efficax minus quam parabilis, tuta hercle quanuis amariuscula atq; horridula: comprimit animi tumores, liuores diluit, bilem purgat, curat hydropisim, causásq; periculorum omnium à radice conuellit: vestræ opes plenæ insidiarum plenæque formidinum, non minus cyathos metuunt quam gladios, nec minus

minus paropsides quam sagittas, non mensa, non domus, nō cubiculum periculis suis vacat. Dubia quælibet atque suspecta præsentémque viris intentant omnia mortem: quod in tempestate ait Maro, in tranquillo vobis accidit, & hoc vestræ illæ tam dilectæ vobis afferunt diuitiæ: paupertas verò præter immerito apud vulgus infamati nominis notam tuta habet omnia. Et si quando turbę insciæ puluis ac strepitus conquiescat, optabilia ac suauia pœnitus & tranquilla. Tandem ergo fictilibus & vitreis vasculis terreni homines bibite atque edite si securi bibere vultis ac edere, aureis vasis ac gemmatis venena miscentur. Quorsum pergis auaritia? Ipsum quoque iam venenum gemmas amat atque aurum. Contra hanc pestem neque Pontici regis neque alterius efficacius antidotum quàm paupertas. DOL. Venenum hausi, mors præcordiis innatat. RAT. Vbi semel moriendum esse decreueris, quòd decretum esse debet omnibus qui se meminerint mortales, quid refert an id sitiendo facias an bibendo? Et rursus an tuo sanguine madidus an vino? Magnos compotores factique huius habeo comites, Alexandrum, Hannibalem. Philippomenem, Mithridatem, ipsum Claudium, Theramenem Socratem.

METVS.

Mori timeo. RA. Hic non timor, sed cogitatus esse debet, qui si nouus incipit, nec à prima ætate tecum creuit: si per interualla rediens non assiduus fuit, improuidè vixisti: inhesisse medullitus vtilissimum illud Flacci carmē debuit, inter spem curáq; timores inter & iras omnē crede diem tibi diluxisse supremum, vt is esses, de quo idē alibi: ille potens sui lætùsq; deget, cui licet indies dixisse vixi, cras vel atra nube polum pater occupato vel sole puro, hoc est nempe illud à philosophis laudatū, sed perpaucis datum viuere vita peracta, MET. Mori timeo. RA. Et nasci timuisses & viuere. Vitæ limen initium mortis est, vita ipsa cursus ad mortem, seu verius mors quædam, viuendo vel ad moriendum ibas, vel quod sapientibus visum est, in horas certè moriebaris. Quid nūc igitur times si mors vitam vel comitabatur assiduè, vel necessario sequebatur? Illud quidem docti tantùm, hoc etiam vulgus intelligit, quicquid est natum moritur, quicquid moritur natum erat. MET. Timeo mori. RA. Mori times animal rationale mortale. Atqui si primum verè esses, secundum vt arbitror non timeres, humanam quippe naturam duo hæc in vnum iuncta perficiunt, ratio scilicet

&

& mors, Illa animam concernit, hæc corpus, sed inopia rationis metum mortis induxit. MET. Mortem metuo. RAT. Nihil est metuendum quod affert necessitas naturæ. Qui naturalia enim odit aut metuit, naturā ipsam oderit oportet aut metuat, nisi fortè partem eius licitam amplecti licitum & laudare, respuere alteram ac damnare, quo nihil est insolentius, non solùm homini cum deo sed hominibus inter se. Itaque vel totum recipis vel totum reiicis amicum, ne si tantùm grata decerpseris, non æquus amicitiæ cultor atque arbiter videare MET. Mortem horreo. RA. Si quid in morte mali est. idipsum metus mortis exasperat. At si nihil, magnum ipse metus malum est: stultitia est malum suum vel augere vel facere. MET. Nomen ipsum mortis exhorreo. RATIO. Nomen mortis infame mortalium fecit infirmitas. Si quid animi virium inesset, nihilo plus terroris esset in morte quam in cæteris quæ per naturam fiunt. Quid enim magis mori timeas quàm nasci, adolescere, senescere, esurire, sitire, vigilare, consopiri? quod vltimum planè simillimum morti est, atque ideo somnum alij consanguineum, alij verò mortis imaginem dixere. Néue seu poëticus lepos æstimetur, seu philosophicum acumen, ipsa veritas amici mortem somnum dixit, & se-

mel facere metuis quo quotidie delectaris: inconstantiam quidem hanc docti mirantur atque arguunt. M E. Trita hæc apud philosophos ac vulgata sunt, delectántque dum resonant, interpone silentium timor redit. R A. Immo equidem manet, nam si abiisset non rediret, & est non inficior vulgi præcordiis timor mortis innatus: sed eruditum virum vulgaria sapere deforme est, quem deceat vt modò dicebam, non turbæ vestigia sed paucorum sequi: nam quod de philosophis dicis, miror quid ita, cum à nautis nauigandi, ab agricolis serendi, à ducibus bellandi consilium capiatis, viuendi consilia à philosophis sumpta contemnitis, & pro corporis cura medicos euocatis, pro cura animi philosophos non aditis, qui si philosopi veri sunt, vtique & animorum medici & artifices sunt viuendi? Nam si falsi & solo philosophiæ nomine tumidi, non modò non consulendi sed vitandi sunt, quibus nihil est importunius, nihil insulsius, quorum abundãtior est quàm vellem ætas hæc, cùm egentissima sit virorum: & quoniam á præsentibus præter meras nugas nihil est quod speres, si ad priscos redi tum inuentúmque aliquid apud illos fuerit quod ægritudiné tuam leuet noli spernere & dicere quod indocti dicunt, à philosophis ista sumis: respõdebo enim tibi cũ Cicerone

metue

metuebam ne à lenonibus dicere, & reuera, vbi nam pisc ri venarique, nisi vbi pisces ferèque habitant in aquis atque nemoribus? Vbi fodi aurum, vbi gemmas legi, nisi vbi hoc nascitur? Illæ scatent in terræ venis marisque littoribus: vnde nisi à mercatoribus merces, vnde statuas ac tabulas pictis nisi à statuariis atque pictoribus? Vnde demum philosophica à philosophis peti iubes? Quæ etsi apud illos pro thesauris abdita atque ab illis inuenta sint, eadem tamen ab aliis in apertum eruit & vel aceruatius vel clarius atque expressius vel breuius. Postremò vel aliter dici possunt audiendi similia omnibus spem datura successum paucis: ea est vis ordinis ac iuncturæ, quod & in poëticis elegantissimè Flaccus docet, & sæpe aliter atque aliter & aliquando potentius affectura animos tanta est gratia, vel notissima re narrantis, tanta vetustis nouitas, tanta lux fulgidis, tantus formosis decor additur, quod non hoc ideo dixerim, quia alibi non possem, sed quia tu hic materiam obtulisti. Nolo enim quia ignaræ superbiæ mos est, semel audita nec fortè intellecta dum repetuntur quasi trita & vulgata fastiditas. MET. Acquiesco, rectè quidem in his monitis te versatum video, etsi ab incepto procul, adhuc enim mortem nihilominus horreo. RAT. Sunt

quæ

quædaam nomine& opinione hominum ma iora quàm re, multa horrori eminus fuerant quæ vicina ſunt riſui, temere creditur inexpertis: nemo ex his mortis infamatoribus compti aliquid loqui poteſt, nihil ipſe expertus, nihil ab experto didicit. Mortuum quauis interroga ſilebit, is cui iam rei veritas nota eſt, garrient quibus incognita & vanis auguriis aſtruent quod ignorant, hinc aſpertiſſima hinc occultiſſima rerum mors arcanum & coniecturale nogocium ſuſpitionibus agitur, in dubio bonis opinionibus exhærẽdum tenendúmque potius quod iucundum faciat quàm quod mœſtũ animum. MET. Animus mortem timet. RATIO. Si ſibi ſuperuacuus timor, immortalis eſt enim ipſe, ſi corpori ſui hoſtis curã gerere pietas indebita: ſin diſſolui metuit, nimis carcerem & compedes ſuas amat ſtultus amor. M E. Timore mortis exagitor. R A. Stulti omnes mori metuunt, neq; id miror quibus fœlicitas omnis in corpore eſt, quod extingui morte nõ eſt dubiũ. Iure igitur boni ſui finẽ pauidi cogitant mœſti vident: natura enim hominis hæc eſt, vt infœlix eſſe nolle nequeat virũ doctum cui non alia corporis quàm vili mancipij cura eſt, cui in caſu animi omne ſtudium ſemper fuit, omnis amor, omne deſiderium, omnis ſpes morte corporis non aliter quàm digreſ-

ſum

ſum matutinum è nocturno quodã inamœno & incommodo prorſus hoſpitio ſpectare decet. MET. Mortem non timere non poſſũ. RA. Poſſes vitæ huius exitum non timere, ſi alterius ingreſſũ ſperare poſſes aut optare: tuus hic timor inde oritur. Quamuis enim formidati vulgo exitus multæ tradãtur cauſæ, omnes tamẽ vitæ illius ſpe propoſita euanescent. METVS. Mortem metuo. RAT. Metum hunc parit impremeditatio maximè & inopina neceſſitas moriendi, in virodocto ac ſapiente turpiſſima, & præſertim ſene, cuius ſi rite doctus verèque eſt ſapiens, vita omnis meditatio mortis eſt: quod ſi philoſophię viſum fuit antiquæ, quid nũc nouæ pietati quę ſumma philoſophia & vera eſt ſapientia, videatur? Aſpice vt qui alieno imperio parent ſubito, longum iter iuſſi agere ſoliciti & triſtes raptim complicandis ſarcinulis inhiant, vt queruli quod prædictum eis antè nõ fuerit indignantéſq; abeunt, vt ſæpe in tergum verſi, & nunc quoque hoc, nunc illud obliti murmurent. Atqui nulla via eſt lõgior quàm mori, nulla durior vt perhibent infeſtiòrque latrũculis, nulla deniq; obſcurior, ſuſpectior & incertior, quæ vt cuncta ceſſarent certè irremeabilis via eſt, quo attentius prouidendum, ne quid obliuiſcamini, quoniam hinc digreſſis non licebit quod vtentibus cęteris.

atque aliud quodcunque iter agentibus. litteris scilicet aut amicis obsita cõmittere, quæ ad suos perferant nec remãdare aliquid ned subsistere quidem nec diuertere licitum nec reuerti: iter necessariũ, impossibilis reditus: ire illò necesse est milites, vnde redire non est necesse. Hoc militibus suis dux Romanus apud Senecam hoc dux vobis vester edicit: itaq; cùm oporteat ire nec liceat redire, cùmq; itineris nil certa ne cessitas, hora autẽ mortis incerta, vnum est remediũ, vt parati animo sitis semper & vocati respondere & iussi obtemperare compositisq; omnibus ad primum ducis imperium iter illud alacriter agere, quod vtiq; vobis aut lætis aut tristibus peragẽdum est ea: res maximè & metũ mortis imminuet & dolorem: nec securos modò sed cupidis hinc abire vos faciet: alioquin improuisis & incautis euenit quod Bruto suo in epistolis verè olim vaticinatus est Cicero: opprimemini mihi crede Brute, inquit, nisi prouideritis, sic est inquã, sic illi accidit, sic omnibus qui ventura non prouident. Sed cùm cunctis in rebus prouidẽtia necessaria sit tũ in his maxime quæ amplius quàm semel fieri nequeunt, in quibus error vnus sufficit vbicunq; pes lapsus fuerit: actũ est. MET Valde nunc etiam mortem horreo. RA. Alte radicata non facilè diuelluntur, Scio vt dixi

metum

metum mortis sensibus insitum præcipuéq; vulgarium, philosophi verò mortem neque malum neque bonum, eo quòd per seipsam nec timendam diffiniunt nec optãdã, inter indifferantia numerantes, quæ pro qualitate fruentium, nũc mala nũc bona fieri volunt: quod illi enim ex vestris video probari, qui peccatorum pessimam, preciosam verò sanctorum mortem ait. MET. Mortem metuo, mortem edi. RA. Equidem vnde hic mortalibus metus mortis, vnde hoc odium miror, nisi mollities animorum nota sit, qua hunc scilicet alióque degeneres augetis atque alitis pauores: an non vides vt magna pars mortalium ipsum nomen mortis exhorreat? quod quid est aliud quàm naturam propriam horrere, atq; id odisse quod natus sis, quo nihil inter homines stultius, nihil ingratius in deum. Quammulti autem nomen illud ægrè audiunt, quod semper internam aurem pulsare debuerat. Nempe sine quo non est qui seipsum cogitare possit: quid nanque se cogitet, nisi quod est animal mortale? Quotiens in se quisq; reflectitur, nònne sibi illico nomen mortis occurrit? Sed refugitis, quasi per aurẽ mors irrũpat, & auertitis animum atq; id cogitis obliuisci, quod mox sũi memoriã vel inuitis ingeret. Recusatis ecce mortem cogitare quã confestim & cogitare

oportebit & pati,cius passio facilius sequeretur si cogitatio præcessisset:nunc simul in angustiusaltera alterā exasperat.Omne enim inopinum ac subitum animam quatit.Aequè stultum est vel appetere aliquid frustra, vel vitare velle quod nequeas,eóq;stultius vtrūque quo damnisius futuram implesse quod cupias: atq; nil damnosius in humanis malis quam dei suiſq;ipsius & mortis obliuio,quæ tria numero sic connexa sunt vt vix valeant dissoluiiat vos vestri memores videri vultis & principij & finis immemores. Obseruasti hos qui domui suæ disponunt,vix est qui dicere audeat,cum moriar,sed si moriar,quasi in dubio ponitur quo nihil est certius. Neq; idipsum si moriar clarè sonat, sed si quid de me esset aliud, quidnam esset hoc aliud quæso & non potius idem ipsum quod de omnibus fuit,erit ve vel qui nat vel nascituri sunt quibus vt vitæ,sic & mortis multa sunt genera,necissitas vna moriendi ? Hāc tu cupis excutere,quam nec patres tui nec vlli vnquam reges gentium excussere,nec excutient quidem. Tergiuersaminivt libet,ita vobis eueniet, vt his qui cōtra hostilis ferri aciem oculos claudunt,quasi periculum quod non vident,nec sensuri sint: feriemini,moriemini, sentietis:an cæci autem,an videntes,id in vestra manu est.Optate igitur bene mori,quod ipsum

ipsum nisi bene vixeritis, frustra est: optate inquam & enitemini, & quod in vobis est facite: reliquum illi cõmittite qui quos in hãc vitam vltro non vocatus intulit, egressuris non nisi vocat⁹ & rogatus manum dabit: nõ mori autem nolite optare: non modò enim impudens arrogánsq; sed inefficax etiam & inane votum est. Assuescite ô mortales naturæ legibus, & ineluctabili iugo colla submittite. Et si vosipsos amati, quòd nati estis amate, non quòd nati nõ esse velletis: neq; enim natura vobis sed vos illi obsequi fas est. Me. Pauorem mortis abiicere diu quidẽ frustra nitor. R. Miror quid tam diu frustra niteris quo te debuit cogitatio prona perducere? Turpis est enim tam breuis periculi si periculum non natura & periculorũ finis est mori: turpis est inquam viro tam momentanei discriminis tam longæuus pauor, & tot anni anxij atq; suspensi ad horæ seu suspirij vnius euentum. Visne autem mali huius vltimum remedium, vis mortis metu perpetuo liber esse? bene viue, vita laudabilis mortem spernit, sæpe etiam cupit, deniq; hęc terribilium omnium summa est. Siquidem labor, dolor, aduersitas, infamia, carcer, exiliũ, damnum, bellum, seruitus, orbitas, paupertas, senium, ægritudo & mors, fortibus viris nihil sunt aliud nisi experiẽtiæ schola, campus patien-

tiæ, gloriæ palæstra.

De voluntaria in seipsum manuum iniectione.

Dialog. CXVIII.

METVS.

MOrtem mihi conscire propositum est. R. Rem vnam nunc metuere, nunc optare, hæc tota constantia vestra est. Nunc tu mortem muliebriter formidabas, nunc eandem inhumanè appetis, rogo quænam subita mutandi animi causa est? MET. Cogor ipse mihi manua iniicere. R. Si cogeris iam nō voluntaria manuū iniectio est, quāuis dicatur, quòd coactavolūtas volūtas est, sed profectò non libera, nec voluntas propriè quę volendo fit. A quo autem cogeris nosse velim. Iniici autem manus vel inuito possunt, tu tibi illas iniicere nisi volens nequis. MET. Magnæ sunt causæ quæ me mori velle cogunt. RAT. Magnæ fateor si cogunt, sed non cogerent si vir esses. Nunc in vestrā animi mollitiem nihil est inualidum, vide antē an quæ sint hæc causæ rite præsagiā: ira, indignatio, impatientia, furor quidam in se versus, obliuio denique tuipsius. Nam si te hominem meminisses humana omnia æquo animo toleranda cognosceres, neque parui mali immo ne mali quidem odio maximum in malum velles incidere. METVS. Iniicere mihi

hi manũ cogor extremis malis. R. Non sunt extrema quæ te premũt mala, summũ illud & extremũ malũ quod te vrget, desperatio, cæteris enim malis aliquid huic vni nihil potest esse remedij. Quę sunt autẽ hęc extrema quæ dicis mala nisi labor forsitan & paupertas? Hæc sunt enim quæ poëto cõmemorat, de his agẽs: qui sibi letum / insontes peperere manu lucémq; perosi proiecere animas. De quorũ sera pœnitẽtia mox adiecit: quàm vellent æthere in alto, nũc & pauperiẽ & duros perferre labores. Sunt ne autẽ tam grauia mala hæc quorum primũ boni omnes, forti atq; æquo animo tulere, de quo suo loco diximus, quidã spõte insuper elegerunt atq; hinc glorioſi ac in æternum diuites facti sunt, sæculum viris conuenire apud Crispũ, atque ad id nasci hominem, apud sanctum illum & afflictum senem legimus. At vos inquietissima animalia quicquid non ad nutum auaritiæ vestræ fluit vestræque libidinis iustam voluntariæ causam mortis opinamini, tam delicata, tam preceps luxuria vestra est, vt leuibus ex causis non fortunæ tantùm, sed vobisipsis irascamini, inque ipsum Deum calcitrãres impia ora laxeris, quasi quicquid id est in quo non vobis dominus vester obsequitur, iniuria grauis sit. MET. Magnis malis victus mori eligo. RATIO. beurre

vitæ credo familiari vitio ſtultorũ omnium. Sapientibus enim omnis vita iucunda eſt: læ tam libenter, triſtem ferunt patienter, etſi in rebus ipſis nequeunt, patientia delectantur: nil in rebus lætius, nil dulcius eſt virtute. Illa eſt quæ moleſta lenit, obliqua dirigit, dura mollit ac mitigat, ardua atque aſpera quæq; complanat. Ceſſant querimoniæ, ceſſant præcipitia: & ad ſummam, ſapientis vita nil ſerenius neq; tranquillius: hi autem animorum fletus atque angores, hæ nubes ac procellæ quę in ſcopulos fragilẽ vitę cymbam tradũt è ſola ſtultitia oriuntur. Me. Morbi impatientia mori elegi. R. Stultè eligis ac ſuperbè: ſine dominum de corpore tuo quod ipſe fecit arbitrio ſuo ſtatuere. An quod tibi tuo in ædificio vis licere, in quo non lingua, non lapides tu feciſti, in quo denique præter ſtructuram nihil eſt tuum, id in ſuo licitum domino omnium non vis, qui non in illo tantùm carnem & oſſa & ſanguinẽ & ſpiritum, ſed cœlum & terras & maria & omnia quæ in eis ſunt, creauit ex nihilo? Nec dicas apud temeipſum: corpus meum graui dolore angitur. Nec tu dominium, ſed vſum corporis accepiſti breue ad tempus: an tuæ luteæ domus te dominum credis? Inquilinus es, qui regit omnia is eſt omnium dominus. Do. Dolore nimio cogor ut mori velim. Rat.

Hic

Hic fortassis ad experientiam dolor datur, qui si molestus est, esse poterit vtilis: si intolerabilis, lõgus certè non erit: expecta domini reuocantis edictum: cúmq; vocatus fueris, respõde & non prius. Fixa est dies tua, quam nec anticipare fas est, nec differre possibile. Præoccupauerunt tamen hanc multi, & dum paruam fugiunt breuémque molestiam, in æternas se atque irremeabiles demerserunt. Habuítque hæc opinio magnos auctores: Annæum Senecam imprimis, qui ad eam tam constanter, & tam sæpe reuoluitur, vt mihi quidem veritus videatur ne non propria sua sit, miraríq; cogat interdum vnde tam tristis sententia tanti viri pectus inuaserit. Vtq; alia fileam quæ prosequi longum est quadam ad Lucillum epistola: si inutile, inquit, ministeriis est corpus, quid ni oporteat educere animam laborantem? Dehinc paucis interiectis: prosiliam, inquit, ex ædificio putrido ac ruenti. Male ais ô Seneca, & multa bene dicta vno polluis maledicto. Non migrandum nempe, sed expectandum est: sine, ædificium tuum ruat, vt antequam fugias opprimaris. DOL. Non possum pati quæ imminent, mori malo. RAT. Ab hoste forsitan inferendam mortem quæ fortiter lata sit, turpis esse non potest, cùm hæc voluntaria non possit esse, non turpis,

quia cõtra domini ſuqerioris imperium eſt, contrà quod nihil bene fieri poteſt. DOLOR. Mori malim quàm quæ inſtantia ſunt videre. RATIO. Non eſt viri non poſſe erectis oculis vtranq; fortunæ faciem ſpectare, muliebre eſt trepidos oculos auertere. Quid eſt autem quod te turbat vſqueadeo vt ſolius opem mortis implores? Tuáne forſitan, an tuorum, an patriæ laborantis aduerſitas? Lenta illa duo quidem: nihil enim poteſt fortuna cui non poſſit virtus obſtare: tertium hoc pium, ſed pietate languida & inerti. Siquidé patriæ ſeruitus & tyranni facies morte potius repellenda quàm declinanda ſunt. Id eſt enim viri opus, hoc fœminæ. Quę tamen in re Catonis mortem miris laudibus. Seneca idem effert ſua illa peculiari opinione de qua diximus. Non ſic Cic. excuſaſſe cõtentus laudibus abſtinet. Ait enim Catoni: incredibili grauitate naturæ perpetuáque conſtãtia moriendum potius quàm tyranni vultum aſpiciendum fuiſſe, quam tamen Brutus aſpexit & illius potius morte tollendum quàm ſua morte fugiendum cenſuit. Quod quàm bene ſeu quam male fecerit, non laboro: fecit tamen, Cicero autem dum Catonem exruſat ſuæ illius ſententiæ melioris obliuiſcitur quàm ante annos plurimos libro ſexto Reipublicæ poſuerat. Ex verò eſt huiuſmodi dũ Publi-

Publium Africanum minorem in cœlo cum patre atque auo colloqui somniantem & audita immortalitate animi ac fœlicitate viæ alterius moriendi auidum induxisset, patrẽ mox inutile desiderium castigantem fecit his verbis: non est ita, inquit ille: nisi enim deus is cuius hoc templum est omne quod conspicis istis te corporiis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest: homines enim sunt hac lege generati qui tuerentur illum globum quem in hoc templo medium vides qui terra dicitur, quare & tibi Publi, inquit, & piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis, nec iniussu eius à quo ille vobis est datus ex hominum vita migrandum est, ne munus assignatum à Deo diffugisse videamini. An non satis Ciceroniana hæc excusatum arguunt Catonem? Et planè si ab Imperatore terreno ad custodiam loci cuiuspiam deputatus non auderes iniussus te remouere, ferrétque ille hoc grauiter si contrarium feciſſes, quid cœlestis putas Imperator, cui tanto plus obedientiæ debetur, quanto maior deus est homine? Fuit nuper priscæ virtutis Stephanus Columnensis, non hac solùm sed omni ætate vir clarissimus futurus, hîc ab ingenti illo suo hoste cui potentia impar erat obsessus, turrim vbi plurimum periculi videbatur,

vni ſuorum conſeruandam certus de illius fide commiſerat, quæ dum cuniculis ſuffoſſa latentibus tremeret ac ruinam minaretur, fugientibus ſociis atque hortantibus, vt ſaluti ſuæ deſcendendo conſuleret, cùm iam nihil vtilis mora eſſet, ſibi verò periculoſa etiã & funeſta: non deſcendam, inquit, niſi ille me reuocet à quo hic poſitus fui. Id dum Stephano nũciatum eſſet, & ipſe illi metuens atq, eum reuocaturus acourreret, turris fundamentis fatiſcẽtibus magno corruit fragore: ſic fidelis cuſtos oppreſſus eſt, quem vix erutum ruinis dominus ſuus mœſtus ac lachrymans ſepeliuit: eúmque dum vixit & piè deſiderauit & fidem eius ſæpe meritis laudibus in familiari colloquio proſecutus eſt. Quid his verbis velim vides: talis enim tibi commiſſi corporis cuſtos eſſe debes deo, qualis hic creditæ ſibi turris domino ſuo fuit, fuiſſe tamen nihilominus non me latet mortẽ Catonis illa ætate laudatam à multis ac opinione hominum glorioſam. Notúmq, eſt illud Iulij Cæſaris, qui dum victor Vticam properaret, vbi ille ſe peremerat, audita eius morte, Cato meæ gloriæ, inquit, inuidit, & ego ſuæ inuideo: præclarum aliquid haud dubiè videbatur cui vir maximus & glorioſiſſimus inuideret. DOL. Quid igitur obſtat: mihi aut quid prohibet ſapientis viri mortem in-

ui-

uidiosam summo hominum & excusatam sapientibus ac laudatam sequi, vitæq; difficultates innumeras auxilio spontaneæ mortis euadere? Mori volo. RA. Vbi ne te inanis spes rerum fallat. Sunt nēpe alij quàm pares eloquio, nihil ad rem at certè sententia potiores, qui Catonis hanc mortem neque laudent neque excusent, sed grauissimè reprehendant. In quibus Augustinus scrutator veritatis acerrimus, non hanc fuisse illi arcessendæ mortis causam, disputat, ne sub Cæsaris imperio viueret cum filio suo, cùm ipse auctor fuerit ad Cæsarem confugiendi déque illius clementia sperandi monia, nec fefellit: quòd si turpe credidisset, non filium se cum vel venenovel ferrovel morte qualibet ab eiusmodi turpitudine liberasset, cum Mālius Torquatus sit laudatus quòd filium ipse suum qui contra patris imperium pugnasset ac vicissset, occiderat. Neque enim turpius dici potest procacis hostis esse victorem quàm superbo parere victori. Quid ergo Cæsarem dignum iudicauit qui filio vitam daret, atque sibi indignum censuit vel inuidit? Et ad summam, mortis illius solam causam fuisse deprehendit inuidiam, quod nec Cæsar ipse dissimulauit vt modò diximus. Aliud enim timere quid poterat, aut quid principem non tulisset à quo pridem con-

sule curia eiectus fuerat, & coniectus incarcerem, & qui se tanta tánque prę̃senri iniuria non occidit, quo inani metu, qua se falsa opinione superbiæ aut crudelitatis occiderit? Quid tam horrificum vultus Cæsaris hubuit vt esset morte etiam fugiẽdus, viri omnium non tyrannorum modò, sed principium elemẽtissimi atque mitissimi, etsi potentiorem nullum, multos certé ferociores sua ille viderat ætate: immo verò nullum viderat mitiorẽ? Iure igitur alter quidam scriptor egregius & fide clarus & eloquio: mihi, inquit, Cato videtur causam quę̃sisse moriendi, non tam vt Cæsarem fugeret quàm vt Stoicorũ decretis obtẽperaret quos sectebatur, suúmque nomẽ grandi aliquo facinore clarificaret. Cui quid mali potuerit accidere si viueret, non inuenio. Gaius enim Cæsar vt erat clemẽs nihil aliud efficere volebat etiam in ipso belli ciuilis ardore quàm vt bene mereri de republica videretur, duobus optimis ciuibus Cicer. ac Catone seruatis. En tibi alia præter inuidiam causa moriẽdi vanitis stulta, vtraque nec Catone digna, neq; illa prorsus anticipandæ mortis sufficiens causa est. DOLOR. Mori malim quàm sic viuere. RA. Quid scis an hæc tibi tam tristis vita multis optabilis, multis inuidiosa sit? Sed impatientia res cunctas exasperat. DOLOR. Mori opto.

opto.R.Vt timidis metum mortis, sic desperatis vitæ odium exterquere difficile est: vitam tamen æquanimiter perferendam, mortem fortiter expectandam, hæc nostri remedij summa sit.

De morte. Dialog. CXIX.

DOLOR.

MOrior.R.Ad extrema peruētū est:iam nec mortē metuēs nec optabis,de quibus duobus totidē me proximis tractatibus fatigasti:iam præterea nec dolebis, nec corporis,animiq; defectibus subiacebis, nec rerum tædiis,aut morbis,aut senio, aut hominum dolis, aut fortunæ varietate lassabere, quæ si mala sunt,mali finis vtiq; bon⁹ est.Tu pauloante de his omnibusquerebaris nūc eorundem de fine conquereris, vide ne sis iniquus.vnam rem qui simul doleas esse & finiri,D.Morior.R.Iter patrum,immo omnium latū tritúmq; iter gradieris:solus ne tibi nescio quid aliud demum maluisses: perge autē, non est aberrandi metus,tot sunt viæ duces comitèsq;.D.Heu morior.R A.Si quis est quem flentem mori deceat, ridere dedecuit viuētem,cúm instare sempérque supra verticem videret vnde mox flēdum sciret, risum illū haud dubiè fletus hic nō longo seiūctus

ſpacio ſequebatur. Dol. Morior. Rat. Non eſt ferēdus qui ſui generis ſortē luget, non morereris vtique niſi mortalis eſſes: ſin id defles quòd mortalis ſis, non eſt flendi locus, vbi eſſe deſinis quod inuitus es, flendum erat ab initio dum inciperes eſſe quod nolebas, nunc gaudendum, eſſe enim incipies immortalis. Dolor. Morior. Ra. Omnes hi qui lectulum tuum modò ambiunt, omnes paæterea quos vidiſti vnquam, omnes de quibus audiſti aliquid aut legiſti, & quantula ea pars hominum eſt quam noſſe potueris, omnes omnino qui vel olim nati ſunt vel omnibus terris ac ſæculis naſcentur, iter hoc egerunt acturíque ſunt. Cerne animo longam præcedentium longámq; ſequentium cateruam, comitum quoque & hac ipſa hora tecum ſimul obeuntium non parcum numerum, pudebit credo ſortem publicam priuatis vrgere querimoniis, dum ex omnibus vel vnum cui inuideas non videbis. Dolor. Morior. Ra. Hoc eſt impaſſibilem fieri & iugum fortunæ pariter ac mortis excūtere: geminum ingens bonum, quod viuēti nulla vnquam proſperitas largiretur. Cogita autē quæſo quot tibi & quàm graues curæ, qui ſuperant labores: ſi non dicam infinitam, ſed annorum mille qui vnius iam prēteritę diei ſpacio comparantur certam vitam accipiſſes, quod

quod optimè æstimabis, si hius breuis ac fugacis & incertæ vitæ tædia, próque hac totiens susceptos labores molestiásque memineris. DOLOR. Morior. RATIO. Ita mortem fletis ô mortales quasi magnum aliquid vita esset, quod si esset mꝛgnũ aliquid, muscæ haberent & araneæ & formicæ. Si semper beneficium vita esset, semper mꝛleficium esset mors, quæ magnum beneficium est interdum, dum vel ab intolerabilibus malis, vel ab his quæ summa sunt mala peccatis instantibus animam eripit præseruátque. Atqui vt magnum aliquid inter vos sola est virtus sic si per se spectetur vita hæc, miseriarum innumerabilium officina est, quam qui claudi delet, is ferias respuit malorum, & quietem odit, quam qui appetit, laboriosæ finem vitæ cupiat necesse est: quãdo nullus alius est vel laborum vel malorum finis, quid fles igitur? Dies adest qui si traheretur, votis erat optandus & fortassis vt res hominum sunt & fortunæ vis immensa & insultus varij, sæpe etiã vitis optatus est tibi. DOLOR Morior RAT, Immo è terrea & caduca domo ad æthereũ atque æternum migras habitaculum, & in limine pedem habens mœstus auelleris atque inuitus, & nescio quid retro anxiè respectans an sordium quas dimittit oblitus, an bonorum ad quæ pergis incredulus. Profectò si

quod paulo ante dicebam,& quod magni di
xerunt viri,veſtra quæ dicitur vita mors eſt:
illud eſt conſequens, vt eius finis quæ mors
dicitur,vita ſit. DOL. Morior. RATIO. Rex
te tuus carcere liberat, iam vincula frangun
tur quæ feciſſe mortalia pium patrem libuit
Idq; vel maximè ad illius miſericordiã per-
tinere,& Plotino viſum,& veſtris approbatũ
ſciens, quid queraris neſcio. DOL. Morior.
RAT. Vocat te rex tuus fœlix nuncius. Sæpe
eſt enim nec videtur fauſtum quod inuitis
acciderit. Conſenſum adhibe, nũc ſentire in
cipies quàm bene tecum agitur, hic quem
metuis carceris exitum & malæ vitæ repu-
tans & mortis bona præſagiens,quaſi olor il
le Socraticus diuinationis particeps & ob id
ſacer Apollini moriendo cantabis,ſi non vo
ce,ſaltem animo:& niſi quod abſit, graue ni
mis inexpiatorum tẽ criminum pondus pre
mit, quod feciſſe Veſpaſianus corpore legi-
tur, tu facies mente.vt aſſurgas moriens,nec
te dignum cenſeas iacentem mori,neque mi
nus hac in parte tibi tribuas, quàm ille ſibi,
quod non vt ille, ſis princeps:mors enim ne
ſcit imperium, principes non agnoſcit, adæ
quatrix optima multa forſan id vita,certè ni
hil illi licuit quod nõ liceat tibi, quin & pluſ
culum diuinæ opis tibi ni reſpui ſaffuturum
ſpero non quia tu melior, ſed quod tu gra-
tui

tuito dei amore fœlicior, qui negata magnis & sapientibus abscondita concessit paruulis & reuelauit indoctis. Adde quòd tum vtilius tum facilius tuum erit assurgere. Illius enim conatus corporeis viribus egebat, quas morbus extenuat, mors extinguit, tibi ad assurgendum non nisi animi viribus est opus quæ vicinia sæpe mortis augentur. DOLOR. Morior. RATIO. Quic in tuto trepidas? quid in plano cespitas? quid in prono hæsitas? Non tibi ingeram quæ hoc loco disputant philosophi: multa sunt enim quæ morienti occupatio & angustiæ temporis non admittunt, debuit tibi profundè admodum hæsisse quicquid vbique de hac re ab antiquis philosophis disputatum est: vt enim ipsi idem volunt, asperarum rerum omnium remedia superuacua facere potest rara quidem, sed in finem tara prosperitas, quæ aduersus mortem differuntur, ea semper vtilia semperque necessaria, vt sint moriendi non fortuita sed naturalis & inuicta necessitas facit. In cætetos sanè multa & valida in Tusculano ipso, cuius supra memini prima luce recolligit Cicero, quæ nisi olim didiceris, nunc docendi spacium non est, quibus efficit, siue in malis sit qui moritur, siue in bonis esse videatur, quia tamen ex quo fortunę iaculis patet omnis hominum status, à malis

eum nõ à bonis morte discedere, quod acer quisque humanarũ obseruator rerum haud dubiè verum sentit. Morte igitur non offen sum se, sed sibi consultum iri existimat, iam lætè illam cogitans & cũ venerit visurus vt liberatoris sui nunciam seu ministram, & cùm transierit respecturus, ceu fenestram vnde mũdi laqueos & carcerem carnis euaserit. Illud Cicero idem disputando consequi tur, seu perit animus seu transfertur, vt vel mali nihil, vel boni plurimum sit in morte, argutè fortassis apud suos, apud vos nempe non philosophis modò, sed ne vulgo dubiũ, credo hercle, nec apud eum ipsum de quo sæpe loquimur Ciceronem, quod magnificẽ tissimè multis testatus est locis, sed vel sui collocutoris, vel illius æui diffidentiæ seruie bat. At summam igitur sic teneto vt scias im mortalem esse animam, quod non solùm cõ cors vestrę gẽtis opinio, sed philosophorum omnium excellentissimi tenuerũt: nulla tibi spes in occasu animæ quæ natura talis est vt moti nequeat, neque hinc fidas nil mali su pereſſe post obitũ, quod nulla sit futura ani ma quæ pati possit. Sed quia creator animæ ipse est mitis, ipse pius ac misericors, opus suum non despiciet seque veraciter inuocã tibus prope erit. In illum preces, in illum vo ta, in illum spes vltimæ ferantur, in illius no

men

men extrema desinant suspiria. I secutus, nil timeas, natura parens benignissima nihil fecit hõrificum, mortem formidabilem error facit hominũ non natura rei prouidæ. si quid magnum voluis animo, si quid altum struis, humiles & ineptas vulgi voces actáque despice, verùm illos suspice, quorũ imitatio ad veram gloriam via est: apud nostros quidem latè fœlicitérq; morientium, innumerabilia sunt exempla. Sin antiquiora perquirimus, multi occurrẽt, qui morté non modò ferant fortiter, sed arcessant, quod in Marco Catone, sicut modò diximus Marcus Cicero accusat, Seneca autẽ laudat: nobis verò neutrum sat probatur, sed secundum minus, quia tolerabilius est errorem excusare quàm laudare: nos vtrũque reiicimus, quoniam vt vocatum respondere & reuerenter parere laudabile, sic imperatoris iniussu commissa de custodia & corporis statione discedere capitalis est habẽda defectio, & vel exilio graui, vel summo plectenda supplicio. Sciens repeto vt altius imprimam: abundè enim, nisi fallor, hæc omnia superior tractatus explicuit.

DQ. Morior. RAT. Immo carnis tributum, naturæ debitum persoluis mox futurus liber, fac libens quod vel nolens faceres, & vt bene ait quidam mortis hortator, cupias quodcunque necesse est. Non est vtilius, im-

mo quidem non est aliud in necessitate consilium, quicquid sit à volente fit leuius, & desinit esse necessitas si voluntas accesserit. DOLOR. En morior. RATIO. En te dominus præstolatur. Accelera ne titubes neu cunctéris, pone suspitiones, non tu tibi charior es quàm illi: quis vocatus ab amante diffidit? Adhuc fortè miraberis timuisse quod optandum esset. Multa iam solutus scies quæ vinctus nullo vnquam studio didicisses, vsque adeo vt arcana rerum nosse volentibus, ad quæ mortali velo obsita acies vestra non penetrat, quæ profectò cupiditas naturalis est homini, sed vehementior studioso, nil morte melius putem, nilque quod breuius ad optatum ferat. DOL. Morior. RA. Immo obdormis vitęque fessus vt arbitror requiescis. DO. Morior. RA. Vade in ęternam requiem, nunc primùm viuere incipis. Bona mors initium est vitæ.

De morte ante diem. Dialogus CXX.

DOLOR.

QVid quòd ante diem morior? RA. Ante diem nemo moritur: sed non omnibus dies idē: immo vt vates ait eximius: Stat sua cuique dies, ad quàm quisque cùm venerit, metam attigit. Et quoniam nec redire datum nec subsistere, trāseundum est. DO. Ante diē morior.

morior. R A. Posset id verum esse si in diem debitor fuisses, purus debitor semper debet: semper itaq; nutum sui creditoris obseruet, & semper in numerato habeat quod debet. Habet autē semper dum mortale corpus habet, nullo metuo, nullo opus est fœnore, domi habet: immo quocunque ierit secum habet, & vt dicitur in manu habet vnde se liberet. quo saluto nil naturæ amplius, & nil iam cœlestibus vllis debet: vt Virgilius ait, Pone igitur hanc querelam: ante diem non reposcitur, quod omni debetur die, quin pro eo quod dicebam gratias age, quia scilicet ad id debitum nec prece, nec possessione, nec pignore, nec vsura, indiges, quod vltimū dixisse fertur Spartanus ille vir fortis incognitus, sed dignus agnosci, cùm ad mortem ductus. ob hoc ipsum imperterritus iter atq; alacer, quòd capite suo satisfacere Lycurgi legibus posset. Do. Morior ante diem. R A. Non intelligo quid sit ante diem mori, nisi quod vulgo dicitur ante lucem, seu cùm primum elucescit, quæ exercitiis eius quam nunc agis animæ aptissima hora est: alioquin quis omnino hominum ante suum diem moritur cū ille sit suus dies in quo moritur non alius? D o. Ante tempus moriot. R A. Neq; ante tempue neq; post tēpus, sed in tēpore morieris, nisi sic forte tēpus accipis quod tu tibi, non natura seu

fortuna præfixerat. Ante illud enim sic non mori potes, sicut nec post illud viuere. DOL. Morior ante tẽpus. RA. Quis nisi amens queritur ante tempus absolui vinculis & carcere relaxari? Lætandũ medius fidius si ante tempus accidisset, sed nec accidit nec accidere potuit, suum tẽpus habent omnia, hic te terminus manebat, hic metam fixerat qui te in hoc vitæ stadium induxit: si de hoc fine quereris, & de alio quolibet queri posses. DO. Citò morior. RA. Citò natus eras: non moritur citò qui iam senuit. Quòd si non senueras, cessat, altera pars querelæ, quãuis si portio vitæ vltima est senectus, non senuisse nõ potest quisquis moritur. Sed intelligo senectutẽ vt vulgus, annorũ congeriem multorũ, cui non vt reliquis finis est alius quã mors, de initio discrepant variis sententiis, sed pro viribus senescentium próque valetudine corporum atque animorum habitu ad concordiam redigendis. Tota denique res huc redit, vt vel mortis incusare celeritatem desinas, vel molestias vitæ prolixioris quæ de mortis ipsius tarditate proueniunt, sed vos vobiscum dissidentes nec mori vultis nec senescere, cùm vtrunque certè vel alterum sit necesse. DOL. Amplius viuere poterã. RA. Immo certè non poteras: nam si posses, puto viueres: sed hoc dicere vis, volebam seu sperabam: & vt est

ani

animus mortalium vitæ auidus, ſpei credulus, vtrobique perfacile tibi aſſentiam. At ſi dicere vis, debebam, quia pauculos adhuc dies viuere ætati non indebitum videretur, non æque conſenſerim: quidam enim ſerius obeunt, multi ocius, nũquam nullus, hæc inter nihil in cõmune prouiſum, niſi vt omnes mortales vna lex teneat, vnum mortis imperium, alio tamen atque alio moriẽdi genere diuerſiſque vitæ ſpaciis: ſic rei vnius modus multiplex tempúſque peruarium eſt. Aequo animo igitur quiſque ſuum mortis genus, ſuum diẽ mortis expectet, nec auiditate vitæ, nec faſtidio quod indocti ingratique omnes faciunt de natura legibus queratur aut litiget. D O. Modicum vixi. RA. Nullus tantùm vixit vt non ſibi modicũ vixiſſe videretur, & eſt planè modicum quicquid hîc viuitur: itaque ſi diu viuere delectat, vitam illã quẽrite vbi ſemper viuitur, quæ & ſi hîc nõ ſit, tamẽ hîc quæritur. D O. Vixi modicum. RA. Quid ſi plus vixiſſes, nunquid ideo nõ vixiſſes modicum? Spacia vitæ huius imparia & incerta ſunt, vnum omnibus eſt commune, cuncta ſunt breuia: vixit aliquis octoginta annos, quid hic quæſo plus habet quàm qui octo? Verte acriter te in tẽ nec te fallat vulgi furor quid plus inquam habet qui diutius vixit, niſi fortè curas laboréſque & dolores & tæ-

dia ac peccata in lucro ponitis? Aut quid plus haberet si vixisset octingentis? Est in expectatione fateor plusculum aliquid: at cùm spacium vtrunque transierit, mihi crede, nihil inuenies quo plus vixisse fœlicius sit. DO. Morior dum bene agere cogitabam. RATIO. Quid agere cogitabas nec agebas? Sic forsitan in perpetuum cogitasses. Sunt qui bene agere semper cogitent, nunquam tamen incipiant. Quòd si bene agere cœperas, ne dubites, quanuis boni operis finem mors præuertat, apud cæca hominum iudicia fortasse aliquid, sed spernendum, apud infallibilem rerum æstimatorem nil tibi subtrahitur, integra merces tua est, non actuum modò, sed votorum. DOL. In medio rerum apparatu morior. RAT. Hoc non mortis, sed morientium culpa est, qui breuissimam vitæ telam, tum maximè ordiuntur dum præcidenda erat, quod nisi sic esset, non tam sæpe inexpletis vitæ muneribus morte præuenirentur sed expletis ac transactis viuerent, qua profectò nulla dulcior vita est: hanc tamen dulcedinem non tam vitę breuitas quàm viuentium torpor hominibus eripit, quibus nulla ideo longa est vita, quia quantuncunque sit temporis nunquā viuunt, semper viuere meditantur, & iam senes inter noua vitæ consilia fluitantes celeri fine serum principium

ante

antecedunt. DOL. Morior dum magna parārem. R A. Hoc multis magnis viris feréque omnibus accidit. Falluntur homines cum in multis, tum in morte præcipuè, quam venturam nemo est qui nesciat, dilaturā sperant, & abesse procul fingunt sibi quā vicinam semper hinc vitæ breuitas & fuga temporum facit, hinc fortunæ vis & casuum humanorum circunfusa varietas. Et ô cæcitas mira, quòd quid vobis sit sperandum in aliis saltem aliquando non discitis: sed sic est, ægrè ad amaras cogitationes animus redit: itaque dum sibi quisquis longissimum vitæ spatium spondet, dúmq; vel æuum Nestoris, vel vt ait Cicero, Metelli fortunā sperat, denique dum se quisque prædilectū naturæ filium credit, de primordiis agitantes finis occupat, & multa deliberantes improuisa repente mors aggreditur modióq; intercipit apparatus. D O. Viridi morior ætate. R A. Vt nil iu hoc aliud boni sit prouisum tibi est saltem senio ne marcescas. Senectus enim quanuis non sit grauis, vt apud Ciceronem ait Lelius, vtque à nobis suprà disputatum est, aufert tamē eam viriditatem, in qua quidem, vt Scipionē ille, sic tu nunc etiam & te fuisse commemoras, multis tu fortasse desiderio, nulli iā fastidio futurus sis, quod in longa ætate vitare quantalibet virtute subdifficile est. DOL. Iuueni-

morior. RAT. Nosti quid in vita passus fueris, quid passurus ignoras, & mihi crede, in hoc tam vario támq; immiti fortunæ regno qui præmoritur comitem fallit. DOL. Morte præpedior ne cœpta perficiam. RA. Iustè id quidem, agitis enim semper quæ peregisse pridem decuit, peractíque nihil est, hoc maximè vobis grauem mortem facit ac miseram: & si quidem absq; tua culpa cœpta peragere nequiuisti, sufficiat voluisse. Sin per ignauiã distulisti, displiceat neglexisse. Quòd si forsan hæc lamentis causa prætenditur, verè autem nihil aliud quàm vitæ prolixitas & dilatio mortis optatur inanis, licet publici voti tandem te vel serò pudeat: audite tamẽ me mortales vsque adeo vitæ cupidi, quæro ex vobis sequestrato virtutũ exercitio, quid omnino aliud vita hæc quam segnis & inutilis mora est quæ quantũlacunque fuerit, nequit non esse breuissima. Dictum ergo placet illius cuius Augustinus meminit, quẽ in extremis agentem cùm amici solarentur ac dicerẽt, ex eo morbo quamminimè periturum esse: respondit, si nunquã bene, at si aliquando, cur non modo? DOL. Interruptis rebus morior. AT. Si ad mentem redeunt, aut rebus gestis aut ingenio clariores, magna pars inexpletis operibus obiere, paucis in hac breui vita contigit vt concepta seu iam incepta per

perficerent: tu verò quoniam communi hominum more has te in angustias impegisti, nec præterita retractari possunt, vnam hanc emergendi viam arripe, non vt ad multa interrupta flebiliter inutilitérque respicias, sed vt viriliter quod vnum restat expedias, bene mori.

De morte violenta. Dialogus CXXI.

DOLOR.

SEd violenta morte pereo. RA. Si nolens moreris, violenta mors omnis est, at si volens, nulla. DO. Per vim morior. RA. Siquidē vitæ vis aufertur, quid interest febris, an gladius, dum liberè egrediare, quid refert, an ergastuli tui fores sponte pateāt, an frangantur? DOL. Vi morior RA. Mutæ suut species mortis, sed mors vna, quæ an violenta sit, an non, morientis arbitrium est, vim vis maior superat, consensus extinguit. Sapiens sic instructus est, vt quibus nō potest obstare, consentiat. Quid tu inquies: percussori meo vt consentiam iubes? quidam non consenserūt modò, sed gratias egerunt: inuentus est qui percussorum suorum ignorantiam excusaret & supremo illis anhelitu veniam precaretur: neque ego te cruento consentire carnifici iubeo, sed inuictæ sorti, cui qui non sponte paruerit, vi parebit. DOL. Morior hostili manu. RA. Quid tu igitur amici manu mori posse

credideras, quando id tibi nisi ab ignorante contingeret? DO. Hostili dextera pereo. RA. Hostiles euadis manus: ille dum iræ suæ obsequitur libertati tuæ consulit, poteſtati suæ detrahit, nilque amplius in te poteſt. DOL. Hostili manu occumbo. RA. Satius est sub iniusto hoste procumbere, quam sub iusto rege. Illic enim occisoris est crimen, hic occisi. DO. Hostili ferior manu. RA. Quid tua magis interest quam dextera quam quo gladio feriare? Nō de manu, sed de vulnere quæritur, quanuis & Pōpeius manu Cæsaris feriri pro mortis solatio videatur apud Lucanum optare, & apud Statiū Capaneus Ipseū, apud Virgilium Aeneas Lausum, Camilla Ornithum, quòd illorum manu occidantur, consolentur. DO. Ferro morior. RA T. Communis tibi cum maximis fortuna, cúnque optimis viris bona pars eorum quos vel præsens vita fœliciſſimos habuit, vel æterna sanctiſſimos habet, gladio periere, quos si numerem non breuiloqui monitoris, sed longi opus erit historici. DOL. Gladio pereo. RA. Alij aliter, quidem laqueo, quidam lapsu, quidam vnguibus leonis, aut apri dentibus, multis ferri copia defuit, dum optarent gladio perire. DOL. Ferro ferior. RA T. Quid scis an maiori exitio subtraharis, quódque miserrimum censes, grauioris miseriæ fuga

sit? Dixi suprà vt Plotinum alterum à Platone philosophiæ decus pestilens lepra percussit: id non dixi, vt alterum ab Homero poëticæ Craię lumun Euripidem canes morsibus laceranunt. Lucretius vestrorum vatum primo proximus, cui tam multa Virgilium auferre non puduit, amatorio poculo accepto in morbum rabiémque compulsus, gladio ad postremum pro remedio vsus est. Herodes rex Iudeæ tam fœdo morborum agmine circumuentus interiit, vt compendiosiõr ferri mors inuidiosa sibi esse potuerit, vtque auguror, fuerit. Romanus princeps Hadrianus morbi tædio victus, impatientiam doloris ferro abrumpere si licuisset, optauit. magnum quendam virum hac ætate vermes toto scatentes corpore, mures alium exedisse narrantur. Inter tam multa ludibria humani corporis si electio tribuatur, quis imbecillis adeo vt nõ ferrum ambiat? DOL. Ignibus pereo. R A T. Quidam animæ vim naturámq; igneam extimãtes, id facillimum mortis genus opinati sunt. D O L. Flammis absumor. R A. Vermibus ereptum corpusculum non eruscet. D O L. Fluctibus obruor. RA. Piscibus conuiuium, bustum tibi amplum, nubile, nitidum. Et quid refert corpus terreum, terræ reddas an pelago? D O L. In freto morior. R A T. Non vbi, sed qualiter

moria

moriaris ad rem pertinet, vbiq; bene mori licet, vbiq; malè: non in loco, sed in animo est quid fœlicem mortem facit aut miserã. DO. In mari pereo. RAT. Persuasum multis scio in mari miserum mori, quòd æthereus atque ardẽs spiritus suo contrario videatur opprimi: sed vt dixi nihil locus ad miseriam, animus totum. Itaq; de hac re nautæ nescio cuius responsionem probo, quem cùm quidam interrogasset, vbi nam pater eius obiisset, In mari, inquit. Cúmq; idem ille de auo & proauo atq; atauo nominatim ex ordine quæsiuisset, responsúmq; idem de singulis accepisset: intulit, & nunquid tu, inquit, mare ingredi non times? Respondit nauta dissimulans, & vbi nam tuus obiit pater? Suo, ait, in lectulo, vbi tuus, inquit, & is ait & proauus & maiores mei omnes suis in lectulis obiere. Tum nauta: num tu, inquit, tuum non times in lectulum ascendere? Eleganter quidem aliquãtóq; plus quàm nauticè. De morte igitur natura viderit quæ mortales fecit, at de genere mortis, de loco, de tempore viderit fortuna. DOLOR. Veneno morior. RAT. Comites tibi illustres pridem dum de hoc vno ageretur exposui Regia quidem mors est gladius, sed venenum magis. Et ad summam: ridiculum valde est vbi de morte decreueris, de instrumentis esse anxium.

De

De morte ignominiosa. Dialog. CXXII.

DOLOR.

SEd ignominiosa mors est. RA. Mortem ignominiosam facit non genus aut qualitas, sed causa supplicij. DOLOR. Ignominiosè morior. RATIO. Nemo bonus malè moritur, nemo malus bene. Honestā mortē non funeralia, non ministri, nō purpureę faciunt exuuiæ, non inuersi clypei atq; enses, & flens dominum familia, & vulgi clamor ac lamēta, & mœrore vxor insignis & pietate filij & deiecta ceruice ante feretrū nigro indutus, ac lachrymis grandibus humens & homo, nō postremo funereus laudator, & imagines aureę diuitis sepulchri, defunctiq; titulus victurus in marmore donec sua quoq; licet sera lapidibus mors sit, sed virtus & clarū meritis viri nomen, nō vulgaris egens auræ, sed suapte eminens maiestate, quod nō præceps & cæcus fauor hominum, sed rerum series & innocens vita pepererit, atq; vsq; ad mortē veritatis & iustitiæ suscepta defensio: interq; medias mortis minas imperterritus atq; infractus animus ac generosa fiducia. Contra his decoribus honestam mortem, quis ignominiæ quæso locus est, aut quomodo turpiter mori potest qui sic moritur? Seruilem in modum virgas adhibe & tortores & laqueos & secures, fige cruces & rotorum radios at-

tolle & quadrigas in diuersum age lacera huc & illuc membra rapturas: adde ignes & craticulas prunis impositas atque oleo vasa feruentia, & ferarum dentes fame armatos: adde vncos & gemonias ac tracta per vicos laniata cadauera, & quicquid iniuriæ atque opprobrij, seu viuũ, seu examine corpusculũ pati potest: dura mors fortasse videbitur, ignominiosa certè nõ fuerit: immo verò nõ nunquam eo clarior quo durior. Itaq; apparatus hic exterior & tumulus, & tubæ, & carnificum truces vultus & irata vox tyranni, nihil prorsus ad rem, intra teipsum te recollige, ibi te quære atq; excita, omnibúsque quæ supersunt animi viribus ad extremos casus accingere, aures ab inuiso strepitu, à supplicij pompa oculos auerte, tacitúsq; totam animam recollige atq; hortare, réisque ipsas examina non vmbras rerum, tu si mortem ipsam rectis oculis spectare audes, nec ferrum puto, nec restim, nec liuentes calices nec stillantes carnifices horrebis: vanum est enim ipsum hostem cum contempseris, eius faleras aut signa metuere. DOLO. Ignominiosa morte damnatus sum. RA. Sæpe actor seu delator infamis & obscœni testes & obscurus iudex, reus autem ipse clarissimus: sæpe ignobilis vulgo mors nobilis vero gloriosusq; qui moritur. Iam vt fileam reliquos

quos, quod & nimis multi & multo impares sunt, quæ vsquam ignominiosior mors quam crucis? in qua pepēdit eximium illud & præclarum cœli decus ac terræ, ne tale aliquid ignominiosum sibi censeat vlla sors hominis. Et quoniā summo nihil est altius, in hoc desino: omne genus mortis honestare potest virtus, virtutem nulla mors inquinat.

De morte repentina. Dialog. CXXIII.

DOLOR.

AT repente nimis morior RAT. Paulò ante si recolo senuisse te dicebas, miror quomodo repentina mors seni est, qui nisi, non dicam, delirat, sed insanit: semper ante oculos mortem habet: nanq; cùm omni ætati salubriter sit consultum, vt omnem diem sibi vltimum credat, hoc amplius rite consulitur senectuti, vt omnem horā sibi putet extremam: neq; illud modò nō audiat quod est apud Tullium: nemo tam senex qui se annum non putet viuere: sed ne id quidē quod Seneca ait, diē. DOL. Subitò morior. RA. Quid hîc dicam, nisi vt repetā quod ille olim summus hominū, nec minor ingenio quàm fortuna, vno ne integro quidē ante suum oblitū die quasi iam verum experientiæ vicinitate præsagiens, dum de hoc ageret, repentinam atq;

improuisam mortem commodissimam iudicauit, quod iudicium ab ea videbitur religione dissentiens quæ ab hac morte liberari flexis genibus Deum orat: neq; ego hanc sententiam ubi sit libertas amplector, aliud tibi nempe cogitandum est, neq; vero hãc optabilem, sed vbi sit tolerabilem mortem dico. Siquidem sapienti quiq; eminus cuncta præuiderit, inopinum nihil accidere posse non ambigitur. Vnde fit vt improuisa mors non sit cuius prouida vita fuit: nam quo pacto rerum maxima negligat, qui parua, qui minima etiam librare sit solitus? Humanis autem in rebus quid mihi maius morte monstraueris, quid par morti? DOLO. Velocissimè morior. RATIO. Impræmeditata modò non sit mors, quo velocior eo facilior: & supplicium enim si quod est, vtique breue est, sensúmq; ipsum celeritate preueniens, & morti detrahitur quod est in morte durissimum, metus mortis.

De ægrotante extra patriam. Dial. CXXIIII.

DOLOR.

ALiena in patria ægroto. RA. Quid refert cuius sit patria, ægritudo vtiquetua est. DOL. Ludis me, ego extra patriam ægroto. RA. Qui extra vnam patriam est, intra aliam sit oportet, extra omnem patriam nec

ægro

ægrotare nec sanus esse quisquã potest. Do. Diuerticula verborum quæris, extra meam patriam ægroto. R. Vnum hoc bonum huic inest malo, nemo grabatulũ tuum premet, non importuna vxor aut filius, sui vterq; sollicitus, negligens tui. Quotiens putas viro vxor, patri filius, fratri frater in vltimis laboranti puluinar iniecerint, & mori adiuuerint, quem alienigenæ vetuissent. Sæpe ibi maior est charitas vbi minor creditur certè nullus astantium morbo tuo gaudebit, nullus tibi mortẽ optabit. Quæris causam? Nullus hæreditatem tuam expectabit: omne in facinus spes & cupiditas impellunt, hæc tranquillitas non facilè tibi in patria cõtigisset: multi stratum circumsisterent sub officij specie funeri inhiantes, quæ cogitatio ęgrotãti ęgritudo, nisi fallor, altera est: obsessũ hinc lupis hinc vulturibus se cernenti: iam cadauer mẽte captãtibus. D o. Extra patriam ægroto. R. Quid fis, forsitan nunc in patriam redis: rectum & breue iter in patriam est mori. D. Extra patriam æger sum. R. O superuacuæ semper & inanes hominum querelæ, quasi verò ardentior extra patriam febris aut durior sit podagra: malum hoc omne quod videtur voluntarium est, atq; in vestra positum potestate, vt pestes aliæ quascunque falsa animis inuexit opinio.

De moriente extra patriam. Dialog. CXXV.

DOLOR.

MOrior extra patrios fines. R. An peregrino id accidit an exuli: iam seu te in his terris visendi discendique studiũ, seu religiosa deuotio detinebat, & gaudẽdũ quòd honesto te mors reperit in actu, seu iusta sententia, & ferendum nõ modò fortiter, sed libenter. Nullo enim melius modo iniusti sceleris hominis quàm iusti supplicij spontanea ac tranquilla perpessione diluitur. Sin potentioris iniuria, neq; id tamen ideo dolendum, sed satis vt arbitror de exilio disputatum est. D. Extra patriã morior. R. Dicebã modò hoc est in patriã redire, nullo rectior trames erat, nullus breuior. An tibi Eudemus ille Cyprio familiaris Aristotelis è memoria lapsus est, de quo & Aristoteles idem scribit & Cicero: qui cùm grauiter in Thessalia ægrotaret, vidit in somnis se quamprimũ ægritudine liberandũ, & post quinquenniũ in patriam reuersurum: tyrannũ verò vrbis illius, vbi tunc erat, Alexandrũ Phæreum illico periturum. Cunq, ipse paucis pòst diebus inoperatæ reditus saluti & tyrannus à cognatis esset occisus, atq; ita verã per omnia visionẽ ratus, pro misso tempore reditum in patriã expectaret quinti anni ad finẽ pugnans Syracusiis occubuit,

huit, eóque illum modo in patriã suã rediisse somniorum interpretes dixere, ne qua penitus pars somnij falsa esset: ego quid de somniis sentirem dixi alibi: de hoc in patriã reditu quid occurrerit modò dixerim. DOLOR. Extra patriam mori cogor. RA. Dixi dum de exilio loqueremur & repeto, aut nemo extra patriam moritur aut omnes. Doctis quidem viris placuit omnem mundi plagam patriam esse, & præsertim forti animo quem non huius aut illius partis amor astrinxerit, aliis eam tantùm vbi bene esset: contrà, nullam hîc esse homini patriam quibusdam visum est: illa communis, hæc altior philosophia est. D. Morior procul à patria in qua natus sum. RA. Vbi morieris illa demum verior patria tua est: illa te diutius possidebit nec vagari sinet & proprium perpetuámque incolam finu amplexa cõstringet: discе hanc terram pati quæ te ortum alibi tranaformabit in se. DOL. Procul à patria mors me manet & sepulchrum. R. Et cœlestes illi diuinique homines quos vna ætas & eadem media mũdi parte genuerat, toto orbe dispersi sũt mortibus ac sepulchris. Illũ Ephesus, illũ Syra, illum Persis, illum habet Armenia, illum Aethiopes, illum Indi, illum Achaia; illos Roma, illum vltima seruat Hispania, quosdam tamen ex his loco mortis ablatos esse, nunc

in Italiæ vrbibus fama est qua terreni erant pars quidem ætherea prædē haud dubiè cœlum tenet. DOLOR. Extra patriā mori oportet. RATIO. Quid secundi ordinis viros loquar? Illum Stridoni Bethleem prius & post Roma, illum Gallia Pannoniæ, atque illum Athenis abstulit Parisius, hunc Græciæ atque hunc Hispaniæ rapuit Roma, hunc Mediolanum Romę viuum, hunc defunctum Africæ Sardinia, mox Sardiniæ Ticinum occidētis duo lucida sydera æqua meritis iūcta animis, vicinæ corporibus. qui sunt de quibus loquor intelligis, atque ideo multa festinans transeo. Sed ne tertij ordinis exemplum desit. Illum Palæstinæ Cyprus tulit, illum Nursiæ Campania, hos Hispaniæ Italia illū quidem Bononia, hunc Patauiū. DOL. Intelligo planè singula, sed adhuc inuitus procul à patria morior. R. Et ego planè causam rei huius intelligo, quòd scilicet sanctissimis spiritibus cœlóque semper hęrentibus nullæ iam terrenæ patriæ cura esset, quæ nondum tibi deposita, sed mihi crede, si cœlo inhiás deponenda est: attingam tamen dehinc alios virtutis amicos, cœli memores, nondum tamē cœli studio terrę oblitos. Samij ossa Pythagoræ Metapontus texit. Ciceronem Arpini orum, Romæ altum, Caietæ sinus exanimem vidit. Plinium quem infantem lauit. Athesis,

gran-

grandæuum Veseui ciuis extinxit. Virgiliũ mundo dedit Mantua, Brundusium, siue, vt alij perhibent, Tarentum rapuit, nunc Neapolis tenet. Ouidium Sulmo compegit, Ponticum soluit exilium. Terentium Comicum vt fama est Carthago genuit, Roma docuit, Archadia sepeliuit. Flaccum Horatiũ Apulia, Ennium Calabria, Statiũ prouincia Narbonensis, Ausonium Vasconia, tres Annæos, siue vt alij volunt, quatuor, duos Senecas videlicet Galionem & Lucanum misit Corduba, & hos omnes, & Plautum Arpinatem, & Lucillum Aruncum, & Pacuuium Brundusinum. & Iuuenalẽ Aquinatem, & Propertium Vmbrum, & Valeriũ Antiatem, & Catullum Veronensem, & Varrum Cremonensem, & Gallum Forliuiensem, & Actium Pisaurensem, & Cassium Parmensem, & Claudianum Florentinũ, & Persiũ Volaterranũ, & mille alios Roma retinuit, ac magna ex parte humo condidit, Tito Liuio Patauino vix serum velut ad sepulturam patriæ restituto: sic ex diuerso multos Roma eadem genuit alibi morituros. Orbis terræ quasi domus angusta est & ipse quadrangularis, cuius ab extremo ad extremum transitus, & hic viuere, illic mori. Non pluris est fortibus animis quàm pro vario vsu balneum triclinio seu brumali æstiuum thalamum mutare. Trita est om-

nibus maximéque illustribus alternatio hæc originis & sepulchri. DOLOR. Scio sic esse extra patriam tamen mœstus, morior. RATIO. Nihilo lætior in ea ipsa quam tuam dicis patriam moreris, sed indulgetis fletibus dolendíq; causas aucupamini, tanquam sua illis insit delectatio, quod si animum vulgi erroribus circumuentum sanctæ doctæque simul ac discretæ paupertatis exempla non adiuuant, fortunatioribus agam, si quod doles regibus ac Cæsaribus accidisse monstrauero, dncúmque clarissimis maximorum ne hominuum fortunam sis recusaturus videro. DOLOR. Quid dictura quóve in medium prolatura sis sentio: sed quid opus est verbis? doleo extra patriam mori, mortísque molestiam locus grauat. RATIO. Medicam manum horres, video, pergam tamen, quàm fœliciter tu videto, mihi verum dixisse ac fideliter monuisse sat fuerit. Alexandrum Pella genuit, Babylon peremit, Alexandria conditoris sui nomen ac cinerem custodiuit. Alterum Alexandrum Epiri regia pauerat, Lucanus amnis obruit. Cyrum Persis regem tulerat, Scythia truncum tulit. Marcum Crassum magnúmque Pompeium Roma & Romanum imperium omne sustinuerat, quæ viuorum magnitudinem tolerasset, vtique mortuorum si sors sineret

ſuffectura cineribus, ſed alterum trans Euphratem tellus preſſit Aſſyria, alterum Aegyptiaci gurgitis vnda contorſit. Catoni huic vltimo Roma principium uomen, finem cognoménque dedit Vtica Cornelios Sciplones Roma progenuit nobiliſſima & Reipublicæ ſaluberrima germina quibus ſeruanda ſæpe eſſet & ornanda, hos ſic ſua ſors diſtribuit vt duo hi qui dicuntur magni Hiſpana tellure obruti, ſuperior Africanus Liternı, Naſica Pergami, Lentulus intra Siciliam, ſeiunctis habitent ſepulchris: ſŏli ex hoc numero Aſiaticus atque Africanus minor Romæ iaceant, melius quolibet in exilio iacturi. Ille carcere mulctatus, hic morte. Sic perſæpe vbique melius viuas, melius moriare quàm in patria, nuſquam durius iaceas quàm domi. Tres Decij, etſi duos tantùm fama celebret, extra patriam animoſiſſimè ceciderunt, cum Latinis pugnans pater, cum Hetruſcis filius, addidit Cicero & cum Pyrrho nepos: quid nunc ex ordine occurrentes eximios duces ſequar, omnes Romæ genitos, ſex extinctos alibi? Attilium Regulum pro ſeruãda patria ſimul atque hoſti fide, quo crudelius, eo glorioſius morientem vidit Africa, & ſequenti bello Gaium Flaminium Cortona, Aemilium Paulum Cumæ, Claudium Marcellum Venuſia,

Tiberium Gracchum Lucania procumbentem vidit, nulli horum Romę mori contigit Duæ ſpes ingentes imperij Romani in ipſo ætatis flore ſucciſcæ, Druſus & Marcellinus, etſi ambo in patriam reuerſi, ambo tamen procul à patria: ille in Germania obiit, hic Baione. Quid nunc, tu ne Tarquinio ſuperbior, tu ne potentior Sylla es? Atqui ille Cumis, exul, hic dominus Puteolis expirauit. Quid minores loquar? Auguſtus Cæſar pater patriæ, extra patriam obiit apud Campaniæ Nolã. Tiberius diſpar moribus imperio par, apud Cãpaniæ Miſenum. Veſpaſianus ac Titus optimi principes vt patrem & filium decebat, vna & eadem villa, quanuis prope, extrà vrbem tamen obiere. At Traianus in occidente natus, in oriente defunctus eſt. Septimus Seuerus Africa humilem habuit originem, Romę ſuperbum imperium, Eboraci autem in Britannia ſepulturam. Theodoſium in Hiſpaniis ortum, defunctúmq; Mediolani, Conſtantinopolis accepit quæ iam prius aliunde æditum ſui nominis poſſidebat auctorem. Quid de aliis dicam? Lycurgum Sparta profugum: Creta ſuſcepit. Eadem Creta Saturnum regem pulſum à filio abeuntem vidit, Italis finibus abditum humatúmque audiuit. Africę lumen Hannibalem tegit vrna Bithynica. Theſeum Theſmi

miſtoclem ac Solonem, tres Athenienſium coronas ſic fortuna diſperſit, vt primum Syrus, ſecundum Perſis, tertium Cyprus ſepeliret: imparia tãtis cadaueribus ſepulchra: dies me deficiet ſingulis immorantem, neque te hiſtoriis: obruere propoſui, ſed monere. DOLOR. Teneo, ſed hos omnes & quoſcunque enumerare alios potes, extra patriã defunctos fateor, ſed volentes nego, dolentéſque arbitror. RA. Vnde hoc tibi niſi quod ſtulti omnes, ſecundum ſe alios eſtimant, neque quod ſibi difficile eſt cuiquam poſſibile ſuſpicari poſſunt: & fortaſſe illi veteri potius prouerbio præbuiſti aurem: bonum eſt pere gre viuere, mori malum, cùm vtrunque potius bonum ſit, modò bene fiat, longanimiter atque honeſtè: malum vtrunque, ſi malè, ſi flebiliter arq; ignauè dicam quod mireris, quódque prouerbio penitus ſit aduerſum, ſi qua locorum querimonia iuſta eſt, hanc ego facilius viuenti promiſerim cuiuscunque forſan interſit, quàm morienti, cui omnis loci cura ſuperuacua eſt iam locis omnibus abituro. DOLOR. Tangis animum, adhuc tamen in patria mori mallem. RA. Voluntas humana niſi virtus ac ſapientia illam frenet per ſeipſam indomita & effrenis eſt. Quòd ſi altius attendas, totum hoc ad te nihil pertinere fatebere, quando neque hic

amplius esse potes, neq; ossib⁹ tuis supereſſe sensus aliquis quo discernant vbi durius aut mollius cubeut, neq; quo tendis aliunde facilius peruenisses aut breuius. Eleganter Anaxagoras peregre moriés, an in patriã referri vellet amicis interrogantibus, nihil necesse est, inquit: & adiecit causam: vndiq; enim ad inferos tantundem viæ est, quòd responsum non minus conuenit ad cœlum ascensuris quàm casuris ad inferos. DOL. Vtinam domi morerer. R. Si illic esses, forsan alibi esse optares, sic enim habe, & quod viuens debueras, disce vel moriens, perdifficile est vobis, ô mortales, moremq; gerere delicati & queruli, quibus quod habetis omne vilissimum est semper, & solùm id optimũ quo caretis. D. O si domi morerer. R. Multa ibi forsitan videres quæ mortem tibi efficerent grauiorẽ, vnde ideo te semotum crede vt reiectis curis omnibus deum solum atque animam cogitares.

De moriente in peccatis. Dialogus CXXVI.

DOLOR.

MOrior in peccatis. RA. Hæc iam nec naturæ nec fortunæ, sed tua propria culpa est. DOL. In peccatis morior. RA. Primum peccare quis te compulit? Deinde quis vetuit commissa diluere? Postremò quis nũc etiam

etiam seram licet pœnitentiam impedit? Vsque ad extremum spiritum liber est animus. DOLO. Peccata mea moriens mecum fero. RATIO, Caue ne id facias, venenosum mortiferumq; viaticum depone dum vaca, dumque est qui illud tollat ac deleat, vt scriptum est, proiiciatque post tergum suum in profundum maris, & quantum distat ortus ab occidente longe faciat abs te: hanc tu horam neglexeris, quæ semel elapsa non redibit: quod licet horis omnibus sit commune, vt eant semper, nunquam redeant: in vna tamen omnissum hora in altera forsan restaurari datum sit: at extremæ horæ negligentia prorsus irreparabilis est. Itaque quod in arcanis animæ disputationibus inuentum ferunt, vitæ huius errores quasi leues quidam lapsu, in plano sunt vnde facilè possis assurgere: at peccatum mortis graui & ex alto præruptoque simillimum est ruinæ, vnde facultas nulla sit resurgendi, huic tanto discrimini cui posthac nunquam seccurrere valeas, nunc occurre dum vales, & memento non modò quid vestri dicant, sed quid Ciceroqui de morientibus in diuinatione sua disputans: tu vel maxime, inquit, laudi stude, eosque qui secus quã decuit vixerũt peccatorũ suorũ maxime pœnitet. Qnid à quoquam quæso religiosius, quid vtilius

dici potest fiat modòquod dicitur, pœniteát que vel scio? Anceps fateor ac periculosa dilatio, & quæ plurimos fallit qui purgationē animæ quæ festina nimisesse nō potest, sciētes volentésque procrastināt & in finem trahunt, quo tempore circumuenti & arctati viciniáque mortis attoniti, nihil de conceptis expediunt. De quo quoniam multa dicuntur à vestris, haud impertinens est audire quid hic quoque Virgilius & ipse testis externus dicat, quibus verbis hanc desidiam negligentámque confessionem notet, ex illius ore mirabile, vbi apud inferos iudicem illum facit iustitia & æquitate notissimū, qui vt ipse ait castigátque audítque dolos subigítq; fateri: quæ quis apud superos furto lętatus inani distulit in seram commissa piacula mortem. Sed quamuis hoc periculosum adeo sit, nihil tamen desperatione periculosius, nihil peius vestrę salutis hostis inuenit. Cætera enim suis cuncta remediis leniuntur, hoc malorum maximum atque vltimum, abeuntem vbi animam oppresserit, nullus iam remedio locus est. Huic ergo cùm semper, tū in fine vehementius obsistendum est, quod & tunc vrgere acrius solet, & nihil iam est reliqui quo salutis consilia cunctando reiicias. Neque verò te hinc metus arceat, nec te pudor dolórque dilationis impediant, peius est nun-

nunquam quam ad vesperam expergisci, & omnino quicquid malè differtur, peius omittitur. DOLOR. Morior absque vlla spe. RATIO. Malè ais, immo verò spem proiectam recipe, & admotam pectori totis animæ vlnis amplectere, stringe, conserua. DOLO. Magnum est peccatum meum valde. RATIO. Nullum tam magnum peccatum hominis esse potest, quin multo maior misericordia dei sit. DOL. Quis poterit tot peccata dimittere? RA. Et quis putas nisi ille de quo sui hostes admirantes litigabant & quærebant: quis est hic qui etiam peccata dimittit? DOL. Quis tantorum veniam merebitur peccatorum. RA. Nullus fortasse merebitur aut meritus fuit, multis tamen data est gratis, & dabitur, modò sit qui illam fideliter ac reuerèter imploret. Nullam quidem esse remissionem criminum ingentiũ persuadere aliquid, vt perhibent, Constantino principi voluerunt: at id falsum esse, nõ modò apud vestros constat, apud quos remissio peccatorum per baptismũ, & per pœnitentiam nota est, sed apud Paganos etiam fama fuit, falsa licet, quorũ morbis ideo inefficax erat medicina, quòd eis nondum medicus cœlestis aduenerat, proinde nisi mundari à peccato animus, & deleri posset iniquitas, frustra id totiens peccator ille primum maxi-

mus postmodũ vir sanctissimus precaretur.
DOLOR. Peccati conscientia spem precidet.
RAT. Peccati memoria pœnitentiam ac dolorem animo afferre debet, non vtique spem auferre: sed vos omni ex parte sallimini, in peccato feruidi, post peccatum gelidi: peccá do quidem exultatis memorando autem desperatis. Multis passim peccant sub spe venię contra verò multi cum peccauerint, veniam desperant, & vtrique errant: nam & illis ab initio spem damnosam pellere, & his in finé salutiferam spem tenere consiliũ erat. DOL. Grauem culpis mors prœcipitat, quid agam?
RATIO. Quid nisi quod egisse iam pridem decuit, vt infaustam sarcinam festinantes abiicias, qua leuatus ibis planè, non præcipitabere: ibi sque non curuus, non titubans, sed erectus certo ac stabili vestigio & spe bona. Age erdo ne differas, ueu diffidas, est qui exoratus ab humeris illam tuis transferat qui grauiora iam transtulit, cui nil graue nil difficile est. Et quanuis pigra dilatio excusatione careat, laude non caret emendatio sera licet: satius est enim serò, quàm nunquam resipiscere: confortare, respica, multos à limine tartari paucæ piæ lachrymulæ reuocarunt. Stat dexter ad lectuli tui caput, qui non solùm infecto illi se mundare velle respondit, sed quatriduano iam fœtenti vt sur

surgeret, imperauit, téque etiam nunc expectat vt mundari velis ac surgere, non minus ipse hodie quàm tunc pius, nec solito minus potens: adhuc quo in statu mori velis in te est, adhuc sine peccatis mori potes, non quod peccata non fuerint, sed non erunt. Et si enim in præteritis nullum ius nisi oblitionis habere Deum Plinius secundus existimet, habet tamen quòd ille vir curiosissimus non vidit, ius etiam abolitionis, itaque facta licet infecta esse non possint, ex facto tamen oriens peccatum sic deleri potest, vt iam amplius non sit, ita vt sicut scriptum est: quæratur peccatum & non inueniatur, non quòd se peccati vinculis absoluere potétię sit humanæ, sed quòd piæ hominum voluntati contritóque cordi diuinum nunquam desit auxilium.

De moriente solicito quid de patrimonio ac liberis futurum sit Dialogus CXXVII.

METVS.

QVid de patrimonio sperem, quid de liberis? RA. Et patrimonium dominos inueniet & liberis sua sors erit. MET. Quid de tantis diuitiis fiet? RATIO. Ne dubita ne hæredi nimiæ videantur, nunquam tantæ erunt quin aliquid desit, de his tamen illa viderit quæ res vestras hásque tam

dilectas opes huc illuc iaculatura contorquet. ME. Quid facient filij? RAT. A terreno patre desertos, in suam curã cœlestis pater accipiet, non relicturus vt tu, neque orphanos facturus: ille eos nutriet: & docebit à iuuentute eorum, modò dociles se præbeant, & vsque in senectam & senũ, vsque ad mortem & sepulchrum non destituet. Spes nascẽtis hominis deus est, non genitor quanuis diues quanuis rex ille sit, Non est ædificandum in arena sed in petra: omnis spes de homine breuis & caduca est, Filij igitur tua spe delusi ponent in Deo spem suam, & cãtabunt cùm Dauid: pater meus & mater mea dereliquerunt me, dominus autem assumpsit me. Multorum indolem filiorum & virtutum semen mentibus insitum parentum blanditiæ extidxerunt: sicut ex diuerso, mollicie sæpe discussit orbitas ac paupertas. ME. Quo deuenient opes? RA. Vnde venerunt reuertentur, hoc est ad fortunæ manus: inde rursus ad alios atque alios abituræ apud neminem diu mansuræ. Vagæ sunt enim, stare nesciunt. Néque sine mysterio: rotundam nummi formam opinati sũt, sed volubilitatis indicium esse dixerunt quidã facetè, non inficior, sed non minus triangularis, aut quadra volubilis haberetur, quod attinet ad diuitiarum fluxum, quarum natura est labi assiduè ac vo-

volui, odisse vnius seras arculæ, crebris ac variis possessoribus delectari, siue vt rubiginē motu vitent, siue vt fallāt circuitione quamplurimos, siue vt cùm dominis suis de instabilitate contendant? hanc tu igitur moriens, vel viuenti superuacuam curam pone, quin si locuples morieris, agnosce fortunæ fidem rara & vsque ad exitum euita, diuitiásq; iam tibi non necessarias aliis. At si pauper, expeditus proficiscere seu ingētes seu exiguæ seu nullæ opes tibi fuerint, modicum ad te olim posthac verò nil ad te pertinet nisi quod inopem vixisse securius quando laborioſa hæc vitæ vel præsidia vel tormenta mortem quoque solicitant. M E. Quid erit de filiis? R A T. Erit vbi viuat tuum nomē si sint boni, si qua ea desolatio mortis est, non totus interiisse videberis, in illorum vultibus ínque actibus te sibi redditum amici credēt & gaudebunt: at si mali, est cur cupidè deseras quos corrigere nequiuisti & corrigendos ac domandos mundo tradas ac fortunæ, néve illos moriēs suspires qui te mori segnius suspirant, & forsocius mortuum suspirabunt. MET. Quid de opibus? R A T. Times ne à te dimissæ non sint dominos reperturæ? Expectantur, exoptantur, æstimantur, neque tam de contemptu quàm de certamine metuendum: proinde iam nunc hæ diuitiæ tuæ esse definent,

cuius autem sint futuræ, quid filios aspicis? Sciri autem non potest quidem nec oportet, sat est scire tuas fuisse si fuerunt tuæ, & non potius illius rerum dominæ transeuntiũ atq; mortalium quæ fortuna dicitur: sed ſictuas dico, hoc est tibi ad breue tempus obsecutas, iam verò tempus est abeundi cedendiq; aliis sine illis parumper obsequãtur & vicissitudinẽ suam seruẽt, nisi ambitiosè mori (& quod stulti quidam facere) tua tecum tumulo vis inferri, quandóque sepulchrorum effossoribus profutura: denique iam terræ metalliq; curam proiice, cœlum tandem téque ipsum cogita. METVS. Opes meæ fugiunt à me. RATIO. Putabáſne mansuras cùm fugeret vita, cùm tu ipse continuè rapereris? RAT. Quid de opibus meis erit postquam meæ esse desierint? RATIO. Quid de eis erat antequam tuæ esse inciperent? ME. Opes tantas linquo nudus abiens. RAT. Nudus intrasti, nudus egredere, non est quod queraris, sed vnde gratias agas. Alieni vsus medio tempore tuus fuit, nil tuum tibi præripitur, sed expleto vsu reposcitur alienum: è vicinia migrantes aduenæ vltro si quis est pudor commodata vasa restituunt. MET. Heu nil tantis ex opibus mecum fero. RATIO. Auſer quantum attulisti, vel si mauis, quantum reges auferunt. METVS. Quid impuberes tanı

nati agent? R A T. Adolescent si vixerint ac senescent, & ipsi suas agent vias fortunámque suam & labores vitæ obibunt, interim sub tutela dei erunt, & tu forsan sine patre impubes vixisti.

De moriente anxio quid vxor eo mortuo sit actura. Dialog. CXXVIII

METVS.

QVid dilecta vxor post me faciet? R A. Nubet forsitan, quid ad te? M E. Quid, faciet chara vxor? RA. Tuo iugo absoluta vel subibit aliud, vel libera cervice vagabitur, vel iam fessa subsistet & quietè sola meditabitur. M E T. Quid aget vxor amantissima? R A T. Quid cum te euaserit actura sit cogitas, cùm tibi subiecta quid egerit nescias? Magna pars mortalium, quod domi suæ fiat nescia, quid in cœlo agatur, quídve in terris sit agendum quærit. Sanè quid deinceps agat vxor, ipsa eadem vel maritus alter viderit, ad te amplius cura ista non pertinet. MET. Vereor ne post meum obitum nubat coniunx. RATIO. Quædam viuentibus viris nubunt, Fecit hoc apud Hebræos Herodias, apud Aphros Sophonisba, apud Romanos Martia & Liuia, quanuis has duas virorum consensus ac iussus excusset: tuæ vni viro licet mortuo nubere non licebit? Atqui paucæ viuis

coniugibus fidem præstant, tu gelido etiam cineri fidem poscis? Si fida tibi vsq; ad diem vitæ vltimum vxor fuit, quid ni totum coniugalis fidei munus impleuerit? MAT. Ne secundo vxor nubat metuo. R A. Ne primo nuberet, magis forsitan metuendum erat: id ad te pertinuit, hoc ad alterum pertinebit. Sic est autem metuenda contemnitis, spernenda metuitis, nil in rebus iusto precio æstimatis, Maritalis thori duellum securus intrasti non cogitãs quid periculi adires, id intrare alium times? ME. Nollem fateor vxorem alteri nubere. RA. Perfectæ quidem pudicitiæ secundæ nuptiæ quantũ licet fateor vitandæ sunt, sed vitãda magis periculosa viduitas. Est vbi nubere non tantum permittitur, sed oportet. Difficile est formosam solam castè viuere. ME. Dulcis alteri coniunx nubet. RAT. Raræ sunt earum etiam quas honestas dicunt, quibus non super præsentẽ coniugem, alter iam animo desponsatus sit. Mortalis mihi, inquiũt, vir est, quid si hic obeat, num ille mihi aut ille erit aptissimus, quẽ virtus, quem nobilitas, quem gratia, quem facundia, quem forma conciliet? MET. Vxor mea nubet alteri. R A T. Tua quidem vxor minimè: ne tua enim sit amplius mors faciet: nec mirabere si coniuges separat quæ corpus atque animæ vincula dissoluit. M E T. Nubet iterum vxor mea.

mea. RAT. Et Romanorum ducum nupsere iterum vxores, ser communem cum maioribus fortunam. ME. Nubet vxor alteri. RA. Et Romani duces & principes viduas duxere: & sanctissimus rex Dauid viduas duas in coniugium duxit, quæ minorum fuerãt vxores, & fortasse te maior aliquis tuam ducet, hanc tu illi tum linque solicitudinem qui eò pergis vbi non nubitur. MET. Nubet alteri dulcis vxor. RAT. Si meliori nupserit, gratulare prosperitati eius quã amasti. Sin peiori, gaude salutem quòd tu illi iam notior chariórque futurus sis. Multæ primos viros nosse ac diligere secundo demum matrimonio dicerunt.

De moriente solicito quid post se patriæ euenturum sit. Dialogus CXXIX.

METVS.

QVid post me de patria mea erit? RA. Bonorum omnium patria vna est, & malorum altera, harum cui te aseribi in ciuem feceris video: tertia enim patria nulla est, sed diuersorium aut transitus. ME. Quid de patria mea erit? RA. Patria illa quam petis, vno semper in statu est: ista quã deseris (quod sæpe iam diximus) non patria, sed exilium tuum fuit. MET. Quid patria post me aget? RA. Regia cogitatio esse solet, quid post se

regnis atque vrbibus euenturum sit, qualem fuisse legis aut magno illi regi Assyriæ, aut Romano illi principum maximo, priuatam fortunâ hæc cura superminet. Quando verò ad vltimum sic affectus es, vt illam miseriæ officinam atque illud hospitium doloris vbi rapidum vitæ tempus multis in laboribus ne dicam gemitibus, exegisti, patriâ nunc etiâ tuam voces: & vis scire quid actura sit, dicam: faciet nempe quod fecit & quod faciũt aliæ: at quid, inquies? Tumultuabitur, dissidebit, nouarum rerum sectabitur & partium simultates mutabit dominos, innouabit leges, vtrumque sæpe in peius, in melius raro: calcabit præterea egregios ciues, attollet indignos, pellet immeritos, prædones ærarij colet, blãdos diliget, veridicos oderit. bonos spernet, venerabitur potentes, libertatis hostes adorabit, defensores reipublicæ persequetur, flebit ac ridebit inaniter, aurũ gemmásque mirabitur, virtutes abiiciet, amplexabitur voluptates, hi sunt mores vrbium. Nemo tibi non certus horum vates fuerit, nisi qui semper rure vixerit, vel obtusis auribus ac oculis vrbes intrauerit. METVS. Quid post me patriæ accidet? RAT. Quid solicitus, quídve anxius es? quicquid patriæ acciderit, tua iam domus ab incendiis, à furibus, à ruinis tuta erit. Nihil ad te pestilens annus, nihil

nihil annus exuberans, nihil æstus, nihil ficcitas, nihil imbres ac grandines niuésque & glacies & nimium gelu, nihil feræ vel volucres, nihil bruchus aut locusta, nihil denique terræmotus ac fremitus procellarum, nihil annonę caritas, nihil hostium incursus aut bella ciuilia. METVS. O quis patriæ status erit, seu quis demum finis? RAT. Quis putas nisi qui maximarum vrbium fuit, quique omnium erit, puluis, cinis, sparsi lapides, nudum nomen? Possem id innumeris argumentis ostendere, sed rem tenes. Ad summam: nil ab homine fit æternum nil humanum, præter animam, immortale. Cœpta desinent, fata deficient, structa ruent, quid plus æquo angeris, quid æstuas? si in cœlo eris & hoc ipsum & mortalia cuncta despicies: nam qui ad inferos descendunt, charitate amissa, Deum atque homines deique opera simul atque hominum odisse credibile est.

De studio famæ anxio in morte. Dialogus. CXXX.

DOLOR.

QVid de me post fata dicent homines RA. Intempestiua solicitudo, hoc à iuuentute prouisum esse debuit: qualis ferè vita hominum talis est fama. DO. Quid de me loquentur? RAT. Quid respondeam nisi

illud doctissimi atque omnium eloquentissimi Ciceronis: quid de te alij loquantur ipsi viderint, sed loquentur tamen: sermo autem omnis ille angustiis cingitur his regionum quas vides, nec vnquam de vllo perénis fuit, sed obruitur hominum interitu & obliuione posteritatis extinguitur. DOL. Quid de me dicent homines qui post me nascentus. RA. Dicerem aliter ista quàm Cicero si melius dici posse crederem. Quid autem, inquit, interest ab his qui postea nascentur sermonem fore de te, cùm ab his nullus fuerit qui ante te sunt nati? Vnum addidit quod tunc forsan dubitabile, forsan falsum, nunc certissimum & absq; vlla prorsus hæsitatione verissimum est. Qui nec pauciores, inquit, & certè meliores fuerunt viri: nam quis est oro iam qui dubitet nunquam quales fuerint, futuros homines? ita in peius inclinata sunt omnia ruinæque proxima. Cura ergo mirabilis ignotorum atque imparium dicta metuere, cùm excellentium ac votorum opiniones ac verba contempseris. DOL. Quæ mihi fama erit extincto? RA. Facilè melior quàm viuenti cùm siluerit liuor. Rarò enim vitæ hominum superstes inuidia est: vt autem virtus radix est gloriæ, sic deceptrix inuidia, vtque liuidus pollex præsens impedit, sic amotus veræ laudis restituit incremétum: itaque multis busti

limen inuidię in accessum magnæ gloriæ ve stibulum fuit. DOLO. Quantum me longa manet fama? RATIO. Longa forsitan vt vos longum dicitis, verè autem apud vos nihil est longum. vt verò non modò longa sint omnia, sed æterna, sola virtus efficere potens est, præcipuéque iustitia, de qua scriptum est: in memoria æterna erit iustus, quod vt potuit, poëta vester expressit, vbi ait: sed famam extendere factis, hoc virtutis opus est. DOL. Quali post obitum fama ero? RATIO. Quid refert quale sit quod mox vel nescies vel cõtemnes? Quid ad te hominum flatus dum tu flatu carituras sis? Spirantem vesci delectarique auris non miror, at defectum stupeo. DO. Quid de me post obitum dicetur? RA. Et quid putas nisi quod mereberis bonum, malum, multum, parum, nihil, in quibusdam mendax, sed in pluribus verax fama est, alioquin longa vtique non est, diuturnitatis fundamentum veritas, ruinosum atque imbecille mendacium. DOLOR. Qualis mihi post exitum fama erit? RATIO. Qualis ante exitum fuit vita, nec minus in exitu. De hoc ergo tempus omne præteritum, sed imprimis præsens hora viderit. Sic enim habeto quali quisque dignus sit fama post mortem nulla re melius quàm morte censeri, quippe cùm multos per omnem vitam in-

glorios & obscuros, sola (dictu mirabile) mors illustret.

De moriente sine filiis. Dialogus CXXXI.

DOLOR.

SIne filios morior. RAT. Eo alacrior mori debes atque expeditior proficisci, nil post tergum linquēs quod te vellicet. Ille ingens morientium dolor cessat ex commiseratiōe oriens deserendę prolis, immaturæ præsertim & paterno præsidio indigentis pérque ætatem inopiámque consilij & iniuriis & casibus multis expositæ. DOL. Nati quos & optabam sperabámque superstites præcesserunt. RAT. Habes ad quos ire cupias, non à quibus doleas abire, non exiguum solamen. DOLOR. Mors acerba filiorum orbus vt moriar cogit. RAT. Hoc si miserum censes, quid est quod vel orbum mori cogat vel vixisse coëgerit, cùm vnde tibi filios eligas, ingenuorum iuuenum tanta sit copia, eo fortassis obsequentiores & tui amantiores habiturus quàm quos tuo de sanguine genuisses, quòd illos casu quodam, hos certo iudicio quæsiuisti? Filij illi antequam noti, hi autem noti & dilecti & electi antequam filij. Itaque totum illi hoc naturæ, hi beneficio tuo imputent quòd filij tui sint, vnde fit vt sæpe hæc fuerit fausta successio cui tutò non medio-

cre

cre tantum patrimonium, sed summum imperium crederetur. Nosti vt Iulius Cæsar prole carens, sibi Augustum, ille Tyberium penè inuitus quidem, vt post Nerua Vlpium Traianum, ille Elium Adrianum, vt is rursus Antonium pium, ille Marcum Aurelium sibi filium fecit, feciſſetque ille alium quemcunque fœlicius quàm Commodum genuisset, nulli commodum, cunctis incommodum, vnicũ tanti patris infortunium, vnúmque ex paucis Romani imperij probrum ingens atque apertissimum argumentum, quãto adoptio sia fœlicior genitura, quòd cùm primi ex ordine diu ac fœliciter imperassent hic tantorum vestigiis ducũ spretis iter deuium ingressus, breui & turpi nõ imperio, sed tyrannide, cùm rempublicã fœdasset misero quidem, sed se digno sine procubuit, publicúmque ludibrium in se vertit. Iã inde præterea ante hos longè secundum illud fulmẽ belli Punici, maleúmque Carthaginis Africani illius magni filius in decus gẽtis assumpserat, hoc scilicet fato, vt quam vrbem auus concussserat, hãc nepos eius euerteret, vt Florus ait historicus, ex Aemilia in Corneliã familiam translatus, vtriusque decus vltimum fateor non minimum. Ex his vides quòd nec tibi nec principi deesse filius potest, quódque est optimum: bonis bona non desit

electio, quæ ſi adſit, talem tibi fortaſſe filium dabit, qualem non dediſſet vxor, & votiuum matrimonij effectum coniugalibus expeditus vinculis inuenies, ſic naturæ defectui lex prouidit. DOL. Quomodo nunc domui meæ diſponam? orbus morior. RAT. Magnam verò pietatis, magnam laudis oblatam tibi ne reſpuas materiam, & quod filiis forſitan ingratis ac vel malè cumulaturis, vel quoniam vterq; mos eſt in vſus peſſimos verſuris breuiq; omnia profuſuris conferre decreueras, confer honeſtius, confer vtilius, confer ſtabilius. Pergami quidem rex Attalus, populum Romanum nec egentem certè, & Aſiaticis profectò diuitiis corrumpendum teſtamento ſibi hæredem fecit: ego tibi alium populum, quem inſtituas oſtēdam: hinc te amicorum, hinc egentium turba circunſtant, ex vtraq; tibi filios adoptare permitteris, quorum alij te digreſſum dulci ſecum commemoratione detineant, alij te quò pergis pia precum feſtinatione præueniant, vt quæ hic erogaueris illic centuplicata reperias, fœnus vberrimū certiſſimúmq; viaticum iter iſtud acturis. DOL. Morienti mihi nullus eſt filius. RAT. Quid ſi multi eſſent, an ex his tibi, ſeu cuſtodem domus ac pecuniæ, quæ tua certè amplius non erit, eligeres, ſeu in prælio mortis athletam ipſum quoque mortalem, ſeu

deni

denique comitem ad sepulchrũ, vltra enim nec te tui quidem comitentur, nec Metellũ sui: breuis à lectulo mortis ad sepulchrũ via est: quid refert an hîc solus iaceas, an ibi? Friuolæ prorsus & ineptæ causæ filios optandi: nam si in illis, vt vulgo dicitur, seruari ac perpetuari tuum nomẽ optabas, ipse quoq; vulgariter fallebaris. Siquidem filiorum obscuritas profectò creberrima nec illustrare ipsa vtiq; nec seruare paternum potest nomen: at perrara filiorum claritas, vt ipsos semper filios claros facit, sic parentes interdum vicinitate sua contegit obscuratq;, quasi minora sol syderã, quod nusquam euidentius quàm in Iulij Cæsaris patre eognoscitur, quem pene ignotum filij splẽdor fecit. Et ad summam quisquis in filio sui nominis spem reponit, rem pertenuem labilémque in vase fictili locat ac ruinoso, quodque est incõsultius non suo, rẽ maioris apud vulgus quàm apud doctos precij, neutris tamen contemnendam, sed cum honestius, tum certius locandam in suis incorruptibilibus vasis ac solidis, in virtute propria, in rebus gestis, in literis. DOL. Sine natis morior. RAT. Non sunt in quos tuæ sese spargant curæ, in te versæ omnes quo instructior liberiórq; digrediere, te vnũ respiciens, te metiens. Sis quãmiser & quam fœlix moriare, nec incertus moreris, an vel

miseriæ sit addendū, vel fœlicitati detrahendum tuæ, aliēna seu turpitudine seu fortuna, & si enim aliis aliter videatur, in quorū ergo sententiam sum pronior, vt magnis tamen scimus visum esse philosophis, filiorū euentibus imminuitur paterna fœlicitas. Imbecille bonum quod in crastinū prominet & pendet ex alterō, quòd si opinionē hanc admittimus, quid hinc fit intelligis, dubitari enim, nequit quin multi fœlicius obituri fuerint, si sine filiis obiissent.

De moriente, qui metuit insepultus abiici.

Dialog. CXXXII.

METVS.

INsepultus abiiciar. RAT. Alitibus inuides, an feris, an piscibus? nam si metuis tibi baculum seu custodem iuxta te boni iube, quo à cadauere depellantur. MET. Ludis in malis meis, nam profectò nil sentiam. RA. Quid igitur times quod nō sentias? Nam si sentias probes, sententiam enim sepelire necare est. MET. Inhumatus iacebo. RATIO. Tu nisi tellus presserit illam premes, te nisi terra cō texerit cœlum teget. Notum est illud: cœlo tegitur, qui nō habet vrnam Illud quoq; notissimum: facilis iactura sepulchri: facilis inquam sic, vt nulla facilior. MET. Inhumatus ero, graue dictu. RAT. Dictu nescio, re autē profectò leuissimum, multóque tolerabilius

sepul

sepulchro exui quàm domo quàm lodice quàm sagulo. ME T. Inhumatus ero, fœdum visu. RATIO. Fœdum fortasse aliis, tibi autem nihil minus. Omnem quidem sepulturam non nisi viuorum causa institutam esse, doctorum omnium auctoritas & res ipsa cõsentiunt: idque sic esse sepulchrorum species iudicio est, quæ introrsus inculta & horrida rude incolis suis saxũ obiicit, exterius multa impensa & artificum ingenio elaborata marmoreas spectantibus atque aureas prætendit imagines. ME. Insepultus ero, turpe aspectu. RA T IO. Parum ne oro negocij rui habes, ni suscipias alienum? Prouideãt quos res tãgit, hanc tu enim turpitudinem nõ videbis· ME. Insepultus linquat. miserum. R A. Et magnus Pompeius tantus vir insepultus iacuit: immo nec iacuit, sed iactatus est fluctibus obrutúsq;. Neq; adeo te delirum reor, vt opinione tua factus ille fœlicior sit sepulchro, sicut nec collega eius Marcus Crassus infœlicior, quòd qui eum sepeliri iuberet, nemo affuit. In reliquis enim penè pares extu fuere, nisi quod Crassi caput vt ditissimum auariss imúmque omnium decebat, auro grauius fuit seruatum, ramen vtrunque ludibrio nisi forte tertius horum collega fœlicior, quod altissimi atq; pulcherrimi colossi situs in verticæ ostenditur, cælsa etiam tem

pla despectans, bello quidem fortunatiorem fateor, busto negem: sic hoc saxum illo pulchrius fateri oportet nõ fœlicius. Quæ enim ista fœlicitas non sentientis seu saxi seu saxo abditi? Alioquin si sepulchro fælix sit, nemo fœlicior Mausolo. MET. Inhumatus ero. RA. Inhumati essent Paulus Aemilius & Claudius Marcellus tales viri, nisi hostis illos infestissimus sepelisset, admiratione virtutis nisi fallor, & verecundia victus, non pietate vlla, quæ in illius viri præcordiis nulla fuerat: vt sepulturam ego illam penè inuisam futurà ipsis arbitrer sepultis, & si eis optio data esset, inhumatos se iacere maluisse. Insepultus quoq; Cyrus iacuit Persarum rex, neq; id sibi neque vter Scythicus infamiæ fuit, sed cruenti mores, quibus acerrimam illam exprobrationem iniuriámq; promeruit. Quid verò nunc singula nuda cadauera colligo, & vel Romanos principes vel externos reges, non solum sepulchri vltimo & optato quidem, sed inani honore spoliatos, quin etiã laceratos discerptósq; & membratim sparsos, vt inuidiosum diceres integro cadauere iacuisse, cum obuersentur animis inhumatarum strages gentium, atque, vt ita dixerim insepultus orbis? nempe cum ipso quem dicebam Cyro, ducẽta Persarum milia, & cum Crasso sexdecim florentissimæ legiones, & ad

ad Cánas Romanorum ciuium ac ſociorum octogintaquinq; & eo amplius milia, quinquaginta ſex milia Pœnorum, Hiſpanorum, Ligurum & Gallorum ad Metaurũ amnem ipſo cum duce hoſtium, & ad aquas Sextias, (id eſt loco nomen) duce Theutonũ haud procul ab Alpibus, vtrobiq; duce Mario, centum quinquaginta vt quidam ſunt auctores, & qui minus dicunt ſexaginta non amplius Cimbrorum milia inſepulta iacuerunt. Apud Philippos verò regum gentiúmq; omnium auxilia & Italici ſanguinis flos vigórque, ſic placitũ ſaperis hoc ſepulchro carentes, campos Aemonios feráſq; & vultures impingua runt. Quid ad Egates inſulas deleta Carthaginenſium claſſis? Quid Maſſilientium ante portus ſui hoſtia, inq; ipſo fidelis patriæ proſpectu? Quid (ne ſemper Italos labores loquar) claſſis Athenienſium ante vrbem Syracuſiam demerſa quale habuit ſepulchrũ? Sileo Salaminam & Marathonem trecentáq; milia illic fuſa Perſarum, & ſi alij duplo amplius dicam. Tranſeo Hebræorum conflictationes Scytharumq; & Amazonidum, Arabúmque & Parthorum prælia & Medorum. Præterea Alexandri Macedonis in Oriente victorias ſtragéſque illas inermium populorum. Peſtes taceo tales, ſæpe vt cadauer charum licet abſtraxiſſe parumper pietas fuerit.

Incursus quoq; serpentum atq; immanium beluarum, quarum impetũ Dicæarchus docet, vt ait Cicero, quędam hominum genera esse cõsumpta. Tempestates pręterea & quotidiana naufragia: nam qui flammis pereunt non egẽtes busti dixeris, Omitto furores domesticos intestinámq; discordiã de qua dictum est: bellum ciuile sepulturam vix ducibus præstare potest, quod de externo verius etiam est bello. Nec ruinas vrbium sequor, Troiæ Hierosolymę, Carthaginis, Corinthi, Numantiæ ac Sagunti, aliarúmque multarum vbi magna pars ciuium muris oppressa labentibus & sic patrię consepulta est. Mitto deniq; terræmotus quibus multi sæpe mortales obruti, pro sepulchro totum terræ matris vterum habuerunt, quod cum olim nuperq; crebrum malum fuerit diuersis in locis, nusquam tamen quam in Asia insignis, vbi duodecim vrbes vno die, horrificis terrę hiatibus haustæ memorantur: hæc tam multa dixerim, vt ridiculũ tibi mecum eripiam qui morte magis damnum metuis sepulchri atque illud huic vni corpusculo deesse fers grauiter, quod tam multis hominum & bellatorum, & quod fuit indignius sanctorum insuper millibus defuisse cõpertum est. METVS. Defuncto mihi terra negabitur, prædurum. RA. Non id durum sed tu mollis

lis qui nec sentiens lædi queas. ME. Mortuo mihi terra negabitur, indignum. RAT. Quid ita, illáne tibi igitur an tu illi deditus? Atqui terra tibi fortasse negabitur, nō tuterræ, poterit bustum tibi casus aliquis vel iniuria hostilis eripere: tu è terra veniens, in terram redeas oportet: id tibi domini tui ore prædictum falsum esse non potest. METVS. Non me gremio tellus teget. RATIO. At tu illam teges nudo corpore, quid ad te plus hoc post mortem pertinebit quàm nūc pertinet? Vbi olim vnguium aut crinium excrementa, vbi febris erutum sanguinem, vbi deniq; puerilis tunicæ seu fasciæ infantilis fragmenta dimiseris? An oblitus es Theodori Cyrenæi apud Tullium elegans responsum, cui cùm Lysimachus rex mortem crucis, vt auguror minaretur: istis quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis, Theodori quidem nihil interest humi ne an sublime putrescat: te nisi tellus sinu excipiat ac superfice sustinebit, hinc te gramina vestient, hinc ornabunt flores læti hospite, hinc te imbres madefacient, hinc sol vret, hinc glacies stringet, hinc mouebunt auræ, & fortasse naturalius fuerit vt compactum ex quatuor elementis corpus in totidem resoluatur. METVS. Inhumatus linquor, horridum auditu. RA. In opinione horror non in re, quan-

doquidem apud alios horridum terra tegi, pulchrum igne cõsumi, quod maioribus vestris visum scimus: apud alios pulchrum à feris aut canibus laniari: innumeri de hac re sunt gentium ritus, quos curiosius à Crispo collectos strinxit Cicero: tu nuda iacebis humo: ast illũ premit lapis horridus, illum putres glebæ obruent, illũ mersum voluent vndæ: illum ventipendulum agitabunt, grando feriet, lacerabunt corui, demum preciosissimè conditos ac velatos purpura, vermes rodent: quídnam verò habet amplius qui marmore tegitur atq; auro, quam qui flens apud poëtam ait: nunc me fluctus habet versantq; in littore venti? Et si ille erroris publici morem sequēs innici sibi terram horret, nisi forte nunc etiã fabulis acquiescis anilibus, centum annos errare animas insepultorum hominum circa Tartarei amnis ripam, quas sana vtiq; ac religiosa mens respuit. ME T. Bustum mihi patrium eripitur. RA. Patrius cespes si relinquitur, bene est, habes quod tibi Phocion vir magnus: inuidiat, quem ciuem de se aliter meritum ingrata Athenarũ vrbs defunctum quoq; suis finibus expulit, inaudita crudelitas. ME. Insepultus abiiciar. RA. Age res tuas, curam hanc relinq; viuentibus.

FINIS.

INDEX DIALOGORVM

OMNIVM QVI IN LIBRIS F. Petrarchæ de remediis vtriusque fortunæ continentur.

**

De ætate florida.	fol. 16
De forma corporis.	21
De valetudine corporis.	25
De sanitate restituta.	28
De viribus corporis.	29
De velocitate corporea.	30
De ingenio.	31
De memoria.	35
De eloquentia.	36
De virtute.	40
De virtutis opinione.	43
De sapientia.	46
De religione.	51
De libertate.	53
De patria gloriosa.	56
De origine generosa.	63
De origine fortunata.	69
De lauto victu.	70
De conuiuiis.	76
De vestitu cultúque corporis insigni.	82
De ocio & quiete.	75

De ſuaui odore. 91
De cantu & dulcedine muſica. 96
De choreis & tripudiis. 100
De pilæ ludo. 105
De ludo aleæ & calculorum. 106
De ludo taxillorum proſpero. 109
De hiſtrionum iocis. 113
De ludis palaſtricis. 116
De variis ſpectaculis. 120
De equis. 126
De venenatu & aucupio. 131
De numeroſo famulatu. 134
De magnificentia ædium. 138
De arcibus validis & munitis. 140
De ſupellectili preciosa. 143
De gemmis & margaritis. 145
De gemmarum poculis. 156
De gemmarum ſignis. 163
De tabulis pictis. 165
De ſtatuis. 168
De vaſis Corinthiis. 172
De librorum copia. 177
De ſcriptorum fama. 184
De magiſterio. 190
De variis titulis ſtudiorum. 191
De titulis negociorum. 196
De titulis bellorum, militia & ducatu. 199
De amicitiis regum. 291
De amicorum abundantia. 204

91 De amicis incognitis nisi per famam. 209
96 De amico vnico & fideli. 211
100 De diuitiarum copia. 215
105 De inuentione auri fodinæ. 218
106 De inuentione thesauri. 219
109 De fœnore. 221
113 De agro fertili & exculto. 223
116 De viridariis. 227
120 De gregibus & armentis. 231
126 De elephantibus & camelis. 233
131 De simiis & ludicris animalibus. 235
134 De pauonibus, pullis, gallinis, apibus & columbis.
138 236
140 De piscinis. 238
143 De auiariis, auibúsque loquacibus & canoris.
145 241
156 De coniugij claritate. 247
163 De formosa vxore. 250
165 De vxore fœcunda & facunda. 252
168 De optima dote. 253
172 De gratis amoribus. 256
177 De ortu filiorum. 266
184 De filio infante festiuo. 268
190 De insignium natorum forma. 270
191 De fily fortitudine ac magnanimitate. 273
196 De filiæ castitate. 275
199 De optimo genero. 276
291 De secundis nuptiis. 277
204 De natorum coniugio. 279

De

De nepotibus. 282
De filiis adoptiuis & priuignis. 284
De excellenti præceptore. 286
De insigni discipulo. 288
De patre bono. 290
De matre amantissima. 291
De fratribus bonis, pijsque sororibus ac formosis 293
De bono domino. 296
De serenitate aeris. 300
De prospera nauigatione. 301
De votiua portus apprehensione. 302
De carceris exitu. 304
De tranquillo statu. 306
De potentia. 311
De gloria. 313
De beneficiis in multos collatis. 316
De more populi. 320
De occupata tyrannide. 322
De regno & imperio. 326
De exercitu armato. 339
De classe instructa. 342
De machinis & balistis. 343
De thesauro repositio. 346
De vindicta. 347
De spe vincendi. 353
De victoria. 355
De inimici morte. 357
De spe pacis. 359

De

De pace & induciis. 362
De pontificatu. 365
De fœlicitate. 369
De spe bona. 373
De hæreditatis ex pectatione. 377
De alchimia. 381
De promissis aruspicum. 384
De læto rumore. 390
De expectatione filij vel amici vel villici vel uxoris. 392
De expectatione meliorum temporum. 397
De sperato Principis aduentu. 399
De fame spe post obitum. 401
De gloria ex ædificiis sperata. 403
De sperata gloria ex conuictu. 407
De multiplici spe. 408
De pace animi sperata. 410
De spe vitæ æternæ. 411

DIALOGORVM libri secundi index.

DE deformitate corporis. fol. 435
De imbecillitate. 439
De aduersa valetudine. 441
De ignobili patria. 443
De originis obscuritate. 446

De obscœna origine. 453
De seruitute. 458
De paupertate. 464
De damno passo. 466
De tenui victu. 476
De originali inopia. 479
De numerosæ prolis graui sarcina. 481
De amissa pecunia. 486
De vadimonio. 498
De amissione temporis. 501
De aduerso ludo taxillorum. 505
De sponsa alteri adiudicata. 505
De vxoris amissione. 508
De importuna vxore. 512
De raptu coniugis. 514
De impudica vxore. 515
De vxore sterili. 523
De filia impudica. 524
De aduentitio dedecore. 526
De infamia. 528
De quæsito ex indignis laudibus pudore. 534
De amicis infidelibus. 536
De ingratis. 538
De seruis malis. 542
De seruis fugitiuis. 546
De vicinis importunis. 548
De inimicis. 550
De præcepta facultate vindicta. 552
De odio populari. 555

De

453	De inuidia passiuè.	556
458	De contemptu.	557
464	De promissi muneris tarditate.	560
466	De repulsis.	561
476	De iniusto domino.	564
479	De indocte praceptore.	569
481	De discipulo indocili ac superbo.	570
486	De nouerca	573
498	De duritie paterna.	574
501	De contumaci filio.	578
505	De discordi fratre.	580
505	De amisso patre.	582
508	De amissa matre.	583
512	De amisso filio.	584
514	De infantis filij casu misero.	588
515	De filio qui alienus inuentus est.	589
523	Do amisso fratre.	593
524	De morte amici.	597
526	De absentia amicorum.	600
528	De graui naufragio.	603
534	De incendio.	605
536	De graui negocio ac labore.	607
538	De duro itinere.	610
542	De sterilitate annua.	614
546	De villico malo & superbo.	617
548	De furtis.	619
550	De rapinis.	621
552	De dolo malo.	622
555	De habitatione angusta.	625

De

De carcere. 626
De tormentis. 629
De iniusto iudicio. 631
De exilio. 635
De obsessa patria. 640
De patria euersa. 644
De metu perdendi in bello. 646
De stulto & temerario collega. 647
De inconsulto & præcipiti magistro militia. 649
De infausto prælio. 650
De bello ciuili. 654
De discordia animi fluctuantis. 656
De ambiguo statu. 660
De vulneribus acceptis. 661
De rege sine filio. 666
De regno amisso. 667
De proditione. 672
De amissa tyrannide. 674
De perditis arcibus. 681
De senectute. 684
De podagra. 697
De scabie. 701
De vigilia. 702
De inquietudine somniorum. 704
De celebritate nominis importuna. 706
De dolore ex malis moribus hominum concepto. 711.
De minutis tædiis rerum variarum. 713
De terræmotu. 726

De

De pestæ latißimè sæuiente. 730
De tristitia & miseria. 731
De dentium ægritudine. 741
De ægritudine tibiarum. 743
De cæcitate. 745
De auditu perdito. 752
De tæ[illegible]utæ. 755
De g[illegible]itate corporis. 757
De grauis ingenij tarditate. 759
De inopi & infirma memoria. 761
De eloquentiæ defectu. 763
De amißione linguæ & loquelæ. 766
De virtutis inopia. 769
De auaritia. 772
De inuidia & liuore. 774
De ira. 775
De gula. 777
De torpore animi. 778
De luxuria. 779
De superbia. 781
De febribus. 783
De dolore iliaco atque extasi. 784
De totius corporis dolore ac languore vario. 786
De furore. 804
De veneno. 806
De metu mortis. 808
De voluntaria in seipsum manuum iniectione. 818
De morte. 827

De morte ante diem. 834
De morte violenta. 841
De morte ignominiosa. 845
De morte repentina. 847
De ægrotante extra patriam. 848
De moriente extra patriam. 850
De moriente in peccatis. 858
De moriente solicito quid de patrimonio ac liberis futurum sit. 863
De moriente anxio quid uxor eo mortuo sit actura. 867
De moriente solicito quid post se patriæ eventurum sit. 869
De studio famæ anxio in morte. 871
De moriente sine filiis. 874
De moriente qui metuit insepultus abiici. 878

Finis indicis.

834
841
845
847
848
850
858
beris
863
e actu-
867
turum
869
871
874
878

Jbe

